

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
Казахский национальный университет имени аль-Фараби
Al-Farabi Kazakh National University

**«ФИЛОЛОГИЯ МЕН ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА»
1 - ШІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯСЫ
МАТЕРИАЛДАРЫ ЖИНАҒЫ
30 қаңтар 2015**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
1-ой МЕЖДУНАРОДНОЙ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ «АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФИЛОЛОГИИ
И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ:
ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА»
30 января 2015**

**MATERIALS
OF THE 1st INTERNATIONAL TEACHING - METHODOLOGICAL
CONFERENCE «TOPICAL ISSUES OF PHILOLOGY
AND METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING:
THEORY AND PRACTICE»
30 January, 2015**

Алматы, 2015

УДК 811: 378
ББК 81.2:74.58
Ф 52

Под общей редакцией заведующей кафедры общего языкознания и
иностранной филологии, профессора **Г.Б.Мадиевой**

Редакционная коллегия:
Мамбетова М.К., Оспанкулова Ш.А.

**Ф 52 Филология мен шет тілдерін оқыту әдістемесінің өзекті мәселелері:
теория және практика: I халықаралық оқу-әдістемелік конф. мат. =
Актуальные вопросы филологии и методики преподавания
иностранных языков: теория и практика: мат. I межд. учебно-метод.
конф. = Topical issues of philology and methods of foreign language
teaching: theory and practice: materials of the 1st international teaching –
methodical conference. – Алматы: ҚазҰУ, 2015. – 488 б. – каз., рус.,
англ.**

ISBN 978-601-04-0977-4

Сборник материалов конференции подготовлен на факультете
филологии, литературоведения и мировых языков Казахского национального
университета имени аль-Фараби.

Все публикации даются в авторской редакции.

**УДК 811: 378
ББК 81.2:74.58**

ISBN 978-601-04-0977-4

© КазНУ имени аль-Фараби, 2015

СЕКЦИЯ 1

**Жоғары білім берудегі
инновациялар: теория және әдіснама**

**Innovations in higher education:
theory and methodology**

**Инновации в высшем
образовании: теория
и методология**

СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ИНТЕНЦИИ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Азаматова А.Х., Муканова З.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ им. аль-Фараби

Бұл мақалада интенция ұғымы коммуникацияның табыстылығына немесе табыссыздығына, қатынасушылардың тәжірибелік мақсаттарының тиімді іске асуына ықпал етуші сөйлеу іс-әрекетінің маңызды компоненті есебінде қарастырылады. Жұмыста интенция жүзеге асатын коммуникативтік жағдайлар айқындалады, оның ішіндегі сөйлеу актілерінің түрлері мен құралу ерекшеліктері анықталады, орыс тіліндегі интенцияны көрсету құралдарының ерекшеліктері белгіленеді.

Тірек сөздер: *интенция, коммуникация, сөйлеу актісі.*

В настоящей статье рассматривается понятие интенции как важнейшего компонента речевой деятельности, влияющего на успешность или неуспешность коммуникации, эффективную реализацию практических целей участников общения. В работе выявляются коммуникативные ситуации, в которых реализуются интенция, определяются типы и особенности организации содержащих ее речевых актов, устанавливается специфика средств выражения интенции в русском языке.

Ключевые слова: *интенция, коммуникация, речевой акт.*

The concept of intention as an essential component of speech activity affecting the success or failure of communication, effective implementation of practical purposes of communication participants is considered in this article. The paper identifies communicative situations in which the intention is realized, defines types and characteristics of the organization of its speech acts, and establishes the specificity of intention means of expression in the Russian language.

Key words: *intention, communication, speech act.*

В развитии науки о языке в XX веке можно выделить два этапа: первый непосредственно связан с выяснением устройства языка, его системы; для второго свойственно изучение особенностей его функционирования, то есть изучение речи. Первоначально особый интерес вызывали «парадигмы» и «категории», однако на смену исследованиям, построенным на формальных критериях, пришло стремление к учету «человеческого фактора» в языкознании, так как для того, чтобы понять и познать язык, нужно обратиться к его носителю – человеку, говорящей и мыслящей личности. Следовательно, средой функционирования языка является человеческое общество [Коммуникативная лингвистика 1997; Человеческий фактор в языке 1991; Язык и моделирование социального взаимодействия 1987].

Одним из основных компонентов речевой деятельности, который находится в сфере внимания практически всех современных направлений лингвистики, является интенция говорящего. В современной лингвистике интенция рассматривается в связи с коммуникативной структурой высказывания, прежде всего с его иллокутивной (воздействующей) силой, и определяется как назначение речевого акта с учетом содержания высказывания, ситуации объективной действительности (Н.Д. Арутюнова, О.С. Ахманова, А.И. Волокитина, Н.И. Формановская, Я. Хоффманова, П.Г. Чеботарева).

Практически все новейшие теории коммуникации оперируют понятием интенции говорящего, заимствованного из лингвистической философии, где под интенцией говорящего понимают субъективное значение говорящего (Г.П. Грайс, П.Ф. Стросон). В теории речевых актов интенция рассматривается в связи с иллокутивными силами высказывания. Психолингвисты относят интенцию к ингерентным характеристикам моделей порождения высказывания. В теориях речевого воздействия разрабатываются методики оптимальной вербализации интенции говорящего с точки зрения достижения им стратегической коммуникативной цели. Социолингвистика изучает интенции в аспекте социальной дифференциации их выражения. Одним из фокусов внимания теории дискурса является анализ ментальных процессов участников коммуникации (в том числе интенции) в свете экстралингвистических правил порождения и понимания речи в тех или иных условиях. Активное включение данного понятия в рассмотрение широкого круга лингвистических проблем требует создания единого метаязыка для систематизации результатов исследования интенции говорящего и изучения механизма экстерииоризации интенции говорящего и факторов, влияющих на этот процесс.

Следует отметить, что интенция говорящего отличается многоплановостью. Общая интенция является одновременным проявлением нескольких частных, наслаивающихся друг на друга интенций. «Они различаются по этапу и времени реализации на исходные («первичные») и конечные, акторечевые и постакторечевые» [1, с. 23].

В связи с выявлением и интерпретацией интенций говорящего необходимо отметить, что речевые действия характеризуются с точки зрения их преднамеренности / непреднамеренности. Сюда относим понятие об «эшелонах» намерений, истинном намерении и комуфлировании истинного намерения.

Следует отметить, что интенция имеет тенденцию меняться даже по ходу отдельного высказывания: автор высказывания строит свою речь, одновременно интерпретируя ее и внося коррективы в тактическое воплощение стратегического замысла. Таким образом, вербализованная интенция не всегда тождественна исходной интенции, что объясняется необходимостью постоянного выбора говорящим языковых средств ее реализации и соблюдения ряда прагматических ограничений (условия успешности, нормативные аспекты речевой коммуникации).

Несоблюдение правил кооперативного поведения, нарушение процессов вербализации и понимания, а также конфликт коммуникативных намерений интерактантов может привести к неосуществлению или неполному осуществлению коммуникативных интенций. В этом случае говорят о наличии коммуникативного конфликта или коммуникативного дискомфорта в общении, которые могут завершиться коммуникативной неудачей.

Интенция представляет собой субъективный фактор речевого взаимодействия, функционирующий после осознания субъектом мотивов порождения речевой деятельности и прогнозирующий возможный её результат. Согласно данному определению можно разграничить информативные, побудительные, эмоционально-оценочные, контактные интенции.

В рамках предлагаемой концепции основу информативной интенции составляет передача новых для адресата сведений об изменениях, происходящих в мире, т.е. пополнение информационного фонда адресата. Побудительная интенция задает участие адресата в изменении окружающего мира, побуждает его к реакции на содержание высказывания, следовательно, вызывает как речевую, так и неречевую реакцию адресата, изменение его неречевого поведения. К побудительной интенции также относим запрос информации (вопрос), а выдачу требуемой информации (ответ) причисляем к информативной интенции. Эмоционально-оценочная интенция представляет собой реакцию коммуниканта на создавшуюся прагматическую ситуацию общения. Контактная интенция направлена на установление или поддержание межличностных отношений между участниками коммуникативного акта. Выбранный говорящим языковой способ реализации контактной интенции стимулирует установление, поддержание или прекращение контакта, что подразумевает соблюдение требований речевого ритуала и норм коммуникативного поведения.

Продуктивность настоящей классификации состоит в том, что интенции рассматриваются с учетом характеристик коммуникативного и прагматического аспектов исследования, а именно, статуса и роли субъекта коммуникации в ситуации создания высказывания определенного класса; объекта, как содержательного компонента речевой деятельности; субъектно-адресатных отношений, формирующихся в зависимости от тех прагматических ролей, в которых выступают партнеры по коммуникации.

В соответствии с прямым и косвенным способом выражения можно выделить выделяем явные и скрытые интенции. «К явным интенциям относят максимальную экспликацию истинной интенции говорящего, перформативные высказывания, явление «смягчения коммуникативного намерения», уместность высказывания. Скрытые интенции исследуются в терминах метатекстовой коммуникации, в качестве конвенциональных и коммуникативных имплицатур и косвенных речевых актов» [2, с. 56].

В процессе естественно-языковой коммуникации большая доля отводится высказываниям, содержащим скрытые пути выражения побудительной и эмоционально-оценочной типов интенций. Тогда как, языковое оформление информативного и контактного типов стремится к использованию прямых путей выражения.

В лингвистической литературе выделяют различные типы интенций: благодарность, запрет, обещание, одобрение, неодобрение, похвала, приказ,

просьба, совет, угроза, упрек и др. Поддержка – одна из разновидностей интенций, которая реализуется в рамках диалогического дискурса.

Поддержка рассматривается в контексте теории речевых актов как коммуникативная, прагматическая и психологическая установка говорящего, проявляющаяся в речевом действии, которым говорящий оказывает психологическое подбадривание адресата.

Интенция поддержки находит отражение в коммуникативных ситуациях следующих типов:

1) проблемная жизненная ситуация, связанная с расставанием или с какой-то житейской неудачей, потерей, вызывающая переживание собеседника и интенцию поддержки;

2) ситуация диалога, вызывающая интенцию согласия с адресатом при обсуждении событий, планов, оценки положения дел и т.д.;

3) ситуация осуществленного поступка, вызывающая интенцию поддержки, одобрения. В этом случае говорящий подбадривает собеседника, стимулирует его к продолжению начатого действия.

Соответственно можно выделить следующие «типы интенции поддержки и содержащих ее речевых актов: психологическая поддержка, поддержка-согласие, поддержка в действии и поддержка-одобрение как ее частный случай» [3, с.34].

Можно обозначить следующие особенности структуры каждого речевого акта поддержки.

Психологическая поддержка.

1) в речевом акте принимают участие двое, один из которых нуждается в психологической поддержке, а другой оказывает поддержку;

2) в речевом акте участвуют двое (или более) лиц, характер этой ситуации, поведение ее участников влияет на некоторое лицо, прямо в этой ситуации не задействованное, но нуждающееся в поддержке;

3) в речевом акте участвует один человек, который является одновременно и адресатом, и адресантом речевого действия;

Поддержка-согласие представляет собой ответную реплику говорящего (говорящих) на речь, реплику собеседника.

Поддержка в действии.

1) адресат выполняет определенное действие, а адресанту выполнение этого действия кажется не вполне интенсивным, активным, поэтому он пытается подбодрить адресата, активизировать выполнение действия с его стороны;

2) человек может сам похвалить себя, одобрить свой поступок или выполненное действие, заставить себя быть более настойчивым, последовательным.

Существует определенная специфика языкового оформления коммуникативной интенции поддержки.

Интенция психологической поддержки реализуется в двух типах моделей: полной и неполной. Полная модель содержит два компонента: 1)

побуждение адресанта к изменению эмоционального состояния адресата и 2) аргументацию такого изменения. В неполной модели может отсутствовать любой из компонентов, чаще – второй.

Семантика побуждения в речевом акте данной разновидности выражается многообразными средствами:

1) отрицательными формами императива несовершенного вида глаголов со значением переживания: *не волнуйся, не беспокойся, не расстраивайся, не тревожься, не отчаивайся* и др.;

2) положительными формами императива глаголов с семантикой проявления стойкости, мужества: *держись, крепись, мужайся, терпи*;

3) сочетанием безличного глагола запретительной семантики и инфинитива: *хватит плакать, будет расстраиваться, не стоит унывать* и др.;

4) конструкциями «*не надо (не следует, не стоит)* + инфинитив», «*ты не должен* + инфинитив», которые выражают установку на прекращение психического переживания;

5) в междометных побудительных предложениях и синонимичных им предложениях с *будет*, передающих также намерения говорящего изменить состояние адресата;

6) в эллиптических безглагольных побудительных предложениях (в них называется состояние, к которому побуждают адресата).

Побудительные предложения во всем их содержательном и структурном разнообразии являются наиболее типичным средством выражения психологической поддержки в русском языке.

Аргументативное сообщение в речи говорящего подталкивает адресата поддержки к нормализации психологического состояния посредством ситуативно значимых доводов.

В речевом акте психологической поддержки часто используются устойчивые фразеологизованные клише, пословицы и поговорки: *будет и на нашей улице праздник; все, что ни делается, все к лучшему; еще не вечер; нет такого положения, из которого не было бы выхода; пусть будет, что будет; такова жизнь; чему быть, того не миновать* и др.

Использование языковых средств оформления речевого акта поддержки-согласия зависит от семантики согласия.

Нейтральное согласие реализуется в нечленимых предложениях употреблением слова-предложения *да*.

Согласие с усиленной экспрессией выражается модальными словами *естественно, действительно, конечно, разумеется, правда, верно* и ставшими уже устойчивыми предложениями-высказываниями.

Поддержка в действии реализуется чаще всего с помощью глаголов в форме императива в односоставных определенно-личных предложениях. Реже – в безглагольных типах побудительных предложений с наречиями, которые вследствие своей семантики указывают на характер исполнения того действия, к которому побуждает говорящий адресата.

В качестве средства выражения поддержки в действии широко используются междометия, обладающие побудительной семантикой, частицы оценочной семантики: *прекрасно, отлично, замечательно, превосходно, правильно, хорошо*, а также существительные *молодец, умница*.

Психологическая поддержка сопровождается тональностью участия, поддержка в действии имеет эмоционально-напряженное тональное оформление, одобрение характеризуется поддерживающим тоном, а согласие – нейтральным. Характер тональности отражается и в действиях говорящего в отношении адресата в момент речи.

Специфика русских лексических средств выражения интенции поддержки проявляется в их стилистическом разнообразии, в наличии аффиксальных средств экспрессивной оценки, характеризующих и называющих адресата поддержки и имеющих при этом ласкательное значение, в активном использовании «эмоциональных» глаголов.

Состав русских лексико-грамматических средств, использующихся для выражения интенции поддержки, характеризуется большим разнообразием, экспрессивностью и системностью. Анализ данных языковых средств может иметь практическую ценность в обучении иностранных студентов адекватному речевому поведению в русскоязычном лингвокультурном сообществе. Способы экстерииоризации интенций нуждаются в тщательном изучении, так как знание моделей речевого поведения позволяет прогнозировать предстоящее речевое взаимодействие.

Литература:

- 1 Адмони В.Г. Система форм речевого высказывания. СПб.: Наука, 1994. –151 с.
- 2 Арутюнова Н.Д. Жанры общения // Человеческий фактор в языке: Коммуникация, модальность, дейксис. – М.: Наука, 1992. – 280 с.
- 3 Бондарко А.В. К проблеме интенциональности в грамматике (На материале русского языка) // Вопросы языкознания. – М.: Наука, 1994. № 2. – С. 29-42.

БІЛІМ БЕРУДІҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҮРДІСІ: ИНТЕГРАЦИЯ ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС

Ақшолова Р.К.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының міндеттері мен сол міндеттерді жүзеге асыру барысы, инновациялық оқытудың өзектілігі талданады. Аталмыш мәселе ерекше маңыздылыққа ие, өйткені жаһандану заманындағы әлемдік кеңістікке интеграциялану үдерісінің тиімді әрі оңтайлы жүргізілуі үшін білім беру жүйесінде белсенді әдіс-тәсілдер қолданылуы тиіс.

Тірек сөздер: *ҚР білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы, инновациялық оқыту, белсенді әдістер, ұлттық бейне.*

В статье анализируются задачи, поставленные в государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы и процесс выполнения

этих задач, актуальность инновационного обучения. Указанная проблема имеет особую значимость, поскольку для успешного и оптимального проведения интеграционного процесса в мировое сообщество в свете глобализации используются активные методы в сфере образования.

Ключевые слова: *Государственная программа развития образования РК, инновационное обучение, активные методы, национальная специфика.*

The article analyzes the objectives of the state program of education development of the Republic of Kazakhstan for 2011-2020 years and the process of implementing these objectives, the relevance of innovative teaching. This problem is of particular significance because for a successful and optimal integration process of the world community active methods in education are being used in the light of globalization.

Key words: *State Program for Development of Education of Kazakhstan, innovative teaching, active methods, national specifics.*

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «жоғары білімнің еуропалық аймағына бірігуді қамтамасыз ету; оқытудың жаңа әдістемелері мен технологияларын енгізу есебінен тәрбиелеу мен оқыту мазмұнын жаңарту» [1] міндеттемелері қойылып, еліміздегі жоғары оқу орындарының даму бағыттары мен ұстанымдары өзгеріске ұшырады. Болашақ маман меңгеруі тиіс құзыреттердің тізімі анықталып, оқытудың әдіс-тәсілдері сол біліктерге икемделе бастады. Әлемдік интеграциямен байланысты инновациялық әдістерге, технологияларға басымдық беріліп жатыр. Инновациялық үдеріс жаңа заман тұлғасын қалыптастырудың және дамытудың негізі ретінде қаралып, жаңалықтарды ашу, меңгеру, пайдалану және тарату бойынша кешенді қызметті білдіреді.

Педагогикалық қызметте инновациялық әдістерді пайдаланудың тәжірибесіне сүйене отырып, оның мынадай басымдықтарын атап өтуге болады: «инновациялық оқыту студенттерге жаңа білімді алудың белсенді әдістерін үйретеді, тұлғалық белсенділіктің жоғары деңгейін меңгеруге мүмкіндік береді, студенттің үйренбеуіне мүмкіндік қалдырмайтын жағдай жасайды, олардың шығармашылық қабілеттеріне қолдау білдіреді, оқу үдерісін күнделікті өмір тәжірибесіне жақындатып, білімді, білікті және дағдыны ғана емес, өмірлік белсенді ұстанымды қалыптастырады» [2, 120-125]. Инновациялық әдістерді қолдану университеттердің алдына қойған басты мақсаттарына қол жеткізуге мүмкіндік береді. Өйткені жаһандану заманында білімді ғана емес, жаңалықтарды тез меңгеруге бейім, өзіндік құзыреттері мен дағдылары қалыптасқан, өз бетімен еркін ойлай алатын маманды дайындау өзектілікке ие болып отыр. Осы мәселемен байланысты оқытудың белсенді әдістері ерекше қызығушылық туындатады, себебі білімді тиімді меңгеруге мүмкіндік беріп, кәсіби шешімдер қабылдауға жағдай жасайтын практикалық зерттеу дағдыларын қалыптастырады, студент білімді қарапайым жинақтаудан зерттеу қызметінің өз бетімен іздену механизмдерін құруға көшеді, тұлғаның құндылық бағдарлары қалыптасып, танымдық белсенділігі артады. Аталмыш қабілеттер жоғарыда аталған бағдарламаның «еліміздің индустриялық-инновациялық даму жобаларына сай келетін

жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрлармен қамтамасыз ету; білімнің, ғылымның және өндірістің бірігуін қамтамасыз ету» [1] міндеттерін де жүзеге асыруға негіз болады. Осылайша, кәсіби білім берудің негізгі мақсаты – еңбек нарығында бәсекелеге қабілетті мамандық бойынша тиімді кәсіби қызмет жүргізуге мүмкіндігі бар білікті маман дайындау.

Пәндік саладағы білім, білік және дағдыны қалыптастыруға негізделген дәстүрлі маман дайындау үрдісі заман талабынан қалып барады. Өйткені қазіргі әлемдік жағдайда білім берудің негізі пәндік білім ғана емес, ойлау және қызмет тәсілдерін қалыптастыру болып табылады. Жоғары деңгейлі білім алған маманды дайындап қана қоймай, оқу барысында-ақ студентті жаңа технологияларды дайындауға қатыстырып, нақты өндірістік ортаның жағдайларына бейімделген, менеджердің функцияларын сәтті орындайтын жаңа шешімдерді қабылдаушы тұлға ретінде қалыптастыру қажет. Осы басым талаптарды орындауға педагогикалық инновациялар ғана мүмкіндік береді. Білім берудегі инновациялар – әлеуметтік және нарықтық қажеттілікпен ерекшеленетін білім беру қызметтері түріндегі нәтижелерге қол жеткізу үшін жаңа технологияларды, біліктерді және ыңғайларды, тәсілдерді қолдану.

Жаһандану жағдайында әр елдің білім беру жүйесі өз халқының тарихына, рухани өмірі дәстүріне, мәдениетіне, ана тіліне деген сүйіспеншілік пен ерекше құрмет арқылы интеграциялануы керек. Өйткені дамыған елдердің педагогика саласы өз халқының шынайы патриоттарын тәрбиелеуге негізделген. Осы мәселеге байланысты біз де әлемдік кеңістікке ену барысында адами өркениетті дамытатын, екінші жағынан ұлттық білім беру моделін дамытудың жаңа көкжиегін ашатын өзіміздің төл мәдениетіміз бен рухани құндылықтарымызды ескеруіміз қажет. Аталмыш міндет аясында филологиялық пәндердің маңыздылығы арта түседі. Өйткені жан-жақты заманауи маманның тілдік құзыреттері, рухани байлығы, тілге құрмет сезімі кәсіби біліктерін қалыптастыруға негіз болады. Даму үдерісінің жүргізілуі ұлттық бейненің жойылуын меңземейді.

Әдебиеттер:

1 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

2 Сорокин Н.Д. Об инновационных методах в преподавании социологических курсов // Социс, 2005. – № 8.

ҚЫТАЙ ТІЛІН ОҚЫТУ ӘДІСІНДЕГІ ТІЛДІК ОРТАНЫҢ МАҢЫЗЫ

Ахметбек Г., Койбакова А.С.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Берілген мақалада қытай тілін оқытуда тілдік ортаның маңыздылығы, тілдік ортаның тілдік қарым-қатынастағы орны жайлы баяндалады.

Түйін сөздер: тілдік орта, субъективтік фактор, объективтік фактор, стилистика, вербалды, бейвербалды, семиотика.

В этой статье рассматривается важность языковой среды в обучении китайского языка и приводятся примеры.

Ключевые слова: *языковая среда, субъективный фактор, объективный фактор, стилистика, вербальный, невербальный, семиотика.*

This article discusses the importance of the language environment in teaching Chinese language and leading examples.

Key words: *language environment, subjective factor, objective factor, stylistics, verbal, non-verbal, semiotics.*

Тілдік орта (语境) тілді қолдану барысындағы тілге ықпал ететін жағдайлар мен қарым -қатынастарды көрсетеді. Тілдік орта әдетте көріністік тілдік орта және мәндік тілдік орта деп екі түрге бөлінеді. Ол дегеніміз тілдік ортаның ішкі жағдайын көрсететін ішкі мәндік тілдік орта мен тілдің сыртқы ортасы. Тілдік жағдай объективтік және субъективтік болып екі фактордан тұрады. субъективтік факторға адамның салауаты, кәсібі, сана сезімі, қоршаған ортасы, көңіл күйі сынды сөйлеуші не айтушының жеке басындық факторлар жатады. Олар тікелей адамның сөйлеу мәнері мен ерекшелігіне ықпал етеді. Ал объективтік факторға тілді қолдану барысындағы орын, уақыт, жағдай, аудитория, оқырман сынды жанды факторларды көрсетеді. Бұл екі фактор бір бірінен айрылмайды, әрі бір-біріне тәуелді де емес, олар үнемі өзара ұштасып, нақты бір тілдік қарым-қатынас барысында бірігіп кетіп отырады. Бұл екі фактор тілдік әрекетке, тіптен тілдік ортаны тікелей реттеп, стилистикадағы тілдік ортаның мәндік тұлғасын қалыптастырады.

Тілдік ортаны негізгі екі топқа бөлуге болады, лингвистикалық (语言语境) және бейлингвистикалық (非语言语境) немесе вербалды және бейвербалды. Лингвистикалық тілдік ортадағы ең маңыздысы бұл тіл бірліктері, басқаша айтқанда бұл лингвистикалық тілдік орта деп те аталады. Лингвистикалық немесе бейлингвистикалық тілдік ортаның қандай түрі болса да ең маңыздысы ол тілді бейнелеудегі стилистикаға үлкен әсер тигізеді. Семиотика тұрғысынан қарағанда тіл бұл иерархиялық жүйе болып табылады, оның ең маңызды қасиеттеріне ассоциациялау және парадигмалау жатады [1]. Ал стилистика бұл синоним сөздерді талдай алу тәсілі, парадигмалаудың жасырын бір түрі болып табылады. Байланыс орнатуға арналған лексика бұл қарым-қатынастардың негізі, бір-біріне өзара хабар алмасу қарым-қатынасты құрайды. Қарым-қатынастың арқасында тілдік орта пайда болады. Тілдік орта стилистикаға үлкен әсерін тигізеді. Ван Дечун (王德春) мырза атқандай, қазіргі заманда стилистика ғылымы стилистикалық құбылыстарды тілдік ортада зерттеудің қажеттілігін, тілдік ортасыз стилистиканың болмайтындығын көрсетіп айтады [2]. Көптеген жылдар бойы стилистика ғылымы стилистикалық тәсілдерді негіз етті.

Кейінірек оған «сөз бірліктері», «сөйлем жасау» және «тіл бірліктері» қосылды [2].

Тілдік ортаның тілдік қарым-қатынастағы маңыздылығы оның осы қарым-қатынасты орнатуы болып табылады. Бірақ осы коммуникативті функциялары тек дұрыс құрастырған тілдік ортада ғана жүзеге асады. Тілдік орта вербалды коммуникацияда да маңызды роль атқарады. Сондықтан, тілдік коммуникация барысында адам мәтіндерді қолданып, түрлі сөз бірліктері арқылы өз ниеттерін білдіріп, немесе тыңдаушы осы ниеттерді қабылдау үшін пайдаланылады. Нақты тілдік ортасы болмаған жағдайда адам коммуникациялау арқылы өз ойын дұрыс жеткізе алмайды, ал тыңдаушы оны нақты меңгере алмайды.

Тілдік орта стилистика арқылы белгілі бір тілдік ортаның мазмұнын түсіну үшін бөлек қарастырылмайды, яғни, айтылған сөздің мәнін түсіну үшін тілдік ортадан ажырауға болмайды, ондай болмаған жағдайда тілдік ортаны зерттеу объектісінің дұрыс түсуіне кедергі болады. Қытай тілінде көптеген бір мағыналы (单义词), көп мағыналы (多义词), синонимдер (同义词) және антонимдер (反义词) бар, олар түрлі тілдік ортада әртүрлі мағынада қолданылып, белгілі бір жағдайға байланысты бір сөздің өзі бірнеше түрлі мағынада қолданылуы мүмкін, сол себептен нақты тілдік ортасыз бір сөзбен ғана мағынасын қарастыруға болмайды. Мысалы: “Барлығымыз профессордың лекциясын тыңдауға кімді жібереміз деп талқылап отырғанымызда, Ван Хуң өздігінен лекцияны тыңдауға баратынын айтты. Осы кезде біреулер «Кім баратын болды?» деп сұрай қалғанда, Ли Миң Ван Хуңды көрсетіп «Ол кетті» деп айтты (“大家在讨论到底要派谁去听教授的讲座时，王宏主动提出要去听讲座。当有人问：“谁去啊？”李明指着王宏说：“他去了！””) . Осы мысалдағы «кетті» (“去了”) деген сөз адамдардың түсінігін шатастырады. Әдетте біреудің өлімі туралы айтқанда, тікелей біреу өлді деп айта салмайды, «кетті» (“去了”), «қартайды» (“老了”), «дүние салды» (“走了”) деген сияқты стилистикалық амалдар қолданылады [3]. Егер «кету» деген сөзді белгілі тілдік ортада қолданбасақ, ол түсініспеушілікті тудырады. Сол себептен осындай экспрессивтік сөйлемдерде оны білдіру қиынға түседі.

Тілдік ортаның маңыздылығын ескере отырып қытай тілін оқыту барысында тағы да бір мәселеге назар аударғанымыз әбзал. Ол тілдік ортаның ең маңызды түйіндерінің бірі, яғни жоғарыда айтып кеткен мәдени тілдік орта болып табылады. Мысалы, қытай мәдениетінде адамдар күнделікті кездескенде жиі айтылатын сыпайы сөздердің бірі «Сен тамақтандың ба?» (“你吃了吗?”) деп амандасады. Ал біздердің мәдениетімізде адамдар кездескенде тек қал-жағдайды сұрап амандасады.

Қытайлықтардың салт-дәстүрінен бейхабар адамнан «Сен тамақтандың ба?» деп сұрасаңыз, онда ол міндетті түрде өзін қонақ болуға шақырып тұр немесе керісінше сізді қонақ етуі керек болып тұр екен деп түсінеді[3]. Бұдан мәдени тілдік ортаның маңызын көруге болады.

Бейнелі сөздер, негізінен сөйлеу қызметін зерттеудің жақсы да жаман жағы, және мұндай жақсы – жаман жағы салыстырып қараған кезде көбінесе тіпті айқын бола түседі. Сондықтан бейнелі сөздерді үйренуде тілдік дайындықтар жүргізіледі, салыстыру мен салғастыру нәтижелі әдіс болып табылады. Тілдерге деген қабілеттілікке жету, бейнелі сөйлеуге деген шеберлікті жетілдірудің ажырамас бөлігі [3]. Шеберлікті жетілдіру рет ретімен жіктеуді ескерумен, бірте бірте келеді. Ең алдымен ажырата білу қабілеті, әр түрлі бейнелі сөздердің белгілері мен амалдарын ажырата білу қабілеті талап етіледі, бейнелі сөздердің ерекшеліктерін тануға деген сезгіштікті арттыру.

Және де тілмен істес болатын адам, қай жерде болмасын тілдік ситуациялар (тілдік орта) мен бейнелі сөздерден ажырай алмайды, әсіресе қытай тілін үйренетін этникалық топ студенттері бейнелі сөздер мен тілдік ортаның арақатынасына одан да қатты мән беруі керек. Қытай тілі мен этникалық топтар тілі арасында айырмашылықтары бар, ұлттық мәдениет, әдет-ғұрып және басқа қырларының барлығында да айырмашылықтары бар, үнемі әдемі риториканы қудалай беріп, тілдік ортаны ескермеуге болмайды [2]. Ертедегі адамдар “сырты бүтін, іші түтін” дегенді мысал ретінде дәл қолданылды және тілдік ситуацияның маңыздылығының астын сызып көрсетеді. Тілдік ситуация болмаса бейнелі сөйлеу болуы мүмкін емес. Бейнелі сөйлеу, ситуацияның талабына сәйкес келу үшін арналған, ауызша және жазбаша тілде қолданылатын мүмкіндігі, тақырыпты, түпкі мақсатын одан да жақсы тұжырымдау үшін, сөзді жеткізу нәтижесінің шеңберінен шықпау. Тіл коммуникация құралы, қолданыс кезінде осы уақыт, осы жер, осы адам, осы іс және осы жағдай кез келген жағдайда ажырамайды, қарсы жағдайда мәнсіз болады.

Түрлі стилистикалық амалдар жөнінен алғанда, егер оларды жеке дара қарастыратын болсақ, олардың артықшылығын және кемшілігін байқай алмаймыз. Оларды өздері тұрған тілдік ортада өзара байланыстыра отырып бақылайтын болсақ, сонда ғана олардың артығы мен кемшілігін анық көре алатын боламыз. Орынды қолданғанда ғана тақырып жағдайды ашып көрсете алатын болады. Сөздерді қалай болса солай қолдану, мәйекті сөздің әрін кетіреді. Шын мәнінде сөздің құрылымының өзі де бір тілдік орта болып табылады. Осылайша, осы тілдік ортаны негізге ала отырып, сол бір бөліктегі не белгілі бір мақаладағы стилистикалық амалдардың ерекшелігіне баға беруіміз керек. Сондай-ақ, кез келген дыбысты ауыстырып, басқа сөз таңдауда, сөйлемді құрау, көркемдік тәсілдерді пайдалану, мақаланы реттеуді жеке дара қарастыруға болмайды. Керісінше олардың бәрі де ерекше көрсетілген тілдік ортада қарастырылу керек.

Әдебиеттер:

- 1 《第二语言学习与外语学习的对比性分析》 / 《绥化学院学报》, 2007年.
- 2 杨德峰. 《汉语与文化交际》. 商务印书馆, 2012年.
- 3 李建军. 《语境与汉语教学》 / 《语言与翻译》, 2003年. №4/76.

ОҚЫТУДЫҢ «ҮШӨЛШЕМДІ ӘДІСТЕМЕЛІК ЖҮЙЕСІ (ҮӘЖ)» ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Акжолова Г.М., Тельтаева Ж.Б., Досанова А.М
(Қазақстан, Алматы, ҚазНУ имени аль-Фараби)

Данная технология обучения рассматривается как эффективная образовательная система для получения качественного, конкурентоспособного образования, ориентированного на результат.

Ключевые слова: *трехмерная система обучения, технология, методология.*

Бұл технология тұлғаға бағытталған тәсілді қолдана отырып, сапалы, бәсекеге қабілетті білім берудің тиімді жүйесі болып саналады.

Тірек сөздер: *оқытудың «үшөлшемді» жүйесі, технология, әдістеме*

This technology of training is considers as effective educational system for receiving the quality, competitive education focused on results.

Key words: *tridimensional system of teaching, technology, methodology.*

Бүгінгі күні білім беру мекемелерінің алдында тұрған басты мақсат – нәтижеге бағытталған білім беру. Елбасы Н. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» атты Жолдауында мемлекетімізді көркейтер ұзақ мерзімді басымдықтар қатарында білімнің алар орны ерекше. Ел Президенті білім саласына үнемі көңіл бөліп, қамқорлық жасап келеді. Әсіресе, соңғы екі жылда болып жатқан білім саласын жаңарту ісі Елбасы бастамасымен өмірге келген «Функционалдық сауаттылық бойынша Ұлттық жоспардың» маңызы ерекше. Оның негізгі мақсаты – оқушылардың білімдерін өмірде тиімді қолдануға үйрету. Сонымен қатар, ол орта білім жүйесінің парадигмасын түбегейлі өзгертудің негізі болып табылады.

Бұл – дәстүрлі мектеп моделінен рационалды модельге, әрі қарай феноменальді модельге «үш адым» ілгері аттау дегенді білдіреді. Осы мақсатқа қол жеткізу арқылы Қазақстан оқыту деңгейі мен сапасы жағынан жетекші елдер тобына қосылады.

Ұлттық жоспардағы функционалдық сауаттылықты дамытудың төрт негізгі тетігі бар:

Бірінші механизм – оқыту методологиясы мен мазмұнын түбегейлі жаңарту.

Екінші тетік – оқу нәтижелерін бағалау жүйесін жаңарту. Яғни, функционалдық сауаттылықты дамыту *білім – түсіну – қолдану – жүйелеу* және *жинақтау* сияқты өлшемдер бойынша оқу жетістіктерін бағалаудың

жаңа тәсілдерін біртіндеп мектеп өміріне әлемдік тәжірибені жан-жақты зерттеу арқылы енгізу.

Үшінші тетік – балаларды оқыту мен тәрбиелеуге ата-аналардың белсенді қатысуы.

Төртінші тетік – қосымша білім беру жүйесін дамыту.

Ұлттық жоспарды іске асыру оқушылардың бойында функционалдық сауаттылықты қалыптастыруды қамтамасыз етеді. Бұл – шығармашылық пен инновацияға деген қызығушылықты арттырады. Еліміздің Президенті Н.Назарбаев ерекше көңіл бөліп отырған білім мен еңбек қызметін меңгеруге жаңа мотивацияны тудырады.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі прогрессивті реформаланып, әлемдік білім кеңістігіне енудің алғышарттары жасалынды. Ғылым мен техниканың күн санап өсуіне байланысты педагогика ғылымының теориясы мен оқыту үрдісі де түбегейлі өзгерістерге ұшырады. Соған орай оқытудың парадигмасы өзгеріп, білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарас пайда болды. Сәйкесінше, барлық ұстаздар алдында оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жаңартып отыру және оқыту технологияларын меңгеру, оны тиімді қолдана білу міндеті тұр.

Қазіргі мұғалім адам мен қоғам арасындағы қарым-қатынасты, мемлекет және қоғамның білімге қатынасын айқындайды. Мұғалімнің бойында – оқу-тәрбие міндеттерін өнімді шешу, өз мамандығын тұлға қалыптастыру құралына айналдыру қабілеті болуы тиіс.

Өзін жоғалтпай халықты артынан ерте білген адам «тұлға». Тұлға әлеуметтік ортада жүре қалыптасады «мен» «бізге» айналады.

Теорияны практикамен шебер ұштастыратын педагогикалық проблемаларды жоғары білімдарлықпен шешетін, бір тақырыпты зерттеп, бақылау жүргізуді шығармашылық дейді.

Дайын білімді (ақпаратты) ендіруге емес, білімді іздеп табуға және оны өндірістің қажеттілігіне айналдыра білуге берілуі керек. Білімнің жаңару екіні кешегі қабылданған білім стандартымен емес, өнеркәсіптің өсу қарқынымен өлшенеді.

Өмірлі нақты нұсқаумен жүретін, нұсқауды жүзеге асыратын мамандар емес, жобалық конструктивтілік, шығармашылық, адамгершілік-тұлғалық тәжірибесімен аяқ басатын мамандар қажет.

Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңында бекітілген оқыту формасы, әдістері қағидалары білім мекемелерінің педагогтарына өзіне оңтайлы нұсқаны қолдануға педагогикалық үрдісті кез келген үлгімен, авторлық үлгімен құруға мүмкіндік береді.

Педагогикалық теориямен қаруланған мұғалімнің іс-әрекеті тиімді, еңбегі жемісті болады. Бұл педагогика теориясы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге де тікелей байланысты. Оқытудың жаңа технологиялары енгізіліп, білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білім білік дағдысын емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуын қойып отыр. Қазіргі уақытта педагогика

ғылымының бір ерекшелігі – баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын тұрақтандыруға ұмтылуда.

Жаңа технологияны жүзеге асырудағы біздің міндеттеріміз:

- Әр сабақта оқытудың интерактивті әдістерін қолдану;
- Әр оқушының психологиялық, физиологиялық, жеке-дара ерекшеліктерін ескеру;
- Міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып, мүмкіндік деңгейлерін ашу;
- Инновациялық технологияларды сынау арқылы тиімділігін арттыру, мектеп жағдайына бейімдеу.

Оқушылармен жұмыс жасағанда еркін ойлауға мүмкіндік беру, ақыл-ойын дамыту, шығармашылық белсенділігін арттыру, ұжымдық іс-әрекетке тәрбиелеу, тіл байлығын жетілдіру, жан-жақты ізденушілікті қажет етеді. Бүгінгі күн – бәсекелестік пен жоғарғы технологияның, ғылым мен білімнің заманы. Ұстаз еңбегі – оқушы білімінің өлшемі. Оқыту процесі басқарылатын процесс болғандықтан, жеке оқушының ерекшелігін ескеру – мұғалімнің міндеті.

Қазіргі таңда мектептерде дүниежүзілік тәжірибелерде өзін ақтаған оқыту технологияларымен қатар қазақстандық педагог-ғылымдардың да технологиялары белсенді түрде қолданып жүр. Соның ішінде академик Ж.А.Қараев, профессор Ж.У. Кобдиқованың *«Оқытудың үшөлшемді әдістемелік жүйесі»* педагогикалық технологиясын өз тәжірибемде қолданып жүрмін.

Кембридж университеті ұсынып отырған оқытудың жеті модульдің төртеуі УӘЖ технологиясында көрініс табады. Мысалы, сын тұрғысынан ойлау, бағалау критерилері, дарынды бала дайындау, білім берудегі көшбасшылық.

Бұл педагогикалық жүйе сегіз элементтер тұрады: оқыту мақсаттары, білім берудің мазмұны, әдістері, ұйымдастару формалары, құралдары, сондай-ақ оқушылармен мұғалімдердің өзара іс-әрекеті, олардың қызығушылығы.

Аталмыш технология оқыту үрдісінде бастауыш сынып оқушыларына тиімді жақтарын атауға болады:

- технология оқушының жеке тұлға ретінде қалыптасуына қолайлы жағдай туғызады;
- оқушы өз бетімен білім алып, өзін-өзі басқару арқылы өз бетімен дами алатын тұлғаға айналды;
- үлгермеушіліктен құтылып, мемлекеттік стандарттың ең аз қажетті мазмұнын меңгеруге кепілдік береді;
- оқушының жеке қабілетіне сәйкес бағытта шығармашылықпен жұмыс істеуіне жағдай туады;
- оқыту үрдісінің барысында әр оқушының белгілі бір мерзім аралығында дамуын үздіксіз қадағалайтын мониторинг жүргізуге мүмкіндік туады;

- оқушы білімін әділетті түрде нақты бағалауға болады;
- оқушы жеке қабілетіне сәйкес бағытта «өмір бойы білім ала алатын тұлғаға» айналады.

Ал аталған технология оқушылардың өз бетінше білім алу барысында олардың жеке қабілеті мен мүмкіндіктеріне, қызығушылығына, психологикалық ерекшеліктеріне сәйкес білім деңгейіне жетуіне жетелейді. Бүгінгі күні оқушы білімін бағалау нақты жүргізілмей, көбінесе салыстырмалы түрде жүзеге асатыны және әр оқушының әр тақырып бойынша нақты білім жетістігін анықтап, оған баға берудің мүмкін еместігі жасырын емес. Бір оқушыны келесі оқушымен салыстырып қараймыз да, артық не кем бағалап жатамыз. Осыдан келіп кейде оқушылар арасында қойылған бағаға келіспей, наразылық та туып жатады.

Ал оқытудың үшөлшемді әдістемелік жүйесі технологиясында әр деңгейде орындаған тапсырмаға сәйкес оқушы білімі нақты бағаланып, оқушы тарапынан реніш туындауына жол берілмейді. Керісінше бұлай бағалау оқушыны ынталандырудың құралы болып табылады. Себебі оқушы 1-деңгейден 2-деңгейге, одан 3-деңгейге жетуге, басқалардан қалмауға тырысады. Бұл технология оқушының өз-өзіне деген сенімін нығайтады, өз бетінше білім алу, іздену дағдыларын қалыптастырады, оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін дамытады, сөйтіп оқушы бірте-бірте өзін-өзі дамытатын тұлғаға айналады.

Оқушылардың танымдық белсенділігін ынталандыру үшін «**Ашық журнал**» қолданылады. Бұл журналдағы баға оқу жетістіктерін бағалаудың шынайы объективті құралы қызметін атқарады. Нәтижесінде шынай жарыс рухы пайда болады. Тәжірибемде оқушы өзінің ілгерілеу динамикасын басқа одан табыстыр-ақ оқушылармен салыстыра отырып, олардан қалғысы келмейді, әрбір оқушының дамуы басқамен емес өзімен салыстырылады, оқушының табысқа итермелейтін ынта-жігері артады, ол өзін жақсы жағынан көрсеткісі келеді, сөйтіп сабақ ойын сипатында өтеді.

Тиімді тұстарының бірі – үй тапсырмасының үш түрлі бағытта берілуі бастауыш сынып оқушыларының қызығушылығын, ізденушілік іс-әрекетін дамытатындай жетелеу бағытта берілуі. Мысалы, – алдында өткен тақырып бойынша деңгейлік тапсырманы орындау;

– жаңа тақырыпты меңгеруге қажет болатын өткен материалдарды қайталау;

– IV деңгейлік тапсырманы орындау, (ұлттық ерекшеліктегі күнделікті өмірде қолдануға бағытталған тапсырмаларды орындау). Оқушы алданда нені өттік, нені өтеміз? деген мақсат тұрады.

Оқытудың үшөлшемді әдістемелі жүйесі технологиясын қолдану жағдайында оқушы мен мұғалімнің өзара тәуелді корпоративті әрекеті басым болады, сондай-ақ оқуды рефлексивті басқару жүзеге асырылады. Рефлексивті оқу жағдайында оқу процесіндегі өзін-өзі тану талдау, өздігімен мақсат белгілеу, өзіне-өзі жоспар құру, өзін-өзі ұйымдастыру, өзін-өзі

бақылау, өзін-өзі реттеуді жүргізу сияқты функционалды өкілеттіктер оқушыға беріледі, сөйтіп оқыту біртіндеп өзін-өзі оқытуға айналады.

Бұл тұста оқытудың үшөлшемді әдістемелі жүйесі технологиясын қолдану педагогикалық диагностика әдістерін оңтайландыратын, бұл технологияның денсаулық сақтаушы қасиеті бар.

Сондай-ақ үрейлік деңгейін және тұлғааралық қарым-қатынастардың сапасын өлшеген кезде социометрия әдісін қолданған оңтайлы екені көрсетіледі. Еңбекте білімнің диагностикасы мен мониторингін жүргізбейінше, оқу-тәрбие жұмысын тиімді басқаруға, қалыптасқан жағдайда оңтайлы нәтижелерге қол жеткізуге болмайтыны ғылыми негізде дәлелденген.

Оқу материалының мазмұны дайын ақпарат күйінде берілмейді, оқушының өздік еңбегі арқылы сапалы білім алу құралы ретінде ұсынылады. Оқу мазмұнының ерекшелігі сол, ақыл-ой іс-әрекетінің тәсілдерін қалыптастарып, қолдануға бағытталған оқу материалдарының болуы (әсіресе бастауыш сыныптарда), оны оқытуды иерархиялық түрде белгіленген аралық мақсаттарды жүзеге асыру бағытында ұйымдастыру үшін көпдеңгейлі етіп ұсынуы. Сонда ғана дамытатын оқуды ұйымдастыруға болады.

Бұл технология «психосақтаушы» және «денсаулық сақтаушы» функционалды сипатын бере алады. Балаға зиян келтірмеу жолын ғана ойламай оған өз бетімен стресс, реніш, өкпе жәбірлеуден қорғануды үйретуді, өзіндік психологиялық қорғаныс құралдарын да бірге меңгертуіміз қажет.

Біздің сабақ жүргізу барысында қол жеткізген артықшылықтарымызға:

- Оқушыларды темппен жұмыс істеуге жетелейді;
- Теория мен практиканың қатар келіп отыруы тиімді;
- Әр бөлімнің мақсаты және әр кезеңдегі пунктердің шағын мақсаттары тиімді;
- Сабақта күнделікті жұмыс дәптерімен, тақтамен жұмыс, оқулықпен жұмыс, интерактивті тақтамен жұмыс істеуге болады.

Пайдаланған әдіс-тәсілдерім: проблемалық сұрақ, коментариймен тыңдап жазу, математикалық диктант, сандарды көріп есте сақтау, «Ғарышқа ұшу», «Қар кесек ойындары», өмірмен байланыс (кәсіпкер Ж. Үшкемпіров), сергіту сәті «көк ту» музыкамен, сабақтың тәрбиелік мәнін ашу. Нәтижесінде 2 асынып оқушылары математика пәнінен 70 % сапа көрсетіп отыр.

Бұл технология жайлы менің ұсынысым:

- Бұл технологияны жаппай қарқынды түрде насихаттау;
- Нормативтік-құқықтық құжаттар қажет;
- Оқулыққа деңгейлік тапсырмаларды енгізу;
- Мектеп мұғалімдеріне әкімшілік тарапынан көмек көрсетілсе.

Қазіргі мектептің мақсаты бүгінгі күн талабына сай нәтижеге бағдарланған білім бере отырып, өзін-өзі жетілдіретін, өмірлік белсенді көзқарасы бар, әлемдік мәдениетті танып білуші, жан-жақты дамыған адам, шығармашылық тұлға тәрбиелеу. Шығармашыл мұғалім ғана шығармашыл тұлға тәрбиелей алады. Жаңаға жаны жақын, шығармашыл ұстаз жоғарыда айтылған мақсатты іске асырып, өз заманына лайықты азаматтар

қалыптастыруға қол жеткізе алады. Сондай-ақ осы мақсатты іске асыруда оқыту технологияларының, соның ішінде «Оқытудың үшөлшемді әдістемелік жүйе» технологиясының маңызы зор екеніне мектебімізде өткен тәжірибе барысында көзіміз жетті.

Әдебиеттер:

- 1 Кобдикова Ж.У. Үшөлшемді әдістемелік жүйе. – Алматы, 2010.
- 2 «Қазақстан – 2050 стратегиялық бағыты».
- 3 «Қазақстан мектебі» журналы 2009 ж.
- 4 Педагогика тағылымдары.
- 5 ҚР Білім туралы Заңы.

FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN SECONDARY AND HIGH SCHOOL

Данабаева А.К.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақала орта және жоғары мектептегі шетел тілін оқыту әдістемісіне арналған. Осы оқытудағы Леонард Блумфилд, Ноам Хомский, т.б. әйгілі ғалымдармен еңгізілген екі негізгі бағыттары көрсетілген: эмпирикалық және теориялық.

***Түйін сөздер:** методологиялық қағидат, инновациялық технологиялар, оқыту стратегиялары.*

Данная статья посвящена методике преподавания иностранных языков в средней и высшей школе. Показаны два главных направления в данном обучении: эмпирическое и теоретическое, которые были разработаны выдающимися учеными Леонардом Блумфилдом, Ноамом Хомским и др.

***Ключевые слова:** методологические принципы, инновационные технологии, обучающие стратегии.*

This article is devoted to the methods of teaching foreign languages in secondary and high schools. There has been shown two main directions in this training: empirical and theoretical that has been worked out as an outstanding scientists like: Leonard Bloomfield, Noam Chomsky and others.

***Key words:** methodological principles, innovative technologies, learning strategies.*

The actualizations of foreign language teaching play an essential part in Kazakhstan as one of the imprescriptible goal in education. In order to reach certain results it depends on the creative interestedness and initiative of a teacher. Due to the fact that foreign languages in our country set as a second foreign language because first language is a mother tongue the systematizations and approaches should be well integrated and be acceptable.

It is true to say that with a help of development of intercultural cooperation and international relationship the rise of possession of foreign language has increased respectively. This tendency was included in schools and institutions as a competent discipline in bilingual education. In Kazakhstan foreign language accomplish as: English language, French, German, Chinese and others but for the

most institutions it is submitted to English language. If take into account English language level in our country more than 95% study it in school and approximately 65% in non-profiled institutions. Kazakhstan is also moving from a centralized to a decentralized, democratized educational management model. Referring to S.S Kunanbayeva there are 6 steps in foreign language teaching which will be successfully cooperated on education. These steps include: 1) cognitive involvement, 2) ought to be verified from previous course, 3) should integrate intercultural communicative competence, 4) self-controlled, self-regulated, 5) should be interconnected (biology, physics' and etc.), 6) language learner strategy. In her point of view the systemic and hierarchical character of strategic management its modeling and functioning and applies such key principles as 'structural hierarchisation', 'intra-systemic interdependence and integration', 'targeted mutual interrelation of management levels', etc. This explains why it makes sense to start the development of a management model for an educational institution as a micro-level unit and then move on to macro-level generalizations, projections and patterns, i.e., to the higher-order management of educational systems. According to her article: "The essential factors determining the educational management in Kazakhstan" "There has been an accumulation of progressive models of educational management, the best of which have the structure of a multi-factorial and hierarchised model of management, while this sphere of activity from the perspective of pedagogical science has not become the subject of theoretical inter-pretation and development. However, the need for a scientific solution of this problem and the high social demand for it have brought it to the forefront of scientific research in pedagogical science".

There have been two major branches in the field of language learning, the empirical and theoretical, and these have almost completely separate histories, with each gaining ground over the other at one point in time or another. Examples of researchers *on the empiricist side* are Jespersen, Palmer, and Leonard Bloomfield, who promote mimicry and memorization with pattern drills. These methods follow from the basic empiricist position that language acquisition basically results from habits formed by conditioning and drilling. In its most extreme form, language learning is seen as basically the same as any other learning in any other species, human language being essentially the same as communication behaviors seen in other species. *On the theoretical side* are, for example, Francois Gouin, M.D. Berlitz, and Elime de Sauzé, whose rationalist theories of language acquisition dovetail with linguistic work done by Noam Chomsky and others. These have led to a wider variety of teaching methods ranging from the grammar-translation method to Gouin's "series method" to the direct methods of Berlitz and de Sauzé. With these methods, students generate original and meaningful sentences to gain a functional knowledge of the rules of grammar. This follows from the rationalist position that man is born to think and that language use is a uniquely human trait impossible in other species. Given that human languages share many common traits, the idea is that humans share a universal grammar which is built into our brain structure. This allows us to create sentences that we have never heard before

but that can still be immediately understood by anyone who understands the specific language being spoken. The rivalry of the two camps is intense, with little communication or cooperation between them.

The principles of foreign language teaching in secondary and in high schools are slightly equal. The main difference is on the level and critical thinking. Traditionally, teachers use such didactic principles as: activity, consciousness, visually, durability, accessibility, systematicness, consecutive. Methodological principles by S.S. Kunanbayeva are: cognitive, lingo-cultural, conceptual, socio-cultural, communicative, reflexive. The teacher's duty is only to support and direct learner's by giving them hints (compare, guess, analyze, translate, systematize etc.).

Except for traditional methods there are also technologies in foreign language teaching which divided into: innovative and information technologies a scope of methods, devices which are used for achieving for the learners. Nowadays in lingo-cultural methodology, cognitive methodology of foreign language education can have a big overvalue innovative with cooperation-game technologies, project work, discussions, and round table, cooperative. Cooperative technologies- some teacher think that this isn't devoted for them but advantages are: not noisy, take too much time, is difficult to organize students in group work. It is a technology for classroom is used for increasing motivation and retention to help use positive usage of helps and others, to develop critical thinking, problem solve, encourage social collaborative skills.

Bilingual Education has been implemented in many countries including the United States, in order to promote both the use and appreciation of the minority language, as well as the majority language concerned. Language learning strategies have attracted increasing focus as a way of understanding the process of language acquisition. Listening as a way of learning- Clearly listening is used to learn, but not all language learners employ it consciously. Listening to understand is one level of listening but focused listening is not something that most learners employ as a strategy. Reading as a way to learn- Many people read to understand but the strategy of reading text to learn grammar and discourse styles can also be employed. Learning vocabulary- Translation and rote memorization have been the two strategies that have been employed traditionally. There are other strategies that also can be used such as guessing, based on looking for contextual clues, spaced repetition with a use of various tools (e.g. Vocabulary Stickers) and apps (e.g. duolingo). Knowledge about how the brain works can be utilized in creating strategies for how to remember words. Code switching- Code switching, that is, changing between languages at some point in a sentence or utterance, is a commonly used communication strategy among language learners and bilinguals. While traditional methods of formal instruction often discourage code switching, students, especially those placed in a language immersion situation, often use it. If viewed as a learning strategy, wherein the student uses the target language as much as possible but reverts to their native language for any element of an utterance that they are unable to produce in the target language (as, e.g., in Wolfgang

Butzkamm's concept of enlightened monolingualism), then it has the advantages that it encourages fluency development and motivation and a sense of accomplishment by enabling the student to discuss topics of interest to him or her early in the learning process—before requisite vocabulary has been memorized. It is particularly effective for students whose native language is English, due to the high probability of a simple English word or short phrase being understood by the conversational partner

The study said many primaries did "not have access to teaching staff with specialist training in the teaching of languages to young children". It added that "many primary classroom teachers have neither sufficient knowledge of another language nor sufficient confidence in their language skills to be able to teach a language to the level expected in the new national curriculum". The introduction of compulsory language teaching was welcomed by many schools, but there was concern among teachers, the survey said. Some 85% of primaries surveyed backed the change and 42% said they already met the new criteria. But 29% of teachers said they were not confident about giving foreign language lessons. That figure has risen 2% in the last year. In high schools it has the same negative statistic adding that study are boring and irritate them due to that they have been studying for several years. It should be mentioned that many factors influence from teachers as well. They must be ready for every lesson even more managing with subsidiary aids like: cards, maps, audio recorder, video programs, interactive whiteboards, games, stamps.

Thus, foreign language teaching in secondary and high schools are compulsory because we interact with each other and possessing other language illustrates high intellectual development and open wide horizons' for learners. As to the objective factors in the modern development of Kazakhstan in the world socio-economic system make it vital for the educational system to achieve the mission it has been assigned in the overall accelerated development of the country, which assumes that the national educational system will meet the following objectives: a) the performance of its functions as one of the main strategic resources of the country ensuring the accelerated development of Kazakhstan; b) achieving qualitative competitiveness in education which will lead the way in building national competitiveness; c) ensuring the introduction of innovative management into the strategic administration of educational systems as a model for the administration of innovation processes designed to develop national competitiveness.

References:

- 1 S.S.Kunanbayeva article "The essential factors determining the educational management in Kazakhstan"
- 2 Salanovich N.A. "Lingo-cultural approach as means of increasing motivation in foreign language learning in secondary and high schools.
- 3 Zhamanayeva G.N. "Teaching methods as a secondary language.
- 4 <http://www.bbc.com/news/education-26713090>
- 5 http://en.wikipedia.org/wiki/Language_education#Teaching_foreign_language_in_classrooms

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ҚЫТАЙ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ

Даулет Ф.Н.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Автор мақалада көпшілікке қытай тілін оқытудың жаңа тұжырымдамасын паш етеді. Мақалаға «Практикалық қытай тілі. Оқытудың жаңа тұжырымдамасы» оқулығында қолданылған құзыретті-бағдарлы, тұлға бағдарлы және тағы да басқа инновациялық әдістемелер негізінде құрастырылған сабақтар арқау болады. Аталмыш оқулықтан алынған бір сабақтың негізінде автор өзі сабақ беру барысында қолданатын тұжырымдамаларға тоқталған.

Түйін сөздер: *Құзыреті-бағдарлы әдістер, қытай тілі методикасы, инновациялық технологиялар, қытай тілі.*

В данной статье автор представила новую концепцию преподавания китайского языка для широкой публики. Основой для статьи стали компетентностно-ориентированные и личностно-ориентированные педтехнологии, представленные в учебнике «Практический курс китайского языка. Новая концепция преподавания». Автор презентует свою методику преподавания китайского языка, используя при этом урок, взятый из вышеназванного учебника китайского языка.

Ключевые слова: *компетентностно-ориентированные методы, методика китайского языка, инновационная технология, китайский язык.*

In the given article, the author presented the new concept of teaching Chinese language. The article is based on competence-oriented and person-oriented educational technology presented in the textbook “Practical Course of Chinese. The new concept of teaching”. Based on the lessons learned from the textbook, the author paid attention to the use of pedagogical theories.

Key words: *Competence-oriented methods, Chinese language teaching methods, innovative technology, Chinese language.*

Елбасы Н.Ә. Назарбаев “Еліміздің бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімдік деңгейімен айқындалады” деп және “Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдардың бірі” деп атап көрсетті /1/. Қазақстан Республикасы мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартында білім берудің ұлттық деңгейдегі басты мақсаты – еліміздің әлеуметтік, экономикалық және саяси өміріне белсенді қатысуға дайын, құзыретті тұлғаның қалыптасуына ықпал ету деп анық көрсетілген /2/.

Берілген мақаланың міндеті көпшілікті құзыретті-бағдарлы технологиялардың негізгі теориялық базасымен таныстыру; әл-Фараби атындағы ҚазҰУ шығыстану факультеті, қытайтану кафедрасында тәжірибеден өтіп жатқан «Практикалық қытай тілі. Оқытудың жаңа тұжырымдамасы» оқулығынан алынған тапсырмалар арқылы аталмыш оқулықта қолданылған құзыретті-бағдарлы мазмұндағы тапсырмаларды көпшілікке паш ету.

Құзыретті-бағдарлы тапсырмалар деп біз білім мен біліктілікті студентке таныс емес, студентке белгісіз жағдайда қолануды талап ететін тапсырмалар деп танымыз. Бұл жерде басты нәрсе-игерілген ақпаратты дәл

сол қалпында қайталап беру емес, керісінше, студентке таңсық жағдайда игерілген ақпаратты өңдеу арқылы дұрыс шешім қабылдауға түрткі болатын тапсырмалар /3/.

Төменде, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ шығыстану факультеті қытайтану кафедрасында тәжірибеден өтіп жатқан «Практикалық қытай тілі. Оқытудың жаңа тұжырымдамасы» оқулығында қолданылған құзыретті-бағдарлы тапсырмалардың кейбір үлгілеріне тоқтаймыз. Аталмыш оқулықта қолданылған құзыретті-бағдарлы мазмұндағы тапсырмалар мынадай ерекшеліктерге ие:

Артық мағлұмат бар тапсырмалар;

- Бір-біріне қарама-қайшы келетін мағлұматтар бар тапсырмалар;
- Тапсырманы орындау үшін мағлұмат жетіспейтін тапсырмалар;
- Бірнеше нұсқасы бар тапсырмалар;
- Бұрыс мағлұмат берілген тапсырмалар;
- Студентке беймәлім жағдайда тосыннан шешім қабылдауды талап ететін тапсырмалар.

Әрі қарай, біз жоғарыда аталып кеткен оқулықтың 6-сабағы «这是谁的东西?» - «Бұл кімнің заты?» сабағын негізге ала отырып, құзыретті-бағдарлы тапсырмалар үлгілерін ортаға саламыз.

Сабақ аты : «这是谁的东西?» - «Бұл кімнің заты?»

Сабақ мақсаты:

- Студенттің өздігінен іздену құзыретін қалыптастыру және дамыту;
- Студенттің берілген ақпаратты саралау арқылы керекті ақпаратты таңдау біліктілігін қалыптастыру;
- Ақпараттық құзыретпен қамтамасыз ету;
- Ақпараттық құзыретті жоспарлауға түрткі болу;
- Ақпаратты беймәлім, тосын жағдайда қолдануға итермелеу;
- Ақпаратты өңдеу арқылы дұрыс шешім қабылдау қабілетін дамыту.

Сабақта қолданылатын құзыретті-бағдарлы мазмұндағы тапсырмалар:

1 түрткі:

Сізге қытай тілінде «мынау кімнің заты?» тақырыбында әңгіме құруға тура келеді. Сондықтан, сізге күнделікті тұрмыста жиі кездесетін зат атауларымен таныс болу және сол зат атауларын дұрыс қолдана білу керек.

2 түрткі:

Мәтінде берілген зат атаулары қытай тілінде еркін араласу үшін жеткіліксіз. Сондықтан, сіз ылғи да өз бетіңізбен сөздік қорыңызды кеңейтіп отыруыңыз керек.

Тапсырма: а) Мәтінді қытай тіліндегі фонетикалық ережелерді сақтай отырып мәнерлеп оқыңыз; ә) Қолыңыздағы сөздікті қолданып, оның ішінен күнделікті тұрмыста жиі қоладнылатын сөздерді тауып, оларды жаттап алыңыз; б) Мәтіндегі лексика-грамматикалық бірліктерді қолданып және

өзіңіз тапқан зат атауларын қолдана отырып сабақтасыңызбен «Мынау кімнің заты?» тақырыбында әңгіме құрыңыз.

Ақпарат көзі: «Практикалық қытай тілі. Оқытудың жаңа тұжырымдамасы» оқулығындағы 6 сабақтағы «这是谁的东西?» мәтіні.

«Қазақша-қытайша, қытайша-қазақша сөздік».

Бұл тапсырмаларды бағалау барысында студенттердің қытай тіліндегі сөздер мен сөз тіркестерін және сөз тіркестері арасындағы тон өзгерістерін дұрыс дыбыстауына; сұраулы сөйлемдердің дұрыс екпінмен оқылуына; мәтін ішіндегі басты ақпаратты қосалқы ақпараттан ажырата білуіне; қытай тілінде әңгіме құру барысында керекті лексика-грамматикалық бірліктерді дұрыс қолдануына басты назар аударылады.

Бағалау деңгейі: Ең жоғарғы баға-10 балл.

2 түрткі: Сабақты талдау барысында сіз қажетті коммуникативтік формаларды игеріп, лексика-грамматикалық ақпаратпен таныс болдыңыз. Бірақ тапсырмаларды орындау барысында сіз сабақтастарыңыздың лексика-грамматикалық бірліктерді қате қолданатынына да куә болдыңыз. Қытай тілінде әңгіме құру барысында лексика-грамматикалық қалыптарды қате қолдану әңгіме құрушылар арасындағы түсінбеушілікке әкеледі. Сіздің коммуникативтік құзыретіңізге нұқсан келеді.

Тапсырма: а) Төмендегі берілген сөйлемдерді оқыңыз, олардың ішінде қате сөйлем болса, оны табыңыз, жөндеңіз; ә) Жауабыңызды нақты мысалдармен дәлелдеп беріңіз.

Ақпарат көзі: «Практикалық қытай тілі. Оқытудың жаңа тұжырымдамасы» оқулығындағы 6 сабақтағы «这是谁的东西?» мәтіні; «Қазақша-қытайша, қытайша-қазақша сөздік»

Бағалау деңгейі: Әрбір дұрыс жауап үшін 2 балл беріледі.

3 түрткі: Кез-келген шетел тілін үйрену барысындағы басты құзыреттердің бірден-бірі—лексика-грамматикалық бірліктерді шетел тілінен ана тіліне және ана тілінен шетел тіліне дұрыс әрі түсінікті етіп аудару болып табылады.

Тапсырма: а) Сөйлемдерді қытай тіліне аударыңыз; ә) Жауабыңызды сабақ барысында игерген және өз бетіңізбен тапқан ақпараттарды қолданып дәлелдеп беріңіз.

Ақпарат көзі: «Практикалық қытай тілі. Оқытудың жаңа тұжырымдамасы» оқулығындағы 6-сабақта берілген лексика-грамматикалық ақпарат; «Қазақша-қытайша, қытайша-қазақша сөздік»

Бағалау деңгейі: Әрбір дұрыс жауап үшін 2 балл беріледі.

Бұл тапсырманы бағалау барысында қазақ тіліндегі сөйлемдерді қытай тіліне тәржімалау барысында лексика-грамматикалық бірліктердің бір тілден екінші тілге дұрыс «тасымалдануына» басты назар аударылады.

4 түрткі: Шет тілін үйрену барысында мәтінді талдау және әр сабақта берілген лексика-грамматикалық ақпараттарды игеру, талдау және өңдеуден

өткізу арқылы дұрыс жауап іздеу сіздердің коммуникативтік құзыреттіліктеріңізді дамытуға маңызы зор.

Тапсырма: а) Мәтін бойынша сұраққа жауап беріңіз; ә) Берілген диалог бойынша қойылған сұрақтардағы логикалық қателерді табыңыз және өзіңіз сұрақ қойыңыз; б) Мұғалімнің қойған сұрақтарымен келісесіз бе? Келіспесеңіз, оны нақты мысалдармен дәлелдеп беріңіз.

5 түрткі:

1. Қытай тілін үйрену барысының ең маңызды бөлігі - қытай тіліндегі сөздерді, сөз тіркестерін дұрыс дыбыстау болып табылады. Бұл қытай тілінің фонетикалық жүйесінің ерекшелігімен тығыз байланысты. Егер сіз сөздерді дұрыс дыбыстамасаңыз сөздердің мағынасына нұқсан келеді. Ал бұл сіздің коммуникативтік құзыретіңізге нұқсанын келтіреді. Егер сіз лексикалық бірліктерді қате дыбыстасаңыз сізді қытайлықтар түсінбейді немесе бұрыс түсінеді. 2. Сөздер мен сөз тіркестерін дұрыс дыбыстау үшін сізге қытай тіліндегі өлеңдерді, тақпақтарды, жаңылтпаштарды жиі-жиі жаттап айтып тұру керек және бұны әдетке айналдыру керек.

Тапсырма:

а) Берілген тақпақ пен жаңылтпашты жаттап алыңыз.

ә) Өз сабақтасыңызбен осы жаңылтпаш пен тақпақты жарысып айтып, олармен сайыс ұйымдастырыңыз.

Бұл тапсырманы бағалау барысында студенттердің қытай тіліндегі дыбыстарды дұрыс айтуына басты назар аударылады.

Ең жоғары баға – 10 балл.

6 түрткі.

а) Синхронды аудармышылар әлемдегі жалақысы ең көп мамандардың бірі болып есептеледі. Бірақ синхронды аудармашының жұмысы жауапкершілігі жоғары, өте қиын жұмыс. Сондықтан болар, әлемде жеті миллиардқа тарта адам тұратын болса, солардың ішінен 2000 жуық қана адам синхронды аудармашы боп жұмыс істейді екен.

ә) Синхронды аудармашы бірнеше тілді өте жетік меңгеруі керек;

б) Синхронды аудармашы 10000-20000-ға дейін сөздер, сөз тіркестері, фразеологиялық тіркестер, ұлттық реалиялар, терминдерді игеру керек және оларды нақты жағдайға орай дұрыс қолдануы керек.

Берілген сөйлемдерді мұғалім асықпай, еш үзіліссіз оқып шығады. Студент сөйлемдерді тек естіп қана тұрады. «Синхронды аудармашыға» әрбір сөйлемді аудару үшін 2-3 секунд қана уақыт беріледі. Тапсырманы бағалау барысында сөйлемдердің дұрыс аударылуына, әрбір иероглифтің дұрыс дыбысталуына, сөз жіктеріндегі дыбыс алмасуларының (不是, 不会, 不要) дұрыс айтылуына ерекше назар аударылады. Ең жоғары баға-10балл.

Құзыретке ие болу дегеніміз белгілі бір жағдайға төтеп беру үшін немесе қандай да бір мәселені шешу үшін өзінің бар білімі мен тәжірибесін бейімдеу. Күнделікті өмірде өте білімді адамдардың нақты жағдайларда

игерген білімін қолдана алмайтындығын көруге болады. Құзыретті-бағдарлы мазмұндағы тапсырмалардың маңыздылығы осы мәселеден келіп туындайды. Яғни, құзыретті-бағдарлы тапсырмалар студент бойында түрлі құзыретті дамыту және қалыптастыру үшін қажетті жағдайлар туғызу қажет.

Оқу-ағарту ісінің дамуын тежейтін негізгі факторлардың бірі-оның біржақтылығы, оның үйлесімсіздігі. Яғни, студент толыққанды қоғамдық-мәдени тәжірибені игерудің орнына тек бір ғана компонентті-ақпараттық компонентті ғана игеріп, оны түрлі жағдайларда өңдеу арқылы дұрыс шешім қабылдауға қабілетсіз боп келеді; студент өзіне бейтаныс жағдайда тосылып қалады, тосын жағдайда абдырап, белгілі бір шешімге келе алмай, екіұдай болып қалады.

Құзыретті-бағдарлы мазмұндағы тапсырмалардың негізгі көрсеткіштері деп біз ең алдымен берілген тақырыптардың өзектілігі, демек тіршілік талабына сай болуы (күнделікті өмірдегі жағдайларды бейнелеуі); екіншіден, студенттің түрлі құзыреттілігін дамытуға бағытталуын айтамыз.

Құзыретті-бағдарлы тапсырмалардың маңызды қырлары деп игерілген ақпаратты және іс-әрекет жолдарын көкейтесті ету; игерілген ақпаратты және амалдарды студентке беймәлім жағдайда қолдануға итеру; игерілген ақпаратты талдау, жинақтау, топшылау, бағалау барысында өңдеуден өткізіп, сол арқылы жаңа нәтижеге қол жеткізуді айтамыз.

Мақаланың соңында, мәтінде қолданған «түрткі» сөзіне аздап тоқтала кетсек артық болмас. Мақалаға арқау болған «Практикалық қытай тілі. Оқытудың жаңа тұжырымдамасы» оқулығымызда қолданған құзыретті-бағдарлы тапсырмалардың әдістемелік негізі ретінде біз қытай, ағылшын және орыс тілінде жарық көрген оқу-әдістемелік құралдарды атап айтамыз. Осы оқу-әдістемелік құралдарда студенттерді тапсырманы орындауға түрткі болатын немесе ынталандыратын ақпарат аталмыш тілдердегі әдебиетте «стимул» сөзімен беріледі. «Стимул» сөзі орысша-қазақша сөздіктерде «ынталандыру» немесе «ынталандырма» деп беріліп жүр. Бірақ тәржіманың бұл нұсқасы біздің оқулығымызда қолданылған тапсырмалар аясында қолдануға келе бермейді. Бірен-саран жерде болмаса, тапсырмаларды орындауға ынталандыратын ақпарат айтатын ойды дәп басып жеткізе алмайды. Сондықтан, біз бұл оқулығымызда «стимул» сөзінің баламасы ретінде төл тіліміздің сөздік қорындағы бір әдемі сөзді, «түрткі» деген сөзді алдық. Тіпті, стимул деген сөздің өзі латын тіліндегі «stimulus», «малды түртетін таяқтың темір ұшы» деген сөзден шыққан. «Стимул (лат. stimulus — острый металлический наконечник на шесте, которым погоняют буйвола (быка), запряженного в повозку) — сильный побудительный момент; внутренний или внешний фактор, вызывающий реакцию, действие; также, в терминологии экспертных оценок, — объект-наблюдение, воздействующий на опрашиваемого субъекта («стимулирующий» его принять то или иное решение) /4/.

Сөзімізді аяқтай келе, мына нәрсені баса айтқымыз келеді: құзыреттілік дегеніміз - білімді тәжірибе жүзінде қолдану, ал құзыретті-бағдарлы

тапсырмалар, негізінен, осы мақсатты жүзеге асыруға бағытталады. Құзыретті-бағдарлы тапсырмалар студенттің дербес түрде шешім қабылдау қабілетін шындайды. Құзыретті-бағдарлы тапсырмалардың ерекшелігі- олар алдыңғы орынға ақпараттық компонентті қоймайды. Аталмыш мазмұндағы тапсырмалар студенттердің өз жұмысын ұйымдастыру және ақпаратты өңдеу арқылы дұрыс шешімге келу қабілетін дамытуға бағытталады.

Әдебиеттер:

1 Н.Ә.Назарбаев. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыт» атты Жолдауы. – Астана.

2 Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.

3 <https://ru.wikipedia.org/wiki>

4 Даулет Ф.Н., Кенжебаева А.А., Даулетова Г.О. К вопросу об использовании компетентностно-ориентированных заданий на уроках китайского языка//Вестник КазНУ. Серия востоковедения.-2013.-№1 (67)2014.-С 59-63

5 Даулет Ф.Н. Практический курс китайского языка. Новая концепция преподавания.

АҒЫЛШЫН ТІЛІ ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСІБИ БІЛІКТІЛІГІН АРТТЫРУҒА ҚАТЫСТЫ МӘСЕЛЕЛЕР

Дуйсеева Л.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақала ағылшын тілі оқытушыларының кәсіби біліктілігін арттыруға қатысты мәселені қозғайды. Сондай-ақ, ол оқытушылардың кәсіби біліктілігін бағалауға және ағылшын тілін оқыту методикасы деңгейін тексеруге бағытталған халықаралық стандартқа сай Кэмбридж Униветситетімен дайындалған ТКТ (Teaching Knowledge Test) тапсыру жайлы ақпарат береді.

Тірек сөздер: *кәсіби біліктілік, ТКТ (Teaching Knowledge Test), ағылшын тілін оқыту методикасы*

Статья посвящена проблеме повышения профессиональной квалификации преподавателей английского языка. Кроме того, она дает информацию о сдаче ТКТ (Teaching Knowledge Test) Кэмбриджского Университета, который направлен на оценку методики преподавания английского языка.

Тірек сөздер: *профессиональная компетенция, ТКТ (Teaching Knowledge Test), методика преподавания английского языка*

The article is devoted to the problem of developing professional qualification of English instructors. It gives general information about taking Cambridge TKT (Teaching Knowledge Test) which is aimed to assess teaching and teaching methods of the English language instructors.

Тірек сөздер: *special qualification, ТКТ (Teaching Knowledge Test), methods of teaching English*

Педагогтардың біліктілігін арттыру дегеніміз – кәсіби білім мен ептіліктер және дағдыларды үнемі жаңарту үрдісі. Ол білім жүйесін дамытуға бағытталған ұзақ мерзімді бағдарламаның бір бөлігі болып

табылады. Қазіргі заманғы білім үдерісі шет тілі пәні оқытушыларының кәсіби біліктілігін үнемі арттырып отыруын талап етуде. Осыған орай, олардың өз бетінше түрлі курстарға баруына, тек пән бойынша ғана емес, сондай-ақ, педагогика, психология, ақпараттық технологиялар сияқты заманауи қосымша білім алу қажеттілігі туады.

Білім саласындағы өзекті мәселелерге арналған семинарлар, оқу әдістемелік кешенді жаңарту, түрлі оқулықтар мен оқу құралдарын дайындау, білімді бақылау жүйесін жақсарту мемлекеттік білім стандарттары талаптарын орындауда және педагогтардың кәсіби біліктілігін арттыруда басты роль атқарады. Қазіргі таңда шет тілі пәні оқытушыларының кәсіби біліктілігін арттырудың дәстүрлі формаларын сапалы жаңартуға деген мүмкіншілік пен қажеттілік пайда болды. Олар:

- түрлі курстар;
- инновациялық тақырыптармен жұмыс жасайтын педагогтарға арналған курстар;
- қашықтан оқыту;
- Интернет - форумдар, байқаулар;
- ашық сабақтар;
- әдістемелік семинарлар, тренингтер;
- шет тілін оқыту методикасына қатысты тесттер тапсыру.

Білім жүйесіндегі жаңашылдық шет тілі пәні оқытушыларына кәсіби біліктіліктерін арттыруда жаңа мүмкіндіктер ұсынуда. Оларға арналған әртүрлі шетелдерде өтетін тағылымдамалар, мемлекеттік бағдарламалар, түрлі гранттар мен байқаулар да бар. Мұнан басқа, еш жаққа бармай-ақ, шет тілі оқытушысының оқыту методикасын бағалауға арналған Кэмбридж Университетімен дайындалған ТКТ (Teaching Knowledge Test) тестін атауға болады. Ол қандай тест?

Teaching Knowledge Test (ТКТ) – ағылшын тілін шет тілі пәні ретінде үйрететін оқытушыларға арналған тест. Ол ағылшын тілін оқыту методикасының деңгейі мен оқытушы тарапынан сабақ өтуге қажетті білімнің негізгі бағыттарын бағалауға негізделген. Сондай-ақ, бұл тест барлығына қолжетімді және халықаралық стандартқа сай.

Негізінде ТКТ мыналарға көп көңіл бөледі:

- Оқытудың түрлі тәсілдері;
- «Оқыту тілі»;
- Қосымша материалдар мен құралдарды дұрыс қолдана білу;
- Сабақты жоспарлауда қажет негізгі элементтер;
- Сабақ кезінде студенттерді басқару әдістері.

ТКТ кез келген мемлекеттің бастауыш, орта мектеп және жоғары оқу орындарында дәріс беретін ағылшын тілі оқытушыларына арналған. Оны тәжірибелі ұстаз да немесе жас маман да тапсыра алады. Үміткерге қойылатын ең басты талап - ағылшын тілін Intermediate, яғни тілдік деңгейді анықтайтын Жалпыеуропалық шкала бойынша B1 деңгейінде білу. Тест тапсыруда бұдан басқа ресми түрде тілдік білім қажет етілмейді.

ТКТ үш модульден тұрады. Қай модульді таңдау өз еркіңізде. Әр модульге жеке ТКТ сертификаты беріледі. ТКТ тестінің модульдері оқытушы білімін әртүрлі саладан тексереді. Әр модуль 80 сұрақтан тұрады. Оны аяқтауға 80 минут уақыт беріледі.

Ал, енді ТКТ модульдеріне жеке тоқталар болсақ:

№1 Модуль - тілдің құрылымы мен ағылшын тілін оқытудың басты методикалары.

№3 Модуль - сабақты жоспарлау және қосымша материалдар мен әдістемелік құралдар қолдану.

№3 Модуль - сабақты жүргізу және сабақ барысы (ағылшын тілінде оқушылардың білім деңгейіне сәйкес сабақ жүргізу; оқушылардың жіберген қателерін анықтау; оқытушы мен оқушының сабақ барысындағы ролін ажырату; қателерді түзей білу; оқушылардың жауаптарын дұрыс бағалау).

ТКТ емтиханының нәтижелері емтихан тапсырған соң бір ай көлемінде белгілі болады. Әрбір модульге халықаралық сипаттағы жеке сертификат беріледі. Әрбір модуль ең жоғарғы 1-4 баллмен (Band) есептелінеді:

Band 1 – берілген модуль бойынша үміткер шектеулі білім көрсеткішіне ие;

Band 2 - берілген модуль бойынша үміткердің базалық білім көрсеткіші бар;

Band 3 - берілген модуль бойынша үміткер жақсы білім көрсеткішіне ие;

Band 4 - берілген модуль бойынша үміткер методикадан терең әрі көлемді білім көрсеткішіне ие.

ТКТ емтиханынан «тапсыра алмау» мүмкін емес. Емтиханды қандай бағаға тапсырғаныңызға қарамастан, сертификат ала аласыз. ТКТ емтиханға қалай дайындалуға болады? Жалпы, емтиханға әр үміткер өз бетінше дайындала алады. Ол үшін төменде көрсетілген аталмыш емтиханға дайындалуға арналған материалдарды басшылыққа алған жөн:

- TKT handbook and sample papers
- TKT Information for Candidates
- TKT Glossary
- <http://www.cambridgeesol.org/exams/teaching-awards/tkt.html>

Өз тәжірибемнен байқағанымдай, осы аталғандардың ішіндегі ең бастысы - TKT Glossary. Онда емтихан барысында қолданылатын барлық терминдерді табуға болады. Сонымен қатар, TKT handbook and sample papers арқылы бұрын тапсырылған ТКТ емтихандарын қарауға болады. Онда берілген жауаптар көмегімен қателермен жұмыс жасауға да мүмкіншілік бар.

Қорыта айтқанда, ТКТ емтиханын тапсыру арқылы төмендегі мүмкіндіктер мен артықшылықтарға қол жеткізуге болады:

- Ағылшын тілін оқытудың жаңа методикаларын үйрену;
- Қазақстандық дәстүрлі және шетелдік тіл үйрету методикаларының айырмашылықтарын білу;

- Білім алуда жіберілген олқылықтардың орнын толтыру, отандық методикада терең қарастырылмайтын аспектілерге көңіл бөлу;
- Ең бастысы, өз кәсіби біліктілігін арттыру.

Кейбір оқытушылар арасында «Мұндай сынақтардың керегі не? Ол оқытушыға психологиялық жағынан кері әсер етпейді ме? Бұл оқытушыға деген не деген сенімсіздік?» т.с.с. пікірлер де айтылады. Дегенмен де мұндай емтихандар шет тілі пәні оқытушыларына өзін – өзі кәсіби бағалауы, өзіне сенімділігі артуы, әріптестері арасында беделі артуы және бәсекелестікке қабілетті болуы, сондай ақ әкімшілік тарапынан сенімділікке кіруіне кепілдік береді.

КОММУНИКАТИВНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Жаутикбаева А.А., Бекмашева Б.Н.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В статье представлен коммуникативный метод обучения иностранному языку, который обсуждается в современных научно-педагогических исследованиях. Данная работа рассматривает роль коммуникативного метода в обучении иностранному языку в вузе. Также обсуждаются его особенности и отличительные характеристики от других существующих методик.

Ключевые слова: коммуникативный метод, иностранный язык, обучение.

Бұл мақалада коммуникативті шетел тілдерінде тәлім-тәрбиенің әдісі қазіргі ғылыми-педагогикалық зерттеулерде талданып ұсынылады. Айтылмыш жұмыс ЖОО-ғы тәлім-тәрбиеде коммуникативтік әдістің ролін шетел тілдері қарастырады. Сондай-ақ, оның өзге де әдістемелерден айырым мінездемелері мен өзгешеліктері талданады.

Тірек сөздер: коммуникатив әдісі, шетел тілдер, оқыту.

The article presents a communicative method of teaching a foreign language, which is discussed in the modern scientific and educational research. The presented work reviews the role of the communicative method in teaching foreign languages in the university. It also shows its characteristics and differences from other existing methods.

Keywords: communicative method, foreign language, teaching.

Коммуникативный метод изучения иностранного языка, в частности английского, стал очень популярным и даже модным в последние годы. Однако по этой причине суть метода, равно как и его существенные отличия от других методов, начали постепенно стираться, забываться и теряться. **Коммуникативная методика** - это в какой-то степени смесь традиционного и интенсивного методов, но с рядом своих достоинств и преимуществ. На сегодняшний день это самая распространенная методика. Главное, преодолеть языковой барьер, избавить человека от боязни говорить на чужом языке, "разговорить" его. На занятиях студентам дается возможность использовать язык в реальных жизненных ситуациях. Это, в свою очередь,

позволяет им научиться применять грамматические формы для выражения собственных мыслей.

Коммуникативный метод развивает все языковые навыки: от устной и письменной речи до чтения и аудирования. Грамматика же изучается в процессе общения на языке: студент сначала осваивает и запоминает слова, выражения, языковые формулы и только потом начинает разбирать, что они из себя представляют в смысле грамматики. Смысл в том, чтобы научить студента говорить на иностранном языке не только свободно, но и правильно. Занятия проходят в свободной раскрепощенной обстановке. Кстати, во время урока не принято разговаривать на родном языке. Правила, значения новых слов объясняются преподавателем при помощи знакомой студенту лексики, грамматических конструкций и выражений, а также жестов и мимики, рисунков и прочих наглядных пособий. Широко используются также современные компьютеры с CD, Internet, ТВ программы, газеты, журналы и т.д. Всё это способствует пробуждению у студентов интереса к истории, культуре, традициям страны изучаемого языка.

Научить студентов общаться на иностранном языке - задача достаточно сложная. Ведь естественную речь стимулирует не необходимость, а потребность в реальном общении. Для этого на уроках иностранного языка учитель создает ситуации, в которых студенты общаются в парах друг с другом, в группах. Это делает урок более разнообразным. Работая в группе, учащиеся проявляют речевую самостоятельность. Они могут помогать друг другу, успешно корректировать высказывания собеседников, даже если преподаватель не дает такого задания. Основное место при коммуникативном обучении иностранному языку занимают игровые ситуации, работа с партнером, задания на поиск ошибок, которые не только позволяют наращивать лексический запас, но и учат мыслить аналитически. Коммуникативная методика - это, прежде всего, прагматический подход к изучению, иностранного языка. Она в определенной мере жертвует фундаментальностью знаний для того, чтобы в более короткие сроки подготовить студента к использованию иностранного языка в жизни.

В рекламных объявлениях многих газет и журналов мы часто встречаем фразу: "...обучаем иностранным языкам по коммуникативной методике". В чем ее суть и как с ее помощью можно выучить язык - знает далеко не каждый. В изучении языка, как известно, чудес не бывает. Поэтому любая методика должна подкрепляться, в первую очередь, регулярными занятиями, желанием выучить языки верой в успех. Хорошую школу отличают, прежде всего, эффективная методика и высококвалифицированный преподавательский состав.

В разных учебных заведениях язык изучают по-разному. Попробуем максимально объективно рассказать о ставшей сегодня самой популярной коммуникативной методике и ее основных отличиях от других: традиционной и интенсивной.

Интенсивная методика отличается напряженным изучением иностранного языка. Ее главная задача – научить легко и быстро общаться. Первым делом вас обучают разговаривать, а потом писать. За небольшой промежуток времени вам предстоит выучить большое количество слов, не зазубривая слова и выражения, а с помощью ролевых игр и многим другим приемам. Этот метод учит грамотно выражать свою мысль, так, чтобы собеседник вас мог понять. Раскрепощенность – главное требование этого метода к студентам.

Традиционная методика или как ее еще называют, *лексико-переводная*, используется в высших учебных заведениях и школах по изучению иностранных языков. Она знакома тем, кто учился даже в самой обычной школе. Изучение грамматических правил, применение их в предложениях, различных конструкциях, а затем закрепление: вам предстоит сделать множество упражнений на одно и то же правило. Главное место в лексико-переводном методе занимает перевод с русского на иностранный. Это приводит к тому, что студент, говоря на иностранном языке, все равно думает на русском, инстинктивно делая перевод всех слов в уме. Традиционный способ позволяет хорошо выучить грамматику, научиться читать, писать, иметь богатый лексический запас.

Коммуникативная методика включает в себя элементы этих двух устоявшихся способов обучения. Но, несмотря на это, *коммуникативный метод* имеет свои новшества, особенности и преимущества. Это самый популярный метод. По его системе занимаются все иностранные школы за рубежом. К примеру, по коммуникативной методике сегодня успешно обучает своих слушателей школа иностранных языков ВКС- International House, вошедшая в состав международной корпорации International House World Organization - лидера в области преподавания иностранных языков и объединяющей сегодня свыше 120 школ в более чем 35 странах мира.

Очень эффективны и доступны ролевые игры и драматизация. Драматизация - представление в виде сцен рассказов, забавных историй, а также сюжетных картин. Задача студентов состоит в том, чтобы воплотить заданную тему и сюжет в речь. Здесь разыгрываются повседневные ситуации, например: покупка, поздравление, знакомство, выбор маршрута путешествия (в бюро путешествий, в железнодорожной кассе и т.д.). Участники ролевых игр могут исполнять различные социальные роли (бизнесмен, продавец, пассажир и др.), а также роли вымышленных персонажей. Их задача при этом заключается в разрешении проблемной ситуации. Например: "Вы приехали в другую страну и по ошибке попали не в ту гостиницу, в которой у вас забронирован номер. Вы пытаетесь объяснить, что Вам надо в другую гостиницу".

На продвинутом этапе довольно эффективными являются игры типа "Брейн ринг", которые помогают расширить знания культуры, литературы, традиций стран изучаемого языка и своей страны, общую эрудицию и сообразительность, лингвистический кругозор. Например: "В чем состоит

отличие американского футбола от европейского?" или "Назовите города и штаты США, имеющие одинаковое название", "Каково первоначальное значение английского слова 'хобби'?".

Очень популярны на занятиях по иностранному языку дискуссионные игры, где обсуждаются актуальные и интересные для учащихся вопросы. Каждый студент выбирает удобную для себя роль и высказывается от имени выбранного им персонажа. Содержанием таких дискуссий может быть любая проблема реальной жизни. Например, выбор профессии, планы на будущее, отношения с родителями, защита окружающей среды, роль женщин в обществе и т.д. Таким образом, снимается психологический барьер страха перед языковой ошибкой и предоставляется возможность высказывать свое мнение. Суть этих игр состоит в том, чтобы обсуждать и анализировать актуальные темы, волнующие студентов. Каждый студент высказывает свою точку зрения относительно того или иного вопроса. Преподаватель направляет студентов, развивает тему, задает наводящие вопросы, высказывает свое мнение. Эти дискуссии требуют непринужденной обстановки и помогают студентам без волнения общаться на иностранном языке. Такое простое общение снимает психологический страх и напряжение, студенты постепенно начинают грамотно и понятно выражать свои мысли. Темы дискуссий очень разнообразные, могут обсуждаться как любимые фильмы и музыка, так и проблемы экологии и безработицы, отношение к браку и к разводу и т.д. Преподаватель берет на себя роль организатора общения, задает наводящие вопросы, обращает внимание на оригинальные мнения участников, спорные проблемы, снимает возникающее напряжение. Ну, а конечный результат - свободное и грамотное общение на иностранном языке.

Вот такие главные особенности самой популярной коммуникативной системы обучения иностранным языкам. Популярной эта методика стала благодаря своей эффективности. Вам не потребуется зазубривать правила и языковые формулы, вам просто нужно раскрепоститься и учиться общению на иностранном языке. Коммуникативный метод создает для этого все условия.

Сегодня без знания иностранных языков тяжело найти перспективную высокооплачиваемую работу, знание языков— это шанс на достойную жизнь. А коммуникативная методика открывает перед обучающимися огромные возможности, которые могут обеспечить светлое будущее. Коммуникативный метод является скорее психолингвистическим подходом, нежели чисто лингвистическим. Язык здесь важен, прежде всего, как средство общения людей — коммуникации. То есть важна функция языка и языковых структур, нежели сами по себе структуры. К примеру, почему в какой-то ситуации нам лучше использовать *Present Perfect Tense*, но не *Past Simple Tense*, а не как образуются формы глаголов в указанных временах. Отсюда и возникает повод для критики коммуникативного метода грамматистами и сторонниками традиционного метода. Студенты,

обучавшиеся коммуникативным методом, не боятся допускать грамматические ошибки. Для них сказать «He have already arrived» важнее, нежели просто «He arrived», более близкое русскоговорящему человеку — ведь их вариант, пусть и содержащий грубую ошибку (has arrived — правильная форма глагола-сказуемого), лучше донесёт функцию высказывания (зд.: результат завершённого действия). Это означает, что здесь важно то, *почему* мы используем язык, что хотим выразить с его помощью, например, спросить или дать информацию, выразить эмоции, противопоставить понятия, дать совет, предположить или высказать гипотезу и т. п. Это является противоположностью положениям традиционного метода, того, как мы формируем язык, как выражаем значения, используем правила согласования и образования слов, предложений, сегментов текста, например, вопросительные предложения, степени сравнения прилагательных, наречия в роли обстоятельств в предложении, модальные глаголы, условные предложения и т. п.

Подобное внимание к целям и нуждам письменного высказывания неизбежно влияет на выбор текстов учебных пособий: информация об англоязычных странах, о вопросах, интересующих студентов, для которых этот учебник и написан, и, конечно, о культуре этих стран — литературе, искусстве, науке, бизнесе и финансах, культуре быта. Ценность подобного «живого» материала для повышения учебной мотивации переоценить трудно.

Подводя итог, мы рассмотрели особенности коммуникативного метода изучения иностранного языка, его отличительные характеристики от других существующих способов и подробно рассмотрели его составляющие на разных этапах изучения языка. Мы считаем, что данный метод повышает эффективность занятий иностранным языком в силу большей активности студентов и участия и менее доминирующей роли от преподавателя.

Литература:

- 1 Китайгородская Г.А. *Методика интенсивного обучения иностранным языкам*. Киев: Выща школа, 1988.- 344с.
- 2 Наталия Шурыгина, *Образование и Бизнес*, № 39 (63).
- 3 Тарнопольский О.Б., Кожушко С.П. *Методика обучения английскому языку для делового общения*. Киев: Ленвіт, 2004.- 191с.
- 4 Якиманская И.С. *Личностно ориентированная школа: критерии и процедуры анализа и оценки ее деятельности // Директор школы*. 2003. № 6. С. 27-36.
- 5 Назаров М. М. *Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследований*. 2-е изд., испр. М.: УРСС, 2002, 239 с. (Библиотека серии «Специализированные курсы в социологическом образовании»).

БІЛІМ БЕРУ УДЕРІСІНДЕГІ ҚАЗАҚ ЭТНОПЕДАГОГИКА ТӘРБИЕСІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Зейнолла Ж.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада этнопедагогика тәрбиесінің тәсілдері қазақ мәдениеті және әдебиетімен ұштастырыла отырып қарастырылған. Мұнда Ұлы бабалардың даналы өсиеттері, халқымыздың асыл қазынасы болып табылатан нақыл сөздер, мақал мәтелдер кеңінен қолданып, ұрпақ тәрбиесінде, баланы оқытуда, білім беруде, кімге қалай қызмет етуді үйрету жолындағы қосатын үлесіне назар аударылған.

Тірек сөздер: *білім беру жүйесі, педагогика, этнопедагогика, бала тәрбиесі.*

В этой статье рассматривается роль тюркской культуры и литературы в этнопедагогическом воспитании. Назидательные слова Великих писателей и богатое литературное наследие тюркского народа дают возможность понять насколько важна их роль в воспитании и обучении ребёнка.

Ключевые слова: *образовательная система, педагогика, этнопедагогика, воспитание детей*

In this article discusses the role of Turkish culture and literature in the etnopedagogical education. Words of wisdom of the Great writers and a rich literary heritage of the Turkish people make it possible to understand the importance of their role in the upbringing and education of children.

Key words: *education system, pedagogics, ethnopedagogics, children upbringing*

Ұланғасырлық тарихы мол ежелгі қазақ өркениетінің ықпалында қазақ этнопедагогикалық тәрбиенің ұрпақ бойына сіңіру үшін қолданатын өзіндік тәсілдері, әдіс-амалдары болады. Сол қатарда, этнопедагогика ғылымының да өзіндік тәрбие тәсілдері, әдістері-методикасы бар. Әрине, ғылымның бұл саласы халықтық тұс алатындықтан, оның тәрбиелік тәсілдері де халықтық тұс алып, дәстүрлік тәрбиемен тоғысып, толысып жатады.

1) Мақал-мәтелдермен тәрбиелеу тәсілі. Қазақ ең әуелі «Адам адамнан тәлім алады, ағаш ағаштан мәуе алады»-деп атырабыңнан, жақсы адамдардан үлгі-өнеге алып өсу керектігін айта отырып өз ұрпақтарына тәрбие берген. Онан соң «адамды үйрену жеткізеді, пышақты қайрақ өткізеді»-деп оларды үйренуге, талпынуға баулиды. Ол үшін адамда арман-тілек болуы керек. Талпыныс, ұмтылыс керек. Сол себепті халқымыз «Армансыз адам – қанатсыз құспен тең», «Білімдіден шыққан сөз – талаптыға болсын кез» деп тұжырымдайды. Демек, арманын – қанат, талабын талғар биікке шығудың баспалдағы еткенде ғана жас ұрпақ өз ойлаған мұратына жете алатын болады. Бәлкім, бұл айтқандарымыз ұрпаққа үміт-сенім орнатудың қамы болып есептелінер.

Үміт-сенім орнағаннан кейін, жастарға жігер-қайрат беріп, оларды еңбектенуге, құлшынуға баулу керек. «Ақыл – жастан, асыл – тастан», «Кәрі келсе – асқа, жас келсе – іске», «Сақалын сатқан кәріден, еңбегін сатқан бала артық», т.б. [3.77б.] мақал-мәтелдер жас-ұрпақты еңбектенуге, сол еңбектің ғана адамды ер атандыратын, халқыңа еңбегің сіңсе, ардагер атандыратын

асылдың асылы, тірліктің бірегей жолы екенін бабаларымыз «Атадан бала туса екен, ата жолын қуса екен»-деген сөзбен өз ойларын қорытқан. Бұдан мың жыл бұрын өмірден өткен Жүсіп Баласағұни бабамыз халқымыздың еңбек жөніндегі этнопедагогикалық тәлімін:

Көз берді Алла зат көріп, құндау үшін,

Құлақ берді үн естіп, тыңдау үшін,

Қол берді тірліктен тынбау үшін,

Аяқ берді бос қарап тұрмау үшін, [6.245б.] – деп жыр

маржанымен тиянақты ой тастаған екен. Демек, бабаларымыздың тәрбие тәсілінде қолданып отырған осы мақал-мәтелдері мен жыр-маржандары олардың сан ғасырлық ой-домнасында қорытылып, ой елегінің алтын безбені арқылы әбден әрлеп шығарған асыл ойларының алтындай жарқыраған жалынды сөз тіркестері, маржан сөздердің бұл түрі эстетикалық тұрғыдан алғанда, айтуға қолайлы шұрайлы тілдің түйіндері, тыңдауға жағымды, жүректің түкпірінен орын алатын, естен кетпес, алтын тектес керемет тіркестер. Қазақ: «Сөздің көркі – мақал, ердің көркі – сақал» – деп сол үшін айтқан. Оның көкейге қонымды адамға жағымды болатын себебі де осында.

2) Ым-ишарамен тәрбиелеу әдісі. Бұл әдіс көбінде тілі толық шыға қоймаған балаларға, тілі шықса да айғайлап айтуға ыңғайсыз орындарда қолданылатын тәрбие әдісі. Кейбір кем сөзді адамдар да мұны төте тәсіл ретінде пайдаланады. Мысалы, балаларды шақыруда қол бұлғау, ымдап өзіне шақыру, мақұлдықты білдіру үшін бас изеу, қосылмауды, «қой, тыныш отыр» дегенді білдіру үшін бас шайқау тәсілдері қолданылады. Кейде үлкендерде көпке құрмет білдіру үшін иіліп сәлем беру немесе қол бұлғау тәсілін қолданады.

Баланың аналары мен аталары балаларын жақсы көрудің белгісі ретінде бауырына басып емірене сүйеді, өз басынан жоғары көтеріп «таудай бол» деп ақ тілегін білдіреді. Бала лас нәрселерді ұстаса, «кікәк, ии, жаман» деп, оның лас екендігін бет әлпетінен білдіреді. Аяғы, тілі шыққан тынымсыз балалар үйге келген қонақтың мазасын алса қабағын түйіп, яки, қолын немесе басын шайқап «қой, тыныш отыр» деген сөздерді, қабағы, яки, басымен «далаға шық, былай жүр, кісінің мазасын алма» деген сөздерді білдіреді. Кейде жұдырықтарын түйіп «таяқ жейсің, жұдырық жейсің» деген сөзді жұмылған жұдырықтың қимылымен көрсететіндер де болады. «Жат, ұйықта», «түрегел», «далаға шығайық», т.б. сөздерді көзбен, яки, мақұл еместігін білдіріп тұрады. Осындай ым, яки, ишараға әдеттенген балалар өздерінің «тамақ ішемін», «дәрет қыламын», «ойнаймын», «ұйықтаймын», «далаға шығамын», «анау керек», «мынау керек» деген сөздерін ым, яки, ишарамен немесе үлкендерге еліктейтін қимылмен білдіріп тұрады. «Сақаудың тілін шешесі біледі» дегендейін баланың мұндай ым, яки, ишараларын көбінде анасы немесе баққан адам дер шағында түсініп, талабын орындап отырады, ым-ишарамен бала тәрбиелеудің осы тәсілінің ықпалы болар кейіндеп үлкендер арасында да ыммен, қас-қабақпен сөйлесетіндер дүниеге келді. Қазір дүние көлемінде қолданылатын мылқау-сақаулар тілі

дейтін арнаулы тілдің жалпыласуының арғы тегі осыдан барып дамыған болуы да мүмкін.

3) Ырымдар мен тиымдар арқылы тәрбиелеу тәсілі. Біз қазақ ырымдары мен тиымдарының бір топ тізімдігін жоғарыда бердік. Тізімдік бір, яки, екі-үш жолмен ғана берілген, онда көп түсінік жоқ. Бұл бәлкім жас ұрпақтың ұғымына жеңіл, ойға сақтауы үшін қолайлы болсын деген оймен осылай тұжырымдалған болуы мүмкін, ал, түсінік беруге тура келсе, сол сөздердің әрбірін кеңінен сөйлеуге тура келеді. Айталық: «дененді қарыстама» деген сөз тиым сөздің бірі, мұны үлкендерден «неге» деп сұрасаң, көбінде «жаман болады» деп жауап береді, бәлкім оның арғы астарын жастарға айтқысы келмейтін болар. Шынын қуғанда, қазақ салтындюа адам қазаға ұшырап дүние салған соң, оны жерлеу, арулар жұмысына кіріседі, осы кезде қазылған көрдің кең, яки, тарлығын, өлген адамның оған сиятын-симайтынын білу үшін бұрынғы қазақ өлушінің денесін қарыстап, ұзындығын өлшеген. «Дененді қарыстама» деген тиым осыдан туған, сау адамның денесін қарыстауды жаман ырым деп санаған, «адамға қарап пышақ кеземе» деген тиым да осылай туған, өйткені «байқаусызда бас кететін жазым туады, қара пышақ кезесең, қарыс кіріп кетпесіне кім кепіл» деген сол тиымның өзіндік түсініктемесі халық тиымдарында бірге айтылатынын естіген жеріміз бар.

Қазақ ырымдары мен тиымдары көп мазмұнды, сан алуан саланы қамтып, жас ұрпаққа соның бәрінен тәрбиелік уағыз ретінде айтады. Оның кейбіреулері әдеп-иба сақтауды, кейбірі салт-дәстүрі, кейбірі ғылым-білімді, кейбірі жан тазалығын, тән тазалығын, ар тазалығын, кейбірі экологиялық орта тазалығын, табиғат тазалығын дәріштеп, әрбірі әр тұрғыдан тәрбиелік мән алады. Айталық: «орынсыз жерде күлмейді», «жасы үлкен адамның атын атамайды», «атты адамның ит қуғаны – көргенсіздік» сияқты тиымдар әдеп-иба сақтауға, үлкендерді, көпті құрметтеуге қаратылған, «қол жумай ас ішпейді», «адам басатын жерге кірудің суын төкпе», «су алатын жерге шомылма», «күнге, айға, қабырстанға, ауылға қарап дәретке отырмайды» деген сияқты тиымдар жан тазалығын, тән тазалығын, ел-жұрттың тазалығын сақтап, әруақты, ауылды құрмет тұтуді дәріптейді. «Көкті жұлмайды», «жалғыз ағашты кеспейді», «құмырсқаның илеуін, қарлығаштың ұясын бұзбайды», «торғайды өлтірмейді, аққуды атпайды» деген сияқты тиымдар табиғатты қорғау, экологияның тепе-теңдігін сақтау тұрғысынан айтылған тәрбиелік тиымдар есептеледі. «Жолаушыға қайда барасың демейді», «жол болсын дейді», «жұмыс үстіндегілерге іске сәт дейді», «ауылға қарай шаппайды», «көшіп бара жатқандарға көш байсалды болсын дейді», «қабырстанға қарап қол шошайтпайды», «тұлдаған атты мінбейді», «қуанышты болған үйге құтты болсын айтады, қаралы үйге көңіл айтады» т.б., [2.176б.]ырымдар мен тиымдар халқымыздың ежелгі салт-дәстүрін жас ұрпаққа ұғындыру тұрғысынан айтылған. Өйткені қазақ ұрпағын «халқын сүйген салтын сүйеді» деген тағылым бойынша тәрбиелеп келген өте жүйелі, жол-жосынға жүйрік халық.

Қазақ ырымдарының ғылыми негіздері әлі зерттелген жоқ. Мысалы, «жас келіншек екіқабат кезінде түйе етін жемейді», «екіқабат әйел жерігі қанбаса, туған баланың аузынан су ағып жүреді», «жас босанған келіншек итке кет демейді, кет десе тісі түсіп қалады», «қырқынан шықпаған сәби бар үй түнде күл төкпейді» т.б., меніңше бұл сияқты ырымдарда қалай да бір негіз, халықтың тарихтан бергі өмір тәжірибесінен топтаған білім-тәлімдері болуы мүмкін, өкінішке орай оның ғылыми негіздері әлі дәлелденбеген.

4) Үлгі-өнеге арқылы тәрбиелеу тәсілі. Қазақта: «Алдыңғы арба қалай жүрсе, соңғы арба солай жүреді», «көрген көргенін, көсеу түрткенін істейді», т.б. аталы сөздер бар.[6.213б.] Туған халқының мұндай даналығын Абай атамыз: «болмасаң да ұқсап бақ бір ғалымды көрсеңіз, ондай болу қайда деп айтпа ғылым сүйсеңіз» деп тұжырымдаған. Демек, халық өз ұрпағының жарамды, жақсы азамат болып жетілуі үшін арғы тарихтан, аңыз-ертегілерден, өзінің ата-бабаларынан және замандастарынан үлгі-өнеге көрсетіп, соған қарап өсуді, сондай адам болуды талап еткен. «Үйдің жақсы болуы ағашынан, жігіттің жақсы болуы нағашыдан», «адам адамнан тәлім алады», «аттың да аты бар – қазан аты бір бөлек, жігіттің де жігіті бар – азаматы бір бөлек» деген ғәқлия халқымыздың адамды да, малды да ерекше сұрыптап, «шіркін, пәленнің баласы-ай, аталары жақсы еді, яки, нағашылары жақсы еді, соған тартыпты, жақсы азамат болып өсіпті» деген сияқты көп айтылатын сөздер бірден сол бір жақсы азаматтың жарамдылығына көңілі толса, екіден өз ұрпақтарын сонан үлгі алуға, сондай болуға баулыған ізгі ниет, ұрпаққа деген үлкен жауапкерлік жатыр.

Қазақ ертегі-аңыздарында, батырлар жырында және өнер-білім туралы әңгімеленетін ертегі-хикаяларда жас ұрпақ үшін үлгі-өнеге ретінде айтылатындары өте көп. Бұлардың бәрі де сол ұрпақ қамын ойлаудан, соларға тәрбие берудің таңдаулы тәсілі ретінде сол үлгілерді ұлағаттаудан туындаған, айталық: «бала батыр», «нан батыр» хикаялары жас ұрпаққа бала жастан ержүрек, қайтпас-қайсарлықтың үлгісін көрсетсе, «Еңлік – Кебек», «Қыз Жібек – Төлеген», «Салиқа – Самен» қиссалары жас ұрпаққа шын көңілден құлай сүйіскен адал махаббаттың үлгілерін өздеріне бойтұмар етуді дәріптейді. Ал «Тазша батыр», «Бай баласы мен кедей баласы», «Төрт өнерпаз» сияқты ертегілер ерінбей еңбектенудің, әртүрлі өнерді меңгерудің жолы да қажырлы еңбек, қажырлы-қайсар рухтың нәтижесінде ғана қолға келетіндігінің үлгі-өнегесін көрсетеді.

Халқымыздың этнопедагогикалық тарихының ердегі хикаяларын көзалдыға елестететін болсақ қариялар, ата-аналар өз ұрпақтарына өздерінің байырғы тәжірибелері мен бастан-кешкендері арқылы үлгі-өнеге көрсетіп отырған, «Алпамыстағыдан ақыл сұра» және «Бір тұлып нанның қоқымы» деген ертеке соның дәлелі бола алады. «Алпамыстағыдан ақыл сұра» ертегісінде ұрпаққа мынадай ақыл-кеңес айтылады: баяғыда бір қатігез хан өткен екен, ол өз халқына әкелері алпысқа келгенде, сол алпысқа келген адамның ұлына өз әкесін жартастан құлатып өлтіру туралы жарлық түсіріпті. Осылайша сол елдің алпысқа келген қариясы әр жылы өз баласының

қолымен жартастан құлатылып өлім құшып жатады екен. Бір жылы бір жас азамат алпысқа келген әкесін әлгі ажал жартасының басына әкеліп құлатып өлтіргелі тұрғанда оған бір ой түседі. «Өгізге келген бұзауға да келеді» деген сөз бар, осы күн ертеңгі күні маған да келеді ғой, сондықтан әкемді өлтірмей үйге апарып кебежеге салып жасырын сақтайын дейді де, осылай істейді. Күндер өте келе сол елде құрғақшылық апат туады, ел-жұрт, жан-жануар түгел күйзеліп, халық қайтерін білмей дағдарады. Кебеженің ішінде жатып бұл жағдайды сұрап біліп отырған кария елдің судан тарыққанын білген соң, баласына өз үйінің көк өгізін бұйдасын түріп қоя бер, су бар жерді сол табады деп ақыл береді. Әкенің ақылы бойынша қоя берілген көк өгіз салған күйі бір жалбызды өзекке келіп тоқтап, сол жерді иіскеп тұрып алады. Бала бұл жағдайды әкесіне айтқан соң, әке сол жерді қазуға ақыл береді. Әкенің айтқанындай сол жерден су шығып, ел-жұрттың шөлі қанып қарық болып қалады. Екінші рет, көлден ат басындай алтын көргенін біреу патшаға мәлімдейді, патша мұны ары іздетіп, бері іздетіп таба алмайды. Жарлық қатты, жан тәтті дегендей бүкіл халық болып көлге түсіп жапа тармағай іздесе де әлгі алтын табылмай жұрт қиналады, мұны кебежеде жатқан шал естіп баласына: «балам, алтын көлде емес, сол алтын көрінген айдынның тұсында жартас болуы мүмкін, алтын сол жартаста, көлдегі алтын соның сәулесі болар» – деген меже айтады. Жұрттың бәрі сұраққа тартылып, кезек әлгі балаға келгенде бала әлгі межені айтады, патша сол жас жігіт айтқан меже бойынша алтынды сол көлдің бойындағы жартастан іздетіп таптырады. Бірақ, мұндай ойдың жас жігітке қалай келгенін қысап сұраған соң, жігіт шынын айтып, әлгі су жоқта суды, елдің алтын іздеп дағдарғандағы алтын жатқан жердің межесін әкесі айтқанын, оны осы уаққа дейін кебежеде сақтап отырғанын әңгімелейді, патша бұрынғы өз ағаттығына опық жеп: «бұдан кейін алпысқа келген карияны өлтірмей ақыл сұрайық» – деген қортындыға келіпті. Сонан бастап жұрт арасында «алпыстағыдан ақыл сұра» деген сөз тәмсіл болып қалған екен.

Екінші бір ертегі – «Бір тұлып нанның қоқымы». Баяғыда бір байдың баласы әкесіне: «Әке, мен ержеттім, енді бір сапар шегіп, ел-жұртты көріп, алыс-жуықты, оң мен солды парықтасам» – деген тілек білдірген екен. Баланың мұндай ізгі тілегін әкесі шын ниетімен қолдап, ақжол тілеп алыс сапарға аттандырып қойыпты. Кетерінде баласы әкесінен не тапсыратынын айтқанда әкесі: «өзің жеген нанның қоқымын жиып маған осы тұлыпқа салып әкеліп бер, соған қарап мен сенің қаншалық жерге дейін сапарда болғаныңды ұғып-білемін» – деген екен. [3.84б.] Сонымен жас азамат көп жер, көп елді аралапты, не бір көрікті қала, көрмеген көл-дәриялардан өтіпті, бірақ, әкесінің тапсырмасын ұмытпай, өзі жеген нанның қоқымын төкпей-шашпай әлгі тұлыпқа салып отырыпты. Сонымен жігіт сапарын аяқтатып қайтуға бет алыпты, әкесінің тапсырмасы орындалып тұлып та толайын депті. Қайтар жолда жас жігіт тағы да бұрын көрмеген көп өңірді аралап, ойламаған жерден бір елсіз далаға кез болады. Күн жүреді, түн жүреді, ұшы-қиыры жоқ бұл кең дала түгеп бермейді. Ақыры азық қыларлық ештеме табылмай

ашығады, тіпті бұрлығып жол жүруге дәрмені қалмайтын дәрежеге жетеді. Бір суаттың басына әрең жетіп, енді қайтерін білмей дағдарып отырған жігіттің көзіне қанжығасындағы тұлып, ондағы нанның қоқымы түседі. Бірақ, бұл әкенің аманаты оған қол сұғуға болмайды деп білген жігіт қаншалық ашықса да онан дәмеленуге болмас деген жерге келіп тағы да жүреді, сапарын жалғастырады. Бірақ, оқпанынан азық кеткен азамат әбден талығады, бір тістем нанның зары өтеді. Ақыры амалсыз әлгі тұлыптың аузын ашып, әлгі өзінен қалған қоқымды жеп барып, көзі шырадай жанып, бойына қуат кіреді. Сонымен әлгі бір тұлып нанның қоқымы түгеп, түбі қалған кезде барып жолаушы жігіт үйіне есен-сау әрең оралған екен. Жүдеп-жадап, әбден кетеуі кеткен жас азамат әкесіне: «айналайын әке, аманатыңды орындай алмадым, жолшыбай аштыққа тап болып, сол бір тұлып қоқым нанның күдіретімен үйге әрең жеттім» – деген екен. Сонда аяулы әке: «ел-жұрт арасында емін-еркін жүрген маған ол қоқымның зәрушілігі жоқ екенін білемін ғой, бұл аманат сенің қамың үшін айтылған еді. Сен ашыққанда аужал етуге жараса менің аманатым зая кетпеген екен. Бір тәжірибе – бір сабақ деген, тоқ күнінде жоқшылықты ұмытпа, бардам күнде тапшылықты ұмытпа деген тәмсіл осындайдан қалған болар» – деп өмірдің тоқшылығы мен жоқшылығын бастан кешіріп келген баласының маңдайынан иіскеген екен. Халқымыздың ертегі арқылы өз ұрпақтарына тәрбие жүргізуінің бір қыры осындай болған.

Халқымызды «тәрбиені бастан, баланы жастан...» деген бір керемет аталы сөз бар. Этнопедагогикалық тәрбиенің жалпы жүйесі осы негізге құрылған. Халқымыз жалпы тәрбиені «бастан, жастан» бастап адамның бүкіл ғұмырын халық тәрбиесінің құшағында өткізген. Қаншалық үлкен болсаң да көптен үлкен емессің дейтіні де осыдан. Қазақтың тал бесіктен жер бесікке дейінгі өмірі асыл жырмен, арналы тәрбиемен өтеді десек артық айтқан болмаспыз. Осыдан барып біздің бұрынғы өткен ғұлама ғалымдарымыз, ақын-жазушыларымыз өз еңбектерін туған халқының көкірегіне білім шырағын жағуға, соларды оятуға, оқу-білімнің дәмін татып, рахатын көруге шақырған, олар өз еңбектерінің бойына халқымыздың этнопедагогикасының нәрін сіңірген әрі оны заманға сай тың мазмұн, тың тәсілдермен дамытқан.

Әдебиеттер:

- 1 «Қазақтың этнография» ҚХР (оқулық) қхр орталық ұлттар баспасы 北京民族出版社 2013.06 пекин
- 2 Қазақ тілі. Энциклопедия. Алматы: Қазақстан Республикасы Білім, мәдениет және денсаулық сақтау министрлігі, Қазақстан даму институты, 1998 ж., 509 бет.
- 3«Сейтен тағылымдары» ғылыми-практикалық конференциясының материалдары бойынша ғылыми мақалалар жинағы. Қазақсан
- 4 <http://www.намыс.kz> абай өлеңдері
- 5 <http://www.kazakhdebieti.kz> Аманжолов Қ . Абайға айтарым
- 6 Қазақ әдебиеті: Энциклопедия-Алматы: Қазақстан Р және ҒМ, Қазақстан Даму институты. 1999. -750 б.
- 7 <http://www.madenimura.kz>

ОСОБЕННОСТИ МОДУЛЬНО-КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ОБУЧЕНИЯ В МАГИСТРАТУРЕ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ЛИНГВИСТИКА» КАЗНУ ИМ. АЛЬ-ФАРАБИ

Ибраева Ж.К.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада ҚазҰУ-нің магистратура саласындағы «6М021300 Лингвистика» мамандығы бойынша оқу үдерісінің модульдік-құзыреттілік ерекшеліктері айқындалады.

Тірек сөздер: лингвистика, компетенции, траектория обучения, магистратура

Статья посвящена описанию особенностей модульно-компетентностного обучения в системе магистерского образования КазНУ имени аль-Фараби по специальности «6М021300 Лингвистика»

Ключевые слова: лингвистика, компетенции, траектория обучения, магистратура

The article describes the features of the modular competency training in the system of education of Kazakh National University named after Al-Farabi, specialty «6M021300-Linguistics»

Key words: linguistics, competence, trajectory of teaching, Master's Degree

Сегодня идея непрерывного профессионального образования получила распространение во всем мире и является ведущей на современном этапе развития многих стран. В Казахстане концепция непрерывного образования выступает важным стратегическим направлением государственной политики. В этой связи в республике с конца XX века начата модернизация всей системы образования согласно принципам Болонской декларации. Как известно, одним из первых на новую многоступенчатую систему образования перешел ведущий вуз республики – Казахский национальный университет имени аль-Фараби, где главным механизмом реализации стратегии непрерывного образования является применение системы накопления кредитов, модульная организация учебного процесса, выбор траектории обучения, направленные на обеспечение высокого уровня профессиональной компетенции.

По филологическому направлению с 2009 г. на базе кафедры общего языкознания и иностранной филологии КазНУ имени аль-Фараби функционирует программа по подготовке магистров с получением академической степени *Магистр гуманитарных наук* по специальности «6М021300 – Лингвистика (научное и педагогическое направление подготовки)».

Основными взаимосвязанными элементами организации учебного процесса послевузовского образования КазНУ выступают кредиты, модули и компетенции, взаимодополняющие друг друга компоненты единой системы. Как показал опыт, модульно-компетентностное обучение полностью трансформируют организацию учебного процесса, при этом модуль становится одной из важнейших единиц, регулирующих программу и

процесс обучения, и что наиболее важно – деятельность обучаемого и преподавателя.

Модульная образовательная программа направлена на овладение определенными компетенциями, необходимыми для дальнейшей профессиональной деятельности будущих специалистов-лингвистов.

По специальности «Лингвистика» магистратуры согласно утвержденному рабочему учебному плану помимо базовых фундаментальных дисциплин предполагается модульное выборное обучение, которое осуществляется выбором образовательных программ. По специальности «Лингвистика» обучаемым предлагается на выбор четыре образовательные программы: «Язык и межкультурная коммуникация», «Социолингвистика и психолингвистика», «Лингвокриминалистика», «Корпусная лингвистика». Каждая из представленных программ включает четыре модуля, состоящих из элективных дисциплин, которые помогают магистранту овладеть полным курсом, приобретая необходимые знания и компетенции по выбранной образовательной траектории. Так, например, образовательная программа «Социолингвистика и психолингвистика» построена с учетом требований современной науки и образования, а также тенденций наблюдаемых в мировой лингвистике, в ее приоритетных и актуальных направлениях – социолингвистике и психолингвистике.

В состав вышеуказанной образовательной программы включена дисциплина *Теория психолингвистики*, целью которой является научно-теоретическое освещение проблем языка, речи и познавательных процессов, глубокое изучение способов передачи информации в речевой деятельности в связи с психическими процессами и их соотносительностью с системой языка. Психолингвистика как органическая часть цикла лингвистических дисциплин раскрывает проблемы в области процессов формирования и восприятия речи в их соотносительности с системой языка, а также в области психологии человеческого общения и мышления. Предлагаемый курс опирается на теорию речевой деятельности, когнитивную лингвистику, на весь цикл общелингвистических дисциплин (пререквизитов), изученных в магистратуре, на знание особенностей национально-культурной специфики менталитета носителей родного языка и других языков, а также на начальные знания психологии и социологии, социолингвистики. Необходимо отметить, что изучаемый блок носит как теоретический, так и прикладной характер, проявляющийся, прежде всего, в том, что психолингвистические исследования широко используются в обучении языкам, в изучении прагматического воздействия средств массовой коммуникации, информатике, медицине при изучении заболеваний центральной нервной системы, лингвистической криминалистике и др.

В рамках курса особое внимание уделяется психолингвистическим основам двуязычия в контексте билингвального образования, которые в настоящее время являются неотъемлемой частью языкового развития современного общества. Магистрантам предлагается проектно

проанализировать закономерности формирования и функционирования данного языкового явления в условиях новой волны всемирной интеграции.

В связи с тем, что курс рассчитан на 30 академических часов (15 – лекций, 15 – семинаров), большая часть подготовки отводится на самостоятельную работу магистрантов. Магистерская подготовка характеризуется увеличением роста самостоятельности будущих специалистов, самообразования, вовлечения в научно-исследовательскую деятельность. Самостоятельная работа магистрантов является неотъемлемой составляющей учебного процесса. На организацию самостоятельной работы магистрантов влияют: переход к новым специальностям, ориентированным на достижение профессиональной компетентности; внедрение модульных учебных программ; возможность получения профессионального образования, удовлетворяющего индивидуальные способности и запросы обучаемых; организация образовательного процесса в системе кредитной системы согласно Болонскому процессу и др. [1].

Одной из форм самостоятельной работы магистрантов в рамках курса «Теория психолингвистики» является подготовка исследовательского проекта, которая должна основываться на принципах научного познания действительности. Научно-исследовательская работа в форме проекта осуществляется в соответствии с индивидуальными установками и научными представлениями начинающего лингвиста-исследователя. Накопление научных фактов в процессе подготовки исследовательского проекта – всегда творческий процесс, в основе которого лежит замысел исследователя, его научная гипотеза. Магистрантам предлагается на выбор пять-шесть тем проектов, посвященных актуальным и интегративным направлениям современной психолингвистики, к примеру, «Мозговая организация процессов восприятия и понимания речи», «Суггестивный текст», «Речевая деятельность как специфический вид деятельности человека», «Анализ психолингвистической концепции Л.В. Щербы», «Развитие психолингвистике в Казахстане» и др.

Следующей важной формой самостоятельной работы магистранта является написание эссе – письменной работы на тему, предложенную преподавателем (тема может быть предложена и магистрантом, но обязательно должна быть согласована с преподавателем). Цель эссе состоит в развитии навыков самостоятельного творческого мышления и письменного изложения собственных мыслей. Опыт показал, что написание эссе по курсу «Теория психолингвистики» – чрезвычайно полезная и важная форма самостоятельной работы будущего лингвиста, поскольку это позволяет автору научиться четко и грамотно формулировать мысли, структурировать информацию, использовать основные категории анализа, выделять причинно-следственные связи, иллюстрировать понятия соответствующими примерами, аргументировать свои выводы; овладеть научным стилем изложения. Поскольку эссе должно содержать четкое изложение сути поставленной проблемы, включать самостоятельно проведенный анализ с

использованием концепций и аналитического инструментария, рассматриваемого в рамках данной дисциплины, поэтому магистрантам предлагаются темы эссе, напрямую связанные как с кругом проблем психолингвистики, так и с общими тенденциями развития науки и образования в Казахстане, мире, общегосударственными программами, связанными с развитием и функционированием языков в республике. Вот почему актуальными являются темы, связанные с проблемами дву- и трехязычия, выбора и отношения к языку/языкам, детского билингвизма, социальной и межличностной коммуникации. Будущим лингвистам предлагаются такие темы как «Двуязычные дети: чудо или реальность», «Проблема переключения кодов в полиэтничных семьях», «Выбор языка и отношение к языкам в полилингвальном Казахстане», и мн. др.

Таким образом, в соответствии с задачами, поставленными в Государственной программе функционирования и развития языков в РК (2011-2020), а именно, совершенствование и стандартизация методологии обучения государственному языку; функционирование русского языка в коммуникативно-языковом пространстве; сохранение языкового многообразия в Казахстане; изучение английского и других иностранных языков [2] реформируется вся система национального образования, где основной целью является подготовка специалистов с высоким уровнем профессиональной культуры, имеющих гражданскую позицию, способных формулировать и решать современные научные и практические проблемы, успешно осуществлять исследовательскую и управленческую деятельность в контексте наблюдаемых социокультурных, геополитических и экономических преобразований республики. В связи с этим компетентностно-модульное обучение по специальности «Лингвистика» послевузовского образования выстраивается с учетом ведущих компетенций, которыми должны обладать будущие специалисты-лингвисты. В первую очередь, это *инструментальные компетенции*: выявление новых направлений и новых парадигм лингвистического знания; умение находить новые подходы и критически мыслить при изучении лингвистических проблем современного языкознания; *межличностные компетенции*: умение делать выводы, опираясь на полученные знания по истории и современным этапам развития лингвистической науки, быть психологически и методологически готовым к изменению вида и характера профессиональной деятельности; *системные компетенции*: умение воспроизводить лингвистическое знание как систему логически взаимосвязанных научных представлений о языке; *предметные компетенции*: использовать фундаментальные филологические знания и методы филологического анализа при творческом решении проблемных задач и ситуаций; понимание путей формирования двуязычия; развитие умений решать проблемы, возникшие при усвоении второго языка.

Литература:

1 Мадиева Г.Б., Ибраева Ж.К., Исмайлова Н.А. Методические рекомендации по самостоятельной работе магистрантов (специальность 6М021300 – Лингвистика). – Алматы, 2012.

2 Государственная программа функционирования и развития языков на 2011-2020 годы // http://prokuror.kz/rus/bm/gosudarstvennii_yazik/programma_ru

ӘДЕБИ ШЫҒАРМАНЫ ЭМПИРИКАЛЫҚ ДЕҢГЕЙДЕ ЗЕРТТЕУДІҢ ӘДІСТЕРІ

Калкабаева С.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл әдістемелік мақалада әдеби шығарманы эмпирикалық деңгейде зерттеудің әдістері сөз етіледі. Ғылыми танымның бұл сатысында да зерттеудің көптеген тәсілдері кеңінен пайдаланылады. Эмпирикалық деңгейінде іске асатын ғылыми әдістердің ішінде жиі қолданылатындары – анализ бен синтез. Анализ әдеби шығарманың жеке қасиет ерекшеліктерін қарастыруды мақсат ететін болса, жинақтау дара аспектілерді талдау нәтижесінде бүтінді айқын сезінуге себін тигізетін, соған қызмет ететін ғылыми әдіс болып табылады.

Тірек сөздер: *ғылыми таным, эмпирикалық білім, абстракциялау, анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия.*

В этой методической статье рассматриваются способы исследования литературного произведения на эмпирическом уровне. На этом уровне научного познания широко используются многие способы исследования. На эмпирическом уровне часто применяемыми научными способами являются - анализ и синтез. Если цель анализа рассматривать индивидуальные качества и художественные особенности литературного произведения, то синтез является научным способом, который, анализируя единичные аспекты произведения дает возможность целостного восприятия всего этого.

Ключевые слова: *научное познание, эмпирическое знание, абстрагировать, анализ, синтез, индукция, дедукция, подобие.*

This article examines methodical methods of research of literary work at empiric level. At this level of scientific cognition many methods of research are widely used. The often applied scientific methods are is analysis and synthesis. If aim of analysis is to examine individual qualities and artistic features of literary work, then a synthesis is considered as a scientific method that, analysing the single aspects of work gives an opportunity of integral perception of all of it.

Keywords: *scientific cognition, empiric knowledge, abstracting, analysis, synthesis, induction, deduction, analogy.*

Әдеби шығарманың рухани-эстетикалық әсерін оның көркемдік құрылымын жан-жақты зерттеусіз ашу мүмкін емес. Сол үшін де әдебиеттану пәндерінде студенттерге берілетін ғылыми ілім көркем шығарма жайындағы теориялық мәліметтермен ғана шектеліп қалмай, практикалық іс-әрекеттермен ұштаса жүргізіледі. Ал ғылыми білім мол ізденістің, шығармашылық іс-әрекеттің барысында туындап, жинақталып жүйеленеді.

Зерттеушінің рухани дүниесінің құрамдас бөлігі болып табылатын ғылыми білім ол таным процесінің күрделі нәтижесі. Ғылыми таным құбылыстар мен процестердің ішкі әмбебаптық байланыстары мен заңдылықтарын эмпирикалық білім мен ақыл-ойға табан тіреп, рационалды түрде сараптау арқылы бейнелейді. Мұндай сараптау ұғымдар жүйесі, ой қорытындысы, заңдар, категориялар мен принциптер сияқты жоғары дәрежедегі абстракциялар жүйесі арқылы іске асады. Ғылыми таным қашанда жүйелілігімен, логикалық тұрғыдан ұйымдасқандығымен және теориялық сипатымен ерекшеленеді. Ғылыми танымның ең маңызды міндеті – мейлінше ақиқатқа жету, оның мазмұнын жан-жақты ашу. Осы міндетті іске асыру үшін ғылыми танымның көптеген тәсілдері кеңінен пайдаланылады, оларға: абстракциялау, анализ, синтез, индукция, дедукция, жалпылау, аналогия, абстрактіліктен нақтылыққа өрлеу, тарихилық және логикалық әдістер жатады.

Ғылыми танымның эмпирикалық деңгейінде іске асатын ғылыми әдістердің ішінде жиі қолданылатындары – анализ бен синтез. Анализ (талдау) дегеніміз — зерттейтін объектіні бірнеше құрамдас бөліктерге бөліп алып, оларды жеке зерттеу. Олай болса, көркем шығарманы әр қырынан алып қарастырып, оның қасиет ерекшелігін, жеке бөлек-бөлшектеріне тән өзгеше сипат белгілерді арнайы зерттеп, танып-білу талдау әдісінің міндеті. Ал синтез (жинақтау) – заттың құрамдас бөліктерін біртұтас затқа біріктіру. Демек анализ әдеби шығарманың жеке қасиет ерекшеліктерін қарастыру болса, жинақтау дара аспектілерді талдау нәтижесінде бүтінді айқын сезінуге себін тигізетін, соған қызмет ететін ғылыми әдіс болып табылады. Анализдің синтез тәсілімен бұлай ұштасып отыруы зерттеушіні әдеби шығарманы бағалау, ол туралы белгілі бір түйінді ой айту деңгейіне бағыттайды. Ғылыми әдістің бұл екі түрі зерттеудің негізділігін, дәлділігі мен дәйектілігін қажетті деңгейде қамтамасыз ете алмасы анық. Зерттеуде жоғары нәтижеге жету үшін олардың бірнеше түрінің жиынтығын пайдалану ғана тиімді бола алады.

Әдеби шығарма – күрделі әлем. Ол – қаламгердің дара көркем ойлауынан туындаған өмірдің шынайы көркем бейнесі. Сол әсемдікті жасауда қаламгер суреттеудің қаншама амал-тәсілдерін қолданып, көркем шығармаға танымдық, көркемдік-эстетикалық қасиеттер дарытып, өнер туындысына айналдырады. Әдеби шығарманың табиғатын тануда тақырып пен идея, композициялық құрылым, мазмұн мен пішін бірлігі, образ бен образдылық, жинақтау мен даралау, тип пен характер, бейнелеудің құралдары, баяндау мен көркем тіл сияқты суреткер шеберлігін танытатын мәселелерді жеке-жеке талдап барып ғана айтқан ой-пікірлер мен пайымдаулар логикалық дәлелді болмақ.

Әдеби шығарманы зерттеумен жанадан айналыса бастаған ізденуші студентке ғылымдағы теориялық білім мен ғылыми анықтамаларға сүйенудің пайдасы мол. Ол зерттеліп отырған саладағы жүйелі білім, заңдылықтар мен қағидалар, идеялар мен ғылыми көзқарастар туралы жалпы түсінік беріп,

ғылыми білімді ұйымдастырады, объективті және субъективті ойды дұрыс өрбітуге жәрдем етеді. Теориялық білім жеке тұлғаны шығармашылыққа тәрбиелеп, ғылыми ізденісті қуаттандыра түседі. Әдеби шығарманы теориялық негізге сүйене отырып талдай оқу студенттің шығармашылық ойлау қабілетін дамытып, сол оқыған туындысы негізінде ой-тұжырымдар, дұрыс пайымдаулар, тың қорытындылар жасауға жетелейді.

Теориялық біліммен қаруланған студент ғылыми таным әдістерін көркем шығарманы талдай оқу іс-әрекеті процесінде меңгере бастайды. Оны ең алдымен көркем шығарманың мазмұндық-сюжеттік негізін зерттеуден бастайды. Сюжеттік желімен тұтастай танысқан соң, оқиға мен тартыстың өрбуін, даму сатыларын, шарықтау шегі мен шешімін ажыратып табуды, логикалық дәлелдермен өзара қиюласа жалғасқан бөлшектерді бір тұтас етіп ұштастыра қарастыруды – талдау мен жинақтау тәсілдері арқылы іске асырады. Сюжет пен композициялық құрылымды тану шығарманың тақырыбы мен идеясын, баяндау формасын айқындауға көп көмек етеді. Көркем шығарма мазмұнын баяндауда композиция қызметінің зор екендігін студенттерге мазмұндық жоспар жасатудан көруге болады. Мәселен, Б.Майлиннің «Қара шелек» әңгімесіне мазмұндық жоспар жасап көрелік:

1. Айшаның қастерлі қара шелегі.
2. Айшаны мазалаған ой.
3. Қара шелек хикаясы.
  - 3.1. Қожағұлдың қара тоқалының қара шелекті сұрап келуі.
  - 3.2. Қара шелектің майып болуы.
  - 3.3. Айшаның ашуы.
  - 3.4. Қожағұлдың айтқан «ақылы».
4. Шоқтал басындағы жиналыс.
5. Өкілдің коллектив туралы баяндамасы мен ұсынысы.
6. Айшаның өкілді қолдауы.
7. Айша «Жаңа тұрмыс» ателінің басқармасы сайлануы.
8. Бірмағамбеттің Айшаны қолдауы.

«Қара шелек» әңгімесінің сюжеттік желісі көрініс алған осы күрделі жоспар әңгімені идеялық әрі көркемдік жағынан талдауға негіз бола алатын ең тиімді жүйе. Мазмұндық жоспар ретінен әңгімедегі баяндаудың формаларын да аңғарамыз. Оқиғаның, іс-әрекеттің қайсысы қай тұста айтылады, қайсысы бұрын немесе кейінірек баяндалады, шегініспен айтылатын тұс – осының бәрін айтар ойдың мәніне қарай баяндатып отыру әңгіме композициясының шебер құрылғандығын байқатып тұр. Мазмұндық жоспардан оқиғаның дамуы мен тартыстың өрбіген тұстарын, кейіпкер характерінің танылатын сәттерін де байқауға болады. Мазмұндық жоспарымыздың «Айшаның қастерлі қара шелегі» атты тақырыпшасында Айшаның қолы әзер жеткен қара шелек жайы сөз етіледі: «Әңгіме қара шелектен басталды. Айшаның атасының басындай сақтап жүрген шелегі ғой.

Үшінші жыл болып барады, Айша шелексіз қалып, шелек сұраймын деп абысын-ажынға жексұрын көрініп, ақырында Бірмағамбетті бүріп, Кәстеңкенің дүкенінен алдырған шелек еді.» [1, 365-бет]. Әңгімеде көркемдік детальға айналған қара шелек пен оның хикаясы шығарма идеясын жеткізудің, кейіпкер характерін танытудың басты құралы іспетті. Әрі «қара шелек хикаясы» тартысты да тудырып, оқиғаны да өрбітіп, шиеленістің күшейе түсуіне де себепкер болып тұр. Демек, бұл әңгімеде қара шелектің атқарған идеялық та көркемдік те қызметі зор.

Тақырыптың идеялық-көркемдік шешім табу процесінде сюжет пен композицияның маңызы үлкен. Сол себепті композицияны шығарманың ішкі сыры мен сыртқы түрінің гармониясы, мазмұнды пішінге көшірудің құралы деп жай айтпаса керек.

Әдеби шығарманы көркемдік-әдебиеттанушылық талдаудың ең көп қолданатын түрлері: идеялық- мазмұндық талдау, образдар жүйесіне талдау, кешенді (тұтастай) талдау. Көркем шығарманы ғылыми танымдық талдауға кейіпкерлер жүйесін, характердің жасалу жолдарын, мінездеме жасату, баяндау, кейіпкер сөзі мен шығарма тілінің ерекшелігін, авторлық суреттеулерді, психологиялық талдауларды, сюжеттік-композициялық құрылымды, шығарманың пішіні мен мазмұнын бірлікте қарастыру, көркем туындының жанрлық ерекшеліктеріне қарай талдау мәселелерін де жатқызамыз.

Әдеби шығарманы қай тұрғыдан алып талдағанда да оның жеке компоненттерін, сипат ерекшеліктерін айырып ажырату үшін жүйесін тауып, бір-бірімен қабыстырып, жалғастырып, бөлшекті бүтінмен ұштастыра қарастыру шарт. Әдеби шығарманың көркемдік, тілдік нақтылы ерекшеліктерін зерттегенде, ұсақ, көзге түсе бермейтін сипат белгілерге зер салғанда, сол арқылы көркем шығарманың бойындағы, құрылыс-бітіміндегі зор мәні бар қасиеттерін айқынырақ бағдарлауға ұмтыламыз, әлгі көркем туындыны немесе оның қомақты бөлшектерін түгелдей сипаттайтын өзгешеліктерді аңғаруға ұмтыламыз. Жеке белгі-сипаттарды ажыратып талдағанда, бөлшектердің коспа жігін еппен ашып жүйесін тауып, саралап, айшығы көп өрнектің арқау жібін үзіп, ыдыратып алмау керек. Шығарманы талдағанда оның көркемдік қуатынан толық өсер алатын өткір сезімталдық қандай қажет болса, шығарманың құрылысындағы мазмұн мен түрдің біріккен тұтас бітім-тұлғасындағы қат-қабат байланыстарды, сипат белгілерді көре білу де сондай қажет. Сонда ғана талдау қисынды, ұтымды болады және тексеріп отырған шығарма жүйесінің біртұтастығын көріп-білуге, сезінуге, түсінуге яғни синтез жасауға толық мүмкіндік туады.

Әдебиеттер:

1 Майлин Б. Көп томдық шығармалар жинағы. – Алматы: «Қазығұрт», 2004. Бірінші том: Әңгімелер. – 400 бет.

ЛИНГВОМӘДЕНИЕТ ЭЛЕМЕНТТЕРІН ҚЫТАЙ ТІЛІ САБАҒЫ ПРОЦЕСІНДЕ ЖАН-ЖАҚТЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІКТЕРІ

Кенжебаева А.А

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Берілген мақалада қытай тілін оқыту барысында лингвомәдениеттану элементтерін дәріс аясына енгізу үрдісінің тиімділігі жөнінде талдау жасалынады, мақала авторлары қытай тіліндегі тілдік бірліктердің сол елдің менталитетінің ерекшелігін танытатын, ақпарат беретін ролін барынша ашып көрсеткен.

Тірек сөздер: *лингвомәдениеттану, тілдік бірліктер, мәдениеттану аясы.*

В данной статье рассматривается роль введения лингвокультурных элементов в процесс преподавания китайскому языку, авторы статьи дают определение языковым единицам, как носителям информации об особенностях менталитета, как следствие, поведенческих норм китайского общества. Дается четкий анализ некоторым элементам лингвокультурологии, которые должны внедриться в учебный процесс.

Ключевые слова: *лингвокультурология, языковые единицы, реалия.*

Some aspects of teaching elements in the Chinese language linguistic and cultural studies. It is considered in the article of the role of introduction of the linguistic and cultural studies in the process of teaching the Chinese language, the authors of the article gives the definition to the language parasitological units as information carrying about the peculiar norms of the Chinese society. It is given a clear analysis of some elements of linguistics and cultural studies which have to be implemented into teaching process.

Key words: *cultural linguistics, linguistic units, cultural studies background.*

Қазіргі таңда шет тілдерін оқыту барысында лингвомәдениеттану элементтерін дәріс аясына енгізу үрдісі барынша қанат жайып келеді. Мұндай үрдіс – шет тілдерін оқытудың ажырамас бөлшегі ретінде танылады, себебі кең ауқымды, сан қатпарлы мәдениет аясы білімгерлер үшін тілдік тәжірбие мен қабілеттермен бірге (сөздік қордың молаю, аудармашылық қызметтің ұштала түсуі, оқытылып отырған елдің фразеологиялық тіркестерін шебер игеруі) шет ел мәдениетінің нақтылы аспектілерін жан, жақты әрі терең тануына мол мүмкіндік бере алады. Тілді оқыту ендігі жерді тек грамматикалық ережелер мен жаңа сөздерді жаттап алу секілді жалаң түрдегі, бір сарынды үрдіспен шектеліп қалмайды. Бұл әсіресе әлемдегі ең күрделі тілдердің санатына енетін қытай тілін оқытудағы ең қолайлы, оңтайлы тәсілдердің бірі деп айта аламыз. Қытай тілін оқытуда мұндай тәсілдерді қолдану арқылы білімгерлер әсіресе аударма процесінде жиі кездесетін қиындықтар торабынан сәтті шыға алады.

Тілдік бірліктер – белгілі бір елдің ділінің (менталитетінің) ерекше айшықтарын таныта алатын, ұлттық бояуын қанық көрсете білетін ақпарат құралы. Ал білімгерлер үшін сабақ барысында кездесетін басты проблеманың бірі – аударманың түпкі мақсатын және контекстің аударамда алатын орнының қаншалықты салмағы бар екендігін жете түсінбеуден туындайды. Сондықтан да лингвомәдениеттану элементтерін сабақ барысына енгізу арқылы аталған проблемалардың шешімін табуға болады. Мәселен,

бұл дәріс кезінде мәдени бояуы бар мәтіндерді енгізу, мәтіндегі фразеологиялық тіркестер, қанатты сөздер, реалия сөздер, мақал –мәтелдер, сол елдің болмысын танытатын аңыз – әңгімелер, көркем әдебиет тарихында қомақты орын алатын көрем шығармалардан үзінділер, т. б. Тіл оқытуда білімгерлерді жалықтырып, зеріктіріп жібермес үшін сабақты неғұрлым қызықты, тартымды өткізу үшін оқытылып отырған елдің салт – жоралғылары, дәстүрлі мерекелері, наным – сенімдері туралы қысқаша тоқталып өтіп, оны өз елінің дәстүрлерімен, салттарымен салыстыра отырып талдатқан жөн, себебі тек салыстыру арқылы ғана бұрыннан байқала бермейтін құбылыстар, фактілер көз алдыға келе бастайды, білімгерлердің аналитикалық ойлау машығын қалыптастырып, өзіндік қорытынды жасай алатын дербестікке жетелейді.

Дәріс өтуге ұсынылған материал жан-жақты сүзгіден өтілуі тиіс. Сабақ мәтінінің мазмұны жас шамасы мен білім деңгейіне (бакалавр , магистр деңгейі) сай , міндетті түрде білімгердің қызығушылығын тудыра алатын текст болуы абзал. Мәселен, біз алғашқы сабақтардан –ақ

« Сәлемдесу мәдениеті» («打招呼») атты мәтінді оқытқанда дәстүрлі түрдегі қытайша сәлемдесу және дәстүрлі түрдегі қазақша сәлемдесу табиғатының ерекшеліктерін ашып көрсетуге тырысамыз, мысалы қытайлықтар амандасқанда «你吃饭了吗?» (Сөзбе сөз аударсақ : «Сен тамақтандың ба ?») десе дәстүрлі түрдегі қазақи амандасу, жөн сұрасу «Мал –жан аман ба ?» түрінде болады. Осы арқылы екі ел мәдениетінің бояуын айқын көруге болады, бірі – отырықшы ел мәдениеті, екіншісі – көшпелі елдің мәдениетінен ақпарат береді. Себебі 饭 иероглифінің сөзбе сөз аудармасы – буға піскен күріш, балама аудармасы – тағам, ас, яғни күріш – қытайлықтардың негізгі асы, олар ежелден бері күріш өсірумен айналысып келген отырықшы халық, ал «Мал- жан аман ба ?» деген сұрақтың астарынан төрт- түлік малды тіршілік етудің негізгі көзі деп білген көшпенді халық мәдениетін тануға болады, яғни мал аман болса ішер асқа, киет киімге зәру болмай, аман-сау боламыз деген ұғым. Осындай салыстырулар алқылы білімгерлердің жаттанды сөздерді жаттап алып, белгілі уақыт өткен соң өткен материалдарды ұмыт қалдыру секілді келеңсіз оқиғаларың қалыптасуына жол бермейміз, өйткені жаттап оқыған студент пен тереңінен ұғынып, мәселенің қыр-сырына үңіліп, қызыға оқыған білімгерлер арасындағы айырмашылықты оқу процесінде де талай байқадық. Сол секілді мәтіндер тақырыбы Қытайдың дәстүрлі мерекелері (春节,端午节,中秋节.), шәй салтанаты,салт дәстүрлері,бейнелеу өнері,аңыз-әңгімелері турасында болуы мүмкін. Аталған тақырып төңірегінде жан –жақты талдаулар , салыстыру жүргізу нәтижесінде үйренушінің тек сөздік қоры байып, гармматикалық ережелерін ұғынып қоймай, оқитын елдің мәдениетінен үлкен ақпарат, мол мағлұмат аларлық мүмкіндіктері қалыптасады. Мәселен, қытай мәдениетінің ажырамас бөлшегі ретіндегі Чунцзе мерекесі

(қытайлықтардың ай тізбегі бойынша тойлайтын жаңа жыл мерекесі) туралы мәтінді өткенде Қытай мәдениетіндегі қызыл түстің алатын орнына да тоқталып өтуге болады, себебі қытайлықтардың өмір-тіршілігінде түстердің де өз тұғыры бар, жаңа жыл мейрамы кезінде айнала төңірек бары барынша қызыл түстермен безендірілуі керек, қызыл түс – мереке-шаттықтың, бақыттың символы, тіптен үйлену тойы кезінде де қалыңдық қызыл түсті көйлек киген, есік босағаға ілінетін қосарлы жазулар (парные надписи) да қызыл түсті болған. Егер батыс мәдениетімен салыстыратын болсақ, ақ түс – пәктіктің, тазалықтың, белгісі болса, қытайлықтар үшін – аза тұту белгісі, себебі жерлеу рәсімін өткізу кезінде аза тұтушылар ақ түсті киім киген. Ал сары түске келетін болсақ, мәселен қазақи танм бойынша сары түс – уайым – қайғымен етене байланыстырылады, қазақ тіліндегі «сағынғаннан сарғаю» , «сары жапырақтай боп солу», « сары уайымға берілу» деп келтірілсе, қытайлықтардың ұғымында сары түс- билік, мансап, байлық ұғымымен байланысты. Мәселен сары түске байланысты «黄金时代» тіркесін сөзбе сөз аударсақ – алтын кезең, яғни гүлденген кезең деген ұғым береді. Осы орайда білімгерлерге түстер символикасының бейнесін өз беттерінше қытай көркем әдебиет туындыларының ішінен іздеу ұсынылады, сол негізде қазақ және қытай мәдениеттерін салыстыру арқылы өзіндік қорытынды жасауға дағдыланады. Көркем шығарма мәтіндерімен жұміс істеу нәтижесінде тіл үйренушілер тек тіл ғана игеріп қана қоймай, аударма ісінің қыр-сырымен танысады, көркем мәтіндермен жұмыс істеуге дағдыланады, сонымен бірге мәдени көзқарас шеңберінің аясы ұлғаяды.

Әдебиеттер:

- 1 Гумбольдт В. фон. Язык и философия культуры. М.: Прогресс, 1985. 450 с.
- 2 Гачев Г. Д. Национальные образы мира. Космос Психо - Логос. - М.: Прогресс -Культура, 1995. - 480с
- 3 Дәулетова Ф. Лингвомәдениеттану: қытай және қазақ тілдерінің салғас тырмалы фразеологиясы. Алматы. «Қазақ университеті». 2000 ж. 180б. **References**
- 4 Wilhelm von Humboldt. Language and cultural philosophy. Moscow: Progress Publishers, 1985. 450 p.
- 5 Gachev GD National images of the world. Space Psycho - Logos. - Moscow: Progress-Culture, 1995. – 480p.
- 6 Dauletova F. Lingvomadeniettanu: kytai zhane kazak tilderinin calgactermale frazeologiasse.. Almaty, "Kazakh Universiteti". 2000 ж. 180b.

METHODS OF LANGUAGE TEACHING

Кенжекканова К.К., Меркибаев Т.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Статья посвящена методам преподавания языков, где уроки должны быть ориентированы на студентов. Статья дает объяснения следующим методом преподавания иностранных языков как один из эффективных методов преподавания: грамматико-переводной метод, прямой метод, чтение, аудиолингвальный метод, метод

изучения языков в группе, суггестопедия, метод молчания, общий физический отклик, естественный метод, коммуникативный метод.

Ключевые слова: *грамматико-переводной метод, прямой метод, чтение, аудиолингвальный метод, метод изучения языков в группе, суггестопедия, метод молчания, общий физический отклик, естественный метод, коммуникативный метод.*

Мақалада тілдерді оқыту әдістері сөз етіледі. Сабақ студентке бағытталған болуы тиіс. Мақалада келесідей әдістерге анықтама беріледі: грамматикалық аударма әдісі, тура әдіс, оқыту әдісі, аудио-лингвалды әдіс, топта оқыту әдісі, суггестопедия, үнсіздік әдісі, жалпы физикалық жауап әдісі, табиғи әдіс, коммуникативті әдіс.

Тірек сөздер: *грамматикалық аударма әдісі, тура әдіс, оқыту әдісі, аудио-лингвалды әдіс, топта оқыту әдісі, суггестопедия, үнсіздік әдісі, жалпы физикалық жауап әдісі, табиғи әдіс, коммуникативті әдіс.*

The article deals with methods of teaching languages, where lessons should be student-oriented. The article gives explanation of the following methods as an effective methods of teaching foreign languages: grammar-translation approach, direct approach, reading approach audiolingual method, community language learning, suggestopedia, the silent way, total physical response, the natural way, communicative language teaching.

Key words: *grammar-translation approach, direct approach, reading approach audiolingual method, community language learning, suggestopedia ,the silent way, total physical response, the natural way, communicative language teaching.*

A teaching methodology is essentially the way in which a teacher chooses to explain or teach material to students so they can learn the material. There are many different methodologies that can be utilized by a teacher, and the methods chosen often depend on the educational philosophy and preferences of a teacher. It is also not uncommon for a teacher to utilize multiple methods within a single lesson or over the course of several lessons. A methodology of teaching can include the use of lecturing, group or small group discussion activities, and engaging students as teachers for their peers.

Methods of language teaching include: 1) *Grammar-translation approach*, 2) *Direct approach*, 3) *Reading approach*, 4) *Audiolingual method*, 5) *Community language learning*, 6) *Suggestopedia* , 7) *The silent way*, 8) *Total physical response*, 9) *The natural way*, 10) *Communicative language teaching*

In Grammar-Translation Approach classes are taught in the students' mother tongue, with little active use of the target language; vocabulary is taught in the form of isolated word lists; elaborate explanations of grammar are always provided; grammar instruction provides the rules for putting words together; instruction focuses on the form and inflection of words; little attention is paid to the content of texts; drills are exercises in translating disconnected sentences from the target language into the mother tongue, and vice versa; little or no attention is given to pronunciation.

Direct Approach was developed initially as a reaction to the grammar-translation approach in an attempt to integrate more use of the target language in instruction.

The following recommendations should be taken into account while using this method:

Lessons begin with a dialogue using a modern conversational style in the target language. Material is first presented orally with actions or pictures.

The mother tongue is NEVER used. There is no translation.

The preferred type of exercise is a series of questions in the target language based on the dialogue or an anecdotal narrative.

Questions are answered in the target language.

Grammar is taught inductively--rules are generalized from the practice and experience with the target language.

Verbs are used first and systematically conjugated much later after some oral mastery of the target language.

Advanced students read literature for comprehension and pleasure.

Literary texts are not analyzed grammatically.

The culture associated with the target language is also taught inductively.

Culture is considered an important aspect of learning the language.

Reading Approach is mostly for people who do not travel abroad for whom reading is the one usable skill in a foreign language. While implementation of this method the teacher have to use the following skills: the priority in studying the target language is first, reading ability and second, current and/or historical knowledge of the country where the target language is spoken; only the grammar necessary for reading comprehension and fluency is taught; minimal attention is paid to pronunciation or gaining conversational skills in the target language; from the beginning, a great amount of reading is done in L2; the vocabulary of the early reading passages and texts is strictly controlled for difficulty; vocabulary is expanded as quickly as possible, since the acquisition of vocabulary is considered more important than grammatical skill; translation reappears in this approach as a respectable classroom procedure related to comprehension of the written text.

Audiolingual Method is based on the principles of behavior psychology: it adapted many of the principles and procedures of the Direct Method, in part as a reaction to the lack of speaking skills of the Reading Approach; new material is presented in the form of a dialogue; based on the principle that language learning is habit formation, the method fosters dependence on mimicry, memorization of set phrases and over-learning; structures are sequenced and taught one at a time. Structural patterns are taught using repetitive drills; little or no grammatical explanations are provided; grammar is taught inductively; based on the principle that language learning is habit formation, the method fosters dependence on mimicry, memorization of set phrases and over-learning; structures are sequenced and taught one at a time. Structural patterns are taught using repetitive drills; little or no grammatical explanations are provided; grammar is taught inductively; skills are sequenced: Listening, speaking, reading and writing are developed in order; vocabulary is strictly limited and learned in context; teaching points are determined by contrastive analysis between L1 and L2; there is abundant use of language laboratories, tapes and visual aids; there is an extended pre-reading period at the beginning of the course; great importance is given to precise native-like pronunciation; use of the mother tongue by the teacher is permitted, but

discouraged among and by the students; successful responses are reinforced; great care is taken to prevent learner errors; there is a tendency to focus on manipulation of the target language and to disregard content and meaning.

Community language learning (CLL) is patterned upon counseling techniques and adapted to the peculiar anxiety and threat as well as the personal and language problems a person encounters in the learning of foreign languages.

- The learner is not thought of as a student but as a client.
- The instructors are not considered teachers but, rather are trained in counseling skills adapted to their roles as language counselors.
- The process involves five stages of adaptation:

STAGE 1

- ◆ The client is completely dependent on the language counselor.
- ◆ 1. First, he expresses only to the counselor and in English what he wishes to say to the group. Each group member overhears this English exchange but no other members of the group are involved in the interaction.
- ◆ 2. The counselor then reflects these ideas back to the client in the foreign language in a warm, accepting tone, in simple language in phrases of five or six words.
- ◆ 3. The client turns to the group and presents his ideas in the foreign language. He has the counselor's aid if he mispronounces or hesitates on a word or phrase. This is the client's maximum security stage.

STAGE 2

- ◆ 1. Same as above.
- ◆ 2. The client turns and begins to speak the foreign language directly to the group.
- ◆ 3. The counselor aids only as the client hesitates or turns for help. These small independent steps are signs of positive confidence and hope.

STAGE 3

- ◆ 1. The client speaks directly to the group in the foreign language. This presumes that the group has now acquired the ability to understand his simple phrases.
- ◆ 2. Same as 3 above. This presumes the client's greater confidence, independence, and proportionate insight into the relationship of phrases, grammar, and ideas. Translation is given only when a group member desires it.

STAGE 4

- ◆ 1. The client is now speaking freely and complexly in the foreign language. Presumes group's understanding.

STAGE 3

- ◆ 1. The client speaks directly to the group in the foreign language. This presumes that the group has now acquired the ability to understand his simple phrases.
- ◆ 2. Same as 3 above. This presumes the client's greater confidence, independence, and proportionate insight into the relationship of phrases, grammar, and ideas. Translation is given only when a group member desires it.

STAGE 4

- ◆ 1. The client is now speaking freely and complexly in the foreign language. Presumes group's understanding.

The method of Suggestopedia developed out of believe that human brain could process great quantities of material given the right conditions of learning like relaxation.

- music was central to this method.
- Soft music led to increase in alpha brain wave and a decrease in blood pressure and pulse rate resulting in high intake of large quantities of materials.
- Learners were encouraged to be as “childlike” as possible.
- Apart from soft, comfortable seats in a relaxed setting, everything else remained the same.

The natural approach:

- emphasized development of basic personal communication skills
- Delay production until speech emerge i.e learners don't say anything until they are ready to do so
- Learners should be as relaxed a possible
- Advocate use of TPR at beginning level
- Comprehensible input is essential for acquisition to take place.

The method of the Silent Way begins by using a set of colored wooden rods and verbal commands in order to achieve the following:

- 1) To avoid the use of the vernacular.
- 2) To create simple linguistic situations that remain under the complete control of the teacher .
- 3) To pass on to the learners the responsibility for the utterances of the descriptions of the objects shown or the actions performed.
- 4) To let the teacher concentrate on what the students say and how they are saying it, drawing their attention to the differences in pronunciation and the flow of words.
- 5) To generate a serious game-like situation in which the rules are implicitly agreed upon by giving meaning to the gestures of the teacher and his mime.
- 6) To permit almost from the start a switch from the lone voice of the teacher using the foreign language to a number of voices using it.
- 7) To provide the support of perception and action to the intellectual guess of what the noises mean, thus bring in the arsenal of the usual criteria of experience already developed and automatic in one's use of the mother tongue.
- 8) To provide a duration of spontaneous speech upon which the teacher and the students can work to obtain a similarity of melody to the one heard.

Materials

- ◆ The materials utilized as the language learning progresses include:
  - 1) A set of colored wooden rods
  - 2) A set of wall charts containing words of a "functional" vocabulary and some additional ones
  - 3) A pointer for use with the charts in Visual Dictation

- 4) A color coded phonic chart(s) Tapes or discs
- 5) films, drawings and pictures, and
- 6) A set of accompanying worksheets transparencies, texts, a Book of Stories.

Total Physical Response (TPR) method as one that combines information and skills through the use of the kinesthetic sensory system.

◆ This combination of skills allows the student to assimilate information and skills at a rapid rate. The basic tenets are:

- 1) Understanding the spoken language before developing the skills of speaking.
- 2) Imperatives are the main structures to transfer or communicate information.
- 3) The student is not forced to speak, but is allowed an individual readiness period and allowed to spontaneously begin to speak when the he/she feels comfortable and confident in understanding and producing the utterances.

Procedure:

- 4) Step 1 The teacher says the commands as he himself performs the action.
- 5) Step 2 The teacher says the command as both the teacher and the students then perform the action.
- 6) Step 3 The teacher says the command but only students perform the action
- 7) Step 4 The teacher tells one student at a time to do commands
- 8) Step 5 The roles of teacher and student are reversed. Students give commands to teacher and to other students.
- 9) Step 6 The teacher and student allow for command expansion or produces new sentences.

Communicative language Teaching method stresses a means of organizing a language syllabus. The emphasis is on breaking down the global concept of language into units of analysis in terms of communicative situations in which they are used.

- There is negotiation of meaning.
- A variety of language skills are involved
- Material is presented in context
- It pays attention to registers and styles in terms of situation and participants.
- Fluency and accuracy (different competencies)
- Form and functions
- development of autonomous learners

The above mentioned teaching methods are very useful in teaching languages. Any lessons should be student-focused lessons- lessons where students are more active and involved in the lessons and where the teacher takes a more passive role. The aim of these methods is to draw out knowledge from the students by asking questions, knowledge that the student has acquired over a period of time almost unconsciously and rarely uses. In teaching languages, it is important to implement appropriate techniques and teaching aids. The teacher is responsible for choosing the best techniques and methods that will give his learners the opportunity to gain as much knowledge as possible. Selecting the way of teaching languages is based on the class situation and the learners' condition. Therefore, the

chosen technique and methods can attract the learner's attention and help him to achieve the learning aims.

References:

- 1 Громова О.А. Аудио-визуальный метод и практика его применения. М., 1977.
- 2 Домашнев А.И. и др. Методика преподавания английского языка в педагогическом вузе. М., 1983.
- 3 Основные направления в методике преподавания иностранных языков в XX вв. / Под ред. М.В. Рахманова. М., 1972.
- 4 Палмер Г. Устный метод обучения иностранным языкам. М., 1960.
- 5 Шейлз Д. Коммуникативность в обучении современным языкам. [Совет по Культурному Сотрудничеству. Проект № 12 «Изучение и преподавание современных языков для целей общения».] Совет Европы Пресс, 1995.

"НОВЫЕ" И "СТАРЫЕ" ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗЕ

*Мадиева Г.Б., Мамбетова М.К., Мадиева Д.Б.
Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби*

Мақала жоғары оқу орындарында лингвистикалық пәндерді оқытуда қолданылатын жаңа және ескі технологиялардың салыстырмалы анализіне арналған.

***Тірек сөздер:** лингвистика, оқыту, технология*

Статья посвящена сравнительному анализу использования новых и старых технологии в преподавании лингвистических дисциплин в вузе.

***Ключевые слова:** лингвистика, преподавание, технология*

Современный уровень формирования образования и воспитания конкурентноспособного специалиста в высшей школе требует введения в учебный процесс новых подходов в обучении студентов всех специальностей и дисциплин, в том числе лингвистических, в перечень которых входят как общелингвистические базовые, фундаментальные дисциплины (*Введение в языкознание, Общее языкознание, История лингвистических учений*), так и частные (ориентированные на углубление знаний студентов по отдельным отраслям филологического знания: *Психолингвистика, Социолингвистика, Лингвокультурология* и т.д.), а также преподавание конкретных иностранных языков. Если ранее приоритетным было дать обучающимся определенные знания, то в настоящее время «образование должно давать молодежи не только знания, но и умение их использовать в процессе социальной адаптации» [1]. Безусловно, нельзя отрицать тот факт, что в старой системе не формировались умения и навыки в получаемой специальности или готовились непрофессиональные специалисты. Конечно, нет: в старой, советской, системе образования важными критериями подготовки специалиста были, как известно:

- хорошая фундаментальная подготовка;

- практическая подготовка к профессиональной деятельности в реальных или приближенных к реальным условиям;
- формирование мировоззренческих установок;
- способность осуществлять подготовку кадров практически по всем направлениям науки, техники и производства;
- масштабность подготовки специалистов;
- воспитание личности, полезной для общества;
- аттестация выпускника, в качестве специалиста с высшим образованием, на готовность к работе на производстве, в структурах управления, в социальной сфере [2].

Эти критерии релевантны и в настоящее время, которое характеризуется новыми достижениями в экономическом, культурном, социальном, информационном пространстве. Однако следует отметить, что современное общество отличается тем, что, прежде всего, оно является информационным обществом, а также его характеризуют такие признаки, как: высокая степень технологизации практически всех отраслей жизнедеятельности человека, мощное развитие интеллектуальной технологии, расширение информационного пространства, глобализация в международном масштабе, интеграция науки и производства, интеграция различных отраслей знания. Не потерять в этом мире, овладеть компьютерной грамотностью, знать иностранные языки, уметь общаться в межкультурном контексте – задачи, которые стоят перед каждым современным человеком. По этим причинам перед образовательной системой ставятся архиважные цели: не только подготовить высокопрофессионального специалиста, обладающего системными, предметно-специализированными компетенциями, но и сформировать у него необходимые компетенции в межличностной, межкультурной коммуникации.

Необходимо отметить, что сегодня на лингвистические (филологические) специальности все чаще и больше поступают абитуриенты, владеющие компьютерной грамотностью, имеющие навыки работы в научно-исследовательской деятельности (участие в научных проектах, выступления с научными докладами на школьных конференциях, различных конкурсах), творчески, креативно относящиеся к поставленным задачам. Эти факты обусловлены тем, что, как отмечено в Послании Президента народу Казахстана, перед молодежью ставятся реальные задачи: «молодые профессионалы должны найти свое место в происходящих в стране процессах, принять самое активное участие в строительстве будущего» [3]. В этих условиях учебный процесс и педагогическая деятельность в высшей школе должны отличаться высокой степенью подготовленности к выпуску востребованных нашему обществу специалистов, личностей. Поэтому так значимо пересмотреть «старые» дидактические приемы и методы, активно использовать «новые», успешно применяемые в преподавании лингвистических дисциплин, которые могут не только конкурировать, но и

мирно сосуществовать друг с другом, т.к. важен принцип «достижения результата».

Так, важными методами являются мозговой штурм, проектный подход, проблемное обучение, когнитивное картирование, прием презентаций, web-технологии и др., которые построены на принципе активности студента. Хотелось бы отметить, что, например, проектный метод или «метод проектов» возник более ста лет назад (*метод был разработан в первой половине XX в. на основе прагматической педагогики Джона Дьюи... он начал использоваться в практике обучения значительно раньше выхода в свет известной статьи американского педагога У.Килпатрика «Метод проектов» (1918), в которой он определил это понятие как «от души выполняемый замысел». В России метод проектов был известен в 1905 г. Под руководством С.Т.Шацкого работала группа российских педагогов по внедрению этого метода в образовательную практику. После революции метод проектов применялся в школах по личному распоряжению Н.К.Крупской. В 1931 г. постановлением ЦК ВКП(б) метод проектов был осужден как чуждый советской школе и не использовался вплоть до конца 80-х годов [4]*). В настоящее время он активно и эффективно используется на занятиях по лингвистическим дисциплинам.

Одним из главных отличий как школы, так и вуза – это то, что обучающийся является не объектом обучения, т.е. пассивным слушателем, пассивным приемником знаний, а активным участником обучения, умеющего работать в малых и больших группах, коллективах. В этой ситуации можно вывести несколько положительных признаков современного студента:

- студент, становится личностью, которая может быть ответственна за решение проблем;
- из индивидуальной личности, готовой взять на себя решение отдельных проблем, или совсем не рискующей решать эти проблемы, студент становится общественной личностью, которая способна быть ответственной за решение многих проблем;
- результаты решений студента являются положительными для социума, т.к. он изучает проблемы, связанные с жизненной практикой;
- в совместной работе со сверстниками у него появляется возможность здоровой конкуренции (командный подход);
- работа в группе позволяет определить обязанности студента и его роль в группе (социуме), что способствует формированию ролевых способностей вне зависимости от среды обучения;
- у студента появляется возможность увидеть, что в ходе приобретения знаний важными являются не только тексты и преподаватели, но и сверстники, он сам и общество как дополнительные и очень важные источники руководства в решении проблем и приобретении знаний.

В результате у студентов формируется способность к более глубокому пониманию получаемых знаний; они заканчивают обучение с высоким

восприятием своих способностей; основное внимание уделяется развитию компетенций, необходимых для обучения в течение всей жизни.

Литература:

- 1 Послание Президента народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана», 27 января 2012 г. // <http://el.kz/m/articles/view/%D0>
- 2 <http://www.rae.ru/monographs/235-7180>
- 3 Послание Президента народу Казахстана «Рост благосостояния граждан Казахстана – главная цель государственной политики», Астана, 6 февраля 2008 г. // <http://el.kz/m/articles/view/%D0>
- 4 Маковчук Т.Г. Метод проектов – это что-то новое или хорошо забытое старое // <http://nsportal.ru/shkola/obshchepedagogicheskie-tehnologii/library/2012/10/22/metod-proektov-eto-chto-to-novoe-ili>

ЛИНГВОСТАТИСТИКАНЫҢ ТІЛ ҮЙРЕНУДЕГІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Медетбекова П.Т.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада тіл білімінің жаңа бағыттарының бірі компьютерлік лингвистиканың тіл үйренудегі маңыздылығы. Лингвостатистикалық зерттеулердің практикалық маңыздылығы, сонымен қатар мен/және жалғаулық шылауларының табиғаты жайы айтылған.

Тірек сөз: *компьютерлік лингвистика, лингвостатистика, жалғаулық шылаулар*

В статье рассматривается значительность компьютерной лингвистики как одно из новых направлений лингвистики. Изучается практическая значимость лингвостатистических исследований, а также характер служебных слов мен/және.

Ключевые слова: *компьютерная лингвистика, лингвостатистика, служебные слова*

In the article importance of computer linguistics as one of the new directions of linguistics is considered. The practical significance of the linguostatistical researches, and also the nature of syntactic words мен/ және is studied.

Keywords: *computer linguistics, linguostatistics, syntactic words*

Тіл – қарым-қатынас құралы, яғни қандайда бір ақпаратты қабылдау және қандайда бір ақпаратты жеткізу барысында вербалды да, бейвербалды да амалдар арқылы беріледі. Сондықтан да тілдің әмбебап, яғни құбылмалы болуының бірден бір себебі осында. Тілді зерттеумен қатар меңгеруде және қарым-қатынас барысындағы қажеттілік үшін үйренуде түрлі әдіс-тәсілдер қолданылады.

Қазіргі таңда тіл үйренушілерге қолданылатын әдіс те, тәсіл де жетіп артылады. Оған қоса осыларды жаңа заманауи технология көмегімен жүзеге асыру және аз уақыт ішінде үйрету мәселесі жоғарғы орынға қойылған және әлі де қарастырылуда.

Қоғамның талабы күнне күнге өсіп жатса, яғни сол қоғамдағы өзге де, мысалы тілді үйрену, меңгеруге қатысты талаптардың жоғары болатыны белгілі және өте орынды.

Оған қоса тіл қарым-қатынас барысында дамиды және әр ұлттың менталитетіне байланысты өзіндік құнды ерекшеліктерінің болуы заңдылық. Қай халық болмасын сол құндылықтарын атадан балаға мейлінше жоғалтпай, керісінше жоғары деңгейде жеткізу үшін барын салады. Бұған мысал ретінде *Сіз* есімдігі мен оның жалғауларына байланысты тақырып жайында өзге тілдерден айырмашылықтары жайында айтпау мүмкін емес.

Мысалы, американдық азаматтардың пікірінше «Сіз» қаратпасы тек этикет пен жас ерекшеліктеріне байланысты. Ата-анасына, жасы үлкен туматуыстарына «Сіз» дегесе ол арақашықтықты алыстатуды білдіреді екен және бұл тек американдықтар үшін де емес, біздің қоғамымыздағы орыстардың да бұған қатысты пікірі де тура осындай. Сондықтан орыс тілді қазақ азаматтары ата-аналарына үлкен тумаларына сыпайылық дұрыс емес деп есептейді.

Ал қазақ тілді азаматтардың пікірі немесе қазақтардың менталитеті бойынша «Сіз» ол үлкенге құрмет, сыйлау, сонымен қатар тәрбиелік зор мәнге ие. Сондықтан ата-анасына, жасы бір-екі жас үлкен болса да сыпайылық қарым-қатынасты нағайтып, бір-біріне жақындата түсетіні белгілі. Осындай мысалдар, мен сауалдардың салдарынан тіл үйрену барысында тек ережеге сүйеніп қана қоймай әр халықтың менталитеті жайында білу аса қажетті. Ал заманына қарай жаңашылдық арқылы үйренуге одан да маңызды. Міне, бұл да тіл үйрету барысында ескеруге тиісті бірден-бір мысалдар қатарында тұратын жайт. Ал осы сияқты қаншама тұстарды ескеру қажет. Бұдан айтайын дегеніміз тіл үйрену барысында әр халықтың сал-дәстүрін, құндылықтары мен қоса заманауи талаптарды ескерген жөн.

Тіл көптеген өлшемдері бар көп деңгейлі күрделі жүйе болып табылады. Дәл осындай жүйеге ықтималдық теориясы, математикалық статистика, информация теориясы және тағы басқалары сөйлеу практикасында жиі кездесетін белгілі шарттармен байланысты кездейсоқ тіл құбылыстарының статистикалық заңдылықтарын қарастыруда сүйенеді.

Тілде зат есімдерден не зат есім орнына жұмсалған басқа есімдерден болған сөйлемнің бірыңғай мүшелерін байланыстыруда, тізбектелген сөйлемнің бірыңғай мүшелерінің байланысында, сондай-ақ құрмалас сөйлем құрамындағы жай сөйлемдердің байланысында едәуір қызмет атқаратын *мен/бен/пен, және* жалғаулық шылауларының тілдік табиғаты, стильдік тұрғыда қолданылу жиілігі, мағыналық ерекшеліктері, бірінің орнын бірі ауыстыру мүмкіндіктері сияқты мәселелер осы жалғаулық шылаулардың қолданбалы сипатын танытады.

Алайда сөйлеу ағынында, сөйлемде бұл жалғаулық шылаулар қолданылғанымен, олардың сапалық белгілері, тілдік табиғаты толық ашылмағаны байқалады.

Мысалы, ғылыми қызметкерлермен, сондай-ақ қатардағы тіл тұтынушыларымен осы жалғаулық шылауларының бірінің орнын бірі ауыстыруының себептерін сұрастырғанымызда заңдылықтарын ашып айта алмады. Ал бұл мәселенің ашылуы, яғни ғылыми тұрғыдан дәйектелуі өте маңызды. Ол бүгінгі ғылыми техниканың дамуына байланысты бір тілден екінші тілге аударудағы машиналық аудармада осы жалғаулық шылаулардың

бір парадигманы құрастырғанымен және жалғаулық шылауының орнына *мен/бен/пен* жалғаулық шылауларының барлық кезде қолданылмайтыны туралы заңдылықтардың анықталуы сапалы аудармаға жол ашар еді.

Қазақ тілін екінші тіл ретінде меңгерушіге *мен/бен/пен*, және жалғаулық шылауларының қандай жағдайда өзара орын алмастыра алатыны, қандай жағдайда алмастыра алмайтынын түсіндіруде нақты дәйек, ережелер ғылыми еңбектерде осы кезге дейін орын алмаған.

Тілдің тұтынушыларына *мен/бен/пен* жалғаулық шылауларын тілдік қарым-қатынаста қолдану, синтагмалық тізбекке сәйкес вариантын таңдау қиындық тудырмасы да, бұл тұрғыда олардың қатеге жол бермеуі де анық.

Алайда қатардағы қарапайым тілді тұтынушы анықталған сөйлеу ағынында не себепті *мен* шылауын емес *пен* шылауын я *бен* шылауын қолданғанын тілдік заңдылық тұрғысынан түсіндіре алмауы мүмкін болса, тіл маманы бұл мәселенің дұрыс шешімін көрсетіп, түсіндіре алуы тиіс.

Ал қазақ тілін өзге тіл ретінде меңгеруші сол тілдің тұтынушысы болмағандықтан, сөйлеу ағынында аталмыш жалғаулық шылаудың қажетті вариантына дұрыс таңдау сала алмауы мүмкін, яғни тиісті *мен* жалғаулығының орнына *бен* немесе *пен* жалғаулық шылауын қолдануы мүмкін. Осы тұрғыдан алғанда туындаған қателік тіл жүйесін игермеуге емес, норманы игермеуге байланысты туған қателік болып есептеледі. Себебі, тілдің ойды білдіру мүмкіндігін анықтайтын құрылым ол – тіл жүйесі болып табылады.

Өзге тілді меңгерушінің сол тіл жүйесін игеруі оның сөйлеу кезінде сәйкес септікті, шақ формасын, сөзді т.б. дұрыс іріктеуі арқылы танылады. Ал сөйлеуде *мен/бен/пен* варианттары арасында дұрыс таңдау сала алмау тіл жүйесін игеруе байланысты қатеге емес, нормаға, нақты айтқанда тілдік ережеге қатысты қате болып есептеледі. Өйткені, *мен/бен/пен* варианттарының бірін іріктеудегі қате ойды білдіру мүмкіндігіне нұқсан келтірмейді. Сондықтан *мен/бен/пен* жалғаулық шылаулары варианттарының біріне сөйлеуде таңдау сала отырып қолдану кезінде анықталған ереже басшылыққа алынады.

«Қоғамда байланыс жасау барысында іріктеліп, тұрақталған тіл құралдары мен оларды қолдану дәрежелері жиынтығы ретінде ұлттық әдеби тілдің ерекше белгісі болып табылатын», сондай-ақ «екі ұдай айтылып яки түрліше жазылып жүрген вариантты сөздердің бір сынарының әдеби тілде қалыптасуы» деп түсінілетін норманың *мен/бен/пен* жалғаулық шылаулары варианттарына қатысы шамалы. Өйткені айтылып өтілгендей, тілдік норма жарыспалы сипаттағы тілдік бірліктердің бірінің әдеби тілде тұрақтануына күш салады, ал осы жағынан келгенде *мен/бен/пен* жалғаулықтарына жарыспалы сипат тән емес. Олар бір парадималық қатынаста табыла отырып бірінің орнын бірі ауыстыра алмайды, ал тілдегі жарыспалы лексикалық бірліктер бірінің орнын бірі ауыстыра алады.

Сондықтан қазақ тілін өзге тіл ретінде меңгерушінің сөйлеу кезінде *мен/бен/пен* варианттарының тиістісіне таңдау салып қолдануы туралы заңдылықты норма тұрғысынан да, сондай-ақ тілдік ереже тұрғысынан қарастырған дұрыс болса керек.

Мен/бен/пен жалғаулық шылаулары мен *және* жалғаулық шылауының қолданылу ерекшеліктері бойынша практикалық курстарын оқыту біршама қиындық мәселесін шешуде компьютерлік бағдарламалардың тигізер көмегі орасан деуге болады.

Мен/бен/пен жалғаулық шылауларының қолданысын дыбыс үндестігі заңдылықтары тұрғысындағы ережелер арқылы шешумен бірге, *мен/бен/пен* мен *және* жалғаулық шылауларының өзара орын ауыстыру мүмкіндіктеріне орай ережелерді де анықтау міндеті енеді.

Мысалы, *Халықаралық валюта қоры мен Дүниежүзілік банк тарапынан 2014 және одан кейінгі екі жылда әлемдік экономиканың дамуында болжам төмендеу жағына қарай қайта қаралғаны белгілі.*

Геосаяси дағдарыс пен жетекші державалардың санкциялық саясаты әлемдік экономиканы қалпына келтіруде қосымша кедергілер туындатуда.

Қазақстандықтар салатын жаңа магистральдар біздің экономикамыз бен қоғамымызды жаңартады.

Жоғарыдағы үш сөйлемдегі *мен/бен/пен* жалғаулықтарының қолданысын ережеге сай нақтылай аласыз және оны тіл үйренушілердің дұрыс қабылдауы да көптеген мысалдар мен жаттығулар орындауда бекітіледі, яғни екі жақты сұрақ туындамайды.

Ал мынадай мысалдар: *Бейбітшілік - ол әке мен ана қуанышы, ата-аналар денсаулығы және біздің балаларымыздың бақыты. Бейбітшілік - ол тұрақты жұмыс, жалақы және ертеңгі күнге деген сенім.*

Осы кейінгі екі сөйлемдегі және жалғаулық шылауының қолданылу табиғатын түсіндіруде біршама қиындықтар туындауы мүмкін. Бұл тұста неге?, - деген сұрақ туындауы ғажап емес, өйткені орыс тілінде *мен/бен/пен, және, да/де/та/те* жалғаулық шылаулары бір ғана *и* шылауы арқылы беріледі. Сонымен қатар орыс тіліндегі *и* шылауын да шылауы алмастыратын да сөйлемдер кездеседі.

Мысалы орыс тіліндегі *Дадите по 3 голуби да по 3 воробьи* немесе *И где вас тут стояло?* сөйлемдердегі *и* мен да шылауларын ауыстыруға болады. Ал қазақ тіліндегі *ата-аналар денсаулығы және біздің балаларымыздың бақыты* немесе *жалақы және ертеңгі күнге деген сенім* сөйлемдеріндегі және шылауының орнына *мен* шылауын қоя алмайсыз. Міне осының табиғатын түсіндіруде, немесе осыған байланысты өзге ұлт өкілдерінің қойған сауалдарына орынды жауапты тауып, түсіндіру тек белгілі бір ережеге қатысты емес, сонымен қатар оқытушының шеберлігі десе де болады. Ал мұндай тұстар тек қазақ тілі емес өзге тілдерде де жетіп артылады. Осындай қиындықтардан шығуға жол сілтер қазіргі таңда компьютерлік бағдарламалардың көмегімен көптеген мәселелер шешуге болады.

Тіл білімінің жаңа бағыттары десе де болады, оған қоса бұл біраз жылдан бері теориялық та, практикалық та зерттеулері бар саласы «компьютерлік лингвистика» жайында, ондағы бағдарламалар мен статистикалық зерттеулерінің тигізер көмегі біршама.

CLASSROOM TEACHING ENGLISH IN UNIVERSITY

Набижанкызы З., Жубанова К.Х., Абдуллаева Г.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақала аудиторияда ағылшын тілін оқытудың жаңа методикалық әдістерін қарастырады. Студенттерге қызықты тәсілдер арқылы олардың өзіндігінен үйрену белсенділігін арттырып, сөйлемдерді байланысты түрде түсінудің жолдарын нақтылы мысалдар арқылы көрсетеді. Сонымен қатар аудиторияда ағылшын тілін оқу және жазудың тәсілдерін игерудің жолдарын көрсетті.

Тірек сөздер: *Ағылшын, аудитория, методология, қызықтыру, түсіну.*

В данной статье рассматриваются преподавания английского языка как многие из методов преподавания, что позволяет мотивировать студентов активному обучению английского языка а также на развития навыков и придает особое значение на некоторые эффективные пути ее реализации на уроке. Автор отмечает преимущество метода обучения на развития навыков чтения и письма на уроке и выясняет различные способы решения этой проблемы.

Ключевые слов: *английский, слуховые, методология, поощрять осуществление, навыки.*

The article discusses to the classroom teaching English as many of methods teaching English that allows encourage students' active learning and for the development of skills emphasizes certain effective ways of its realization at class. The author point out the benefit of classroom teaching method for developing reading and writing skills and finding out various ways in solving a problem.

Key words: *English, auditory, methodology, encourage, realization, skills.*

Classroom teaching is the main way for students to learn English. But a lots of problems still exist in the English teaching especially in the teaching of reading and writing. In this paper, the importance and methods of reading and writing will be further discussed.

Classes should be learner-centered, with meaningful, functional activities, often; classes begin by finding out what the students don't know. These classes operate on the assumption that there is a great deal of information that students lack and that the teacher and textbooks will impact that information to the students. Teachers who hold this assumption view students as plants waiting passively to be fed and watered. But I think the students should be regarded as explorers, active learners who bring a great deal to the learning process and at the same time, draw from their environment as they develop new understandings. The basic principle will be used in the teaching of reading and writing.

Section I How to teach reading

1. Why teach reading

There are many reasons why getting students to read English texts is an important part of the teacher's job. In the first place, many of them want to be able to read texts in English either for their careers, for study purposes or simply for pleasure. Anything we can do to make reading easier for them must be a good idea.

Reading texts provide good models for English writing; provide opportunities to study language vocabulary, grammar, punctuation, and the way to

construct sentences, paragraphs and texts. Lastly, good reading texts can introduce interesting topics, stimulate discussion, excite imaginative responses and be the springboard for well-rounded, fascinating lessons. The last but not the least, students must read widely because only a fraction of knowledge about the world can come from other experiences in their short lives.

2. What kind of reading should students do?

When the teachers give reading class to students, they should notice a balance----a balance to be struck between real English on the one hand and the students' capabilities and interests on the other. There is some authentic written material which beginner students can understand to some degree: menus, timetables, signs and basic instructions, for example, and, where appropriate, teachers can use these. But for longer prose, teachers can offer their students texts, which, while being like English, are nevertheless written or adapted especially for their level. Anyway, the materials to be read should be interesting and meaningful. Teachers should become better acquainted with books written specially for students and dealing with their problems [1].

3. What are the principles behind the teaching of reading?

a) Permit Students To Read

No one has learned to swim by practicing the skills of backstrokes, flutter kicks or treading water while staying on the edge of the swimming pool. Yet, in the teaching of reading teachers often do just that. Rather than let the students into "the water", teachers keep them in skills books learning rules about letters, syllables or definitions of words rather than letting them into the book itself, permitting them to be immersed in the language which comes from the authors as the readers try to reconstruct the written message. Encourage students to respond to the content of a reading text, not just to the language. Of course, it is important to study reading texts for the way they use language, how many paragraphs they contain and how many times they use relative clauses. But the meaning, the message of the text, is much more important. Teachers should help students understand that the main reason to read is for them. They have to have their own purpose to read and reading must make sense, they have to find ways of doing something about it. They should be encouraged either to reread or to continue reading to gain meaning. But they must realize that the meaning is not in the teacher, but in the interaction between the reader and author. Students should be encouraged to ask themselves repeatedly, "Does this make sense to me?" Students should be encouraged to reject and to be intolerant of reading materials that do not make sense.

b) Encourage students to guess or predict

Readers' guesses or predictions are based on the cumulative information and syntactic structure they have been learning as they have been reading. Therefore, their guesses are more often than not appropriate to the materials. Students have to realize that risk taking in reading is appropriate; that using context to decide what words mean is a proficient reading strategy and that they have the language sense

to make appropriate guesses which can fit both the grammatical and semantic sense of what they are reading.

c) Match the task to the topic

Once a decision has been taken about what kind of reading text the students are going to read, teachers need to choose good reading tasks? the right kind of questions and useful puzzles, etc. Asking boring and inappropriate questions can undermine the most interesting text; the most commonplace passage can be made really exciting with imaginative and challenging tasks. Working in groups, the English teacher and students take turns asking each other questions following the reading. The teacher may ask, "What is the significance of the character's age?" These questions require inferences based on details from the reading text.

Section Two----How to teach writing (Developing correctness in students' writing)

"Students learn to write by writing, and they learn to write correctly by writing, revising, and proofreading their own work"----with some help or direction from the teacher when it is necessary. They do not learn to write correctly by studying about writing or doing isolated workbook exercises unrelated to their own writing. So, the most important technique a teacher can use to guide students toward grammatically correct writing is to let them write, let them write things related to their own experiences. There is no limit to the kinds of text the teacher can ask students to write. Teachers' decisions, though, should be based on how much language the students know, what their interests are [2].

"Do I read a paper and ignore all punctuation, what good is that for students.

We spend hours at night with papers---I'm not sure the students get as much from it as the time I spend on it."

These comments by English teachers discussing the process of marking student papers reflect the dissatisfaction and frustration of many teachers over the problem of dealing with the errors in student writing----the obvious mistakes in spelling, punctuation----Traditionally, teachers have worked to correct errors in two ways: by teaching grammatically correctness through exercise in grammar texts; by pointing out all errors when marking student papers [3].

Most students find it very dispiriting if they get a piece of written work back and it is covered in red ink, underlings and crossing-out. It is a powerful visual statement of the fact that their written English is terrible. Of course, some pieces of written work are completely full of mistakes, but even in these cases, the teacher has to achieve a balance between being accurate and truthful on the one hand and treating students sensitively and sympathetically on the other.

Some techniques can be used in dealing with the errors in student papers:

d) Selectivity

Rather than engage in intensive error-correction when responding to student writing, teachers are encouraged to adopt a more moderate approach to error. If the teacher over-corrects the students' mistakes, the students would be likely to focus on errors instead of ideas. Students are more likely to grow as writers when the teacher's primary purpose in reading student papers is to respond to content.

However, if attention to content and correctness are combined when making papers, it is more helpful to select one or two kinds of errors the individual student is making than to point out every error in the paper. The teacher can identify a selected error, show an example or two on the student paper, and either explain the correct form or direct the student to a handbook for further explanation. It is always worth writing a comment at the end of a piece of written work -----anything from “Well done” to “This is a good story, but you must look again at your use of past tenses---see X grammar book page xx.”

e) Error-analysis

Another method for working with student error, one that can be especially fruitful for teachers, is to approach it from an analytic perspective. Teachers, as error-analyst, look for patterns in the errors of an individual student, tries to discover how the mistake arrived at the mistakes by analyzing the error (Lack of knowledge about a certain grammatical point; A careless one or a miss-learned rule?), and plans strategies accordingly [4].

f) Publish Student Writing

The final basic strategy is publishing. Students need a reason for laboring over a draft until it is perfect; the urge to see oneself in print can be a powerful drive toward revision and proofreading.

Conclusion: As teachers to the students who are in senior high school, they should learn to turn students’ hard work toward supporting the language strengths students already have, proving students with a feeling of success, finding materials and planning classroom experiences will turn students on to reading and writing, the reading and writing will develop with much greater ease than it does at the present time.

References:

- 1 Gu Xueliang, The Basic Technical Training in English Teaching. - Hangzhou: Hangzhou University Press. - 1998. -p77.
- 2 Wilga M. Rivers & Mary S. Temperley, A practical guide to the teaching of English as a second or foreign Language. - New York: Oxford University Press. – 1978. – p156.
- 3 Smith F. Understanding Reading (2d ed). - New York: Holt, Rinehart and Winston. – 1978. – p 88.
- 4 Johnson, K. & Morrow, K. 1981. Communication in the classroom. England: Longman Group Ltd.-p65.

ТЫҢДАП ТҮСІНУДІ ҮЙРЕНУ

Нурсаидов М.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада қытай тілін оқып-үйренудегі басты методиканың негізгі түрі болып есептелнетен тыңдап түсінуге қатысты жаттығулар беріліп, жан-жақты түсіндірілген.

***Тірек сөздер:** әдістеме, аудиомәтін, мәтін, фонетика, лексика, грамматика, кезең.*

В статье рассматриваются основные методы аудирования и даются разные упражнения и вопросы по развитию навыков понимания.

Ключевые слова: методика, аудиотекст, текст, фонетика, лексика, грамматика, этап.

The article deals with the basic methods of listening and given different exercises and questions to develop comprehension skills.

Key words: methods, audiotext, text, phonetics, lexic, grammar, stage.

Тыңдап түсінуге үйрену немесе сөйлеген сөзді естіп түсіну үшін көптеген әр түрлі жаттығулар жасап, дағдыны қалыптастыру керек. Осыдан соң ғана тілді үйренудің келесі жаттығуларына өтуге болады. Сатылап қана, жеңілден ауырға, оңайдан күрделіге жылжып өту арқылы шет тілін үйренудің ең тиімді жолын табамыз.

Аудиомәтінмен жұмыс

Лингафон кабинеті оқушылардың әрбірін жеке жеке дифференциалды түрде оқып, тыңдап үйренуіне кең жол ашады. Бұл әдісте әрбір оқушыға тапсырма мәтінін карточкаға жазып, үлестіріліп беріледі. Әрбір тапсырмаға жәрдем ретінде жеңіл нұсқаулар мен көрсетпелер беріледі. Тапсырманы орындау уақыты барлық оқушалар үшін бірдей болады. Егер топта оқушылар көп болса, онда бұл топты кішілеу етіп, бірнеше топқа бөледі. Аудиомәтіндерді орындау жұмысын үш кезеңге бөлеміз: мәтіналды, мәтін, мәтін соң.

Мәтіналды: тақтамен жұмыс істеу, материалды таратып беру, аудиомәтіннен үзінділерді үлестіру, ауызша түсіндіру.

Кезеңнің негізгі мазмұны, мәтін: мәтіннің қиын жерлерін түсіндіру, кейбір сөздер мен сөз тіркестеріне талдау жасау, мәтінді түсіндіретін жаттығулар, жаңа сөздерді бекіту, кейбір грамматикалық құбылыстарға түсінік беру. Осы кезеңде мынадай жұмыс түрлері бар:

1. Жаңа сөздерді беріп, оны сурет бейне арқылы түсіндіру.
2. Аудиомәтіндегі сөйлемдерді жаңа сөзді суретке қарап, түсінуге бақылау жасау.
3. Мәтіннің ең қиын жерлерін дұрыс оқуға жаттығу (дыбыстарға, екпінге, сөз тіркестеріне, дыбыс пен әріп арасындағы айырмашылығына).
4. Мәтін ішіндегі қиын сөйлемдердің грамматикалық құрылымдарына назар аударып, талдау (модаль етістігі, тұйық етістік, шақ, септік, аффикс, суффикс, префикс, жақ т.б.).
5. Аудиомәтіндегі сөздер тақырып бойынша топтастырылсын (сөздер тізім бойынша, не сөйлем түрінде).
6. Сөздерді жүйе бойынша топтастыр (түбір, жасанды, күрделі, фразеологизм).
7. Әртүрлі сұраулы сөйлемдерді жаз (арнаулы, жалпы, альтернативті).
8. Лексикалық тест.
9. Лексикалық диктант.
10. Мәтін диктант.
11. Мәтін ішіндегі ең күрделі грамматикалық жүйені естіп түсіну.

12. Сөйлем ішіндегі сан есімді естіп түсіну.

13. Сөйлем ішіндегі жалқы есімді естіп түсіну.

14. Мәтінді оқу (қаншалықты түсінгенін білу үшін).

Мәтін кезеңі: бұл кезеңде мәтінді түгел есту, абзай бойынша есту, мағынасы бойынша топтастырып есту. Осы кезеңде мынадай жұмыстар атқарылады:

1. Абзацтарға ат қою.

2. Мәтіндегі маңызды сөздерді қайтала.

3. Сөйлемді сәл өзгертіп айт.

4. Мәтінді қайтала.

5. Мәтінге анализ жаса.

6. Кейбір белгілері бойынша сөйлемдерді топта.

Мәтін соң жұмыстар:

1. Сұрақ-жауап.

2. Мәтінге жоспар құр.

3. Мәтінді қысқартып айт.

4. Мәтінге түсінік бер, тілі туралы ойынды білдір.

5. Сөйлемдерді кеңейтіп жаз, айызша айт.

6. Осыған ұқсас мәтін құрастыр.

7. Мәтін ішіндегі ситуацияны көрсет.

8. Монолог түрінде текст мазмұнын айт.

9. Басқа да сөйлеу түріне өт (оқу, хат, сөйлеу).

Фонетикалық қиындықтарды жеңу жаттығулары.

Келесі сөздерді тыңдап, дыбысы бар сөзді естіген соң, қолыңызды көтеріңіз.

Келесі сөйлемді тыңдап, сұраулы (хабарлы, болымсыз) сөйлемдерді естіген соң, қолыңызды көтеріңіз.

Сөйлемді тыңдап, сөйлем ішінде қанша сөз бар екендігін анықтаңыз.

Дыбыс қатарын тыңдап, берілген дыбыстарды ерекшелеп жазып алып, алдымен мұғалімнің артикуляциясын бақылап, содан соң бақылаусыз.

Естіген сөздерді ауызша дыбыстарға бөліп атап шығыңыз.

Естіген сөздердің дауысты және дауыссыз дыбыстардың санын анықтау.

Фразаны тыңдап, ішінде берілген дыбыс неше рет қолданғанын анықтаңыз.

Естіген сөздердің буын санын анықтаңыз.

Берілген сөздердің ұзын және қысқа дауыстылардың санын анықтаңыз.

Жазылған сөздердің қатарынан естіген сөзді анықтап оқу.

Тыңдалған сөйлемнің ішінен сөздер санын анықтаңыз.

Тыңдау арқылы омоним мен паронимді анықтаңыз.

Тыңдау арқылы екпіннің орнын және рөлін анықтаңыз.

Айтылған сөйлем ішіндегі кідіріс бар жерді анықтаңыз.

Диктордың сөз кемшілігін анықтаңыз.

Сөйлемді тыңдап, ішінде неше сұраулы (болымды, болымсыз) сөйлемдердің санын анықтаңыз.

Грамматикалық қиындықтарды жеңу жаттығуы.

1. Сөйлемді тыңдап, бастауыш, баяндауышты анықтаңыз.

2. Сөйлемдерді тыңдап, осы шақ, келер шақ, өткен шақты анықтаңыз.
3. Сөйлемнің ішінде қанша сөйлем мүшесі бар екенін анықтаңыз.
4. Диктордың артынан қайталаңыз.
5. Сөйлемдерді тыңдап негізгі және көмекші сөйлемдер арасындағы шекарасын анықтаңыз.
6. Екі ұқсас сөйлемдерді тыңдап, арасындағы айырмашылықты анықтаңыз.
7. Дикторды тыңдап, жаңа үзіндіне жазып алыңыз.
8. Алдындағы барлық үзіндіні қайталап, магнитофоннан жаңаларын қосыңыз.
9. Сөйлемдерді тыңдап, грамматикалық құрылыстары бірдей сөйлемдерді атаңыз.
10. Диктордың артынан қайталап, қатарынан келген 2-3 грамматикалық құрылысы бар сөйлемдерді жазып алыңыз.
11. Диктордың артынан қайталаңыз және әр түрлі грамматикалық құрылысы бар сөйлемдерді жазып алыңыз.
12. Грамматикалық диктант жазыңыз.

Лексикалық қиындықтарды жеңу жаттығулары.

1. Сөйлемді тыңдап, ішіндегі жаңа сөздердің мағынасын текст бойынша анықтаңыз.
2. Сөйлемдерді тыңдап, ішіндегі жаңа сөздерге қарамастан, сөйлемнің мағынасын түсіндіріңіз.
3. Сөйлемнің ішіндегі омонимдерді тыңдап, мағыналарын анықтаңыз.
4. Сөйлем ішіндегі синонимдерді тыңдап, мағыналарын анықтаңыз.
5. Сөйлемдерді тыңдап, ішіндегі көп мағыналы сөздердің мағыналарын анықтаңыз.
6. Айырмашылығы бір ғана жаңа сөзі бар сөйлемді тыңдаңыз.
7. Сөйлем ішіндегі естіген сөздерді сөз қатарынан анықтап, атап шығыңыз.
8. Омоним сөздерді тыңдап, тізімнен өз ана тіліндегі сәйкес келетін сөздерді табыңыз.
9. Шетел тіліндегі сөйлемдерді тыңдап, орыс тіліне аударып, лексикалық қателіктерді көрсетіңіз.
10. Тез айтылған темптегі сөйлемдерді тыңдап, өз дәптерлеріңізге жазып алыңыз. Сосын диктордың жай оқылған темпімен жазып алған сөйлемдерді тексеріңіз.
11. Диктордың тез темппен оқылған сөйлемдерді өз ана тіліне аударып, кейін Өайта тыңдап қателерін жөндеңіз.
12. Диктордың айтылған сөйлемдері ішінен тізімдегі антоним мен синонимді анықтаңыз.
13. Диктордың айтылған сөйлемдері ішінен халықаралық сөздерді атап шығыңыз.
14. Текст ішіндегі жалпы есімде атап шығыңыз.
15. Естіген цифрларды жазып алаңыз (телефон номерлері, күні).

Сөйлеу ағынын қабылдауды оқытуға арналған жаттығулар.

1. Естігендері бойынша фразадан тыс бірліктерді бөліңдер.
2. Фразадан тыс бірлікте не қалдырылып кеткенін айтыңдар.
3. Сөйлемдер тобын екі қайтара тыңдағаннан кейін, диктор екінші рет оқыған кезде қалдырып кеткен сөйлемдерді көрсетіңіз.
4. Сөйлемдер қатарынан тақырыпқа сай келмейтінін анықтаңыздар.
5. Сөйлемді тыңдау барысында диктордың оқуы бойынша сөйлемдердің реттілігін карточкаларға белгілеңдер. (карточкаларда сөйлемдер өзге ретпен жазылған)
6. Өзара мән мағынасы арқылы байланысқан сөйлемдерді тыңдау барысында, карточкада (тақтада) жазылған осы сөйлемдерді мазмұнына, логикалық жүйелілігінің үйлесімділігіне қарай орындарын ауыстыр.
7. Карточкадағы және дыбыс жазбасындағы бірдей сөйлемдердің реттілігін салыстырып, айырмашылықтарын көрсетіңіз.
8. Мәтіннен үзіндіні тыңдап шығып, мәтін жоспарының пункттерін (мазмұндау) дұрыс реттілікпен орналастырыңдар.
9. Негізгі (түйін) сөздерді диктор оқыған мәтінде қолданылу реті бойынша орналастырыңыз.
10. Тізімге тыңдап шыққан мәтінде қолданылған қисындылық амалдарын белгілеңдер.
11. Тізімге мәтінде аталған цифрларды белгілеңіз.
12. Тізімге мәтінде диктор оқыған жалқы есімдерді белгілеңіз.
13. Мәтінде аталған сандарды жазып алыңыз.
14. Мәтінде аталған жалқы есімдерді жазып алыңыз.
15. Мәтінде аталған кейіпкердің мінезіне сипатын жазып алыңыз.
16. Мәтінде аталған тақырыпқа сай сөздер мен сөз тіркестерін жазып алыңдар.
17. Мәтіннің үзіндісіп тыңдап шығып, оның берілген тақырыптардың қайсысына жататындығын анықтаңыз.
18. Бір тақырып бойынша екі үзіндіні тыңдап шығып, екінші үзіндіде бірінші үзіндімен салыстырғанда қандай жаңа мәлімет қамтылған.
19. Мәтін үзіндісін тыңдап шығыңдар да негізгі (түйін) сөздерді жазып алыңдар.

Сөйлеу жаттығулары.

1. Әртүрлі мағынадағы тескттерді мәтіні бойынша тыңдап, кейін мәтінсіз тыңдап сұрақтарға жауап беріңіз.
2. Мәтіннің басын тыңдап, кейін болатын мән жайды ойлап көріңіз.
3. Сурет карап, мәтіннің басын тыңдап, кейін болатын мән жайды ойлап көріңіз.
4. Мәтінді тыңдап, берілген суреттің сипаттамасы болатын бөлігін айтып беріңіз.
5. Мәтінді тыңдап сұрақтарға жауап беріңіз.
6. Екі мәтінді тыңдап, ұқсастығы мен айырмашылығын айтып беріңіз.

7. Мәтінді тыңдап, тақырып қойыңыз.
8. Мәтінді тыңдап, мазмұнын үш төрт сөйлеммен жеткізіңіз.
9. Мәтінді тыңдап, мәтін жоспарын керекті ретке келтіріңіз.
10. Мәтінді тыңдап оның хабарлау типін анықтаңыз (суреттеу, хабарлау, талқылау).
11. Диалогты тыңдап қысқаша мазмұнын айтыңыз.
12. Тескт бөлігін тыңдап, сұрақтарға жауап беріңіз.
13. Тескт бөлігін тыңдап, берілген мәлімет арқылы мәтіннің толық мазмұнын айтуға дайындалыңыз.
14. Бірнеше текст бөлігін тыңдап, айту жоспарын құрыңыз.
15. Берілген жағдайға жоспар құрап, басқа ақпарат алу үшін бірнеше тескт бөлігін тыңдаңыз.
16. Айту жоспарын құрып, мәтінді қайтадан тыңдап, қайта айтуға дайындалыңыз.

Әдебиеттер:

1. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычного говорения. – М.: Просвещение, 1985. -325с.
2. Шакирова Л.З., Саяхова Л.Г. Практикум по методике преподавания русского языка.- М.: Просвещение, 1992. – 300 с.
3. А.К.Мыңбаева, З.М.Садвакасова. Инновационные методы обучения или как интересно преподавать. А., 2011

ЖОО-ДА КӘСІБИ-БАҒДАРЛЫ ОҚЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Омарова Б.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада жоғары білім беру жүйесінде болашақ мамандарды кәсіби бағытта даярлаудың кейбір өзекті мәселелері талданады.

Кілт сөздер: *кәсіби-бағдарлы, оқыту үдерісі, жоғары білім беру, технологиялық стратегия, әдістеме, болашақ маман.*

В статье анализируются некоторые актуальные проблемы профессиональной подготовки будущих специалистов в системе высшего образования.

Ключевые слова: *профессионально-ориентированный, процесс обучения, высшее образование, технологическая стратегия, методика, будущий специалист.*

In the article some issues of the day of professional preparation of future specialists are analysed in the system of higher education.

Key words: *professionally-oriented, process of educating, higher education, technological strategy, methodology, future specialist.*

Бүгінгі таңда жоғары кәсіптік білім беру біліктілігі жоғары кәсіби ұтқырлыққа қабілетті мамандарды даярлауға бағытталған. Әлемдік білім беру кеңістігі кәсіби мамандарды даярлаудың жаңа талаптарын белгілеп

берді: еңбек нарығында жас маманның бәсекеге қабілеттілігін арттыру және халықаралық стандарттар деңгейінде өз мамандығын еркін меңгеру.

Осынау талаптардың үдесінен шыға білу үшін қазіргі жоғары оқу орындарына үлкен міндеттер жүктеледі. Яғни, арнайы білім алумен қатар, жас маман үшін мемлекеттік тілді жоғары деңгейде меңгеріп шығу қажеттілігі туындайды. Болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін арттыру мәселелері бүгінде білім беру саласындағы жаңашыл қадамдардың және оқытудың инновациялық технологияларын құрудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Әлдеқайда өнімді және тиімді кәсіби-бағдарлы білім беру технологияларының бірі – ол оқу үдерісін кәсіби мамандануға сәйкес, студенттердің жеке тұлғасына, олардың қызығушылықтары мен қабілеттерін басшылыққа алатын технологиялар.

Қоғамдағы жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайлар болашақ мамандардың кәсіби біліктілігіне, шығармашылыққа бейімділігіне жаңа талаптар қоюда. Қазақстандық білім беру саласының стратегиялық бағыты мынадай: жоғары білім алған маман өмір жолында туындаған әр алуан кәсіби проблемаларды шешу үшін алған білімін іс жүзінде қолдана білуі, сыни тұрғыдан ойлай білуі, жаңа идеялар ұсына білуі, әртүрлі әлеуметтік топтар өкілдерімен қарым-қатынас жасай білуі, өмірлік жағдайларға бейімделе білуі тиіс. Сондай-ақ кәсіби коммуникация саласында халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асырып, өзінің рухани жан дүниесін, интеллектісін дамытуға көңіл бөлгені жөн. Бүгінде жас маманның ЖОО қабырғасында алған білімі мен біліктіліктерін нақты өмірлік жағдаяттар мен проблемаларды шешу үшін пайдалана білу қабілеттері ерекше бағаланады. Және де осы білім мен біліктіліктер мемлекеттік тілді білу шеберлігімен астасып жатса нұр үстіне нұр, әрине. Сондықтан да ЖОО-ларда құзыреттілік тұрғысынан оқытудың маңызы өте зор. Оның мәнісі студенттердің қызметтің әр алуан салалары мен түрлерінде танымдық, коммуникативтік, ұйымдастырушылық, рухани және басқа да проблемаларды шешу қабілетін дамытуда жатыр. Студенттердің кәсіби даярлығының технологиялық стратегиясы оларға жеке жоспарлар мен білім беру бағдарламаларының негізінде өз бетінше кәсіби мамандануға мол мүмкіндік береді. Ал оқытушылар білім беру технологияларын тиімді пайдаланып қана қоймай, оқу үдерісі барысында психологиялық-педагогикалық жағдаймен қамтамасыз ете де білуі керек. Оқытудың жаңа технологиялары болашақ мамандарға өз мамандығы саласында еркін шығармашылыққа жетелеуге мүмкіндік беруі тиіс. Осы орайда, П.И. Образцова оқытудың бұл түріне мынадай анықтама береді: «под профессионально-ориентированным понимают обучение, основанное на учете потребностей студентов в изучении ИЯ, диктуемых особенностями будущей профессии или специальности, которые, в свою очередь, требуют его изучения» [3]. Кәсіби-бағдарлы оқытуға бағытталған сабақтарда ұсынылатын оқу материалдарының көтеретін жүгі өте ауыр. Олар шынайы өмірмен, тәжірибемен тығыз байланысты болып, студенттердің шығармашылық көзқарасын тудыратындай дәрежеде болуы керек. Міне,

осындай жағдайда студенттердің тілге, пәнге, жалпы оқу үдерісіне деген қызығушылығы оянады.

Т.А. Дмитренко жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде оқытудың кәсіби-бағдарлы технологиясы туралы былай дейді: «Профессионально-ориентированную технологию обучения в системе высшего профессионального образования можно рассматривать: как систему психологических, общепедагогических, дидактических процедур взаимодействия педагогов и студентов с учетом их способностей и склонностей, направленную на реализацию содержания, методов, форм и средств обучения, адекватных целям образования, будущей деятельности и профессионально важным качествам специалистов» [1]. Шынында да, кәсіби-бағдарлы оқыту – бұл жай ғана технология емес, білім беру саласындағы үлкен бір жүйені құрайтыны рас. Жүйе болғандықтан, оның қағидаттары теория мен практиканың тығыз байланысы арқылы жүзеге асатыны анық. Бұл жүйеде жеке және ұжымдық жұмыс түрлері, ойын арқылы оқыту, тәлімгерлік және өз бетінше білім алу астасып жатыр. Көптеген педагогтардың пікірінше, кәсіби-бағдарлы технологияның қағидаттарына мыналар жатады [2]:

- оқытудың ғылыммен және өндіріспен бірігу қағидаты;
- оқытудың кәсіби-шығармашылық бағыттылық қағидаты;
- жеке тұлғаға бағытталған оқыту қағидаты;
- болашақ маманның өз бетінше білім алу тәжірибесін дамытуға бағытталған оқыту қағидаты.

Кәсіби-бағдарлы технологиялар дидактика, психология және басқа да ғылымдардың жаңа жетістіктерін қолдану арқылы жүзеге асады. Ол ақпараттық мазмұнының кеңдігімен, қажетті білік-дағдыларды дамытуымен, оқу-әдістемелік бай қорымен, студенттерді белсенді ойлау әрекетіне жұмылдыруымен сипатталады.

Жоғары білім жүйесінде болашақ кәсіби мамандарды даярлаудың маңызды шарттарының бірі әр студентті белсенді танымдық қызметке тарту, алған білімін тәжірибеде қолдана білу, оны қайда, қалай және қандай мақсатқа қолдана алатынын жете түсіну болып табылады.

Заманауи кәсіби-бағдарлы технологиялар, ең алдымен, білім беру саласында жаңа сапалық өзгерістерге даңғыл жол ашып беруі керек, сөйтіп, нәтижесінде студенттердің кәсіби және коммуникативтік біліктіліктерге ие болуымен, белгілі бір тақырып төңірегінде шығармашылық тұрғыдан қарым-қатынас жасай білу қабілетімен аяқталуы керек.

Жаңа техникалық құралдар ЖОО-лардағы кәсіби-бағдарлы оқыту технологияларының міндетті құрамдас бөлшегіне айналуға соғарды бірі – оқу үдерісінде ақпараттық технологиялардың кеңінен қолданылуы. Ақпараттық технологияларды меңгеру студенттің интеллектуалдық қызметін күшейтеді және белсендірек етеді, қиын жағдайларда тиімді шешім қабылдауға ықпал жасайды, яғни, экономика мен техниканың, ғылым мен мәдениеттің дамуына даңғыл жол ашады. Болашақ мамандардың кәсіби

қалыптасуы, бір жағынан, оқытуды оңтайландыруға, яғни, оқу материалын дұрыс таңдау және ұйымдастыру арқылы оқу үдерісін мақсатқа сәйкес құруға мүмкіндік берсе, екінші жағынан, оқыту үшін оңтайлы жағдай тудыра отырып, жандандыруды қамтамасыз етеді.

Қазіргі білім беру жүйесінің басты ерекшеліктерінің бірі білім берудің маңыздылығын барынша арттыру болып табылады. Ол мынадай аса маңызды аспектілер арқылы жүзеге аспақ: жүйелі ойлауды қалыптастыруға бағдарлану, білім беру жүйесіндегі ақпараттық компоненттердің басымдығын қамтамасыз ету. Жоғары білім беру жүйесінде болашақ мамандарды даярлаудың жаңа технологиялары былайша көрініс табады:

- алға қойған мақсаттарға жету үшін сабақ уақытының әр минуты өнімді болатындай сабақтың әдістемелік тұрғыдан тиімді ұйымдастырылуы;

- сабақта коммуникативтік жайлылықтың болуы;

- студенттердің жеке бас ерекшеліктерін, қызмет түрлерін, оқу материалының сипаты мен оны меңгеру деңгейін ескере отырып, әртүрлі жұмыс тәсілдері мен формаларының бір-бірімен тығыз байланыста ұсынылуы;

- студенттердің тұлғалық келбетін ашуға бағытталған эмоциялық ахуалдың оқу үдерісімен астасып жатуы;

- оқу үдерісінде студенттердің оқу және танымдық қызметі сапасын арттыруға, зерттеу жұмыстарына ақпарат жинауға мүмкіндік беретін техникалық құралдардың кеңінен қолданылуы;

- оқыту тәжірибесіне оқыту үдерісінің қарқынды болуына ықпал ететін қарқынды білім беру технологияларын енгізу.

Болашақ мамандарды даярлаудағы кәсіби-бағдарлы технологияның жаңа үлгісі жоғары кәсіптік білім берудің барлық талаптарына жауап береді. Сонымен, кәсіби-бағдарлы оқытудың негізі қосымша кәсіби білім алу және кәсіби маңызды тұлғалық қасиеттерді қалыптастыру мақсатында оның арнайы пәндермен бірігуінде жатыр. Ол пәндердің ең негізгісі, біздің ойымызша, мемлекеттік тілді оқытатын пәндер. Өйткені мемлекеттік тіл бүгінгі таңда студенттердің кәсіби біліктілігін және тұлғалық қасиеттерін арттыратын бірден-бір құрал болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Дмитренко Т.А. Профессионально-ориентированные технологии обучения иностранным языкам. Монография. М.: Прометей. МПГУ. 2009
2. Дмитренко Т.А. Методика преподавания английского языка в ВУЗ-е. Учебное пособие. М., 2009; Ляховицкий М.В. О некоторых базисных категориях методики обучения иностранным языкам // Иностранные языки в школе. 1973. №1.
3. Образцов П.И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов: Учебное пособие / Под ред. П.И. Образцова. Орел, 2005.

ИННОВАЦИИ В АЛЬТЕРНАТИВНОМ УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОМ КОМПЛЕКСЕ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ ШКОЛ КАЗАХСТАНА

Сулейменова Э.Д., Алтынбекова О.Б., Мадиева Г.Б.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В статье поднимается вопрос об использовании инноваций альтернативном учебно-методическом комплексе по русскому языку для школ Казахстана

Ключевые слова: *инновация, технология, альтернативный, русский язык.*

При создании в Республике Казахстан учебно-методических комплексов по русскому языку, как основных, так и альтернативных, их авторы в обязательном порядке учитывали ценный опыт создания учебников и пособий, накопленный учебной русистикой в течение многих десятилетий. Но, кроме того, одним из обязательных требований к УМК по русскому языку стала опора на национально-культурный компонент в их содержании. Сейчас казахстанская учебная русистика располагает обширным опытом создания основных и альтернативных учебников, многие из которых прошли уже серьезную, длительную и успешную апробацию при обучении казахстанских школьников русскому языку.

Так, альтернативный учебно-методический комплекс «Русский язык» для 8 класса школ с русским языком обучения, включающий в себя учебник «Русский язык», «Сборник диктантов и изложений» и «Методическое руководство для учителей» [1], выдержал уже три издания (в текущем году готовится четвертое) и получил положительную оценку методистов и учителей общеобразовательных школ Казахстана.

В учебном комплексе в соответствии с требованиями Министерства образования и науки Республики Казахстан сохранен «линейно-ступенчатый принцип расположения учебного материала как наиболее целесообразный и в большей мере соответствующий возрастным возможностям учащихся» [2], которому следовали авторы и при создании учебно-методического комплекса по русскому языку для 7 класса [3].

Авторы стремились также сохранить преемственность в структурировании разделов и параграфов, способах подачи грамматического материала, дозировании грамматических заданий, лексикографической поддержке учебника (в нем содержатся разные типы словарей), введении занимательных заданий и увлекательной лингвистической информации, использовании оригинальных аутентичных текстов и др. Вместе с тем в традиционную структуру и содержание, которые сохранились в основном учебнике для 8 класса казахстанских школ с русским языком обучения, в альтернативном учебнике внесены существенные изменения:

- в связи с введением в республике новых форм проверки знаний учащихся на выпускных и вступительных экзаменах, в учебник включены разнообразные тестовые задания;
- на основе проведенного авторами анализа результатов Единого национального тестирования расширен грамматический материал по

наиболее сложным для учащихся темам;

- устранен специальный структурный раздел «Повторение пройденного в 5-7 классах», материал которого рассредоточен по всему учебнику;
- введены новые рубрики: «Учимся у классиков!», «Лингвистический винегрет», «Обратите внимание! От этого зависит культура вашей речи!» или: «От этого зависит ваша грамотность!»;
- предложены такие формы письменной работы, как сочинения-миниатюры, сочинения по ключевым словам, сочинения по картине;
- расширен объем грамматических и тренировочных упражнений, что позволит учителю варьировать и индивидуализировать работу в зависимости от степени трудности самих заданий, а также подготовки класса в целом и уровня языковой компетенции отдельных учащихся;
- широко используются задания по развитию речи, а также задания, направленные на правильное употребление не только синонимов, антонимов, но и паронимов;
- значительно увеличена лексикографическая поддержка учебника;
- предложена новая форма повторения изученного в 8 классе и др.

Отдельные особенности альтернативного учебника требуют своего комментария. Так, следует подчеркнуть, что в Республике Казахстан в 1999 году были радикально изменены формы проверки знаний учащихся при вступительных экзаменах – они проводились в форме комплексного тестирования абитуриентов (КТА), а с 2004 года проводятся в виде Единого национального тестирования (ЕНТ), объединившего как выпускные экзамены на аттестат зрелости, так и вступительные экзамены в вузы республики. Поэтому авторы сочли необходимым максимально приблизить учебник к современным формам контроля знаний и своевременно прививать учащимся навыки выполнения разнообразных тестов, в том числе тестовых заданий, относящихся к категориям *B* и *C* (наиболее сложным), выполнение которых является для учащихся своего рода стартовым тренингом в ходе подготовки к сдаче ЕНТ.

Введение тестов в учебник обусловлено также тем, что тестовые задания – это хороший, современный и компактный (с точки зрения объема учебника и учебного времени) способ обобщения и систематизации пройденного, а также объективная и наглядная форма проверки усвоения изученного материала. Тестовые задания завершают каждый раздел учебника, а также составляют существенную часть раздела «Повторение и систематизация изученного».

Необходимость четкого разграничения в учебнике уточняющих членов предложения, с одной стороны, и конструкций с пояснительным и присоединительным значением, с другой, а также расширение объема сведений о них по сравнению с основным учебником, были продиктованы существованием уже общепринятой в научной и учебно-методической русистике классификации уточняющих, пояснительных и присоединительных конструкций, ранее относившихся к одной группе уточняющих членов предложения, вне зависимости от разнообразия их

функций и форм. Кроме того, такое подробное рассмотрение в учебнике уточняющих, пояснительных и присоединительных членов предложения было обусловлено и результатами проведенного авторами анализа данных Национального центра государственных стандартов образования и тестирования (НЦГСОТ), показавшими исключительно низкий уровень знания участниками ЕНТ этой темы: число правильных ответов в тестовых заданиях на тему «Обособление уточняющих членов предложения» составило только 22%. Поэтому данный материал был выделен в отдельный параграф-раздел с целью акцентировать внимание учителя и учащихся на этой теме, являющейся одной из наиболее трудных для усвоения восьмиклассниками, что подтвердили статистические данные НЦГСОТ.

Для повторения грамматического материала, изученного ранее, в учебнике предложены разнообразные грамматические задания, значительное место среди которых занимает «Лингвистический винегрет» и другие занимательные, но трудные орфографические упражнения, содержащие «грамматически рискованные» слова, в которых чаще всего делаются ошибки.

Идея «Лингвистического винегрета» (как и само название этого задания) принадлежит известному методисту Л.А. Ахременковой – автору нескольких учебников, в которых органично сочетаются методы программированного и проблемного обучения [4].

В «Лингвистическом винегрете», в отличие от других грамматических заданий, сосредоточено большое количество орфограмм (напр.: *Престарелый президент компании по производству радиоприемников, будучи в преклонном возрасте, подыскал нового приемника, оставив себе все привилегии;* или: *Бесчисленные беззащитные безземельные крестьяне написали воззвание и восстали против беззакония, бесчеловечных условий и бессчетного нарушения прав;* или: *Грамотный человек не делает грамматических ошибок.*) Такие предложения или даже целые тексты могут показаться искусственными и даже невозможными с точки зрения обыденной логики, однако по грамматической насыщенности они представляют собой прекрасные тренировочные упражнения. Использованное в заданиях «грамматическое сгущение» – эффективный способ проверки усвоения и применения на практике соответствующего правила. Вместе с тем такое «сгущение» увеличивает степень трудности задания, поэтому такие задания снабжены специальной пометой – знаком повышенной трудности. Идея «Лингвистического винегрета» была использована авторами и при создании собственных оригинальных заданий, помещенных в учебнике.

Авторы не стали выделять «Культуру речи» в самостоятельный раздел, поскольку более удобным и методически оправданным был сочтен иной способ подачи данного материала – выделение его под рубрикой «Обратите внимание! От этого зависит культура вашей речи!» и равномерное продуманное распределение по всему учебнику, что обуславливает систематичность работы над культурой речи и позволяет сделать ее

постоянной и привычной для учащихся. Материал рубрики, в частности, содержит задания по предупреждению использования жаргонных слов и оборотов, замене просторечия и вульгаризмов на нормированные выражения; устранению слов-паразитов и речевых штампов и мн. др.

Учебник сопровождается несколькими словарями разного типа и назначения: толковым, орфографическим, орфоэпическим, этимологическим, а также словарями паронимов, иностранных слов, синонимов. Предлагаемые словари в лексикографической форме отражают ту лексику учебника, которая может вызвать затруднения или, напротив, желание уточнить и понять внутреннюю форму и этимологию слова, запомнить его написание и произношение и т.п.

Впервые для учащихся предложен словарь паронимов, поскольку в учебник включены задания и упражнения с разнообразными паронимическими рядами слов, которые требуют уточнения их значения, а также усвоения их лексической и синтаксической сочетаемости.

Работа со словарями особенно важна для выработки у учащихся навыка постоянного обращения к лексикографическим источникам разного рода, что способствует расширению их мировосприятия, приобретению и развитию эрудиции, повышению языковой компетенции, культуры русской устной и письменной речи.

Литература:

- 1 Сулейменова Э.Д., Алтынбекова О.Б., Мадиева Г.Б. Русский язык. Учебник для 8 класса общеобразовательной школы. – Алматы: Атамұра, 2004; 2008, 2012. Сборник диктантов и текстов для изложений. – Алматы: Атамұра, 2004; 2008, 2012; Методическое руководство. Для учителей 8 класса общеобразовательной школы. – Алматы: Атамұра, 2004; 2008, 2012.
- 2 Учебная программа «Русский язык» для 5–9 классов общеобразовательной школы с русским языком обучения, утвержд. МОН РК // Астана: Министерство образования и науки РК, Национальная академия образования им. Ы. Алтынсарина, 2010.
- 3 Сулейменова Э.Д., Алтынбекова О.Б., Мадиева Г.Б. Русский язык. Учебник для 7 класса общеобразовательной школы. – Алматы: Атамұра, 2000; 2003; 2007, 2012; Сборник диктантов и текстов для изложений. – Алматы: Атамұра, 2000; 2003; 2007, 2012; Методическое руководство. Для учителей 7 класса общеобразовательной школы. – Алматы: Атамұра, 2000; 2003; 2007, 2012.
- 4 Ахременкова Л.А. К пятерке шаг за шагом, или 50 занятий с репетитором. – М.: Просвещение, 2001.

ДАУЛЫ МӘТІНДЕРГЕ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ ЖҮРГІЗУДІҢ ТӘСІЛДЕРІ

Таусогарова А.К.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада сот-лингвистикалық сараптама нысаны болып табылатын даулы мәтіннен талапкер тұлға тұрғысындағы жағымсыз деректі және жағымсыз бағалауыштық ақпараттарды өзара ажырату тәжірибесі туралы айтылады. Лингвистикалық зерттеудің дереккөзі ретінде қазақ тіліндегі қақтығысты мәтіндер

алынады. Лингвистикалық талдау барысында мәтіндегі тұжырым формасында берілген тілдік құралдарға ерекше назар аударылады.

Тірек сөздер: дерек туралы тұжырым, деректік мәліметтер, жағымсыз мәліметтер, тура бағалауыштық сөйленістер, жанама бағалауыштық сөйленістер.

*В статье говорится об опыте различения негативной фактологической и оценочной информации об истце. Источником исследования явились конфликтогенные тексты на казахском языке. При лингвистическом анализе особое внимание обращается на языковые средства текста, выраженные в утвердительной форме. **Ключевые слова:** утверждения о факте, фактологические сведения, негативные сведения, прямые оценочные высказывания, косвенные оценочные высказывания.*

The article says about the experience of distinguishing negative factual and evaluative information about the claimant. The source of the study were conflict-texts in the Kazakh language. In linguistic analysis a special attention is paid to linguistic means of text expressed in affirmative forms.

Key words: statements of fact, factual information, negative information, direct value judgments, estimates of indirect statements.

Заңгерлік әдебиеттерде [1, 227], сондай-ақ ҚР Жоғарғы сотының 18.06.04ж. № 10 нормативтік қаулысында [2] «Қоғам немесе жеке азаматтардың заңдарды сақтау, моральдық принциптерді орындау туралы көзқарастары бойынша ұйымдар мен азаматтар жөніндегі шындыққа жатпайтын мәліметтер олардың ар-намысына және абыройына кір келтіретін мәліметтер деп есептелінеді» деп көрсетілген. Яғни, нұқсан келтіретін мәліметтер қатарында жеке тұлға немесе заңды тұлға тарапынан іс жүзіндегі заң қағидаларының бұзылғандығы, сондай-ақ жеке, қоғамдық немесе саяси өмірде әділетсіз, этикаға жатпайтын іс-әрекеттің жасалғандығы, шаруашылық-өндірістік немесе кәсіпкерлік қызметті жүзеге асыруда ықылассыздық танытқандығы, іскерлік айналымда іскерлік этиканы немесе салттарды бұзылғандығы туралы деректік тұжырымды қамтитын мәліметтер танылады.

Ал деректі (фактіні) қамтымайтын, тек «нашар адам», «ақымақ студент» сияқты жағымсыз бағаны қамтитын жағымсыз мәліметтер нұқсан келтіретін мәліметтер болып табылмайды деп көрсетіледі.

Сот-лингвистикалық сараптамасы теориясынан белгілі болғандай, сараптама нәтижесінде алынған деректер заңбұзушылық құрамына қатынасында а) басты деректер; ә) дәлелдемелік деректер болып табылуы мүмкін [2: 19]. Лингвист алдына Х сөйленісі дерек туралы тұжырым болып табыла ма деген сұрақ қойылғанда, азаматтық-құқықтық деликттің объективтік жағына енетін басты деректі анықтау мақсаты көзделеді. ҚР АҚ 143 бап 1 тармақ бойынша норма диспозициясында тіркелеген заң бұзушылық құрамына қатынасы тұрғысынан лингвистикалық сараптама жүргізу кезінде ақпараттың деректік / бағалауыштық сипатын анықтау басты мәселе болып табылады. Алға қойылған міндетке сәйкес талапкер тарапынан даулы болып отырған мақала үзінділеріндегі ақпараттың берілу формасын анықтаймыз.

Ең алдымен, даулы мақалалардан талапкер Х. тұлға туралы, оның қызметі, жеке басы, іскерлігі мен адамгершілік қасиеттері тұрғысында өз пропозициясында жағымсыз мәліметтерді қамтыған сөйлемдер мен сөйленістер анықталуы тиіс.

Бұл орайда даулы мәтіндегі талапкер тұлға туралы жағымсыз мәліметтер имплицитті (ағылшын тілінде «implicit» – астарлы, айтылмаған) ой мазмұнына қатысты элемент формалды тілдік құралдар арқылы берілмегенімен, сөйленістің контекст тұтастығындағы басқа тілдік құралдармен қатынасы барысында автосемантикалы (мән-мазмұны тұрғысынан түсініктілігі) болып табылатын синтаксистік құрылым” және эксплицитті (ашық) синтаксистік конструкциялар да лингвистикалық талдау нысаны болады.

‘Х. – кәсіби журналист емес’ деген жеке субъективтік бағалауыштық пікір мына сөйленістердің өзара логика-семантикалық қатынасында қамтылған: 1) *«Х. «Дос.info» газетінде бес жылдан астам уақыт жұмыс жасап келе жатқан журналист.* 2) *Бірақ бірнеше жыл бір жерде жұмыс жасау - журналисттің кәсібилігін көрсетеді деп айта алмаймын.* 3) *Мен бас редактор болған алты айдың ішінде ол жазған бірнеше материал үшін газет бетіне наразы тараптан кешірім сұрап түзету жарияладық.* 4) *Ақпаратты толыққанды жинамай, анық-қанығы анықталмаған жәйтті тексермей, кейінкерлерінің аты-жөндерін де қате жаза салады».*

Осы үзіндінің алғашқы 1-2 сөйлемдері өзара қарсылықты салалас қатынаста құрылған. Екінші сөйлемдегі *айта алмаймын* тіркесі субъективтік модалдық көрсеткіші ретінде осы сөйленістердің авторы У.-дың өзіндік жеке пікірі екенін білдіру үшін қолданылған.

Жоғарыда көрсетілген 3-4 сөйлемдер – даулы мәтін авторының, яғни У.-дың көрсетілген пікірінің қандай негіздемеде пайда болғанын білдіретін деректік тұжырымдар. Сөйтіп, даулы мәтін авторы У. бас редактор болған 6 айдың ішінде Х. жазған материалдар және солар үшін газет бетіне наразы тараптан кешірім сұрап, түзету жарияланғаны тексеруге болатын жағымсыз деректік мәліметтер.

‘Х. басшылықпен тіл табыса алмайды’ деген жағымсыз субъективтік баға мына сөйленістердің семантикасында қамтылған: *«Және оны тексеру мен берген материалды басылым бетіне жіберу немесе жібермеу бас редактордың міндеті деп бет бақтырмайды. Ақпарат бөлімінің басшысы ретінде қызметін салғырт атқаратындығы өз алдына, бас редактор ретінде оған жіберген қателері туралы айтсам, қабылдамайды. Мұндай сындарды өзінің кәсібилігіне нұқсан келтіру үшін жасалған әрекет деп түсінеді».*

Көрсетілген үзіндінің алғашқы сөйлемінде қолданылған *бет бақтырмайды* фразеологиялық тіркесі *мойындамайды, келіспейді, деп түсінеді т.с.с.* осы контексте осы тіркеспен синоним ретінде орын ауыстыра алатын сөздердің семантикасына қарағанда, *ұрысу, дес бермеу*, яғни *тек өзінікін жөн санап, басқаның ой-пікірімен мүлдем санаспау* дегенді білдіріп,

жағымсыз бағаны қамтиды. Екінші сөйлемде редактор тарапынан Х.-ке қатысты *«қызметін салғырт атқарды»* деген баға берілген. Мұнда *өз алдына* тіркесі *қызметін салғырт атқаратындығы* синтагмасына семантикалық жағынан тұжырым формасын беріп тұр.

Талданылып отырған үзіндінің пропозициясы бас редактор мен ақпарат бөлімі басшысы арасындағы көрсетілген мәселелер бойынша өзара көзқарас, пікірлерінің қайшылығын және соған орай бас редактор тарапынан туындаған Х.-ке қатысты жағымсыз бағаны қамтиды.

‘Х. аталмыш басылымда жұмыс істей алмайды, яғни жұмыстан шығарылады’ деген мәлімдеме мына имплицитті сөйленісте қамтылған: *«оның одан әрі біздің басылымда жұмыс жасай алмайтындығының нақты дәлелі»*. Мұнда ол *«жұмыс істей алмайды, яғни жұмыс істеуге қабілеті жетпейді»* деген мағынада емес, *«жұмыстан шығарылады»* деген тұрғыда қолданылғанын іс-әрекеттің мезгілін білдіріп тұрған *одан әрі* мезгіл пысықтаушы көрсетеді. Осы сөйленістегі *нақты дәлелі* тіркесі оның жұмыстан шығарылуының себептерін көрсететін сөйленістермен байланыста табылады: *Ал Х.-тің соңғы екі нөмірде бірдей өрескел қате жіберуі және көзге ұрып тұрған қатені мойындамай, бар кінәні басқаға аудара салуы оның одан әрі біздің басылымда жұмыс жасай алмайтындығының нақты дәлелі. Бір емес бірнеше құзырлы органдардың кешірім сұрау туралы ресми хат жіберуі оның сауатсыздығын анық көрсетіп отыр.* Яғни жұмыстан шығарылуының 3 түрлі себебі көрсетілген: 1) Соңғы екі нөмірде бірдей өрескел қате жіберуі; 2) көзге ұрып тұрған қатені мойындамай, бар кінәні басқаға аудара салуы; 3) Бір емес бірнеше құзырлы органдардың кешірім сұрау туралы ресми хат жіберуі.

Х. туралы келесі жағымсыз баға мына сөйленістерде қамтылған: *«Іштен шыққан жау жаман» деп бекер айтылмаса керек. «Doc.info» газетінде тілші болып жүрген әріптесіміз Х.-тің сырттан сауға сұрап, өзі су ішіп отырған құдыққа өзі түкіріп жүргенін көпшіліктің түсінбей жатқаны заңды. Жеке басының қызметіне салғырт қараған және өзі жазған бірнеше мақалада өрескел қате жіберген тұстарын «маған әкім берген сыйақыны тартып алайын деп жатыр» деген «жанайқайымен» жаппақ болған ол БАҚ өкілдеріне жақсы тақырып тауып берді.* Бұл сөйлемдердің пропозициясында шындыққа сәйкестігі тексеріле алатын бірнеше мақалаларында өрескел қателер жіберген (яғни қызметіне салғырт қараған) және *«маған әкім берген сыйақыны тартып алайын деп жатыр»* деген ақпарат таратты деген объективті мәндер мен бірге, даулы мәтін авторының Х. тарапынан орын алған іс-әрекеттерге байланысты субъективті көзқарасын, қарым-қатынасын білдіретін *«өзі су ішіп отырған құдығына түкіруші»*, сондай-ақ аталмыш кемшіліктерін *«маған әкім берген сыйақыны тартып алайын деп жатыр»* деген «жанайқайымен» жаппақ болып қулық ойлаған деген жағымсыз субъективті мәндерді қамтиды.

Х.-тің біліктілігі төмен журналист ретіндегі бағасы мына сөйлемдерде де қамтылған: 1) *Журналистика саласына бүгін келмеген Х.-тің басылым*

бетіне шыққан мақалалары күзелу мен түзелудің арқасында ғана жарыққа шығып жүргенін қай оқырманға түсіндіріп жүреміз? 2) Мұны әріптесіміз бас редактордың міндеті деп санайды. 3) Ал редактордың әр журналистпен бірге оқиға орнына еріп барып, кімнен, қандай жауап алғанын түгендеп жүруге шамасы келмейтіні түсінікті. 4) Соның салдарынан редакциямызға айқай-шу шығарып келген наразы тараптардан бүгінге дейін ол үшін кешірім сұрап келе жатқанымызды Х. неге жасырып жүр екен?

Талдауға алынып отырған үзіндінің алғашқы риторикалық сұраулы сөйлемінде (риторикалық сұраулы сөйлемдер жауапты қажет етпейтін, керісінше, сұрақтың жауабын өз бойында тұжырымдап, қамтып әрі оқырманға бағыт беріп тұратын сөйлемдер) Х.-тің жарыққа шыққан материалдарының алдын ала өңдеуден өтетіні туралы ақпарат жағымсыз мағынадағы сөздер арқылы берілген: *күзелу* мен *түзелу* сөздері аталмыш контексте *өңдеу* сөзінің дөрекі синонимі ретінде даулы мақала авторының эмоционалды-экспрессивтік күйін таныта отырып, оның журналистік біліктілігінің төмен екендігін білдіреді. Ал 1, 2, 3 сөйлемдермен логика-семантикалық байланыста тұрған 4 риторикалық сұраулы сөйлем Х.-тің «маған әкім берген сыйақыны тартып алайын деп жатыр» деп таратқан ақпаратына қатысты айтылған уәж деп қабылданады.

Сондай-ақ, даулы мәтіндердің сот-лингвистикалық талдауында талапкер тұлға (Х) туралы жағымсыз мәліметтердің тұжырым немесе баға, пікір немесе болжам түріндегі тілдік формаларын анықтау маңызды болып табылады.

Даулы мәтіннің авторы – У. ақпарат басшысы Х.-ке *сауатсыз, өз қатесін мойындамайтын бір беткей, өз қатесін біреуге аударып салатын, басшылықпен тіл табыса алмайтын біліктілігі төмен журналист* ретінде баға береді. Алайда бұл сияқты субъективті бағалар жұмысқа орналасу кезінде бұрынғы жұмыс орнынан берілетін кепілдемелерде, мемлекеттік марапаттар тағайындауда, түрлі деңгейдегі сыйақыларға ұсынуда маманның біліктілік безбенінің (шкала) көрсеткіші, маманға қойылатын талаптардың өлшемі (критерий) ретінде объективті сипатқа ие болады. Осы тұрғыдан алғанда, бас редактордың мақаласында көрсетілген БАҚ өкілдеріне берілетін облыс және қала әкімінің сыйлығының осы мәртебеге ұсынылатын журналистке қойған біліктілік безбені (шкаласы) мен талаптары, өлшемдері қандай? *Сауатсыз, өз қатесін мойындамайтын бір беткей, өз қатесін біреуге аударып салатын, басшылықпен тіл табыса алмайтын біліктілігі төмен журналист* БАҚ өкілдеріне берілетін облыс және қала әкімінің сыйлығына қандай негіздемелер (шкала, критерий) бойынша ұсынылды? Егер БАҚ өкілдеріне берілетін облыс және қала әкімінің сыйлығына шын мәнісінде сыйақының талаптары мен өлшемдеріне сай келмейтін Х. ұсынылған болса, онда ол басшылық тарапынан қандай мақсатты көздеді деген заңды сұрақтар туындайды. Соңғысы – Х.-тің *сауатсыз, өз қатесін мойындамайтын бір беткей, өз қатесін біреуге аударып салатын, басшылықпен тіл табыса алмайтын біліктілігі төмен журналист* ретінде

танылуы қай уақыттарды қамтиды, яғни өзі қызмет атқарған 5 жыл бойы немесе сыйақыға ұсынылғаннан кейін я сыйақы алғаннан кейін уақыттар ма? Бұл сияқты мәселелерді анықтау лингвист-маманның құзыретінен тыс жатқанын айта кеткіміз келеді. Көрсетілген мәселелердің құзыретті органдар тарапынан анықталуы барысында, егер Х. БАҚ өкілдеріне берілетін облыс және қала әкімінің сыйлығының осы мәртебеге ұсынылатын журналистке қойған біліктілік безбені (шкаласы) мен талаптары, өлшемдеріне көрсетілген жылдар бойындағы қызметі барысында сай білікті, кәсіби журналист ретінде ұсынылған болса, онда мақаладағы жағымсыз бағалар объективті сипатында Х.-тің іскерлік беделіне нұсқан келтіретін мәлімет ретінде қарастырыла алады.

Әдебиеттер:

- 1 Нормативное постановление Верховного суда РК от 18 декабря 1992г. №6 «О применении в судебной практике законодательства о защите чести, достоинства и деловой репутации физических и юридических лиц».
- 2 Қарымсақова Р. Лингвистикалық қауіпсіздік / Жүз жағдай - жүз кеңес. Журналистерге көмек. -Алматы: "Әділ сөз", 2007. - 91-142-б.
- 3 Стандартная методика исследования объектов, содержащих признаки оскорбления чести, достоинства и деловой репутации личности. Пособие для экспертов. – Алматы: изд. ЦСЭ МЮ РК, 2002.
- 4 Понятия чести, достоинства и деловой репутации: Спорные тесты СМИ и проблемы их анализа и оценки юристами и лингвистами. Изд. 2-е, перераб. и доп. – М., 2004.
- 5 Фразеологиялық сөздік. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007. – 800 бет.
- 6 Ли В.С. Понятийный аппарат современной лингвистики, используемый при лингвистическом исследовании спорного текста // Лингвистическая экспертиза спорного текста. – Алматы: «Әділ сөз», 2009. – 140 с.

THE CURRENT CHANGES IN TEACHING LANGUAGES IN KAZAKHSTAN

Турумбетова Л.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақала Қазақстандағы тілді үйрету ісінің қазіргі жағдайына арналған. Қазақстанның басқа елдерге қарағанда артықшылығы – елімізде үштілділік саясатын нығайтып, дамытуы. Мақалада ағылшын тілін үйрету маңыздылығы мен тіл үйретудің заманауи әдіс-тәсілдеріне көп көңіл бөлінеді. Автор тілді үйренудің басты компоненті тіл мен мәдениетті үйрету тәсілдері және оқыту үдерісіне жаңа технологияларды: Интернет, он-лайн оқытуды енгізу екендігін баса айтады.

Тірек сөздер: *әдістеме, үштілді саясат, Интернет, жаңа технологиялар, он-лайн оқыту.*

Эта статья посвящена современному состоянию обучения языкам в Казахстане. Казахстан имеет большие преимущества перед другими странами, внедряя политику трехязычия в республике. Большое внимание в статье уделяется значению обучения английскому языку и современным способам обучения языку. Автор подчеркивает, что основными компонентами, которые способствуют успеху обучению языку, являются методы обучения языку и культуре, а также внедрение новых технологий в учебный процесс, Интернета, обучение он-лайн.

Ключевые слова: методика, политику трехязычия, новые технологии, он-лайн обучение.

This article is devoted to a current state of training in languages in Kazakhstan. Kazakhstan has big advantages before other countries, introducing policy a trekhjazychiya in the republic. Much attention in article is paid to value of training in English and modern ways of training in language. The author emphasizes that the main components which promote success to training in language, methods of training in language and culture, and also introduction of new technologies in educational process, the Internet, training online are.

Keywords: methods, triple-language-policy, modern technologies, on-line education.

In the XXI century the education system of Kazakhstan bears the dual challenge of equipping students with new knowledge, skills and values to be competitive in a global market while at the same time producing graduates who are responsible for the future of Kazakhstan and Kazakh people with their long-standing cultural heritage. In the light of the new educational policy to provide additional knowledge related to the diversity of cultures and languages is an inner necessity of the educational process.

One of the most extraordinary changes of current situation in Kazakhstan is the way people communicate. Kazakhstan has the great advantage in comparison with many other countries because of the knowledge of three languages: Kazakh as the state language, Russian as the language of interethnic communication, English as the language of intercultural communication. The chief foreign language at school, English is the aim of language policy of our country.

The most important reason of choosing the English language is educational in the broadest sense. The dominant view is that a person is more likely to be in touch with the latest thinking and research in a subject by learning English. English is the medium of transmission a great deal of the world's knowledge and the language of a global education and access to knowledge. This process is accompanied by significant changes in educational theory and practice of the educational process. In the Message of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev "Building the Future Together" education and training in the XXI century are identified as the main priorities of the state policy, in particular, he points out: "Qualitative education should be the basis for industrialization and innovative development of Kazakhstan. We are obliged to provide a new level of development of university education and science" [1].

Now trilingualism is being implemented in Kazakhstan from primary school. The number and quality of teachers who will be able to teach these three languages will increase if adequate support is given to a language-teaching policy. If the country wants to become more competitive on the world stage and intends to equip its citizens with the skills to compete in the global arena, more serious consideration should be given to providing as many students as possible a full command of English. To achieve this it is necessary to ensure skilled teaching.

New generation of trained and skillful English teachers is an urgent need for Kazakhstan. English language teaching is experiencing a boom in Kazakhstan. There are three essential components that contribute to the success of language teachers. They are language, culture and techniques. It is impossible to teach

language without teaching culture. What culture covers is the commonly held traditions, values and ways of behavior of a particular community. There is also another level of understanding culture. It is the development of cultural sensitivity and cultural awareness, qualities needed to deal successfully with other cultures and how to operate with people from other cultures. The third component is the work with new technologies, using innovative methodologies.

Teachers of English share with professional colleagues abroad an important mission. Our day-to-day work touches the education of thousands of children and adults. The educational reconstruction, creation of new universities programs, joint international projects will help to develop Kazakhstan's own model of education which could become competitive based on its own experience and traditions. The process of changes in education of Kazakhstan needs time, governmental and international support. Nowadays the main goal of education is to give knowledge to students equipping them with the wide range of 21st century skills and competences required in the global economy, develop skills of a global citizen. Education has become a global and a multipurpose social service. The future of Kazakhstan will significantly depend on the initiative and intention of teachers to implement innovations, to use new technologies, methodologies.

Over the past several decades, studies have been made to analyze the relationship between technology and foreign language learning. The role of computers in language teaching has changed significantly in the last 30 years. Technological and pedagogical developments now allow us to more fully integrate computer technology into the language learning process. Practice and confidence are cornerstones in learning a foreign language. Internet-based language learning provides learners opportunities to practice with confidence. They use Skype, chat, and instant messengers, including Google Talk, Trillian, Pidgin, and Rediff, to improve their speaking and comprehension skills by talking with native speakers of the language they are learning. Similarly, Twitter and Facebook can be helpful in learning a foreign language. Language teachers should update their skills with training on the use of technology, including computers, multimedia, and smart boards in the language-learning classroom. It is quite impossible to imagine our lives without technologies now, even in the remote regions of Kazakhstan schoolchildren have the access to Internet .

Watching YouTube videos, writing e-mails, texting, and using Skype can help students improve all four language skills. Using computer also has plenty of benefits for developing listening. There are so many useful websites like www.mylanguagelab.com, www.longmanenglishinteractive.com, etc., which offer innumerable listening exercises, for learning and testing listening skill for free. In addition to the widest variety and greatest quantity of content ever available for learners, the use of computer along with internet, also provides an abundant variety of language-through context- learning opportunities and interactive activities, most in authentic context.

The use of computer technology can also be helpful for learning, improving, practicing and assessing speaking skill. EFL learners can use computer, tablets and

Smartphones, connecting with internet, to chat and talk with native speakers and practice and improve their language, in friendlier foreign language learning environment. Today many social networking sites like Skype, Nimbuzz, Yahoo and Facebook etc allow this kind of audio as well video talk, in addition to IM (instant messaging) service.

On the whole, while student satisfaction surveys confirm the continued success of Internet-based resources in the teaching of foreign languages, a growing body of literature suggests these technologies are encouraging students to become increasingly autonomous in their learning of foreign languages, as well as more interculturally competent. This trend supports the larger concept of lifelong learning, especially with respect to learning foreign languages in or out of the language classroom.

Technology has evolved and transformed our lives and society. The new technology helps the teacher with the educational process, presents new possibilities of creative work and two way communication, and furthermore presents teachers with a challenge to provide an active participation of all students. Today, computer technology and Internet need to be seen as unavoidable teaching materials that provide students with new ways of communication, different ways to access the authentic materials, initiative to individual research and also to the individual and team work. Information and communication technologies are probably the most used technologies for foreign language teaching. There is probably no teacher who, next to the standard text books, does not bring authentic materials, like city maps, newspaper articles, book reviews, recipes, poems, etc., to his/her classroom. All of these and even more can be found on the Internet. Just by using search engines on the web, one can access far away libraries, find the on-line magazines that cover specific topics, send messages, discuss problems, or ask for help. This shows that the new technology is not only a technical helping tool, but an educationally rich source for the teachers and their students. The web pages that offer different activities for students are considered to be very valuable as a source for different: grammar exercises, comprehension reading exercises, writing of abstracts and letters, solving puzzles, vocabulary learning. In this way, students practice their writing skills, they search for the things of their own interest and thus learning becomes more fun. Except for the primary aim, which is learning foreign language, students are also working on their computer skills and new technology usage.

All approaches to language teaching that were used throughout the history, grammar-translation approach, direct approach, reading approach, audiolingualism, situational approach, cognitive approach, humanistic approach, comprehension-based approach, and communicative approach are only brought together in multimedia and web usage. A number of pedagogical approaches have been developed in the computer age, including the communicative, integrative approaches. "According to constructivist theory, learners are active participants in tasks in which they "construct" new knowledge derived from their prior experience. Learners also assume responsibility for their learning, and the teacher

is a facilitator rather than a purveyor of knowledge. Whole language theory embraces constructivism and postulates that language learning moves from the whole to the part, rather than building sub-skills to lead towards the higher abilities of comprehension, speaking and writing. It also emphasizes that comprehending, speaking, reading, and writing skills are interrelated, reinforcing each other in complex ways” [2]. Students learn grammar and other sub-skills by making intelligent guesses based on the input they have experienced. It also promotes that the four skills (reading, writing, listening and speaking) are interrelated. These approaches tend to emphasize fluency over accuracy to allow students to take risks in using more student-centered activities and to cooperate, rather than compete. Learning with the help of multimedia packages is no longer a one-way process, but rather a dialog among the participants. Most often, students use multimedia individually or in pairs, in the classroom, and also at home. Working with such packages, students systematize lessons, revise through games, and logically connect learning materials with real life situations. Next to the multimedia packages on CD-ROMs or floppy discs, variety of exercises, drills and examples can be found on the Internet, usually under the Education category. Except for the main portals (www.yahoo.com, www.google.com, www.excite.com) with Education as a subcategory, there are also direct links to specialized pages for foreign language learning, like Education Resources Website (<http://www.edufind.com/>), Language on the Web (<http://www.languages-on-the-web-com>), On-line Dictionaries (<http://www.yourdictionary.com>), Foreign Language Resources on the Web (<http://www.itp.berkeley.edu/~thorne/HumanResources.html>), and many others. There are multimedia packages intended for early learning (up to ten year old ones) that offer storytelling, song listening, and game playing which are more appropriate forms of learning for that age group. CDROMs and Web pages (<http://www.enchantedlearning.com/Dictionary.html>, <http://www.pdictionary.com>) with picture dictionaries can also be found and used for these learners. Technological advancement in the field of education is fast evolving. Today, e-learning is a familiar and popular term.

The Internet is only one of the possible uses of computer technology but is still the most disputed and the most praised one. For some, it is a confirmation of the dominance of American ideas, and for others, a victory of globalization and free market. Some emphasize a user and his/her writes, and some emphasize the idea that the Internet is leading us towards alienation and communication breakdown. We often hear about the variety of easily accessible information and knowledge, but also about unsatisfactory general culture and lack of education. Some of the advantages that are usually given as a vote for using Internet are: 24 hour access to materials; all data can be easily changed, edited or added; data can be exchanged and compared among different users; learning is with more enthusiasm that leads to faster memorizing of new materials; communication can be led outside the space and time that involves school as a central learning place; exercises and drills are adjusted to different levels of knowledge; developing of

new technology usage skills; developing skills for individual research and team work. “Websites provide various services geared toward language education. Some sites are designed specifically for learning languages. Some software runs on the web itself, with the advantage of avoiding downloads, and the disadvantage of requiring an internet connection. Some publishers use the web to distribute audio, texts and software, for use offline. Some websites offer learning activities such as quizzes or puzzles to practice language concepts” [3].

The new technology has to be seen as a possibility of a new kind of communication and as a help to a teacher whose role stays irreplaceable. Teachers should be placed in the role of facilitator whose task is to develop and maintain supportive class atmosphere. They will always be the ones who decide, direct, explain, connect old with the new, recognize nonverbal communication, and give moral support. Communication between a teacher and a student, and among students themselves, must not be lost. That is why it is important to adequately use technology and Internet in the classroom and make sure that alienation does not take place at any cost. Directed and wisely managed teaching should only profit by the use of computer technology. The ability of multimedia packages to motivate students should be used to do exactly that. They can only be seen as the helping tool for the classical teaching process, and the variety and flexibility that they offer should be used to bring out the best that students can give.

Though the use of computer technology into foreign language teaching, learning and assessment started during 1950s, it was not so widespread practice then. It did not form very important place in teaching and learning process. However, with the emergence of first generation of personal computers in the 1980s, the use of computer technology in education, in general, was accelerated. As this use proved fruitful, producing positive results in teaching, learning and testing processes, it paved way to further research on possible exploitation of this technology for achieving maximum results.

Today, computer technology enjoys a noticeable presence in second and foreign language teaching and learning processes. This is because of infinite benefits this use has for teaching, learning and assessing second and foreign language like English. The use of computer can offer the delivery of a wide variety of multimedia content, with pedantic and authentic language models, accessed with individual control. The use also shifts the learning environment from the traditional ‘teacher-centered’ towards the ‘learner-centered’ approach. It is not surprising that the demand for using computer technology to support teaching, learning and testing processes is becoming more serious. The use of computer technology for teaching, learning, practicing and assessing foreign language has many advantages. As the success of any initiative, in language teaching and learning processes, lies in the guided and coordinated efforts, so is the case with the use of computer technology.

References:

1 Nazarbayev N. (2011) Address of the President of the Republic of Kazakhstan, January 28, 2011. http://www.akorda.kz/en/speeches/addresses_of_the_president_of_kazakhstan/r

2 http://en.wikipedia.org/wiki/Computer-assisted_language_learning

3 http://en.wikipedia.org/wiki/Language_education.

"FOOD AND BEVERAGE MANAGEMENT" IN ENGLISH - THE FIRST TEXTBOOK IN KAZAKHSTAN FOR STUDENTS MAJORING IN TOURISM

Уварова А.К.

Қазақстан, Алматы, ҚазНУ имену аль-Фараби

Мақалада "Туризм" мамандығының студенттері үшін Қазақстанда ағылшын тілінде алғаш жарық көрген "Food and Beverage Management" оқу-әдістемелік кешенінің құрылымы мен ерекшеліктері қарастырылған.

Тірек сөздер: тағам, сусын, менеджмент, қызмет көрсету, қонақжайлылық.

В статье рассматривается структура и особенности первого учебно-методического пособия в Казахстане "Food and Beverage Management" на английском языке для студентов специальности "Туризм".

Ключевые слова: еда, напитки, менеджмент, обслуживание, гостеприимность.

The article looks at structure and characteristics of the first training book in Kazakhstan "Food and Beverage Management" in English for students of specialty "Tourism".

Key words: food, beverage, management, catering, hospitality

Textbook "Food and Beverage Management" is the result of many years teaching the same name subject for students of Al-Farabi Kazakh National University on the specialty "B5090200–Tourism". The course of lectures and seminars has been developed by the author at the Department of Recreational Geography and Tourism since 2010. The textbook provides a complete introduction to food and beverage management and service. The author has used materials of textbooks published in Russian and English and Internet-sources. "Food and Beverage Management" is the first edition in English both in Kazakhstan and the CIS-countries. It was published at Publishing House of Kazakh University, Almaty in 2014. The textbook intended for students of colleges and universities, teachers, practitioners and specialists of the hospitality industry and tourism.

The volume of the textbook does not allow to consider all aspects of food and beverage management. We mainly study the aspects to widen knowledge and improve skills of undergraduate and graduate students. Particular attention is paid to the study of special terms and vocabulary used in order to improve listening, writing, reading and speaking skills in catering and hospitality industry. The author hopes it will be good companion for students and practitioners in the food and beverage service as well. The main emphasis of the textbook is to gain new knowledge, to expand and consolidate of lexical material, development of special terminology for food and beverage management and service.

"Food and Beverage Management" proposes systematic approaches to the management, design, planning and control of food and beverage operations in hospitality industry and study current trends. It considers a food and beverage operation as comprising three distinct but interlinked systems: food production, food and beverage service as a delivery system and food and beverage service as a customer process system. Food and beverage managers may work in any large establishment that serves food and drink to the public, including: hotels, convention centers, conference centers, sports arenas, casinos, and resorts. Food and beverage managers interact with guests, food and beverage suppliers. The course has been developed following extensive research and consultation with the hospitality sectors. This course is aimed at students who have an ambition and interest to work within the Hotel, Food Service or Hospitality industries in a management position.

The main aim is training for the work in the field of food and beverage management, using knowledge of English, intercultural communications, the experience of western and domestic companies and joint establishments.

Food and beverage managers may do some or all of the following: know the types of food and beverages, style of food service, methods of cooking, etc; arrange food and beverage events, promotions and advertising; deal with guest complaints; interact with the guests, food and beverage suppliers; order food and beverage for all outlets in hotel; ensure food and beverage standards and customer service at a high level; set up and maintain safe working conditions and practices for staff; liaise regularly with other hotel staff and report to the general manager; recruit, train and supervise staff; complete administrative tasks, such as rosters, forecasts and reports, and so on.

The book consists of fifteen complete units.

1. Introduction to Food and Beverage Management. Short History and Definitions;
2. Food and Beverage Managers. Tasks & Duties. Skills & Knowledge. Personal Requirements;
3. Staff Management. The Service and Kitchen Staff;
4. Styles of Food Service;
5. Organizational Structure of Restaurant. Dinner at a Restaurant or Café;
6. The Menu. Types of Menu;
7. Restaurants. Classification of Restaurants, Cafe;
8. Methods of Cooking;
9. Food and Beverage Management in a Hotel. F&B Department;
10. Bartending. Beverage and Glassware;
11. Meals in England and the USA;
12. National Cuisine and Culture;
13. Features of Food and Beverage Control. Working Conditions;
14. Food and Beverage Shop Management. At the F&B Shops;
15. Food and Beverage: Information Systems and Technology.

Each unit has a user friendly structure including aims, exercises and further study hints including English proverbs. Moreover, the textbook includes glossary of culinary terms, proposed topics for seminars proposed topics for individual student's works and references.

The textbook is well-structured: pre-reading and listening tasks to develop student's ability to use the available knowledge on the subject, expressing opinions in English. Texts of lectures (Listening and Reading, Reading and Speaking) are determined by the topics of units. Collected and selected from different sources these texts gives a full picture of the food and beverage industry in tourism. The students are assumed to use universal and special bilingual dictionaries.

The purpose of exercises is to build and enrich students' vocabulary. Students are supposed to render the texts, answer the questions, do exercises, discuss actual problems using special terms, learn, memorize and dramatize dialogues and check themselves with tests.

The textbook objective is to minimize difficulties of perception special texts and train students to read literature on food and beverage management, catering industry, restaurant business providing high-quality service in tourism.

Judy Morris, Food and Beverage Manager, said: "You have to love people to work in the hospitality industry. It's amazing and very rewarding working with people." It is very important to know and understand the features of service and tourism.

Food and beverage serving and related workers are the front line of customer service in full-service restaurants, casual dining eateries, and other food service establishments. These workers greet customers, escort them to seats and hand them menus, take food and drink orders, and serve food and beverages. They also answer questions, explain menu items and specials, and keep tables and dining areas clean and set for new diners. Most work is as part of a team, helping coworkers to improve workflow and customer service.

After studying "Food and Beverage Management" students will be competent in questions of food and beverage management and catering, national and international cuisine, service of customers and support intercultural communication on the basis of English language skills and the possession of special vocabulary and glossary. We would like to hope the textbook "Food and Beverage Management" provides an introduction to this vital area of hospitality and tourism management.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГИЙ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Уматова Ж.М.

Казахстан, Алматы, КазНУ им. аль-Фараби

Статья посвящена использованию интернет-технологий в изучении иностранного языка.

Ключевые слова: иностранный язык, интернет, технология, обучение.

Последние три десятилетия компьютеры и компьютерные информационные технологии активно вошли в нашу жизнь. Изменения, связанные со сменой парадигм общественного развития, ускорением НТП, новизной информационного запроса к образовательной системе в целом, и к гуманитарному образованию в частности, вызвали к жизни потребность в разработке подходов, форм и методов осуществления процесса информатизации и компьютеризации высшего образования. Информационное общество создает новые условия для развития образования. Новые технологии в обучении уже стали неотъемлемой частью учебного процесса во всем мире, и в нашей стране уже сделаны определенные шаги в данном направлении. Новые образовательные стандарты второго поколения для высших учебных заведений также предусматривают использование информационных технологий в учебном процессе.

Компьютер сегодня это мощнейший инструмент получения и обработки информации, возможности компьютерных и сетевых технологий бесконечны, их быстрое действие потрясает воображение. Поэтому совершенно естественно внедрение новых информационных технологий в современный учебный процесс [1, 39].

Процесс обучения иностранному языку невозможно свести лишь к формированию речевой и лингвистической компетенции учащихся, в современных условиях обучение иностранному языку должно обеспечивать вхождение в чужую культуру и информатизированную практику деятельности. Это цель, которую логично обеспечивать компьютерными средствами, оптимально сочетая их использование с традиционными методиками обучения иностранным языкам. Использование новых технологий в преподавании иностранного языка обусловлено не только стремлением к новизне, обучение на базе инфокоммуникационных технологий позволяет реализовать индивидуальный подход к личности учащегося, что является основным концептуальным направлением образования XXI века [2, 4].

В настоящее время, со стремительным нарастанием объема информации, знания сами по себе перестают быть самоцелью, они становятся условием для успешной реализации личности, ее профессиональной деятельности. В этой связи важно помочь студентам стать активными участниками процесса обучения и формировать у них потребность в постоянном поиске информации.

Интернет – самая широко доступная информационная технология и информационная база. Интернет – это огромный дополнительный информационный ресурс для обучения и воспитания, поддержания интереса при обучении и средство для самообразования. Благодаря своей гибкости и доступности компьютерная паутина (World Wide Web) практически завоевала современный информационный мир [3, 36]. Интернет предоставляет почти безграничные возможности и активно используется в процессе обучения иностранным языкам.

Интернет предоставляет своим пользователям многочисленные возможности для получения знаний в различных областях. Интернет можно сравнить со стремительно обновляющимся справочным изданием. Использование Интернета в учебном процессе необходимо потому, что знание устаревает слишком быстро и требуется немало времени, чтобы обновленные знания появились на страницах учебников. Под *интернет-технологиями* понимается совокупность программных продуктов и технологий Интернет и различных видов услуг Сети. Сегодня Интернет – это глобальный информационный ресурс, хранящий миллионы документов в виде гипертекстов и структур гипермедиа. Поиски способов эффективной организации деятельности учащихся с помощью так называемых WWW-проектов не ограничиваются конкретными методиками.

Для эффективности внедрения интернет-технологий в образовательный процесс целесообразно использовать следующие методы: теоретический анализ; изучение и анализ нормативных документов в области профессионального высшего образования; общенаучные методы и приемы познания: сравнение, сопоставление, обобщение; педагогический эксперимент; анкетирование; тестирование; количественный и качественный анализ данных эксперимента.

При этом необходимо соблюдать следующие принципы:

1) принцип эффективности, т.е. выгоды от новой автоматизированной системы должны быть больше расходов на нее;

2) принцип контроля, т.е. информационная система должна обладать механизмами для защиты имущества фирмы, ее данные были бы достаточно надежны для принятия управленческих решений;

3) принцип совместимости, т.е. проект системы будет учитывать организационные и человеческие факторы предприятия;

4) принцип гибкости требует от системы возможности расширения без проведения больших изменений;

5) принцип системности позволяет исследовать объект как единое целое во взаимосвязи всех его элементов. На базе системного подхода применяется и метод моделирования, позволяющий моделировать изучаемые процессы вначале для анализа, а затем и синтеза создаваемых систем;

6) принцип развития заключается в непрерывном обновлении функциональных и обеспечивающих составляющих системы;

7) принцип стандартизации и унификации предполагает использование уже накопленного опыта в проектировании и внедрении АИС и АИТ посредством программирования типовых элементов, что позволяет сократить затраты на создание АИС и АИТ и др.

Использование интернет-ресурсов на занятиях иностранного языка позволяет преподавателю:

- организовать процесс обучения в естественной языковой среде и развивать навыки самостоятельной познавательной деятельности, что чрезвычайно важно для сферы профессионального образования;

- получать современную и разнообразную информацию о стране и культуре изучаемого языка;

- стимулировать повышение мотивации изучения не только одного, но и нескольких иностранных языков, поскольку Интернет способен создавать естественную языковую среду, которая порой является уникальной в условиях ограниченных возможностей студентов.

Используя информационные ресурсы сети интернет, можно, интегрируя их в учебный процесс более эффективно решать целый ряд дидактических задач на занятии:

- формировать навыки и умения чтения, непосредственно используя материалы разной степени сложности;

- совершенствовать умения аудирования на основе аутентичных звуковых текстов Интернет, мультимедийных средств, также соответственно подготовленных преподавателем;

- совершенствовать умения монологического и диалогического высказывания на основе проблемного обсуждения представленных преподавателем или кем-то из студентов материалов сети;

- совершенствовать умения письменной речи, составляя ответы партнерам, участвуя в подготовке рефератов, сочинений, других эпистолярных продуктов совместной деятельности партнеров;

- пополнять свой словарный запас лексикой современного иностранного языка, отражающего определенный этап развития культуры народа, социального и политического устройства общества;

- знакомиться с культуроведческими знаниями, включающими речевой этикет, речевое поведение различных народов в условиях общения, особенности культуры, традиций страны изучаемого языка;

- формировать устойчивую мотивацию иноязычной деятельности учащихся на уроке на основе систематического использования «живых» материалов, обсуждения не только вопросов к текстам учебника, а «горячих» проблем, интересующих всех и каждого.

Главной и исключительно важной особенностью обучения иностранному языку через интернет-технологии является реальная возможность телекоммуникационного общения обучаемого с преподавателем, с партнерами по обучению, а также с носителями языка. Такое общение рассматривается, как неотъемлемая часть процесса обучения иностранному языку с использованием Интернет-технологий, и может быть осуществлено посредством различных видов обмена информацией: это телеконференции, личная переписка по электронной почте, «беседы» в режиме Chat и др. Сайт, расположенный по адресу (<http://www.bravenet.com>), позволяет создавать свои Web-страницы и виртуальные гостиные. Хотелось бы обратить внимание и на сайт Dave's ESL Café (<http://www.elscafe.com>), который популярен как среди преподавателей, так и изучающих английский язык по всему миру.

Интернет-технологии дают достаточный объем контекстуальной информации, что позволяет учащимся следовать собственному ходу мыслей, проясняя возникшую проблему. Интернет создает виртуальную социокультурную языковую среду, предоставляя коммуникативные программы (чаты, почта и т.д.). При помощи этих технологий учащиеся могут виртуально побывать в той или иной стране, поучаствовать в различных проектах, в том числе и зарубежных.

Интернет-технологии позволяют максимально быстро создать языковую среду и войти в нее, т.е. внедриться в иную культуру, реализуя принцип функциональности языка. В наше время именно способность к межкультурному взаимодействию является наиболее востребованной любыми категориями учащихся, студентов, изучающих иностранный язык.

Если говорить о конкретных способах использования интернет в обучении иностранным языкам, можно выделить следующие, как наиболее эффективные:

Способы использования интернет в обучении иностранным языкам						
переписка по электронной почте со сверстниками носителями языка и изучающими английский язык как иностранный в других странах (возможность изучения другой культуры)	участие в телекоммуникационных международных проектах (повышение уровня владения языком, развитие общего кругозора, получение специальных знаний для выполнения конкретного проекта)	участие в тестовых и голосовых чатах	участие в телекоммуникационных конкурсах, олимпиадах, тестировании (возможность получить объективную оценку знаний, самоутвердиться, подготовиться к экзаменам)	возможность оперативной бесплатной публикации творческих работ учащихся (возможность самоутверждения)	получение самообразования на курсах бесплатного или платного дистанционного обучения, включая обучение в ведущих британских учебных заведениях	информационные сайты, которые не ставят своими целями образовательный аспект, но могут служить в качестве аутентичных источников. На таких сайтах можно найти информацию о фильмах, музыкальных группах, тенденциях в современном обществе

источник	примеры
достоверная информация	http://en.wikipedia.org
машинный переводчик (+ внутри грамматический помощник)	http://www.translate.ru , https://translate.google.ru
компьютерные обучающие программы	https://lingualeo.com/ru/
электронные словари	www.gramota.ru , http://en.wiktionary.org , http://idioms.thefreedictionary.com/
средства массовой информации	
информационно-поисковые системы	www.google.kz
гипертекстовые технологии	http://www.rcde.ru/method/30.html
языковые корпуса	http://web-corpora.net/KazakhCorpus/search/?interface_language=kz , http://www.natcorp.ox.ac.uk/
электронные книги	http://knigi.ws/
электронные учебники	http://shop.nci.kz/
дистанционное обучение	http://dl.kaznu.kz/
мгновенный обмен сообщениями, обеспечивающий текстовую, голосовую связь и видеосвязь	www.icq.com , http://agent.mail.ru/ , www.skype.com

Сегодня уже нет никакого сомнения в том, что XXI век – это век информации и научных знаний. Все это ставит перед системой высшего образования принципиально новую глобальную проблему подготовки в совершенно новых условиях информационного общества. Современное представление о качественном образовании включает в качестве необходимого элемента свободное владение информационными технологиями, и, как следствие, компьютер воспринимается как предмет если не первой, то уж второй необходимости, и все чаще именно обучающиеся выступают инициаторами использования информационных технологий в учебном процессе. Ими движет не «игровой» интерес, а

желание приобрести полезные для будущей карьеры профессиональные навыки. Применение компьютерной техники делает занятие привлекательным и по-настоящему современным, происходит индивидуализация обучения, контроль и подведение итогов проходят объективно и своевременно.

Литература:

- 1 Кожушко А.А. Использование компьютерных программ изучения английского языка в учебном процессе // «Компьютеры. Программы. Интернет»: тезисы докладов научно-практической конференции 21-23 апреля 2003 г. – Киев, 2003. – С. 39.
- 2 Воронина Т.П., Кашицин В.П., Молчанова О.П. Образование в эпоху новых информационных технологий (методические аспекты). – М.: «Информатик», 1995. – 224 с.
- 3 Печерский А.В. Интернет учит новый язык // Компьютерра. – 1999. – № 27-28. – С. 36.

СТУДЕНТТЕРДІҢ БОЛАШАҚ МАМАН РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖҮЙЕСІНІҢ АТҚАРАТЫН РӨЛІ

Хакимова Т.Х.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада ақпараттық коммуникациялық технология саласында «жасанды интеллект» әдісін қолдану жайлы айтылады.

Тірек сөздер: *жасанды интеллект, ақпараттық технология, чат-робот, агент.*

В статье рассматриваются вопросы применения метода «искусственный интеллект» в области информационных коммуникативных технологий.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, информационные технологий, чат-робот, агент.*

The article is devoted to the use of the method of “artificial intelligence” in the field of information communication technologies.

Key words: *artificial intelligence, information technologies, chat-robot, agent.*

Соңғы жылдары компьютерлік телекоммуникациялық техниканың және технологияның рөлі мен орны түбегейлі өзгерді. Қазіргі технологияның дамуы мен оның қолданылуының деңгейі материалдық базасының дамуымен ғана емес, оның жаңа білімді туындату, игеру және қолдана білу қабілеті мен де анықталады. Бүгінгі таңда ақпараттық коммуникациялық технологияларды оқу үрдісінде қолдану әлемдік ақпараттық - коммуникациялық білім беру кеңістігіне қосылуды қамтамасыз етеді.

Мақсат: студенттердің тапсырмаларды шешу кезінде логикалық бағдарламалау тілінің құралдарымен шектелген адам ойлауының ақпараттық-логикалық үлгілерін құру үшін қажетті дағдылар туралы түсінігін қалыптастыру.

Міндет: Жоғарғы оқу орынында ақпараттық технологиялардың негізгі бағдарламалық-әдістемелік кешенін қолдану мазмұны мен әдістемесін білу.

Қазіргі кезде программистің жұмыс істеу сапасы дәрежесі интеллектуалдық жүктеудің көп бөлігін компьютерлер орындағанда ғана жоғары болады. Осы жағдайда жоғарғы дәрежеде прогреске қол жеткізу үшін “Жасанды интеллект” әдісі қолданылады, мұнда компьютер бір типті және қайта-қайта жасала беретін операцияларды ғана орындамайды, сонымен қатар өзі де үйренеді. Бұған қоса толық қанағаттандыратын “жасанды интеллектіні” құру адамзатқа дамудың жаңа деңгейлері ашады.

Жасанды интеллект (*artificial intelligence*) – ЖИ (AI) автоматты жүйелердің адам интеллектісінің бөлек бір функцияларын атқаруын айтады. ЖИ(Жасанды интеллекті) әр жағынан зерттеу тарихи түрде қалыптасты, олар бір бірінен тәуелсіз түрде дамыды, тек ақырғы кезде ғана олардың жақындасуына жол ашылды: құрылымдық, имитациялық, логикалық, эволюциялық. Жасанды интеллект (*artificial intelligence*) – ЖИ (AI) автоматты жүйелердің адам интеллектісінің бөлек бір функцияларын атқаруын айтады. Мысалы, ертерек алынған тәжірибе және сыртқы әсерлерді рационалды талдау негізінде тиімді шешімдерді таңдау және қабылдау, интеллект деп мидың қабылдау, еске сақтау және бағытталған түрде білімді оқу барысында түрлендіруді пайдалана отырып тәжірибе және түрлі жағдайларға байланысты адаптациялану негізінде интеллектуалды есептерді шешу мүмкіндігін айтады.[1]

Есепті шешу барысында байқалатын интеллектуалдың өзіндік белгілері—оқуға, жалпылауға, тәжірибе жинауға және есепті шешу барысында өзгерістерге адаптациялануға бейімділік. Интеллектінің осы қасиеттерінің арқасында ми түрлі есептерді шеше алады, сонымен қатар бір есептің шешуінен екіншісіне оңай ауысады. Осылай интеллектісі бар ми көптеген алдын-ала шығарылу әдістері, стандартты шығарылуы жоқ есептерді шеше алатын әмбебап құрал. Егер диалог барысында адамдар машиналармен сөйлесіп отырғандарын байқамаса, онда машинаны интеллектіге ие деп айтуға болады. ЖИ(Жасанды интеллекті) жүйелеріндегі барлық нейрондық зерттеулер спектрі құрылымдық деп аталды. Құрылымдық деп ЖИ-ні адам миының құрылымын модельдеу арқылы құру. Бейнелерді ажырату есептерінде көп қолданылады. Адам миы негізінде құрылған модельдер үшін айқындылық қасиеті тән емес. Бұл желілерді адам миымен жақындастыратын тағы бір қасиеті –нейронды желілер қоршаған орта туралы толық мәліметсіз болса да жұмыс істей береді, яғни адам тәрізді, қойылған сұрақтарға тек «иә», «жоқтан» басқа, «нақты білмеймін, бірақ иә сияқты» деген жауаптар бере алады.

Эвристикалық программалау Карнеги университетінің А.Ньюэлл және Г.Саймон аттарымен байланысты, олар келесі принципке негізделген, адам миы нәтиже бойынша символдарды басқару туралы қарапайым есептер жиынтығына келуі мүмкін, яғни компьютер орындай алатын операциялар. Есептердің шешімі мүмкін болатын шешімдер жиыны кеңістігінен эвристикалық ережелер бойынша іздестіріледі, олар іздестіруді, белгілі бір бағыт бойынша жүруді тездетеді. Эвристикалық іздестіру көлемінде

шығарылған типтік есептерге теоремаларды дәлелдеу, түрлі ойындар, жұмбақтарды шешу, геометриялық және шахматтық есептер, әуендерді құру, химиялық құрылымдарды анықтау, т.б.

ЖИ имитациялық программаларының келесі қол жеткізулері, атап айтсақ шахматтық компьютер *Deep Blue* 1997 жылы әлем чемпионы Г.Каспаровты жеңуі, тек эвристикалық іздестірумен ғана байланысты емес, ЖИ-нің басқа синтетикалық салаларының пайда болуымен де. Оларға мықты көппроцессорлы параллельді жүйелерге және нейронды акселераторларға негізделген эвристикалық программаларды қолдайтын аппаратты жабдықтау жатады. Мысалы, аталған компьютерде жүрістер генераторы 256 параллельді процессорлар негізінде жүзеге асырылған. Имитациялық зерттеудің негізгі кемшілігі көптеген модельдердің төмен ақпараттық мүмкіндігі.

Логикалық зерттеудің негізі болып булеандық алгебра есептелінеді. Әр программист олармен if операторын біле бастағанымен таныс. Өзінің келесі дамуын булеандық алгебра предикаттар есептеуінің негізінде жалғастырды, онда ол символдарды, олардың арасындағы қатынастарды қолдану арқылы кеңейтілді. Кез-келген ЖИ жүйесі логикалық принципке негізделген деуге болады, және теоремаларды дәлелдейтін машина ретінде қарастырылады. Сонымен қатар мәліметтер деректер қорында аксиомалар, логикалық нәтижелер ережелері түрінде сақталады. Бұған қоса, әр осындай машина мақсатты генерациялау блогына ие, ал жүйе берілген мақсатты теорема ретінде дәлелдеуге тырысады. Егер мақсат дәлелденген болса, онда қолданылған ережелер трассировкасы қойылған мақсатқа жеткізетін әрекеттер тізбегін алуға көмектеседі. Мұндай жүйенің қуаты мақсат генераторының және теоремаларды дәлелдеу машинасының мүмкіндіктерімен анықталады. ЖИ толық көрсету үшін алгебраның мүмкіндіктері жеткіліксіз, осында ЭЕМ-лардың негізі бит-0 және 1 мәндерін қабылдайтын жады ұяшығы екенін еске түсірейік. Осылай, компьютерде жасауға болатынның бәрін предикаттар логикасында жүзеге асыруға болады деген болжам жасауға болады. Логикалық зерттеу нақтырақ болуы үшін нақты емес логика көмектеседі. Оның негізгі ерекшелігі «иә», «жоқтан» (1/0) басқа «білмеймін» (0.5) сияқты аралық мәндерді қабылдауға болады. Бұл адам ойлауына көбірек ұқсайды, себебі иә, жоққа қарағанда білмеймін деген жауап жиі қолданылады. Көптеген логикалық әдістер үшін зор еңбек керек, дәлелдеуді іздестіру кезінде нұсқалар бәрі толық қарастырылады. Сондықтан бұл есептеу процесінің эффективті жүзеге асырылуын қажет ететді, және жұмыс спасының жоғары болуына деректер қорының көлемі үлкен болмаса кепіл беріледі.[2]

Жасанды интеллекттің бағыттары: Робототехника. Автономды үй құрылғыларды құру кезінде кедергілер, әскери және ғарыш роботтарын жасаудан кем емес кедергілер болады. Шаңсорғыш автономды үй машиналар рыногы дамуында, құрылғылар неше түрлі навигациялық жүйемен және барынша түрлі перефириялық датчиктармен қамтылған. Робот-шаңсорғыштар үй ішінде кез-келген траекториямен қозғалып, қоқысықтарды

жинай отыра, статикалық заттарға немесе жанды заттарға жақындағана олар қашады. Ақылды шаңсорғыштар өздерінің тұратын орнына қайтып бара алады. Мысалы, Electrolux фирмасы шабу машинасының күн батареясына зарядталып, тәулік бойы жұмыс істей алатын машиналарын шығарады. Мұнда интеллектуалды машиналар иелеріне сусындар мен аяқкиімдерін апарумен қоса, түрлі басқа функцияларды орындайды. Robotics фирмасының *Сue* деген роботы әрқашан компьютерге қосылып, компьютерге орнатылған арнайы программа арқылы дистанционды түрде басқарылады. Ыңғайлы виртуалды инструмент арқылы қолданушы үй жоспары бойынша *Сue*-ға пәтер территориясындағы керекті траектория маршрутын белгілеп қоя алады. Роботпен контакт протокол бойынша жүзеге ашады. Ол протоколда 35 команда және роботтың 20 жауап қайтаруы енгізілген. Келешекте *Сue* роботы тек пәтер территориясында ғана емес, аулада да жүре алады. *Cog* роботының басқару жүйесі бір жүйе. Көптеген *Cog* түйіндерінде *Motorola* 68 332 16 МГц процессорлары орнатылған. Ол процессорларда *L* (версия *Common Lisp*) интерпритаторы орындалады. Каролина университеті адамдарды түрлі катастрофадан болған түрлі қоқысықтардың астынан шығарып алатын роботтарды жасау үстінде. *NASA* кішкене доп көлеміндегі робот жасап шығарды. Ол робот дауыс командаларын түсіне отыра, камерамен, температура датчигімен қамтылған. Огайо штатындағы мемлекеттік университетінің медициналық орталығы хирург-роботын жасап шығарды. Ол робот камера және екі қолмен қамтылған. Ол роботты адам компьютер арқылы басқарады.

Автономды агенттер Автономды агент технологиясының басты бір ыңғайлылығы дұрыс шешімін нақты білмейтін өндірушіге агент прототипін құруы. Ол *Microsoft Agent* технологиясы бойынша жұмыс істейді.

Ми ұқсас-сандық құрылғы. Нероинформатика институты мен Мачестер технологиялық институтының швеция және америка ғалымдары кәдгімгі адамның миының функцияларын орындайтын технология құрды, ол бір уақытта сандық және аналогтық информацияны қабылдайды.

Жасанды өмір. Кибернетикалық құрылғыларды жасау, электрондалған немесе тірі ағзаға қарап, оның функцияларын орындайтын технологияны жасап шығару.

DARPA финанстайтын проектiлердiң бiрi – Лего кубиктарын жинайтын ситема. Ол видеокамера, манипулятор және компьютер.

Microsoft Ball тұлғаның эмоциялық жағдайын моделдеуіне арналған. Қолданушымен араласа отырып, оның эмоционалды жағдайын байқауы.

Чат-роботы. Барлық қолданушылар *Generic Artificial Consciousness (GAC)* жасанды есеппен араласып, оған иә немесе жоқ жауабын беретін сұрақтарды қоюға болады. *GAC*-тың құрушысы, Крис Мак-Кинли 12 жасында микрокомпьютерге шахмат *TRS-80* программасын жасап шығарды.

Жасанды интеллект жүйелерін бағдарламалық қамтамасыз ету. Интеллектті мәселелерді шешу үшін арнайы тілдер қажет. Олар *LISP*, *PROLOG*, *SMAL TALK* және басқалар жатады.

Дәстүрлі бағыттар: логика, бейнелеулерді өңдеу, эксперттік жүйе, ыңғайлы комбинаторды мәселелердің шешім табатын интеллектуалды қосымша, қазіргі кездегі ОЖ, әскери технологиялар; Шығарылатын есептердің формалды еместігін және эвристикалық, қолданылатын білімнің өзіндік түрін ескере отырып, қолданушы яғни эксперт эксперттік жүйемен диалогтық түрде байланысуы керек. ЭЖ (эксперттік жүйе) қорының негізі білім, содықтан ЭЖ білімді қабылдап алу керек. Білімді алу процесі: білімді эксперттен алу; жүйенің нәтижелі жұмыс істеуін, білімді ұйымдастыру; білімді түсінікті жүйеде көрсету. Білімді алу процесі "білім инженерінің" (knowledge engineer), яғни күрделі есеп шығаратын, экспертін жұмысының анализінің негізінде жүзеге асады. Білімнің эвристикалық мінезі оның алуын қиындатады. ЖИ жүйесінде және эксперттік жүйелерде көп жағдайда формалды емес есептер шығарылады, яғни ЭЖ және ЖИ формалды есеп шешуге арналған програмалардың құрылуын өзгертпейді және шек қоймайды. Эксперттік жүйелер мен жасанды интеллект мәліметтерді өңдеу жүйесінен айырмашылығы, оларда символдық түрде ұсыну, символдық шығару және эвристикалық нәтиже іздеуге қолданылады.

Эксперттік жүйе — бұл компьютерлерге арналған программа, ол шешім немесе кеңес беру мақсатында белгілі бір аймақты қамтиды. Эксперттік жүйе шешім қабылдайтын адамның ассистенті және толығымен адам қатысуын сұрайтын функцияларды орындайды. Кім шешім қабылдайды сол өзінің құқығы бар эксперт бола алады, және сол кезде ғана программа өзінің бар болуын ақтайды. Альтернативті вариант — осындай программалармен істейтін адам оның көмегімен жоғары сапалы үлкен жетістіктерге жетеді. Адам мен машина арасындағы функциялардың дұрыс бөлінуі эксперттік жүйенің еңгізілуінің тиімділігі.

Ақпараттық технологияларды мамандығы бойынша оқытуда Жасанды интеллект жүйелерін студенттердің жалпы ғылыми әдістері туралы түсінігін қалыптастыру төрт кезеңге бөлуге болады:

1. Бірінші кезең оқытудың мақсаттары мен міндеттері
2. Екінші кезең оқыту мазмұнын іріктеу
3. Үшінші кезең оқу материалын іріктеу
4. Төртінші кезеңде ұсынылған оқу-бағдарламалық құжатпен оқу-әдістемелік құралдарды тәжірибелік-эксперименталды мақұлдау.[3]

Жасанды интеллект үшін Prolog тілінде программа құру мысалы:

Visual Prolog аяқталған телефондық анықтама секілді программаларды көрсетеді. Тек стандартты домендер пайдаланылғандықтан оған domains бөлімінің программада қажеті жоқ.

Predicates

phone_number (symbol, symbol)

clauses

phone_number ("Albert " , "EZY-3665 ").


```
phone_number ("Betty " , "555-5233 " ) .
phone_number ("Carol " , "909-1010 " ) .
phone_number ("Dorothy " , "438-8400 " ) .
goal
```

программаны енгізіп, орындауға жібергеннен кейін рет-ретімен мақсаттарды еңгізіңіз.

```
phone_number ("Carol " , Number) .
phone_number ("438-8400 " Who, ).
phone_number ("Albert " , Number).
phone_number (Who, Number).
```

Енді ұсыныстарды өзгертіңіз. Kim және dorothy бір телефон номеріне ие деп есептейік. Бұл айғақты clauses бөліміне енгізіп, келесі мақсатты енгіземіз:

```
Phone_number ("438-8400 " Who, ).
```

Бұл сұраныстан сіз екі нәтиже алуыңыз керек:

Who=dorothy

Who=kim

2 Solutions.

Программасындағы char доменін сипатау үшін isletter предикаты пайдаланылады. Тапсырама барысында оған төмендегідей мақсаттар қойылған:

```
isletter(%).
```

```
isletter(Q).
```

"Yes" немесе "No" сәйкес келетін мағынасына қарай қайтарады

Predicates

```
isletter(char)
```

clauses

= > белгісі % таңбасын анықтайды.

% мына теңдік "Алфавиттің алдында қойылады"

```
isletter (Ch):- ' a' <= Ch, Ch <= ' z' .
```

```
isletter (Ch ):- ' A' <= Ch, Ch <= ' Z' .
```

Программасын енгізіп, Test Goal -да әрбір мақсатты рет-ретімен сынап көріңіз:

a) isletter ('x').   d) isletter (a) .

b) isletter (' 2 ').   e) isletter (X) .

c) isletter ("Hello ") .

(c) және (d) мақсаттары қателіктің түріне алып келеді, ал (e) мақсаты және "Free variable " (байланыспаған айнымалы) хабарламасын қайтарады. Сіз берілмеген объектінің a немесе z-ке қатынасын тексере алмайсыз.[2]

Студенттерге қойылатын бақылау сұрақтары:

1. Логикалық программалау тілдерінің мүмкіндіктері.

2. Тілдің құрылымы

Логикалық бағдарламалауды үйрену студенттердің болашақ маман болуда, жалпы кәсіби қабілеттері мен дағдыларының дамуына септігін тигізеді.

Әдебиеттер:

1 Хакімова Т.Х. Жасанды интеллекті іс жүзінде пайдалану. Информатика негіздері. Республикалық ғылыми әдістемелік журнал. №1, Алматы, 2012ж, 9-13 бет.

2 Хакімова Т.Х. Ақпараттық технологияларды оқытудың логикалық бағдарламалау негіздері. (Оқу құралы). ISBN 978-601-04-0205-8. "Қазақ университеті" баспасы Алматы, 2013, -102 бет.

3 Хакімова Т.Х. Жасанды интелект негіздері. (Оқу құралы) ISBN 978-9965-830-68-6 "NURPRESS" баспасы Алматы, 2014ж. 106 бет.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ

Хошаева Г.Б., Артыкова Е.У.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Статья рассматривает проблемы при обучении навыкам говорения на уроках английского языка. Представлены методы использования диалогической речи для лучшего усвоения лексики и грамматики и овладения устной речью и чтением. Все это создает уникальную возможность для реализации основной цели обучения иностранным языкам - формирование и развитие коммуникативной культуры детей, обучение практическому овладению иностранным языком.

Ключевые слова: *навыки говорения, коммуникативная деятельность, работа над словом, диалогическая речь, самостоятельная работа.*

This article presents observations and discussion of the successful teaching of English to pupils, in English primary schools, for whom English is an additional language (EAL) To successfully assess how language learners enhance their performance and achieve language learning goals. However, speaking as a productive skill seems intuitively the most important of all the language skills because it can distinctly show the correctness and language errors that a language learner makes. And this paper also presents English language speaking to second or foreign language learners.

Key words: *speaking skills, communicative activity, work on a word, dialogue, individual work.*

Аннотация: *Бұл мақала ағылшын тілі сабағында сөйлеп үйрену мәселесін қарастырады. Лексика, грамматиканы дұрыс пайдалану, ауыз екі тілде дұрыс сөйлеу және дұрыс оқу әдістемелерін ұсынып отыр. Студенттердің бір-бірімен сөйлесіп үйренуі үшін сөздік қорларының көп болуын және грамматиканы дұрыс қолдануы керектігін айтады. Тіл білу*

балалардың коммуниктивтік мәдениетінің дамуына ықпал ету болып табылады.

Тірек сөздер: *сөйлеу дағдылары, коммуникативті іс-әрекет, сөзбен жұмыс істеу, өзіндік жұмыс.*

Основная задача современного преподавателя не дать студенту знания, а научить студента учиться. То есть мотивировать его на самообразование. Можно твердо утверждать, что ни один предмет в процессе обучения не

требует такой постоянной, систематической работы учащихся, как английский язык, овладение которым требует не столько знаний, сколько умений. Все это доказывают что необходимой и значимой для становления учебно-познавательной мотивации становится целенаправленная самостоятельная работа учащихся во внеурочное время в стенах учебного заведения и дома.

Овладение английским языком связано с формированием у учащихся произносительных, лексических, грамматических, орфографических и других навыков, на основе которых развиваются и совершенствуются умения понимать речь на слух, говорить, читать и писать. Навыки же, как известно, вырабатываются только в ходе систематического выполнения определённых действий с учебным материалом, т.е. таких действий, которые позволяют многократно слушать, произносить, читать и писать.

Но для начала нужно научиться работать со словом и иметь достаточный объем словарного запаса слов. Можно не знать правил грамматики и выразить свою мысль. Но без знания иностранных слов говорить невозможно. Поэтому главное внимание уделяется работе над словом.

В содержание обучения иностранному языку необходимо включать:

- сферы коммуникативной деятельности, темы и ситуации, речевые действия и речевой материал, учитывающие профессиональную направленность студентов;
- языковой материал (фонетический, лексический, грамматический, орфографический), правила его оформления и навыки оперирования им;
- комплекс специальных (речевых) умений, характеризующих уровень практического овладения иностранным языком как средством общения, в том числе интеркультурных ситуациях;
- систему знаний национально-культурных особенностей и реалий страны изучаемого языка.

Новая социально-экономическая ситуация в стране показала, что позитивные преобразования в обществе не могут быть достигнуты в рамках традиционной модели обучения. Инновационное обучение призвано снять основное противоречие традиционного обучения, состоящее в недооценке ведущей роли субъектов образования, приоритете знаний над умениями их продуктивного использования, недооценке влияния личностного отношения к выполняемой деятельности на ее результаты. Способом реализации нового типа обучения является личностно-ориентированный подход, направленный на развитие личности учащегося в качестве субъекта учебной деятельности. Мы знаем, что основной и ведущей целью в преподавании иностранных языков в школе является коммуникативная цель. Одной из форм речевого общения является диалогическая речь. Ведь именно через диалог отрабатываются и запоминаются отдельные речевые образцы, целые структуры, которые используются затем в монологической речи. Первое, что можно сделать, обучая иностранному языку на начальном этапе, — формировать у студентов умение общаться (коммуникативные умения),

необходимые для любого человека в обществе, в коллективе. Оно предполагает умение слушать собеседника, вступать в общение, поддерживать его, и т.д.

Если опираемся на исследования многолетнего учебного процесса и исследования диалогической речи нами были определены следующие задачи:
а) дать понятие диалога, чтобы ребята убедились, что вопросно-ответная форма лишь частный, хотя и самый распространенный способ диалогового общения. На различных примерах следует показать, что речь лишь тогда будет живой, естественной и по настоящему диалогической, если в содержание реплик будут включены приветствия, сообщения, приглашения, выражения различного рода чувств (удивления, благодарности, уверенности, сомнения), оценка факторов и т.д. Например такие реплики:

«Good morning. How are you? The weather is fine today, isn't it? We are glad to see you. - What happened to...? - I'm not sure. Let's do... Really?»

Ни для кого не секрет, что с таких на первый взгляд простых фраз начинается любое общение людей.

б) обучить ребят нужным репликам, натренировать их обмениваться этими репликами в соответствующих ситуациях, т.е. научить их вести собственно диалог в различных ситуациях:

What do you think about the text? - I think that...; As for me...; I'd like to tell about....

Мы уверены, что организуя устное (диалогическое) общение студентов необходимо создавать, психологически благоприятную атмосферу, располагающую их к тому, чтобы слушать, говорить, читать на изучаемом языке и делать это с удовольствием. А для этого, не следует, показывать раздражение неумением студентов с точностью воспроизвести те или иные фразы, наоборот следует вселять в них уверенность, что они уже могут что-то понять и сказать это на иностранном языке. Необходимо учитывать личные взаимоотношения студентов при организации беседы (диалога) и т. д. Как правило, и на своем родном языке люди общаются с теми, с кем комфортно вести беседу. Преподаватели должны дать право студентам на выбор с кем они желают беседовать.

Диалогическая речь всегда должна быть мотивирована. Это означает, что мы всегда говорим по какой-то причине, с какой-то целью, которая определяется либо внешними, либо внутренними стимулами. Эту характеристику непременно нужно учитывать уже на стадии обучения того или иного языка.

Мы считаем, что необходимо постоянно говорить студентам о достижениях в процессе общения. Это послужит для них как стимул в дальнейшее стремление. Для того чтобы условно-речевые упражнения, направленные прежде всего на формирование навыков, были одновременно начальными упражнениями в диалогическом общении, необходимо, во-первых, при выполнении таких упражнений учесть основные качества диалогического общения и, во-вторых, исходя из необходимости развивать

эти качества конкретизировать характер сопутствующих задач для различных видов условно-речевых упражнений.

При изучении английского языка на начальном этапе осуществляется процесс интеграции, заключающийся в том, что обучение языковым средствам общения происходит не отдельно, а взаимосвязано: дети овладевают звуками, интонацией, словами, грамматическими формами, выполняя речевые действия с языковым материалом и решая разнообразные задачи общения. Все формы и виды общения взаимодействуют друг с другом, и обучение им также осуществляется взаимосвязано: дети читают то, что усвоено в устной речи (слушании и говорении), рассказывают о том, что они читают. Поэтому рекомендуется обучать чтению на основе устной речи и в тесной связи с чтением, а также учить детей пользоваться письмом для лучшего усвоения лексики и грамматики и овладения устной речью и чтением.

В целях достижения поставленных задач мы используем соответствующие виды игровых упражнений как упражнения коммуникативного характера. Например:

Можно предложить следующие задания на отгадывание:

Преподаватель:

I am black and red and blue. I am in the pencil-box near you. (a pencil)

What is this? It is in the classroom. It is big and green. It is on the wall. (a blackboard)

Задания, требующие сравнения

Прочитайте текст и скажите, что в нем не соответствует тому, что изображено на рисунке. (На рисунке: семья обедает за столом).

It is 8 o'clock. Ann and her grandfather are having breakfast. They are drinking milk. Ann's cat is sitting on the table. It is having breakfast too. It is not drinking milk. It doesn't like milk.

Задания, требующие анализа, вывода

Прочитайте предложения и оденьте куклу по сезону (на рисунках представлены предметы одежды)

It is winter. It is very cold. It is snowing. The girl is going to school.

It is summer. It is warm. The children are going to the forest.

It is the first of May. The children are having a meeting.

Представленные типы игровых заданий и упражнений на практике показывают высокую эффективность при обучении чтению на английском языке в начальном этапе

Таким образом, в результате обучения английскому языку студент должен уметь:

- читать вслух, соблюдая правила произношения и соответствующую интонацию, доступные по объему тексты, построенные на изученном языковом материале;

- читать про себя, понимать основное содержание доступных по объему текстов, построенных на изученном языковом материале, пользуясь в случае

необходимости двуязычным словарем. Речь всегда обращена к слушателю, адресована аудитории. Это означает, что мы всегда говорим с кем-то, для кого-то, чтобы высказать свое мнение, поделиться мыслями, убедить, доказать, спросить, попросить, и т. д. Иными словами, речь должна носить обращенный характер. Речь всегда эмоционально окрашена, когда говорящий выражает свои мысли, чувства, отношение к тому, что он говорит. При обучении речи, начиная с первых высказываний, нужно учитывать эту характеристику. Если студент говорит о том, что ему безразлично, пусть даже ограниченными языковыми средствами, не боится допустить ошибку, то что его речь будет эмоционально окрашена, она будет выражать его отношение к тому, что он говорит. А для нас – учителей, это будет маленькая победа на пути обучения диалогической речи на начальном этапе.

Литература:

- 1 Букичева О. А. Коммуникативно-ориентированный подход при обучении диалогической речи на начальном этапе// Иностранные языки в школе. – 2006. - № 5. – С. 50-53.
- 2 Гез Н. И., Ляховицкий М. В., Миролубов А. А., Фоломкина С. К., Шатилов С. Ф. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. – М.: Высшая школа, 1982.
- 3 Горская Л. Н. Начальный этап обучения диалогической речи// Иностранные языки в школе. – 1984. - № 2. – С. 51-54.
- 4 Жолнерик Л. И. Обучение диалогической речи// Иностранные языки в школе. – 1985. - № 3. – С. 52-55.
- 5 Калимулина О. В. Ролевые игры в обучении диалогической речи// Иностранные языки в школе. – 2003. - № 3. – С. 17-2027.
- 6 Логинова Л.И. Как помочь ребенку заговорить по-английски. – М.: ВЛАДОС, 2003.
- 7 Травкина Л. И. Использование тематического опорного диалога при обучении английскому языку// Иностранные языки в школе. – 1999. - № 4. – С. 21-23.
- 8 Фищук Л. В. Прием инсценировки на уроках английского языка в младших классах// Иностранные языки в школе. – 1990. - № 5. – С. 58-60.
- 9 Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика. – М.: Филоматис, 2004.
- 10 Алхазидзе А.А. Психология обучения устной речи на иностранном языке. – М., 1988г.

THE PROBLEMS OF TEACHING ENGLISH IN NON-LANGUAGE HIGH SCHOOL

Шатаева Г.К.

Казахстан, Астана, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева

Мақала тілдік емес жоғары оқу орындарындағы ағылшын тілін оқытудағы мәселелеріне арналған.

Тірек сөздер: коммуникативті әдіс-тәсіл, ағылшын тілі, әдістеме

Статья посвящена проблеме преподавания иностранного языка в неязыковом вузе.

Ключевые слова: коммуникативный метод, преподавание английского языка, методика.

The article is devoted to English teaching problems in non-language high school.

Key words: communicative method, problems of teaching English language.

Nowadays, when the political, economic and social conditions dictate the priorities of the foreign language using as a means of communication, the question of the foreign language teaching methods`changing have become more and more important in high education in Kazakhstan. In accordance with the aim of the state requirements imposed on the content and level of training of university graduates, there is a need for practical fluency in oral and written foreign language speech. However, a limited number of teaching hours allocated to foreign language learning is a serious problem. Learning foreign languages in high school aims to practical mastery of the language, which is determined by the specifics of the future professional activities.

In today's issue of the method of learning a foreign language in order to communicate paying a lot of attention [3, c 2]. Meanwhile, the problem of learning the grammar of a foreign language in not language high school neglected. Development of grammatical skills of foreign language communication can lead to a high level of training of students that will provide them with the possibility of future competent participation in business meetings, presentations, maintaining contact during the interview, conducting telephone conversations, and so on.

Preconditions for the formation of methodical bases of communicative teaching grammar developed by foreign and domestic methodists within the communicative approach. This approach assumes exposure of students to linguistic process, which provides a more natural environment for the perception of foreign language classes than the dominant role of formal grammar. Nevertheless, there is a danger that such an approach to learning a foreign language can lead to the development of grammatically incorrect form of speech. It is known that the formation of grammatical competence is an integral part of the formation of linguistic competence in general. However, the national methodological literature communicative approach is used primarily for the development of oral communication skills, grammatical aspect of this approach is designed not clearly.

Work with students-economists in not language high school convincingly showed that:

- Students have difficulty situational use of grammatical phenomena;
- Students do not have enough skills to use advanced grammatical forms;
- Many students have learned to use in speech only very simple grammatical structures, making it difficult to use the language elements that make foreign-language statement naturally [3, c 3].

Emerging problems can be solved by studying the theoretical assumptions related to the formation of mechanism of grammatical skills in the learning process. It is necessary to study the theoretical assumptions related to formation of mechanism of grammatical skills. In practice, we need to develop a set of effective, didactic teaching methods of teaching communicative grammar.

The study of grammar within a communicative approach allowed us to conclude that the grammatical phenomena studied and assimilated than as separately taken shape and structure, as well as a complex means of expressing certain thoughts, attitudes, communicative intentions when linguistic and

communicative competence are interrelated in the speech act. Since the main purpose of language learning is communication studied grammatical phenomena limited situational parameters that take into account social, semantic and discourse factors. Formation of communicative competence, which has an internal structure and assumes a hierarchical relationship between its components, including the formation of linguistic competence, containing numerous aspects of linguistic knowledge including grammatical competence. The study of traditional systems of education, grammar spreading the levels of language competence based on the ideas of simplicity and complexity of certain structures for learners, it seems inauthentic and unrealistic in terms of the communicative approach, since grammatical structures tend to gather together in certain in certain types of blocks defined in the communication [3, c 3]. Levels of formation of communicative skills are developed in accordance with the demands made by the Council of Europe to the program's learning foreign languages, which are based on competence-based approach to learning. Specificity of formation of communicative and grammatical skills is defined methodologies and tools. Analysis of relevant techniques and tools used for the development of communicative competence grammar, possible to identify and describe such options as:

-Listening techniques, stories, drama elements, the information imbalance, playing with a problem-oriented tasks; - Materials - text, graphics (pictures, charts, diagrams), songs, poetry.

It should be noted that, traditionally, learning a foreign language in non-language high school was focused on reading, comprehension and translation of specialized texts, as well as the study of the problems of scientific style syntax [1, c 153]. Now it is necessary to think about moving the emphasis on training to develop the skills of verbal communication on professional issues and conducting scientific debate, especially since work on them does not interfere with the development of skills, abilities and knowledge, as it is for them and it is based. Speaking in a school should be understood as a hearing or reading, understanding and reproductive reproduction heard or read in the forms as oral, that is dialogic or monologic and writing. Thus, we are talking about the implementation of the speech act of speaking during oral communication between two or more persons. Talking about the system of exercises that precede oral communication, we must remember about their general construction and dosage problems from a difficulty in one exercise to detect similar in appearance phenomena of cyclical repetition of the studied material in small doses for a long time, bringing about skills to automaticity, of complication of exercises and etc. Although one of the main and essential conditions must remain constant communicative focus on their spoken language in specific speech situations educational and scientific spheres [2, c 151]. Working in non- language high school, a language teacher should know the features of the scientific and economic texts studied specialty and as needed to acquaint them with the students. The first is the presence of special terminology, a special general scientific vocabulary, vocabulary specific service or particular, complex grammatical constructions.

Thus, it should be borne in mind that learning speech in a foreign language, especially in the specialty in non-language high school, is a sulfonic and time-consuming process, as the speech of the student must be present elements of the respective text of the genre, such as scientific style. The work of teachers is facilitated by the fact that this speech may be close in many ways laid the basis for training and educational texts have fewer arbitrary situational opportunities. Many of the "real-life" situations can be "lost" in the classroom when students move from training exercises to dialogue. We can talk about listening, reading, memorizing, retelling the dialogues, completing them in a given situation or linguistic material and compiling them in this or that principle freely. You can use a full or partial reverse translation and etc. The main thing is the ability to isolate the main theme of the problems in the ability to correctly describe, articulate, mind deny look for the cause, and so on. With the development of oral communication skills in a foreign language, specialty must be remembered that her monologue dialogic element is not inferior.

It is known that one of the ways of implementing the humanization of education in non-language high school develops and implements technology learning a foreign language through the use of the potential of this discipline and used communicatively-active approach in conjunction with the principles culture-oriented linguistics [2, c 153]. The main composes of this approach were the following provisions:

- The doctrine is seen as an active, conscious, creative activity;
- In the learning process to take an active learning subject;
- Foreign language is a means of communication, this consists in its communicative;
- Learning a foreign language has a total communicative orientation, focus on the end of result;
  - Acquirement of foreign language means aimed at the practical use of speech activity;
- Means of a foreign language can affect on the communication partner and receive information;
- Culture-oriented linguistics is considered as a way of learning a foreign language through culture, education an important factor at students of feeling citizenship, internationalism, humanism and tolerance.

In other words, learning a foreign language should be based on the developed linguistic and pedagogical model of the organization of problem tasks in teaching foreign language speaking, based on the integration of culturological, student-activity, project and problem-based approaches.

Literature:

- 1 Андронкина Н.М. Проблемы обучения иноязычному общению в преподавании иностранного языка как специальности // Обучение иностранным языкам в школе и вузе. СПб., 2001.С. 150-160.
- 2 Гуль Н.В. Подготовка студентов к чтению неадаптированной литературы // Лингводидактические проблемы обучения иностранному языку. СПб., 2001. С. 151-155.

3 Курбанова П.Г. Методика коммуниктивно-ориентированного обучения грамматике английского языка в неязыковом вузе: Автореф.дис...канд.пед.наук.- Махачкала, 2007. С.2-3.

КӘСІБИ МАҚСАТТАРҒА АРНАЛҒАН ҚАЗАҚ ТІЛІ ПӘНІН ОҚЫТУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Шыныбекова А.Ш., Есімова Ж.Д.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада «Кәсіби бағдарлы қазақ тілі» пәні және оның заң факультетінде жүргізілуіндегі өзіндік ерекшеліктері туралы айтылады. Психология, философия, саясаттану, тарих, мәдениеттану сияқты қоғамдық пәндерге қарағанда бұл пән болашақ заң саласы қызметкерлерінің тілдік қорын байытып қана қоймай, мамандығына қатысты мәтін түрлерімен жұмыс істеуді үйретеді және өз жұмысы барысында кездесетін қасаң лексикалық бірліктермен орыс тобындағы студенттерді таныстырады.

Тірек сөздер: *мамандыққа бағыттап оқыту, заң, термин, терминжасам, кәсіби бағдарлы, сала, қылмыс әлемі.*

В данной статье рассматриваются актуальные проблемы дисциплины «Профессионально – ориентированный казахский язык» и о новшествах ведения дисциплины на юридическом факультете в группах русскоязычной аудитории. В отличие от таких гуманитарных дисциплин как психология, философия, политология, культурология и история этот учебный предмет имеет эксплицитно выраженную практическую и воспитательную направленность и формирует у будущих специалистов речевые навыки и умения, обеспечивающие как адекватное восприятие текстов по специальности.

Ключевые слова: *ориентированное обучение по специальности, закон, термин, терминообразование, профессионально- ориентированный, сфера, отрасль, криминальный мир.*

This article deals with the current problems of discipline "Professionally - oriented Kazakh language" and about the innovations of reference disciplines at Law Faculty in Russian-speaking audience. In contrast to the humanities such as psychology, philosophy, political science, cultural studies and the history, this subject has explicitly expressed the practical and educational orientation and forms language skills and the ability of future specialists to provide both adequate perception of the texts in their specialty.

Key words: *law, term, term formation, professionally-oriented, branch, criminal world.*

Қазіргі кезеңде мемлекеттік тілді барлық мамандық бойынша білім алушыларға үйретумен қатар кәсіби бағытта тілді үйрету мәселесі басты өзектілікке айналып отырғаны баршаға мәлім. Қазақ елінің әлемдік қауымдастықта беделінің артуы мен шетелдік мамандар арасындағы халықаралық байланысының нығаюы білім алушы жастардың кәсіби тілді толық меңгеруіне жол ашуда. Мемлекеттік тілді кәсіби деңгейде меңгерту мәселесі – бүгінгі таңда аса өзектілікке ие болды. Кәсіби тілді мемлекеттік саясаттан бөліп қарастыруға болмайтынын осыдан көруге болады.

Кәсіби бағытта тілді меңгертуге арнайы бағдарламалар жазылмаса да жоғары оқу орындарындағы мемлекеттік тілді меңгеруге бағытталған типтік бағдарлама негізінде мәселе жүзеге асырылады.

Кәсіби қазақ тілі пәнін заңгерлер тобында өту барысында жалпы теориясыз үйрету мүмкін емес. Ол үш бөлімнен тұрады: жоғары деңгейдегі қазақ тілінің грамматикасын оқытудан, ресми-іскери және ғылыми стильден, қолданбалы лингвистикалық арнайы мәтіндермен жұмыс түрлерін меңгерту әдістемесінен, яғни, мәтіндер мен затындар (материалдар) мамандығына бағытталады.

Заңгер мамандығы тек қана заңдарды білумен шектелмейді, ол сондай-ақ сөз құрауын сөйлеу және жазу түрінде дұрыс қолданудан тұрады. Кез келген заңгер құжатсыз жұмыс істеуі мүмкін емес, ол мейлі сот, прокурор, тергеуші, қорғаушы, құжат құрастырушы қызметінде жүрсе де көптеген құжаттар қалыптастыратын тұлға болып табылады. Өз кезегінде заңгерге көп сөйлеуге тура келеді, түсіндіру, баяндау, жеткізу шеберлігі де қажет. Кеңес бергенде, түсіндіргенде, ұсыныс айтқанда заңгер көбінесе ауызша сөйлескенде де кәсіби тілді қолданады. Ал талап арызы, келісім-шарт, шағым, өсиет, қаулы, шешім, хаттама, айыптау қорытындысы, үкім, ұйғарым, қадағалау хаты, наразылық құжаты сияқты арнайы заңгерлік құжат түрлерін жасау барысында заңгер-маман арнайы тілдік стандарттарға сүйенеді. Тілдік стандарттар орыс тілінде жасалғанымен қазақ тілінде енді қалыптасып келеді. Парламент қабырғасындағы заң шығару ісімен айналысушы депутаттар парламенттік жарыссөздерде, заң шығару ісінде көптеген қиындықтарды мемлекеттік тілде дайын тілдік стандарттардың қалыптаспауынан кездестіреді.

Баршамызға белгілі болғандай, заңгерлер тілі бір ғана күнде қалыптаспайды. Алайда, орыс тілінің функционалдық қызметі әлі де үстем болып тұрған мемлекеттік-әлеуметтік саланың бірі – заң болады. Студенттердің көптеген ғылыми әдебиеті де орыс тіліндегі басылымдардан, шетелдік ғалымдардың орыс тіліне аударылған оқу-әдістемелік құралдарынан тұрады. Осыдан келіп, мемлекеттік тілде заң шығарудан бастап іс жүргізудегі қиындықтар орысша ойлау мәселесімен астасып жатады. Мәселен, *отобрать лицензию, приобщить к делу, составить протокол, причинить вред, доказать виновность, осуществлять надзор* тіркестері орыс тілінде *взять лицензию, присоединить к делу, сделать протокол, делать вред, показать виновность, проводить надзор* түрінде қолданылмайды. Ал, ендеше неге ол тіркестер қазақ тілінде әр түрлі қолданыста болуы керек? *Отобрать лицензию* – рұқсаттаманы (лицензияны) кері шақыру – алып қою; *приобщить к делу* – іске қоса тіркеу – іске қосымша тіркеу; *доказать виновность* – кінәсін дәлелдеу – кінәсін мойындату; *осуществлять надзор* – қадағалауды жүзеге асыру – қадағалауды іске (іс жүзіне) асыру деп қалыптаспай отырған тілдік стандарттарды көрсетеді.

Сөйлеу тілінде орыс тілінде *убить, лишать жизни – прикончить; мошенник – проходимец; лицо – рожка, морда; кушать – жрать, хавать, слопать; замолчать – заткнуться; толкаться – пихаться; доносить – настучать; влюбиться – втюриться; обманывать – врать, надувать; деньги – бабки, капуста; подделка – липа, фальшивка; аферист – проходимец, жулик, прохиндей; расторжение брака-развод; умышленно-нарочно; командировать – послать; уведомить – сообщить* т.б. сөздер жарыспалы қолданылса да жазба тілде ресми-іскери стильде тек алдыңғысы ғана қолданылады. Бұл қалыптасқан үрдіс. Ал қазақ тіліндегі заң әдебиеттері мен заңнамаларда тіпті келеңсіз қолданыстардан көз сүрінеді. Мұның өзі заң саласында лексикалық стандарттардың әлі қалыптаспағанын көрсетеді.

Кітаби, бейтарап және сөйлеу тілі лексикасы арасында жаргондардың алар орны ерекше. Қай халықтың болмасын өзіндік сөз қолдану ерекшеліктеріне сәйкес жаргон сөздері болады. Студенттер де тілдік ортаның белсенді мүшесі болғандықтан өзіндік жаргондарға, олардың қалыптасуына үлес қосады. *Хвост, завалить экзамен, шпоры, окно, задолженник, училка, летник, повторник* т.б. сөздер орыс тілінде қалыптасқан студенттік жаргондардың бір үлгісі десек, қателеспейміз. Ал осы сөздерді қазақша жаргон ету мүмкін емес, сол себепті де олар орыс тіліндегідей қолданылады. Бұл жаргондарды қазақша қолданудың еш қажеттілігі жоқ, ол тура аударылса, мағынасын дәл жаргон түріндегідей бермейді. Әр түрлі маман иелерінің өз кәсіби сөздерімен қатар жаргондары да болады. Мәселен, *оқытушы – мұғалімдердегі «окно» – сабақ кестесіндегі бос уақытты айтса, дәрігер – хирургтер көптеген жарақат алған науқасты «сложный череп» (күрделі бас қаңқасы) дейді.* Мұндай жаргондар заң бұзушылар арасында жиі кездеседі. Мысалы, *перо – пышақ, конверт – қап немесе киім-кешек салынған дорба, фара – көз, поперхнуться – ұрлығын істеп үлгермей қалу, пацан – түрмеде беделге ие адам; пахан – қылмыстық топ басшысы, бригада – қылмыстық іспен айналысушы топ мүшелері, западло-түрме ішкі тәртібін бұзу; легавый – заң орындарына айтып қоюшы; писарь – қалтаны не сумканы кесіп тонаушы; телка – қыз; дело – қылмыстық іс; лох – қолынан іс келмейтін бос адам; базар – әңгіме; наезжать – сөзбен тиісіп кірісу* т.б. Заң мәтіндерінде, баспасөз бетіндегі қылмыс әлемі туралы мақалаларда бұл сөздер аудармасыз беріледі, олар өз бояуын аударма тілмен жеткізе алмайды. *Мент, мусор, счетчик, крыша, танк, разборка, кинуть, беспредел, бардак, терпила* сөздері де қылмыс әлемінің өзіндік жаргондары. Бұл сөздерге қоса заң қызметкерлері арасында қолданылатын кәсіби жаргондар да баршылық. Мысалы, *износ (изношение) – әйел зорлау ісі; подснежники – қар ерігенде табылатын қысқы мәйіттер; важняк – аса қауіпті әрі ауыр қылмыстарды тергеу ісімен айналысушы заң қызметкері; висяк, глухарь – ашылуы қиын немесе мүлде ашылмайтын қылмыстық іс, громкое дело – атышулы іс, ксива – қызметтік куәлік; проходит по делу – тергеуден өту; пришить дело – қорқыту арқылы істі басқа адамға жабу; замочить – жою; вещдок – заттай айғақ* т.б. Бұлардың бірсыпырасы орыс тілінде *воровское аргю* деп

аталады, қазақша қылмыс әлемінің сөздері, яғни кез келген адам түсіне бермейді.

Заң мәтіндері, өз кезегінде, жоғарыда айтылған жаргондарды баспасөзден аударып беруге тырысады, алайда, одан оның эмоциялық бояуы бәсеңдеп, түсіндіруі тиіс көп сөзділікке барады.

Құқық қорғау органдарына нелер жатады? деген сауалға қатысты сот органдары, прокуратура органдары, әділет органдары мен мекемелері, тергеу және алдын ала тергеу органдары, салық және қаржы, кеден органдары деген сөз тіркестері арқылы кәсіби тіл байлығы қоры толықтырады. *Өкілетті мемлекеттік органдарға* заң мекемелері, заң шығару органдары, жергілікті өзін өзі басқару органдары мен жергілікті басқару органдары жатады. Ал заңдық күші бар нормативтік актілерге: Президент жарлықтары мен үкімет қаулылары жатады. *Тәртіптік жазалау түрлері*: ескерту, сөгіс, жеке еңбек келісімшартын бұзу кіреді. *Қызметтік қару түрлеріне* шолақ қару, тапанша, ұзын дүмді тегіс және кесілген қару; *сот сараптамасына енетін түрлерге* алғашқы, комиссиялық, кешенді, қосымша, қайта сараптамалар кіреді.

Етістікті және есімді сөз тіркестерімен жұмыс істеу үшін мәселені талдау, талқылау, парламентке жолдау, іс қарау, құжат толтыру, іс қозғау, күш көрсету, біржолғы жәрдем, өкілеттік беру, қос азаматтық, кеден алымдары т.б. қолданылады. Бұл тіркестердің әрқайсысымен сөйлем құрастыра отырып, студентпен белсенді жұмыс жүргізуге болады.

Соңғы кезде қазақ тіліндегі заңдардың қоғамда қолдануға қолайлы, тиімді болуы үшін олардың бірінші кезекте сапалы жазылуы талап етіледі. Кейбір заңдардың мәтіндеріндегі ойды түсіну қарапайым халыққа қиын түсетіні де рас. Заң саласында орыс заңгерлері С.С.Алексеев, И. Грязин, С.А.Боголюбовтің еңбектерімен қатар Н.А.Власенконың «Құқық тілі» (1997), А.С.Пиголкиннің редакциясын басқаруымен «Заң тілі» (1990) атты іргелі зерттеулері арнайы заң мәтіндерінің, заңнамалық актілердің тілін, қылмыс әлемі лексикасын қарастырды.

Қылмыс туралы мәтіннің тілдік қабылдану, пайымдау ерекшелігі тұрғысынан сөз ете отырып, оның көпшілік қолданысына негізделіп жасалған мәтін болғандықтан, күнделікті құқық саласының өмірінде жиі пайдаланатындықтан, екіншіден, қабылдауға икемді, жеткізу жағы сапалы болғаны орынды. Бұл тұрғыдан осы қылмыстық құқық мәтіндері арқылы ойлау мен тіл бірлігін екінші қырынан қарастыра отырып, яғни, ойдың тілде берілу деңгейін оның қабылдаушы тарапынан қабылданушы деңгейін қарастыра отырып дәлелдеуге болады. Тіл қандай да бір ойды жеткізу құралы екені белгілі. Бұл оның негізгі қызметі болып саналады. Тілші-ғалым З.М.Шаляпина «тілдің белгілі қызметті атқарып, ойды жеткізуі барысында «мағына → мәтін» моделдерінің арасындағы байланыс қатаң сақталады», – дегені осы орайда орынды айтылған [1, 25 б.].

Түсініктілік деңгей туралы Г.Е.Крейдман, А.К.Поливанова еңбектерінде айтылады. «Бір мәтіндер жеңіл түсініледі, екінші мәтіндер қиындықпен түсіндіріледі, ал үшіншілері «түсініксіз мәтіндерге» жатады», – дей келе, ішкі

құрылымдық тілдік құралдардың орналасу тәртібімен байланысты екенін айтады [2, 191

ҚР Қылмыстық кодексінің 56-бабының 4-тармағында: «Қылмыс жасауға дайындалғаны үшін және қылмыс жасауға оңталғаны үшін өлім жазасы мен өмір бойы бас бостандығынан айыру тағайындалмайды», – деген бап мәтінінде болымсыздық мағынада жазылған сөйлемнің өзі суық қабылданады [3, 280 б.].

Бір мәтіннің бойындағы ұдайы қайталанатын тұлғаларды «сериялық қолданыстар», «стандарттар», «біртектілік, штампы» деген атаулармен беруге болады. Бұл ресми-іскери стильдің басты сипаты болса, заң мәтіндеріндегі міндеттеуші пайымдау да осы қайталанба сөздерді басшылыққа алады. *Айқындау, қолдану, жүзеге асыру, шектеу, болып табылады, босатылады, құқылы, жауапқа тартылады* т.б. сөздер мен сөз тіркестері заң мәтіндеріндегі «жауаптылық» пайымдауын көрсету үшін қолданылады. *Немқұрайдылық, салғырттық* сөздерінің заң мәтіндерінде қолданылуы қазақ тіліндегі салақтық сөзінің орнына қолданылып, «жауапсыздықпен қарау» мағынасының прагматикалық мәнін аша түседі, бұл *небрежность, халатность* сөздерінің мағынасын толыққанды түсіндіреді.

Әдебиеттер:

- 1 Шаляпина З.М. К проблеме моделирования языковой компетенции и языковой деятельности человека в рамках общей модели языковой действительности // Референция и проблема текстообразования. – М.: Наука, 1988. – С.214-232.
- 2 Крейман Г.Е., Поливанова А.К. Дедуктивная правильность текста // Референция и проблемы текстообразования. – М.: Наука, 1988. – С. 191-213.
- 3 Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. – ҚР заңы. – Алматы: Жеті жарғы, 1997. – 280 б.

СЕКЦИЯ 2

**Шет тілдерін оқытудың әдістемесі:
теория және практика**

**Methods of Foreign Language
Teaching: Theory and Practice**

**Методика преподавания иностранных
языков: теория и практика**

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ РЕЧИ НА ЗАНЯТИЯХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ САМОСТОЯТЕЛЬНУЮ РАБОТУ СТУДЕНТОВ

Абдыбекова Н.А.

*Кыргызстан, Бишкек, Кыргызская государственная академия
физической культуры и спорта*

Статья посвящена формированию лингводидактических навыков речевой деятельности на занятиях английского языка с помощью самостоятельных работ студентов.

Ключевые слова: *методические приемы, речевая деятельность, система работы, система упражнений.*

Мақала ағылшын тілі сабақтарында студенттердің сөйлеу әрекетінің лингводидактикалық қабілетін өзіндік жұмыстарды пайдалану арқылы қалыптастыруға арналған.

Тірек сөздер: *әдістемелік тәсілдер, сөйлеу әрекеті, жұмыс жүйесі, жаттығулар жүйесі.*

Article is devoted to formation of linguodidactic skills of speech activity at the English lessons by means of independent works of students.

Key words: *methodical approaches, speech activity, system of work, system of exercises.*

В процессе изучения алгоритмов действий преподавателя по обучению аспектам языка и видам речевой деятельности студенты составляют конспекты фрагментов занятий при работе с фонетикой, аудированием, чтением, говорением, письмом, или серия фрагментов занятий при работе с лексикой и грамматикой. Студенты учатся планированию деятельности учителя и учащихся, а именно: определять и формулировать цели и задачи, реализуемые во фрагментах уроков; различать содержание продуктивной и рецептивной деятельности учителя и учащихся и конкретно ее излагать; выстраивать логическую последовательность действий; выявлять причинно-следственные связи между аспектами деятельности; использовать методические приемы обучения; работать с разными средствами обучения. Целесообразно анализировать работу студентами на базе единого для всех задания (одного и того же грамматического явления, одного и того же текста и т.д.). Это дает возможность коллективного обсуждения, сравнения и корректировки полученных результатов. [1, 73].

Использование методического видеоматериала на занятиях английского языка способствует наглядности и ассоциативности восприятия, осознанию и запоминанию сведений, полученных студентами знаний.

Формирование лингводидактических навыков речевой деятельности на занятиях английского языка невозможно без познания себя и другого человека в общении. Для достижения данной цели нами разработана самостоятельная работа студентов по направлению «Физическая культура и спорт».

Данная работа для студентов дает возможность познакомиться текстами, использовать этот материал в качестве текста для чтения, понимание перевода. Упражнения позволяют закрепить материал.

Самостоятельная работа по английскому языку для студентов 2 курса по направлению «Физическая культура и спорт».

Модуль №1, 2

Ф.И.О. _____ факультет _____ курс _____ группа _____

№	Название текста	дата сдачи	Подпись студента	оценка	Подпись преподавателя
1.	My working day.				
2.	Meals of the sportsman.				
3.	A coach and his athletes.				
4.	Kyrgyzstan – my motherland.				
5.	At the airport.				
6.	The Training process.				
7.	Sport in Great Britain.				
8.	Pier de Coubertin.				
9.	Sport in USA.				
10.	Physical culture and sport in our life				
11.	Methods of movement				
12.	Coaching as a social and pedagogical education.				

Text №1. My Working Day

Задание №1. Read and translate the text into Russian (Прочитайте и переведите текст на русский язык).

On week days I usually get up nearly six o'clock. I do not like to get up early, but I have to, because I have a lot of work to do during the day. I make my bed, wash my face, put my clothes on and go to the kitchen to have breakfast. My mother usually prepares, breakfast for me, but sometimes I do it myself. If I prepare my breakfast for my own, I should have to get up earlier. I do not like big breakfasts; I prefer a cup of coffee and a sandwich.

Then I go to the Kyrgyz state physical culture and sport academy. It is rather far from my house and I go there by bus. I have classes till two or three o'clock, it depends on a week day. Then I come home and have dinner. I like a big dinner, because when I come home from Academy I am hungry. After my dinner, I have a rest for a couple of hours and then I go to training sessions. If I have some spare time I do some work about the house. I sweep the floor, dust the furniture and clean the carpets with the vacuum-cleaner. Sometimes my mother asks me to go shopping.

Then I have supper with my family. I like evenings very much, all members of our family get together after work and study and have the opportunity to talk and to discuss our family affairs. I usually go to bed at about ten o'clock, sometimes at eleven o'clock.

Задание №2. Answer the questions (Ответьте на вопросы).

When do you get up?

What do you do in the morning?

At what time do you have breakfast?

When do you go to bed?

Text №2. Meals of the sportsmen

Задание №1. Retell the text by plan (Перескажите содержание текста по плану).

Preparing for the game takes lot of training and discipline. Hard training with teammates, inspirational speeches from the coach and other seniors of the team, and a short prayer are among other important things you don't forget before the game begins. But these are not the only thing that you need for an excellent performance. Maybe you should be asking yourself... what did you eat before the game?

What you eat before, and after the game and training sessions are to a larger extent contributing factors to your performance and health as an athlete. Most young athletes tend to ignore how much a good diet can help them perform to their fullest. They're often overwhelmed with thoughts of fame and becoming stars, but they forget the basics... a healthy diet!!

An interesting thing about eating for sports is that it's not too complicated. It doesn't require you to change your diet or buy any special food supplements. The same regular meal and snacks can help you reach top form. You'll just need to eat from all food groups for full nutrients package your body needs for superb performance. Have a healthy combination of foods that are rich in protein, carbohydrates, vitamins, minerals and other nutrients to be top of your game.

Задание №2. Answer the questions (Ответьте на вопросы).

1. What meals do you prefer?
2. What healthy food do you eat?
3. How many times a day do you eat?
4. Do you like fruits and vegetables?
5. What kinds of healthy combination of foods do you know?

Text №3. Coach and his athletes

Задание 1. Retell the text by plan (Перескажите содержание текста по составленному плану).

Mr. Smith is a football coach. John is a football player. Mr. .Smith is John's coach. Mr. Smith is a Merited Master of Sports. John has the first grade. He is a very good football player. He is very good football player. He often takes part in competitions.

When the weather is warm, football players often have training sessions outdoors-on the sports ground or on the football pitch. In winter, athletes have

their training sessions indoors.

Mr. Smith is a good professional coach and a former amateur football player. He trains and motivates his athletes. There are two Masters of Sports in the team. The team often participates in the city competitions and wins prizes.

Задание №3. Answer the questions (Ответьте на вопросы).

Who is Mr. Smith? He is a coach.

What's his sports level? He is a Merited Master of Sports.

Is John a Master of Sports? No, he isn't. He has the first grade.

Is Mr. Smith a former football player? Yes, he is. He was one of the top football players in the past.

Text №4. Kyrgyzstan – my motherland

Задание 1. Read the text and name it. Find the main idea (Прочитайте текст, озаглавьте его. Найдите основную идею текста).

Kyrgyzstan is a mountainous country in central Asia. It becomes independent in 1991 after about 70 years as a part of the Soviet Union. There are about 5 million people in our country. About 52% of Kyrgyzstan's people belong to the Kyrgyz ethnic group. Other ethnic groups include Russians, Ukrainians, Uzbeks and other. Currency is the Kyrgyz som.

The Tien-Shan and Alay mountains cover most of Kyrgyzstan. The country's chief rivers include the Chui, Talas and Naryn. The largest rivers are the Naryn, Chui and Talas. The economy in Kyrgyzstan is not much developed. Agriculture accounts for about two-fifth of the value of Kyrgyzstan's economic production. Live – stock rising is the chief agricultural activity.

Lake Issykul literally meaning “hot lake” is said to be the world second-largest alpine lake or second highest negotiable lake in the in the world after the Titicaca in South America. The lake never freezes even in the depth of the winter due to some thermal activity, strong

Задание 2. Continue the sentence, using the text (Продолжите предложения, используя содержание текста).

Lake Issyk- Kul ...

Kyrgyzstan is ...

The largest rivers are ...

Other ethnic groups include ...

There are about 5 million people

Задание №4. Answer the questions in English following the text (Ответьте на вопросы на английском языке, опираясь на текст).

Where is situated KR?

Which countries border KR?

What is the capital of our country?

What are the official languages?

How many people live in our country?

What is the currency of KR?

What are the biggest lakes?

What are the high mountains?

Text №5. At the airport

Задание №1. How do you think what is the text about? Read and translate the text (Как вы думаете, о чем текст? прочитайте и переводите текст на русский язык).

Manas International Airport is the international airport in Kyrgyzstan located 25 kilometers northwest of the capital Bishkek. This airport named after the Kyrgyz epic hero, Manas, at the suggestion of country's most prominent writer and intellectual, Chinghiz Aitmatov. The first plane landed at Manas in October 1974, with Soviet Premier Alexei Kosygin on board. Aeroflot operated the airport's first scheduled flight to Moscow-Domodedovo on 4 May 1975.

There are many departments at the airport. When you arrive at the airport, you can see **departure board** which shows the time, number, and city. At the **check – in desk** they weigh your **luggage**. They also check a ticket and give you a **boarding card** for the plane. You can buy things in the **duty free**. The plane moves the runway. The **pilot and flight attendants** may say: -Please, fasten your seat belt. When the plane lands, you must wait for it to stop. Then the doors open, you go to terminal building and **baggage reclaim**.

Задание №2. Answer the questions: (Ответьте на вопросы).

Where is situated Manas International Airport?

Who are the flight attendants?

What do you buy in the duty free?

Where do they check a luggage and passport?

Задание №3. Pair works: Парная работа.

1. **Make dialogue with partner on theme: At the airport** (составьте диалог на тему: В аэропорту).

2. Explain to foreigner how to go from the airport to the city, how to go from the bus station till center and theater (объясните приезжему, как добраться из аэропорта в город, как доехать от вокзала до центра, как добраться до театра).

Задание 3. Make questions to text (Составьте вопросы к тексту).

Задание 4. Make the sinkwein (составьте синквейн).

Training

Noun, 2 adjectives, 3verbs, synonyms and make sentence.

Text №5.My training

Задание №1. Retell the text by plan (Перескажите содержание текста по плану)

As we are students of Physical Culture Academy we have a physical training lesson almost every day. Before we come to the sport hall we put on our sport-suits and gym-shoes.

At the beginning of the lesson the trainer gives the command “line up!” and we line up in a single or double file. Next come the commands “Dress”, “Eyes right

(left, front)”, “Look at your tiptoes in a straight line!” One of the students of our group gives the report. He says: “Shun! Comrade trainer our group is ready for our physical training lesson”. Then comes the trainer’s greeting and we hear our trainer’s command again: “At ease!” We stand relaxed while he explains the object of the lesson.

During the lesson our trainer gives different commands: “Attention!” Count in twos! Right turn! Forward march! (Ready, go!) Round about turn! Double time march! Slow down! Keep in step! Break! and other. We perform different exercises depending on the kind of sport in which we engage. But we always begin our lesson with free standing exercises. At the end of the lesson we again line up in a single file and say good-buy to our trainer. Our lesson is over.

Задание 2. Read the name of the text and write your own name (Прочитайте ещё раз заголовок текста и дайте своё название).

Text №6.Sport in Great Britain

Задание 1. Read the text and translate it into Russian (Прочитайте текст и переведите на русский язык).

England is a sports-loving nation. The game peculiarly associated with England is cricket. Many other games are English in origin, too, but have been accepted with enthusiasm in other countries. Cricket has been seriously played only in the Commonwealth countries, particularly in Australia, India, and Pakistan. Cricket is slow, and a spectator, sitting in the afternoon sun after his lunch, may be excused for a little sleep for half an hour. Cricket is making no progress in popularity.

Association football or soccer is very popular. Nearly 49 million spectators each year attend matches between the great professional teams organized by the Football League. The biggest event in England is Cup Final played at the Empire Stadium, in Wembley, a London suburb. Rugby football is played with an egg-shaped ball which may be carried and thrown. Rugby is played mainly by amateurs.

The games of golf and tennis are played by great numbers of people. Golf is played in the countryside. It consists in driving a small ball towards and into holes separated by considerable distances, by means of special golf clubs. The aim is to go round using as few strokes as possible. There are many tennis clubs, but every town provides tennis courts in public parks. Next to football, the chief spectator sport in Britain is horse-racing. A lot of people are interested in the races and risk money on the horse which they think will win. Britain is also famous for motor-car racing, boat racing, dog racing, and even races for donkeys.

Задание №2. Answer the questions (Отвeтьте на вопросы).

1. Englishmen are sports lovers or are not?
2. What kind of traditional sporting events in England do you know?
3. Are there any cricket clubs in England?
4. Rugby is the English or American game?
5. What is the most popular game in England?
6. Do Englishmen play soccer in winter or summer?

Text №7. Frédy, Baron de Coubertin

Задание №1. Retell the text by plan (Перескажите содержание текста по составленному плану).

Pierre de Frédy, Baron de Coubertin – Pier de Coubertin was born on the 1 January 1863 in France and he was a talented boy in childhood. His parents sent Pier to England to study.

He was a French educator and historian, and founder of the International Olympic Committee. He is considered the father of the modern Olympic Games. Born into a French aristocratic family, he became an academic and studied a broad range of topics, most notably education and history.

He was the fourth child of Baron Charles Louis Frédy, Baron de Coubertin and Marie–Marcelle Gigault de Crisenoy. Family tradition held that the Frédy name had first arrived in France in the early 15th century, and the first recorded title of nobility granted to the family was given by Louis XI to an ancestor, also named Pierre de Freddy, in 1477. But other branches of his family tree delved even further into French history, and the annals of both sides of his family included nobles of various stations, military leaders, and associates of kings and princes of France. Pier de Coubertin was died on the 2 September 1937.

Задание №2. Answer the questions (Отвeтьте на вопросы).

1. When was Baron Pierre de Coubertin born?
2. Where did Pier study?
3. When was he organized International Olympic Committee?
4. What is the aim of the International Olympic Committee?
5. Where was organized Olympic Congress?

Text №8. Sport in USA

Задание №1. Retell the text by plan (Перескажите содержание текста по плану)

Americans play tennis, hockey and most other international sports but they do not play football in the same way as the rest of the world. The players can run with the ball, touch and push each other. Players wear special clothes for American football with helmets on their heads, because the game can be dangerous.

Like international football teams, American teams have eleven players. The field looks different and even the ball is a different shape. American football is very different game.

Americans love winter sports and ice hockey is the most popular game. This game is very fast and can be dangerous.

Basketball is another popular game in America. Only five people are in each team.

Baseball is the most popular summer sport in America. The first American baseball match was in 1839 in New York. To play baseball you need two teams of nine players. Americans start playing baseball young. There are «leagues» which children of eight can join. The top players become big stars and earn a lot of money every year.

Задание №2. Answer the questions (Ответьте на вопросы).

1. Describe the way Americans play football.
2. Do Americans love winter sports?
3. How many people are there in a basketball team?
4. When did American baseball match first take place?
5. What do you need to play baseball?

Задание №3. Translate into English next sentences (Переводите на английский язык следующие предложения).

1. Как и международные футбольные команды, американские имеют по одиннадцать игроков.
2. . Американский футбол — очень своеобразная игра.
3. Баскетбол — другая распространенная игра в Америке. В каждой команде только пять человек.
4. Бейсбол — наиболее популярный летний вид спорта в Америке.
5. Первый американский бейсбольный матч состоялся в 1839 году в Нью-Йорке.

Text №9. Physical culture and sport in our life

Задание №1. Retell the text (Перескажите текст).

Physical culture and sport in our life plays an important role in our life. We study and train every day. There are a lot of kinds of sport such as track and field, gymnastics, boxing, football, wrestling, volleyball, basketball and other.

As we are students of Physical Culture Academy we have a physical training lesson almost every day. Before we come to the sport hall we put on our sport-suits and gym-shoes. At the beginning of the lesson the trainer gives the command “line up!” and we line up in a single or double file. Next come the commands “Dress”, “Eyes right (left, front)”, “Look at your tiptoes in a straight line!” One of the students of our group gives the report. He says: “Shun! Comrade trainer our group is ready for our physical training lesson”. Then comes the trainer’s greeting and we hear our trainer’s command again: “At ease!” We stand relaxed while he explains the object of the lesson.

During the lesson our trainer gives different commands: “Attention!” Count in twos! Right turn! Forward march! (Ready, go!) Round about turn! Double time march! Slow down! Keep in step! Break! and other.

Задание №2. Answer the question in English following the text (Ответьте на вопросы на английском языке, опираясь на текст).

1. What is your sport?
2. Have you a coach?
3. What is your sports level?
4. Is your coach a Merited Master of Sports?

5. Where do you train?
6. Do you participate in the competitions?
7. Do you win prizes?
8. What is your sports specialization?

Задание №3. Pay attention to the new words and make a text with these new words (выпишите слова и словосочетания, которые на ваш взгляд, которые требуют специального комментария или пояснения).

Text №10. Methods of movement

Задание 1. Read and translate the text (Прочитайте и переведите текст).

Movement s can be classified as follows: stepping, running, leaping, somersaults, and rails, on all fours. The main thing while walking or running is to maintain natural, relaxed movement. This movement originates from the hips, feet gliding over the surface of the ground, hands relaxed and hanging loose, knees slightly bent, exhaling on every step as it touches the ground. Inhalation must be natural. Do not think about it.

Movement within stances: from the hip, the knee moves in step with the supporting leg, the movement of the feet is not the main thing, So do not pay too much attention to feet positions. The main impetus of the movement comes from the pelvis.

Exhale with every pace. Inhaling must be as natural as possible. Do not think about it. Breathing in a human can be divided into three levels: -middle range: this is the typical breathing pattern of everyday life and the natural state of the organism.

-deep or full range: in this type of breathing, a man takes deep breaths, filling the lungs to capacity, thereby ventilating them, saturating the blood with oxygen and pumping up the energy level of the body.

Text №11. Coaching as a social and pedagogical education.

Задание 1. Read and translate the text (Прочитайте и переведите текст).

Being involved into the sport, a person communicates with a coach in many ways-as a teacher, as an athlete, as a psychologist and so on. Having devoted a definite part of his or her life to sports activity, a coach becomes a multifunctional specialist in this field. The knowledge of dealing with future athletes in everyday routine is, of course, a result of hard work and specific talent which a coach should be marked to. Coaching is fundamentally a didactic and educational activity; a coach becomes a multifunctional specialist in this world. Physical education and sports are a basis for health, physical perfection, increased working ability, as well as moral and aesthetic teaching.

A general development of sports increases the creative mankind and influences economic and cultural development. In general, physical education and sport are social values which form an important component of culture. Physical education has a favorable effect on health and so it is one of the most important ways of increasing the efficiency of other activities.

Задания:2. Make questions to text (Составьте вопросы к тексту).

Задания:3. How do you understand following sentences (Как вы понимаете следующие предложения): a coach becomes a multifunctional specialist in this field; coaching is fundamentally a didactic and educational activity; best contribution to the society?

Text №12. Career problems in sports

Задание №1. Retell the text by plan (Перескажите содержание текста по составленному плану).

There are a lot of kinds of sports: your event may be traditional or modern, competitive or non-competitive, it can require special equipment and be very dangerous...Practicing sports you have to do training sessions, take part in competitions, and have injuries. What skills and what kind of personality do you think an athlete needs to reach the top?

At first, you should begin to practice sports as early as possible.' As early as possible 'doesn't mean to start at the age of two, of course. Young athletes live under the great pressures-competitions, crowds of fans, daily training sessions. It's very dangerous to begin when you are not strong and old enough to survive in these conditions. But you should remember that you can begin to grow roses at the age 50 and become famous in the result, but it is impossible to begin to practice swimming at this age and to do your best. Usually, we tried sports at the very young age.

Задание 2.Continue the sentence, using the text (Продолжите предложения, используя содержание текста).

1. Practicing sports ...
2. We tried sports at the ...

Литература:

1 «Иностранные языки в школе» научно-методический журнал. Редакционная коллегия. Москва, 8/2009. 73 стр.

2 Баженова Е.А. Английский язык для физкультурных специальностей. М.2010. 344стр.

CREATION AND USE OF SPEECH SITUATIONS FOR ACTIVATION OF SPEECH ACTIVITY OF STUDYING SENIOR CLASS

Абдимананова Л.С., Искакова А.О.

Казахстан, Астана, ЕНУ имени Л.Н.Гумилева

Мақала жоғары сыныптарда сөйлеу әрекетін жетілдіру үшін сөйлеу жағдаяттарын тұғызуға және қолдануға арналған.

Тірек сөздер: сөйлеу әрекетін арттыру, тұлғаға бағытталған тәсіл, дифференциация

Статья посвящена созданию и использованию речевых ситуаций для активизации речевой деятельности учащихся старших классов.

Ключевые слова: активация речевой деятельности, лично-ориентированный подход, дифференциация

The article looks at designing and applying speech situations for activation of speech activity of studying senior class.

Key words: *Activation speech activity, personal oriented approach, differentiation*

The main aim of teaching foreign language (FL) is to teach learners to communicate in English, namely to speak as well as share the idea. In order to achieve this communicative purpose, teacher should facilitate main concepts of speaking which include speaking in verbal communication, exchanging and sharing ideas.[1, 15]

According to Vlasova A. "Activation speech activity of each learners depends on two conditions, the first is building the pedagogical interaction on the basis of humanistic intercourse and secondly, teacher's providing brain buildings and capacities for effective communication in the procedure of designing speech activity of the studying senior class that are guarantee for personal fulfillment in modern life." [2,3]

Thus, in order to design the speech activity teacher creates the speech situations as the nature of speaking which affects to enhance intelligence and communicative skills of the learner. English language teacher at Kazakh school T.B. Kurmanova claims there are three speech situations to provide following conditions for speaking as [1,15] :

1. To provide the task to make learners to image or think about particular circumstance then speak about that. It means teacher creates situations to think.
2. Giving the task to describe the particular situation or develop that content.
3. Making learners to describe their daily activities.

Considering these situations we might concern that the teacher's primary role is in providing designing speech situation with tasks such as appropriate to learner's need, interests and educational curriculum. Because in Kazakh school educational curriculum covers speaking topics which related to following scopes:

1. **Social-household sphere** includes following subtopics such as relationship, my duties at home, eating out, table manners in my friend's and in my country etc.

2. **Social-cultural sphere** covers subtopics such as "The big cities in the UK and Kazakhstan and places of interest in Kazakhstan you can recommend to foreign guests" and "Outstanding people in the UK and Kazakhstan" and "The Planet Earth" etc.

3. **The scope of the study and work** refers subtopics such as " School exchange programme", " Pen friends" " My foreign friend's and my school time- table" etc.[3,14]

Bogatov A. and Reznikova E. argues application of personal oriented approach makes learners to exhibit their activism with high level of educational-cognitive motivation and to be ready to put question therefore to teach speaking them in FL should pay great attention to complete exercises or activity for situational pattern which stimulate with devices such as specification, abstraction

and generalization which in term , belong to a dominate role in developing speech.[3,4]

Furthermore, they suggest implementing the individual-differentiated approach in FL class which provides powerful capabilities to advance natural motivation in verbal and cogitative activity and organization nature communicative speech at class because differentiation according to the learners ability levels that are more and less able as the way we help **all** learners to achieve learning outcomes and the way we provide appropriate learning opportunities for all. Bobatov and Reznikova have identified individuality and divided it into three learners characteristics as following:

1. **Individual characteristics** which consists a set of natural characteristics such as temperament, deposit and intestinal necessities.
2. **Subjective characteristics** which consists natural and labor skills
3. **Personal characteristics** which covers following individualities:
  - a) Context activity of learner
  - b) Life experience of learner (experiences such with readers, sportsmen and travelling etc.)
  - c) Area of interests of learners such wishes, disposition, spiritual needs
  - d) World view
  - e) Emotional-sensuous sphere
  - f) Personal status in the group such as popularity of learner among fellows, inter- sympathy for finding speech partner and appointing a leader from the group.

№1 Table. Speech situations of T.B. Kurmanova for speaking on the subject matter “Home and houses”

Speech situations	To imagine	To describe a particular situation	To describe a daily life
The content of tasks for creation Speech activity	Imagine that you have 10000 dollar to decorate your house. Tell about how you will spend money, what furniture you will buy, what color will be your room etc.	Describe situation what you will do when you are searching the apartment to live	Describe a house or apartment you have lived in and which you liked. You should say - When you lived there - How looked inside - What kind of area it was in - And explain why you liked living there
Less able learner	Use following phrases <i>If I had 10000 dollar to</i>	Use following phrases <i>Firstly, secondly, most important</i>	Use following phrases <i>I lived with my family, It was very</i>

	<i>decorate my house, I would like to..., I will buy..., In the centre of the city ,</i>	<i>thing for me is...</i>	Because of this/that
More able learner			You may also give addition message How do people usually find place to live in your country? what factors do you think determine where people ?

The table provides examples of Kurmanova's speech situations for speaking in the theme "Home and houses". This is appropriate to eight grade pre-intermediate level students. Each task gives suitable situation to create speaking and teacher might help less learner to achieve the learning objectives through differentiation.

To sum up, in order to activate speech situation depends on teacher's role as a facilitator who provides differentiated instruction according to the learner's individual characteristics which helps to create speech situations to affect learners' intelligence and communicative skills.

Literature:

1. T.B.Kurmanova "To activate speech situations of learners through communicative approach"// Foreign language in school №3(69) 2014// 60 pages
2. M.Vlasova "Actualization of the interrelation between native and foreign languages as a didactic condition of perfection of speech activity of students" 2001, 198 pages
3. Богатов А. А., Резникова Е. В. "Individual- differentiated approach in teaching speaking in foreign language", Ways to improve the quality of vocational training of students//Proceedings of the international. scientific and practical. Conf. Minsk, 22-23 April. 2010 // Editorial Board .: OL Beetle (Rep. Ed.) [Et al.]. - Minsk: BSU, 2010. - 567 p.

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЖАҢА СӨЗДЕРДІ МЕНГЕРТУДІҢ ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

Алиакбарова А.Т., Рскельдиева Д.Б., Утемғалиева Н.А.
(*Қазақстан, Алматы, ҚазНУ имени аль-Фараби*)

Мақалада шет тілін оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер қарастырылады. Оларды сабақ барысында қолданудың мақсаты тек оқытудың нәтижелі болуын қамтамасыз етіп қана қоймай, сабақтың қызықты өтуіне де септігін тигізіп, студенттердің оқу үдерісіне белсенді қатысуымен тығыз байланысты. Мұндай әдіс-тәсілдердің тиімділігі шет тілдерін оқытудың ең басты құрамдас бөлігі болып есептелетін студенттердің пәнге деген қызығушылығын арттырыға негізделген.

Түйін сөздер: шетел тілі, оқыту әдістемесі, жаңа сөздер, лексикалық жүйе, интерактивті әдіс.

Данная статья посвящена активным методам обучения. Главная их задача сделать обучение не только результативным, но и интересным, вовлечь учащихся в процесс обучения, сделать их главными и активными его участниками. Эффективность этих методов обусловлена в первую очередь взрывом мотивации, повышением интереса к предмету, а это является важной составляющей процесса обучения.

Ключевые слова: иностранный язык, методика преподавания, новые слова, лексическая система, интерактивный метод.

This article focuses on active learning methods. Their main task is to make learning not only effective, but also fun, to engage students in the learning process, to make them active participants. The efficiency of these methods is primarily due to the explosion of motivation, increases interest in the subject, and it is an important part of the learning process.

Keywords: foreign language, teaching methods, new words, lexical system, interactive method.

Шет тілін оқыту әдістемесінде ағылшын тілінің лексикасын меңгеру көкейкесті мәселелердің бірі болып табылады. Ағылшын тілін үйренуші студент белгілі бір деңгейде лексикалық бірліктерді есте сақтап қана қоймай, сонымен қатар, оларды сөйленіс кезінде дұрыс қолдана білуі тиіс. Тілді үйрену лексиканы меңгерумен тығыз байланысты. «Лексика» деген ұғымды көбінесе сөзге қатысты қолданғанмен, лексикалық материалдар тек жеке сөзден ғана құралмайды. Сондықтан лексиканы меңгеру сөйлеу үдерісіндегі барлық лексикалық бірліктерді оқып-үйрену деген сөз. Тілді үйренуші шет тілінің лексикасын меңгеру барысында үйреніп жатқан тілдің лексикалық жүйесіндегі ерекшеліктерге байланысты бірқатар қиындықтармен кездеседі. Баршамыз білетіндей, тілдердің лексикалық жүйесі өзіне тән қайталанбас өзгешеліктермен ерекшеленеді. Кез келген тілдегі сөздер лексика-семантикалық жүйені құрай отырып, бір-бірімен тығыз байланыста болады, сондай-ақ, олар жеке дара және оқшау түрде кездеспейді [1, 8 б.].

Тілдердің лексикалық құбылыстарына тән өзіндік ерекшеліктерге қатысты мынадай тұжырым жасауға болады: негізінде екі тілдің лексикалық жүйесіндегі сөздердің арасында түпкілікті сәйкестік (терминологиялық лексиканы есепке алмағанда) болмайды. Бұл сөйлеу кезінде сөздердің қызметіндегі айырмашылықтар мен ерекшеліктерді анықтайды. Екі тілдегі лексикалық құбылыстар арасындағы айырмашылықтар мен олардың ерекше сипаттары бұл құбылыстарды салыстыру арқылы анықталады. Лингвистер мен әдіскерлер тілдерді салыстыру арқылы оқыту қажет деп есептейді.

Адамзат баласы тарихында білім берудің әр түрлі әдіс-тәсілдері қолданылған. Әдіс қолданбай тілді оқыту үдерісі жүзеге асуы мүмкін емес. Оқыту әдісі дегеніміз не? Оқыту әдісі □ дидактиканың ең басты құрамды бөлігінің бірі. Оқыту әдістері білім берудің мазмұны сияқты, оқытудың жалпы мақсат-міндеттерімен анықталады. Оқыту үдерісінің нәтижелі және сапалы болуы оқыту әдістемесінің тиімді жүзеге асырылуына байланысты.

Ол оқытушы мен шәкірттің бірігіп жұмыс атқаруы. Оның арқасында білім, іскерлік, студенттің дағдысы қалыптасып, дүниетанымы мен қабілеті артады.

Тілді меңгеруде сөздік қордың бай болуы да маңызды мәселе. Ағылшын тілі сабағында сөздік қорды дамыту жұмыстары келесі әдіс-тәсілдер арқылы жүзеге асады. Ол □ сұрақ-жауап, сөйлесу, әңгімелесу, түсінік айту, аударма, кітаппен жұмыс, мәтінмен жұмыс әдістері. Әр сабақта тақырыпқа сай көрнекі құралдар, әртүрлі суреттер, кестелер, сөзжұмбақтар, видео кассеталар, электронды оқулықтар арқылы сабақты түрлендіріп отырса, студенттердің сөздік қоры біршама толығады. Жаңа технологияны, әдіс-тәсілдерді тиімді қолдану білім сапасын арттырады. Олардың сөздік қорын дамытуға бағытталған әдістердің жалпы міндеті □ сөздің мағынасын дұрыс түсініп, оны сөйленіс кезінде дұрыс қолдану болып табылады [2, 70 б.].

Сөз материалдық (форма) және идеалдық (мағына) болып келетін күрделі бірліктерден тұрады. Е.И. Пассов психологиялық тұрғыдан келгенде, сөздің екі ерекшелігі бар деп атап көрсетеді, олар: формалық жағы мен мағыналық жағы. Оның біріншісі сыртқы, екіншісі ішкі жағы деп қарастырады. Сөз мынадай компоненттерден тұрады: сөзді көзбен көру және құлақпен есту компонентінен (оны көруге және естуге болады) сонымен бірге, сөздің артикуляциялық және моторнографиялық компонентінен (оны айтуға және жазуға болады) тұрады. Сөздің мағыналық жағы жайлы сөз болғанда, сөз бен ұғымның білдіретін мағынасы қарастырылады [3, 134 б.]. Сөз дегеніміз – логиканың, психологияның және философияның объектісі екендігін айтпағанның өзінде, сөзде әр түрлі лингвистикалық, фонетикалық, морфологиялық, синтаксистік, лексикологиялық, әлеуметтік және этнографиялық мүдделелер де бір арнада тоғысатыны тағы бар [4, 75-77 бб.].

Өзге тілді меңгерту барысында сол тілдің лексикасын түсіндірудің (семантизациялаудың) әр түрлі жолдары болады десек, олардың ішінде ең тиімді дегендерін былайша топтастыруға болады:

- 1) жаңа сөзді көрнекі құралдарды пайдалана отырып түсіндіру;
- 2) түсіндіру әдісі;
- 3) туынды сөздердің жасалу жолдарын талдау негізінде түсіндіру;
- 4) жаңа сөзді санақ (перечисление) арқылы түсіндіру;
- 5) жаңа сөзді ана тіліне аудару арқылы түсіндіру.

Осы сегіз топтың әрқайсысына жеке-дара тоқталып өтейік.

1. Жаңа сөзді көрнекі зат арқылы (құрал) түсіндіру □ көрнекілік әдісі. Бұл әдіс аты айтып тұрғандай, нақты ұғым беретін, заттық атауы бар сөздерді сол затты көрсету арқылы түсіндіруге келіп саяды. Сонымен қатар, ым-ишара арқылы да лексиканы меңгертуге болады. Осы мақсатта әдетте, фильмдер, диафильмдер қолданылады.

Ағылшын тіліндегі үстеулерді (*алдында – in front of, оң жақта – on the right, артында – behind, ортасында – in the middle, жоғарыда – above*) заттың орналасқан орнын көрсету арқылы түсіндіруге, сын есімдерді заттың түр-түсін, сапасын, көлемін көрсету арқылы түсіндіруге болады. Сурет,

сызба арқылы да алуан түрлі өсімдіктер мен жан-жануарларды, түрлі құралдардың атауларын үйретуге зор мүмкіндік бар.

2) Түсіндіру әдісі □ жаңа сөзді, сөз тіркесін, сөйлемдерді түсіндіруде қолданылады. Әр сабақ сайын үйретілетін жаңа сөздер бойынша, яғни сөздікпен жұмыс кезінде іске асырылады. Сондай-ақ, ағылшын тілі грамматикасында кездесетін кейбір ерекшеліктерді түсіндергенде қолданылады. Ағылшын тілінде кейбір сөздердің мағынасы сөйлем арқылы айқындалады. Бұл тұрғыда анық және түсінікті мәнмәтін қолданылуы қажет, демек, тілді үйренуші сөйлемнің білдіретін негізгі ойын, не туралы айтылғанын дұрыс түсіну үшін мәнмәтінді дұрыс түсінуі керек.

3) Туынды сөздерді олардың жасалу жолдары арқылы және жасалуын талдау негізінде түсіндіруге болады. Бұл тәсіл тілді үйренудің барлық кезеңінде қолданылады. Тілді үйренушілердің сөз мағынасын сөзжасам элементтері арқылы анықтай алу қабілетін тілді үйренудің алғашқы сатысынан бастау қажет. Мысалы:

sun (күн) сөзінен sun + ny (күн шуақты)

sun + shine (күн шапағын шашу)

sun + rise – (таңның атуы)

Ағылшын тіліндегі жай сөзден туындаған туынды сөздерді тіл үйренушілерге бастапқы кезеңнен бастап аңғартып отырса, бұдан өзге де туынды сөздердің мағынасын олар түсініп отыратын болады.

4) Жаңа сөздерді санамалау (перечисление) арқылы түсіндіру. Бұл дегеніміз жалқыдын жалпыға көшу, бөлшектің бүтінге айналуы арқылы түсіндіріледі. Мысалы: *What kind of musical instruments do you know ? (Сіз қандай музыкалық аспап түрлерін білесіз?)* десеңіз, ағылшын тілін үйренушілер: *keyboard, piano, bass guitar, violin, saxophone, trumpet, organ, cello, drums* деп санамалай жөнеледі.

What are the types of furniture? (Жиһаздың қандай түрлері бар?) десеңіз, ағылшын тілін үйренушілер: *bedside table, sink, coffee table, armchair, chest of drawers, washbasin* деп бірінен кейін бірін атай бастайды. Осылайша, тілді үйренушілерге апта күндері мен жыл мезгілдері, айлар деп жалпы атауларды берсеңіз, оған қатысты құбылыс пен заттың атауларын тілді үйренушілер өздері сөздіктен тауып келетін болады.

5) Жаңа сөзді ана тіліне аудару арқылы түсіндіру. Аударма әдісіне байланысты түрлі пікірлер өте көп. Жаңа сөздерді тек аудару арқылы түсіндірген жағдайда немесе аудармадан мүлдем бас тарту жағдайында керемет нәтижеге қолымыз жетеді деп айту қиын. Бұл кез келген сөзді түсіндіру кезінде семантизациялаудың жан-жақты әдісі болып табылмайды. Ағылшын тілінде баламасы жоқ сөздер көптеп кездеседі. Көп мағыналы сөздердің де өзге тілдегі эквиваленті сәйкес келе бермейтіні белгілі. Тілді меңгеруде және үйренуде сөздің аудармасыз семантизациясы жоғары деңгейге мүмкіндік береді. Жаңа сөздерді түсіндіруде бір әдіс негізгі болады да, басқа әдістер қосымша болуы мүмкін.

Тілді меңгеруде интерактивтік әдістің маңыздылығын назардан тыс қалдыруға болмайды. Интерактивтік әдіс интеракция деген ұғымнан шыққан. Интеракция жеке индивидтердің, топтардың, жұптың өзара біріккен әрекетке кезегімен әсер етуі. Олардың ізденуін, шығармашылықпен әрекет етуін қамтамасыз етеді. Интерактивті әдіспен сабақ өткізу кезінде оқытушы кеңесші, серіктес рөлін атқарады. Ал топ белсенді түрде сабаққа қатысып, бірін-бірі қолдау, толықтыру арқылы сұхбат құрып үйренеді. Әрбір студент өз міндетіне жауапкершілікпен қарай отырып, ортақ нәтижеге қол жеткізуге тырысады. Мысал ретінде, төмендегі жаттығуды ұсынуға болады:

1. *Answer the questions in pairs.* 1. When did the Second World War end? 2. What is the capital of Columbia? 3. Who wrote Hamlet? 4. How many kilobytes are there in a megabyte? 5. Who invented the theory of relativity? 6. What is 5^x 18:4? 7. How many legs does an insect have? 8. What is water made of?

2. *Match the questions with these answers* (The teacher divides students into two groups and gives them a bit more time to match questions 1-8 with the school subjects by writing the correct number in each box).

chemisty	history	physics	biology
geography	literature	maths	information technology

3. Complete the Verb column.

behave	cheat	do	fail	learn	leave	pass	revise
start	take						

- I must _____ tonight. I have an exam tomorrow.
- Our history teacher was terrible. We didn't _____ anything.
- If you don't _____ your homework, you can't watch TV later.
- The teacher was angry because some of the pupils had tried to _____ in the exam.
- If you want to be a doctor, you have to _____ a lot of exams.
- In the UK children _____ school when they are four and can't _____ before they are 16.
- I hope I'm going to _____ my exams. My parents will be furious if I _____.
- He was a rebel at school. He used to _____ very badly.

4. Match the words and definitions.

<i>boarding school</i>	<i>private school</i>	<i>nursery school</i>	<i>primary school</i>
<i>secondary school</i>	<i>state school</i>		

- _____ A school paid for by the government which gives free education.
- _____ A non-governmental school where you have to pay.

3. _____ A school for very young children, e.g. 1-4.
4. _____ A school for young children, e.g. from 4-11.
5. _____ A school for older children, e.g. 11-18.
6. _____ A school where pupils live, eat and sleep.

Шет тілдері сабақтарында әр алуан әдіс тәсілдерді қолданылу арқылы студенттер арасында белсенділік туғызады және оқушының мемлекеттік стандарт деңгейінде білім алуына кепілдік береді.

Әдебиеттер:

1. Уфимцева А.А. Опыт изучения лексики как системы. – М., 1962. – 287 с.
2. Ботағарина Г. Ағылшын тілін оқытудағы бүгінгі белес // Білім. – 2006. □ № 3. □ 70 б.
3. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иностранному говорению. 2 – изд. – М., Просвещение, 1991. – 134 с.
4. Күзекова З.С. Екінші тіл ретіндегі қазақ тілі оқулығы теориясының лингвистикалық негіздері. – Алматы: LEM, 2005 – 392 б.
5. Clive Oxenden, Christina Latham-Koenig. Upper-intermediate Student's Book. – Oxford University Press, 2011. – 52-55 p.

МЕТОДИЧЕСКИЙ КОММЕНТАРИЙ К УЧЕБНИКУ РУССКОГО ЯЗЫКА ДЛЯ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ 11 КЛАССОВ ШКОЛ КАЗАХСТАНА

Алтынбекова О. Б., Зуева Н.Ю.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Статья посвящена методическим комментариям к учебнику русского языка для экспериментальных 11 классов школ Казахстана.

Ключевые слова: методика, комментарий, учебник, русский язык.

Учебно-методический комплекс, созданный для экспериментальных 11 классов 12-летних школ Казахстана с русским языком обучения, основан на текстоцентрическом подходе, который заключается в анализе всех языковых явлений с точки зрения их функционирования в тексте. Содержание учебного материала позволяет в рамках каждой темы осуществить развитие речес-коммуникативных умений посредством работы со связными письменными и устными текстами, а также закрепить путем повторения систематизацию знаний о языке и речи благодаря включению в учебник и дидактические материалы к нему корректировочных курсов по ортологии и стилистике, орфографии и пунктуации.

Учебник «Русский язык» для общественно-гуманитарного образования начинается [1] с раздела «Язык – общество – культура», целью которого является:

- *осознание особенностей юридического статуса, развития и функционирования русского языка в Казахстане, его роли в коммуникативно-языковом пространстве республики;*

- *формирование понятия о национальном языке как духовном наследии народа, взаимовлиянии языков и культур в полиэтническом и поликонфессиональном государстве;*
- *систематизация знаний об уровнях языковой системы, их единицах, разделах языкознания, формирование убеждения о языке как динамическом, развивающемся явлении;*
- *обобщение знаний о принципах русской орфографии и пунктуации.*

Примерное планирование

№№	Название темы	Кол-во часов
Раздел 1	ЯЗЫК – ОБЩЕСТВО – КУЛЬТУРА	2 часа
Тема 1	Русский язык в Казахстане: юридический статус, особенности функционирования	1 час
Тема 2	Язык как духовное наследие народа	1 час

Первая тема раздела учебника «Язык – общество – культура» посвящена особенностям функционирования и юридическому статусу русского языка в Республике Казахстан. В первую очередь, при изложении этой темы учителю исключительно важно добиться усвоения учащимися юридически правомерного толкования статуса русского языка в Казахстане, который иногда определяется людьми как статус официального языка, что не соответствует закону. Необходимо лишний раз отметить, что, согласно Конституции Республики Казахстан, статус русского языка трактуется следующим образом: «В государственных организациях и органах местного самоуправления наравне с казахским *официально употребляется* русский язык», т. е. здесь не содержится квалификация русского языка как языка официального.

Следует подчеркнуть большую роль русского языка в коммуникативно-языковом пространстве Казахстана, в том числе в образовательной сфере: русский язык по-прежнему остается средством и объектом образования, является обязательным учебным предметом и входит в перечень дисциплин, включаемых в документ об образовании, используется как средство приобретения разнообразной информации, приобщения к мировой культуре и литературе, выступает, наряду с государственным казахским языком, как наиболее мощное коммуникативное средство в полиэтническом Казахстане.

Цели развития и совершенствования рече-коммуникативной компетенции служит текст «Русский язык в Казахстане», помещенный в §1. При чтении материала параграфа необходимо остановиться на тезисе о том, что языковые законодательства в СССР приняты не были, поэтому и в Казахстане юридический статус ни для одного из языков, даже для казахского языка, не был определен. Можно лишь было сделать

умозрительный вывод о функционировании, по-видимому, двух государственных языков – казахского и русского, поскольку девиз на гербе Казахстана: Пролетарии всех стран, соединяйтесь! – был сделан именно на этих языках.

После приобретения независимости в Конституции Республики Казахстан и Законах о языках юридически был закреплен статус казахского языка как государственного и русского языка как официально употребляемого наравне с казахским языком. Интересными сведениями для учащихся может стать объяснение учителем понятий *де-факто* и *де-юре* применительно к статусу и функционированию русского языка в республике.

На первом же занятии необходимо, хотя бы вкратце, ознакомить учащихся с целями, задачами и этапами реализации Государственной программы развития и функционирования языков на 2011–2020 годы. В этой связи следует подчеркнуть, что важным направлением Госпрограммы является *системная работа по сохранению русского языка* как лингвистического капитала казахстанцев.

Необходимо отметить позицию Президента РК Н. А. Назарбаева относительно роли русского языка в мире и Казахстане, представленную в тексте §1.

Выполняя задание 1 как домашнюю работу, учащиеся, используя материал параграфа и «Дидактические материалы» [2], в которых в разделе «Официально-деловой стиль» даны выдержки из Государственной программы, а также привлекая дополнительные сведения из Интернета, напишут эссе о роли и функциях русского языка в Казахстане.

Задание 2, данное с целью формирования как рече-коммуникативной, так и социокультурной компетенции, направлено на обобщение сведений о функционировании русского языка в Интернете на современном этапе. Обсуждая содержание эпиграфа и текста, высказывая свою точку зрения о месте и перспективах использования русского и других языков на веб-сайтах, учащиеся совершенствуют культуру речи, учатся ведению диалога и монолога, приобретают опыт дискуссионного обсуждения.

Одним из заданий к тексту является определение его стиля и типа речи, подробно рассматриваемых в дальнейших параграфах учебника. Такое обращение к последующему материалу, а также к словарям и справочным материалам, помещенным в конце учебника, будет применяться и в других упражнениях, что должно стать привычной работой для учащихся.

Грамматическое задание к тексту «Русский язык и Интернет», данное как послетекстовое, предполагает объяснение учащимися подчеркнутых орфограмм, что потребует от них повторения и закрепления навыков правописания удвоенных согласных в словах, приставок *пре-* и *при-*, суффиксов относительных прилагательных (*французский, английский, немецкий*) и др. Помимо выполнения орфографического задания, учащиеся должны вспомнить, чем бывают осложнены простые предложения, обнаружить их и сделать пунктуационный разбор. Так, в тексте содержатся

два предложения с вводными словосочетаниями (*согласно данным исследования портала; по прогнозу аналитиков*) и одно – с вводным предложением (*как говорится в исследовании*). Учителю важно убедиться, что учащиеся хорошо видят грамматическую основу предложений и безошибочно отличают простые осложненные предложения от сложных.

Текст из задания 3, представляющий собой отрывок из романа М. Ауэзова «Путь Абая», учащимся будет нетрудно определить как образец художественного стиля, однако тип речи здесь трактуется неоднозначно, поскольку в отрывке присутствуют элементы разных типов речи – как текста-повествования, так описания и даже (в отдельных предложениях) рассуждения. Учитель сможет объяснить это особенностью языка и мировоззрения писателя, его оригинальным мастерством, когда в одном и том же отрывке используются разные типы речи и изобразительно-выразительные средства языка, анализ которых дается как послетекстовое задание. Вспомнить виды тропов и риторических фигур поможет справочный материал, содержащийся в конце учебника. После обращения к нему учащиеся легко определяют использованные писателем многочисленные эпитеты (*обновлённая и чудесная песня, глубоко затаённая грусть*), метафоры (*молодые сердца казахов; Пушкин впервые вступил в простор казахских степей, ведя за руку милую свою Татьяну. Он принёс в эти просторы радость своих песен...*) и др.

Работа над текстом из задания 4, посвященном «величайшему богатству народа – его языку», предполагает определение задачи текста, темы и отражение ее в заголовке, который должны самостоятельно придумать учащиеся. Такая подготовительная работа предваряет более глубокое изучение текста и его коммуникативной задачи в следующем разделе учебника. Помимо этого, учащиеся должны распознать следующее: несмотря на то, что произведение принадлежит перу известного писателя М. Шолохова, стиль текста – публицистический, так как порой школьники, ориентируясь только на имя автора, неверно определяют стилевую принадлежность. Свое мнение о стиле текста учащиеся должны аргументированно обосновать.

В послетекстовом упражнении ставится задача указать предложения с однородными членами и, комментируя их пунктуацию, повторить правила расстановки знаков препинания в них. Следует обратить внимание учащихся на предложение, в котором однородные члены соединены попарно при помощи сочинительного союза *и*: *... радость и страдания людские, смех и слёзы, любовь и гнев, вера и безверие...*, что придает дополнительную выразительность высказыванию.

Работа с корректировочным курсом по ортологии и стилистике призвана обобщить знания учащихся о типах языковых норм – орфоэпических, орфографических, лексических, пунктуационных, грамматических, стилистических (задание 5), полный список которых дан в справочном материале в конце учебника. Выработать сознательное

отношение к употреблению нормативной речи поможет также чтение и обсуждение отрывка, предложенного в задании 6, из книги видного детского писателя и литературоведа К. И. Чуковского «Живой как жизнь». Необходимо объяснить учащимся, что в современном русском языке форма множественного числа на *-а, -я* хоть и является продуктивной, развивающейся, тем не менее, широко распространённые в речи формы именительного падежа множественного числа *договора, тренера, инструктора, проректора, редактора, ректора, выбора, шофера* и т. п. являются ошибками, недопустимыми в литературной речи. Сопоставление подобных языковых фактов пробуждает интерес к языку, способствует совершенствованию культуры речи учащихся.

Обращение к соответствующим дополнительным текстам и учебным сведениям, предлагаемым в «Дидактических материалах», «Сборнике диктантов и изложений», а также «Методическом руководстве для учителей» [2–4], которые являются составными частями УМК по русскому языку для экспериментальных 11 классов, поможет более глубокому усвоению темы «Русский язык в Казахстане».

Литература:

1. Алтынбекова О.Б., Зуева Н.Ю. Русский язык. Пробный учебник для 11 классов общественно-гуманитарного направления 12-летних школ. – Алматы: Мектеп, 2013.
2. Алтынбекова О.Б., Зуева Н.Ю. Русский язык. Дидактические материалы: Пробное учебное пособие для 11 классов общественно-гуманитарного направления 12-летних школ. – Алматы: Мектеп, 2013.
3. Алтынбекова О.Б., Зуева Н.Ю. Русский язык. Сборник диктантов и изложений для 11 классов общественно-гуманитарного направления 12-летних школ. – Алматы: Мектеп, 2013.
4. Алтынбекова О.Б., Зуева Н.Ю. Русский язык. Методическое руководство: Пробное пособие для учителей 11 классов общественно-гуманитарного направления 12-летних школ. – Алматы: Мектеп, 2013.

ҚЫТАЙ ТІЛІ САБАҒЫН ҚҰРУДЫҢ НЕГІЗГІ ПРИНЦИПТЕРІ

Анипина А.К.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Берілген мақалада қытай тілін оқытудағы принциптер қаралды. Автор оқытушы мен студент арасындағы қарым-қатынас принциптеріне де жан-жақты тоқталды.

Түйін сөздер: *оқу процесі, индикативті жаттығу, сабақ құрылымдылығы, әдістемелік талап, импровизация, менторлық тон.*

В данной статье рассматриваются основные принципы построения урока китайского языка. А также автор всесторонне рассматривает принципы общения преподавателя со студентами.

Ключевые слова: *процесс обучения, индикативное упражнение, структурность урока, методическое требование, импровизация, менторный тон.*

This article discusses the basic principles of Chinese lessons. And also the author thoroughly examines the principles of communication between teacher with students.

Key words: *the process of teaching, indicative work, structure of lesson, methodical requirements, improvisation, mentor's tone*

Шет тілін үйренудегі нәтиже - студенттің аудиторияда атқарған жұмысынан басқа, өзіндік жеке атқарған жұмысынан да көрінеді.

Оқу процесі кезінде аудиториядағы, үйдегі жұмыста, тіпті лабораториялық жұмыста ауыз екі тіл тоғысып отырады, солай бола тұрса да оқытудың, үйретудің негізі – сабақ болып табылады, ол әдістемелік жағынан дұрыс құрылса, оқыту да соншалықты табысты болғандығы. «Сабақ – ғылыми негізделген, логикалық, мақсатты және жасалып біткен құрылыс». [1]

Сабақты ұйымдастырушы әрі жүзеге асырушы - оқытушы болып табылғанымен, оқытушы мен студенттің бірлесіп атқарған еңбегі арқасында ғана сабақ нәтижелі болады.

Кез келген шет тілі сабағына мынандай талаптар қойылады:

1. айқын тақырып пен сабақ мақсаты (лексика мен грамматикалық құрылымдарды бекіту, ауыз екі тілді дамыту, аударма дағдысы);

2. сабақты жоспарлау мен өткізу барысында әдістеменің негізгі принциптерін қатаң сақтау (оңайдан ауырға қарай, техникалық құралдарды қолдану, оқушылардың жастық және психологиялық ерекшелігін ескеру, оқу құралдарын дұрыс бағыттау, көп көлемде индикативті жаттығуларды пайдалану);

Оқу процесі аса жеңіл немесе аса ауыр болмауы керек. Психологтар айтуынша, оңай оқылған сабақ тез ұмытылады, ал шамадан тыс ауыр тапсырма мүлдем есте қалмауы мүмкін. Сондықтан, берілген оқу құралдары шамадан тыс көп болмауы керек.

3. алға қойылған мақсатқа жету үшін пайдалы жаттығулармен көбірек шұғылданған жөн;

Қазіргі кезде шеттілін оқытқанда сабақ барысында шеттілінде көбірек сөйлесу орын алуда. Оқытушы мен оқушы арасында оқытушы оқушыны бөле берсе, толық шеттілін меңгермегенін айта берсе, оқушының айтқан қалжыңдарына мән бермесе жеке байланыс үзіледі. Оқушы мен оқытушы бірдей деңгейде қарым-қатынас жасау керек. Әрине, бүкіл сабақты тек шеттілде сөйлесуге ғана арнауға болмайды. Бұл әдістемелік жағынан дұрыс емес, себебі әр сабақтың әр минуты жоспар бойынша өтілуі керек.

4. оқудың және жұмыстың әртүрлі әдістерінің саналы және мақсатты түрде алмасып отыруы;

Сабақтың құрылымдылығын сақтау керек, яғни ауызекі сөйлеу қызметінің өзарабайланыстылығы болу керек.

Әр адамның есте сақтау қабілеті әртүрлі деңгейде болады: кейбірі естігенді тез есте сақтайды, басқалары – жазылғанды немесе оқылғанды. Егер адам оқып, тыңдап немесе жазып алып және сөйлеу кезінде бір ғана материал қолданса игеруі анағұрлым өседі.

5. оқыту уақытының әр минутын саналы және тиімді түрде пайдалану;

Сабақ кезінде уақыттың жетіспеуіне байланысты уақытты тиімді пайдалану үшін студенттің белсенді ұстанымы қажет. Оқытушы студент өзін барынша ойын еркін жеткізу үшін және зеректігін көрсету үшін барынша ыңғайлы жағдай жасау керек.

Сабақ – оқыту жүйесіндегі байланыс, өтілетін сабақтар бір-бірімен байланыста болу керек. Сабаққа деген әдістемелік талаптар оқытушының күрделі дайындығынсыз жүзеге аспайды. Оқытушының сабаққа жоспарсыз келуі оның сабаққа дайындығынсыз келгендігін көрсетеді. Оқытушы жоспарсыз жақсы, сапалы, мазмұнды әдістемелік жағынан дұрыс құрылған сабақ өте алмайды. Жоспар түрі – еркін болады, бірақ жоспарда сабақ тақырыбы, оқыту барысы, үй тапсырмасының мазмұны жазылу керек.

Кейде өте ұқыпты жоспармен өткізілген сабақтар да нәтижесіз болып жатады. Ол - оқытушының аудитория спецификасын ескермегендігі, сабақтың эмоционалды және қызықты жағын өткізіп алуы, студенттерге мазмұнсыз немесе өте қиын мәтін бергендігі. Егер бір қызықты мәтінмен ұзақ уақыт жұмыс жасаса немесе оған деген жаттығулар дұрыс құрылмаса, ол мәтін қызықсыз болып кетеді.

Оқытуға қызықтыру үшін жұмыс түрлерін өзгертіп отыру керек. Мысалы, топтағы студенттердің бәріне дерлік бір мәтінді басынан аяғына дейін мазмұнын айтуға мәжбүрlemeу керек. Бұндай жағдайда студенттердің сабаққа деген қызығушылықтары азаяды, студенттерге мәтінді бөліп – бөліп беру керек, диалогты мәтін болса монолог түрінде немесе керісінше айтқызу керек.

Жазуға үйрету – үйрету, оқыту құралының бір түрі, ол мақсат емес, оны әсіресе иероглиф үйрететін оқытушылар жақсы білуі тиіс. Иероглифті сұрау екі сағаттық сабақтың 15-20 минутын ғана алуы керек. Орта және жоғарғы курс студенттеріне сөзтіркестері немесе сөйлемдер аудартып, жазғызып диктант алуға болады.

Көбіне оқытушының тәжірибесінде мынандай жағдайлар орын алып жатады: топ сабаққа келді, оқытушы берген тапсырмаға дайындалып келмеген. Осы жағдайда оқытушы импровизация шеберлігін іске қосу керек, яғни сабақты ары қарай жалғастырып кету, жұмыстың жаңа түрін енгізу, аудитория көңілін аудару, сабаққа көбірек творчестволық қосу керек. Бірақ көп оқытушыларда импровизация әдетке айналып кетіп жатады. Бұндай оқытушылардың студенттері де импровизацияға үйреніп алып үй тапсырмасын немқұрайды орындап жүретін болады.

«Әр сабаққа деген ойластырылған қатынас-оқытушы мен студент арасында бірлескен еңбек тудырады, осылай шеттілі сабағы қызықты сабаққа айналады» [2].

Оқытушының өз-өзін ұстауы сабақтың сапасына әсер етеді. Ол біріншіден мейірімді болу керек, ашушандық, дөрекілік, айқай, қателікке күлу сияқты әдеттерден аулақ болу керек. Оқытушының сөйлеуі – түзу, бірқалыпты, образды, мәнерлі болу керек. Сабақ кезінде көбіне келісу мен мадақтау болу керек, келіспеу мен жазаға тартудан аулақ болу керек.

Шеттілін оқытқанда оқытушы өз мамандығына, жұмысына деген қызығушылығы жоғары екенін көрсетіп отыру керек. Оқытушы тек қана сол шеттілін ғана біліп қоймай, сол елді жақсы білуі тиіс.

«Оқытушы тек өзінің пәнін жақсы біліп қана қоймай, кең дүниетанымы болуы керек, әрқашан қоғамдық-саяси жағдайлар туралы, ғылыми-техникалық жетістіктер туралы, мәдениет, өнер, мораль жайлы түсінігі болуы керек» [3].

Сабақ – оқытушы мен студенттің бірлескен еңбегі, сондықтан сабақта іскерлік, мейірімдік атмосфера болуы керек. Оқытушы сабақ кезінде өзінің көңіл-күйін көрсетпеу керек, ол әрқашан шыдамды болуы керек.

В.А. Сухомлинский айтқан: «Жақсы оқытушы өзінің оқытушы екенін ұмытып кетеді». Бұл сөздің терең мағынасы шеттілі сабағын үйрету кезінде көрінеді. «Оқытушыға менторлық тонды тастаған кезде, ол студенттерге шынайы қызығушылық танытады, өзінің олардан жоғары екенін көрсетпеу керек, олармен тең дәрежеде тұру керек, сол кезде студенттерде қызығушылық пайда болады, тең дәрежеде сөйлеу әріптесіне айналады» [4].

Оқытушы студентпен сөйлесіп отырған кезде қарсы алдында отырған студент екенін ұмытқаны дұрыс, оны қызықты әріптес ретінде қабылдау керек. Ол үшін, оқытушы қарсы алдындағы адамның қызығушылығына назар аудару керек, онымен мейірімді болып өзін еркін ұстауы керек, әңгімелесіп отырған адамның реакциясына көңіл бөліп отыру керек. Бірақ сөйлесу процесі әрқашан да өзара алмасумен жүзеге асады. Оқытушы барынша сөйлесу дағдысын қолданса да, студентке қарым қатынас жасаудың ең қарапайым жүйелерін үйретпеген болса, сөйлесулері сәтті болмайды. Сондықтан сабақ кезінде оқытушы әрдайым сөйлесу тәсілдерін, оның функциясын студентке үйретіп отыру керек.

Студенттерді жақсы қарым-қатынас жасауға үйрету үшін аудиторияда ыңғайлы атмосфера орын алуы керек. Студент пен оқытушы бір-бірін қарым-қатынас жасайтын әріптестер ретінде көру керек. Оқытушы студенттерге арнайы тақырып бойынша сөйлеткенде, әр студентке жаңа идея қосуларын талап ету керек, бір-бірін қайталау керек. Мысалы, «Қытай елшілігіндегі кездесу» мәтіні бойынша бірінші курс студенттерінде көп сұрақтар туындауы мүмкін: кездесу не себепті болып жатыр, кімдер шақырылған, кімдер қонақтарды күтіп жатыр, кездесу қалай өтті, қонақтарға қандай тағамдар ұсынылды және т.б. Осы сұрақтар бойынша әр студент өз ойын айтады және қалжың сәттерді де кіргізуге болады. Студенттің қызығушылығы - оқытушының да қызығушылығы.

Оқытушы әрқашан студентке әсер ету үшін оны барынша мұқиятпен тыңдау арқылы жүзеге асатынын білу керек, оның көзқарасын сыйлау керек. Оқытушының білімі, интеллектуалды деңгейі, ғылыми эрудициясы, жұмыс әдісі, психология негізін білуі – студенттерге тәрбиелік әсер бере алады.

Әдебиеттер:

1. Демина Н.А., Чжу Канцзи. Китайский язык. Учебное пособие. Страноведение. М., 2004.

2. Карапетьянц А.М., Тан Аошуан. Учебник китайского языка. Новый практический курс. Ч.1. М., 2003.
3. Лapidус Б.А. интенсификация процесса обучения иноязычной устной речи. М., 1970.
4. Леонтьев А.А. Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному. М., 1970.

«ИНТЕЛЛЕКТУАЛДЫҚ ҰЛТ» ЖОБАСЫ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аскаров Н., Аскарова А.Ш.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақала ұлттық мектеп моделінің сипаттамас беруге, ондағы отбасының ролін анықтауға және жалпы білім беру мақсатын айқындауға бағытталады. Білім және тәрбие беру ісінде отбасының ролі, Елбасының «интеллектуалдық ұлт» жобасын іске асыруға ат салысу жайы айтылады.

Тірек сөздер: *ұлттық мектеп, модель, интеллектуалды ұлт, жоба, отбасы, тәрбие, білім беру.*

Статья посвящена проблемам создания модели национальной школы, определению целей образования и роли семьи в процессе воспитания и обучения. В ней говорится о роли семьи в воспитании и обучении, реализации проекта Президента «Интеллектуальная нация».

Ключевые слова: *национальная школа, модель, интеллектуальная нация, проект, семья, воспитание, обучение.*

Article is devoted to problems of creation of model of national school, definition of the purposes of education and a role of a family in the course of education and training. In the article it is told about the role of family in education and training, realization of the project of the President "The intellectual nation".

Key words: *national school, model, intellectual nation, project, family, education, upbringing.*

Кез-келген елдің алдағы он бес жиырма жылдан кейінгі болашағын қазіргі білім жүйесі мен ғылымының жай-күйіне, отбасы мен тәрбиенің барысына қарап болжауға болады. Яғни, Қазақстанның болашағы әрбір отбасында, мектеп партасында, жоғары оқу орындарының қабырғасында қаланып жатыр.

Сөз жоқ, білім мен ғылым – болашаққа салынған инвестиция ғана емес, ел болашағын баянды ететін де басты фактор. Ол өз жемісін сол мезетінде емес, біршама уақыт өткен соң ғана береді. Сондықтан да ертеңін ойлайтын, болашағын баянды етуді көздейтін ел білім беру мен ғылымын дамыту саласына ерекше мән береді, оны тиімді ұйымдастыруға баса назар аударады. Осы жағынан алғанда еліміздің білім саласында оң өзгерістер мен ілгеріге бастар қадамдар бар екені рас. Бұл маңызды іске мемлекетпен бірге жеке сектордың да, үкіметтік емес ұйымдардың да ат салысқаны абзал. Елінің келешегіне бей-жай қарамайтын әрбір саналы азаматты өскелең ұрпақтың білімі мен тәрбиесі, елдің интеллектуалдық өресінің өсуі, сол арқылы дамыған елдермен бой да, ой да жарыстыру секілді жайттер толғандырмай

қоймаса керек. Сондықтан еліміздің әрбір азаматы мұндай жауапты істен сырт қалмай, Елбасының «интеллектуалдық ұлт» жобасын іске асыруға ат салысу, еліміздің интеллектуалдық күштерінің қуатын ортақ іске бағыттауға жұмылғандары жөн болар еді.

Осы орайда елімізде ұлттық мектеп моделі қандай болуы керек, ондағы отбасының рөлі, жалпы білім берудегі мақсат неден тұруға тиіс? деген сауалдар туындайды. Сөз жоқ, бұл салада ойласатын, көп болып кеңесетін және шешімін бірге қарастыратын мәселелер жеткілікті. Соңғы жылдарда қоғамда отбасы институтына теріс әсер етуші ықпалдардың артуы, шет елдерден түрлі ағымдар мен ой-пікірлердің, мәдени-ақпараттық өнімдердің талғаусыз тасқындай енуі, соның салдарынан отбасында, өскелең ұрпақ арасында ұлттық салт-дәстүр мен адамшылық қалыпқа сымайтын жағымсыз іс-әрекеттердің бой көрсетуі жасырын емес. Статистикалық мәліметтерге қарағанда, соңғы жылдары елімізде ажырасудың саны күрт артқан. Жасөспірімдер арасында өз-өзіне қолжұмсаушылықтың көбеюі де дабыл қағарлық жағдайға жеткен. Сол секілді ата-анасының ажырасуы себепті «тірі жетімдердің» пайда болуы, әлеуметтік жағдайларға орай «кәрі қыздар» мен «сүр бойдақтардың» артуы, қазақ қыздарының шетелдіктерге күйеуге шығуы секілді жайттердің етек алуы да алаңдатарлық жағдайлар қатарында. Бұл заңғар жазушы Мұхтар Әуезов айтқандай, «ел боламыз десек, бесігімізді түзейтін» межеге жеткенімізді көрсетеді.

Әрине, мұның барлығы – салдарлар. Мұндай сорақылықтардың орын алуына белгілі бір жағдайда «отбасын жоспарлау», «гендерлік саясат», «адам құқығы», «жыныстық тәрбие», «есірткісіз қоғам» секілді ұрандарды перде ету арқылы отбасының өзегін іріту, оқушылар мен студенттерді жастай жыныстық қатынасқа түсуге ынталандыру саясатының жоғары деңгейде, жүйелі түрде насихатталуының етек алуы, телеарналар арқылы зұлымдықты, арсыздықты бейнелейтін кино өнімдерінің жаппай көрсетілуі, пайда табуға ғана негізделген нарықтық құндылықтардың алға шығуы, мектепте әйел мұғалімдердің көбейіп кетуіне байланысты ұл балалардың жасқаншақ, ынжық болып өсуі, жалғызбасты аналардың көбеюі, әйелдердің жаппай жұмыс істеп, балалардың ата-ана тәрбиесінен тыс қалуы, әжелер институтының жұмыс істемеуі секілді көптеген себептердің әсері тиіп жатқанын байқамау мүмкін емес. Осыдан барып, бала бойында отаншылдық сезімнің әлсіреуі, өз елінен, ұлтынан жеру, ана тілі мен ұлттық мәдениетін қорсыну, қоғамды жатсыну құбылыстарының орын алуы таң қаларлық құбылыс емес.

Отбасымен балабақша, мектеп, жоғары оқу орны, әскер, бұқаралық ақпарат құралдары, мәдениет ошақтары, қоғамдық ұйымдар, спорт, т.б. әлеуметтік институттар тікелей байланысты болғанына қарамастан, отбасы үнемі аталған салаларға бағынышты күйде қалуда. Енді осы бағыттағы көзқарасымызды өзгертуге, ұлттың дәстүрлі құндылықтары мен дүниетанымына, адамгершілік қағидаларға теріс әсер ететін ықпалдарға қарсы иммунитетін қалыптастыратын шараларды бірлесе қолға алғанымыз игі.

Бұл ретте, отбасы мен орта білім беру жүйесінің алатын орны ерекше. Өйткені баланың басты ұстазы – ата-анасы. Өмірдің, қоғамның, мемлекеттің өзегі – отбасы. Адам отбасында туып, өседі, Отан аясында қалыптасып, дамиды. Ал, оның жетілуіне, дүниетанымы мен көзқарасының қалыптасуына әсер етуші орта – мектеп. Сондықтан мектеп жай ғана білім беруші емес, адам, тұлға тәрбиелеуші рухани-парасатты ордаға айналуы қажет. Ал мектептің жаны – мұғалім. Баланың қандай болмағы, тегінен, ұшқан ұясында көргенінен бөлек, мұғалімнің де ақыл-ойы мен парасатына тікелей тәуелді екені нақ. Ендеше, бұдан былайғы кезеңде ұрпақ тәрбиесіндегі басты үш таған – мұғалім, оқушы және ата-ана бірлігіне ерекше көңіл бөлетін кез жетті.

Тегінде адам баласының ең үлкен дұшпаны – надандық. Надан адам еліктегіш келеді, біржақты, сыңарезу болады, мәселенің байыбына бармайды, фанатизмге душар болады, өзгенің пікіріне, ұстанымына төзімсіз болады, көрінген адамның да, ағымның да жетегінде кетеді. Мұны түзейтін ақ-адал тәрбие мен шыншыл білім.

Жалпы білім үш құрамдас бөліктен тұрады: білу, игеру және даналыққа қол жеткізу. Бізде білу көп, игеру жағы шамалы, ал даналыққа жеткендер ілуде біреу ғана. Мұның барлығы да білім беру саясатын қайта қарауды қажет етеді. Ал білім жүйесі мемлекеттік саясатқа, мемлекеттің алдына қойып отырған мақсатына тікелей тәуелді. Олай болса, елдің интеллектуалдық кеңістігінде еңбек етіп, тер төгіп жүрген ұстаздар, ғалымдар, шығармашылық жандар қауымы еліміздің ХХІ ғасырға сай ұлттық мектеп моделін бірлесе ойластырып ұсынса деген ойымыз бар.

Осы орайда қазақтың белгілі ғалымы, ежелгі әдебиеттің ірі маманы, білгір ұстаз Алма Қыраубайқызының елімізде тұңғыш рет ұлттық мектеп үлгісін ұсынып қана қоймай, аталған мектепті Алматы облысының Қарасай ауданындағы Жандосов ауылында ашқанына назар аударған орынды. Мектеп «Гуманитарлық Қазақ мәдениеті мектебі» деп аталып, 1993-96 жылдары сынақтан өткізілді. Алайда ел еңсесін әлі де тіктей қоймаған қиын кезеңге тап келіп, қаржылық қиындықтарға байланысты мектеп аяғынан тік тұрып кете алмады. Дегенмен аз ғана уақыт ішінде өз жемісін беріп, зор нәтижеге қол жеткізуге болатынын дәлелдеп берді. Алма Қыраубайқызының уақытынан ерте туған осынау оңды бастамасын заманға сай жетілдіріп, қайтадан жаңғыртса, ұлттық төл мектеп үлгісі болуға сұранып-ақ тұр.

Біздіңше, еліміздегі білім беру жүйесінің мақсаты – сауатты, білімді, біліктілігі жоғары маман дайындаудан ғана тұрмауы керек. Ол, ең алдымен, өзінше ойлай алатын, өзіндік көзқарасы бар, дербес шешім қабылдай алатын, ұлтын сүйетін, ана тілі мен ата дәстүрін ардақтайтын, елінің тағдырына бейжай қарамайтын, ақ пен қараны, обал мен сауапты айыра алатын, парасатты, ой ауданы кең, дара тұлғаларды қалыптастыруы керек. Білім беру саласындағы тәрбие амалдары мен білім мазмұны осы мақсатқа сай ұйымдастырылып, жүйеленуге тиіс деген ойдамыз.

Жақсы маманды шетелден жалдап алуға болады, ал еліне жаны ашитын, еліне болсын деген азаматтарды қайдан аламыз? Оны өзіміз тәрбиелеуіміз қажет. Мұндай маңызды да игілікті істі жалғыз мектепке, білім ошақтарына итеріп тастап қарап отыруға болмайды. Бұған шама-шарқымыз келгенше барлығымыз үлесімізді қосуға тиіспіз.

БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАРДЫҢ КӨМЕГІМЕН СТУДЕНТТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІК БІЛІКТІЛІН АРТТЫРУ

Базарбаева М.М.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада бейнематериалдардың көмегімен студенттердің коммуникативтік біліктілігін арттырып, шетел тілін оқытуда қолдану маңыздылығы көрсетілген.

Тірек сөздер: коммуникативтік біліктілік, қарым-қатынас, мәдениаралық коммуникативтік біліктілік, компонент.

В статье рассматривается важность использования видеоматериалов в обучении языку и в улучшении коммуникативной компетенции студентов.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, коммуникация, межкультурная коммуникативная компетенция, компонент.

The article is devoted to the importance of the use of videomaterials in language teaching and improvement of communicative competence of students.

Key words: communicative competence, communication, cross-cultural communicative competence, component.

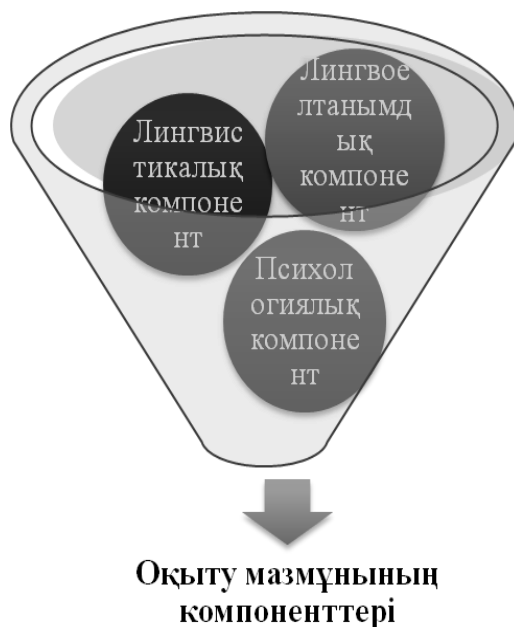
Бейне мәліметті қабылдау мен оны ұғыну, қайта өңдеу, талқылау секілді өзінің белсенді іс-әрекет үрдісі барысында студенттердің білім алуы, олардың білімі жан-жақты коммуникативтік біліктіліктің қалыптасуына әкеледі. *Коммуникативтік біліктілік дегеніміз* шетел тілінде сөйлеуге жеткілікті білімі бар екі немесе бірнеше индивидтердің мәлімет, пікір алмастыру қабілеттілігін айтамыз. Ребекки Л.Оксфордтың айтуы бойынша, коммуникацияны қызметтестік пен ортақ бірлік орнатуға ықпал ететін екі немесе бірнеше индивидтердің өзара алмасуы ретінде анықтауға болады [1; 7].

Әдістеме ғылымындағы коммуникативтік біліктіліктің кейбір анықтамаға тоқталатын болсақ, П.Г. Козлова «коммуникация қарым-қатынас мақсаты үшін тілді қолдана алу қабілет пен іскерлік» деп түсіндіреді. Қарым-қатынас қатысушының бетпе-бет қарым-қатынасқа түсуімен шектелмейді, түсіну мен интерпретация жасауды қоса алғанда, тілдік іс-әрекеттің түрлі формалардың өзара әрекетін қамтиды [2].

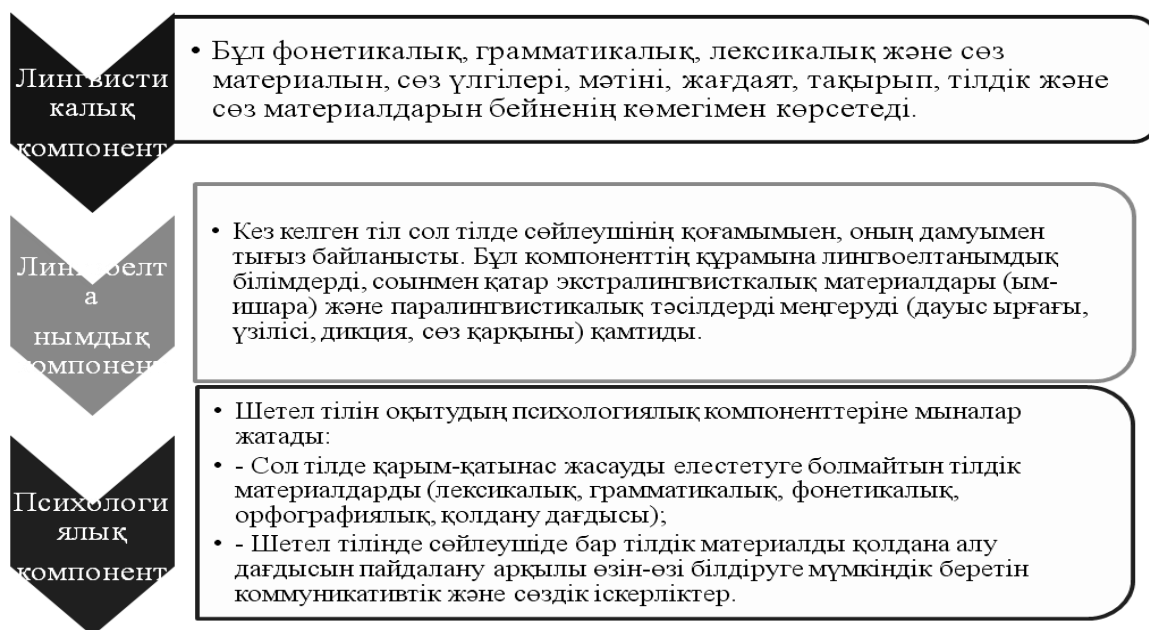
Коммуникативтік біліктілік терминімен қатар мәдениаралық коммуникативтік біліктілік термині де жиі қолданылып жүр. Мәдениаралық коммуникативтік біліктілік дегеніміз не деген сұраққа М.Байрамның анықтамасын айтуымызға болады. «Мәдениаралық коммуникативтік

біліктілікны меңгерген адам шетел тілінде өзге елдің мәдениеті мен өзара қарым-қатынаста бола алады. Олар бірлесіп әрекет ету мен қатынас жолдарын таба алады» [3, 7].

Оқыту мазмұнының 3 компонентін былай көрсетуге болады:

Үш компонентке қысқаша анықтама беретін болсақ, төмендегі сызбадан көруге болады

Лингвистикалық компонент бейнематериалды негізге ала отырып, грамматикалық жаттығулар жүйесін жасап жаңа грамматикалық материалдарды таныстырып, оны бекітуге көмектесетін бейнекурстардың бірнеше түрі бар. Барлық тілдік материалдар нақты жағдаяттарда, мәтінде,

сөздік үлгілерде берілгендіктен тілдік және сөздік материалдармен бейненің көмегімен жұмыс істеу шартты сипатқа ие.

Лингвоелтанымдық компонент бейнефрагменттерді үйлесімді таңдау арқылы оқытушы студенттерге сол тілде сөйлейтін елдің, мәдениеттің элементтерін ұсынады.

Психологиялық компонент ағылшын тілі оқытушылары коммуникация студенттердің грамматикамен, сөздіктермен жұмыс барысында алған білімдерін тәжірибеде қолданғанда ғана жүзеге асады деген ойға салады. Сол себепті коммуникативтік сабақ, механикалық дайындықтан бастап, дискуссия, диспутқа дейінгі барлық жаттығу түрлерін қамтиды деп қарастырады. Десек те, шетел тілінде қарым-қатынасқа түсу үшін студентте сол тілде сөйлеушілердің арасындағы қарым-қатынас қандай, шетел тіліндегі коммуникативтік үдесірісінің негізгі белгілері жайында түсінік болуы керек.

Бейнематериалдарды қолдана отырып, тіл үйретуде, біріншіден, студенттердің қызығушылығын арттырады. Балалар мен жасөспірімдер тілді теледидар мен бейнефильмдерді қолданып шынайы жолмен үйренгенде қызығушылығы тез артады. Бұл әсерлі көріністер мен дыбыстардың қатар келуі тілді басқа құралдарға қарағанда көбірек түсінікті етіп ұсынады. Бұл әрі шынайы болады деп айта аламыз. Сабақта бейне құралдарды қолдану оның өзінің шынайы өмірде қолдануына жол ашады.

Материал қатысушының қызығушылығын оятатындай, назарын өзіне аудартатындай болуы тиіс. Студент көбірек көруге ұмтылып, сұрақ қойып, қойылған ұсыныстар мен идеяларды әрі қарай қолдап, жалғастыруы керек.

Бейнематериалдарды сабақ барысында қолданудың қатысушылардың сөйлеу әрекетін және жеке біліктілігін дамытуға да маңыздылығын айтқан жөн. Шетел тілін оқыту барысында бейнефильмдерді қолдану мотивацияның екі түрін дамытады. Қатысушыға көрсетіліп отырған фильм қызықты болған жағдайда оған сол тілді түсіну оңайға соғады.

Жалпылай алғанда, шетел тілін оқытуда бейнефильмдердің көмегімен студенттердің коммуникативтік біліктілігін қалыптастыруда бейнефильмдерді қолдану әдісінің маңызы зор екеніне көз жеткізуге болады. Бейнефильмдерді көру, бейнематериалдарды пайдалану арқылы студенттер сөйлеу әрекетін дамытып, көрген фильмге негізделген сұрақтар жайлы өз ойларын тиянақты жинақтауға көмектесіп коммуникативтік біліктілігін қалыптастырады.

Әдебиеттер:

1. Oxford Rebecca L. Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know. Heinle&Heinle publishers, 1998. – 342 p.
2. Козлов А.Г. Коммуникативные умения как ядро иноязычной коммуникативной способности // Коммуникативные основы обучения иностранным / неродным языкам. Сборник научно-методических статей. Алматы, 1994.
3. Byram Michael. Teaching and Assesing Intercultural Communicative Compotence. Multilingual MattersLTD, 1997. – 218 p.

COMMENT EXPLOITER UN CLIP MUSICAL EN CLASSE DE FLE?

Бесирова Н., Нусие М., Камзина А.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Авторы данной статьи предлагают разнообразные формы, приемы и методы работы с аутентичными материалами на уроках французского языка. Приведены примеры использования сайта YouTube для поиска аутентичных материалов.

Бұл мақаланың авторлары француз тілі сабағында қолданылатын түпнұсқалық материалдармен жұмыс істеудің әртүрлі формаларын, әдіс-тәсілдерін ұсынады. Түпнұсқалық материалдарды іздеуде YouTube сайты пайдалану үлгілері келтірілген.

Mots clés : documents authentiques, audiovisuels, un clip musical, la vidéo, objectif linguistique, les compétences.

Qu'est-ce qu'un document authentique et comment le choisir ?

De nos jours il est possible d'utiliser de nombreux documents authentiques en classe de FLE. C'est un support d'enseignement original et intéressant du moment que nous savons bien l'exploiter en cours. Nous pouvons ainsi de cette manière mettre en place un cours dynamique et qui sorte de l'ordinaire. Il s'agit premièrement d'identifier un document authentique. Un document authentique est comme son nom l'indique un document réel créé dans un but particulier et non à des fins pédagogiques. C'est à nous en tant qu'enseignant de faire en sorte de travailler sur le document afin de le rendre en quelque sorte accessible aux étudiants. Les documents authentiques sont des documents de différente sorte. Nous pouvons travailler sur des documents écrits comme des articles de journaux, des textes littéraires ou des images aussi. Nous pouvons également travailler sur des documents audiovisuels comme des extraits de films, des publicités ou des clips musicaux. Tout document peut être intéressant du moment qu'il est bien travaillé en amont et que cela sert un objectif particulier. Car bien sûr en tant qu'enseignant, nous devons utiliser un document dans un but précis. Par exemple nous pouvons l'utiliser parce que cela correspond aux objectifs du cours. Ou parce que nous voulons l'utiliser pour étudier un point particulier, par exemple la description physique. Nous devons également prêter attention aux compétences que nous voulons étudier en classe. Par exemple avec un document audio, nous pouvons exploiter la compréhension orale, ce qui n'est pas possible par exemple avec une image. Mais bien sûr, il est tout à fait possible d'ajouter l'étude d'une vidéo en cours qui accompagne cette image. Le document authentique peut servir de support pour le cours ou au contraire être exploité pendant tout le cours.

De toute manière nous devons nous poser des questions lorsque nous voulons travailler sur un document authentique. Premièrement pourquoi nous voulons utiliser ce document en cours. Parce qu'il nous semble intéressant et que cela peut susciter la curiosité des étudiants et les amener à discuter sur un sujet particulier par exemple. Ou parce que nous voulons étudier un point particulier de grammaire ou de vocabulaire ou encore une compétence comme je l'ai indiqué précédemment. Nous devons également prêter attention au public d'étudiants auquel est destiné le

document. Car bien sûr nous n'étudions pas le document de la même manière. Un même document peut être exploité de différente manière selon le niveau des étudiants. Ainsi si les étudiants ont un niveau plus avancé, nous pouvons étudier le document de manière plus approfondie. Le niveau des étudiants nous permet également de choisir des documents d'un certain degré de difficulté. Par exemple avec un niveau élémentaire, il serait difficile d'étudier un reportage vidéo qui est beaucoup trop complexe pour ce niveau. Mais il est bien sûr tout à fait possible d'étudier le document sans le son en exploitant seulement les images du document. Il est également intéressant de remarquer que les documents humoristiques sont souvent utilisés pour tous les niveaux bien qu'il y ait certains types d'humours plus implicites comme l'ironie qui sont parfois plus difficiles à comprendre. Bien sûr il faut également se demander quelle compétence travailler par rapport aux quatre compétences du cadre européen de référence pour les langues. Le cadre de l'exploitation est également important. Va-t-on l'utiliser dans le cadre d'un cours classique ou pour clôturer une séquence. Il est tout à fait possible d'utiliser un document dans le cadre d'une évaluation. Par exemple, nous pouvons utiliser une image telle qu'un tableau pour amener les étudiants à parler sur l'œuvre ou encore écrire un essai à partir de cette image. Ce qui est vraiment intéressant avec les documents authentiques c'est que les possibilités sont pour ainsi dire infinies. Il faut et c'est on pense le plus important réfléchir à la manière de l'exploiter. Nous pouvons par exemple choisir de l'exploiter entièrement ou partiellement. Par exemple découper une image et demander aux étudiants d'émettre des hypothèses et ensuite dévoiler l'image complète. Ou encore exploiter une vidéo sans le son puis avec le son. Enfin il s'agit de réfléchir sur la durée de l'exploitation du document en cours. Est-ce que l'exploitation va durer tout le cours ou seulement une partie du cours ? Cela dépend bien sûr de nombreux facteurs et surtout des objectifs que nous nous sommes fixés.

Comment exploiter un clip musical en classe ?

Il s'agit maintenant d'étudier de manière plus précise comment exploiter une vidéo en cours. Il est intéressant d'étudier une vidéo en cours parce que bien sûr, c'est un contenu dynamique avec plusieurs canaux, audio, vidéo et image. On a choisi d'utiliser un clip vidéo sur les transports en commun parce que on veut réaliser une séance sur ce point en particulier. On a mené une recherche sur internet afin de trouver un document imagé original. La vidéo qu'on a trouvée est d'une durée de 2 minutes 56. C'est une vidéo musicale qui met en scène une chanteuse japonaise « Kumisolo » qui chante en français. Le clip vidéo est réalisé par Camille Durand Rival. C'est une chanson faisant partie d'un album « La femme japonaise » sorti en août 2013. Le titre de la musique s'intitule « transports en commun ». On a trouvé cette vidéo sur le site youtube.com. La référence exacte du document se trouve à la fin de l'article. Nous avons choisi de travailler sur ce document en particulier parce qu'il présente plusieurs intérêts. Il permet en premier lieu de travailler sur les transports en commun, comme le nom de la chanson l'indique. C'est un clip vidéo qui permet de capter l'attention des apprenants. L'avantage d'un clip musical est également sa durée de moins de 3 minutes. C'est un document

imagé dense qui permet de travailler plusieurs objectifs linguistiques et de mettre en place plusieurs activités. C'est un document avec un canal audiovisuel qui permet de travailler l'image, le son et la musique. Même si le document peut paraître difficile pour les apprenants de prime abord avec ces différents éléments, il faut remarquer qu'il y a une concordance des paroles de la chanson avec l'image. Les paroles ne sont pas difficiles et elles seront distribuées à la fin de la séance. Enfin, ce document imagé est intéressant parce qu'il met en scène une jeune femme japonaise dans les rues de Paris. Il est intéressant d'avoir le point de vue d'une personne étrangère sur la France qui permet de travailler par exemple sur les clichés français.

Ce cours peut être réalisé avec de jeunes adultes ou des adultes. Bien que le clip musical soit un peu enfantin et japonisant, on pense qu'il est possible de travailler sur ce document avec ce genre de public. Nous pouvons travailler avec le niveau A1+/ A2. Le premier objectif linguistique est la compréhension orale d'un document imagé complexe comme on l'a expliqué précédemment, incluant l'image, le son et la musique. Ce document permet de travailler le lexique des transports en commun. Certains transports sont mis en scène dans cette vidéo comme le bus, le vélo et permet d'étudier d'autres transports en commun présents en France. L'exploitation permet d'étudier la localisation en demandant par exemple aux apprenants où se trouve Kumisolo. Les connecteurs logiques sont étudiés dans cette séance car ils permettent de retracer les événements de l'histoire mise en scène. Il s'agit également d'étudier le présent duratif ainsi que la notion de futur proche. Les apprenants en travaillant sur ce document vont être amenés à décrire ce qu'il se passe dans la vidéo dans un premier temps. Mais l'exploitation du document fait en sorte dans un deuxième temps d'amener les apprenants à émettre des hypothèses. Ils sont amenés à comprendre et raconter une histoire simple lors d'activités mises en place dans le cours à partir du document. Enfin les apprenants doivent réinvestir tout ce qui a été étudié durant le cours lors d'une activité de jeux de rôle qui a lieu dans la dernière partie de cours. Les habiletés utilisées par les apprenants sont des habiletés de compréhension orale mais également écrite, bien que très peu utilisée. Des habiletés de production orale et écrites seront utilisées par les apprenants, dans les réponses aux questions mais également dans les activités. La séance de cours est d'une durée d'1h30, même s'il est possible d'envisager que la séance dure 2 heures. Il s'agit maintenant d'expliquer quelle est la démarche employée pour exploiter le document. La vidéo a été séquencée au préalable et analysée afin de mettre en place les différentes activités et l'étude progressive du document.

Lors de la mise en route, il s'agit dans un premier temps de présenter une image Cette image se situe au début de la vidéo dans le premier extrait étudié de manière plus précise. Il s'agit pour les apprenants de prendre connaissance du personnage mis en scène dans la vidéo. En présentant cette image, nous posons des questions générales et simples qui amènent les apprenants à décrire ce qu'ils voient dans un premier temps. Il s'agit pour les apprenants de décrire la jeune femme dans un premier temps. Comment est-elle habillée ? Les apprenants vont utiliser le lexique des vêtements et des couleurs. Il s'agit également de décrire le lieu où elle se trouve. La description du lieu amène déjà les apprenants à émettre des hypothèses

sur l'endroit où elle se trouve mais également sur ses agissements, ce qu'elle fait. Dans cette mise en route, il est possible d'aborder le présent duratif et le futur proche, dans la notion d'attente. Par exemple étudier la phrase «Elle est en train d'attendre... ».

Avant d'expliquer la première partie de l'exploitation du document imagé, il s'agit de revenir sur le séquençage de la vidéo qui a été réalisée au préalable. En effet afin de mieux étudier un document authentique imagé en cours, il vaut mieux l'étudier de manière approfondie. On a ainsi fait en sorte de découper la vidéo en quatre extraits que nous allons étudier en cours. Ces quatre extraits sont eux-mêmes découpés en sous-parties qui traitent d'un élément différent. Le séquençage permet d'étudier la vidéo pas à pas et me permet en tant qu'enseignante d'organiser notre cours et nous repérer notamment avec les titres. Voici le séquençage de la vidéo qu'on a réalisée

Parties	Titres	Durée	
1ère partie	1) Introduction, le matin	00 :00 - 00 :18	
	2) Attendre le bus, prendre le bus	00 :18 - 00 :37	
2ème partie	1) Etre en retard	00 :37 - 00 :47	
	2) Inconvénients des transports	00 :47 - 1 :20	
3ème partie	Dans la tête de Kumisolo	1 : 20 -1 :36	
4ème partie	1) Vélo à Paris	1: 36 - 2 :19	
	2)	a) Chant, mise en scène	2 :19 - 2 :36
		b) Fin de la vidéo	2 :36 – 2 :55

Tableau Séquençage de la vidéo

Il s'agit d'étudier le premier extrait de la vidéo qui sert d'introduction et permet d'étudier le fait de prendre le bus. Le visionnage de l'extrait permet de valider ou non certaines des réponses données par les apprenants dans la mise en route. Il faut expliquer aux apprenants que nous allons regarder une vidéo mais sans le son. Ce premier visionnage permet de découvrir la vidéo et le personnage en action. Après le visionnage, il s'agit de demander aux apprenants ce qu'elle faisait dans la première image. Où se trouve t- elle ? Que fait-elle ? Il faut ensuite écouter la vidéo avec le son en demandant aux apprenants de se concentrer sur le mot « le bus ». On demande aux apprenants où elle se trouve et ce qu'elle dit. On écrit le mot « le bus » au tableau, en faisant en sorte d'enseigner des phrases comme « Elle attend/prend le bus. » Nous faisons en sorte d'utiliser des exercices de permutation. On étudie la localisation en demandant régulièrement où elle se trouve. Il est possible d'étudier la vidéo avec le son, parce qu'il n'y a pas de paroles dans cet extrait. On diffuse l'extrait puis on pose des questions sur le temps, l'endroit et l'action du personnage. On demande ainsi : quelle heure est-il ? Quel est le moment de la journée? Où est-elle ? Au début de la vidéo, puis ensuite après. Qu'est-ce qu'elle fait ? Il s'agit de demander aux apprenants de décrire ce qu'ils voient mais également dans une moindre mesure de raconter les actions

successives de la jeune femme. Ils devront employer les connecteurs logiques pour répondre.

Nous étudions ensuite le deuxième extrait. Il s'agit dans un premier temps de visionner la vidéo sans le son. On fait en sorte d'amener les apprenants à se concentrer sur ce que ressent la jeune fille et sur son environnement en leur demandant d'y faire attention avant de regarder la vidéo. Après le visionnage, on demande aux apprenants où elle se trouve et ce qu'elle fait. On demande également comment elle est. On fait en sorte que les apprenants comprennent qu'elle est perdue. Les réponses possibles pourraient être : « Elle est triste. Elle est perdue. » Le deuxième visionnage avec le son permet de valider certaines réponses données par les apprenants. On demande également quelle heure il est. Nous faisons progressivement comprendre que Kumisolo est en retard, elle est « stressée ». C'est un adjectif que nous pouvons enseigner en cours. Dans un deuxième temps, nous demandons aux apprenants de décrire l'attitude des gens dans le bus. On s'arrête ensuite sur une image dans le visionnage de la vidéo.

Cette image représente le contrôleur dans le bus. On demande aux apprenants s'ils savent qui est cette personne et pourquoi elle tend la main. Les apprenants doivent comprendre que cette personne vient contrôler les tickets des personnes dans le bus. Nous écrivons le mot « contrôleur » au tableau en l'expliquant. C'est un point important que les apprenants doivent comprendre parce que l'activité de réinvestissement part de cette image.

Nous rentrons ensuite dans l'imaginaire de Kumisolo, cela peut-être difficile à comprendre pour les apprenants. C'est pourquoi on fait en sorte que les apprenants se concentrent cette fois-ci sur les paroles de la chanson et non sur l'image. Les étudiants vont compléter les paroles de la chanson (cf. Annexe 4). On fait plusieurs écoutes, puis ensuite on corrige. Voici le texte extrait de la chanson, les mots soulignés sont les mots effacés qu'ils doivent compléter :

« *Cher journal,*

9h30 du matin, je suis toujours dans ce bus qui roule au pas.

Tout autour les autossont immobiles, c'est comme un cauchemar.

Je crie mais on ne m'entend pas. »

Le dernier extrait permet de découvrir un autre transport en commun, un vélo utilisé par la jeune femme. Nous faisons visionner aux apprenants la vidéo avec le son en demandant aux apprenants de se concentrer sur ce qu'elle demande au conducteur. Nous nous assurons d'abord que tout le monde a bien compris qui était le conducteur ou le chauffeur. Après visionnage, on demande où elle se trouve, ce qu'elle demande. Puis ensuite ce qu'elle fait, où elle est ? Les réponses attendues sont : « Elle est dans le bus. Elle demande la prochaine station de vélo de location. » On s'arrête sur cette phrase en particulier, et on introduit le mot « vélib » qui est employé à Toulouse. Si le temps le permet, il est possible de demander aux apprenants de lister les différents objets et monuments français présents dans la vidéo. En réalisant par exemple un tableau avec deux colonnes à compléter. Il est également possible de demander aux apprenants s'ils ont déjà visité Paris, s'ils reconnaissent certains monuments. Bien que cette activité soit

peut-être difficile pour certains apprenants. Enfin il est possible de montrer la fin de la vidéo en demandant quelle heure il est et où se trouve la jeune femme. Enfin après avoir étudié deux transports en commun présents dans la vidéo. Il est important d'étudier les autres transports qui existent. Pour cela nous revenons sur l'image des indications de transports et je distribue une feuille avec les images des différents transports. Cette feuille sert de référence pour les apprenants afin qu'ils retiennent le vocabulaire.

Après avoir travaillé sur la vidéo, nous exploitons les images de la vidéo et nous faisons en sorte de vérifier la compréhension du document par les apprenants. Les apprenants doivent remettre en ordre des images extraites de la vidéo. On leur demande de raconter les différentes actions successives décrites dans les images en utilisant le présent de l'indicatif ainsi que les connecteurs logiques. La dernière activité est une activité de réinvestissement. Les apprenants après avoir étudié le document visuel, s'en éloignent progressivement et réinvestissent tout ce qui a été vu dans le cours. Nous expliquons de manière générale ce qui est attendu de la part des apprenants avant de distribuer la consigne. Il s'agit de partir d'une situation imagée à partir de la vidéo. On revient brièvement sur l'image du contrôleur sur lequel s'appuie sur le jeu de rôle en vérifiant que les apprenants ont bien compris. Puis on distribue la consigne du jeu de rôle aux apprenants.

Ainsi voici un exemple d'exploitation possible d'une vidéo en classe de FLE. Il y a bien sûr plusieurs autres possibilités avec d'autres niveaux. Il est également possible avec le niveau fin A1 d'étudier le déroulement d'une journée avec la notion de « métro- boulot – dodo » en insistant sur la chronologie. Nous pouvons étudier les paroles de la chanson de manière plus approfondie en s'intéressant à la construction et au sens des phrases. Pour un niveau plus avancé, niveau B1, nous pouvons nous intéresser au point de vue d'une personne étrangère sur la France et se focaliser sur les clichés présents dans la vidéo. Cette exploitation peut donner lieu à une discussion entre les apprenants qui donneront leur avis sur le sujet des clichés. Quelle image ont-ils de la France? Il est également possible avec ce niveau d'étudier les transports et les inconvénients de manière plus approfondie. Les possibilités sont ainsi infinies et c'est ce qui est intéressant avec les documents authentiques.

Référence:

<http://www.youtube.com/watch?v=-PrWTfuh6r4&hd=1>

Bibliographie :

Cadre européen commun de référence pour les langues, Division des politiques linguistiques de Strasbourg, Edition Didier, 2005

Courtillon Janine, *Elaborer un cours de FLE*, Hachette, 2003

Cuq & Cruqa, *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde*, Grenoble, Presses Universitaires de Grenoble, 2003

Robert Jean- Pierre, Rosen Evelyne, Reinhardt Claus, *Faire classe en FLE, une approche actionnelle et pragmatique*, Collection Techniques et pratiques de classe, Edition CLE International, 2011

Sitographie:

https://www2.espe.u-bourgogne.fr/doc/memoire/mem2005/05_04STA00241.pdf

UPS AND DOWNS OF TEACHING BUSINESS ENGLISH TERMINOLOGY

Божбанова Т.Е.

Казахстан, Алматы, Новый Экономический университет имени Т.Рыскулова

Арнайы бағыттағы ағылшын тілі пәнінің бірден бір түрі Іскерлік ағылшын тілі арнай терминологияларды ұсынады, ал оқытушыға және студентке бұл салада дайындалу және оқу қиындық тудыратынын дәлелдейді.

Тірек сөздер: іскерлік ағылшын, арнайы сөздік, терминология, оқыту

Как одна из разновидностей Английского языка для специальных целей, деловой английский предполагает специфическую терминологию, которая может выглядеть сложной задачей как для преподавателей и студентов, когда, на самом деле это только доказывает, что вопрос подготовки и обучения его не намного сложнее, чем учить общий английский.

Ключевые слова: деловой английский, специальный словарь, терминология, обучение

As a variety of ESP, Business English implies specific terminology which might look like a daunting task both for teachers and students, when, in fact it only proves to be a matter of preparation and teaching it is not a lot more difficult than teaching general English.

Key-words: Business English, specific vocabulary, terminology, teaching

1. Introduction

English is unquestionably the international language of business and because we are living in a world of business changing as rapidly as it has never had before, we find ourselves in front of new and ever growing challenges when it comes to teaching Business English.

This paper reviews some major aspects of teaching Business English that I consider, may contribute to the overall effectiveness of the learning process: is Business English different from Standard English and to what extent? Are authentic materials a solution for teaching Business English?

We face a shrunk and globalised world, with endless developments in communications and technology, and new markets opened worldwide. Consequently, business people, and students attending business courses have other expectations and needs that can be translated as major changes to both what we teach, and how we teach it.

1.1. Short history of teaching Business English

There have been changes in the approach of teaching Business English over decades. However, business English became a topic to be taught distinctively in the late 60s and early 70s when it was already very clear for specialists that it was different from General English at least in point of vocabulary.

Thus, there appeared constant methodological preoccupations. At the beginning it was all about reading economic texts followed by comprehension questions, vocabulary exercises, and repetition drills, lacking the interest for true-to-life business situations. In the late 70s and early 80s the focus was on teaching formulaic expressions introduced in business contexts and practiced in role-plays

of common business situations such as making appointments, making introductions, business lunches etc.

1.2. Changes in the business world influence the teaching of Business English

According to some authors, there have been four major influences over the last ten years with a great impact on the process of teaching and learning Business English and these are: the *development of technology* which allowed people to be in a closer and permanent connection and led to a globalised world of business, people being forced to be extremely effective at a push of a button and English has become the tool for this global communication; *new powerhouse economies*, the second important influence, when countries like China, Russia and India became major players in the world of business, as they are countries that can produce goods more cost effectively due to cheaper raw materials and labour force; the third influence is the emergence of *new markets* in Eastern Europe with consumers hungry for new products previously denied them before the collapse of the Soviet block; last but not least, the huge growth of the *financial sector* which became more dynamic creating a closely joined world, where economies influence each other be it in a positive or a negative way.

All these important movements and changes naturally influence the teaching of Business English. Students are no longer that much interested in grammar or basic business language. To improve effectiveness, they need to know specialized vocabulary; they need to be fluent and quick; they have to become aware of cultural differences and their implications in the business world.

2. What is Business English and Business Terminology?

2.1. Defining Business English

To put it simply, Business English is the English required when you do business. It is about teaching English to adults or university students, working or preparing to work in a business environment, be it a large multinational, a small private company or a state company. The radical difference between teaching General English and business, technical English resides in the very aim of the teaching: it may mean teaching technical, academic words, or just taking notes, making presentation, depending on the students' expectations as they may need it when making presentations, when making telephone calls, for socialising, or negotiating for example. Even if it may be hard, teaching Business English is special and really rewarding as it offers you the possibility to quickly answer to your students' immediate needs for English; it is in strong connection to the day-to-day activities of real life, and you may build special relationships with your students in order to find out more about their working lives and about their particular needs in terms of English language.

To conclude, it is vocabulary, the living body of a language that registers the most dramatic changes of modern world, making it difficult for people - teachers included - to keep up. For instance, the very recent financial crises provide people

with specific vocabulary that becomes almost basic words for most speakers: who knew what toxic assets were until a year ago; stagflation (the economic term for stagnant growth and rising inflation), funt (the financially untouchable) and ninja loans (coming from the abbreviation of No Income, No Job, No Assets) are just some other samples. The Business English teacher needs to constantly update his or her business vocabulary knowledge.

2.2. Who Needs Business English?

Deriving from its very definition, the answer to this question is: either *adults* working or preparing to work in a business environment, be it a large multinational, a small private company or a state company or *Business English students* studying the language either because they need to do their jobs more efficiently or due to the fact they study it in school. Teaching Business English implies highly specific goals and objectives which demand a tight control of the course plan and careful selection of materials and activities. Thus teachers have to be aware of what their real goals are, who they have to communicate with in English, what about and why. If teachers manage to find out precisely what they need to do and in what contexts, then they can adapt lessons accordingly.

As stated above, there is a clear distinction among the learners of Business English: students, or the so-called pre-experience learners and the job experienced learners (Ellis and Johnson 35).

2.3. Teaching Business English to Our Students

In spite of the growing need for learning English and of the expanding practices of Business English teaching, the process of teaching and learning Business English communication skills is not satisfactory and confronted with many challenges. To get the deeper understanding of the issue, it is necessary to investigate into the perceptions and practices of Business English teaching.

3. Resources of teaching Business English

3.1. The teacher/trainer

First of all, the Business English teacher is a university graduate; moreover, a detail of utmost importance, the Business English teacher is primarily a language teacher. The Business English teacher does not need to be an expert in any particular field of business, does not need a business background to succeed in teaching Business English. As Pete Sharma poetically puts it, "for one business English teacher, life is a cold trudge through the snow to a remote factory on the outskirts of a mining town. Over the year, she learns as much about mining as the students learn about language. For another, the students answer all the questions on the needs analysis in the same way: 'I don't (phone) - I haven't started working yet'". It is also rightfully noticed that "it is a misconception that in the field of ESP the teacher has to be an expert in the subject matter." (Ellis 17) The teacher does not have to teach negotiation strategies, management theory etc. He underlines the fact that the teacher should be seen as an expert in presenting and explaining the

language and in taking care of the learners' language problems. The Business English teacher has to prepare students to communicate in a foreign language, i.e. English about business issues students specialize in.

Nevertheless teaching Business English is more than just teaching English, it is more challenging as it involves highly specific goals which ask for carefully selected materials and activities. It is about business as well, so professional skills and language skills are equally needed.

Secondly, today, the paradigm of the traditional teacher directed learning is shifting towards self-directed learning or student-oriented learning that is, most probably easy and practicable with the help of the new technologies.

3.2. Authentic materials

The structures that Business English students have to learn are basically the same as general English students. The difference is in context and vocabulary. Vocabulary can be best learnt in context that is why authentic materials can be a choice.

The definitions of authentic materials are slightly different in literature. What is common in these definitions is that these materials involve language naturally occurring as communication in native-speaker contexts of use (Morrow 13) or rather those selected contexts where Standard English is the norm: real newspaper reports, for example, real magazine articles, real advertisements, cooking recipes, horoscopes, etc.

3.2.1. Advantages and disadvantages

Most Business English books have been on the market for several years and though they may still contain a lot of useful language input and practice, some aspects of their content now appear outdated. The teacher may decide to omit some exercises if they deal with outmoded practice or present old-fashioned ideas or, especially, old-fashioned language.

Advantages of using authentic materials:

1. Authentic materials provide exposure to real language, to a reality level of Business English.
2. Authentic materials drawn from periodicals are always up-to-date and constantly being updated.
3. Authentic materials relate more closely to learners' needs and provide them with a source of up-to-date relevant materials for learning Business English.
4. Authentic materials have a positive effect on learner motivation.
5. Authentic materials provide authentic cultural information.
6. Authentic materials offer a more creative approach to teaching.

Disadvantages of using authentic materials:

Alongside with the unquestionable advantages of using authentic materials which bring the real world into the classroom, these texts often contain difficult language, unneeded vocabulary items and complex language structures, which causes a burden for the teacher in lower-level classes (Martinez 253). Other voices

argue that authentic materials may be too culturally biased and too many structures are mixed, causing lower levels have a hard time decoding the texts. The solution might be for teachers to be thoughtful enough to decide when and how to introduce authentic materials taking into account especially the students' level of English.

3.2.2. Newspapers, magazines, the internet

One of the most challenging tasks language teachers face is how to stimulate the interest of their students. Thus, there is a permanent search for materials to supplement the course book. Where such materials could be found? Almost everywhere. It is just a matter of will and creativity: from cable TV, English language newspapers and magazines, music on the radio. In spite of the praised value added by the use of authentic materials, some consider that the classroom compromises the authenticity of virtually any material. The same could be speculated for a newspaper article selected by the teacher, photocopied and brought to the class as raw material for reading and discussion, or vocabulary work.

The Internet can be used to provide authentic material as well. The teacher can search for sites that focus on a specific topic, make questions, and use online dictionaries for meaning and pronunciation. The company websites are also an interesting source of authentic materials, providing the vocabulary practice students need. Then questions about the content of the website can be prepared so as to make students scan the website for information.

References:

1. Bradrige, William. *Teaching Business English*, <http://www.global-english.com/news/Teaching-Business-English>, last visited 30th Sept. 2011. Web.
2. Michael Thundercliffe, *Current Trends in Teaching and Learning Business English: Adapting to Internationalisation*, <http://www.scribd.com/doc/37409071/Current-Trends-in-Teaching-and-Learning-Business-English>. Web. World English Dictionary Collins <http://www.collinslanguage.com/> Web.
3. Ellis, Mark and Johnson, Christine. *Teaching Business English*, Oxford: Oxford University Press, 1995. Print Maftai, Mara Magda, *The Art of Teaching, The Art of Performing*. The Academy of Economic Studies, Bucharest.
4. http://www.contabilizat.ro/file/cursuri_de_perfectionare/management_si_marketing/managing_change_in_english_for_business_for_special_purposes_challenges_and_opportunities/parte_a2.pdf. Web Sharma, Pete. *Controversies in Business English*. April, 2009.

THE TEACHING OF SPANISH TO NATIVE RUSSIAN SPEAKERS

Хуан Карлос Гинес Орта

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Эта статья рассматривает трудности носителей русского языка при изучении испанского языка как иностранного.

Ключевые слова: *испанский язык, иностранный язык, носители русского языка.*

Мақалада орыс тілді студенттердің испан тілін үйрену барысында кездесетін қиындықтары айтылған.

Тірек сөздер: *испан тілі, шетел тілі, орыс тілді үйренушілер*

This article explains about the difficulties of Russian native speakers when they learn Spanish as a foreign language.

Keywords: *Spanish, foreign language, Russian speakers*

Main difficulties of Russian native speakers when learning Spanish as a foreign language.

Although Russian native speakers can learn Spanish easier than Spanish native speakers can learn Russian there is a series of repeated and common mistakes that must be observed and corrected to avoid that they can become in the future systematic mistakes in higher levels.

The interest towards the Spanish language showed by citizens from the countries of the former Soviet Union started in the middle of the 90s on the last century, especially with citizens from Ukraine and Russia. As a difference from France or Germany, which had a wide experience in teaching their languages to the different Slavic countries, Spain had an important lack of such experience. As a result of that, teachers had to start from the beginning and so they knew a series of specific and grammatical problems, unknown so far, that those students used to have.

I am going to explain a resume of morphologic, phonetic and syntactic problems that I have found along my experience of teaching Spanish in Russia, Ukraine and Kazakhstan.

Interferences of the mother tongue arise in the process of learning a foreign language because some patterns we all have as native speakers are repeated naturally and unconsciously even though they might be important mistakes.

A teacher who knows the other language can prevent from some typical mistakes made by the students from the very beginning. Therefore, it is necessary to have in mind during the process of teaching a foreign language the characteristics of the mother tongue of the students and its linguistic difficulties.

Although it is clear that for a native Russian speaker the process of learning Spanish is going to be easier than for Spanish native speakers to learn Russian, it is also obvious that there is a series of repeated mistakes, some of them important, which can even interfere in the understanding. We are going to concentrate in those mistakes which arise above all at the beginning of the study of Spanish that means, in the first level A1. Most of these mistakes tend to disappear as long as the students deepen into the knowledge of the language, let's say to a B1 level, it means four courses. Some others, for example the correct use of the articles, are grammatical hindrances which turn out to be difficult to overcome if ever.

WRITING

The first difficulty that native Russian speakers find when they start to study Spanish is that the alphabet is different, but since it might be said that all students know or have studied a little English, this problem is already solved. Nevertheless,

since some letters coincide although their sound is different, it may lead to confusion. And thus, for example in the Latin alphabet B, C, H, Y, X (capitals) and r, m (not capitals) correspond in Russian to the sounds /v/, /s/, /n/, /u/, /j/ and /g/, /t/. On the other hand, students find new letters in Spanish: Ñ, LL, Ch and a new sound /z/.

During the first course A1 there is a tendency to read Spanish with a wrong pronunciation, like for example the mistake of reading /C/ at the beginning of a word as /s/ (*con-son*), /Y/ as /u/, /O/ as /a/, or /E/ as /ie/. Another mistake due to the interference of their language is the wrong use of the comma. As long as the students deepen in the language and improve it, most of these mistakes tend to disappear increasingly.

PHONETIC MISTAKES

Vowels: the phonetic mistakes are usually important and present important interferences. As to vowels, the most important mistake is the confusion above mentioned /O/ for /a/. The students, as in their native language, tend to pronounce /O/ without stress as /a/ making important mistakes which sometimes cannot be understood. *Color* (colour) will be *calor* (heat), *contar* (explain) will be *cantar* (sing) and *Luciano* (male) will be *Luciana* (female) (*Luciana tiene una novia – Lucian has a girlfriend*).

Consonants: the main difference that Russian native speakers find in the Spanish language is the sound /Z, C/ (*Zaragoza*) which is for some students difficult but since Spanish is not only spoken in Spain (44 millions) but also in Latinamerica by 400 millions speakers who pronounce /Z,C/ like /s/ is recommendable to accept the obvious: the majority of native speakers of the Spanish language do not pronounce /Z,C/.

Owing to the influence of the English language, the Spanish /H/ which is mute tends to be uttered like /H/ aspirated 'h (*hotel*). This is a common mistake which leads to an important confusion and it is possible that a native speaker does not understand the meaning.

Other mistakes:

-pronunciation of /V/ like /f/ instead of /B/ (there is no difference in Spanish between /B/ and /V/ because of the influence of the bask language).

-difficulty to utter a voiced consonant at the end of a word like /D/ for example *Madrid* for voiceless /T/ (*Madritt*)

-difficulty to pronounce /R/ (multiple vibrant) at the beginning of the word. Usually it is uttered like simple vibrant /RR/ for example *Rafael*= like *RRafael*

-difficulty to pronounce properly a liquid /R/ between vowels (*pero*). Many students tend to pronounce simple vibrant /RR/ (*perro*).

MORPHOSYNTAXIS

Mistakes are in morphosyntaxis more important. The most common mistakes are:

-Confusion and bad use of the articles: the right use of articles is without any doubt one of the most difficult grammatical points for Russian native speakers. These are some of the main confusions and interferences:

-confusion between determined and undetermined articles: *el, la, los, las* and *un, una, unos, unas*.

-absence of article at all: *trabajo en (una) fabrica*

-use of articles when they are not needed: *mi padre no tiene el trabajo*

-use of article instead of possessive pronoun: *la hermana se parece mucho a mí*

-Substantives: the most important difference between both languages is that Spain has lost the cases which Latin (a synthetic language like Russian) had and it is now an analytic language with a wide use of prepositions. At the same time, Spanish lost one of the genders (neutral) of the Indo-European language which the Russian language still preserves. In this field, the most common mistake made by the students is the confusion of genders, for example the repeated mistake of the words ending in –ema (problema, sistema, dilema, tema, teorema) which stem from Greek and which have kept the neutral gender, that is, masculine *el* in Spanish; for the same reason the neutral of Latin became masculine. Students tend to consider logically these words as feminine because they end in –a. These words are exceptions in Spanish since words ending in –a are almost all feminine.

Another mistake is the gender confusion of words ending in –e or consonant, because they do not show the gender: *el llave, la pez, el fuente, la valle* and they give to these words the Russian gender: ключ (masc), рыба (fem), фонтан (masc), долина (fem.).

-Adjectives: as a difference to the Russian language adjectives are postponed to the noun in Spanish. Russian speakers usually change the right order in lower levels.

-Pronouns: in Spanish there are three distances *este, ese, aquel* corresponding to the adverbs *aquí, ahí, allí*, whereas in Russian there are only two.

There is a big ambiguity in the pronoun *su*, which can refer to he (his), she (her), they (their) and *sus* (plural of these possessive). It means, the singular *su* and the plural *sus* correspond to *его, ее, Бав, их, своих*, which makes it difficult for Russian speakers to distinguish properly singular and plural; besides the possessive pronouns concord in gender and number with the substantive to which they refer. For these reason students tend to mix both pronouns and often they say *¿Dónde está sus casa? (de ellos-ux)* or *¿Dónde están su casas?(de él-ero)*

The use of *usted* (in third person of singular and third person of plural) is another big confusion because Russian uses the second person of plural.

-Verbs: there are big differences between the two verbal systems in both languages. Whereas in Spanish the category of time predominate in the verbal system in Russian is the aspect. Especially difficult for Russian speakers is the use of past in Spanish, which has a wider variety and more possibilities to express it. There are interferences because of the use and direct translation of perfective and imperfective aspects.

Another important problem which leads to repeated mistakes (not only in Russian speakers) is the use of *ser* and *estar* (meaning both to be). The same as in English do-make, *ser-estar* should be learned by heart often. More difficult indeed

is to distinguish and understand the difference between *Juan es un enfermo* and *Juan está enfermo* in Russian *Хуан болеет*.

Finally, another wrong use in the verbal aspect is the confusion between indicative and subjunctive.

Adverbs: perhaps the biggest difference is that Spanish adverbs tend (sometimes) to be analytic (*a posta, sin querer, a propósito*) but the Russian language prefers synthetic forms (*нарочно, нечаянно, намеренно*).

SYNTAX

In general it can be said that the syntax is not a problem for Russian native speakers. Only in very low levels there is a tendency to put the adjective before the noun.

VOCABULARY

The most frequent mistakes are due to words which are similar but which do not coincide in something, for example the meaning or the accent, producing false analogies; these words are usually words from another language (Latin and Greek). Sometimes the words are totally the same (*sintaxis, linguística*) but the accent position is different and must be remembered. Sometimes the meaning coincides, like *conferencia*, but in Russian it means besides “congress” but not in Spanish which can mean “class”. There is no coincidence in the word *inteligencia*, which is not the Russian intelligentsia.

There is a special group of verbs: *ir, llegar, venir, traer, llevar, viajar*. In Russian this group is more difficult than in Spanish and has a more variety of words and forms, but whereas in Russian it is more important to express if the movement has one or more directions (one way and return) and to say if the movement is on foot or in vehicle, Spanish pays attention to the process of the movement, the direction and the situation of the speaker. In this way Russian native speakers do not distinguish between *llegar* and *venir* which can be expressed in Russian with the verbs *идти, проходить, прийти, ехать, приехать, приезжать*.

As a conclusion, it is important to prevent students from mistakes from the very beginning in order to avoid a future wrong use of the language. These mistakes can be so deeply assimilated that once the speaker has a higher level it will be very difficult to restore them for the right forms.

References:

1. Guzman, Rafael y Herrador, Manuela “La enseñanza del español a rusoparlantes”. *El español, lengua del mestizaje y la interculturalidad*. 2008.

TEACHING BUSINESS VOCABULARY

Жанадилова З.М., Карашина Г.Т.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В статье рассматривается один из аспектов обучения иностранному языку – обучение лексике делового английского языка по дисциплине "Профессионально -

ориентированный иностранный язык". Цель этой статьи состоит в том, чтобы описать различные методы, которые мы используем в обучении незнакомых слов делового английского языка, такие как словообразование с помощью префиксов и суффиксов, идиомы, синонимы и антонимы, фразеологические сочетания.

Ключевые слова: освоение слова, дефиниция, идиома, родственные слова, синоним, антоним.

The article deals with one aspect of teaching a foreign language – teaching business vocabulary on discipline "Professionally oriented foreign language". The aim of this article is to describe various methods which we use in teaching unknown business vocabulary in a classroom. There are many possibilities of teaching vocabulary in the business English classroom. As classes are made up of students with different levels of language knowledge, it is necessary to find different activities for different groups. The article considers the most commonly used methods of introducing new words, such as definitions, multi-word verbs, idioms, related words, prefixes and suffixes, synonyms and antonyms.

Key words: word acquisition, definitions, multi-word verbs, idioms, related words, prefixes and suffixes, synonyms and antonyms.

Мақалада «Мамандыққа бағытталған шет тілі» пәні бойынша кәсіби ағылшын тілінің лексикасын оқыту, яки, шет тілін үйретудің бір аспектісі қарастырылады. Бұл мақаланың мақсаты – кәсіби ағылшын тілінің беймәлім сөздерін оқытудағы қолданылып жүрген әртүрлі әдістемелерді сипаттау. Мысалы, префикстер мен суффикстер арқылы сөз жасауды, идиомаларды, синонимдер мен антонимдерді және фразалық сөз тіркестерін қолдану тәсілдері.

Тірек сөздер: сөз қабылдау, түсініктеме, идиома, туыс сөздер, префикс, суффикс, синоним.

There is no doubt that teaching vocabulary plays a dominant role in creating understanding of any language. According to Wilkins without grammar very little can be conveyed, without vocabulary nothing can be conveyed. Therefore, vocabulary should be placed in the centre of language teaching, because it plays an important role in understanding what students hear, see and read. In other words, vocabulary is necessary for expressing meaning and in using the receptive – listening and reading – skills. Alongside with receptive skills, vocabulary is also important for the productive skills, such as speaking and writing. Hence, there are four types of vocabulary usage: listening, reading, speaking and writing:

listening: recognizing and understanding words in the process of listening;

reading: recognizing and understanding words in the process of reading;

speaking: using words in speech;

writing: using words in writing.

Also we want to note that there are three basic word acquisition levels: active vocabulary, passive vocabulary and unknown words.

Active vocabulary – the words which can be used by the learners fluently and correctly in all situations, in its written and spoken forms.

Passive vocabulary – the words which the learner can recognize and understand their meaning when they are written or pronounced by someone.

Unknown words – a learner doesn't know the word, never saw it in written and never heard it.

The aim of this article is to describe various methods which we use in teaching unknown business vocabulary in a classroom. Learners who are fluent in English may still have a lack of knowledge of specific vocabulary used in the business world because one of the main areas of difference between teaching general or business English lies in the vocabulary which needs to be taught and learned. It should be noted that the motivation of our students for learning this vocabulary is generally high because it will be necessary for their future jobs. Students of Business English should try to study the vocabulary that is most directly tied to their area of work, be it accounting, finance, marketing, management. Teachers of Business English need to focus clearly on the needs of their students and work with them in their specialties in terms of vocabulary.

There are many possibilities of teaching vocabulary in the business English classroom. As classes are made up of students with different levels of language knowledge, it is necessary to find different activities for different groups. Here are the most commonly used methods of introduction new words.

One of the basic principles of teaching vocabulary is to teach words in relationship to other words: synonyms and antonyms (opposites).

A synonym may be used to help the students to understand the different shades of meaning if the synonym is better known than the word which is being taught.

For example: fall – drop – decline – decrease;
rise – improve – gain – increase;

Synonyms help to enrich the students' vocabulary bank and provide alternative words. But it should be noted, that sometimes there is one problem with it: there are no true synonyms. Every word has its own meaning and usually its own usage. Therefore, care is needed when explaining vocabulary by giving synonyms. An explanation of the word's usage is necessary. For example, above mentioned synonyms – fall, drop, decline, decrease – can be used in different cases. The verb

“fall” means to move quickly downwards from a higher position, usually by accident: Ann has just fallen downstairs and hurt her back. “Drop” – to reduce something to a lower amount or value: We had to drop the price of our house to sell it. “Decline” – to become less or worse: In many cases living standards are declining. Share prices declined sharply last week. “Decrease” – to become less: Prices are expected to decrease by less than 1 per cent this year.

Antonyms (or opposites) – it is not difficult to comprehend the meaning of the word when one member of a pair of opposites is understood. This also helps the students to understand the different shades of meanings of a word. For example, to buy – to sell, to borrow – to lend, cheap – expensive, strong – weak.

The next frequently used strategy in teaching vocabulary is the use of definitions. To introduce the unknown word through definition the teacher should use the terms that are better known or easily guessed than the word that is defined. In using this strategy it is very useful to refer to reliable dictionaries. There are

many monolingual English dictionaries of different publishers, such as Oxford, Macmillan which can help teachers to teach new vocabulary.

When teaching vocabulary, it helps to teach words in groups, especially when the groups of words often occur together. For example, when teaching the word “*economy*”, it is useful to teach related words such as *economics*, *economical*, *economist*, *economize*, etc.

Prefixes and suffixes.

Prefixes can have different meaning. Prefixes can make a word negative, for example, adding *un*, *im*, *in*, *dis*. For example, patient – impatient, formal – informal, emotional – unemotional, honest – dishonest. Prefix *re* means that something happens again, for example: launch – relaunch, organise – reorganise, locate – relocate.

These inflections are vital for students’ understanding of words and can increase their vocabulary substantially simply by inflecting words they already know.

Suffixes work in the same way by adding *less*, *ness*, *ment*, *er*, *ee*. *able.tion*

Examples:

- ness: weakness, calmness,
- ment: development, employment, announcement,
- less: countless, jobless,
- able: reliable, fashionable, countable,
- er|-or: interviewer, employer, producer, competitor,
- ee: interviewee, employee, addressee.
- tion: competition, implementation, acquisition.

Teaching the prefixes and suffixes appropriate to new vocabulary helps the students to guess what a new word might mean by reference to words they already know. In this way, prefixes and suffixes can help to introduce new words easily. For example, knowledge of the word “*employ*” can easily help the students to guess the meanings of the following words: *employer*, *employee*, *employment*, *unemployment*, *unemployed*.

One more way of enriching students’ vocabulary is teaching multi-word verbs. For example, *to take up* means *to accept*: We’d like to take up your invitation to visit you next year. The meaning of *to take out* is *to entertain*: *Our Sales Manager is taking them out tonight*. *To turn down* is equal to *to refuse*: *It was a shame to turn down their invitation to the sales conference*.

At higher levels (Intermediate and Upper Intermediate) to enrich the vocabulary idioms can be taught. For example, idiom *not to see eye to eye* means *to disagree with someone* (*We don’t see eye to eye about relocating our factory*), idiom *to get on like a house on fire* means *quickly have a friendly relationship with someone* (*I get on like a house on fire with our Polish agent; we like the same things and have the same sense of humour*).

To ensure that students not only understand them, but also learn to use them, idiom examples should be presented in context, for example, in simple conversations where the meaning of the idiom is clear. In teaching idioms the goal

is to get students not only understand idioms, but also learn how to use them effectively. For example, the class can be divided into pairs or small groups. Each pair or group of students gets one or two idioms to work with. They must write a conversation and use this idiom in it.

Teachers should also know that teaching vocabulary is not just conveying the meaning to the students and asking them to learn those words by heart. Teachers should check their students' understanding by giving them different encouraging exercises. Here are some examples of exercises used to check students' understanding and acquisition of the vocabulary:

a) matching columns. A useful way to test if students understand the meanings of words is to ask them to match new words from one column with definitions given in another column. The words are numbered in column 1 and the definitions are mixed up and lettered in column 2. The task is to match the words with their definitions. For example:

1. career ladder	a) something you do in order to progress in your job
2. career move	b) period of time away from your job
3. career break	c) series of levels that lead to better and better jobs
4. career plan	d) chances to start or improve your career
5. career opportunities	e) ideas you have for your future career

b) cross out the word which does not normally go with the key word

1. profit – to make, to generate, to earn, to do
2. investment – to attract, to encourage, to pay, to make
3. bankruptcy – to divide, to be close to, to face, to go into

c) complete the sentences with the best word:

1. Advertising done at the place where a product is sold is called “..... advertising”

- a) public   b) point-of-sale   c) eye-catching

2. If you hear about a new product from a friend or relative, this is called “..... advertising”.

- a) word-for-word   b) mouth-to-mouth   c) word-of-mouth

d) complete the sentences with a suitable word from the box

e) use the clues to complete the crossword

And at last if we want to make sure that our students can use the word properly and can express themselves fluently, we should go to the last stage, which is consolidation. Implementing this stage, we can ask the students to handle problem-solving tasks, make a dialogue on a given theme, write a story, discuss some problems and role-play situations.

In conclusion, we would like to say that teaching vocabulary is one of the most important and difficult fields in the teaching process. We should learn

how to handle this field properly. Also it should be noted that a teacher can use selected vocabulary activities according to the level of understanding and interest of the learners. Only in this way, students can use words effectively. If we, the English teachers, let our students be exposed to the vocabulary they need, and if we give the students the chance to practice this vocabulary, then they will remember it.

Literature:

1. D.A. Wilkins, *Linguistics and Language Teaching*, London: Arnold, 1972
2. James Milton, *Measuring Second Language Vocabulary Acquisition*, UK, 2009

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҚТАРЫНДА ЖҮЗЕГЕ АСАТЫН ОҚУ-ӘДІСТЕМЕЛІК КЕШЕННІҢ МАҢЫЗЫ

Жанабекова М.А., Садыкова А.К.

Қазақстан, Алматы, ҚазНУ имени аль-Фараби

Мақалада шетел тілі пәні бойынша оқу-әдістемелік кешенінің мазмұны мен құрылымы қарастырылады, сонымен бірге сабаққа дайындалу үшін пән бағдарламасы (Syllabus) – оқу бағдарламасы, оқытылатын пәннің сипаттамасы, пәннің мақсаты мен міндеттері, қысқаша мазмұны, тақырыптары мен оқыту ұзақтығы, студенттің өзіндік тапсырмалары көрсетіледі.

Тірек сөздер: *кредит, бағдарлама, силлабус, құзыреттілік, нұсқау, кезең, кешен.*

В данной статье рассматривается содержание и структура учебно-методического комплекса дисциплин по иностранному языку, а также для подготовки к занятиям предлагается программа дисциплины (Syllabus) – учебная программа, включающая в себя описание изучаемой дисциплины, цели и задачи дисциплины, краткое ее содержание, темы и продолжительность их изучения, задания самостоятельной работы, время выдачи и сдачи заданий СРС. Статья включает в себя структуру основного учебного плана с целью определения выделенных кредитов между дисциплинами, читаемых на английском языке по специальности «Иностранная филология».

Ключевые слова: *кредит, программа, силлабус, компетентность, вариант, этап, комплекс.*

This article discusses the content and structure of the educational-methodical complex of discipline of the foreign language, as well as offers the lesson presentation of the course program (Syllabus) – a training program, which includes a description of the studied discipline, goals and objectives of the discipline, its short summary, themes, and duration of their study, tasks of independent work, the period of Student's independent work. The article includes the structure of the basic curriculum to determine the allocated credits between disciplines which taught in English in the specialty "Foreign Philology".

Key words: *credit, program, syllabus, competency, variant, stage, complex.*

Қазіргі кезеңдегі әлем талабы – бұл нарықтық экономика, саяси интеграция, мәдениаралық қарым-қатынас және әлеуметтік тұрмысқа негізделген өмір, бұл әр түрлі аймақтарда, әр түрлі елдер арасындағы бейбіт түрдегі байланыстарды бекіту мәселесі болып табылады. Сонымен қатар аса

білімді, білікті маман болу үшін терең кәсіби біліммен қатар шетел тілінде сөйлей білу де аса маңызды қоғам талабы. Қазіргі заманғы маман әрдайым өзінің бағытына сай білімді ана тілінде ғана емес, шетел тілінде де оқып, сол салаға қатысты жетістіктерден үнемі хабардар болып отыруы тиіс. Жоғары оқу орнының оқытушылары мен білім алушылары (студенттер) оқу мен аударма жасау, кәсіби қарым-қатынас жасаумен қатар халықаралық конференцияларға, симпозиумдарға және ғылыми-әдістемелік конференциялар мен семинарларға қатысып отыруы тиіс. Сондықтан шетел тілі сабақтарында жүзеге асатын оқу-әдістемелік кешен туралы ойымызды білім беру оырындарында шетел тілі сабақтарынан практикалық/лабораториялық сабақтар жүргізетін әріптестерімізбен бөлісіп, ой-пікірімізді ұсынбақпыз.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің филология, әдебиеттану және филология факультетінің жалпы тіл білімі және шетел филологиясы кафедрасы «5B021000 – Шетел филологиясы» мамандығы бойынша гуманитарлық білім бакалавры академиялық дәрежесін алатын студенттерді дайындайды. Бұл мамандық студенттерін дайындау мақсатында өткен оқу жылынан бастап «Негізгі оқу жоспары» әзірленіп, ол университеттің Ғылыми кеңесі мәжілісінде бекітілген болатын. «Негізгі оқу жоспары» бірнеше модульдерге бөлінген. 115 кредиттен тұратын «Кәсіби модульдер» блогындағы базалық кәсіби, жеке білім траекториялары және пәнаралық модульдер бойынша оқытылатын пәндердің басым көпшілігі шетел (ағылшын) тілінде оқытылады. Негізгі пәндер болып саналатын 69 кредит бөлінген «Базалық кәсіби» модульдер пәнінің 39-і ағылшын тілінде, 15-і француз немесе неміс тілдерінде, ал қалған 15-і қазақ бөлімінде қазақ тілінде, орыс бөлімінде орыс тілінде оқытылады. 32 кредит бөлінген «Жеке білім траекториялары» модульдерінің 24-і ағылшын тілінде, 3-еуі француз немесе неміс тілдерінде, ал 5-еуі қазақ не орыс тілдерінде оқытылса, факультет аралық таңдау пәні ретінде 8 кредит бөлінген «Пәнаралық» модуль пәндерінің барлығы қазақ не орыс тілдерінде оқытылады. Демек, негізгі пән саналып бірінші шетел тілі ретінде оқытылатын 115 кредиттің 63-і ағылшын тілінде, ал екінші шетел тілі ретінде оқытылатын француз және неміс тілдеріне 18 кредит оқытылады. Олай болса, кәсіби тұлғаны қалыптастыруға 50 пайыздай пән арнайы пән ретінде жүргізіледі.

Шетел тілі сабақтарында жүзеге асатын пәннің оқу-әдістемелік кешені «5B021000 – Шетел филологиясы» мамандығы бойынша білім беру-кәсіби бағдарламасының маманданымына сәйкес әзірленген «Негізгі оқу бағдарламасын» басшылыққа ала отырып құрастырылады. НОЖ-ның «Базалық кәсіби» модуліндегі алғашқы болып саналатын «Базалық шетел тілі» пәні 4 деңгейде (A1, A2 -1 семестр, B 1 -2 семестр, B 2-3 семестр, B 2 -жалғастырмалы) оқытылады, себебі шетел тіліне оқыту – деңгейлі тәсілді қолданатын шетел тілін білудің халықаралық стандарт талаптарына сай жүргізілуі тиіс. Сонымен қатар пәннің оқу-әдістемелік кешенін құрастыру барысында осы деңгейлердің ара жігін ажыратып алу керек, негізгі оқу

бағдарламасына сүйене отырып әрбір деңгейдің өз алдына қоятын мақсат-міндеттерін, әрбір деңгейді аяқтау барысында қол жеткізетін білім нәтижелерін, тілдік әрекеттер (оқу, сөйлеу, тыңдау, жазу) арқылы орындалатын біліктіліктерді, игерілетін лексикалық бірліктерді, сонымен қатар пәннің тақырыптық жоспары мен әр тақырыптың толық мазмұнының, пәннің оқу-әдістемелік құралдармен қамтамасыз етілуін меңгеру қажет.

Алдымен «Базалық шетел тілі» – коммуникативтік құзыреттілікті дамыту және кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру құралы болып саналатын негізгі пән екенін ескерткіміз келеді.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында білім алушылар үшін: «баршаға бірдей сапалы білімге қол жеткізу; коммуникативтік және кәсіптік құзыреттілікті дамыту», – деп көрсетілген. Сонымен қатар, студенттердің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруда электрондық оқыту жүйесіне көшуге және олардың біліктілігін арттыру үшін ақпараттық технологияларды пайдаланушыларды даярлау және олардың біліктілігін арттыру қажет, – екені нақтыланып берілген [1]. Бұл бүгінгі жоғары оқу орындарының алдына болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін ақпараттық технологияларды барлық пәндерді оқытуда пайдалануды талап етеді.

Құзыреттіліктің латын тілінен аудармасы «competens» белгілі сала бойынша жан-жақты хабардар білгір деген мағынаны қамти отырып, қандай да бір сұрақтар төңірегінде шешім шығара алады дегенді білдіреді [2].

Бұдан шығатын қорытынды болашақ мамандардың коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыруда ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы оқыту үдерісінде пайда болатын мәселелердің шешімін табу үшін кәсіби білім мен біліктілікті қалыптастыруды қажет етеді.

ЮНЕСКО-ның шешімімен әлемдік білім саласында екі маңызды бағдарламалардың өзара кірігуі нәтижесінде («Ақпарат бойынша жалпы бағдарлама» және «Информатика бойынша үкіметаралық бағдарлама») 2000 жылы «Ақпарат бәрі үшін» бағдарламасы жарық көрді [3]. Аталған бағдарламада білім беруді ақпараттандыру жүйесінде ақпараттық технологияларды әсіресе, телекоммуникациялық технологияларды, электрондық оқулықтар мен *оқу-әдістемелік кешендерді* пайдаланып оқыту ерекше орын алатыны баса айтылған.

Пәннің оқу-әдістемелік кешені (ПОӘК) дәстүрлі және қазіргі (modern) оқу-шығармашылық үрдісті қамтамасыз ететін әдістемелік-ұйымдастырудың негізі құжаты болып табылады. ПОӘК-нің негізгі *мақсаты* соңғы ақпараттарды (ғылым, техника) ескере отырып білім алушының аудиториялық және өзіндік жұмыс материалдарының сапасын жетілдіру, оқытудың әртүрлі әдістерін қолдану, жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған ғылыми-әдістемелік мәлімдемелерді, сұрақ-жауаптарға

негізделген ақпараттарды жетілдіру. Осы мақсаттарға сай мынадай *міндеттер* туындайды:

Кесте 1. Пәннің оқу-әдістемелік кешенінің міндеттері

1	2	3	4	5
пәннің орны мен рөлі анықтау	оқыту мерзімін тақырып және түрлері бойынша анықтау	пәнаралық байланыс-ізденушілікті арттыру	сөж-ді аудиторияда, аудиториядан тыс ұйымдастыру	танымдық және шығармашылық іс-әрекетін белсендіру

ПОӘК құрылымы. Оқу-әдістемелік кешеннің титул парағы және бірнеше міндетті құрылымдық элементтері болуы тиіс. Солардың бірі – студент (магистрант) үшін пәннің оқу бағдарламасы *Силлабус* (Syllabus) және пәнді оқып үйрену бойынша дайындалатын әдістемелік *нұсқаулар*;

Силлабус – пәннің мақсаты мен тапсырмалары, қысқаша мазмұны, әрбір сабақтың ұзақтығы (кредит саны) мен тақырыбы, өзіндік жұмыс тапсырмалары, қосымша сабақ уақыты, оқытушы талабы, бағалау критеріі (*аралық бақылау, аралық емтихан –midterm, қорытынды бақылау*), рейтингтің бақылау кестесі (балы) мен әдебиеттер тізімі көрсетілген пәннің оқыту бағдарламасы болып табылады. Ол кафедраның мәжілісінде қарастырылып, сонан соң факультеттің Ғылыми кеңесіне ұсынылып бекітіледі. *Силлабус «Негізгі оқу бағдарламасын»* басшылыққа ала отырып құрастырылады. Syllabus-тың нақты берілген құрылымын төмендегідей жүйелеп көрсетуге болады.

Кесте 2. Силлабус құрылымы

№	жалпы мәлімет	бағдарлама
1.	жоо атауы	пәнге сипаттама
2.	кафедра атауы	пәннің мақсаты, міндеттері
3	бағдарламаның атауы	білім нәтижелері
4.	пәннің атауы мен коды	күзырет
5.	кредиттер саны	пәнаралық байланыс
6.	семестр	пререквизиттер
7.	уақыты	постреквизиттер
8.	оқытушы туралы мәлімет (оқытушылар)	дәріс пен семинарлар кестесі (күндері, уақыты, әрбір сабақтың тақырыбы, дәріс жоспары және өзіндік дайындық үшін бақылау сұрақтары мен семинар сабақтары, негізгі әдебиет)

9.	оқытушымен байланысу ақпараты	қосымша оқу үшін материал (қосымша оқу әдебиеттерінің тізімі, нормативті-құқықтық база, мерзімді баспасөз, интернет-көздер)
10.	саясаты мен тәртібі	баға бойынша ақпарат (grades), (баға қою саясаты, білімді бағалау шкаласы, критерилері, жұмыс түрлерінің тізбесі, оларды орындау талаптар, ұстанымдары, емтихан бағасын қою критерилері, апелляция ережесі).

Жоғарыда аталған 4 деңгейде оқытылатын «Базалық шетел тілі» пәні ағылшын тілін оқытудың алғашқы және орта кезеңі болып есептеледі. Оқытушы силлабустың мазмұнын әрбір кезеңнің өзіне тән ерекшеліктерін және білім алушылардың деңгейін, сонымен қатар олардың алдағы уақытта қандай тақырыптарға қызығушылықтары бар екенінен хабардар бола отырып дайындау керек деп ойлаймыз. Білім алушылардың білім сапасы да жақсы құрастырылған пәннің оқу-әдістемелік кешенінің мазмұнына тікелей байланысты, себебі оның ішіндегі әрбір сабақтың тақырыбы және оны орындауға берілген әдістемелік нұсқаулар, өзіндік жұмыс үшін берілген тапсырмалар мен оларды орындау үшін пайдаланылатын әдебиеттер тізімі, аралық емтихан (midterm) мен қорытынды емтихан сұрақтары, қосымша мәтіндер және оларды терең меңгертуге арналған тапсырмалар, сондай-ақ өзін-өзі тексеруге арналған сынамалар (тест) шетел тіліне оқытудың алғашқы кезеңінде мектеп табалдырығында жинап келген студенттердің білімін ары қарай дамытуға, тіл үйренуге деген ынтасын арттыруға, оқу үрдісінде оқу материалдарымен уақтылы жұмыс істеп дағдылануға тәрбиелейді. Олай болса, оқытушы алдында тұрған ең басты міндет, алдымен оқыту нәтижесінің бағдаршамы болып табылатын, тілдің негізін қалауға әсер ететін пәннің оқу-әдістемелік кешенін тұлғаны білім алуға бағыттайтын *негізгі құрал* ретінде оқу жылының басында міндетті түрде дайындап алу керек дегіміз келеді. Талапқа сай құрастырылған *кешен* тапсырмалары мен олардың әдістемелік нұсқаулары тілді ары-қарай қарым-қатынас құралы ретінде қолдануға, тілін үйреніп жүрген ел өкілдерімен тілдесуге, әлемдік деңгейдегі ақпараттамен сусындануға, оқып-үйренуді жалғастыруға жетелері сөзсіз.

Бірінші кезең – тілді оқып үйренуде өте маңызды кезең, осы кезеңде оқу қалай қалай басталса, солай жалғасады. Ағылшын әдіскері Г. Пальмер бұл кезең туралы былай деген: “*Take care of the first two stages and the rest will take care of itself*”.

Шетел тіліне оқытудың бірінші жылында сөйлеудің ауызша және жазбаша түрлерінің негіздері қалыптасады. Бірінші оқу жылының тілдік

материалы нормативтік дұрыстықпен сипатталады және жиі қолданылатын фонетикалық, лексикалық және грамматикалық құбылыстарды, әр түрлі сөз тіркестерін және клишелерді қамтиды. А1 деңгейіне сәйкес студенттер өздері туралы немесе өздеріне қажетті мағлұматтарды алу үшін қолданылатын қарапайым сөз тіркестерін, сөйлемдерді меңгереді.

Шетел тіліне оқытудың бірінші жылында сөйлеу әрекетінің ауызша және жазбаша түрлерінің негіздері қалыптасады. Бірінші оқу жылының тілдік материалы нормативтік дұрыстықпен сипатталады және жиі қолданылатын фонетикалық, лексикалық және грамматикалық құбылыстарды, әр түрлі сөз тіркестерін және клишелерді қамтиды. А1 деңгейіне сәйкес студенттер өздері туралы немесе өздеріне қажетті мағлұматтарды алу үшін қолданылатын қарапайым сөз тіркестерін, сөйлемдерді меңгереді.

А2 деңгейі студентке жеңіл грамматикалық құрылыстарды, жаттаған сөздер мен сөз тіркестерін қолдана отырып, оңай тақырыптарда қысқаша сөйлеуге, яғни өзі жайында, күнделікті сабақтары жайында айтуға, өтініш білдіруге, сұрақ қоюға, сонымен қатар, өзі және басқалар туралы айтуға, олардың не істейтіні, қайда тұратыны, нелері бар екені жайлы хабарлауға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта тілді іс жүзінде игеру шетел тілін оқытудың негізгі мәселесіне айналды. Шетел тілін оқытудың негізгі бағыты – тәжербиелік, яғни, бірінші орынға сөйлеу қойылуы керек деген қағида жүзеге асуда. Пәндердің бір-бірімен байланысы ағылшын тілі, *ағылшын әдебиеті* пәні мен *үйде оқылатын әдебиет* мәтіндері арқылы байланыстырылады.

Білім берудің кәсіби бағдарламасында «Шетел филологиясы» бойынша мамандарды дайындау ісінде BShT 1401–«Базалық шетел тілі» (A1, A2) пәні 1 курс студенттеріне арналған.

Пәннің негізгі оқу бағдарламасына күнделікті *өмір мен тұрмыста, жұмыс пен демалыста* қарым-қатынас жасауда қажетті тақырыптар енгізілген, сонымен қатар *фонетика, лексика және грамматикалық* деңгейлерге сай тілдік материалдарды жүйелеп беру қарастырылған. Сондықтан оқу-әдістемелік кешеннің негізгі бөлігі болып саналатын *силлабус* мазмұны BShT 1401–«Базалық шетел тілі» (A1, A2) пәнінің төмендегі тақырыптық жоспарына негізделіп жасалуы тиіс.

Алғашқы деңгейдегі тілдік материалдарды оқыту нормативтік дәлдікті сипаттайды, практикалық негізгі ауызша және жазбаша тілді оқытатын тематика бөліміне сәйкестендіріп, В1 деңгейіне жетуді көздейтін фонетикалық, лексикалық, грамматикалық оқытулар да кіреді. Дыбыстарды дұрыс айту және дыбыстаудың базалық теориялық дағдысын қалыптастыру, сонымен қатар тілдің дыбысталу жағынан қатынас құралы ретіндегі ұғымын жүйелеу мен ауызша және жазбаша қарым-қатынаста мағынаны бұрмаламай жалпы сипаттағы қарым-қатынасты жүзеге асыруға қажетті грамматикалық машықтар, кәсіби сөйлеуге тән негізгі грамматикалық белгілерді ұғынуға бағытталған.

Ағылшын тілінің базалық оқулықтары болып саналатын В.Д. Аракин, Н.А. Бонк, З.И. Бурова, Ю. Голицынский, З.Р. Баданбекқызы, Р.С. Қайырбаева, А.Х. Айдарбекова және басқа деңгейлік оқулықтарда «Базалық шетел тілі» (A1, A2) пәнінің жоғарыда көрсетілген тақырыптары қамтылған, тек әр тақырып әр түрлі әдіс-тәсілдермен, кезеңдермен құрастырылғанымен, курстың алға қойған мақсат-міндеттерін орындайды, дегенмен әр тақырыпты өту барысында қосымша ақпараттарды, дерек көздерді, әр тапсырманы орындауға арналған оқу-әдістемелік нұсқаулықтарды басшылыққа алуымыз керек.

Қорыта айтқанда, пәннің оқу-әдістемелік кешенін «негізгі оқу бағдарламасын» басшылыққа ала отырып құрастыру және білім алушының өздік жұмыстарын атқару мерзімін сақтауды талап ету, сапалы орындау мен атқарылған жұмысқа жауаптылық таныту, кәсіби танымдық әрекеттерге деген қызығушылығын қалыптастыру – базалық шетел тілі пәні саласы бойынша білімін тереңдету қажеттілігі туындайды.

Әдебиеттер:

1. 1 Қазақстан Республикасында білімді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы – Астана, 2010 жыл.
2. 2 Сейталиев К.Б. Қазақстанда жоғары педагогикалық білім берудің дамуы. А., 1996, 95-100 б.
3. 3 Қазақстан Республикасының білім беру жүйесін ақпараттандыру 2002-2004 жылдарға арналған тұжырымдамасы. – 2001 жыл.

ШЕТ ТІЛІН ЖЕКЕ ЖӘНЕ ТОППЕН ОҚЫТУДА ЖЕКЕ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАП ОҚЫТУ ТӘСІЛІН ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕСІ

Жанысбаева А.П.

(Қазақстан, Астана, ЕНУ имени Л.Н.Гумилева)

Мақала шет тілін жеке және топпен оқытуда жеке тұлғаға бағыттап оқыту тәсілін қолдану мәселесіне арналған.

Тірек сөздер: *жеке тұлға, дара ерекшелік, әдіс-тәсіл, жаңашылдық,*

Статья посвящена к вопросу об особенностях обучения иностранному языку в группе и индивидуально с использованием личносно центрированного подхода.

Ключевые слова: *индивидуальная личность, способность, методы, подход, новшество*

The article looks at question about the features of learning a foreign language in a group and individually, using personality -centered approach.

Key words: *individual, ability, methods, approach, novelty.*

Қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде білім беруді дамыту, дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында елімізде білім берудің жаңа жүйесі құрылып жатыр. Осыған орай Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «бізге экономикалық қоғамдық жаңару қажеттіліктеріне сай келетін осы заманғы

білім беру жүйесі қажет. Қазіргі заманғы қазақстандықтар үшін үш тілді білу әркімнің дербес табыстылығының міндетті шарты екендігін айтып келемін. Сондықтан 2020 жылға қарай ағылшын тілін білетін тұрғындар саны кемінде 20 пайызды құрауы тиіс деп есептеймін» делінген. [1; 3]

Олай болса, оқушыны ағылшын пәніне қызығушылығын тудырып дамытуды және жемістің нәтижесін көруді мақсат тұтқан әрбір мұғалім жолдауға жедел үн қосу керек деп білеміз. Қазіргі кезде ұстаздарға қойылып отырған талап жаңа технологиялық әдістерді қолдана отырып сапалы терең білім беру. Сол білім беруді дамыту ісі жеке тұлғаға мәдени-тарихи құндылықтарды, нормалар мен дәстүрлерді, білім берудің арнайы таңдап алынған мазмұны мен нысандарын беру болып табылады.

Сондықтан оқытушылардың алдында өмірге жан - жақты дайындалған, еңбек сүйгіш, ынталы, шығармашылықпен ойлайтын, интеллектуалдық және адамгершілік тұрғысынан бай, жоғары білімді жеке тұлғаны оқытып, тәрбиелеу қажеттігін дамыту мәселесі тұр.

Қазіргі таңдағы өзгерістер қоғамның шығармашыл әрекет пен шығармашыл тұлғаға мұқтаж екенін күнделікті өмірдің өзі дәлелдеп отыр. Сондай басым бағыттардың бірі - жеке тұлғаға бағытталған білім беру.

Жеке тұлғаға бағытталған білім беру дегеніміз - педагогикалық іс әрекеттің әдіснамалық жаңа бағыты, яғни баланың қайталанбас дара тұлға ретінде өзін-өзі тануын, өзін - өзі жетілдіре отырып дамытуын қамтамасыз ететін өзара тығыз байланысты идеялар, түсініктер және іс - әрекеттер жиынтығы. [2; 18]

Соңғы он жылдықта біздің қоғамымыздың қоғамдық-саяси және экономикалық шарттары білім және тәрбие берудің парадигмасының өзгеруіне алып келді. Авторитарлық-технократиялық парадигманың орнына білім және тәрбие беру ісінде гуманитарлық жеке тұлғаға бағытталған парадигма келді. Бұл жаңа парадигма оқушының толық тұлғалық дамуына бағытталған, оның өз бетімен оқуын дамыту, шешім қабылдай алу қабілеті, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру.

Тұлғаға бағытталған жаңа көзқарас түсінігін айқындау үшін негізгі үш мәселеге тоқтала кеткеніміз жөн.

1. Тұлғаға бағытталған көзқарас ұғымын ашатын негізгі түсініктер:

- адамның даралық ешкімге ұқсамайтын өзіндік ерекшелігі;
- жеке тұлғаның үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік болмысы;
- тұлғаның өзіне тән қасиеттері мен мүмкіндіктерін таныту үрдісі";
- өзін және қоршаған ортаны тануда саналы, шығармашылық белсенділік көрсететін жеке тұлға әрекеті;
- мендік тұжырымдаманың болуы;
- педагогикалық қолдау оқушылардың білім алуына, өмірлік, кәсіби өсуіне, психикалық қарым - қатынас бойынша алдын ала көмек беру іс әрекеті.

2. Оқушыларға білім беру құрылымының негізгі ережелері мен бастапқы жағдайы:

- өзін - өзі белсендіретін тұлға ұстанымы;

- дарашылық ұстаным;
- субъектілік ұстаным;
- таңдау ұстанымы;
- шығармашылық табыс ұстанымы.

3. Технологиялық бөлік. Оған мыналар жатады:

- шығармашылық іс- әрекетке шақыру;
- баланың жеке басының дамуын қолдау;
- оқушылардың өз бетінше шешім қабылдауына, білім алудың мазмұны мен жолдарын таңдауға еркіндік беру. [3;36]

Жоғарыда аталған түсініктемелер тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын айқындауға мүмкіндік береді, яғни жеке тұлғаға бағыттап оқыту дегеніміз оқушының қажеттіліктерін, ерекшеліктерін, іс әрекетін ескеретін, жан жақты, яғни интеллектуалды ойлау қабілетін, өз бетінше шешім қабылдай алатын, шығармашылық қабілетін дамытатын тұлғаның «мәдениетаралық қарым-қатынас субъектісін» қалыптастыру.

Жеке тұлғаға бағытталған оқыту — бұл жеке тұлғаның белсенділігіне жету. Барлық оқу процесін белсенділендіру жоспарында ең маңыздысы практикалық сабақтарда берілген мүмкіндіктерді барынша қолдану.

И.С. Якиманскаяның ойы бойынша, оқушыны оқу процесінің басты тұлғасы ретінде тану - бұл жеке тұлғаға бағыттап оқыту деп аталады. Жеке тұлғаға бағытталған оқытудың моделін құру үшін келесі түсініктерді айыруды қажет деп есептейді:

- түрлі дәрежелі амал - түрлі дәрежелі бағдарлама материалының қиындығына бағытталған болуы тиіс;
- өзгешілік амал - оқушылардың сыртқы ерекшелігі: білімі, қабілеті, білім беру орталығының типі бойынша бөлу;
- жекеше амал- оқушыларды біріңғай топ бойынша: үлгерімі, қабілеті, әлеуметтік-кәсіби ағымына қарай топтау;
- субъекті-жекелі амал - әрбір оқушымен жақын қарым қатынаста болу.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуда білім алушының жеке басы бірінші орында тұрады. Әрбір адам тұлға бола отырып, бір жағынан жеке тұлға, екінші жағынан әлеуметтік типтік тұлға, яғни әлеуметтік маңызды сипаттарды қамтушы болып табылады. [4;88]

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуды Ариян М.А. былай дейді: «Сыныптағы оқушылар өздерінің әр түрлі параметрлері бойынша бөлінеді: оқу деңгейі, оқуға деген талпынысы, тілді меңгеруі, топта шетел тілінде қарым-қатынас жасай білуі, интеллектуалдық қабілеттері, шетел тілін оқуға деген мотивациялары». Ал И.Л. Бим жеке тұлғаға бағыттап оқытуды жеке тұлғаның құрылымы арқылы түсіндіреді және оны мәдениетаралық қарым-қатынаспен салыстырады. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту оқушыда мәдениетаралық қарым-қатынастың барлық компоненттерін игергенде жүзеге асады деген тұжырым жасайды. [5;22]

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуға Алексеев Н.А. келесі анықтаманы береді: Оқытудың мақсаты болып оқушының өзіндік ерекшеліктері деп, оның өзін-

өзі бағалауы, яғни оқу процесінің субъективтілігін айтамыз. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту - бұл оқу субъектісінің ерекшеліктерін ескеру ғана емес, сонымен қатар оқу шарттарын ұйымдастырудың басқаша әдіснамасы, оның өзіндік жеке функцияларын «өндіруді» айтады.

Жоғарыдағы әдіскерлердің ойларымен келісе отырып, жеке тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын былайша қорытқымыз келеді: Сыныптағы әрбір оқушының ерекшеліктерін, қажеттіліктерін ескере отырып, оның оқу процесінде жан-жақты дамуын жүзеге асыру болып табылады, яғни тұлғаны оқытудың соңғы нәтижесі мәдениетаралық қарым - қатынасқа жету. Жеке тұлғаға бағытталған амалды қазіргі заманғы теория және парадигма ретінде қарау, білім беру жүйесінің барлық компоненттеріне әсер ететін (мақсатты, технологиялық, ұйымдастырушылық, прагмо-нәтижелі және т.б.) оқушыны оқу процесінің басты орталығы ету қажет, оқу әрекетінің белсенді субъектісі, жеке тұлғаның жан-жақты дамуын, оқушының барлық тұлғалық сипатын белсенділендіру, әсіресе, оның интеллектуалдық жағын, типологиялық ерекшеліктерін, мінезін, коммуникативтік қабілетін.

Жаңа парадигмаға сай оқу процесінің орталығында оқушының қажеттіліктері, қабілеті, мүмкіншіліктері тұрады. Оқушы мұғаліммен қатар оқу әрекетінің субъектісі ретінде танылады, ал мұғалім - ұйымдастырушы, кеңесші, әріптес болып табылады, яғни оқушы іс-әрекетінің педагогикалық көмекшісі болып табылады. Жеке тұлғаға бағытталған парадигма оқу жүйесінің барлық компоненттерін қамтиды.

Жеке тұлғаға бағытталған парадигма шетел тілін меңгеру үшін оқытудың барлық маңызды қазіргі заманғы амалдарына сәйкес келеді:

- әрекетшіл (адам іс-әрекет арқылы дамиды);
- әлеуметтік-мәдени (білім - бұл адамның мәдениетке енуі, айналуы);
- коммуникативті-когнитивті (қатынас және таным білім алудың негізгі әдістері);
- біліктілігі (тәжірибеге бағытталған білім берудің нәтижелі мақсатты бағытын анықтайды);
- ортаға бағытталған (тиімді білім беру орталығын жобалауға мақсатталған).

Оқушылардың мектепте алған іскерліктері мен білімі, олардың қызығушылықтары мен мүмкіндіктері, олардың жеке психо физиологиялық ерекшеліктерін ескеру педагогикалық біліктілік болып табылады. Сондықтан педагогикалық процесте оқу жоспарын және бағдарламаларын кұруда жеке тұлғаға бағыттап оқытудың ерекше маңызы бар. [6;120]

Зерттеу жұмысы нәтижесі көрсетіп отырғандай шет тілін оқытуда оқушыларды білім дәрежесіне қарай топтап оқыту білім алушылардың сабаққа деген ынтасы мен белсенділігінің артуына септігін тигізетінін аңғарағамыз. Мысалы оқушыларды білім дәрежесіне қарай үш топқа бөлуге болады. Яғни білім толық беске оқитындар – үздік топ, екінші топ - төрттіктер, үшінші топ - үштіктер. Үздік топтағы оқушылар өз бетінше ізденіп, оқулық пен қатар қосымша әдебиеттермен білімін шыңдайды, ал

төрттіктер газет, журнал материалдары мен өз білімін ұштастыра отырып оқулықпен сабақтастыруы шарт, ал оқулық материалын толық меңгеріп, ойын толық жеткізуге шамасы келмесе, қосымша материалдармен ұштастыра алмаса, онда ол оқушы «үштіктер» тобына кіреді. Мұндай саралап оқыту барысында әр бала қысқа да нұсқа сөйлеуге үйренеді. Әрбір топтағы бала білуге құмарта түседі, төменгі топтар жоғары топқа өтуге, жоғарғы топ төменгі топқа түсіп қалмауға талпынады.

Н.А. Алексеев және т.б. ғалымдардың ойлары бойынша жеке тұлғаға бағытталған оқытудың технологиялық жағын қамту керек, сондықтан да жеке тұлғаға бағытталған оқытудың педагогикалық технологиясы туралы айтудың маңызы ерекше. Қазіргі кезеңде біздің қоғамымыздың қажеттіліктерінің дамуы бұл технологиялардың белсенді және әр түрлі деңгейдегі технологияларға байланысты болып отыр.

Бұл амалдардың жүзеге асуы үшін Якиманская И.С. мына жайыттарды ескеру қажеттігін айтады:

- оқытудың барлық сатысын қамтитын жүйелі болуы тиіс;
- ерекше білім беру орталығы қажет, әрбір оқушының жекеше таңдаушылығын, оның тиянақтылығын, танымдық стилін көрсету үшін арнайы шарттар ұйымдастыру;
- жеке тұлғаға бағытталған білім беру жүйесінің мақсатын, құндылығын түсінетін және бөле алатын арнайы дайындалған мұғалім керек. [7;29]

Сонымен біз жеке тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын беретін бірнеше анықтамаларға тоқталдық. Біздің пікіріміз бойынша осы қаралған мәселе шетел тілін оқыту үрдісіндегі тұлғалық бағыттылықты қалыптастырудың сипаттамасын беріп қана қоймай, сонымен қатар білім беру мекемелерінде оқытудың жаңа амалын қолдануға мүмкіндік береді және жеке тұлғаға бағытталған парадигма білім беруді жаңартуға әдіснамалық негіз болып табылады деп ойлаймыз.

Әдебиеттер:

- 1 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2006ж.
- 2 Мұсабеков Ө. Тұлғаға бағытталған білім. Қазақстан мектебі. 2007/1.
- 3 Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методологии и теории А: КазГУМОиМЯ им. Абылай хана, 2005.
- 4 Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. М., 1996.
- 5 Ариян М.А. Личностно-ориентированный подход и обучение иностранному языку в классах с неоднородным составом обучаемых. ИЯШ, 2007/1.
- 6 Алексеев Н. А. Личностно-ориентированное обучение: вопросы и практики: Монография.-Тюмень: Изд-во ТГУ, 1996.
- 7 Баширова Ж. Р. Личностно-ориентированное образование преподавателя высшей школы в университете. Білім. 2006, №5 (29)

ҚЫТАЙ ТІЛІН КӨНЕ ҚЫТАЙ ТІЛІНІҢ ГРАММАТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІМЕН САЛЫСТЫРА ОҚЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Мадиев Д.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Берілген мақалада қытай тілін көне қытай тілінің грамматикалық ерекшеліктерімен салыстыра отырып оқытудың маңыздылығы көрсетіледі. Көне және қазіргі қытай тіліндегі модальдық етістіктердің грамматикалық ерекшелігі мен заманауи тіл үйрену үрдісіндегі маңызы қарастырылады.

Тірек сөздер: *көне қытай тілі, модальдық етістіктер, синтаксис, көне қытай тілінің грамматикасы.*

В данной статье рассматриваются преимущества обучения китайскому языку посредством сравнения с особенностями грамматики древнекитайского языка. В качестве примера дается сравнение грамматических особенностей модальных глаголов современного и древнекитайского языков.

Ключевые слова: *древний китайский язык, модальные глаголы, синтаксис, грамматика.*

This article discusses the benefits of learning the Chinese language by comparing with the features of the grammar of ancient Chinese language. As an example, a comparison of grammatical features of modal verbs of modern and ancient Chinese language.

Key words: *ancient Chinese, modal verbs, syntax, grammar of the Ancient Chinese*

Кез-келген тілдің өз жалғастылығы болады, қытай тілі де дәл осылай. Қазіргі қытай тілі мен оның грамматикалық құрылымы көне қытай тілінен тікелей бастау алып, ғасырдан ғасырға жетіліп, толығып дамуда. Бұл көне және қазіргі тілдің біртұтастығын көрсетеді, ал мұндай тұтастылық тілдің грамматикалық құрылымы мен негізгі сөздік қорының беріктігінен қалыптасады. Тілдің грамматикалық құрылымы мыңдаған жылдардағы қалыптасу жолынан өтіп, тілдегі тамырын тереңге жаяды, әрі ұзақ уақыт өзінің негізін сақтайды. Тілдің басқа мүшелерімен салыстырғанда, грамматикалық құрылым ерекше беріктікке ие. Осыдан келіп, тілдің осындай беріктігі көне және қазіргі қытай тілі грамматикасындағы жалғастылықты және біртұтастықты берді. Тіпті үш мың жыл бұрынғы сүйек жазуларында қолданылған грамматиканың қазіргі қытай тілінің грамматикалық құрылымымен көптеген ұқсас жақтары бар. Осы сөздің растығына бірнеше мысал келтіре кетсек:

王漁。 Қазіргі тілде: -- 王捕魚。 Патша балық аулауда.

Бұл сөйлемдегі 王 бастауыш, 漁 баяндауыш, және қазіргі қытай тілінің сөйлем мүшелерінің сөйлемдегі орналасу тәртібіне ұқсас, бастауыш алдында, баяндауыш артында орналасқан.

河杀我？不我杀？ Қазіргі тілде: --

黄河危害我们？黄河不危害我们？ Хуанхэның бізге зияны бола ма? Хуанхэның бізге зияны болмай ма?

Бұл сөйлемдегі 河 бастауыш, 杀 баяндауыш, 我 толықтауыш, және мұнда да сөйлем мүшелері қазіргі қытай тілінің сөйлем мүшелерінің сөйлемдегі орналасу тәртібіне ұқсас, бастауыш-баяндауыш-толықтауыш формасында келген. Мұндай форма қазіргі қытай тілінің сөйлем мүшелерінің сөйлемдегі реттік тәртібіне толықтай сәйкес келеді.

Әрине, қазіргі және көне қытай тілдерінің грамматикасы арасында кездесетін ұқсастықтармен қатар айырмашылықтар да аз емес екені белгілі. Тіл өз біртұтастығын сақтай отырып, үнемі даму мен өзгеріс үстінде болады. Тіл-көптеген ғасырлардың жемісі, осы уақыт аралығында ол қалыптасады, кемелденеді, іріктеледі, әрі дамиды. Осы үрдіс барысында бірқатар грамматикалық өзгерістерге де ұшырайтыны заңдылық. [1, 18 б.]

Бүгінгі таңда елімізде қазіргі қытай тілін оқытудың теориялық және практикалық әдістері жақсы орынға қойылған, дегенмен, тіл жалғастылығына көңіл бөлінбей, үйрену барысында көне тілдің кейбір ерекшеліктері мен ұқсастықтарын ескере отырып оқыту жолға қойылмаған. Осы себепті, қазіргі қытай тілінде кездесетін 能 neng және 可 ke модальдық етістіктерінің көне тілдегі қызметі мен ролін анықтай отырып оқытудың маңыздылығына тоқталайық.

能 neng және 可 ke модальдық етістіктерінің ерекшеліктері.

А. 能 neng етістігі «мүмкіншілік, қолынан келу», негізінен объективті мүмкіншілікті білдіреді, яғни, белгілі бір адамның бір істі атқаруға мүмкіншілігі бар екендігі, қолынан келетіндігін көрсетеді. Мұндай қабілет осы адамға тән қасиет болып табылады. 能 neng етістігінің бастауышы-етістік алдында тұрып, сол адамды білдіретін зат есім.

衛人曰。能以棘刺之端母猴。 Вэй бектігінен бір адам былай деді: «Мен/ тікенектің ұшынан маймыл жасап бере аламын».

不能自使其無死。安能使王长生哉。 /Ол/ өзін өлімнен арашалап ала алмаған екен, ван, саған мәңгілік өмірді қалай берер еді.

牛不能生馬。 Сияр ат туа алмайды.

吾能為之足。 Мен /жыланға/ аяқ сала аламын.

Кейде, 能 neng етістігі субъективті мүмкіншілікті білдіреді, белгілі бір адам, субъект, сыртқы жағдайлардың әсерін есепке ала отырып, кейбір әрекеттің болуы мүмкін, немесе болмауы мүмкін деп есептейді.

魏拔中山。必不能越趙而有中山。 Егер Вэй елі Чжуншаньды басып алса, екі ел арасында Чжао елі тұрғанда, оны ұстап тұра алмайды.

其死未能半日也。 Ол, шамасы жарты күннен аз уақыт бұрын қайтыс болған.

Б. 可 ke етістігі де 能 neng етістігі секілді объективті мүмкіншілікті білдіреді, дегенмен бұл мүмкіншілік әрекеттердің қасиеттеріне емес, объектінің қасиетіне негізделген. 可 ke алдынан келетін зат есім-бастауыш әрдайым осындай объектіні нұсқап тұрады, сондықтан 可 ke етістігі бар конструкцияны ырықсыз сөйлем ретінде қарастыруға болады.

1. 可 ke етістігі белгілі бір іс-әрекетті берілген объектіге қатысты атқаруға мүмкіншіліктің бар екендігін білдіреді, бұл мүмкіншілік сыртқы жағдайларға тәуелді емес.

鼻大可小。小不可大也。目小可大。大不可小也。 Егер мұрын үлкен болып жасалса, оны кішірейтуге болады, егер ол кішікентай болып жасалса, оны үлкейту мүмкін емес. Егер көздері кішкене болып жасалса, оларды үлкейтуге болады, ал егер олар үлкен болып жасалса, оларды кішірейту мүмкін емес.

民可使由之。不可使知之。 Халықты мұны қабылдауға көндіруге болады, бірақ оны түсінуге мәжбүр ету мүмкін емес.

夫子之不可及也猶天之不可阶而升也。 Аспанға баспалдақпен көтерілу мүмкін еместігі секілді, ұстазбен теңесу де мүмкін емес.

病可治。 /Бұл/ ауруды емдеуге болады.

迷惑失道。管仲曰。老馬之智可用也。 /Олар/ бағытынан адасып, жолды жоғалтып алады. Гуань Чжун былай дейді: «Кәрі аттың ақылына сенім артуға болады».

2. 可 ke етістігі субъективті мүмкіншілікті көрсетеді: біреу бұл оқиға сыртқы жағдайлар, немесе кейбір себептердің әсерінен орын алуы мүмкін дегенді білдіреді. Мысалы:

專諸曰。王僚可殺也。母老子弱，而两弟将兵伐楚。楚绝其後。 Чжуань Чжу сказал: «Ван Ляоды /қазір/ өлтіруге болады. Оның анасы кәрі, балалары әлсіз. Екі інісі әскерді Чу патшалығына соғысқа алып кетті, төре олардың қайту жолын жауып тастады.»

償城恐不可得。 Бізге сыйға арналған қалаларды алуға мүмкін болмай ма деп қорқамын.

夫天下之不可一亦明矣。 Аспан асты елін біріктіруге болмайтыны айдан анық емес пе.

兔不可復得而身為宋國笑。 Мұндай әдіспен қоянды екінші рет ұстау мүмкін емес, өзі Сун патшалығында күлкіге айналды.

黃金可成。而河決可塞。不死之藥可得。僂人可致也。 Алтынды жасап алуға болады, Хуанхэ бойындағы бөгеттердің бұзылған жерін қалпына келтіруге болады, мәңгілік өмірдің дәрісін табуға болады, әулиелерді шақыруға болады.

成敗未可知。 Кім жеңеді, кім жеңіледі, оны қазір ешкім білмейді.

3.可ке етістігінің келесі мағынасы-біреудің әлдебір іс-әрекетті атқаруына келісім немесе рұқсат беруді білдіреді.

今諸侯。不可無禮。 Аймақтық төрелерді жинаған кезде, оларға өз дәрежесінде құрмет көрсетпесе болмайды.

胡可伐。 Ху еліне шабуыл жасауға бола ма?

敵不可縱。 Жауыңды қоя беруге болмайды.

可不慎與。 Бұл жағдайда сақ болмаса болмайды.

今有殺人者。或問之曰。人可殺與。 Біздің алдымызда кісі өлтіруші тұрғанда біреу менен былай деп сұрады деп есептейік: «Бұл кісіні өлтіруге бола ма?»

臣殺其君可乎。 Бағыныштының өз билеушісін өлтіруіне жол беруге бола ма?

士無事而食不可也。 Оқымыстының жұмыс істемей тамақ ішуіне жол беруге болмайды. [2, 148 б.]

Бұл етістіктің әртүрлі мағыналары мәтінде бір-біріне қарсы қойылмайды, тіпті мазмұндық жағынан ажырата білу де әрдайым мүмкін бола бермейді. Құрамында可ке сөзі бар ұқсас сөйлемдерді әртүрлі мазмұнда талдап, әртүрлі түсінуге болады. Мысалы, 可食乎 тіркесін екі түрлі, яғни, «бір нәрсе жеуге болатын зат па» деген сұрақ ретінде, немесе, «бір нәрсені жеуге рұқсат па» деген мағынадағы сұрақ ретінде түсінуге болады. Келесі тіркес 可伐乎 біріншіден, біреуге шабуыл жасауға рұқсат сұрау, немесе келісімін алу мағынасын білдірсе, екіншіден, мұндай шабуылды мүмкін жасайтын объективтік шарттардың бар-жоғын білуге арналған сұрақты білдіреді. Мәтіндердегі кейбір эпизодтар осындай түсініктердің біржақты еместігіне негізделіп құрылған. Сөйлеуші біржақты түсінікке үміттеніп отырып екінші сұрақ қояды, өзі соңында мүлдем басқа ойға иек артады.

可ке етістігі субъективтік модальдылықты білдіре отырып, сөйлем соңында тұрып, баяндауыш қызметін атқара алады. Ондай кезде сөйлемнің басқа бөлігі тәуелді конструкция ретінде қызмет атқарады. 可ке етістігі сөйлем соңында

негізгі сөйлемнің баяндауышы қызметін атқарады. Мұндай жағдайда可ке етістігімен бейнеленген фактіні көрсететін конструкция жалғаулықпен байланысқан тәуелді сөйлем ретінде қабылданады. Мұндай негізгі және тәуелді сөйлемдер мәтінде екі дербес сөз-сөйлем ретінде қолданыла алады. Сондай-ақ, 可ке етістігі жеке сөз-сөйлем ретінде қолданылатын 不亦可乎 «әлде бұл мүмкін емес пе» және 不可得矣 (也) «бұл мүлдем мүмкін емес» секілді тіркестердің құрамына кіреді. Кейде可ке етістігі тіпті жеке сөз-сөйлем қызметін де атқара алады. Мысалы:

鳩曰。子能更鸣可矣。不能更鸣。東徙猶惡子之聲。 Көгершін былай деді: «Егер сен даусыңды өзгерте алсаң жақсы, ал ол қолыңнан келмесе, онда сен тіпті шығысқа ұшып кетсең де, онда да сенің дауысыңды жағымсыз деп есептейді».

今王曰。無譬。則不可矣。 Енді сен, билеуші маған «Салыстырма!» дейсің. Бірақ бұл мүлдем мүмкін емес.

文侯曰。子能道則可。 Вэнь-хоу айтты: «Сен өз қылығыңды түсіндіре алсаң, онда жақсы».

桓公怒。欲倍约。管仲曰。不可。 Хуань-гун ашуланып, келісімді бұзғысы келді. Гуань Чжун оған: «Бұлай істеуге болмайды» деді.

吴起不悦。谓田文曰。請與子論功。可乎。天文曰。可。 У Чи реніш білдіріп, Тянь Вэньға былай деді: «Біздердің еңбегімізді салыстырып көрейік. Келісесің бе?» Тянь Вэнь оған «Келісемін» деп жауап берді.

平王殺我父。我殺其子。不亦可乎。 Пин-ван менің әкемді өлтірді, мен оның ұлын өлтіремін. Әлде бұл дұрыс емес пе?

雖欲事秦。不可得也。 /Кейіннен/ сіз Цинь еліне қызмет еткіңіз келсе де, бұл мүлдем мүмкін болмайды.

可ке етістігі мәтіндерде 以уі сөз алды қосымшасымен жиі кездеседі. 可以кеуі тіркесі болымсыз етіспен келген кезде, біреуге кейбір іс-әрекетті атқаруға рұқсат жоқ екенін, немесе бұл әрекеттің моральдық түсінікке байланысты орындалуы мүмкін еместігін білдіреді.

君之嗣适。不可以帥師。 Мұрагерге әскер басқаруға рұқсат етілмейді.

秦王之遇魏甚厚。魏不可以無礼。 Цинь елінің ваны Вэй еліне кеңшілік білдірді, сондықтан, Вэй елі өз кезегінде сыпайылық білдірмесе болмайды.

此其勢不可以多人。 Мұндай жағдайда адамның көп болғаны қажет емес.

Бірақ 可以 keyi тіркесіндегі 以 yui предлогы сөйлемге толықтауыш енгізе алады, ондай кезде 可 ke етістігі өзінің қалыпты мағыналарының бірінде қолданыла береді.

百事可以成矣。 Сонда барлық іс сәтті аяқталуы мүмкін. [3, 128 б.]

Әдебиеттер:

1. Яхонтов С.Е. Древнекитайский язык. –М.: Наука, 1965. -115с.
2. Никитина Т.Н. Грамматика древнекитайских текстов. Синтаксические структуры. Учебное пособие. –Л.: Издательство ЛГУ, 1982. -132с.
3. Никитина Т.Н. Грамматика древнекитайских текстов. Конструкции с особыми глаголами и прилагательными. Необычные функции знаменательных слов. Служебные слова. Структура текста. –Л.: Издательство ЛГУ, 1982. -148с.
4. Горелов В.И. Грамматика китайского языка. –М.: Просвещение, 1984. -216с.

ADVANTAGES/DISADVANTAGES OF USING BLENDED LEARNING FORM

Кожабекова А.К.

Казахстан, Астана, ЕНУ имени Л.Н.Гумилева

Мақала шет тілі пәнінің оқытушылары мен студент ізденушілеріне арналады.

Тірек сөздер: *аралас оқыту, жаңа технологиялар, оқыту әрекеті, тиімді педагогика.*

Статья посвящена для преподавателей иностранного языка, студентов и молодым ученым.

Ключевые слова: *смешанное обучение, новые технологии, обучающая деятельность*

This article is for English teachers and students.

Key words: *blended learning, modern technologies, teaching activities, flexibility, increased learning, effective pedagogy.*

The rapid growth of science and technology causes massive changes and improvement to be applied in language teaching process. One of the results of the development of science and technology is internet. Internet enables human to do a lot of activities without limitation of time and spaces. People are able to do their job even if they are not present at their work place. Internet also can be applied in many ways in education process. One of them is called blended learning. The application of blended learning in language teaching provided several advantages and disadvantages to the language teaching itself.

The advantages of blended learning are it provides the advantages of both traditional and distance learning method. From the point of traditional teaching method, it gives both teacher and students a lot of interactions during classroom session. Teacher will have his or her whole time to teach, observe, evaluate, and give feedback to the students. Teaching activities will become more intense and effective due to the massive interaction between teacher and the students. For the

students, the traditional teaching method gives them many opportunities to learn, observe, asking more explanation and receive feedback from the teacher. The intense interaction between students and teachers will create a constructive environment for students' improvements. Not only the interaction between teacher and students, but also the interaction between students is encouraged in traditional face-to-face teaching method. Students will be able to learn and share their knowledge with others[1, p.18]. That kind of cooperative learning process will increase students' rate of improvement, not only their cognitive, but also their affective and their abilities. From the point of distance learning in blended learning method, it provides more flexibility for both teacher and students in conducting the teaching learning process. The flexibility itself includes several aspect of teaching learning process.

First, the teacher will have more flexibility in delivering learning materials. Teacher does not have to deliver all the materials in classroom session. Teacher may deliver a part of the materials in classroom sessions, and other may be delivered by encouraging student to learn by themselves through web or other references on the internet.

Second, blended learning will provide teacher with much more flexibility and freedom in administering assessment. Teacher may conduct online task submission, quizzes, or even final test in the end of the semester. This kind of assessment will do both teacher and students good. Teacher will have much more time to evaluate and grade students' performance, and the students are able to finish their tasks from wherever they are without coming to the classroom. Proponents of blended learning argue that by incorporating the "asynchronous Internet communication technology" into courses serves to "facilitate a simultaneous independent and collaborative learning experience", and this incorporation is a major contributor to student satisfaction and success in such courses. The use of information and communication technologies have been found to improve access to as well as student attitudes towards learning. By incorporating information technology into class projects, communication between lecturers and part-time students was improved, and students were able to better evaluate their understanding of course material via the use of "computer-based qualitative and quantitative assessment modules" .It was studied by Alexander and McKenzie[2, p.48]. Fully online and blended learning advantages:

- 1.Increased learning (better papers, higher scores)
- 2.More effective pedagogy and interaction
- 3.Course access at one`s convenience and flexible completion (e.g., multiple ways to meet course objectives)
- 4.Reduction in physical class or space needs
- 5.Increased opportunities for human interaction, communication and contract among students
- 6.Introverts participate more

Blended learning allows businesses and schools alike to make maximum use of the technologies and other resources that they have available to them. This

means that it allows both businesses and schools to take a look at all the technologies and tools that they have and see how it can best be used to bring the greatest benefit to employee/students and the organization even as they spend as little as they possibly can and still maintain effectiveness. The organization offering the course can create his/her own content. The global reach of the blended approach to education and training continues to be one of its greatest advantages. Uses concerning distance are eliminated. The speed with which you can reach thousands of people is unmatched by traditional methods as they can all be reached simultaneously without the restrictions of time and space. Not all content can be properly delivered online. The challenges of using a purely online modality are eliminated when a blended approach is used. By making use of traditional approaches where they work best and applying the technology related methods only where they are most appropriate for the achievement of the instructional goals, organizations can avoid the exponential increase in costs that can accompany a complete switch to online methods only. It also allows students to avoid costs that are incurred through travel, accommodations and other expenses that are tied to 'time and place study. Blended learning allows learners the flexibility with their time to do their lessons anytime and any place until a meeting with the lecturer becomes compulsory. It can make it easier to deal with educational administration and communication with all students. Virtual office hours make tutors far more accessible than in a strictly face-to-face scenario.

Students get their learning needs and styles catered to whether they prefer online or face-to-face because it offers both in a single course. For sessions held online, the communication between teacher and student is open and everyone can benefit from it because everyone can view the responses sent by the teacher.

Some lecturers experience an improvement in the quality of students' writing and discussion. Beside many advantages blended learning has within it, it has potent disadvantages especially dealing with the online system which is crucial in blended learning. Internet connection is massively used in blended learning. In order to stay connected to the course, both of the teacher and students need internet connection. It is not a big problem if blended learning is applied in a school which has stable internet connection or in a downtown which is under coverage of an adequate internet network. Both of the teacher and students will be able to access and use internet connection properly. The problem in applying blended learning will arise if blended learning is applied in a school or region which has unstable or inadequate internet connection. Both of teacher and the students will face difficulties in accessing and using internet connection. The lack of appropriate internet connection will lead into problem in administering the course[3, p.15]. The teacher may have problem providing additional materials to the students, and the students may have problem dealing with the additional materials and references, tasks submission, and even quizzes and final test.

Disadvantages

Blended learning has a strong dependence on the technical resources with which the blended learning experience is delivered, where these tools need to be

reliable, easy to use, and up to date in order for the use of the Internet to have a meaningful impact on the learning experience. Additionally, IT literacy can serve as a significant barrier for students attempting to get access to the course materials, making the availability of high quality technical support paramount. It has been observed that the use of lecture recording technologies can result in students falling behind on the material, in a study performed across four different universities, it was found that only half of the students watched the lecture videos on a regular basis, and nearly 40% of students watched several weeks worth of videos in one sitting.

1. Before a blended learning scenario can be considered ready for use, the lecturer has to do long, detailed and extensive work. Preparation for start up is very time consuming.

2. There can be limited contact between lecturer and students and so some of the dynamism that comes with face-to-face interaction can be lost.

3. Based on what students are used to, they often prefer the paper versions of the materials than to see them online so the face-to-face sessions in the blended courses usually have a comparatively more successful “feel” for the students.

4. The materials developed by the lecturers cannot simply be the same set that they had developed for handouts. They have to be reformatted so that they guide the students through a process of independent study when they are not in a face-to-face session. This additional task required of the lecturers is yet to be appreciated for what it is worth.

5. Students sometimes feel that they are given more work to do when distance modalities are used.

Literature:

1. Lim, D.H. and M.L. Morris. 2009. "Learner and Instructional Factors Influencing Learning Outcomes within a Blended Learning Environment." Educational Technology Oct. <http://findarticles.com> (accessed July 9, 2011), p.18.
2. Cook, K., Owstin, R. D., & Garrison, D. R. (2004). Blended Learning Practices at COHERE Universities. (Institute for Research on Learning Technologies Technical Report No. 2004-48). Toronto, ON: York University.
3. Moore, R. 1989. "What Versus How We Teach." The American Biology Teacher p.15.

ТЫҢДАЛЫМ (АУДИРОВАНИЕ) ТАПСЫРМАЛАРЫН ОРЫНДАУДАҒЫ ҚИЫНДЫҚТАР МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Конырбекова Т.О., Акишолова А.Ж.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада студенттерге тыңдалым тапсырмалары бойынша кездесетін қиындықтар мен оны шешу жолдары қарастырылады.

Тірек сөздер: тыңдалым, сөзбе сөз түсіну, сөйлеу жылдамдығы, интонация

Статья рассматривает проблемы аудирования и их методы решения.

Ключевые слова: аудирование, дословное понимание, скорость чтения, интонация

Түсіну күнделікті өмірде маңызды рөлге ие. Адамдар көңіл көтеру үшін, академиялық мақсаттарға немесе керекті ақпаратты алу сияқты түрлі мақсаттарға жету үшін айтылған нәрсені тыңдап түсінеміз. Тілді үйренуге келер болсақ, тыңдап түсінудің алатын орны үлкен. Түсіну жоқ болған жерде тілді меңгеру алға жылжымайды. Айтылған дүниені түсінбеген жағдайда еш қарым-қатынас болмайды. Осыған орай, тіл үйренушілер, әсіресе, ағылшын тілін шет тілі ретінде үйренушілер жақсы түсіну шеберлігін меңгеруде қиындықтарға ұшырайды. Студенттердің түсіну шеберліктерін жақсарту үшін қиындықтар себебін таба білу керек. Yagang (1994) зерттеуі бойынша тыңдаудағы қиындықтар келесі 4 факторға байланысты: айтылатын ой, сөйлеуші, тыңдаушы және физикалық күй. Көптеген ғылыми жұмыстар тыңдаудағы қиындықтарды қарастырып келеді. Қиындықты сөйлеу дәрежесі, сөздер мен дыбыстау мәселелері туындатады (Higgins, 1995). Flowerdew & Miller (1996) тұжырымдауына сөйлеудің таралу жылдамдығына, жаңа терминология мен концептке, ойын жинақтаудағы қиындықтар мен қоршаған орта мәселелері тыңдаудағы бірден бір маңызды себептер. Nguyen Ngoan пайымдауында студенттер осы қиындықтардан өтуі тиіс. Ең алдымен, студенттер үшін жалқы есімдерді түсіну қиындық туғызады, себебі олар бұл сөздерді бұрын соңды кездестірмеген. Басқа сөзбен айтқанда, студенттерде тыңдап отырған мәтін бойынша фондық білімнің болмауы да үлкен кедергі.

Екінші бір мәселе: тыңдалынатын материалдың тым ұзақ, таныс емес, қызықсыз болуы студенттерді жалықтырады және тыңдауға деген қызығушылықтарын төмендетеді. Келесі мәселе ол дыбыстардың байланысуы мен сол тілде ана тілі ретінде сөйлеушілердің түрлі акцентпен айтылатын интонациясы.

Ағылшын тілін үйренушілердің түрлі тапсырмалардан көрсеткен қорытындыларын талдау барысында біз студенттердің әлсіз тұстары тыңдау тапсырмалары екенін алға тартқымыз келеді. Студенттердің, оның ішінде 1 курс студенттерінің тыңдау тапсырмалары бойынша төмен нәтижелер көрсетуіне олардың орта мектептегі дайындығы тікелей әсерін тигізеді.

Тыңдау тапсырмаларының басқа тапсырмаларға (оқу, сөйлеу, жазу) қарағанда үнемі тысқары қалып қоятындығы жасырын емес. Оған техникалық кемшіліктер де бірден бір себеп болып табылады. Студенттердің тыңдау тапсырмасына аз көңіл бөлмеуіне мектепте жоғарғы оқу орнына түсуе дайындайтын ҰБТ тапсырмаларында тыңдау бөлігінің олқылығы да арқау болып отыр. ҰБТ тапсырмасы тек лексикалық, грамматикалық және оқу тапсырмаларынан тұрады. Сондықтан оқу бітірушілердің соңғы екі жылда бар ынталары ағылшын тілі бойынша келетін ҰБТ тапсырмаларында болады. Сол себепті, «Шет тілі: екі шет тілі», «Шетел филологиясы» мамандықтары бойынша білім алуда, әсіресе, алғашқы курста олар тыңдау тапсырмаларынан төмен нәтижелер көрсетеді.

Студенттердің тыңдау тапсырмасынан сәтсіздікке ұшырауына себепкер болған жайттарды қарастырдық. Жоғарыда айтып кеткендей тыңдау тасырмалары бойынша жақсы нәтижелерге қол жеткізу үшін біраз уақыт пен күш жұмсалу керек. Дегенмен студенттер өз беттерімен үйде дайындалуға аз уақыт бөледі. Студенттер тарапынан өз беттерімен дайындалу, яғни, жаттығу болмаса тыңдап түсінуде жақсы нәтижелер көрсету қиындыққа соғады. Ағылшын сабағының практикалық дәрістерінде осы мақсаттарға қол жеткізу үшін ағылшын тілінде әндер, сабақ тақырыбы бойынша мәтіндер мен диалогтар, ағылшын тілінде соңғы жаналықтар тыңдатылады. Дегенмен, егер студенттер әрбір тапсырмадан стратегия тауып шығарып отырмаса көп дағдылану да көп нәтиже бере бермейді. Студенттер өз тәжірибелері арқылы стратегияларды меңгеріп оларды жүзеге асыра білгенде ғана жақсы жетістіктерге жетуге болады.

Студенттердің тыңдау алдындағы орындайтын тапсырмалары орындауда өз әсерін тигізеді. Тыңдау алдындағы орындалатын тапсырмалар қатарында сұрақтарға шолу жасап тыңдалынатын мәтіннің тақырыбына болжам жасау жасады. Тыңдау тапсырмаларының бірінші деңгейінде осы тапсырма орын алады. Дегенмен, тапсырма нұсқасы кез келген жағдайда оқуға негіз болу керек. Тапсырмаларды оқыған сәттен олар не істеу керектігін, тапсырманы қалай орындау керектігін білу керек. Студенттердің басым бөлігінің жартысы осы алғашқы кезеңді орындамайды. Оған қоса, тыңдалынатын мәтінде жаңа сөздердің болуы түсінуге кедергі жасайды.

Жаңа сөзге қатысты айтатын болсақ тыңдаушылардың басым бөлігі сөздердің таныс еместігінен шаршап ары қарай тыңдағылары келмейді. Ал кейбір тыңдаушылар жаңа сөздердің мағыналарын контекст бойынша болжауға тырысады. Осыдан шығатын қорытынды ретінде тыңдаушылардың сөз қорларының ақсауы үлкен кедергі болып табылады.

Шет елдік ғалым Hedge (2000:237) тұжырымдағандай көп тіл үйренушілер мәтінді қабылдауда тілдік құзыреттіліктері мен білімдеріне сүйенеді.

Тыңдау тапсырмаларында жақсы тыңдауда барлық сөзді тыңдамайды. Олар ақпараттың кей тұстарын өткізе отырып тек сұраққа жауап іздеуге тырысады. Бірақ студенттер ақпаратты сөзбе-сөз тыңдауға тырысатындарын мойындайды. Олардың пайымдауынша, сөзбе-сөз тыңдау, барлық ақпаратты тыңдау негізгі ойды түсінуге арқау болады. Алайда, әрбір сөзді тыңдап түсінуге тырысу барысында мәтінді түсінуге жол ашатын негізгі сөздерді тыңдауға мүмкіндікті жіберіп алулары мүмкін.

Студенттерге қиындық туғызатын мәселелердің бірі ол – сойлеушінің не айтатындығын алдын ала болжай білу. Шын мәнінде, алдын ала болжай білу тыңдаған мәтінді түсінуде көп септігін тигізеді. Hasan (2000) зерттеулері бойынша, бұл мәселе сөзбе-сөз тыңдау әдетінен бастау алады. Олар айтылатын негізгі ойды түсінуге көмектесетін маңызды бөліктерді тыңдауға күш салмайды. Алайда, әрбір тыңдауға берілген тапсырмада, негізгі ой беруші бөліктері жанама жолмен беріледі, оны жақсы машықтанған

тәжірибелі тыңдаушы табиғи түрде тани алады. Мысалы, мәтіннің тақырыбы тыңдалынатын мәтіннің негізгі ойын болжауға көмектеседі. Сонымен қатар, тыңдау тапсырмасында берілетін суреттер, карталар мен кестелер және тағы басқалары арқылы да болжамдар жасауға болады. Оған қоса, тыңдалынатын тақырыпқа қатысты сұрақтар жасау олардың қызығушылықтарын арттырып оңай түсінуге жол ашады. Алдын ала болжауға мүмкіндік туғызатын сұрақтарды құрастыру студенттердің назарын тапсырмаға аудартуға итермелейді. Тыңдау алдында берілетін тапсырмалардың сұрақтардың жауаптары тыңдауға берілетін тапсырманың негізгі идеясы болуы да мүмкін. Осылайша алдын ала болжауға мүмкіндік туғызатын сұрақтар тыңдау дағдысын жақсартуға ұйытқы болады.

Екінші қиындық ретінде сөзік қордың шектеулі болуын қарастыруға болады. Тыңдаушылардың басым бөлігі толық түсінбегендерін айтып шағымданады. Студенттердің ойынша тапсырманың негізгі идеясы оларға таныс емес жаңа сөздерде жатады. Таныс емес жаңа сөздерді естігенде оларды аударуға күш салады және олардың мағынасын контексттен табуға тырыспайды. Маңызды стратегияның бірі – ол жаңа сөздерден кейін келетін сөздер мен сөз тіркестерін негізгі идеяны табуға қолдану. Тыңдаушылар жаңа сөздің аудармасын табуға уақыт жұмсау үстінде сөйлеушінің келесі айтылатын ойын жіберіп алуы мүмкін. Оған қоса, сөйлеуші сөздерді түсіндіруге синонимдер мен антонимдерді де қолданатынын естен шығармауымыз керек.

Үшінші мәселе ол – тыңдауға берілген мәтіннің негізгі ойын табу. Егер студенттер негізгі айтылатын ойларды түсіне алмаса тыңдалым сәтсіз болуы мүмкін. Аудиториядағы студенттердің басым бөлігі тыңдалымның негізгі мағынасын түсіне алмайды, себебі олар сөзбе-сөз түсінуге бар ықыластарын танытады. Осылайша, олар тыңдалымның шешуші сөздері мен мағынасын ашатын сөздерді тани алмайды. Дегенмен, тыңдалымдағы негізгі ойды анықтауға Bergan (2000) бірнеше нұсқаулар ұсынады. Дискурс маркері негізгі ойға жетелейтін көпір іспетті. Сөйлеушінің тыңдалымдағы негізгі ойды дискурс маркерлерімен айтатыны табиғи нәрсе. Өзіндік сөйленістерге ие түрлі маркерлер тыңдаушыларға тапсырманың шешуші бөлімін игеруге себепкер болады. Қосымша маркерлер (сонымен қатар, сондай-ақ, т.б.) ойға модификация немесе үстеме мағына берсе, себеп салдар маркерлері (себебі, нәтижесінде, осы фактіге сүйене отырып, ізінше) әрекет немесе факттың себептері мен нәтижелерін хабарлайды.

Қайталау негізгі ойдың сигналы іспеттес. Сөз немесе фраза бірнеше рет қайталанғанда шешуші ойды ашатыны белгілі.

Сөйлеу жылдамдығы да негізгі ойды түсінуде өзіндік орны бар. Шын мәнісінде, табиғи сөйленіс екінші тілді үйренушілерге өте жылдам және ол тіл үйренушілерге едәуір қиындық туғызады. Дегенмен, тыңдалым барысында студенттер сөйлеушінің кейде аздап баяуырақ және түсініктірек сөйлейтінін байқай алады. Бұл тыңдалымның негізгі сәттері. Осы сәт тыңдаушыларға керекті ақпаратты түсінуге мүмкіндік береді. Екпін

сөйлеудегі табиғи фактор, сол себепті сөйлеуші негізгі ойды екпінмен айтады. Тыңдаушылар сөйлеушінің сөйлеу жылдамдығы мен екпін қоюына ерекше назар аударып негізгі ойды ұғуға тырысу керек. Berman пайымдауынша, ырғақ – сөйлеу жылдамдығы. Ол тыңдалынатын мәтіннің маңызды емес тұстары мен кіші бөліктері жылдамырық айтылады, негізгі ой сияқты маңызды тұстары әдетте баяуырақ және анығырақ айтылады деп тұжырымдайды.

Қорыта келгенде, тыңдау тек қана тіл үйренуде ғана емес, ол сонымен қатар күнделікті қарым-қатынас жасауда маңызды рөл атқарады. Дегенмен, студенттер тыңдалым тапсырмаларын орындауда төмен нәтижелер көрсетуде. Тіл үйренушілер арасындағы ортақ мәселелерді келесі топтамаға кіргізуге болады: өз бетінше дайындалуға кететін уақыт тым аз және дайындықтың жетіспеушілігі дағдыны дамытпайды, олардың сәйкес келмейтін стратегияларды қолдануы оларға кедергі болады. Тыңдау материалдары бойынша туындайтын кедергілер мен тыңдаушының физикалық дайындығы да өз әсерлерін тигізеді. Тыңдау дағдысын дамыту үшін студенттер тыңдалымның әр түрлілігіне өз үлестерін де қоса білу керек. Сонымен қатар, олар өз беттерінше стратегиялар бойынша нұсқауларды да меңгеру керек. Оқытушылар үйренушіге керекті стратегияларды оқытуда және оларды тыңдау тапсырмаларын орындауда қалай қолдану керектігін үйретуде маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер:

1. Berman, M. (2003). *Listening strategy guide*. Dyed international Inc.
2. Hasan, A. (2000). Learners' perceptions of listening comprehension problems. *Language, Culture and Curriculum*.

СИНОНИМДЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ТӘСІЛДЕРІ

Куркебаев К.

Қазақстан, Алматы, ҚазНУ имени аль-Фараби

Мақалада қазіргі қазақ тілінің теориялық мәселелерінің қатарына жататын синоним сөздерді болашақ кәсіби мамандарға игертудің ұтымды тәсіл ретінде сөздердің мағыналарын саралаудағы семантикалық компоненттік талдау әдісінің тиімді инновациялық тәсілдері талқыланады.

Тірек сөздер: синоним, компоненттік талдау әдісі, доминант, парадигмалық жүйе, синонимдердің жасалуы, семантикалық реңк.

Статья посвящена методу семантического компонентного анализа как эффективный метод обучения синонимов.

Ключевые слова: синоним, метод семантического компонентного анализа, парадигма, образование синонимов, синонимический оттенок.

Article is devoted to a method of the semantic component analysis as an effective method of learning synonyms.

Keywords: *synonym, method of the semantic component analysis, paradigm, formation of synonyms, synonymic connotation.*

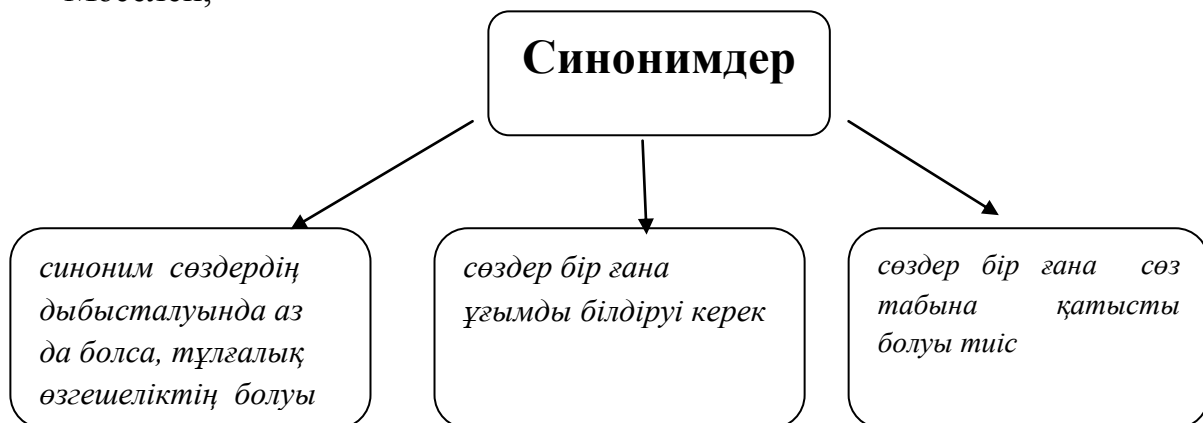
Бүгінгі ғаламдастыру үдерісіндегі білім беру сапасы - креативті ойлайтын заманауи білім құндылықтарымен қаруланған бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруға бағытталып отырғаны белгілі. Осыған орай білім беру парадигмасында оқытудың озық технологиялары мен инновациялық әдіс-тәсілдерді тиімді пайдаланудың қажеттілігі туындап отыр.

Қазіргі қазақ тілінің теориялық мәселелерін де болашақ кәсіби мамандар үшін жүйелі оқытып мазмұнды білім беру маңызды мәселелердің бірі. Қазақ тіл білімі ғылымында осындай сүбелі тақырыптың бірі ретінде синоним сөздерді алуға болады. Синоним термині грек тілінен (*synonimon*) аударғанда «қатар атау» деген мағынаны білдіреді. Синонимдер белгілі бір тілдің сөз байлығын танытудың құнарлы саласы болуымен қатар, әр халықтың ұлттық дүниетанымы мен болмыс бітімін де танытады. Тіл білімінің лексикология саласында қолданылып, дыбысталуы әртүрлі болғанымен мағынасы жағынан бір-біріне жуық, жақын сөздердің жиынтығын білдіреді. Лингвистика теориясында сыңарларының әрқайсысының өздеріне тән не мағыналық, не стильдік, не эмоциялық сәл ерекшеліктері бар бір сөз табынан болған сөздер синонимдер қатарына жатқызылады.

Қазақ тіл білімінде синонимия мәселесін қарастырған Ә.Болғанбаев: Синонимдер бір ғана ақиқат шындықты көрсетіп, бір ғана ұғымды білдіретіндіктен олар синоним болып табылады, - деп синонимдердің екі түрлі қызметін атап өтеді. Біріншіден, бір-бірін алмастыруға бейім келсе, екіншіден, синоним сөздердің бірі екіншісін нақтылап отырады [1, 79].

Білім алушыларға синонимдерді оқытқанда олардың басқа да парадигмалық жүйелерден (омоним, антоним, полисемия) негізгі ерекшеліктерін көрнекі құралдар немесе түрлі кестелер арқылы көрсету тиімді болып табылады.

Мәселен,

Бұл үш белгі - сөздерді синоним деп танудағы басты шарт.

Білім алушыларға синоним сөздердің мағынасын саралауды меңгертуде ұлттың когнитивтік дүниетанымы мен семантиканың реңктік, стильдік қырларын қамтитын нақты мысалдарды бере отырып, олардың

мағыналарын өзара салыстыру нәтижесінде көрсету тиімді тәсіл болып табылады.

Яғни синоним сөздердің мағыналарын саралағанда семантикалық компоненттік талдау әдісін негізге ала отырып көрсету тиімді инновациялық тәсіл болады және білім алушының сөз мағынасына сараптама жасай алу дағдысын қалыптастырады. Мәселен:

1. Синонимдік қатарға енген сөздер мағына жағынан бір-бірінен сәл жоғары не сәл төмен дәрежеде болуы керек. Мәселен, *дау-дамай*, *егес* сөздеріне қарағанда *жанжал* сөзінің семантикалық салмағы күшті. Сонымен қатар *атақ - даңқ*, *апат – қырғын*, *айқайлау – бақыру*, *ашулану*, *ызалану – долдану* сыңарларындағы соңғы нұсқаларының семантикалық пәрмені алдыңғыларына қарағанда басым түсетінін осындай нақты мысалдар негізінде түсіндірген жөн.

2. Синоним сөздердің біреуінің мағынасы екіншісінен кең немесе тар болуына байланысты да ажыратылады. Мәселен, *мақсат* деген сөздің мағынасы *мүдде* деген сөзден, *ұстаз* сөзі *мұғалімнен* кең болса, *жебеуші* сөзі *демеуші сөзінен*, *кілттеу* сөзі *жабу* сөзінен семантикалық өрісі жағынан тар екенін дәйектеп көрсету.

3. Синоним сөздер бір-бірінен мағыналарының аз-көбіне қарай ажыратылуы мүмкін. Мәселен, *ат* - көп мағыналы, *ныспы* - бір мағыналы.

4. Синоним сөздер мағыналарының деректі және дерексіз болуына байланысты да бір-бірінен өзара ажыратылады: *өлім – қаза*, *нәресте – сәби*, *бала – перзент*, *қақпа – дарбаза*, *желке - кежеге* т.б.

5. Синонимдер сөз туғызуға қабілетті және қабілетсіз болып келуіне қарай да өзгешеленеді. *Сапар* мен *жол* сөздерін алсақ, сапар сөзінен *ұзақ сапар*, *сапар шегу*, *іссапар* (командировка) деген бірен саран сөз тіркестерін туғызуға болады. Ал жол сөзінен *жолай*, *жолшыбай*, *жол-жөнекей*, *жолдама*, *жолдас*, *теміржол*, *жол азық*, *жолашар*, *жолаяқ*, *жолдорба*, *жолсерік*, *жол жүру* сияқты көптеген жаңа сөздер жасауға қабілетті.

Сонымен қатар білім алушыларға синонимдердің стильдік мағынасының да неше алуан функционалдық сипатта қолданылатыны нақты мысалдар негізінде көрсетілуі тиіс. Синоним сөздердің стилистикалық семантикасы аса күрделі мәселелердің бірі екенін В.А.Звегинцев былай көрсетеді: «Синонимами обычно называются слова с близким, но не тождественным значением. Как правило, синонимы, имеют общее ядро значения, имеют разнообразные расхождения в значении. Эти своеобразия в их значении и экспрессии ярче всего обнаруживаются тогда, когда мы убеждаемся в полной неуместности употребления одного из синонимов там, где другой вполне уместен (это один из примеров стилистического эксперимента) [2,45]. Яғни синонимдердің мағыналық стилистикалық реңктерін бір-бірімен өзара салыстыру арқылы айқындау тақырыпты меңгертудің аса тиімді тәсіл болып табылады. Мәселен:

1. Қадір тұтып сыйлағандықты білдіретін мағыналық стилистикалық реңктер. Мысалы: *отагасы* – үй иесі сөзінен, *дам* – ас сөзінен, *мейман* –

қонақ сөзінен, *көрші* - қоңсы сөзінен семантикалық реңкі тұрғысынан жоғарылау.

2. Салтанат құру мәніндегі көтеріңкі мағыналық стилистикалық реңктер. Мысалы: *бойжеткен* – қыз сөзінен асқақ, *шаттану* – қуану сөзінен көтеріңкі, *азамат* - *жігіт* сөзінен семантикалық реңкі жағына жоғары екенін осындай нақты мысалдарды салыстыру арқылы білім алушыларға үйреткен дұрыс.

3. Поэтикалық мағыналық стилистикалық реңктер. Мысалы: *асқар* – *биік* сөзіне, *дариға* - *қайран* сөзіне, *мәртебе* – *атақ* сөзіне, *қаһарман* – *кейіпкер* сөзіне, *шапақ* – *арай* сөзіне қарағанда поэзияда мағыналық-стильдік синоним ретінде жиі жұмсалады.

4. Дөрекілік мәніндегі мағыналық стилистикалық реңктер. Бұл қатардағы синонимдердің біреуі бейтарап, екіншісі сыпайы, үшіншісі тұрпайы мәнді білдіріп, ала-құла реңк тудырып отырады. Мысалы: *сықыт* сөзі *бет* сөзіне қарағанда, *шолжың* – *ерке*, *шойнақ* – *ақсақ*, *азынау* – *жылау* сөзіне қарағанда белгілі контексте дөрекілеу болып жұмсалады.

5. Кекесін, мысқыл мәндегі мағыналық стилистикалық реңктер. *Қожандау* орынсыз кісілік көрсеткенде, *тұштаңдау* орынсыз жеңілтектенгенде кекесін мәнді білдіреді.

6. Менсінбеушілік, кеміту мәндегі мағыналық стилистикалық реңктер. Мысалы: *бұт артар* – көлік орнына, *еркек кіндік* – ер азамат, *шүйке бас-әйел*, *шикі өкпе* – бала орына қолданылып кеміту мәнінде айтылады.

Білім алушыларға синоним сөздерді оқытқанда негізгі базалық ұғымдарын меңгертуге ерекше назар аударылуы тиіс. Олар: синонимдік қатар, синонимдік ұя, доминант сөз, синонимдердің жасалу жолдары және т.б.

Синоним ретінде қолданылатын мәндес сөздердің жиынтығын синонимдік қатар не синонимдік ұя деп атайды. Синонимдік қатарға енген сөздердің ішінен біреуі басқаларына мағыналық құрылымы жағынан ұйытқы болады. Ол тірек сөз немесе доминант деп аталады[3,105].

Доминант сөз мәндес сөздерді мағыналық жағынан ғана топтастырмайды, синонимдік қатарды әліпби жүйесіне келтіру үшін де өзіндік қызмет атқарады. Доминант сөзге синонимдік қатардағы сөздердің ішіндегі мағына жағынан ең айқын, стильдік мәні жағынан бейтарап, жалпы халыққа танымал нұсқалары ғана іріктеліп алынады.

Синонимдерді оқытуда білім алушылардың меңгеруі тиіс маңызды мәселелердің бірі олардың жасалу жолдары.

Тілдегі синонимдер әр түрлі жолдармен пайда болады. Қазақ тіліндегі синонимдердің келіп шығуының мынадай жолдары бар:

1. Синонимдер көпмағыналы сөздердің есебінен жасалуы. Мысалы: *тура* – *түзу* – *тік* – *тіке*; *тура* - *дұрыс* – *жөн*; *тура* – *дәл* – *шақ*;

2. Синонимдер сөзжасам тәсілдері арқылы пайда болған:

а) жұрнақтар арқылы: *әуесқой* - *әуесшіл* – *еліккіш* – *еліктегіш* - *қызыққыш*; *күшті* - *әлді* - *қуатты* – *қайратты* – *ауқатты* – *дәулетті*;

ә) біріктіру арқылы: *мансапқұмарлық – шенқұмарлық – атаққұмарлық*;
б) қосарлау арқылы: *жизан-терген, тапқан-таянған; күш-қуат, күш-жігер, қажыр-қайрат, қажыр-қуат*;

в) тіркесу арқылы: *өмір бақи – мәңгі бақи – ғұмыр бақи*;

3. Кірме сөздер арқылы пайда болған синонимдер: а) араб сөздері арқылы: *ымыра – одақ – келісім; емтихан – сынақ*;

ә) парсы сөздері арқылы: *дарбаза – қақпа; дәрігер – емші*;

б) моңғол сөздері арқылы: *тентек - бұзық – сотқар*;

в) орыс сөздері арқылы: *өшірет – кезек; скелет – қаңқа*;

4. Синонимдердің диалектизмдер есебінен жасалуы:

а) Дыбысталуы жағынан әдеби тілде кездеспейтін, бірақ әдеби сөзбен мағынасы үйлес келетін сөздер: *дәйіс – ұятсыз – арсыз*;

ә) Дыбысталуы жағынан әдеби тілде кездесетін, бірақ білдіретін ұғымы басқа сөздер: *тұқым – жұмыртқа; сым – шалбар; жар – қабырға*.

5. Синонимдер фразалық тіркестердің есебінен жасалады: *үріп ауызға салғандай – әдемі – сұлу – сүйкімді; арам тамақ – жатып ішер – жалқау; ұзын құлақ – сыбыс, өсек*;

6. Табу мен эвфемизмдердің есебінен жасалған синонимдер: *аяғы ауыр – жүкті – екі қабат; ит құс – қасқыр – бөрі – ұлыма; дүние салды – қайтыс болды – өлді*.

Жоғарыдағы мысалдарды түсіндіріп болған соң оларды оқытудың жаңа технологиясына сәйкес түрліше меңгертуге болды. Мұны методика іліміндегі мәтіндік ойындар тәсілі арқылы да жүзеге асыруға болады.

«Кім тапқыр», «эрудит» т.б. ойындарының мақсаты - өтілген тақырыптың толық немесе белгілі бір бөлігін (синонимдердің жасалуы) логикалық сұрақтар, сөзжұмбақтар, анаграммалар, синонимдер жарысы, ән, фильмдер, иммитациялық ойындар арқылы меңгерту болып табылады.

Мұндай іскерлік ойындар сөз семантикасын терең түсініп саралай алуға, синонимдердің жасалу тәсілдерін есте сақтай отырып лексикалық жүйеге және синонимдер әлеміне саяхат жасауға зор септігін тигізеді.

Синонимдердің қолданылу өрісі аса кең болғандықтан оларды игеру, меңгеру арқылы білім алушылар олардың мағыналық нәзік қырларын ажырата алуға, өз ойларын көркем де әсерлі, шешен де оралымды етіп жеткізуіне мүмкіндік алады.

Әдебиеттер:

1. 1 Болғанбаев Ә. Қазақ тіліндегі синонимдер. -Алматы: Ғылым, 1970.

2. 2 Звегинцев В.А. Семасиология. – М.,1957. -167 с.

3. 3 Қалиев Ғ, Болғанбаев Ә. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы. -Алматы, 2003.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПОСЛОВИЦ И ПОГОВОРК В ОБУЧЕНИИ НЕМЕЦКОМУ ЯЗЫКУ

Мукашева Ж.У.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақала неміс тілін үйретуде мақалдармен мәтелдерді қолдануына арналған.

Тірек сөздер: *мақал-мәтелдер, дүниетанымның ұлттық болмысы, мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілік*

Статья посвящена использованию пословиц и поговорок в обучении немецкому языку.

Ключевые слова: *пословицы и поговорки, национальная специфика мировоззрения, межкультурная коммуникативная компетенция*

The article looks at proverbs and sayings in German Teaching

Key words: *proverbs and sayings units, communication*

Известно, что каждый человек, независимо от того, где он живет и какое образования имеет, употребляет на протяжении своей жизни около 200 пословиц. Очевидно, это объясняется тем, что присущая пословицам краткость изложения и емкость заключенного в них смысла обеспечивает их особую ценность.

Пословицы – это краткие изречения, зачастую в рифмах, представленные в основном в виде предложений и содержащие определенные умозаключения. По определению В. Даля, пословица – это маленькая притча, это суждение, поучение, высказанное обиняком и пущенное в оборот. Относясь к речевым жанрам фольклора, они употребляются в разговорной речи соответственно ситуации, к слову (Мокиенко В.М., 1984). Пословицы и поговорки помимо своей смысловой нагрузки делают речь более выразительной. В них содержатся специфические особенности, которые характеризуют самобытную культуру народа. Они имеют глубинный смысл, поскольку они аккумулируют народную мудрость. Пословицы очень наглядно отражают национальную специфику мировоззрения народа, его картину мира. Национальный характер видения мира проявляется в разных языках в отборе разных образов для выражения одних и тех же понятий, и таким образом передается эмоционально – образное видение картины мира. К тому же пословицы и поговорки выражают отношение самого говорящего к высказыванию. В них передаются социально – бытовые, философские, морально – этические мировоззрения народа, так как они обобщают опыт народа, передаваемый из поколения в поколение. При изучении национально – культурных особенностей пословиц и поговорок у обучающихся возникает желание понять определенные реалии и особенности культуры страны изучаемого языка, появляется потребность в межкультурной коммуникации.

Интересно то, что пословицы употребляются как в буквальном так и в переносном смысле, что отличает их от фразеологизмов, у которых

компоненты полностью или частично утратили свою семантическую самостоятельность.

Использование пословиц и поговорок на занятиях способствуют с одной стороны более глубокому пониманию культуры этой страны, с другой стороны позволяет развивать у обучающихся межкультурную коммуникативную компетенцию. Пословицы и поговорки придают речи говорящего художественную выразительность и дают возможность развернуть свое высказывание

Варианты применения пословиц на занятиях:

1. Найти пословицу как объяснение данной ситуации.
2. Озаглавить текст, используя подходящую пословицу.
3. Составить рассказ на заданную пословицу.
4. Составить диалог с использованием пословиц.
5. В качестве фонетической зарядки (дифтонги, произношение отдельных звуков, интонация).

6. Для закрепления грамматического материала (формальное подлежащее, пассив, побудительные предложения и т. д)

Например, пословица „ Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben“ – Не видав вечера, и хвалиться нечего (Неопределенно – личное местоимение man).

Schmiede das Eisen, solange es heiss ist – Куй железо, пока оно горячо (Побудительное предложение).

Wie die Saat, so die Ernte - Что посеешь, то и пожнешь (Сравнение)

Тематические пословицы, используемые на занятиях:

Пословицы – краткие изречения с назидательным содержанием.

1. Взаимоотношения родителей и детей (Familienverhältnisse)
  - a) Kleine Kinder, kleine Sorgen, grosse Kinder, grosse Sorgen – Маленькие детки – маленькие бедки.
  - b) Kleine Kinder treten der Mutter auf die Schürze, grosse – aufs Herz – С малыши детками горе, с большими вдвое.
  - c) Der Apfel fällt nicht weit vom Apfelbaum – Яблоко от яблони недалеко падает.

2. Межличностные отношения (Beziehungen der Menschen untereinander)

- 1) Предупреждение (Warnung)
  - a) Wenn zwei sich streiten, freut sich der Dritte – Двое ссорятся, третьему-выгода.
  - b) Ein jeder kehre vor seiner Tür – Других не суди, на себя погляди.
  - c) In Rom ist nicht gut mit dem Papst zu streiten - В чужой монастырь со своим уставом не ходят.
- 2) При общении люди узнают друг друга лучше (Kommunikation)
  - a) Ein Mann, ein Wort - Уговор дороже денег.
  - b) Wer A sagt, muss auch B sagen – Назвался груздем, полезай в кузов.

c) Es ist noch kein Meister vom Himmel gefallen – Не боги горшки обжигают.

3) Общие интересы, дружба (Gemeinsame Interessen, Freundschaft)

a) Den Freund erkennt man in der Not – Друг познается в беде.

b) Gleich und gleich gesellt sich leicht – Два сапога пара.

c) Glück macht Freunde, Unglück prüft - Дружба познается в беде.

3) Проблемные ситуации (Probleme)

a) Stein auf Stein gibt Feuer - Нашла коса на камень.

b) Aus den Augen, aus dem Sinn – С глаз долой, из сердца вон.

c) Lügen haben kurze Beine - У лжи ноги короткие.

Для развития коммуникативной компетенции можно использовать задания типа :

1. Übernehmen Sie eine Rolle

a) Sie planen mit Ihrem Gesprächspartner ein Picknick mit Grill im Grünen. Woran sollten Sie denken? (Sprichwort: Über den Geschmack lässt sich nicht streiten).

b) Ihre Schwester möchte im Ausland studieren. Sie überlegen Pro- und Kontra- Argumenten. (Sprichwörter: Ohne Fleiss kein Preis. Der kluge Mann baut vor).

c) Sie sind Politiker und wollen natürlich wieder gewählt werden. Ein Reporter interviewt Sie. Mögliche Themen: Schadstoffarme Autos, Gastarbeiter, Ausbildung, Umweltschutz (Sprichwort: Lerne was, so kannst du was).

2. Gesprächsanlässe

a) Ihr Gesprächspartner meint, dass Kinder heutzutage nicht streng genug erzogen werden. Äussern Sie Ihre Meinung, indem Sie ihm widersprechen (Strenge Erziehung ist manchmal nicht gut)

Sprichwort: Kleine Kinder, kleine Sorgen, grosse Kinder, grosse Sorgen.

b) Ihr Freund spricht ihre Muttersprache nicht. Überzeugen Sie ihn, die Sprache zu lernen.

Sprichwörter: Andere Städtchen – andere Mädchen. Andere Länder, andere Sitten.

c) Ihr Gesprächspartner ist der Meinung, dass man Fremdsprachen am besten durch Übersetzen lernt. Widersprechen Sie ihm, indem Sie Zweifel äussern. Sprichwörter: Guter Rat kommt über Nacht. Durch Fehler wird man klug.

3. Finden Sie die richtigen Paraphrasen zu den Sprichwörtern.

1) Schlafende Hunde soll man nicht wecken.

2) Aufgeschoben ist nicht aufgehoben.

3) Früh gewagt ist halb gewonnen.

4) Die Ratten verlassen das sinkende Schiff.

a) Wir können es jetzt nicht machen, aber wir machen es auf jeden Fall.

b) Wer mutig anfängt, hat schon einen wichtigen Teil geschafft.

c) Jetzt ist nichts mehr zu retten.

d) Man sollte sich keine zusätzlichen Probleme machen.

Литература:

1. Мокиенко В.М. Лингвострановедческий аспект в преподавании русского языка как иностранного, Воронеж, 1984
2. Даль В.И. Пословицы русского народа. М., Русская книга. 1993
3. Fleischer, W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. – 2., durchg. und erg. Auflage – Tübingen: Niemeyer, 1997
4. Подгорная Л.И. Русские пословицы и поговорки и их немецкие аналоги. – Санкт-Петербург: КАРО, 2001

TOWARDS THE DIFFICULTIES IN TEACHING LISTENING COMPREHENSION OF FOREIGN SPEECH

Мусагожина К.К.

Казахстан, Астана, ЕНУ имени Л.Н.Гумилева

Мақала есту қабілеті арқылы шет тілін қабылдау мен түсіну әрекетіне үйрету кезіндегі қиындықтарды сипаттауға және қиындықтарды жою үшін шешімдерді ұсынуға арналған.

Тірек сөздер: *тыңдау қабілеті, қиындықтар, шешім, тыңдалым материалы*

Статья посвящена описанию трудностей при обучении восприятию и пониманию иностранной речи на слух и представляет решения для устранения трудностей.

Ключевые слова: *слушание, трудности, решения, аутентичный материал, задания*

The article describes difficulties in teaching listening comprehension of foreign speech and tries to offer solutions to eliminate them.

Key words: *listening comprehension, difficulties, solutions, authentic materials, tasks.*

Language came into life as a means of communication. It exists and is alive only through speech. When we speak about teaching a foreign language, we first of all have in mind teaching it as a means of communication. Teaching listening comprehension of foreign speech sets a high value in methodology, because listening comprehension is a complicated process. Acquiring listening comprehension gives opportunities to realize developing and educational aims. While listening many typescripts of foreign speech, students are aware of foreign countries culture and also listening helps to develop memory and form comprehension skills. Teaching listening comprehension helps to communicate, understand foreign speech and motivate students to learn a language deeper.

Listening is an ability to understand what others are saying. It is necessary to define the main skills in listening, for the purpose of understanding the term “listening”. There can be listed the following necessary components: discrimination between sounds, recognizing words, identifying grammatical groupings of words, identifying ‘pragmatic units’ - expressions and sets of utterance which function as whole units to create meaning, connecting linguistic cues to paralinguistic cues and to nonlinguistic cues in order to construct meaning, using background knowledge and context to predict and then to confirm meaning, recalling important words and ideas.

Learners of foreign language always face many problems and difficulties in listening. These difficulties are different, because they are influenced by many factors. Learners cannot understand some unknown phrases or words and do not hear grammatical forms. Comprehension of strangers' speech and alien pronunciation are considered as the main issues nowadays. It involves misunderstanding of speaker's accent, pronunciation, vocabulary, grammar, meaning of words and phrases. These problems and difficulties are considered more detailed. They are the following:

1. Difficulties that are connected with comprehension conditions: the volume of presented information, which needs a quick reaction from the listener; the tempo of a speaker; the source of auding: a real partner in conversation, sounding voice from audiocassette, speakers, radio texts, timbre, voice, individual characteristics of speech, age, sex etc.; duration and cleanliness of text phonation.

2. The next difficulties are connected with perception of a language form: the context of audio text: known, unknown or complicated; the presence of homonyms, words usage in figurative meaning, polysemy; international words, which have another meaning in a foreign language; sentence duration.

3. Difficulties with audio text context: facts understanding, logic understanding, general idea understanding, key words understanding, the main idea understanding.

4. Difficulties in a form of audio text presentation: illustration presence etc.

5. Difficulties are connected with definite types of speech activities and statements. Many researchers think that learners comprehend monologue easier than dialog.

6. Special difficulties are connected with sociolinguistic and sociocultural competitions. The knowledge absence of language usage in accordance with situation, the knowledge absence of tradition, customs, culture, people personality may be found difficult in interpretation of partner behavior, information understanding [1; 22].

It is obvious that auding or hearing is a complex activity. The majority of difficulties appear in real life and communication, because it is impossible to return and rewind conversation. Besides, in real communication there are many obstacles: street noise, music, laughing, traffic jam etc. Ur, P. [2; 34] points out that "in ordinary conversation or even in much extempore speech-making or lecturing we actually say a good deal more than would appear to be necessary in order to convey our message. Redundant utterances may take the form of repetitions, false starts, re-phrasings, self-corrections, elaborations, tautologies, and apparently meaningless additions such as I mean or you know." This redundancy is a natural feature of speech and may be either a help or a hindrance, depending on the students' level. It may make it more difficult for beginners to understand what the speaker is saying; on the other hand, it may give advanced students more time to "tune in" to the speaker's voice and speech style.

An able listener is capable of understanding a speaker's accent or pronunciation, his grammar and his vocabulary, and grasping his meaning

simultaneously. Willis [3; 47] lists a series of micro-skills of listening, which she calls enable skills. They are:

- predicting what people are going to talk about;
- guessing at unknown words or phrases without panicking;
- using one's own knowledge of the subject to help one understand;
- identifying relevant points; rejecting irrelevant information;
- retaining relevant points (note-taking, summarizing);
- recognizing discourse markers, e.g., Well; Oh, another thing is; Now, finally; etc.;
- recognizing cohesive devices, e.g., such as and which, including link words, pronouns, references, etc.;
- understanding different intonation patterns and uses of stress, etc., which give clues to meaning and social setting;
- understanding inferred information, e.g., speakers' attitude or intentions;

One of the obstacles of misunderstanding the heard speech is the absence of a language environment. It is obvious that listening comprehension of foreign speech is difficult because of lack graphical means. Basically, learners are used to percept information through graphical means. These means help students to understand the meaning of words and situation. When we watch movies, we remember things exactly, but when we listen it is very difficult to understand the meaning and to highlight the main idea. Now will be given some solutions, they will help to comprehend speech easier. They are:

For Teacher: Teachers should select audio materials according to students' level. It is obvious that alien accent and pronunciation, different voices is very difficult to understand for students, that is the reason why teacher should select materials progress step by step from invented speech to natural speech. Teacher should carefully select pre-while-post listening task, because they help to understand foreign speech quicker. They should provide students with illustrations, some diagrams that will help to grasp the meaning and imagine situation. Teacher should make aware of different accents or pronunciations. There should be selected short, simple listening texts for lower-level students and long, complicated for advanced students. There should be provided exercises and tasks at different levels with different focuses. Teacher should give an immediate feedback of students' performance. It will help students to overcome difficulties and they will remember error correction.

For learners: Learners should listen to many different listening text, audio text, radio, watch movies in a foreign language. They should sing in this language. While listening foreign speech, it is necessary to write unknown words and then to learn them by heart. Before listening students need to read the title of text, if there is no title to read questions and then try to predict the context of listened text. While listening students, learners must visualize the heard text, and try to understand the main idea and find key words and phrases.

Thus, teaching listening comprehension is one of the difficult skills to be taught. Teacher plays a great role in improving listening comprehension. Teachers

do not just play recording tape and check students' understanding but helps students understand and comprehend foreign speech. It is necessary to develop useful strategies or adapt authentic texts with exercises and tasks to be listened and use them in the classroom. Comprehensive authentic materials used in appropriate way also motivate students to learn and master the foreign language further.

Literature:

1. Елухина Н.В. Преодоление основных трудностей понимания иноязычной речи на слух как условие формирования способностей устно общаться// Иностранные языки в школе. 1996. №4. С. 25-29; №5. С. 20-22
2. Ur, P. Teaching of English as a second or foreign language. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
3. Willis, J. Teaching English through English. London: Longman, 1981.

**ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ
ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ
ЯЗЫКУ КАК ВТОРОМУ**

Мусырманова Ф., Сансызбаева С.К.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Әр ұлттың тіліндегі фразеологизмдердің тұтасжыынтығы сол ұлт тіліне тән өзіндік бейнелі сөз орамдары арқылы оның бүкіл заттық, рухани, мәдени өмірінен хабардар етеді. Мақалада қазақ және орыс тілінің тұрақты сөз тіркестері салыстырылады.

Тірек сөздер: *лингвокультурологиялық аспект, фразеологиялық тіркестер, орыс тілін үйрету.*

Во фразеологической системе любого языка имеются социокультурные особенности. В статье делаются выводы об универсальности и своеобразии фразеологизмов в казахском и русском языках.

Ключевые слова: *лингвокультурологический аспект, фразеологические сочетания, обучение русскому языку.*

The article deals with phraseological units in Kazakh and Russian language. It is specially noted a national culture.

Key words: *linguistic culturological aspect, phraseological combinations, educating to Russian.*

В условиях современного мира, когда активно развиваются процессы глобализации, расширяются границы общения между представителями различных культур и этносов. Успешная межкультурная коммуникация возможна лишь в случае преодоления не только языкового, но и культурного барьера между представителями различных народов. Эта проблема является актуальной для такого многонационального государства, как Казахстан, языковая ситуация в котором при всем его полиэтническом многообразии определяется особенностями взаимодействия и взаимовлияния двух языков — государственного казахского и официального русского, как важных составляющих языкового пространства страны.

Взаимодействие языкового сознания представителей различных этнических групп происходит в результате контакта народов и наций, на которое оказывают влияние различные факторы. Известно, что на взаимодействие русского и казахского этносов повлияли такие факторы как географический, политический, социально-экономический, культурный и др.

Следствием контакта русского и казахского языков явилось появление различных изменений на разнообразных ярусах и направлениях языковой системы казахского литературного языка. Языковой барьер является не единственным препятствием, которое приходится преодолевать в процессе коммуникации представителям разных культур. За языковым барьером стоит культурный барьер, который также затрудняет эффективную коммуникацию. Поэтому при обучении русскому языку преподаватель должен взять на себя функцию посредника в передаче обучающимся адекватных, не стереотипных сведений об иноязычной культуре.

Культура является специфическим способом трансляции знаний наряду с наследственной видовой памятью и индивидуальной памятью. Она же является источником происхождения знаков (соответственно и значений), из которого подпитывается индивидуальное сознание, и способов их употребления.

В основе мировосприятия и миропонимания каждого народа лежит своя система предметных значений, социальных стереотипов, когнитивных схем. Сознание человека всегда этнически обусловлено, восприятие мира одним народом не всегда совпадает с восприятием мира другим, т.е. у каждого народа собственная система миропонимания, мышления, поведения, эмоции. Данная система различна в силу разных условий прохождения социализации.

Русский язык в Казахстане выполняет важные функции, являясь одновременно официальным языком, средством общения русского этноса в Казахстане и языком межнационального общения других лингвокультурных сообществ. Это язык, функционирующий в инонациональном окружении. Русский язык полифункционален, функционирует на территории Казахстана во всех основных формах существования (литературной, просторечной, социальной (социальные диалекты)).

В полиязычном государстве, каким является Казахстан, у представителей различных этносов есть возможность развития собственного национального языка и изучения казахского как государственного и русского как языка межнационального согласия. Данные социолингвистические факторы являются гарантами согласия и консенсуса по основным языковым вопросам в условиях современной языковой политики. Языковое сознание казахов и русских в Казахстане характеризуется заметным ростом. Овладение казахами русским языком в новых условиях имеет тенденцию расширения лингвистической компетенции.

Своеобразие казахского менталитета заключается в его обусловленности природно-географическими условиями проживания, кочевым образом жизни, типом хозяйственной деятельности, спецификой

этнической структуры, сложившейся в виде родоплеменной иерархии и сословно (кастово)–этнических групп. Именно природно-географическая среда, занятия кочевым скотоводством, родоплеменная этническая структура и существование патронимии способствовали формированию особого психического уклада казахской нации – менталитета, как жизненно необходимых правил человеческого общежития.

Национальное своеобразие и особенности семантики любого языка особенно ярко и наиболее ощутимо проявляются в области фразеологии. Сопоставительно-семантический анализ фразеологических единиц показывает, что наполняемость лингвокультурологического поля неадекватна в разносистемных языках. Исследование фразеологических эквивалентов в данном случае происходит с целью выявления различий, которые и составляют национально-культурное своеобразие фразеологических эквивалентов сопоставляемых языков. С учетом того факта, что культурно-исторический контекст развития фразеологии рассматриваемых языков различен, при раскрытии значения фразеологических единиц необходимо большое внимание уделять не только адекватности передачи смыслового содержания, но и их эмоциональным и стилистическим особенностям. Специфика фразеологических единиц русского и казахского языков проявляется на всех уровнях языковой системы: лексическом, стилистическом, морфологическом и синтаксическом.

Изучая фразеосочетания во время занятий по русскому языку в национальной аудитории, необходимо учитывать тот факт, что при сопоставлении фразеологического материала русского и казахского языков можно обнаружить абсолютную эквивалентность, т.е. полное совпадение по значению, образности и лексическому составу.

Например: *душа (сердце) болит //жаны (жүрек) аурады; положить глаз //көз салу; пес его знает //ит біле ме; открывать рот //аузын ашу; лучше поздно чем никогда//ештен кеи жақсы; голова варит // басы істейді, пачкать руки // қол былғау, задирать нос //мұрнын көтеру, разбить нос // таңауын бұзу; сложа руки //қол құсырып отыру, сухая ложка рот дерет // құрғақ қасық ауыз жыртар; в поте лица//маңдай терін төгу и жаны терге түсу; құлағының ұшына дейін қызару// покраснеть до кончиков ушей; қол қағысты - ударили по рукам (договорились);маңдайға жазған - на лбу (роду) написано ; қармағына түсу - попасть на удочку; жылайын ба, күлейін бе - то ли плакать, то ли смеяться; құшақ жайып - с распростертыми объятиями. Данные примеры дают возможность сделать вывод об универсальности в мировосприятии народов-носителей языков.*

Также выделяются частичные или неполные эквиваленты, т.е. совпадающие по смыслу и частично по образности: *принимать участие// ат салысу; носить на руках// төбесіне көтеру ; хватать за горло // кеудесіне жармасу; лица нет // жүзі кашу ; ағыл-тегіл еңіреп жылау // лить слезы в три ручья; көрмегелі не заман // сколько лет, сколько зим.*

Вместе с тем многие фразеологизмы совпадают в рассматриваемых языках только по смыслу. Например: *аяқ астынан//на голову свалиться, ни с того ни с сего. два сапога пара // апама жездем сай; жегені желкесінен шықты - ему это боком вышло* и др.

Специфика национального сознания казахов тесно связана с «төрт түлік», четырьмя видами скота - основой его кочевнического уклада, поэтому значительное место в его этноценностной системе занимают фразеологизмы, восходящие к образам животного мира. В состав таких фразеологических оборотов входит лексический компонент с названием животного (*ат ізін салу, ат құйрығын кесісу, ат құлағында ойнау, кәрі қойдың жасындай, мысық тілеу, ат үсті* и др.). Примеры использования фразеологизмов с названиями животных в русском и казахском языках служат подтверждением тезиса о том, что язык является репрезентатором мышления, культуры народа.

Наличие большого массива фразеологизмов, сходных у разных народов, говорит об общности духовной жизни, единстве общечеловеческих ценностей и основополагающих начал, характерных для представителей различных этносов. Без понимания универсальности и уникальности фразеологических единиц, связанной с особенностями культуры, обычаев, традиций, уклада, исторических факторов развития, нет возможности запоминания смысловой структуры фразеологических единиц. По этой причине такого рода сопоставительный анализ фразеосочетаний русского и казахского языков должен проходить красной нитью в процессе обучения русскому языку как второму.

Литература:

- 1 Кеңесбаев С.К. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. - Алматы, 1977 ж.
- 2 Молотков А.И. Фразеологический словарь русского языка. - М.: Советская энциклопедия, 1987 г.

ЖАПОН ТІЛІН ОҚЫТУДА СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Нурелова А.М.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада жапон тілін оқытуда сөйлеу қабілетін қалыптастыру, дамыту мәселелері, сонымен қатар сөйлеу қабілетін игеруге қажетті алғышарттары қарастырылады.

В этой статье рассматриваются методы формирования и развития устной речи . А также предпосылки для усвоения коммуникативной речи в японском языке.

This article discusses the methods of formation and development of speech. As well as the prerequisites for learning communicative speech in Japanese.

1970ж. жартысына дейін сөйлеу үшін тек грамматиканы білу жеткілікті деп саналды, ал 1970ж. аяғында әртүрлі саланың зерттеушілері тіл білімі саласын кең қарастырып, тілге қажетті біліктіліктерді зерттей бастады. Мысалы социолінгвист Hymes(1972) «Грамматикалық құрылымдарды қалай қолдану керектігін түсінбесе, оны оқу мәнсіз», «қашан, кімге, қалай сөйлеу біліктілігі, «сөйлеу біліктілігі»» деп айтқан [1].

Сонымен қатар Canal (1983ж.) сөйлеу компетенциясын 1) грамматикалық біліктілік, 2)социолінгвистикалық біліктілік, 3)сөйлеу қарым-қатынасы, 4)стратегия құру біліктілігі деп төртке бөлді. Әрқайсысына жеке тоқталатын болсақ, грамматикалық біліктілікті- грамматика ережелері, сөздік қоры, интонация, әріп, жазу деп көрсетті [2].

Ал басқа біліктіліктерді игеру үшін не қажет екен. Жапонияның атақты бір топ филологтары әр біліктілікті жеке-жеке зерттеп келесі тұжырымдар жасаған.

会話例 場面：大学の研究室で

学生：「先生の論文、見ました。すばらしいですね。本当に先生はすごいですね。」先生：「。。。。」

(Бұл оқытушы мен оқушының диалогы. Оқушы мұғалімін мен сіздің баяндамаңызды көрдім керемет екенсіз деп мақтап тұр)

Бұл мысалда грамматикалық тұрғыдан, сөз тіркестерінен еш қателік жоқ, бірақ оқытушының түрінде бір түсінбеушілік бар, бұл неліктен. Жасы кіші адам жасы үлкен адамға, бұл жерде оқушы оқытушыға

「すごいですね」 «кереметсіз» деп баға бере алмайды. Жапон тілінде мұғалім сияқты жасы үлкен немесе әлеуметтік сатысы жоғары адамдарға сыпайы форманы дұрыс қолдану өте маңызды. Осы сияқты белгілі бір сөзді қолдану кезінде қандай тақырыпта, қандай жағдайда, қандай адамға, қалай айту керектігінің ережесі бар.Осындай ережені сақтап, тілді қолдану қабілеттілігі социолінгвистикалық біліктілік деп айтылады [3].

Мысалы:

会話例 1：A:子供が熱が出たので、帰らせていただきたいんですが。

B:あ、そうですか、いいですよ。

会話例 2：A:あのう、すみません。

B:どうしたんですか。

A:実は、子供が熱が出たので、帰らせていただきたいんですが。

B:あ、そうですか、いいですよ。

A:忙しいときにすみません。

B:いいえ。

Жоғарыда берілген мысалдарды қарастыратын болсақ бірінші диалогта А сөйлеуші В дан балам ауырып қалды, ертерек қайтайыншы деп сұранып тұр. Ал екінші диалогта А жұмысын айтпас бұрын, кешіріңіз жұмысым бар еді деп диалогты бастайды, содан кейін жұмысын айтып, қарбалас кезінде уақытыңызды алғаным кешірім сұраймын деп сөзін аяқтады. Әдетте диалог бір сөйлемнен ғана тұрмайды, бірнеше сөйлемнен құралып, бір мағынаны білдіретін жиынтықты сөйлесу деп атаймыз. Бір адаммен сөйлесу барысында біз бірден жұмысымызды айта бастамаймыз, табиғи, қалыпты диалогтарда кіріспе сөз, содан кейін негізгі тақырып және де қорытынды болады.

Осылай сөйлесуді бастап, оны әрі қарай жалғастыру, дамыту, бітіру-сөйлеу қарам-қатынас біліктілігі болып табылады[4].

Бір адаммен сөйлесіп тұрған кезде бір сөз ойыңызға келмей қойды, немесе сөйлесіп тұрған адамның сөзін түсінбедіңіз, немесе ол сіздің айтқаныңызды түсінбеді. Мұндай жағдайда не істеу керек.

Сөйлесу барысында қиналсаңызда, басқа тәсілдермен өз ойыңызды жеткізу, диалогты жалғастыру стратегия құру біліктілігі деп аталады[5].

Осы жоғарыда айтылған біліктіліктерді студенттердің бойына сіңіру әдістерін қарастырып көрейік.

Жапон тілінде сөйлейтін ортасы жоқ студенттерге теория жүзінде алған білімдерін практика жүзінде қолдану, сөйлеу біліктілігін игергенін тексеру өте қиын мәселе. Аудитория ішінде оқыған жаңа грамматикаларын қолданып, сөйлемдер құрастыру, диалогтар құру көбінесе грамматиканың дұрыс игергенін тексеруге бағытталған тапсырмалар болып табылады. Ал сол грамматикалық құрылымдар қай жерде, қалай қолдану керек, кімге қатысты қолдануға болады деген сияқты мәселелерді студенттің бойына сіңіру өте қиын. Сол үшін аудитория ішінде сөйлеуге ыңғайлы, қажетті орта құру. Тілді оқытуда ең маңыздысы- тілді білуі не білмеуі емес, сол тілді қолданып нені жасай алатындығы.

Мысалы, сабақтың жаңа тақырыбы -жапон тіліндегі сыпайы формалар. Жаңа сабақта жапон тіліндегі сыпайы формалардың түрлерін, етістіктердің сыпайы формаларын, сыпайылық префикстерін оқып, жаттаймыз. Ал сол сыпайылық формаларын шынайы өмірде қалай қолданатынын, кімге қатысты қандай түрін қолдануға болатынын игергенін қалай тексере аламыз. Жапон тіліндегі сыпайылық формасы ең қиын, әрі күрделі аспектілердің бірі. Оны үнемі практика жүзінде қолданбаса, пайдалану ережелерін игеру қиындық тұғызады. Мұндай кезде ролдік ойындар арқылы тәжірибе жүргізуге болады. Бір студентті компания басшысы, екінші бір студентті қызметкер етіп ролдік ойын ұйымдастыру. Осы арқылы студенттер сыпайы форманы дұрыс қолданатынын біле алады. Өзінен жоғары тұрған адамға қай түрін қолдану керек, өзіне қатысты қай түрі пайдаланылатынын игереді. Немесе жапондық оқытушылардан, студенттерден жапон тілінде өзін толғандырып

жүрген тақырыпқа қатысты интервью алу. Интервью тек сыпайылық формасын игергенін тексеріп қана қоймай, жаңа сөздер үйренуге де мүмкіндік береді.

Студенттердің қызығушылықтарын тудыру үшін жатақханадағы жапондық студенттерден, жапондық оқытушылардан өзін толғандыратын мәселеге қатысты дискуссия- сабақтарын өткізуге болады.

Орта, жоғары деңгейлерде сөз қоры, грамматикалық құрылымдары кеңейетіндіктен кең, ауқымды тақырыптарға қатысты сөйлеп, пікір алмасуға болады. Жыл сайын өткізілетін шешендік өнер сайысына дайындық ретінде спич жазғызып, сабақта оқушылар арасында спич-жарысын өткізіп, және осы айтылған тақырыптарда дискуссия өткізу.

Әр жаттығу түрін жеке-жеке талдайтын болсақ, мысалы жапондық студенттен немесе, оқытушыдан интервью алу барысында студент бірінші курстан осы уақытқа дейін оқыған грамматикасын, жаттаған сөздерін еске түсіріп қана қоймай жаңа сөздерді, сөз тіркестерін, грамматикалық құрылымдарды игереді. Өзінің оқыған сөздері мен грамматиканың қолдану аясын, бұл интервьюда қолдануға болама, жоқ па деген біліктілікті игереді, осы уақытқа дейін дұрыс қолданбай келген жағдай болса, қателіктерін түзетуге мүмкіншілік алады, сонымен қатар студенттер алған интервьюлерін сабақ кезінде талқылап, бір-бірінің тақырыбын тыңдап қана қоймай, жаңа материал игере алады. Бұл жаттығу тіл оқуда кездесетін тілдік барьерді жоюға мүмкіндік береді, сонымен қатар студенттің бойында мен де жапон тілінде сөйлей аламын, менін алған білімім жапондармен сөйлеуге жетеді екен деген өзіне сенімділік пайда болып, арта түседі. Ал интервью алу барысында құрастырған сұрақтары, қолданылған сөздері мен грамматикалық құрылымдары арқылы оқытушы студенттің тек сөйлеу қабілеттілігін ғана емес жазу қабілеттілігін тексере алады.

Дискуссия сабағын тереңірек қарастыратын болсақ. Бұл жерде сөйлей алу үшін қажетті 4 біліктілікті тексере аламыз, мысалы дискуссияға түсу үшін грамматика, сөз қоры қажет, сөйлеушінің жас ерекшелігіне, кім екеніне байланысты диалог құру керек, сонымен қатар диалогты, дискуссияны дұрыс құра білу керек, төменгі курс студенттері болса, сөздік қоры аз болғандықтан қандай сөзбен, қандай грамматикамен алмастыруға болатынын ойланып стратегия құруды үйренеді, осылай студенттердің сөйлеу қабілеттілігіне қажетті біліктілікті игергенін тексеруге болады. Студент өз ойын еркін айтып, басқа адамның пікірімен сөз таластырып, өзара пікір алмасады. Сонымен қатар ең маңыздысы қазақ немесе орыс тілін қолданбауды талап ету, білетін сөздерін, грамматикасын қолданып өз ойын жеткізе білуді үйрену.

Ал спич-сабағына келетін болсақ, студент ең алдымен шығарма жазатындықтан, жазу қабілеттілігіне жаттығу болады, сонымен қатар оны жаттап, аудиторияда топтың алдында сөйлейді. Студенттің дикциясы, интонациясы түзеледі. Топ алдына шығып, сөйлеп үйренеді. Тек сөйлеп қана қоймай, аудиториядағы студенттердің сұрақтарына жауап беретіндіктен

алдын-ала дайындалып, ізденіп, жаңа сөздер, сөз тіркестерін жаттайды. Студенттің сөздік қоры кеңейеді.

Сөйлеу біліктілігі ол тілді меңгеруде қажетті басқа да біліктіліктерді дамытуда ролі зор, мысалы сөйлеу біліктілігін тексеру барысында біз сөйлеушінің сол тілде есту қабілеттілігін, сөздерді дұрыс айтуын, интонациясын, акцентсіз таза сөйлеуін тексере аламыз. Сонымен қатар мәдениетаралық қарым-қатынасты дамытуда да ролі зор.

Сөйлеу қабілеттілігі тәжірибе арқылы келетін біліктілік болғандықтан оған арнайы дайындалып, тәжірибе жинау керек. Сондықтан қазірден бастап студенттердің бойына жеткілікті сөз қорын, ортаға, жағдайға байланысты сөйлеу, дұрыс сөйлей алу қарым-қатынасын құру дағдысын қалыптастыру керек. Әсіресе шет елге шығатын шет тілін оқитын студенттер үшін өте маңызды. Студенттер сөйлеу арқылы, сол елдің мәдениетін, салт-дәстүрін танып қана қоймай, мәдениетаралық қарым-қатынасты дамытуға қосар үлесі зор.

Сөйлеу қабілеттілігі тек филолог немесе гуманитарлық мамандарға ғана қажет деген ұғым қате түсінік. Кез-келген маманға кәсіби деңгейде сөйлей білуі, басқа адамға өзін тыңдата білу маңызды.

Әдебиеттер:

- 1 話すことを教える、2010、国際交流基金 日本語教育シリーズ-15-27
- 2 日本語教授法ワークショップ、2007-25-37
- 3 日本語教育学を学ぶ人のために、2008-87-95
- 4 ACTFL OPI入門、2007-20-25
- 5 日本語教師のためのテスト作成マニュアル、2011-97-98
- 6 日本語教育能力検定試験、2012-233

РАБОТА С НЕПРАВИЛЬНЫМИ ГЛАГОЛАМИ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Попова Н.В.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Студенттерге ағылшын тіліндегі бұрыс етістіктердің төрт түрін білуі өте маңызды. Бұл түрлер оқуда, жазуда және сөйлеуде қолданылады. Бірінші курс студенттері баяндама жасаған кезде бұрыс етістіктерді қолдануда қиындықтарға кездеседі: олар етістіктің бірінші түрінің орнына үшінші түрін қолданады және т.с.с.

В данной статье рассматриваются способы закрепления 4 форм неправильных глаголов английского языка, которые нашим студентам очень важно знать. Эти формы используются при чтении, письме и говорении. Когда наши студенты 1-го курса делают сообщения они испытывают затруднения в использовании форм неправильных глаголов: они используют 1-ю форму вместо 3-ей формы и тому подобное..

Ключевые слова: *неправильные глаголы, активный словарь, испытывают трудности, систематическая тренировка, закрепление в памяти, свободное владение.*

This article considers the ways of consolidation of 4 forms of English irregular verbs, which are very important for our students to know. These forms are used in reading, writing and speaking. When our students of the 1st year give reports they have difficulties in using the forms of irregular verbs: they use the 1st form instead of the 3rd form and so on.

Каждый преподаватель знает, что усвоение лексики, умение пользоваться ею во всех видах речевой деятельности – одна из важнейших целей обучения иностранному языку в вузе.

Из нескольких сотен лексических единиц активного словаря каждого студента желательно выделить примерно около 100 неправильных глаголов. Их усвоение и употребление в устной и письменной речи представляет наибольшую трудность для студентов.

Дело в том, что при отсутствии регулярной тренировки, студенты испытывают затруднения в выборе той или иной формы любого смыслового глагола, даже правильного. А разнообразие и несходство форм неправильных глаголов вызывают у студентов дополнительные трудности. Типичной является такая ситуация: делая сообщение по теме, студент вдруг замолкает как раз тогда, когда ему нужно употребить ту или иную форму неправильного глагола. Менее подготовленный в устной речи студент, забыв, скажем, форму прошедшего времени *went*, заменяет ее первой формой - *go*, а третью форму - любой другой, которая приходит ему на память.

Избежать подобных ошибок в речи можно лишь путем регулярной и систематической тренировки на закрепление в памяти отдельных неправильных глаголов, а также с помощью упражнений на их употребление в различных временах.

Каждый год со студентами 1-го курса, которые имеют слабый уровень знания английского языка, мне приходится проводить работу на прочное усвоение неправильных глаголов в течение учебного года.

Прочное запоминание всех форм неправильных глаголов до уровня свободного владения в устной речи и мгновенного соотнесения любой из представленных в тексте форм глаголов с первой формой очень важно при чтении.

Преподаватель может заранее отобрать и выписать на доске или на карточках 10-15 неправильных глаголов, которые встречаются в тексте и речевых упражнениях данного урока учебного пособия.

Работа с неправильными глаголами ведется фронтально, в быстром темпе, на нее затрачивается не более 3-5 минут урока.

Упражнения с отдельными глаголами

I. Преподаватель произносит неправильный глагол в неопределенной форме на английском языке. Показывая глагол, он просит одного из студентов перевести его на русский язык и назвать все изученные формы. Затем группа студентов хором за преподавателем повторяет их.

T: to go.

St: ехать, идти - to go-went - gone - going.

T-Gr: go-went- gone-going.

II. Аналогично упр.1, только преподаватель называет глагол на русском языке.

T: бежать, бегать.

St: to run-ran-run-running.

T-Gr: to run-ran-run-running.

III. Преподаватель, пользуясь таблицей неправильных глаголов, закрывает I форму неправильного глагола, указывает на одну из других форм известного глагола, произносит ее и просит одного из студентов повторить и назвать неопределенную форму с переводом. Группа студентов, глядя на таблицу, хором за преподавателем произносит все формы данного глагола.

T:thought.

St: *thought* from *to think*-думать.

T-Gr. to think-thought-thought-thinking.

IV. Конкурс на лучшее знание неправильных глаголов. Два студента соревнуются в быстром темпе:

St1: to sing. St2: петь -to sing- sang-sung.

St2: can. St.1: мочь, уметь-can-could.

При выполнении этого упражнения можно использовать парные и групповые формы работы. Чтобы избежать пауз (студенты начинают задумываться, какой из самых трудных глаголов предложить сопернику), преподаватель сам может стать ведущим и предложить студентам заранее подготовленные 10-15 глаголов.

V. Некоторые студенты плохо запоминают формы неправильных глаголов. В таком случае можно сгруппировать неправильные глаголы по сходству форм. Например:

II – III

to bring-brought-brought

to buy-bought-bought

to fight-fought-fought

to think-thought-thought

to catch-caught-caught

to teach-taught-taught

III = I + n

to draw-drew-drawn

to grow-grew-grown

to know-knew-known

to throw-threw-thrown

to blow-blew-blown

to show-showed-shown

I = II = III	d – t	I = III
to cut-cut-cut	to build-built-built	to come-came-come
to cost-cost-cost	to lend-lent-lent	to become-became-become
to let-let-let	to send-sent-sent	to run-ran-run
to put-put-put	to spend-spent-spent	

Чтобы выработать орфографический навык в написании неправильных глаголов, полезно иногда использовать письменные упражнения.

VI. Студенты получают карточки с 10 глаголами в неопределенной форме на русском языке. Они должны написать все изученные формы данных глаголов на доске по образцу: брать – to take-took-taken-taking.

Выполнение задания проверяется всей группой студентов после вопроса преподавателя: “Do you see any mistakes?”

VII. Аналогично упр.6, только преподаватель раздает перфокарты с 15 глаголами в неопределенной форме на русском языке всем студентам. Студенты должны написать все изученные формы данных глаголов по образцу:

летать -to fly-flew-flown-flying.

VIII. Это письменное упражнение – конкурс для всей группы студентов. За 5 минут студенты пишут на листочках бумаги как можно больше неправильных глаголов во всех изученных формах с переводом неопределенной формы на русский язык. На доске преподаватель пишет образец: плавать-to swim-swam-swum-swimming.

IX. До работы с новым текстом преподаватель готовит карточку с неправильными глаголами в той форме, в какой они даны в тексте. Один из сильных студентов записывает их на доске, указывает грамматическое время и основную форму с переводом на русский язык. Например:

brought – Past Simple from *to bring* – приносить

have spoken – Present Perfect from *to speak* – говорить

was hurt – Past Simple Passive from *to hurt* – ушибить

was coming – Past Continuous from *to come* – приходить

Это упражнение может стать и домашним заданием, которое студенты выполняют с опережением, до чтения или аудирования нового, незнакомого текста. Цель его – снятие трудностей при последующей самостоятельной работе с текстом и предупреждение возможных ошибок.

Пока студент выполняет то или иное письменное задание на доске, преподаватель работает с группой студентов, предлагая устные упражнения на употребление неправильных глаголов в системе английских времен.

Устные упражнения с использованием неправильных глаголов в различных временах in the Active Voice and in the Passive Voice.

I. Студенты подтверждают или опровергают то, что сказал преподаватель.

T: You swam in the lake last summer.

St1: That’s right. I swam in the lake last summer.

St2: I swam in the lake last summer, too.

St3: I didn't swim in the lake last summer, but I swam in the Black Sea.

Далее работа проводится подобным образом, но используется Present Perfect:

T: You have read today's newspaper.

St1: No, I haven't read today's newspaper. I had no time to read it.

St2: I haven't read it either. We get newspapers later.

II. Преподаватель пишет на доске несколько неправильных глаголов в основной форме, например *to see, to do, to send*, и предлагает студентам, работая в парах, составить микродиалоги по модели:

St1: I'd like to see a new film.

St2: I have already seen it.

St1: I am going to do my physics lesson.

St2: I have already done it.

St1: I want to send a message to my friend.

St2: I have already sent a message to my friend.

III. Преподаватель пишет на доске структуру *to be going to do smth* и предлагает составить микродиалоги по модели:

St1: I have seen a new film.

St2: I am (not) going to see it.

St1: I have read this book.

St2: I am (not) going to read it.

St1: I have been to the exhibition.

St2: My friend and I are going to visit it tomorrow.

IV. Преподаватель произносит предложения с глаголами в Past Simple Active, студенты подтверждают то, что сказал преподаватель, употребляя глаголы in the Passive Voice:

T: L. Tolstoy wrote the novel "War and Peace".

St1: The novel was written by L. Tolstoy.

T: O. Wilde wrote the novel "Martin Eden".

St2: The novel was written by O. Wilde.

V. Студенты подтверждают или опровергают высказывания преподавателя, используя глаголы in the Passive Voice:

T: Al-Farabi Kazakh National University was founded in 1937.

St1: That's wrong. It was founded in 1934.

T: The University of Glasgow was founded in 1450.

St2: That's right. It was founded in 1450.

VI. Студенты работают по модели, меняя время глагола in the Passive Voice.

T: Houses are built by workers.

St1: Houses were built by workers.

T: Books are written by writers.

St2: Books were written by writers.

T: Dresses are made by dressmakers.

St3: Dresses were made by dressmakers.

T: The flowers are grown by gardeners.

St4: The flowers were grown by gardeners.

Эти и другие подобные упражнения позволяют студентам хорошо запомнить не только все формы неправильных глаголов, но и усвоить их функции в системе английских времен. Систематическая, целенаправленная работа с неправильными глаголами является надежной профилактикой ошибок в чтении, в письменной и устной речи.

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ОРЫС ТІЛДЕРІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІ МЕКТЕП БАҒДАРЛАМАСЫНДА ОҚЫТУ

Турабаева Л.К., Туреханова Н.А., Асилбек М.Г.

Казахстан, Шымкент, ЮКГУ им. М.О.Ауэзова, средняя школа Жанажол

Мақалада қазақ және орыс тілдеріндегі фразеологизмдер қарастырылады. Қазақ халқының тарихы мен мәдениетіне қатысты фразеологизмдердің семантикасы орыс тілі арқылы көрсетіледі.

Тірек сөздер: *фразеологизм, нұсқа, мағына, мазмұн, сөз.*

В данной работе в сопоставительной форме рассматриваются фразеологизмы русского и казахского языков. Раскрывается семантика фразеологизмов, отражающих историю и культуру казахского народа, средствами русского языка.

Ключевые слова: *фразеологизм, вариант, значение, содержание, слово.*

The article considers phraseologisms of Russian and Kazakh languages in comparative form phraseal words. The semantics of considering the history and culture of Kazakh people by means of Russian language is researched.

Key words: *praseological unit, variant, meaning, content, word.*

Қазақтың тіл байлығы тек сөздің ұзын санымен ғана өлшенбейді. Сөз байлығы деген ұғым – сөздің әр алуандылығы мен мағына ренктерінің молдылығымен бағаланатын аса күрделі категория. Сөз алуандылығы дегенде бірінші байқалатын ерекшелік – халық ана тілі арқылы күнделікті өмірдегі зат пен құбылысты бір-бірінен ажыратып, айырмасын дөп басып белгілі бір атаумен атайды. Бұл көбіне сезім мен түйсіктің, ал заттар мен құбылыстардың басын қосатын ортақ белгілерінің сырын біліп, сапасын дәл табуы ойлау мен сананың әрекеті деуге болады. Сан алуандылығының тағы бір байқалатын тұсы – адам баласы өзін қоршаған мың сан дүниеге ат қойып қана қоймайды, оларға деген сезімін білдіреді. Ұлттық тілдің сөз мағынасы түр-түрпаты жағынан да әр алуан болып келеді: жеке сөздер, күрделі сөздер, қос сөздер, тұрақты сөз тіркестері түрінде кездесетін лексикалық бірліктер бар. Солардың бір саласы «Фразеологиялық тіркестер», қысқаша «Фразеологизмдер» деп аталады.

Қазақ тілінің фразеологиясын зерттеуші ғалымдардың қай-қайсысы болмасын өз зерттеу жұмыстарында І. Кеңесбаевтың авторлығымен шыққан «Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігін» басшылыққа алады. Аталған еңбек

қазақ фразеологиясына ғана емес, қазақ тіл біліміне де қосылған елеулі үлес. І. Кеңесбаев аталған сөздіктегі қазақ тілінің фразеологизмдері туралы жазған мақаласында фразеология туралы: «Тіл-тілдің өзіне тән ұлттық қасиеті оның барлық тарауларынан (ярустарынан) байқалатыны мәлім. Сол қасиет, әрине, тиянақты сөз тіркестерінен де анық көрінеді. Тіл байлығын сөз еткенде сөз байлығы (лексикалық қор) деген топқа осы сөздікте қамтылған алуан түрлі фразеологизмдерді жай, жалпылай жатқыза салуға болмайды. Басқаша айтқанда сөз байлығын тексеретін тіл білімі саласын лексикология деп атайтын болсақ, фразеологизм байлығын тексеретін тіл білімі саласын фразеология деп атау әбден орынды», – деп жазады.

Қазіргі қазақ тіл білімінің бір саласы ретінде танылып отырған фразеология – құрылымы мен құрамы тұрақты, даяр қалпында қолданылатын бейнелі тұрақты тіркестердің қазіргі жай-күйін және тарихи қалыптасуын зерттейді. Фразеология жеке лингвистикалық пән ретінде ХХ ғасырдың 40 жылдары қалыптасты. Фразеологияның теориялық негізін қалаушылар ретінде француз ғалымы Ш.Баллиді, Ресей академигі В.В.Виноградовты атауға болады. Ә.Болғанбайұлы мен Ғ.Қалиев «Қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы» атты еңбекте: «Фразеологизмдердің өз алдына дербес лингвистика саласы екендігін танытатын негізінен үш белгісі бар екендігін айтады. Бұдан басқа да фразеологизмдер туралы зерттеулер жүргізіп, өз еңбектерінде жан-жақты талдаулар жасаған авторларды айтуға болады. Атап айтсақ, С. Сатенова, Ө. Айтбаев, Г. Смағұловалар зерттеу еңбектерінде қарастырды.

Фразеологизмдер – құрамы жағынан тұрақтылығымен «дап-дайын» күйде кездесетіндігімен, кез-келген тұста қолдана бермейтін талғампаздығымен, мағына-мазмұн тереңдігімен, бейнелілігімен ерекшеленіп тұратын тілдік құбылыс. Фразеологизмдер кейде жеке сөздердің эмоционалды, экспрессив баламасы (синоним) ретінде де қызмет етеді: алыс – ит өлген жер; жылдам – қас пен көздің арасында; сұлу – ай десе аузы, көз десе көзі бар, т.б. Фразеологизмдердің тағы бір қасиеті – олардың құрамында көнелік белгі, сөздердің байырғы күйі, ескілікті сипаттары сақталады. Мәдени тілдік ұжымның (халықтың, ұлттың, этностың) байырғы дүниетанымы, дүниетүйсігі, салт-дәстүрі жеке сөздерге қарағанда фразеологизмдерде молырақ қордаланған.

Фразеологизмдерде Адам, Қоғам, Табиғат жөніндегі тілдік ұжымның сан ғасырлық дәстүрлі білімдер жүйесі сақталған. Фразеологизмдер тіл қазынасының ерекше бір қымбат дүниесі – сөз жүлгесінің ішінде шоқтығы болып көрінетіні де сондықтан. Ал енді орыс тіліндегі фразеологизмдерге келер болсақ, олардың да саны өте көп және кең қолданыста. Сондай-ақ әрбір фразеологизмнің жеке дара шығу тарихы бар. Әрбір фразеологизмде осы халықтың терең тарихы, салты, дәстүрі жайлы баяндалады.

Осы екі тілдегі фразеологизмдерді жан-жақты зерттей келе, орыс тіліндегі синоним-фразеологизмдердің қазақ тіліндегі синоним-фразеологизмдермен салыстырғанда, орыс тіліндегі бірнеше нұсқасының бар

екенін анықтауға болады. Оларды мысал келтіре дәлелдеуге болады. Мәселен, Жерден алып жерге салу – ұрсу деген мағынаны білдіреді. Орыс тіліндегі нұсқалары: «Выводить из себя», «Доходит до белого каления», «Кровь закипела», «Рвать и метать», «Свести с ума». Сондай-ақ Ит өлген жер – алыс деген мағынаны береді. Орыс тілінде: «Куда ворон не заносил костей», «На краю света», «За тридевять земель». Жаны мұрнының ұшына келу – қорқу деген мағынада қолданылады. Ал орыс тілінде: «Небо с овчинку показалось», «Волосы дыбом стали», «Душа ушла в пятки», «Не жив, не мертв», «Заячья душа», «Сердце упало». Қас қаққанша – тез, жылдам дегенді білдіреді. Орыс тіліндегі нұсқалары: «Сломаю голову», «Со всех ног», «Что есть сил», «Что есть духу», «Во все лопатки», «Во всю прыть», «Мчатся на всех паруса». Тынбай еңбек ету – еңбектену деген сөздің орыс тіліндегі нұсқалары былай болып келеді. «Не покладая рук», «Засучив рукава», «Не жалея сил», «До седьмого пота», «В поте лица». Көзді ашып-жұмғанша – тез, шапшаң деген мағынада қолданылатын сөз орыс тілінде: «В одно мгновение», «В один миг», «Не успел оглянуться», «Не успел глазом моргнуть». Қас пен көздің арасы – жақын деген мағынаны білдірсе, ал орыс тілінде: «В двух шагах», «Рукой подать», «Быть под боком». Өңі қашып кеткен – бозару деген сөз орыс тілінде: «Как мел», «Как полотно», «Ни кровинки в лице», «На нем лица нет». Ине шаншыр жер жоқ – көп сөзінің мағынасы, орыс тілінде: «Повернуться негде», «Яблоку негде упасть», «Как сельдей в бочке». Қисыны жоқ әңгіме – бос сөз «Молоть ерунду», «Нести галиматью», «Нести околесицу», «Пороть чепуху». Бір-бірінен аумау – бірдей сөзі орыс тілінде: «Все как на подбор», «Молодец к молодцу», «Один к одному», «Все как один», «Как один человек» деп қолданылып жүр.

Ал енді кейбір орыс тіліндегі фразеологизмдердің баламасын қазақ тіліндегі мағыналары жағынан ұқсас баламаларымен салыстырсақ, олардың қазақ тіліндегі мағыналары жағынан ұқсас нұсқаларының бар екенін байқауға болады. Бұған да бірнеше мысал келтіре кетсек.

Мағыналары жағынан ұқсас фразеологизмдер:

Заячья душа – қоян жүрек, переворачивать вверх тормашками – астан-кестен ету, как свои пять пальцев – бес саусақтай білу, извиваться ужом – шашбауын көтеру, носить на руках – алақанда аялау, с корабля на бал – айы оңынан туды, пустить пыль в глаза – көзге шөп салу, как кошка с собакой – ит пен мысықша қырылысу, оглянуться не успеешь – көзді ашып-жұмғанша, хоть пруд-пруди – тисе терекке, тимесе бұтаққа, след простыл – ат ізін салмады, сломая голову – қас қаққанша, во весь дух – көзді ашып жұмғанша, обратиться с силами – ынта-шынтасымен, два сапога пара – апама жездем сай, двойная корова – сауынды сиыр, брать слово – уәдесін алу, в добрый час – ісіңіз оң болсын, видеть по глазам – көз қиығын салу, в конце-концов – сайып келгенде, яблоку не где упасть – тау болып жатыр, волосы дыбом встали – төбе шашы тік тұрды, на самом деле – шынына келгенде, всей душой – шын жүректен, в случае чего – болмаған жағдайда, выйти из головы – естен тарс шығу, сделать вид – сынай таныту, до скорой встречи – көріскенше күн жақсы, задеть за живое – жанды жеріне тию, под самым носом – таяқ тастам жер, на краю земли

– жер аяғы қиянда, любой ценой – ердің құны болса да, меньше всего – жұғындай болмас, не верить своим ушам – өз құлағына өзі сенбеу, не верить своим ушам – есіткен құлақта айып жоқ, одним словом – тоқ етерін айтқанда, пальцем о палец не ударить – шөп басын сындырмау, прежде всего – ә дегеннен, рано или поздно – ерте ме кеш пе, рано ли, поздно ли – түбінде, с глазу на глаз – көзбе-көз, с глазу на глаз – бетпе-бет, слово в слово – сөзбе-сөз, слово в слово – дәлме-дәл, с минуты на минуту – әп-сәтте, с минуты на минуту – эне-міне дегенше, яблоко от яблоки далеко не падает – ұқсамасаң тумағыр, держать рот на замке – тіс жармау, сломя голову – кірпік қаққанша, со всех ног – көзді ашып жұмғанша, держать язык за зубами – тісіңнен шығармау, за тридевять земель – ит өлген жер, как две капли воды – аузынан салбырап түскендей, переворачивать вверх тормашками – шаңырағына ат ойнату, тертый калач – бит қабығынан биялай тоқыған, след простыл – ат ізін салмау, ни зги не видно – көзге түртсе көргісіз, куда ворон костей не заносил – түйенің тұяғы түсетін жер, волосы дыбом – төбе шашы тік тұру, буря в стакане воды – бүйректен сирақ шығару, душа ушла в пятки – екі көзі шарасынан шығу. Осы секілді мысалдарды көптеп кездестіруге болады.

Фразеологизмдердің кейбірін бейнелеу арқылы да көрсетуге болады. Бұл бір жағынан фразеологизмдердің мағынасын аша түссе, екінші жағынан оларды есте сақтап, қандай жағдайда қолдану қажет екенін біліп алуға болады. Әрі оқушының фразеологизмдерге деген қызығушылығын арттырады, сонымен қатар тіл байлығы да арта түседі деген сөз.

Әдебиеттер:

1. Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. – Алматы: Ғылым, 1977. –712 б.
2. Болғанбаев Ә., Қалиев Ғ. Қазіргі қазақ тілі лексикологиясы мен фразеологиясы. – Алматы: Санат, 1997. –255 б.
3. Сатенова С. Қос тағанды фразеологиялық тіркестердің авторлық қолданысына қарай өзгеруі // Тіл тарихы және сөз табиғаты. – Алматы: Ғылым, 1997. – 85-89 бб.
4. Айтбаев Ә. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы: Арыс, 2007. –618 б.
5. Смағұлова Г. Фразеологизмдердің синонимдік қатарлары // Тіл тарихы және сөз табиғаты. – Алматы: Ғылым, 1997. –89-96 бб.
6. Қасқабасов С. Қазақтың халық прозасы. – Алматы: Ғылым, 1984. –272 б.
7. Қоңыратбаева Ж. XX ғасыр басындағы қазақ прозасы тіліндегі фразеологизмдер: Филол. ғыл. канд. дис. автореф. – Алматы: 2002. –30 б.

6-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ҚОС СӨЗДЕРДІ ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Узакова Ш.

Казахстан, Алматы, средняя школа им. О.Джандосова с дошкольным мини-центром

Мақалада оқуда және оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдердің ерекшеліктері, оған қоса мектеп оқушыларына қос сөздерді оқытуда қолданылатын әдістер жайы айтылған. Қос сөздердің, қосарлама қос сөздердің, қайталама қос сөздердің жасалу жолдары,

тәсілдеріне қатысты тапсырма түрлері мен жаттығу жұмыстарының берілуі тәсілі қарастырылған.

Тірек сөздер: қос сөздер, біріккен сөздер, кірме сөздер, антонимдер, синонимдер

В статье рассматриваются особенности методов, используемые в чтении и обучении и методы, используемые в обучении парных слов школьников. Изучаются виды задания и упражнения, касающиеся способов и приемов образования парных слов, разнокоренных парных слов, парно-повторных слов

Ключевые слова: парные слова, слитные слова, заимствованные слова, антонимы, синонимы.

In the article the features of methods used in reading and teaching and the methods used in teaching the correlative words the school students are considered. The types of the tasks and exercises concerning ways and methods of formation of correlative words, the correlative words of different root, and repeated correlative words are studied.

Keywords: correlative words, connected words, borrowed words, antonyms, synonyms

Мемлекетіміздің барлық қалалары мен ауылдық жерлерінде мектеп қабырғасынан бастап көрнекілік құралдар мен техникалық құрал-жабдықтармен қамтып, келешек ұрпағымыз, оқушылардың жақсы білім алуына бар мүмкіндіктер жасалып отыр. Техникамен жабдықталған сыныптарда сабақ өту өте қуантарлық жағдай. Барлық сұрақ-жауаптарымыз, тақырыпқа сай ережелер, мысалдар, жаттығу жұмыстарына қатысты тапсырмалар слайд түрінде жүргізілуі бүгінгі күні жаңалық емес. Оның үстіне оқушылар да техниканың жақсы меңгерген. Балалардың, мектеп оқушыларының техникаға деген қызығушылығының арқасы деп білеміз. Жақсылыққа жаны құмар болғанның өзі өте керемет.

Қазақ тілі сабағында оқушыларға жаңа сабақты түсіндірмес бұрын, сол жаңа сабаққа қатысты, яғни өткен тақырыптарды қайталау өте орынды және міндетті. Оның үстіне қазіргі кезде оқушыларға қажетті материалдарды ғаламтор беттерінен тез арада алып, оқып меңгеру мүмкіндіктері де жетерлік. Өтетін сабағымыз қос сөздерге қатысты болғандықтан *сөз, сөздердің жасалу жолдары, синоним, антонимдерге* тоқталып, оларға мысал келтіру өте орынды деп ойлаймыз. Оның үстіне интерактивті тақтаны пайдалана отырып, түрлі сұрақтар қойылады. Мысалы, синоним сөздер: *әдемі – сұлу, көрікті – ажарлы, сабырлы-салмақты, байыпты-ұстамды, іріктеу –сұрыптау, т.б.*, антоним сөздер: *ақ-қара, жақсы-жаман, үлкен-кіші, жас-кәрі, ұзын-қысқа, ерте-кеш, жоғары-төмен, күн-түн, т.б.*

Жоғарыда аталған антоним, синоним сөздердің мақал-мәтелдерде, қанатты сөздер мен өздері сүйіп оқитын ақын-жазушылардың өлең жолдарындағы мысалдармен толықтырып, жасалу жолдары мен мағынасын ашуға дағдыландырылады.

Қай тілдің болмасын лексикалық байлығы оның сөздік қорындағы сөз санымен ғана емес, сонымен қатар олардың сапасымен, мағыналық ауқымымен өлшенетінін естен шығармау керек. Бұл жайында ғалым Әбдуәли Қайдар өз зерттеулерінде атап өткен. Тілдегі сөздер бір ғана мағынасымен шектеліп қалмайды, бір немесе екі, даму барысында одан да көп мағынаға ие бола алуы

заңдылық. Осы заңдылық санына карағанда сапасының дамуының басымдылығында.

Қазақ тілінде қос сөздер категориясы ерте, XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап зерттеле бастағанын айта отырып, қос сөз категориясы арнайы зерттелмесе де, қазақ тілінің грамматикасында сөз болған.

Оқушыларға қос сөздердің анықтамасын айта отырып, қос сөздер қазақ тілінде ғана емес сонымен қатар туыстас, яғни түркі тілдерінде де кездесетінін, міндетті түрде қазақ тілімен ұқсас жақтары және қарама-қайшы тұстарының болатыны айтылуы тиіс. Бұл оқушыларды бір тілмен екінші тілдің арасында салыстыру жұмыстарын үйретуге жетелейді.

Қос сөздер қазақ тілі сөз байлығының көне де байырғы, құнарлы да бейнелі құрамдық бөлшегіне жатады. Бір карағанда, олардың тілімізде қолданыста жүрген сан алуан лексикалық бірліктерден ешбір айырмашылығы жоқ. Күнделікті тұрмыстағы қарапайым немесе жай сөздер сияқты қос сөздер де қолданыста өзі сұранып тұрған тілдің икемді де белсенді құрамының біріне жатады. Мысалы: Сәлемдесуден бастасак: *Үй-ішің, мал-жаның, бала-шағаң, туыс-тумаң, жора-жолдасың, дос-жараның аман ба?!*

Қарым-қатынас дұрыс орнаған жағдайда ғана ұрыс-керіс орын алмайды. Жұмысшылар құрал-саймандарын алып жұмысқа кетті. Анда-санда ауылды аңсап кететін едім, енді бірер күнде ауылға қарай жол жүрмекпін.

Ал, мына бір мысалға көңіл аударар болсақ: *Бас-аяғы түзу, дені-қарны сау әйел-еркек, бозбала қыздардың аузын әзілмен-ақ аштырмайды.* Осындай сөйлемдерді талдату арқылы, сөйлем не туралы, жалпылама мағынасына тоқталып қос сөздерді қандай сөздермен алмастыруға болады деген сияқты мәселелер қарастырылады.

Қос сөздерге осындай түрлі мысалдар арқылы жасалу жолдары, тәсілдерін айта отырып, екі түрлі тәсілмен – *қосарлау (жұптау, қабаттау) не қайталау* арқылы жасалып, қалыптасқан сөз тіркесін жатқызуға болады. Қосарлама қос сөздер мағынасына қарай төртке, тұлғасына қарай беске, ал қайталама қос сөздерді тұлғасына және соларға сәйкес қалыптасқан мағынасына байланысты екі негізгі және тоғыз кіші топқа бөліп қарауға болады. Міне осылардың слайд арқылы бөліп, нақты мысалдармен беруге тырысу қажет, әрине мысалдардың түр-түрін айта отырып оқушыларға жеткізген абзал..

Сабақтың мақсатының өзі осы екі саладағы қос сөздердің әрбір мағыналық және тұлғалық тобына қысқаша сипаттама бере отырып, мүмкіндігінше шолу жасау. Оқушыларға қос сөздер табиғатын жан-жақты танып-білуге бар мүмкіндіктерді пайдалану.

Сондай-ақ, сөздікпен жұмыс жасау жұмыстарын да назардан тыс қалдырмау керек, мысалы *бала-шаға <белгілі бір ауылдың немесе отбасының (ұлы бар, қызы бар) жасы кіші тұрғындары>*. Оқушылардың қазақ тіліндегі сөздер мен олардың түрлері, жасалу жолдары мен тәсілдерін, этимологиясын білу үшін осындай сөздікпен жұмыс жасау тапсырмалары беріледі. Мысалы, күнделікті қолданыстағы қос сөздер: *азық-түлік, құрал-сайман, азын-аулақ, дәрі-дәрмек, киім-кешек, ағыл-тегіл*, т.б.

Бүгінгі таңда оқытуда да, оқуда да жаңа тәсілдерді пайдалану өте тиімді. Қос сөздерді меңгеру барысында, қайталама қос сөздерден қосарлама қос сөздерді ажырата білу үшін түрлі бақылау, бекіту жаттығулары, сұрақ-жауаптар (сөйлемдермен, мақал-мәтел, өлең жолдарын негізге ала отырып), тест өткізу мүмкіндіктері пайдаланған жөн. Аталған тапсырмалар оқушының бір сарынды жаттығудан жалығып кетпес үшін қарастырылады. Оның ішінде міндетті түрде өткен сабақтарға арналған жаттығу жұмыстары, танымдық тапсырмалар және шешендік өнерді де қалыс қалдырмаған жөн. Мысалы, мектеп қабырғасында жүрген шақтан бастан қысқа әңгіме жазу, ақындыққа жаны құмар оқушылар кездеседі. Осыны шыңдау үшін, кез-келген қос сөздерді қатыстырып, 2-3 шумақ өлең немесе «Туған өлкем», «Менің Қазақстаным», «Алтын ұя мектебім», «Арманымның шыңы», т.б. тақырыптарда эссе жазу үшін көп емес, уақытыңыңа қарай бірер минуттық тапсырмасын орындату өте тиімді деп ойлаймыз.

Сонымен қатар топтық жұмыс дағдысын қалыптастырудың да өзіндік маңыздылығы бар. Мұндай тәсілдер оқушылардың ұжымдаса, бірлікте жұмыс жасаудың құндылығы – бірлікке, татулыққа жетелейді және өздігінен ақын-жазушылардың еңбектерімен танысуға да зор мүмкіндік береді. «*Бір әріп үйреткенге 40 жыл сәлем бер...*» осы тақырыпта өзінің ойын аша отырып, қысқа әңгіме жазу тапсырмасы үйге қосымша берілсе, оқушы кәдімгідей ойланып, ізденуге тырысады. Әрине ішінде өзі меңгерген қос сөздерді қосып, олардың қандай қос сөз екенін айта білуі тиіс, оған қоса келесі тапсырма, сол қос сөздерді Ә. Қайдардың сөздігінен қарап мағынасын ашып келсе тіптен керемет.

Жаңа бағдарламалар, мұғалімдер мен оқытушылар үшін әдіс-тәсілдердің де күн санап түрлі бағытта, жан-жақты зерттеліп, күнделікті сабақта қолданысқа ие болып отырғаны өте қуанышты. Мысалы, Н.Ә. Назарбаев зияткерлік мектебі бүгінгі ХХІ ғасырға сай оқушыларға білім беріп, тәрбиелеп отырған мемлекетіміздің ең жоғарғы деңгейдегі оқу орны болып саналады. Осы мектепте қолданылып жатқан, оқытудағы әдістер мен тәсілдер барлық өзге мектептер үшін де өте құнды деп білеміз.

Әдебиеттер:

1. Кеңесбаев І., Аханов К. Қазақ тілі грамматика: Фонетика мен морфология. Алматы: Қазақстан, 1951. -168 б.
2. Қайдар Ә. Қазақ тіліндегі қос сөздер зерттеу және сөздік. Сардар баспа үйі. Алматы, 2013, - 454 б.

ФОРМИРОВАНИЕ НАВЫКОВ РУССКОГО ЛИТЕРАТУРНОГО ПРОИЗНОШЕНИЯ

Утесбаева Ж.

Казахстан, Алматы, КазАТиСО

Мақалада қазақ дәрісханасындағы орыс сөздің дұрыс айтылу қалыптасуы туралы айтылады.

Тірек сөздер: норма, айтылым, дыбыс, фонетика, артикуляция

Статья посвящена проблемам формирования русского литературного произношения в казахской аудитории.

Ключевые слова: норма, произношение, звуки, фонетика, артикуляция

The article is devoted the problems of the formation of the Russian pronunciation of the Kazakh audience.

Key words: pronunciation, sounds, phonetics, articulation

Проблемы нормы произношения всегда находились в центре внимания русских и зарубежных языковедов, среди которых, прежде всего, следует назвать, Л.Р. Зиндера (1979), Р.И. Аванесова (1979), В.А. Васильева (1980), Д.Джоузена (1960), Д.Кристалла (1996) и др., внесших огромный вклад в кодификацию как письменной, так и устной форм языка. Вопрос о произносительной норме литературного языка является одним из наиболее изученных в современной языковедческой науке, но в настоящее время трудно найти такое общество, где не обсуждались бы всесторонне и не разрабатывались на серьезной научной основе требования, предъявляемые к правильной литературной речи и ее устной форме. Усилия ученых направлены не только на установление литературной нормы языка, но и на ее закрепление, на устранение разнобоя и достижения единообразия в произношении.

Один из критериев культуры речи предполагает языковую правильность, т.е. владение нормами литературного языка в области произношения, словоупотребления, грамматики, орфографии и пунктуации.

Критерий правильности – единственный, имеющий юридическую силу: лица, допустившие на ЕНТ количество ошибок, превышающее установленный максимум, не могут поступить в вуз, в колледж, не получают аттестата, диплома. Нарушения языковой нормы осуждаются также общественным мнением. Острая реакция общества на орфографически безграмотное письмо вполне объяснима: установлено, что хорошо говорящие, читающие и пишущие школьники, как правило, успешно овладевают всеми учебными дисциплинами и легче осваивают содержание среднего образования в целом. И наоборот, одной из главных причин отставания учащихся, их слабой успеваемости, недостаточно интеллектуального и нравственного развития являются неудовлетворительная подготовка по языку, недостаточно развитая устная и письменная речь.

Как обучать русской орфоэпии? Над этим вопросом билось не одно поколение методистов, психологов, лингвистов. Ведущую тенденцию в методике русской орфографии и психологии ее усвоения составляет теория обучения правописанию сознательным путем: на основе определенных знаний, с помощью правил.

Ответы на поставленный и многие другие вопросы можно найти в справочном пособии М.М. Копыленко «Оптимизация преподавания русского языка в казахской аудитории». Ее лингвистический аспект предполагает

такую организацию фонетических, морфологических, синтаксических явлений, которая в наиболее рельефном виде выявляет факторы, затрудняющие или облегчающие усвоение русского языка. И хотя пособие адресовано в первую очередь преподавателям русского языка в казахской аудитории, его идеи и принципы могут быть использованы в любой аудитории (1).

Преподавание русского языка в казахской аудитории требует особой методики. Оно должно опираться на знание студентов родного языка (при изучении любой категории есть широкие возможности для использования фактов родного языка учащимися казахской аудитории) и сопровождаться необходимыми сопоставлениями языковых явлений того и другого языков. Знание в сопоставительном плане русского и казахского языков поможет преподавателю русского языка предупредить ошибки, типичные для студентов – казахов; а если ошибки допущены, установить их причины и правильно организовать работу над ними (имеющиеся различия в строе русского и казахского языков могут стать причиной многих ошибок студентов в устной и письменной речи).

Изучение особенностей звуков каждого языка имеет определенное значение не только для правильного связывания корня или основы с аффиксами, а также для понимания фонетических процессов, происходящих в составе слова при образовании новых значений.

Большинство фонетических явлений русского и казахского языков имеет между собой много общего, в частности: звуки речи, взаимоотношение между звуками и буквами, понятие о гласных и согласных, понятие о классификации гласных и согласных и т.п. Однако при сопоставлении каждого языкового, в частности, фонетического явления двух языков, можно найти не только много общего, но и различного.

Все звуки русского и казахского языков в зависимости от наличия или отсутствия преграды на пути воздушной струи делятся на две большие группы, так называемые гласные звуки (дауысты дыбыстар) и согласные звуки (дауыссыз дыбыстар).

М.М. Копыленко отмечал, что казахско - русский билингв встретится при усвоении звуков русского языка с большими трудностями. Однако они дифференцированы. На разных участках фонологической системы казахско-русский билингв может встретиться с разными степенями трудности произношения звуков русского языка (1,7).

Языки различаются не только наличием/отсутствием отдельных фонем (так, русский язык в отличие от казахского имеет ряд специфических фонем: /ф/, /в/, /ш':/ и др.; в свою очередь, в казахском языке есть специфические фонемы: /п/, /ә/, /ү/ и др.), но и всей системой фонем: нет ни одной фонемы, которая была бы полностью адекватна фонеме другого языка. Так гласная /а/ казахского языка, по тональности близкая к русскому /а/, образуется при несколько меньшем раскрытии рта и при большей продвинутой языком вперед, т.е. она менее компактная и более передняя.

Близкие по акустическим характеристикам фонемы могут занимать различные позиции в слове. Например, фонема /г/ в казахском языке часто встречается в медиальной форме и финальной позициях, а в инициальной почти не встречается. Фонема /о/ в исконно казахских словах встречается только в анлауте, фонема /s/ в конце собственно казахских слов встречается редко и.т.д. (2,8).

Фонетическое своеобразие языков обнаруживается не только на уровне сегментных, но и на уровне суперсегментных фонетических единиц. Если в русском языке средством фонетического объединения слова в одно целое является словесное ударение, то в казахском языке подобную функцию выполняет сингармонизм (3).

Под сингармонизмом следует понимать однородную тембральную организацию всех звуков, как гласных, так и согласных, составляющих фонетический облик слога (слова) в целом. Сингармонизм – своеобразный результат коартикуляции по горизонтальному положению языка и по участию губ между гласными и согласными составляющих слог. Однако важно отметить, что эта коартикуляция в сингармологической системе тюркских языков является фундаментальным артикуляционно-перцептивных признаков просодии слова. С точки зрения сингармонической просодии слова гласные и согласные имеют равный сингармологический статус. Следовательно, «палатально/велярная» модификация согласных зависит не от тембра соседнего гласного, а результат сингармопросодической организации всего слова (4,74).

При оформлении синтагм в русском языке наиболее существенна мелодика (движение основного тона), в казахском языке – ритмическое ударение, главным компонентом которого является длительность гласного.

Для практики обучения неродному языку типичным является тот факт, что двуязычные носители не замечают различий между соответствующими звуками двух языков и искажают произношение русских звуков, подставляя на их место звуки своего родного языка. Нередко студенты неправильно произносят звуки вторичной системы, хотя и замечают их акустические особенности сравнительно с родным языком. В связи со сказанным понятно, насколько актуальной является задача формирования фонологического слуха.

Феномен «фонологического сита» интенсивно исследуется на материале корреляции русских согласных по твердости – мягкости (5).

Выбор объекта исследования не случаен, поскольку именно эта фонетическая тема – один из источников устойчивого акцента студентов казахской аудитории. Данные о закономерностях интерференции, наблюдаемой при восприятии одного и того же фонологического явления, позволяют судить о чертах сходства и отличия фонологического слуха носителей разных языков на разных этапах его динамики.

Мягкость согласных, реализующаяся на уровне целого слога, оценивается фонологическим слухом казахоязычных носителей неравномерно.

Одни связывают ее с качеством согласного, другие – с качеством соседнего гласного или обоих компонентов слога одновременно. Для третьих особая характеристика слога с мягким согласным заключается в *i*-образном переходном элементе, отсутствующем в фонологическом составе слога. Кроме того, палитра фонемных решений зависит также и от фонетических условий, в которых коррелятивный признак находит свое выражение.

Данные перцептивного анализа показывают, что тембровый признак воспринимается неравномерно. Твердость при первом восприятии опознается неудовлетворительно. Благодаря своей фонологической немаркированности русские твердые согласные приравниваются носителями казахского языка к согласным из родного языка, нейтральным к дифференциальному признаку твердости – мягкости. Отсюда следует, что постановку тембрового признака необходимо начинать с постановки твердости. Достаточно высокая частота опознания мягкости еще раз подтверждает маркированность мягких согласных. В то же время нельзя не указать на определенную зависимость в восприятии признаков основной и дополнительной артикуляции согласных.

Известно, что постановка произношения многих звуков требует объяснения артикуляции, так как в каждом языке выработана своя определенная система движений и положений органов речи, участвующих в звукопроизводстве, и одни и те же органы по-разному участвуют в образовании звуков.

Объяснение артикуляции ускоряет процесс усвоения, позволяет студентам понять, как происходит образование того или иного звука. Понимание русской артикуляции для студентов – казахов достаточно сложно, поэтому при объяснении используются различные виды подачи информации: слуховая (объяснение преподавателя), визуальная (схемы, таблицы), а также используется тактильная информация в виде опоры на ощутимые моменты артикуляции.

В данной статье нам хотелось бы подробнее остановиться на этих «ощутимых моментах артикуляции». Исследования показали, что среди студентов можно выделить воспринимающих информацию визуально, аудитивно и тактильно. Американский исследователь Линн О`Брайен в своей книге «Special diagnostic studies» утверждает, что 40% студентов придерживаются визуальных способов изучения, 15% воспринимают информацию на слух и 45% - тактильно.

Как видно из выводов ученого, наибольшее число студентов воспринимает информацию тактильно. Следовательно, сам по себе принцип использования ощутимых моментов артикуляции, или тактильных ощущений, при постановке звуков является наиболее воспринимаемым студентами способом восприятия информации.

Тактильный способ восприятия информации может быть представлен двумя видами: 1) тактильные ощущения внутри полости рта; 2) тактильные ощущения с использованием других частей тела человека и предметов.

При образовании звуков русского языка можно хорошо ощущать и контролировать следующие основные моменты артикуляции: работу губ, кончика языка, напор и направление воздушной струи, направление движения языка, степень раскрытия ротовой полости. Особенно важным для студентов является умение контролировать движение языка и работу кончика языка, именно эти моменты оказываются значимыми для правильного артикулирования слова (в русском слове проявляется четкость движений кончика языка: поднят – опущен и наоборот, например, «течет», «чтение» и др.).

К тому же, с точки зрения чувствительности, язык неоднороден: кончик языка более чувствителен, чем средняя и, тем более, задняя его части. Ощущение соприкосновения кончика языка и зубов, языка и альвеол верхних зубов или отсутствия этих соприкосновений возникает при произношении русских звуков:

Кончик языка касается нижних зубов ([д], [т] и др.)

Кончик языка прижат к альвеолам верхних зубов в момент образования смычки ([ч'] и др.).

Можно научить ощутить напор, силу, продолжительность воздушной струи и при этом контролировать свои действия.

Из всего вышеизложенного можно сделать положительный вывод об использовании тактильного восприятия информации (тактильных ощущений) при постановке русских звуков. Во-первых, тактильное восприятие информации позволяет студенту глубже осознавать процессы, происходящие при произношении звуков русского языка. Во-вторых, тактильное восприятие информации активизирует тактильную память, которая у ряда студентов бывает хорошо развита. В-третьих, тактильность позволяет более результативно осуществлять контроль и самоконтроль. В-четвертых, использование тактильных ощущений может существенно помочь в процессе преодоления интерференции.

Зная строй фонологических систем двух контактирующих языков, лингвист может предсказать поле потенциальной интерференции в сфере произношения. Сведения же о фактической интерференции являются надежной основой научных рекомендаций для оптимального устранения иноязычного влияния при обучении произношению.

Литература:

1. Копыленко М.М. Оптимизация преподавания русского языка в казахской аудитории. – Алма-Ата, 1980.- 7 с.
2. Копыленко М.М., Ахметжанова З.К. Фонетическая интерференция в русской речи казахов. – Алма-Ата, 1984. -8 с.
3. Джунисбеков А. Сингармонизм в казахском языке. – Алма-Ата, 1980
4. Жунибек А. Неизвестный сингармонизм // Қазақ тіл білімі: тарих, тәжірибе, болашақ. – Алматы, 2011.- 74 б.

5. Прохорова И.О. Перцептивная фонетика и обучение русскому произношению.// Русский язык на рубеже тысячелетий. Материалы докладов и сообщений в трех томах. Том II.– Санкт – Петербург, 2001.

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Турабаева Л.К.

Казахстан, Шымкент, ЮКГУ им. М.О.Ауэзова

Мақалада оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыру және оны дамыту мақсаты қарастырылған. Мұғалімдерге дарынды балалармен жұмыс істеуге қажетті талаптар, әдістің түрлері туралы сөз етіледі.

Тірек сөздер: шығармашылық, қабілет, ақпараттандыру, мұғалім, оқушы, таным, тұлға.

В этой статье рассмотрены цели совершенствования и развития творческих способностей учеников. Также всесторонне раскрываются методы, способы требования, которые необходимы для учителей-новаторов при работе с одаренными детьми.

Ключевые слова: творчество, навыки, информатизация, учитель, ученик, познание, индивид.

The given article presents special analyses to improve creative abilities school children. Also methods and ways of language development are shown in detail.

Key words: creativeness, ability, teacher, student, learning, individual.

Қазіргі таңда бәсекеге қабілетті өзгеше элеуметтік ортада адамның сапалық қасиеттерін жетілдіру жаңаша ойлауды, ерекше шығармашылық іс-әрекетті қажет ететіні сөзсіз. Білім беру саласын ақпараттандыру тек қана оқытудың ұйымдастыру формалары мен әдістерін жетілдіріп қана қоймайды, сонымен қатар бүкіл оқыту процесін басқарудың және бақылаудың жаңа әдістерінің пайда болуына жағдай жасайды.

Білім арқылы адамның интеллектуалдық, рухани күші артып, жеке тұлғасы қалыптасады. Шығармашылық қызығушылық әлеуеттің дамуы жаңашылдықтың қажеттілігін сезіну арқылы, оған деген өзінің сенімдерін қалыптастыру арқылы көрінеді де, өз білімін, танымын кеңейтуге негіз болады. Дұрыс іске қосылып, пайдаланған жағдайда ақпараттық технологиялардың мүмкіндігі мол оқу-әдістемелік материал жинақталады, оқу материалының қолдану тиімділігі арттырылады, жеке бағдарламалармен жұмыс істеуге мүмкіндік туады, сабаққа дайындалу мен оны өткізудің тиімділігін арттырады, мұғалім өзі немесе оқушылардың көмегімен оларға таратылатын дидактикалық материалды көбейтеді, оқушылардың білім дәрежесін қадағалап, бақылауға мүмкіндік береді. Демек, оқушылардың ғылыми-зерттеу жұмыстарына қызығуын қалыптастыру, шығармашылық қабілетін дамыту, қазіргі техниканы тиімді пайдалану мәдениетіне тәрбиелеу – мектептің басты бағыттарының бірі. Бұл салада атқарылатын жұмыстар жетерлік.

Оқушының дарындылығының дамуы, қабілетінің ашылуы көбінесе мұғалімнің кәсіби біліктілігіне және оның тұлғалық қасиетіне байланысты екені айдан анық.

Мектеп оқушыларының шығармашылық қызығушылығын қалыптастыру өте маңызды, күрделі және көп салалы мәселе болып есептеледі. Шығармашылық қабілетті арттыру дегеніміз – бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен саналы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу адамның рухани күшін нығайтып, өзін-өзі тануына көмектеседі.

Шығармашылық іс-әрекет – мәселені қою, ойды тұжырымдап айту, идеяның пайда болуы, оны шешу, оның логикалық дамуы, аталған мәселені шешуде тиімді әдістерді қолдану, негіздеу, оны тәжірибе жүзінде дәлелдеу барысында нәтиженің нақты көрінуі.

Оқушының шығармашылық деңгейі – оның мәселені қою мен оны шешудің жолдарын табуынан көрінеді. Мұнда жаңа білімді меңгеру процесі шығармашылық ойдың қалыптасуымен және дамуымен бірге жүреді. Демек, шығармашылық ойдың нәтижесі – тек қана белгілі ұғымдарды қайталап, жаңғыртумен ғана емес, сонымен қатар жаңа білімді жасау, тапсырманы орындауда жаңа жолдарды ашу.

- Шығармашылық қызығушылықты қалыптастырудың қазіргі тұжырымдамасы жаңа парадигмаға сүйенеді, ол әр жеке тұлғаның ынтасы; әр жеке тұлғаның даму мүмкіндіктерінің, оның ішінде оның шығармашылық өзін-өзі дамытуды қажетсінуінен; ішкі еркіндігінің басылымдылығы – сырқы шығармашылық өзін-өзі дамытудың табиғатын танымдық қызығушылықтың ықпалдастырылған сипаттамасы ретінде түсінуден тұрады.

- Жеке тұлғаның шығармашылық қызығушылығы – бұл ішкі процесс, адамның орта әсеріне белгілі бір жауап беру тәсілі, өзіндік қарама-қайшылықтар әсерінен және қоршаған ортаға, әлеуметтік қатынастардың субъектісі ретінде өзінің субъективті қарым-қатынастарын есепке алу негізінде өзін саналы түрде жетілдіруге ұмтылысы.

- Шығармашылық қызығушылықтың жетекші функцияларына талаптанушылық, танымдық, реттеушілік, рефлексиялық, белсенді өзара қарым-қатынас т.б. жатқызылады. Олар өзін-өзі дамытудың бағыттылығы мен артуын, тұлғалық компоненттердің деңгейін және олардың сабақтастығын айқындайды, адамға өзін жетілдіруге орай дербес әрекетін ұйымдастыруға мүмкіндік туғызады.

- Шығармашылық қызығушылықты қалыптастыру – субъект-субъектілік бағдардың шығармашылық әрекетінің ерекше түрі, ол бір жағынан “өзіндік” процестердің “өзін-өзі тану, өзін-өзі айқындау, өзін-өзі басқару, өзін-өзі таныту” қарқынын күшейту мен тиімділігін арттыруға, екінші жағынан, педагог олардың шешімін табу барысында субъектілік бағыт ұстанатындай,

тұрақты түрде күрделеніп отыратын проблемалық шығармашылық міндеттердегі қарама-қайшылықтарды шешуге бағытталады.

Оқу процесінде оқушылардың шығармашылық сипаттағы тапсырмаларын жүйелі түрде ұйымдастыру және оны болашақтағы кәсіби бағдарымен сабақтастыра зерттеу мұғалімнің педагогикалық күзiреттiлiгiне де байланысты. Өз пәнін жетік меңгерген және оның мазмұнын жаңа біліммен үнемі толықтыра отырып, шығармашылықпен жұмыс істеуі, өз болмысын терең зерделей отырып, жеке тұлғаның дамуы мен қалыптасуына өзінің қолтаңбасын қалдыруына, рухани тұрғыда терең түсінуі мұғалімнің ішкі құндылық бағдарына байланысты.

Оқушылардың шығармашылық әрекеті мен танымдық қабілеттерін арттыруда мәтіннің алатын орны ерекше. Мәтіндерді оқу, талдау барысында оқушылардың оқиғаға қатысты өз ойларын жеткізулеріне, әңгіме кейіпкерінің қылықтарын бағалай білуіне, автордың оқиғаға қатысы, көзқарасы қандай екендігін анықтай алуына назар аударылуы тиіс. Бұл жерде жеке сөздерді жаттап қою не мәтінді аудару емес, өз бетімен, дербес жұмыс жасай, ойлай білу, білімін толықтыру, белсенді болу, деңгейлік тапсырмалар орындау және т.б.

Сонымен, білім берудегі инновациялық процестерді жүзеге асырып, дамыту – бұл білім беру жүйесінің дамуы, оны жаңарту мен тиімділігін арттырудың шарттары. Сондықтан да қазіргі таңда балаға деген көзқарас пен қарым-қатынаста баланы объект деп қарамай, оны дамушы тұлға ретінде қабылдап, оқу-тәрбие жұмысын осыған лайық өзгерістерге сай, қазіргі педагогикадағы тұлғаны қалыптастыруға бағытталған жаңа технологияны енгізудің қажеттілігі туындап отыр. Ал жаңа технологияны пайдаланудың мақсаты – міндетті деңгейдегі білімді қалыптастыра отырып, шығармашылық деңгейге жету.

Сабақта оқушымен жұмыстың негізгі мақсаты – олардың шығармашылық жұмыста өзінің қабілетін іске асыруға дайындығын қалыптастыру. Ал мақсатқа жету оқу бағдарламасын тереңдетіп оқыту және оқушының танымдық белсенділігін дамыту арқылы жүзеге асады.

Сабақта оқушымен жұмыс жүйесіндегі мұғалім маңызды орын алады. Оқушының болашақтағы мамандығына байланысты, яғни кәсіби тағдыры тек қана жақсы мұғалімге байланысты. Бұл контексте болашақ мұғалімді жаңашыл педагогтердің инновациялық тәжірибесін шығармашылық ынтамен меңгеру және пайдалану арқылы даярлаудың келешегі зор деп ойлаймыз.

Олардың тәжірибесі мына ережелерге негізделеді:

- оқытуды мұғалім мен оқушының өзара шығармашылық қарым-қатынасы ретінде қабылдау;
- күрделі мақсат идеясы (оқушының алдына барынша күрделі мақсат қойылып, оны орындай алатындығына сенімін нығайту);
- өзіндік талдау (оқушылардың жұмыс нәтижелерін жеке және ұжымдық талдау);

- ерікті тандау (мұғалімнің оқу материалының жақсы меңгерілуі мақсатында сабақ уақытын өз бетінше пайдалануы);
- оқушылардың өзін-өзі шығармашылық басқаруы;
- тәрбиеге жеке тұлға тұрғысынан қарау;
- ата-аналармен ынтымақтастық құру;

Сонымен, жаңашыл педагогтердің инновациялық тәжірибесі тұлғаны дамытуда ізгілік және шығармашылық көзқарасқа негізделген әдістер мен жүйесін құрайды.

Мұғалімнің біліміне қойылатын талаптар:

- өзінің сабақ беретін пәнін мемлекеттік стандарт деңгейінен жоғары деңгейде білу;
- оқушы дарындылығының моделін білу;
- қазіргі заманға сай оқытудың жаңа технологияларын білу;
- дарынды оқушыны оқыту, тәрбиелеу үрдісінде үлгерімге ғана көңіл бөлмей оның басқа да көрсеткіштерімен байланысына да көңіл бөлу;
- дарынды оқушылардың ерекшелігін ескере отырып, оларға шығармашылықпен жұмыс жасайтын тапсырмалар дайындай білуі.

Мұғалімнің іскерлігіне қойылатын талаптар:

- дарынды оқушыны анықтау әдістерімен жұмыс жасай алуы;
- дарынды оқушыларды (жекелей және топпен) оқытуға арналған бағдарлама құрастырып, сонымен тұрақты жұмыс істей білуі;
- оқушы дарындылығын дамытуға қажетті зерттеу жұмыстарын жүргізе алуы;
- дарынды оқушыны оқытудың нәтижесін нақты бағалай білуі;
- дарынды оқушының ғылыми–ізденіс жұмыстарымен айналысуына жетекшілік етуі;
- дарынды оқушыны олимпиадалар мен сайыстарға дайындауда жетістікке жете алатындай деңгейде жұмыс жасауы.

Білім берудің адамға, тұлғаға бағытталуы, білім мазмұнының жариялылығы заман талабына сай білім беру мен ұлттық оқу-тәрбие процесінің гуманистік сипаты жаңаша оқытудың әдіснамалық негізі ретінде қызмет ете алады. Оқытудың мазмұнын, өзіндік ерекшеліктерін, одан туындайтын ұстанымдары мен шарттарын жүйелеу арқылы қазіргі ұлттық білім берудің философиялық тұғырнамасын, әдіснамалық және әдістемелік негіздерін жасауға болады, мұны ескермей мектептер мен білім беру мекемелеріндегі ұлттық идеяны көздейтін тұжырымдамалық тұтастықты қамтамасыз ету мүмкін емес.

Шығармашылық іс-әрекетке деген ынтымақты оятуда мынадай оқыту қызметтерінің маңызы зор: оқудағы жетістікті қамтамасыз ету, оқыту формаларының түрлерін жетілдіру, оқу материалының мазмұнын оқушылардың ерекшеліктеріне сәйкес құру, білімді меңгерудің әдіс-тәсілдерін оңтайландыру, жаңа педагогикалық технологияларды пайдалану,

мұғалім мен оқушының жағымды ықпалды әрекеттерін жетілдіру, шығармашылық оқытуды кеңінен пайдалану т.б.

Зерттеулеріміз нәтижесі көрсетіп отырғандай, шығармашылық іс-әрекет нәтижелері оқушының жеке тұлғасының қалыптасуына, танымдық біліктерінің жетілуіне, психологиялық механизмдер арқылы оң әсерлері бар рефлексия нәтижесінде өз іс-әрекетіне жауапкершілік, өз болашағына және қоғам өміріндегі құндылықтар мен дұрыс көзқарас принциптерінің қалыптасуына мүмкіндік береді.

Әрине, артқарылған істер аз емес. Дегенмен, әлі де болса бізді ойландыратын, толғандыратын істер жетерлік. Атап айтқанда, олар – білім сапасын арттыру, оқушылардың біліміне, ойлау қабілетіне сай деңгейлеп оқыту, ғылыми-ізденіс қабілеттерін қалыптастыру, т.б. Өйткені, ХХІ ғасыр – білімділер ғасыры. Ендеше бізге ой-өрісі жоғары дамыған, зерделі, жан-жақты парасатты ұрпақ керек екенін бір сәт те естен шығармағанымыз жөн.

Әдебиеттер:

1. Қоянбаев Р.М., Қоянбаев Ж.Б. -Алматы: Педагогика, 2000.
2. Слостенин В.А. и др. Педагогика: уч. пособие. -Москва: Академия, 2004.
3. Хмель Н.Д. Теоретические основы профессиональной подготовки учителя. – Алматы. “Ғылым”. 1988г.
4. Омарова Р.С. Жеке тұлғаны қалыптастыру - басты мақсат //Білім-образование, 2007. - №3. –Б. 36-37.
5. Республикалық ғылыми-әдістемелік журнал //Мұғалім шеберханасы, №4, 2012ж.

УЧЕБНО-НАУЧНЫЕ ТЕКСТЫ ПО ХИМИИ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РЯ

Туребекова Р.С.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В статье рассматриваются особенности научных текстов по химии. Студенты изучают русский язык по дисциплине «Профессионально ориентированный русский язык». В программе этой дисциплины ведущая роль отводится изучению научного стиля. Для создания компрессию учебно-научных текстов по специальности и написания вторичных текстов большую роль играют языковые средства – модели научной речи. В статье определяются типы научных текстов для студентов факультета химии и химической технологии.

Ключевые слова: учебно-научные тексты, тексты по химии, типы текстов, языковые средства научной речи, модели научной речи, тема – микротема, подтема.

In the article the features of scientific texts are examined on chemistry. Students study Russian on discipline «Professionally oriented Russian». For creation of secondary texts a large role is played by language means – models of scientific speech. In the article the types of scientific texts are determined for the students of faculty of chemistry and chemical technology.

Keywords: scientific texts, texts on chemistry, types of texts, language features of scientific texts, models of scientific speech.

Мақалада химия пәні бойынша ғылыми мәтін өзгешеліктері қарастырылады. Студенттер «Кәсіби бағыттағы орыс тілі» мамандығы бойынша орыс тілін оқиды. Бұл

мамандық бағдарламасында негізгі бағыты ғылыми стилді оқытуға арналған. Мамандық бойынша ғылыми мәтіндік компрессия жасау мен қосымша мәтінді жазудағы үлкен рөл атқаратын тілдік бірлік – ғылыми сөйлеу моделі. Мақалада химия және химиялық технология факультетінің студенттеріне арналған ғылыми мәтіннің түрлері анықталады.

Түйін сөздер: *ғылыми мәтін, химия пәніне арналған мәтін, мәтін түрлері, ғылыми сөйлеудегі тілдік бірлік, ғылыми сөйлеу моделі, тақырып – шағынтақырып, тақырыпша.*

В современной лингвистике объектом многих исследований являются связный текст и его внутренняя организация. Стало традиционным рассмотрение текста как сложной иерархической многоуровневой системы. Компонентом структуры текста низшего уровня признаётся фраза. Составляющие между текстом и фразой определяются по-разному: «сложное смысловое единство», «смысловый кусок», «абзац», «сверхфразовое единство», «сложное синтаксическое целое» и т.д. Однако, как бы ни назывались эти промежуточные составляющие, они фактически представляют собой одну из микротем целого текста, содержание которой выражено определёнными языковыми средствами.

Учебные тексты, изучаемые в рамках научного стиля на занятиях по профессионально ориентированному русскому языку, можно рассматривать как коммуникативные единицы. Учебный текст по специальности предстаёт как звено речевой цепи, в котором раскрывается содержание темы, микротемы или совокупности микротем. Уже утвердилось мнение, что обучать студентов научной речи целесообразно на материале учебно-научных текстов, так как именно эти тексты в большей степени соответствуют программам по специальным дисциплинам, нежели научно-популярные тексты. Научно-популярные тексты могут быть использованы для домашнего чтения, для повторения грамматического материала на более позднем этапе обучения.

Психологами установлено, что понимание научного текста основано на выявлении элементов его структуры и их взаимосвязи, а также на владении языковыми средствами выражения содержания. Учебные научные тексты устойчивы по структуре, что даёт возможность определить схемы их построения, а на этой основе и типы текстов, использовать их в качестве образцов при обучении студентов пониманию монологической речи по тематике, близкой к специальности. Целенаправленное обучение пониманию содержательной структуры текста позволит выработать у студентов следующие умения:

- воспринять и спланировать монологическое высказывание на основе знания структурно-семантической организации учебного текста; это умение предполагает сформированность умений восприятия и порождения высказывания на уровне фразы, затем микротемы с одним способом изложения содержания;

- избрать способ изложения материала в зависимости от содержания текста (описание, повествование, рассуждение, обобщение);

- выбрать языковые средства, необходимые для выражения определённого содержания.

В целях оптимизации обучения студентов-химиков профессионально ориентированному русскому языку и специальным предметам необходимо установить типы учебно-научных текстов по химии, которые являются моделями текстов соответствующих учебников. Выявление типов учебно-научных текстов по специальности требует чёткого определения темы и подтемы или микротемы текста. Можно говорить о двух характерных особенностях как темы, так и микротемы: 1. тема и микротема раскрывают определённую сторону объекта; 2. тема и микротема выделяются как одна из сторон данного объекта на основании определённого аспекта рассмотрения. Микротема в отличие от темы характеризует только часть объекта в том же аспекте рассмотрения или предполагает более узкий его аспект.

Работая с большим количеством научных текстов по общей, неорганической и органической химии вузовских учебников, с точки зрения структуры их содержания можно сделать следующие выводы:

- по структуре содержания многие тексты сходны, построены по одной схеме;

- все тексты можно свести к нескольким типам, которые представляют собой модели развёртывания содержания текста на определённую тему (или микротему).

В учебниках по химии специфика предмета находит отражение в том, что большинство текстов посвящено изучению веществ и процессов их получения. Объектом химии является изучение веществ, их свойств, состава, превращений, поэтому в учебниках по химии самые многочисленные типы текстов – это «Вещество» и «Получение вещества». Очень часто в текстах по химии даются описания приборов, но только в связи с процессами получения веществ и представляют собой лишь часть текста на тему «Получение вещества», хотя устройство прибора может быть и темой целого отдельного текста.

В учебниках часто объединяют два и больше текстов разных типов в пределах одного текста. Текст раскрывает содержание темы и может включать несколько микротем, объединённых общей темой. Структуру выделенных типов текстов можно представить следующим делением на микротемы, а отсюда прийти и к решению коммуникативных задач текста:

Разновидности химических объектов -

Характеристика каждой из разновидностей.

Сравнение разновидностей.

Единицы измерений химических величин –

Общее понятие о единице измерения.

Соотношение единиц измерения.

Способы количественного измерения химических объектов –

Прибор для измерения.

Формула нахождения.

Вычисления.

Строение вещества –

Положение атомно-молекулярной теории.

Характеристика элементов структуры.

Связь и взаимосвязь химических явлений. Химический закон –

Формулировка закона (правила).

Подтверждение действия закона (правила) примерами.

Свойство элемента, вещества –

Характеристика свойства.

Описание опыта.

Применение свойства на практике.

Прибор –

Назначение.

Устройство.

Принцип действия.

Правила пользования.

Применение.

Вещество –

Общая характеристика.

Состав, строение.

Нахождение в природе.

Физические свойства.

Химические свойства.

Получение.

Применение.

Получение вещества –

Способы получения.

Процесс получения.

Устройство прибора (аппарата, установки) для получения.

Как показывают наблюдения, последовательность микротем в текстах может меняться; кроме того, некоторые микротемы могут быть опущены. Например, в текстах на тему «Вещество» иногда отсутствуют микротемы: «Нахождение вещества в природе» (если речь идёт о веществах, полученных в результате химических реакций, например, алюминий, бензол, серная кислота и др.), «Получение вещества» (если вещества существуют в природе в «готовом» виде, например, метан, нефть и др.).

В связи с тем, что различие между темой и микротемой не абсолютное, а относительное, одна из микротем текста одного типа может выступать и в качестве самостоятельной темы текстов другого типа, имеющей свою иерархию микротем. Приведём для примера:

Вещество –

Общая характеристика.

Состав, строение.

Нахождение в природе.

Физические свойства.

Химические свойства.

Получение вещества.

Применение.

Получение вещества –

Способы получения.

Сущность процесса получения.

Устройство прибора (аппарата, установки) для получения.

В данном случае «Получение вещества» может выступать как микротема текста типа «Вещество» и может являться темой целого текста-типа. Приведём для сравнения фрагмент текста о получении хлористого водорода и текст «Получение натрия». Микротекст и текст на одну и ту же тему отличаются степенью развёрнутости и объёмом содержания.

Получение хлористого водорода (из текста «Хлористый водород»):

В лаборатории хлористый водород получают при нагревании хлористого натрия с концентрированной серной кислотой. Реакция идёт до конца, так как хлористый водород выделяется в виде газа. Хлористый водород тяжелее воздуха. Его собирают, опустив газоотводную трубку в сосуд. В промышленности хлористый водород получают прямым соединением хлора с водородом. Этот процесс происходит при сжигании водорода в струе хлора.

Получение натрия

В промышленности натрий получают электролизом расплавов его соединений. Рассмотрим получение натрия при электролизе расплава поваренной соли. Если в расплав поваренной соли опустить электроды, которые соединены с источником постоянного электрического тока, то хаотическое движение ионов натрия и хлора в расплаве станет направленным. Положительно заряженные ионы натрия направляются к катоду, а отрицательно заряженные ионы хлора – к аноду. Под действием электрического тока происходит окислительно-восстановительная реакция. На катоде ион натрия присоединяет один электрон и превращается в атом. На аноде ионы хлора отдают по одному электрону и превращаются в нейтральные атомы, которые соединяются по два и образуют молекулы.

Ванны для электролиза состоит из стального кожуха, обложенного внутри огнеупорным кирпичом. Графитовый анод окружён железным катодом. Между анодом и катодом расположена сетчатая диафрагма.

Металлический натрий собирается в катодном пространстве и через трубку переходит в сборник. Над анодом помещается колокол, через который хлор выводится из ванны. Электролит загружают через отверстие в крышке ванны. Хлористый натрий плавится при температуре 800 градусов С. Для понижения температуры плавления к поваренной соли добавляют другие соли: хлористый калий, фтористый натрий или хлористый кальций. Смесь солей плавится при температуре 610-650 градусов С, и, чтобы расплавить электролит при такой температуре, электроэнергии тратится меньше.

Натрий можно получить электролизом расплава едкого натра, температура плавления которого гораздо ниже температуры плавления хлористого натрия. Так как едкий натр дорого стоит, чаще натрий получают электролизом расплава хлористого натрия.

Как выяснилось, большинство текстов по химии характеризуются сложностью структуры, их темы содержат несколько микротем. Вместе с тем есть тексты и с неделимой структурой, например, текст на тему «Общее понятие о химических объектах. Такие тексты, как правило, невелики по содержанию и характеризуют объект только с одной стороны. Выявление типов текстов по химии представляется полезным в связи с обучением студентов научной речи и продуцированию речи на темы специальности, так как схема структуры текста может служить планом для восприятия и продуцирования монологического высказывания на данную тему. В процессе обучения профессионально ориентированному русскому языку студенты приобретают навыки и умения воспринимать научную речь и строить собственное высказывание. Именно это и является основной целью нашей дисциплины. Данная статья представляет собой начальный этап по изучению и анализу особенностей учебно-научных текстов по химии, которые требуют дальнейших серьезных разработок.

Литература:

- 1 Мотина Е.И. Учебный текст по специальности как особая коммуникативная единица. – Москва: АСТ, 2010.
- 2 Химик В.В., Волкова Л.Б. Основы научной речи. – Санкт-Петербург: Академия, 2003.

ШЕТЕЛ АЗАМАТТАРЫНЫҢ ҚЫТАЙ ТІЛІН ҮЙРЕНУДЕГІ КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНШЫЛЫҚТАРЫ

Шарыпқазы Н.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Қазақстан мен көршілес ел Қытай елінің экономикалық саяси-мәдени қарым қатынасы өз кезегінде көптеген мамандарды, яғни қытай тілін жетік меңгерген мамандарды қажетсінеді. Бұл жағдай Қытай мәдениетіне, тарихына, экономикасына және қытай тіліне деген қызығушылықты арттырады. Осы шарт жағдайға сәйкес елдегі беделді жоғарғы оқу орындарында қытай тілін оқыту үрдісін ұйымдастыруда озық тәжірибе

жинаумен қатар, үлкен дәрежелі кәсіби деңгейді көрсетуді мақсат етеді. Сондай-ақ шетел азаматтарының қытай тілін үйренудегі кедергілерді шешудің дұрыс оқыту әдістемелері көрсетіледі.

Тірек сөздер: қытай тілі, шетелдіктер, әдістеме, халықаралық қатынастар.

Экономическо-политические и культурные отношения между Казахстаном и соседней страной Китаем требуют специалистов, которые на высоком уровне владеют китайским языком. Это положение повышает интерес к Китайской культуре, истории, экономике и китайскому языку. А значит в обучении китайского языка в высших учебных заведениях страны требуются не только передовые опыты, но и высококвалифицированные уровни. Так же указываются методики по изучению китайского языка иностранными гражданами.

Ключевые слова: китайский язык, иностранцы, методика, международные отношения.

Economic-political and cultural relationships between Kazakhstan and neighborhood country China need specialists, who in the highest degree know Chinese. This position raise interest in China's culture, history, economics and Chinese. It means that studying Chinese in universities needs not only advanced experience, but also high-qualification degree. Also it indicates "how to learn Chinese by foreigners" methods.

Key words: Chinese, foreigners, method, international relationships.

Бүгінгі таңда шетелмен экономикалық, саяси-мәдени байланысқа түсу бұл жеке мүдде емес, елдің, мемлекеттің дамуына алып келетін баспалдақ. Қазақстан мен көршілес ел Қытай елінің экономикалық саяси-мәдени қарым қатынасы өз кезегінде көптеген мамандарды, яғни қытай тілін жетік меңгерген мамандарды қажетсінеді. Бұл жағдай қытай мәдениетіне тарихына, экономикасына және қытай тіліне деген қызығушылықты арттырады. Осы шарт жағдайға сәйкес елдегі беделді жоғарғы оқу орындарында қытай тілін оқыту үрдісін ұйымдастыруда озық тәжірибе жинаумен қатар, үлкен дәрежелі кәсіби деңгейді көрсетуді мақсат етеді. Ол үшін Қытайдағы жалпы лингвистикалық жағдаймен танысу керек. Ол бүгінгі қытай тілінің диалектісі; оның бүгінгі әдеби тілмен қатынасы; «Венянь» классикалық әдеби тілінің тарихи рөлін; қытайдың иероглифтік жазуының мағынасын фонетикалық әліпбиге ауысуының мәселесін негізге алу шарт. Бұдан бөлек болашақ маманға қытайдағы қытай тілінің күрделі мәдени лингвистикалық жағдайын дұрыс бағдарлай алу керек. Қоғамдық мәдени астарлы сөйлемдердің мағынасына назар аудару керек. Кеңінен стилситкалық құралдарды қолданып, жоғарғы деңгейдегі аудармашылық қабілетті игеру керек. Ол үшін ең біріншіден шет тілін оқытудың мақсатын айқындап алу шарт.

Шет тілін оқытудың мақсаты – бұл ең негізгі әдіснамалық құрал болып табылады.

Шет тілін оқытуда бірнеше мақсаттарға сүйенеміз:

1. Практикалық мақсат – тіл игеруде қарым-қатынастық құрал ретінде қарастырылады, сондай-ақ қоғамдық қатынастарда қолдануды көздейді. Яғни, кітаппен жұмыс істеудің реті, логикалық тұрғыдан өз ойын жетік

жеткізу, оқытудың жаңа технологияларымен жұмыс жасай білу қабілетін арттыруды көздейді.

2. Жалпы білім беру мақсаты, бұл мақсат үйренушінің сол ел туралы не әлем туралы жалпы мағлұматын қамтиды. Оның мәдениеті, саясаты туралы деректі – тіл арқылы игереді.

3. Тәрбиелік мақсат – үйренушінің сол елдің тіліне, мәдениетіне деген қатынасынан айқындалады. Ол өзге елге деген құрмет, мәдениетіне, тіліне деген сыйластықты көздейді.

4. Жетіктіру не дамыту мақсаты – бұл оқытушының іс-әрекетінен көрініс табады. Ол үйренушінің тіл үйренудегі қабілетін дамыту бағытында, тіл мәдениеті мен тіл үйренуге деген қызығушылығын арттыру шарт. Сонымен қатар, үйренуші сол ел туралы мағлұмат алып, өзінің ой өрісі кеңейіп, тұлғалық дамуына да септігін тигізеді.

5. Стратегиялық мақсат – екі тілді жетік меңгерген тұлғаның қалыптасуын көздейді.

Тілді оқыту үшін мақсат айқындалғанмен оны жүзеге асыратын міндеттерді айқындалу керек.

Оқытудың міндеттері деп – оқу үрдісіндегі мақсаттың объективті көрінісін айтады. Бір мақсаттың шеңберінде бірнеше міндеттер жүзеге асырылады.

Олар:

1) Пәндік міндеттер – пәндік мазмұнды қамтиды. Ол тілдесу және сөйлесу тұрғысында қарым-қатынас процессінде көрініс табады.

2) Тілдік міндеттер – қатысушының не үйренушінің тілдік бірліктерінің байлығында және осы мақсаттағы фонетикалық, лексикалық, грамматикалық білімін, тілді қарым-қатынас құралы ретінде қолдануға мүмкіндік береді.

3) Сөйлемдік міндеттер – үйренушінің мәдени-әлеуметтік білімін коммуникативтік қабілетте, сонымен қатар сөйлемнің пәндік мазмұнындағы біліктіліктерден (сфера, жағдаят, сондай-ақ қатынас) (сөйлесім әрекеттері: аудару, сөйлесу, оқу, хат) көрініс табады.

4) Жалпы білім беру міндеттері – кітап және сөздікпен жұмыс істеуде, техникалық құралдармен, оқу-жазбалық жұмыстармен, өз ойын логикалық тұрғыда айта білу, аударманы тиімді қолдана білу қабілетін туғызатын міндеттер болып табылады.

5) Мәдени-әлеуметтік міндеттер – мемлекет танымдық және лингвомемлекет танымдық біліктердің мәдени-әлеуметтік компетенцияның негізін құрайтын біліктердің қол жетімділігіне саяды.

6) Кәсіби міндеттер – кәсіби әрекетті таңдаған оқушылар үшін, өз білімін және біліктілігін дамыту мақсатында қолайлы болып табылады.

Мақсаттың жүзеге асуы ол тек міндеттерден ғана емес, түрлі функцияларды қажет етеді.

Еуропа елдері шет тілін заманауи үйретуде коммуникативтік компетенцияны ұсынады. Ол мынадай бөліктерден тұрады:

- Лингвистикалық компетенция – бұл тіл жүйесі туралы білімін, сөйлемдегі тілдік бірліктерді құрастыра білу және осы жүйе арқылы өзгенің ойын түсініп, сонымен бірге өзінің ойын, талқылауын ауызша және жазбаша түрде жеткізе білу қабілеті.

- Әлеуметтік-лингвистикалық компетенция – бұл қалыптасу мен қалыптастыра білу қабілетінің тіл арқылы және сөйлесім әрекетінің қабілетіне байланысты жүзеге асады.

- Мәдени-әлеуметтік компетенция – әлеуметтік және тілік қатынасты тіл үйренушілердің ұлттық мәдени құндылықтарын білу: дәстүрін, этикетін, әлеуметтік стереотиптерін, тарихы мен мәдениетін, сонымен бірге бұл білімдерін қарым-қатынаста қолдану қабілетін көздейді.

- Стратегиялық компетенция – бұл компетенция, үйренушінің тіл біліміндегі кемшілікті түзету және әлеуметтік тәжірибедегі шетелдік қатынаста көрініс табады.

- Әлеуметтік компетенция – өзге адамдармен қарым-қатынасқа түсуге деген ниеттен, қабілеттен сөйлесім кезінде жағдаятты бағдарлай отыру, соған сәйкес сөйлеушімен тіл табысуды көздейді.

Шетелдіктер үшін қытай тілі иероглифін оқу үлкен қиындық туғызады. Бұл түсінік ескі таным болып табылдаы. Шын мәнісінде бұл көзқарас дұрыс әдістің болмағанынан туындап отыр. Бұрын қытай тілін оқытуда көбінесе ағылшын және француз тілін оқытудағы әдістен айырмашылығы жоқ болатын. Себебі, ол оқыту әдісі жазу және тілді игеруді бір мезгілде үйретуді мақсат санайды. Мұндай әдіс әліпбиге құрылған тілдерде жақсы жүзеге асқанымен, бірақ қытай тілін оқытуда сәтті рөл атқара алмайды. Себебі, қытай тілі – иероглифке құрылған тіл. Дәл осы әдістің әсерінен, шетелдіктер үшін қытай тілін оқып үйренуде үрей мен қиындықтар туғызады. Оның себебін төмендегідей бірнеше бөліктерге бөліп қарастыруға болады:

I. Қытай жазуы – әліпбиге құрылған емес. Қытай иероглифтері пиктаграммдан бөлінген. Иероглифтің формасы дыбысталуын көрсетпейді. Сондықтан қытай тілін оқытуда: оқыту, жаздыру, сөйлеу әдістері бір уақытта жүзеге аспайды. Егер, ауызша тілді үйрететін болсақ, бір мезгілде иероглифтердің жазылуын есте сақтау, үйренушінің фонетикалық және иероглиф жазуын игере алмай, соның әсерінде ауызша сөйлеуді үйренуге кері әсерін тигізеді.

II. Қытай иероглифтері белгіленген мөлшерде бірдей компоненттерден тұрады. Олар белгілі бір заңдылықтармен нақтылы иероглифтерге жинақталады. Сондай-ақ, бүкіл қытай жазбаларында бірдей құрылымдық жүйе қолданылады, бірақ ескі әдіс нақтыланған мәндер мен диалогтарды игеруге деген қажеттілігі иероглифтерді игеруде көрініс табады. Сонымен бірге кей иероглифтер ауызша тіл немесе мәтінді игеруде қолданысқа ие бола алады. Мұндай оқытуда иероглифтерді оқыту жүйесі бұзылады. Қытай иероглифтерінің құрылымдық жүйесі көрініс таппай, бұл арқылы қытай тілін оқыту мәселесі үлкен дәрежеде қиындықтарға ұшырайды.

III. Қытай иероглифтері сөз тудыру функциясына ие, сөзді бөліктерге бөлген жағдайда жаңа сөздер туады. Иероглифтерден сөз құралады. Егер, сіз иероглифтерді оқи алсаңыз, онда сөзді де оқи аласыз. Яғни, иероглифтің мағынасын түсінуге мүмкіндік туады. Сондықтан да, иероглифтерді көп жаттаған сайын көп сөзді оқи ала білетін қабілетке ие болады. Бұл сөзді игеруге көмегін тигізеді. Бұдан шығатын қорытынды таныс иероглифтер таныс сөздер. Оқыту мен жазба тілді игеруде базалық бірлік ретінде жазба тіл иероглифті тану шарт. Негізгі мақсат ретінде нақты иероглифтердің санын арттыру керек.

Мұнда әдіс «мәтін қажеттілігінен туған иероглифтерді игеру» мәселесіне қатысты болғандықтан бұл үрдіске кері әсерін тигізеді. Себебі, мәтін – ауызша тілдің оқылуындағы үрдіске құрылған, ол сөздің өзін жеке даралық базалық бірлік ретінде қарастырады, яғни ауызша сөйлеуде қажеттілікке асатын ең кіші бірлік – ол сөз. Сондықтан да, мысалы, «Қытай» деген сөзді түсіндірген кезде, үйренуші тек бұл сөздің «мемлекеттің атауы» екендігін ғана түсінеді, бірақ бұл сөздің иероглифтерінің мағынасын ашып, яғни бірінші екі иероглифтердің мағынасы «ортасы», ал екіншісі «мемлекет» деген мағынаны ашып түсіндірілмейді. Ұзақ жылдар бойы қытай тілінің оқыту тарихында игеру деңгейін жатталған иероглифтердің санына сайған, дегенмен, бүгінгі әдіс бұл үрдістен алшақ көзқарасты қарастырады, мұнда қытай тілін оқыту мен жаздыру сауаттылығын арттырып, игеру деңгейін көтереді

Оқытудың бірінші сатысында жазбаша және ауызша сөйлеуді оқыту үрдісін екіге бөліп алу керек. Бұдан келіп қалай жүзеге асырамыз деген сұрақ туады. Ауызша тілді оқыту сабағында қытай тілінің транскрипциясын пайдаланып, иероглифтерді игеру үрдісін қолданбау шарт. Бұл шарт арқылы, қытай тілінің қиын иероглифтері үйренушінің қытай тілінде тез сөйлеуіне кері әсері болмайды. Иероглифтерді оқыту үшін басқа оқыту материалын қолдану керек, онда үйренуші иероглифтерді қалай қалыптасқанын, содан соң ғана негізгі құрамдас бөліктерін және қандай жолмен құралған иероглифтерді түсіндіреді. Бұл екі үрдіс: ауызша сөйлеу және иероглифтерді игеру – бірдей бағытта және параллельді тәртіпте жүзеге асуы керек. Бұл ауызша сөйлеудегі қиындықты туғызбай, сонымен қатар қытай иероглифтерінің заңдылығымен жүйелі танылады. Ауызша сөйлеу мен иероглифтерді оқытқан соң ғана, жазбаша тілге ауысу керек. Сондай-ақ, бірінші сатыдан бастап үйренушіні оқыту үшін иероглифтерді тануды сұрамау қажет. Бұл үрдісті тек ауызша тілді үйренудегі белгілі бір сатыдан кейін және иероглифтердің өзге қалыптары мен құрамдарын игерген соң ғана бастау шарт. Сондықтан да, жазба тілді үйрету барысында, үйренушінің ауызша тіл және иероглифтерді игеруі оқу үрдісіне көмек болады. Бұл арқылы үйренуші екінші баспалдаққа көтеріліп, иероглифтерді танып және оқи алатын мүмкіндікке ие болады.

Иероглифтерді тану және оқыту, иероглифтерді жазуды үйрету – бұл екі үрдіс қытай тілінің өзіне ғана тән ерекшелік. Сондықтан да шетелдіктер

үшін, қытай тілінің өзіндік характерлік ерекшелігін ашатын, үйренушіге қолайлы оқулық жазу керек. Иероглифтерді тану және оқыту үрдісінде базалық бірлік ретінде – иероглиф көрініс табады. Оқыту үрдісінің орталығы – оқыту болып табылуы шарт. Себебі, иероглифтерден сөз құралады, бұл арқылы үйренуші тез оқи біліп, таныс иероглифтердің санын көбейтеді.

Иероглифтерді тану және оқыту, ауызша тіл мен жазбаша тілге үйрету үрдісі бір-бірімен байланыста болуы керек. Бұл мақсат арнайы оқу материалын қажетсінеді, мұнда жатталған иероглифтер қосақталады, сонымен бірге ауызша тілді оқыту сабағында пайдаланған диалогтар, белгілі мөлшердегі мәтіндер беріледі. Бұл оқыту сатысында барлық оқыту түрлерін байланыстыру үрдісін қатаң қадағалау қажет. Практикалық тапсырмалар орындау барысында сөзді аудару, сөйлеу, оқу және жазу комплекстік игеру біліктілігіне назар аудару керек.

Келтірілген дәйектемені мынадай кесте арқылы көрсетуге болады:

Ауызша оқу сабағы (қытай транскрипциясын оқу және пайдалану)	Біріңғай оқу: иероглифтерді тану және оқу (негізгі аспекті ретінде) Ауызша сөйлеу (иероглифтерді қолдана отырып)
Иероглифтерді жазу сабағы (негізгі қытай иероглифтерін оқу)	Жазбаша тіл (эссе, шығармалар) Хат жазуды үйрету (сөйлем және иероглифтерді жазу)

Қорыта келгенде, кез келген шет тілін игеруде бәріне ортақ бірдей оқыту әдісін қолдану арқылы мақсатқа жету қиындық туғызады. Сондықтан да әр тілдің өзіндік функциясы мен ерекшелігін ескере отырып, сол тілге қолданылатын оқыту әдісін дұрыс таңдай білу шарт. Бұл өз кезегінде үйренушінің сол тілді тез игеруіне және тілге деген қызығушылығы мен тіл игерудегі сенімін арттыруына септігін тигізеді.

Әдебиеттер:

- 1 Общая методика обучения иностранным языкам. /Под ред. А.А. Миролюбова, И.В. Рахманова, В.С. Цетлин, М.,1967., 5-17с.
- 2 Методика преподавания иностранных языков: общий курс(уч. пособие) А.М. Шапов, М.,2008., 2-3с.
- 3 Первая международная конференция «Изучения китайского языка в государствах Китая» . Управление образования СУАР, КНР 2010, 177с, 74-75с.

СЕКЦИЯ 3 - SECTION 3

**Шетел тілін оқытудағы
инновациялық технологиялар**

**Innovative Technologies in
Foreign Language Teaching**

**Инновационные технологии в
преподавании иностранных языков**

ШЕТЕЛ ТІЛІН ОҚЫТУДА МНЕМОНИКА ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Абдикадырова Ж.Б., Жауыш А.Ж.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақала шетел тілін оқытуда мнемоника әдісін қолдануды қарастырады. Мақала авторлары мнемоника арқылы шетел сөздерін есте сақтаудың механизмін зерттеді.

Тірек сөздер: *шетел тілін оқыту, әдістеме, мнемоника, сөздік қор.*

Данная статья посвящена рассмотрению метода мнемоники в обучении иностранному языку. Авторами статьи изучен механизм запоминания иностранных слов и мышления посредством мнемоники.

Ключевые слова: *обучение иностранному языку, методика, мнемоника, словарный запас.*

This article deals with the method of mnemonics in teaching a foreign language. The authors studied the mechanism of memorize the foreign words through mnemonics.

Key words: *teaching a foreign language, methodology, mnemonics, vocabulary.*

Қазіргі таңда шетел тілін оқу заман талабына айналып отыр. Бұған елімізде және басқа да елдерде жүргізіліп отырған үштілділік, қостілділік ұғымдары куә. Заманауи шарттарда көп тілді игеру бәсекелестікке қабілетті, әрі мобильді жастарды қалыптастырады. Осы шарттарға ыңғайлы жол жасау, я табу – әдіснамашылардың міндеті.

Заманауи тіл оқыту үдерісінде оқушының тілдің теориялық базасынан бұрын оның практикада қолдануына аса жоғары мән беріледі. Оқушы қандай жағдайда болсын сөйлеп үйренуі керек. Ал теорияны біліп, алайда сөйлеуді қолдана алмайтын оқушыларды да күнделікті өмірде көріп жүрміз. Сөйлеу үшін сөз керек. Өйткені сөз – кез келген тілдің негізі. Тіпті кішкентай сәби де ең бірінші қарапайым сөздерді үйренеді. Оған теорияны үйретпейміз ғой...

Қазіргі таңда мнемоника әдісі әлемде сөздік қорды көбейту үшін ең көп қолданылатын әдістердің бірі. Алайда біздің елімізде бұл әдіс шетел тілін үйрету барысында жүйелі түрде қолданылмайды.

Мнемоника дегеніміз не? Мнемоника (гр. 'τα μνημονιχα' – есте сақтау өнері) – табиғи ассоциациялар жасау көмегімен есте сақтауды қамтамасыз ететін, жасанды түсініктер арқылы қажетті мәліметтерді есте сақтауды жеңілдететін ережелер мен тәсілдер жиынтығы. Яғни бір сөзді есте сақтау кезінде өзінің жақсы білетін мәліметтерімен байланыстыра отырып жаттау.

Мнемоника әдісін ашып айтпастан бұрын сөз жаттаудың көп қолданылатын әдістерін қарастырып өтейік.

1. Сөздікпен жұмыс. Оқып жатқан тілдің жұрнақ-жалғауларының қолданылуы мен түбірдің жасалуын үйреніп дағдыландыру.

2. Күнделікті тұрақты көлемде сөз жаттау; күнде қайталау арқылы оларды жаттау. Мүмкіндігінше сөйлемде қолдану.

3. Ана тіліндегі оқып жатқан тілден енген сөздерді үйрену. Яғни салыстыру әдісі.

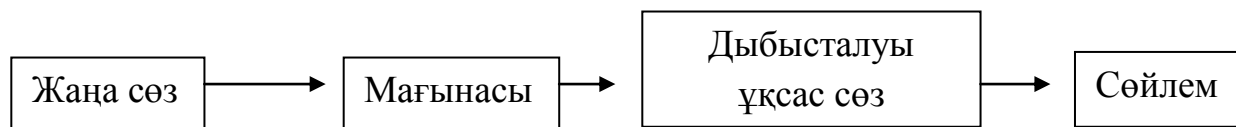
Бірақ бұл әдістерді қолдану кезінде оқушының жалығып кетуі жиі кездеседі. Тіпті есте сақтау қабілеті нашар оқушылар тіл үйренуге деген ынтасын да жоғалтып алады. Әлбетте шетел тілін үйрену үдерісі қызықты, әрі тартымды болуы тиіс. Осы ретте мнемоника әдісі жақсы септігін тигізе алады. Мнемоника әдісі қалай жұмыс істейді?

Адам миы екі бөліктен тұрады. Қызметі жағынан сол жақ ми бөлігі механикалық ойлауға, ал оң жақ ми бөлігі бейнелі ойлауға жауапты. Келесі кестеде нақты ми бөліктерінің қызметіне тоқталайық:

Ми бөліктерінің қызметтері	
Сол жақ ми	Оң жақ ми
<p>Вербалды мәліметті өңдеу: Сол жақ ми тілдік қабілеттерге жауапты. Ол сөйлеуді, әрі оқу мен жазуды да бақылайды. Сонымен қатар есімдерді, сандарды және олардың жазылуын есте сақтайды.</p>	<p>Бейвербалды мәліметті өңдеу: Оң жақ ми сөзбен емес, бейне мен белгілер арқылы көрсетілетін ақпараттарды талдайды.</p>
<p>Аналитикалық ойлау: Сол жақ ми логика мен талдау жасауға жауапты. Барлық дерекке сол жақ ми талдау жасайды. Сандар мен математикалық белгілерді де сол жақ ми бөлігі таниды.</p>	<p>Қиял: Оң жақ ми армандауға, қиялдауға мүмкіндік береді. Оң жақ мидың көмегімен біз әртүрлі әңгімелер құрай аламыз. Сонымен қатар оң жақ ми музыка және сурет өнеріне де жауапты.</p>
<p>Ақпаратты кезекпен өңдеу: Сол жақ ми мәліметтерді кезек-кезек талдайды.</p>	<p>Ақпаратты параллельді өңдеу: Оң жақ ми бір уақытта әртүрлі мәліметтерді талдауға жауапты. Ол талдауды қолданбастан бұрын мәліметті жалпы қарауға қабілетті.</p>

Адамдар да ми қызметінің бағытталуына қарай екіге бөлінеді. Оң жақ миы жақсы дамығандардың пайыздық көрсеткіші 90%. Ал сол жақ миы жақсы жұмыс істейтіндердің пайыздық көрсеткіші 5%. Ал қалған 5 пайызында нақты бағытталу тарапын анықтауға қиын келеді екен. Бұлардың көбі тілге бейім келеді. Бұл кестеге қарап отырып, мынадай тұжырымдама жасай аламыз. Оң және сол жақ ми бөліктері бірдей жұмыс жасаса, адамдардың шығармашылық қабілеті артады. Мысалы, ақын шығармасының желісін, сөздік қолданымын жасау кезінде оң жақ миын қолданады, ал ол сөзін қағазға түсіргенде сол жақ ми қызмет етеді. Архитектор ғимараттың бейнесі мен кеңістіктегі жүйелілігін жасау үшін оң жақ миын, ал барлық есептерді сол жақ миы атқарады. Ғалымға сол жақ миы қарастырылып жатқан мәселені талдауға көмектесе, оң жақ миы қиын есептерді шығару жолын көрсетеді. Бұл ми бөліктерінің кемел қатынасы.

Жоғарыда айтылған ми қызметтері мен оның қатынасын мнемоникада қалай қолнамыз? Негізінде мнемоника ми қызметтерін ескере отырып жасалған әдіс. Негізгі шарттары:

Сөйлем құру кезінде сөйлем нақты, анық мәліметті беруі тиіс. Әрі міндетті түрде елестете алынуы тиіс. Мысалы, араб тіліндегі «نای» (нәә) сөзінің мағынасы «алыстау, бас тарту, қашықтау» дегенді білдіреді. Қазақша «He, a?» сөзіне ұқсас. Сөйлем: Әйелі күйеуіне болған жайтты түсіндіргенде күйеуі: «А?» - деді. Әйелі: «He, a! Алыстап, бас тартып, қашқаның өтірік пе?» - деп ұрысып жіберді. Бұл сөйлемді мына суреттегідей елестете аламыз. Елестетудің өзі түрлі-түсті болуы да аса маңызды. Тағы бір мысал, ағылшын тілінде «unemployed» (анимплэйт) сөзінің мағынасы «жұмыссыз» дегенді білдіреді. Дыбысталуы жағынан қазақша «ханым пилот» сөзіне ұқсас. Сөйлем: Достар бір-біріне жұмыссыздық туралы наздануда. «Жұмыс нарығы өте нашар. Айгүл ханым – пилот. Ол да жұмыссыз» - деді. Бұл сөйлемді екінші суреттегідей елестетуге болады. Байқағандай бұл мысалдарда бейнелер үлкен, көлемді, нақты, әрі түрлі-түсті. Мінекей осы мысалдар арқылы мнемоника әдісі түсініктірек болды деп ойлаймыз. Ендігі кезекте мнемоникалық әдістердің қолдану кезіндегі маңызды ережелерді атап көрсетейік.

Мнемоникада оң және сол мидың қызметін ескере отырып кемел ережелер қалыптасқан. Сөздерді жақсырақ есте сақтау үшін ассоциациялар мен байланыстардың келесідей болуы керек:

1. Түсі. Көп, әрі анық түс қолдаған дұрыс. Тек түстің өзі есте сақтау қабілетін 50%-ға арттырады.

2. Елестету. Елестету – есте сақтаудың негізгі күші. Неғұрлым анық елестесе, соғұрлым оңай есте сақталады. Елестету арқылы мына жайттарға назар аудару қажет:

А. Асырмалау: тым үлкен, әрі таң қаларлық болуына;

- Ә. Кішірейту: елестеткен нәрсені тым кішірейте білуге;
Б. Өжет: елестеткен сөйлем өжет, жат болуы.
3. Ырғақ. Ақылдағы бейне ырғақты бейнеге енген сайын сақтау оңай болады.
4. Қозғалыс. Елестетілген нәрсе тұрақты болғаннан гөрі қозғалмалы болса есте тез сақталады.
5. Сезімдер: дәмі, иісі, даусы, бейнесі, қаттылығы. Барлық сезім мүшесін қолдану арқылы есте сақтауды дамытуға болады.
6. Жүйелілік пен кезек. Есте сақтау үшін елестету ғана жеткіліксіз. Жақсы есте сақтау үшін жүйе мен кезек те керек. Бұл бір сөздің көп мағынасын жаттағанда қажет. Сөйлемді сөздің мағыналарына қарай кезекпен жүйелі жазу керек.
7. Кеңістік. Есте сақтауды жетілдіру үшін 3D суретті де елестете алу қажет.

Қорыта келгенде, мнемоника шетел тілін оқыту сабағында қосымша көмекші үдеріс болып табылады. Бұл әдіс оқушылардың сабаққа деген ынтасын арттырады. Оқушының жас ерекшелігіне қарай ыңғайлы әдісін қолдана отырып тілге деген дағдысын арттыруға көмектеседі.

Байқағанымыздай мнемоникалық әдісті кез-келген шетел тілін оқытуда қолдануға болады. Сондықтан бұл әдісті шетел тілін үйрету сабақтарында тұрақты әдістеме ретінде қолдану керек деп есептейміз. Өйткені бұл әдісте оқушының жас ерекшелігі ескеріледі, нәтижесі де көп күттірмейді, нәтижесін көрген оқушы да ынталана түседі, уақыт үнемдейді.

Әдебиеттер:

1. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын. – Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ, 2006. – 482 б.
2. Buzan T. Use your memory. – BBC Active, 2006. – 190 p.
3. Васильева Е.Е. Секреты полиглота: как без труда запоминать 5 языков: уникальная техника запоминания. – М.: АСТ; Астрель, 2008. – 632 с.
4. Zdenek M. The right-brain experience. – Two roads Pub., 1995.
5. Hafıza Teknikleri ile Kur'an-ı Kerim'de Geçen Kelimeleri Ezberleme Seti. – Hafıza Merkezi, Istanbul.

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАЮЩЕГО КОМПОНЕНТА НА УРОКЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Айтахунов С.Э.

Казахстан, Алматы, школа-гимназия №153 им. А.Розibaкиева

В статье рассмотрена значимость предмета иностранного языка в начальных классах в рамках полиязычной и поликультурной системы подготовки современного школьника. Наглядно показано эффективное использование элементов «здоровьеформирующих образовательных технологий».

Ключевые слова: *иностраннный язык, начальные классы, здоровьесберегающий компонент, методика преподавания.*

Мақалада бастауыш сыныптарда қазіргі заман оқушыларын дайындау үшін көптілді және көпмәдениетті жүйе шеңберінде шет тілі пәнінің маңыздылығы қарастырылған. «Денсаулықты қалыпқа келтіретін білім беру технологиясы» элементтерін тиімді қолдану айқын көрсетілген.

Тірек сөздер: *шетел тілі, бастауыш сыныптар, денсаулыққа тиімді компонент, оқыту әдістемесі*

In article the importance of a subject of a foreign language in initial classes within polylingual and polycultural system of training of the modern school student is considered. Effective use of the elements "healthforming educational technologies" are shown.

Key words: *foreign language, primary grades, healthforming component, methods of teaching.*

Иностраннй язык – один из важных и относительно новых предметов в системе подготовки современного младшего школьника в условиях современного полиязычного и поликультурного мира. Он входит в число предметов филологического цикла и формирует коммуникативную культуру школьника, способствует его общему речевому развитию, расширению кругозора и воспитанию, формированию представлений ученика о диалоге культур, осознанию им себя как носителя культуры и духовных ценностей своего народа, национальной идентичности, гражданственности, норм морали и речевого поведения.

На практике, конечно, английский язык в школе это довольно сложный предмет. На уроках учащимся приходится выполнять несколько видов деятельности: говорение, письмо, чтение, аудирование и анализ информации. Вместе с тем, школьники **начальных** классов это еще и дети любознательные, пытливые, им свойственно неисчерпаемая потребность в новых впечатлениях, жажда исследования. И главная задача учителя – «опираясь на психологические, физиологические возрастные особенности детей, вызвать интерес к предмету». Для этого, при проведении урока в младших классах, важно обратить внимание на охрану и культуру здоровья учеников, используя здоровьесберегающие педагогические технологии [1-2].

Известно, что «здоровьеформирующие образовательные технологии», по определению Н.К. Смирнова, - это все те психолого-педагогические технологии, программы, методы, которые направлены на воспитание у учащихся культуры здоровья, личностных качеств, способствующих его сохранению и укреплению, формирование представления о здоровье как ценности, мотивацию на ведение здорового образа жизни [3].

При использовании здоровьесберегающего компонента на уроке английского языка учитель строит урок в соответствии с динамикой внимания учащихся во избежание усталости учеников, распределив время для каждого задания и чередуя виды работ. В перерыве между сменой типа работы часто проводят физкультминутки, музыкальную и игровые паузы, зрительную гимнастику эмоциональную разгрузку. Кроме этого, на уроках английского языка при рассмотрении лексики, грамматики, или самостоятельных групповых проектов школьников широко используют

различные тематики, пропагандирующие здоровье, гигиену, культуру поведения, спорт, разные его виды, туризм, о вреде курения и алкоголя с последующим их обсуждением [4].

То есть, акцент на компонент здоровья в методике преподавания иностранного языка значительно повышает уровень «здоровой» самооценки и формирует положительное отношение к предмету. Поэтому в моей педагогической деятельности здоровьесберегающий компонент является одним из главных моментов и в практике на уроках английского языка в начальных классах я стараюсь использовать эти методы. Для наглядности представляю один из планов проведения урока в 6-м классе на тему **“How To Keep Fit”**

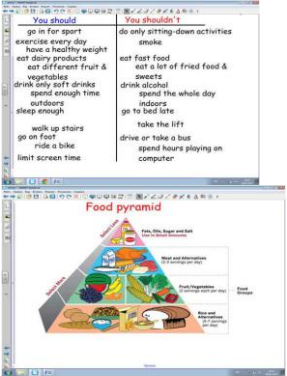
Lesson plan

Subject: English	Grade: 6	Date:	Checked by:
Theme:	“How To Keep Fit”		
Aim:	development of monological and dialogical speech students on the topic; <ul style="list-style-type: none"> • development of listening skills to extract the desired information; • the development of language guesses; • development of reading skills with immediate understanding. 		
Aids:	Cards, tape-cassette Pictures Power Point Presentation		

Stages	Time	The role of the teacher	The role of pupils	Differen- tiation	Evalu- ation	Sources, aids
1	1min	Organization moment Good morning! How are you? -who is on duty today? -What date is it today? -what day is it today? –who is absent?				
2. Warm-up	3min	Checking-up the home task. – Well, boys and girls!	Pupils read their home task			
3. New theme	2min	– At this lesson we are going to continue working at our topic “How To Keep Fit”, but the main thing we are going to discuss today is “Healthy food”. – By the way do you feel the difference between the sentences “I am well” and “I am healthy”? If I want to tell you how I feel at the moment, what shall I say? “I	Pupils read and translate,			cards
	8min					Slide 2

4. Speaking		<p>am well” or “I am healthy”? <i>(“I am well”)</i> – Perhaps I’m not very well now, but I want to say that in general I’m OK, I have no serious diseases, I’m fit. What shall I say? <i>(“I am healthy”)</i> – Will you, please, open your books. Look at the picture. Who do you see in it– Her name is Maureen Dunne. – We are going to listen to her interview on the cassette. She’ll tell us about healthy food and some other things we should do to keep fit. There are 3 words in her story which are very important for us. Look at the blackboard!</p>	write the proverbs on their copy-books																					
5. Active vocabulary	3min	<p>– Vitamins Carbohydrates Protein – Copy out these words into your exercise-books in a line! – Now listen to the interview! Never mind if you don’t understand everything. Try to find the answer to the following question: “From what food do we get these things?” – Write it in your exercise-books while listening!</p>	Pupils make a dialogue.			Book “English”																		
6. Speaking	10min	<table border="0" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th style="text-align: left; padding-right: 20px;">Vita- mins</th> <th style="text-align: left; padding-right: 20px;">Carbohyd rates</th> <th style="text-align: left;">Protein</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td style="padding-right: 20px;">Fruit</td> <td style="padding-right: 20px;">Bread</td> <td>Meat</td> </tr> <tr> <td style="padding-right: 20px;">Veget ables</td> <td style="padding-right: 20px;">Potatoes</td> <td>Fish</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="padding-right: 20px;">Pasta</td> <td>Beans</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>Milk</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>Eggs</td> </tr> </tbody> </table> <p>– After the second listening try to answer the questions on the blackboard: What is the most important thing in food? <i>(Balance and variety)</i> Which of the vitamins is very important? <i>(Vitamin C)</i></p>	Vita- mins	Carbohyd rates	Protein	Fruit	Bread	Meat	Veget ables	Potatoes	Fish		Pasta	Beans			Milk			Eggs				
Vita- mins	Carbohyd rates	Protein																						
Fruit	Bread	Meat																						
Veget ables	Potatoes	Fish																						
	Pasta	Beans																						
		Milk																						
		Eggs																						

	<p>What do eggs and milk give us besides protein? What other useful advice does the Olympic runner give us? Make notes if necessary! Eat regularly every day. Not too much before training. Have a good breakfast. Never smoke.</p> <p>– Can we continue this list? And now we're going to read a text about the man you can see in the picture.</p> <p>What can you say about his looks? (<i>Stout, short, doesn't look strong or healthy, has got weak muscles, doesn't lead an active way of life, enjoys watching TV, and hates sports.</i>)</p> <p>– Open your book? – Read the text to yourself. Think about what advice you can give this man. – Is everything clear? Good. – Now, read out what the man writes about his breakfast. What advice can you give him? What about late morning? Read his words. Your advice? Read about his lunch, about the way he has dinner, etc. – What wrong things does he do? – Well, if he follows all your advice, what will the result be? – So, you see food plays a very important role in our life. You know a car needs fuel to run. What do people need to live? (<i>Food.</i>) – Can we say that food is a kind of fuel for people?</p>	<p>Pupils do the task Pair work</p>			
--	--	--	--	--	--

7. Practice	13min	<p>– Now, boys and girls, close your books and look at me attentively. I'm 54, I'm nearly a pensioner, but, do you think I look fit? Am I often ill? Do you remember when I was ill last? Ask me questions about my way of life. Listen to my answers attentively, as you will have to speak about it.</p> <p>– Now, say what you know about my way of life.</p> <p>– Say what you personally do to keep fit.</p> <p>– If I show you an apple, it will mean healthy food.</p> <p>– You can say: “We should eat healthy food. Food must be balanced and varied.” Clear?</p> <p>Advice for pupils: We must eat fruit and vegetables, as they contain vitamins, especially vitamin C; etc.</p> <p>We should avoid sweet things. They make us fat and they are bad for our teeth.</p> <p>We should go in for sports regularly. If we have no time, we can exercises: jog, walk as much as possible. Spend much time outdoors.</p> <p>We shouldn't smoke or drink alcohol.</p> <p>We should consult the doctor regularly to prevent illness.</p>	Pupils do the task Pair work	Card for high abled pupils: Card or test for them	Good! Right Excellent!	cards
8. Home task	2min	<p>Giving the home task. Make up a menu for tomorrow don't forget about well-balanced, varied food. 2. Speak about how to keep fit.</p>	Writing down on diaries.			

9. Evaluation	3min	Evaluation Putting the marks on the register book and diaries.	Analyze their work which done during the lesson.		Sum- mari- zing eva- luation.	Chart
------------------	------	---	---	--	---	-------

Литература:

1. Биболетова М.З., Денисенко О.А. Книга для учителя. 2-е издание. Издательство «Гитул», 2003.
2. Менчинская Е.А. Основы здоровьесберегающего обучения в начальной школе: Методические рекомендации по преодолению перегрузки учащихся / Е.А. Менчинская. — М. : Вентана-Граф, 2008. — 112 с.
3. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. – М.: АПК и ПРО, 2002. –62 с.
4. Биболетова М. З., Добрынина Н. В., Трубанева Н. Н. Enjoy English: 5-6 классы. Учебник английского языка, 2007. - 210 с.

THE ROLE OF ACTIVE METHODS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Бекишева Р.М., Молдасанова А.А., Борамбаева Л.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада шет тілдерін оқытудағы заманауи әдістердің маңызы қарастырылады. 21 ғасырдағы білім беру жүйесінің мақсаттары сөз етіледі. Қазіргі жахандану заманында шет тілдері мамандары студенттерді тек қана шет тілінде сөйлеуге, оқуға немесе жазуға ғана үйретіп қоймай, оларды өздеріне берілген мәселелерді шешуге, мәселелерге байланысты дұрыс шешім қабылдауға және өзгелермен ынтымақтастықта бірлесіп жұмыс істеуге баулулары қажет.

Тірек сөздер: *оқыту, әдіс, белсенді әдістер, білім беру технологиялары, педагогика.*

В статье рассматриваются активные методы обучения иностранным языкам. Обсуждаются цели образования 21 века. В эпоху глобализации преподаватели иностранных языков должны научить студентов не только говорению, чтению или письму, а также должны научить их решать различные проблемы, принимать правильные решения к различным проблемам и сотрудничать с другими.

Ключевые слова: *обучение, метод, активные методы, образовательные технологии.*

This article deals with active methods of teaching foreign languages. Education in XXI century is focused on the development of a person. In this world of globalization teachers should develop not only students' ability to speak, read or write English properly but also their skills in the fields of problem-solution, decision-making and professional collaboration.

Key words: *teaching, method, active methods, educational technologies, pedagogical technologies, education, pedagogy, pedagogy of collaboration, a student-centered strategy.*

The problem of teaching languages is very important nowadays. Foreign languages are socially demanded, especially at the present time, when the progress

in science and technology has led to an explosion of knowledge and has contributed to an overflow of information. Foreign languages are needed as the main and most efficient means of information exchange of people all over the world.

The goal of modern education is to develop the personality of a learner, to identify his or her creative abilities. The use of modern educational technologies in teaching foreign languages is an important thing nowadays. Traditional methods of teaching have gone out of date. Active methods of teaching have become an essential part of the educational process, which give the learners an opportunity to take an active part in the educational process. The problem of learner-centeredness in the teaching process tends to be one of the most important issues in pedagogy now.[2,p.14-15]

The goal of modern teaching under existing conditions of the transition to the humanitarian paradigm of education are personal achievements of learners. They are connected with the level of competency of learners in the educational process.

Goals of education of the XXI century:

- To teach to live;
- to teach to work;
- to teach to live together;
- to teach to learn.

We consider that all teachers, not depending on the subject they teach, should do their best to achieve the above mentioned goals of modern education. Most teachers agree with the fact that one of the essential goals of educational system nowadays is the development of students who are efficient problem solvers for the society. Learners should be taught to problem-solve and to work collaboratively with other people. In order to address these areas teachers of foreign languages should apply those communicative approaches which help to develop not only students' ability to speak, read or write English properly but also their skills in the fields of problem-solution, decision-making and professional collaboration.

The success of the educational process mostly depends on the methods of teaching. As is generally known, methods of teaching are the ways of interaction between a teacher and learners, directed to the achievement of educational aims.

Active methods are a form of interaction between a teacher and learners, where learners are the active participants of the lesson. If passive methods include an authoritarian style of interaction, active methods suggest democratic style of interaction.

Active methods of teaching are such kind of methods, which have a productive, creative character. And in this respect they would be useful in teaching foreign languages. What belongs to active methods? They are didactic games, case study, problem-based teaching, brainstorming etc.

The term «active methods of teaching" or «methods of active teaching» appeared at the beginning of 60s of XX century. The peculiarity of this method is

that not methods are active here, but namely teaching is active. Teaching does not have a reproductive character any more and it becomes a free inner determined activity of learners to develop competency.

Active methods of teaching activate the educational activity of learners. By using active methods of teaching a learner becomes an active participant of the educational process. We consider that this fact allows to form an active personality, having all the necessary skills and qualities of a modern successful person. [3,p.16-18]

In this world of innovations and globalization problem-based teaching is one of the most effective active methods of teaching foreign languages that attracts much attention of teachers who aim to raise students' competences level.

We suppose that in the light of globalization and in the information-oriented society the problem-based teaching is the best method in teaching foreign languages. As the problem-based learning is considered to be one of the active learning methods, that develops and activates the research activity of learners. The efficiency of problem-based teaching is provided by mutual efforts of teachers and learners. In XXI century the main task of the teacher is not only to transmit information, but also to teach the learners to solve complex real-world problems.

Students must go beyond their textbooks to pursue knowledge in other resources in between their group meetings. The primary role of the teacher is to facilitate group process and learning, not to give easy answers. Public-based teaching emphasizes critical thinking skills, understanding, learning how to learn, and working cooperatively with others. All these skills are required in this fast-paced world with information overload.

Problem-based teaching is a student-centered instructional strategy in which students collaboratively solve problems and reflect on their experiences. Public-based teaching is based on the educational theories of Vygotsky, Dewey, and others.

The basic features of problem-based teaching are: learning is driven by challenging, open-ended, ill-defined and ill-structured problems; students generally work in collaborative groups; teachers are "facilitators" of learning. In problem-based teaching, students are encouraged to take responsibility for their group and organize and direct the learning process with support from a tutor or instructor. Problem-based teaching can be used to enhance content knowledge and foster the development of communication, problem-solving, and self-directed learning skill.

Problem - based teaching positions students in simulated real world working and professional contexts which involve policy, process, and ethical problems that will need to be understood and resolved to some outcome. By working through a combination of learning strategies to discover the nature of a problem, understanding the constraints and options to its resolution, defining the input variables, and understanding the viewpoints involved, students learn to negotiate the complex sociological nature of the problem and how competing resolutions may inform decision-making.

The experience of foreign language teachers proves that present-day learners are not the proverbial blank slates, but individuals whose prior learning can greatly impact their current learning. Often they have greater content and skill knowledge than teachers would expect. As their prior learning can both aid and hinder their attempts to learn new information, it is imperative that teachers have some sense of what intellectual currency the students bring with them.

The context for learning in problem-based teaching is highly context-specific. It serves to teach content by presenting the students with a real-world challenge similar to one they might encounter. Teaching content through skills is one of the primary distinguishing features of problem-based teaching. Problem-based teaching, in contrast, is more inductive: students learn the content as they try to address a problem.

We are inclined to think that in the contemporary society and time a confidential tone of communication between the teacher and learners and democratic style of communication are the key factors of a successful teaching process. If teachers do not suppress the initiative of learners with an authoritarian style of communication, if they create necessary conditions for intellectual relaxedness of learners, only then the teaching process would be efficient. One of the most important things in education of XXI century is pedagogy of collaboration.

In teaching foreign languages much emphasis should be given on the ability of learners to think critically. Critical thinking refers to the ability to analyze, synthesize, and evaluate information, as well as to apply that information appropriate to a given context. It is both critical and creative in that synthesis, in particular, requires the learner to take what information is known, reassemble it with information not known, and to derive a new body of knowledge.

“Solving” the problem is an important and critical aspect of problem-based teaching. However, while content changes (especially in a rapidly changing technological world), the ability to problem-solve needs to be more portable. The ability to generate problem-solving strategies is the “long-term” skill. Problem-based teaching requires students to demonstrate their capabilities, can increase students’ motivation to tackle problems.

Teachers act as facilitators and cognitive coaches. Students have to overcome the barriers of switching over from conventional learning to problem-based teaching and to understand the concept thoroughly by having free interaction with tutor and peers. Students are to develop a rapport with fellow group members, to explore knowns and unknowns, to investigate the problem into its minute details. While monitoring and coaching Facilitator monitors the progress of students and provide support as and when needed trying to avoid controlling and directing their efforts in solving the problem and provides constructive feedback during the activity. Students are to have healthy and constructive discussion among peers to generate possible solutions to the problem.

In problem-based teaching, teachers need to decenter their roles as the source of knowledge by consciously refraining from giving only right-wrong

answers and helping students observe how other resources can teach them about effective language use. Acting as facilitators and cognitive coaches, teachers need to ask questions such as: Why? What do you mean? and How do you know that is true? instead of content-laden questions. The purpose is to challenge the students' reasoning and to help them consider carefully each step they take in their inquiry. By asking such questions, facilitators also model critical thinking, with the purpose of stepping back and letting students begin to ask themselves and their peers those same types of questions. As facilitators, teachers also design problems and provide critical resources needed for the inquiry process.

Characterizing problems appropriate for problem-based teaching Barbara Duch (1999) highlighted the following factors that are essential for good problems (or cases).

1. An effective problem must first arouse students' interest, and motivate them to understand deeply the concepts being introduced. It should relate the subject to the real world.

2. Good problems require students to make decisions based on facts, information, logic and/or rationalization. Problems should require students to define what assumptions are needed (and why), what information is relevant, and/or what steps or procedures are required in order to solve them.

3. Cooperation from all members of the student group is very important in order to effectively work through a good problem.

4. The initial questions in the problem should have one or more of the following characteristics so that all students in the groups should participate in the discussion of the topic: open-ended, not limited to one correct answer; connected to previously learned knowledge; controversial issues that will elicit diverse opinions. This strategy keeps the students functioning as a group, drawing on each other's knowledge and ideas, rather than encouraging them to work individually at the outset of the problem.

5. The content objectives of the course should be incorporated into the problems, connecting previous knowledge to new concepts, and connecting new knowledge to concepts in other courses and disciplines. [1.p.2]

Finally, problem-based teaching is an approach to structuring the curriculum which involves confronting students with problems from a real world, which provide a stimulus for learning. Successful implementation of problem-based teaching does not come easily. In this process, the strengths and skills of teachers as facilitators, their ability to model process skills will be tested. They should have enough knowledge to face complex difficulties and need the ability to explore options and generate solutions to cooperative contexts. This process requires commitment, determination and team work from all learners. A pragmatic and realistic approach together with institutional support could be of great importance as well. Under such conditions problem-based teaching has been found and proved to be a successful method of learning.

In general, active methods of teaching stimulate the cognitive activity of learners. Rational and reasonable use of active methods considerably increases

developing effect of teaching, creates the atmosphere of search. They contribute to the active perception of knowledge and to the intellectual development of learners. We believe that active methods should be used in teaching foreign languages as they make teaching interesting and more efficient.

References:

- 1 Barbara Duch, Problems: A Key Factor in PBL, Copyright Sue Groh, Univ. of Delaware, 1999. URL: <http://www.udel.edu/pbl/curric/chem103-prob.html>
- 2 Karthikeyan, R. Venkatraj, Ph.D. and G. Baskaran, Ph.D. Using Problem Based Learning Technique in Teaching English Grammar. // Language in India. Strength for Today and Bright Hope for Tomorrow. Volume 9 : 10, October, 2009, p.12-18.
- 3 Juan Shi, Communication in a Problem Based Learning Environment: Supporting the Teaching Team in the School of Electrical Engineering, Victoria University, Melbourne, Australia. 2006.
- 4 Mehdi Haseli Songhori, Two Models Compared: Problem-Based Learning and Task-Based Learning. // English for Specific Purposes, World Online Journal for Teachers, URL: <http://esp-world.info>

СЫЗБАЛАР МЕН КЕСТЕЛЕР НЕГІЗІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Бектемирова С.Б.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада «Жалпы тіл білімі» курсының өткенде пайдаланылатын жаңа технологиялар, сонымен бірге кесте және сызбаларды, студенттерді оқытудың тиімді әдістерін қолдану жайлы айтылады.

Тірек сөздер: технология, сызба, кесте, әдіс.

В статье рассматриваются новые технологии, применяемые при чтении курса «Введение в языкознание», а также применение таблиц и схем, эффективных методов в процессе обучения студентов.

Ключевые слова: технология, схема, таблица, метод.

In this article describes new technologies, which used in teaching the course “Introduction to Linguistics” and also the use of tables, charts and effective methods in teaching students.

Key words: technology, scheme, table, method.

«Тіл біліміне кіріспе» теориялық курсы филология факультетінде білім алатын кез келген маман иесіне, дәлірек айтсақ, бірінші курс студенттеріне оқылады.

«Тіл біліміне кіріспе» – филологтарды лингвистикалық пәндерге дайындаудың алғашқы баспалдағы. Сондықтан да курс студенттерге қазақ немесе орыс тіл білімі жүйесін (фонетика, лексика, грамматика т.б.) ғана емес, дүние жүзі тілдері туралы мәлімет береді. Тіл туралы ғылымның алғашқы бастамасы болып табылатын бұл курста студент тіл теориясын, әлем тілдері, олардың сөйлеуі мен тілі, тіл мен ойлау, тіл мен сөйлеу, тілдер дамуындағы ортақ қасиеттер мен ерекшеліктер, тілдік қатынастың негізгі факторлары, тіл білімінің басқа ғылымдармен байланысы, тілдің

практикалық мәні, тілдің жүйелік және құрылымдық қасиеті, тілдің қоғамдық табиғаты, тілдің таңбалық сипаты, тілдің шығуы туралы түрлі теориялар, жалпыхалықтық тіл мен оның өмір сүру формалары, жазудың пайда болуы мен даму үдерістері, тіл білімінің зерттеу әдістері мен әдіснамасы, тілдің генеологиялық және типологиялық сипаты, тілдің адамзат өркениетінің дамуына тікелей әсері, Ұлттық мәдениеттің өрістеуіне тілдің ықпалы, маңыздылығы және т.б. лингвистиканың теориялық әрі практикалық мәселелері жан-жақты қарастырылады. «Тіл біліміне кіріспе» пәнінде студент өзіндік жеке ойы мен тұжырымын айтуға, білдіруге, өз ойын ортаға салуға, пікірін бөлісуге мол мүмкіндік ала алады. «Тіл біліміне кіріспе» курсы оқып-үйрену нәтижесінде студенттер тіл білімінің негізгі мәліметтерімен, ұғымдарымен, терминдерімен және оның өзекті теориялық мәліметтерімен танысады. Бұл курс студенттердің қазақ, орыс, шетел (шығыс тілдері және батыс еуропа) тілдері материалдарын және олардың нормативтік грамматикаларын жетік меңгеруіне, сонымен қатар бірінші курс бағдарламасына сәйкес оқытылатын «Латын тілі» мен «Көне түркі ескерткіштер тілі» пәндерін байланыстыра отырып, лингвистикалық талдау жасай алуына мүмкіндік туғызады.

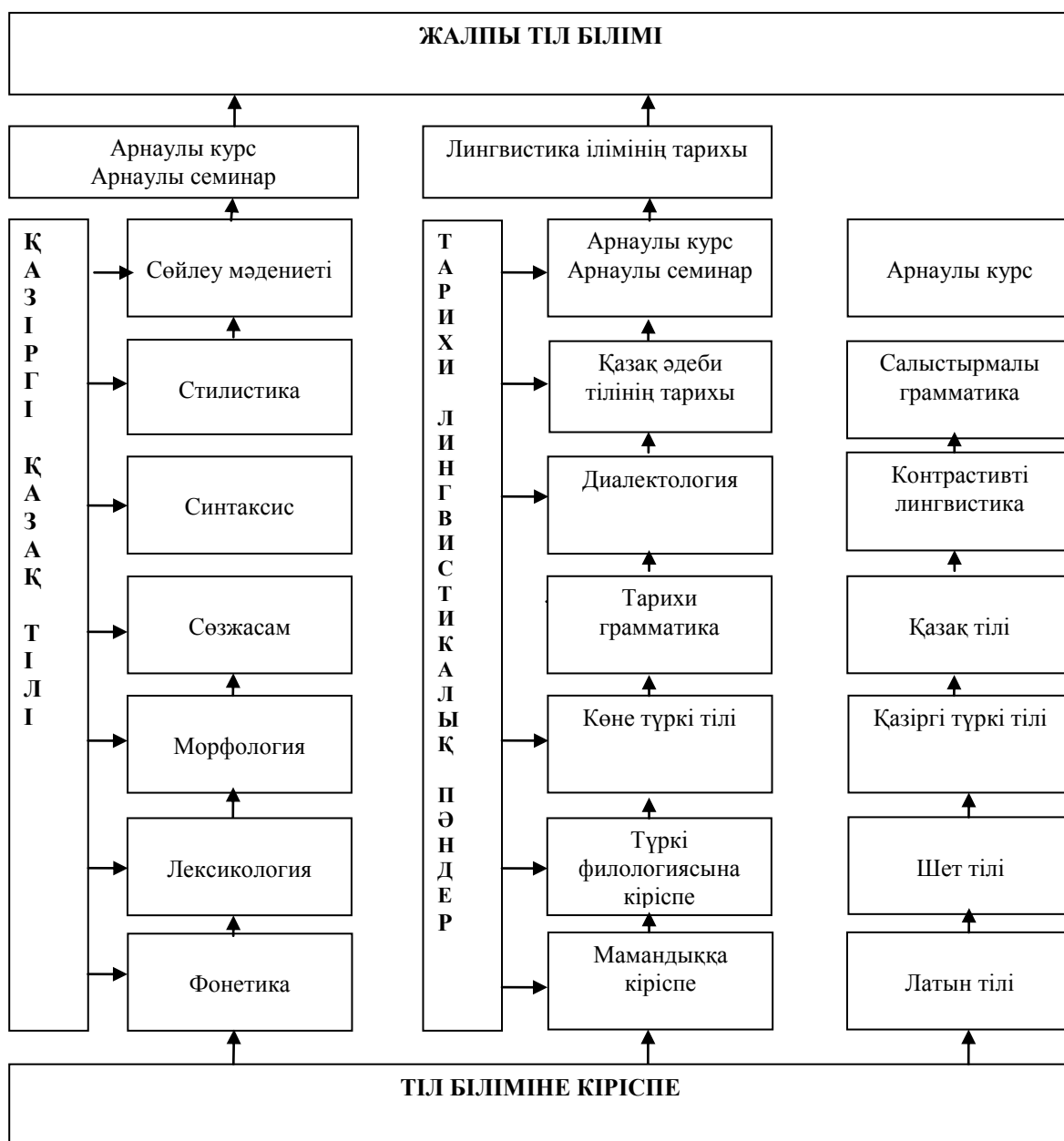
«Тіл біліміне кіріспе» негізгі пән бола тұрып, филология факультетінде оқытылатын басқа пәндермен тығыз байланысты. «Түркі филологиясына кіріспе», «Көне түркі тілі», «Қазіргі қазақ тілі», «Орыс тілі», «Шет тілі» (ағылшын, неміс, француз, қытай, араб, парсы және т.б.), «Латын тілі» және т.б. пәндер бойынша алған білімдері тіл теориясын қалыптастыруға, тілдік материалдарды салыстыру негізінде олардың типологиялық-құрылымдық ерекшеліктері мен ұқсастықтарын ашуға, логикалық ойлауға, сонымен қатар ғылыми тұжырымдар жасауға мүмкіндік береді. Оны мына сызбадан көруге болады.

«Тіл біліміне кіріспе» пәні – тіл және оның даму заңдылықтарын зерттейтін дербес ғылым. Тіл білімінің зерттейтін негізгі нысаны – тіл, адамзаттың сөйлеу тілі, дыбыстық тілі. Тіл – қоғамдағы адамдардың өзара пікір алысу, бір-бірімен қарым-қатынас жасау құралы. Кез келген тіл адамдар үшін, өзінің ортасы үшін, яғни қоғам үшін қызмет етеді. Ешбір қоғам тілсіз өмір сүре алмайды. Қоғамсыз тіл, тілсіз қоғам болмайды.

Тіл – адамзат қоғамында ғана өмір сүретін, адамдардың бір бірімен қатынас жасайтын құралы. Лингвистика ғылымының негізгі нысаны да осы адамзат тілі болып табылады. Тіл барлық адамзат қоғамына ортақ құрал болғандықтан, лингвистиканың негізгі қағидалары мен ғылыми тұжырымдары да бәріне ортақ болуы заңды құбылыс.

«Тіл біліміне кіріспе» пәнінің мақсаты – курсы студенттерді тіл туралы ғылымның негізімен таныстырады. Тіл туралы ғылымның алғашқы кіріспесі, бастамасы болып табылатын бұл курста тіл теориясын, атап айтқанда, тілдің ішкі құрылымы және оның ойлаумен, қоғаммен, қоғам дамуының тарихымен, тілдің функционалдық және құрылымдық баламаларымен байланысы және

т.б. мәселелер қарастырылады. Студенттердің кәсіби дайындығының, филолог мамандығын алудың алғашқы кірпішін қалайды.

Студенттердің пәнді меңгерудегі негізгі *міндеттері* аталмыш курста лингвистикалық терминдермен танысып, оларды ғылыми тұрғыдан пайдалануға үйренуі қажет. Тіл білімінің негізгі нысаны тіл болғандықтан, оның табиғаты, қоғамдық мәні, тілдің пайда болу теориялары, оның құрылымдық және жүйелік сипаттары, құрылымдық элементтердің бір-бірімен байланысы, арақатынастары, тілдер дамуындағы ортақ қасиеттер мен ерекшеліктер, жалпы халықтық тіл мен оның өмір сүру формалары, тілдердің типологиялық және генеологиялық топтастырулары, жазудың пайда болуы мен даму үрдістері, тіл білімінің зерттеу әдістері мен методологиясы, басқа ғылымдар жүйесімен байланысы және т.б. мәселелер тұрғысында студенттердің өзіндік ойы мен тұжырымдары болуы қажет.

Тілдер санының арасындағы айтарлықтай айырмашылықтар тек лингвистикалық тұрғыдан емес, әрі тарихи, мәдени, саяси, діни, әдеби және т.б. себептермен тікелей байланысты. Мәселен, қазақ тілінің әлем тілдеріндегі орнын Еуразия көлемінде де, жалпы әлемдік тұрғыдан да, Республиканың мемлекеттік тілі болып табылатын Қазақстан шеңберінде де қарастыруға болады. Қазақ тілі Азия континентінде орналасқан тілдердің бірі ретінде де Орталық, Батыс және Орта Азияның, сонымен қатар Шығыс Еуропаның ұлан-ғайыр территориясында қолданылады. Қазақстанда (жергілікті, байырғы халық), Ресей Федерациясында, Қырғызстанда, Өзбекстанда, Түрікменстанда, Монғолияда, Иранда, Ауғанстанда, Тәжікстанда, Түркияда, Қытайда, Украинада және т.б. мемлекеттерде қазақ тілінде сөйлейтін қазақ халқы өмір сүреді.

Қазақ тілі 1999 жылғы санақ бойынша (<http://www.sil.org/ethnologye>) әлем тілдерінің 4%-не кіреді, яғни миллион тілдер қатарына жатады. Дүние жүзі тілдерінің ішінде 93 орынға ие.

«Тіл біліміне кіріспе» пәнінде әлем тілдері, олардың сөйлеу тілі, генеалогиялық және типологиялық сипаты, тіл мен ойлаудың, тіл мен қоғамның байланысы, тілдің адамзат өркениетінің дамуына тікелей әсері, ұлттық мәдениеттің өрістеуіне тілдің ықпалы, маңыздылығы және т.б. лингвистикалық мәселелер қарастырылады.

Сондықтан «Тіл біліміне кіріспе» пәнінен 1 курс студенттеріне жоғарыда аталған мәселелердің бәрін сызбалар мен кестелер негізінде қамти отырып, оларды жаңа технологияға негіздеп, әрі студенттерге ең оңай әдіспен түсіндірудің қолайлы, ыңғайлы әрі тиімді жолымен жеткізу үшін «Тіл біліміне кіріспе пәніне арналған көмекші құрал» атты еңбекті құрастырамыз. Мысалы: ОӘК бойынша «Тіл біліміне кіріспе» пәнінің 1 модулі төмендегідей берілген.

апта	тақырыптар	сағат	Бағасы
1 модуль. Тіл және тіл туралы ғылым			
1	ЛЕКЦИЯ: Тіл білімінің нысаны мен пәні, мақсат, міндеттері. Жалпы тіл білімі мен жеке тіл білімі: тілдік әмбебаптар және тілдік арнаулы белгілер.	1	
	СЕМИНАР: Тіл білімінің ғылым ретіндегі сипаты. Тіл білімінің негізгі салалары. ТБ сөздігінен: Лингвистика, синхрония және диахрония, жеке тіл білімі, жалпы тіл білімі.	2	5
	СОӨЖ: «Тіл білімінің басқа ғылымдармен байланысы» схемасын құрастыру.		
2	ЛЕКЦИЯ: Тілдің шығуы және тілдердің жасалуы мен дамуы. Тілдің шығуы туралы мәселенің қойылысы. Тілдің дамуы. Тілдердің даму заңдылықтары.	1	

	СЕМИНАР: Тілдің шығуы мәселесін қарастыру тарихынан мәлімет. Тілдің шығуы туралы ғылыми теориялар.	2	10
	СОӨЖ: Тілдердің қарым-қатынасы. Адстрат, субстрат, суперстрат терминдері.		

«Тіл біліміне кіріспе» курсының оқытуда көрнекілік құралдар пайдаланылады (суреттер, кестелер, әлем тілдер картасы, дүние жүзі және тілдік семьялар ареалдары карталары, диапозиттер, кинофильмдер), техникалық оқу құралдары (диапроектор, графопроектор немесе кодоскоп, кинопроектор) қолданылады.

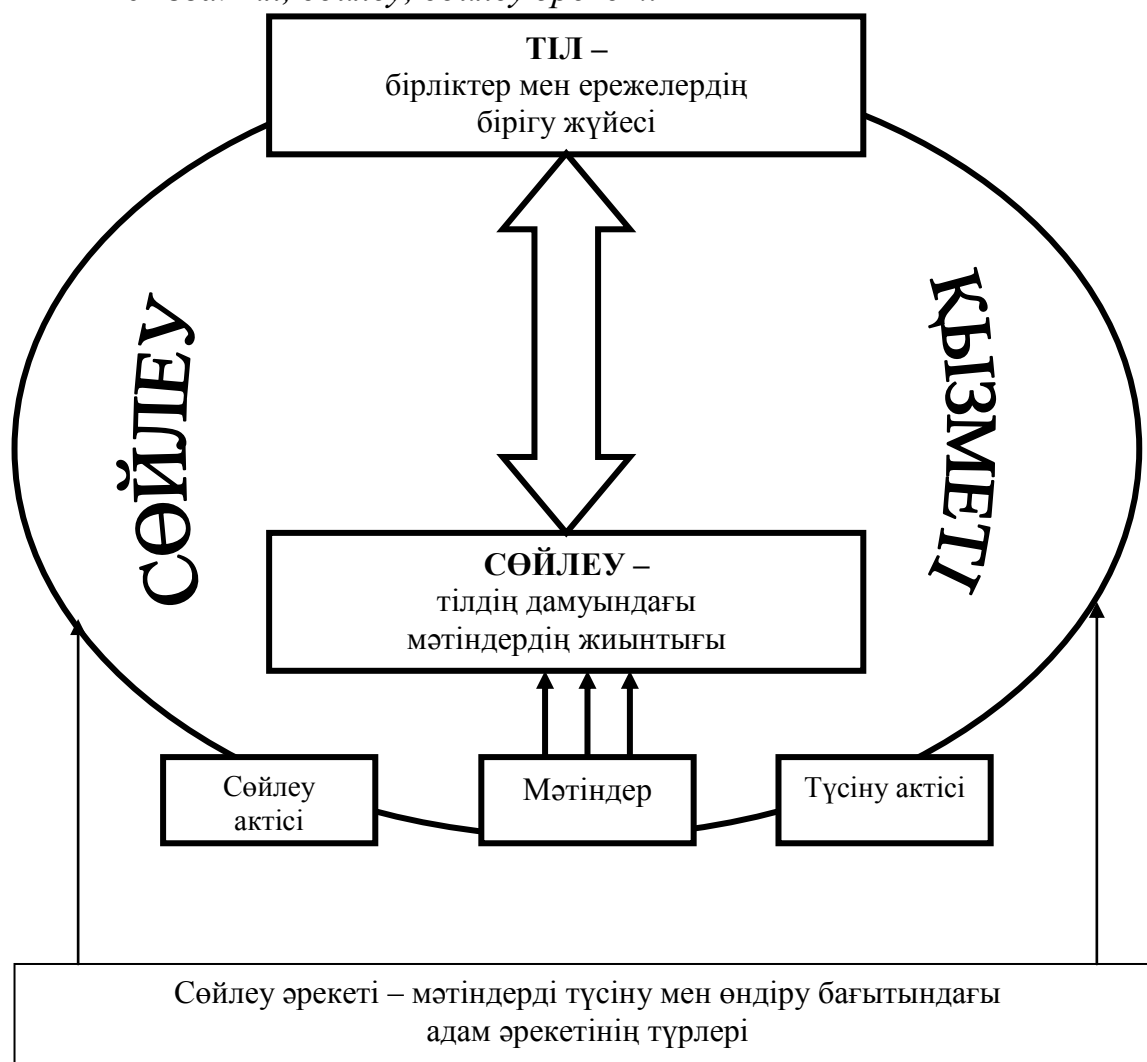
Жоғарыдағы көрсетілген модульге байланысты сабақта барлық теориялық әрі практикалық мағлұматтардың негізгі мәліметтерін презентацияға ұсынған кезде «Тіл біліміне кіріспе» пәніндегі теориялық және практикалық мәселелердің барлығын дерлік сызбалар мен кестелер негізінде көрсеттік. Бұл студентке өте оңтайлы жолы болмақ. Оларды төмендегі сызбалар арқылы көруге болады.

Кестелер, сызбалар құру, кестелерді редакциялау кесте ішіндегілерін енгізу және пішімдеу – студенттің білімділігін, дамытушылығын әрі студенттің есте сақтау және зейіндік қабілеттерін дамыту, пәнге деген қызығушылығын арттыруға қолайлы. Сонымен қатар тәрбиелік жағынан студенттің уақытты тиімді пайдалануға, жүйелі ойлауға, ұқыптылыққа, компьютерлік сауаттылыққа тәрбиелеуге мол мүмкіндіктерге қол жеткізеді. Мәселен: силлабуста берілген тақырыптарды төмендегідей кестелер мен сызбалар негізінде түсіндіруге болады.

1-кесте. Тілдің негізгі қызметі

№	Қызметі	Ерекшелігі
1	КОММУНИКАТИВТІ: а) ақпаратты (информативті) (маңызды) б) ретті/жүйелі (регулятивті) (контакт (байланыс) орнату, фатическая)	Тіл негізгі қарым-қатынас құралы болып саналады, яғни адамдардың бір-бірінің хабарын (ақпаратын) жеткізуші; объективті ақпаратты, мәлімдемелерді жеткізуші; субъективті ақпаратты жеткізуші, адамдардың бір-бірімен өзара қатынасын орнату және реттеу
2	КОГНИТИВТІ (танымдық)	Тіл ойлау элементі болып табылады, оның көмегімен ой қалыптасады
3	АҚПАРАТТЫ САҚТАУ ҚЫЗМЕТІ (таңдау жинау)	Тіл болмысты бейнелеу және сақтау түрі болып табылады
4	ЭКСПРЕССИВТІ (эмотивті)	Тіл адамның және оның ішкі жағдайының сезімін және көңіл-күйін білдіреді
5	МЕТАТІЛДІ (металингвистикалық)	Тіл құрал (аспап), зерттеу нысаны, тілдің бейнесі болып қатар жарыса жүретін құбылыс
6	ЭСТЕТИКАЛЫҚ (поэтикалық)	Тіл адамның шығармашылығын, оның эстетикалық категориялармен ара қатынасын <i>көркем – кейінсіз</i> бейнелейтін құрал

1-сызба. Тіл, сөйлеу, сөйлеу әрекеті

Кестелер мен сызбалар арқылы «Тіл біліміне кіріспе» пәнінің кез келген теориялық және практикалық мәліметтерін өте тиімді жолмен өткізуге болады.

ФОРМИРОВАНИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Джарасова Т.Т., Оспанкулова Ш.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В статье рассматриваются технологии развития критического мышления у студентов при моделировании и организации учебных занятий по иностранному языку.

Ключевые слова: *критическое мышление, мыслительные компетенции, самостоятельность, креативность.*

Мақалада шетел тілі бойынша оқу сабақтарын құрастыру және ұйымдастыру барысында студенттердің сыни ойлауын дамыту технологиялары қарастырылады.

Тірек сөздер: *сыни ойлау, ойлау құзыреттілігі, өзіндік жұмыс, шығармашылық*

The article considers the main technologies of development of students' critical thinking during the modeling and organization of foreign language learning.

Key words: *critical thinking, thinking competences, creativity, independence*

В настоящее время внимание казахстанских ученых, преподавателей высших учебных заведений и средней школ все больше привлекает идея развития и технология формирования критического мышления, тесно взаимосвязанной с концепцией проблемного обучения и направлена на самостоятельность, мотивированность и результативность мышления молодого поколения.

Основной целью формирования критического мышления старших школьников и студентов, не имеющих устойчивых навыков мыслить критически, является расширение мыслительных компетенций для эффективного решения социальных, научных и практических проблем. Критическое мышление является необходимой составляющей профессиональной компетентности преподавателя, который направляет учебную деятельность студентов в русло рационального и креативного мышления, не ограничивая свободу действия.

Технология критического мышления проявляется в различных дискуссиях, спорах, рассуждениях, в проведении круглых столов преподавателей и студентов. В таких случаях студенты являются равноправными участниками происходящего и воспринимают процесс обучения не просто как зазубривание готовых текстов, тематических и семинарских заданий учебной программы, а как обмен опытом между студентами и преподавателем.

Новизна данной инновационной системы преподавания заключается в том, что в современном информационном обществе преподаватели выполняют активную роль организаторов своеобразной поисковой системы, нацеливающей студентов и магистрантов на поиск определенной информации, создание базы данных фактического материала, так и на самостоятельную работу с ней. Преподаватели могут ставить задачи формирования интегративных мыслительных компетенций на основе логического, проблемного, критического мышления.

Как утверждает американский психолог М. Selman «под термином и понятием “критическое мышление” понимается система мыслительных характеристик и коммуникативных качеств личности, позволяющих эффективно работать с информацией [1, 21].

Перед преподавателями иностранных языков нашего университета стоит большая ответственность в подготовке конкурентоспособных специалистов для сферы иноязычного образования, обладающих всеми видами компетенций и способных осуществлять продуктивную предметно-педагогическую деятельность в организациях образования. Прежде всего, нужно выстраивать эффективную коммуникацию на иностранном языке (без существенной потери смысла передаваемой информации); строить межличностное общение, организовывать диалоги на иностранном языке и

конечно свободное общение с носителями данного языка, с соблюдением правила культуры речи в публичных выступлениях.

Так, в последние годы преподавателями английского языка кафедры общего языкознания и иностранной филологии, магистрантами и студентами специальностей: «Иностранная филология» и «Иностранный язык: два иностранных языка» активно используется на занятиях формы проведения клубной и кружковой работы английского языка «Toastmasters' club», «Speechcraft».

Задача данных клубов дать возможность нашим студентам самостоятельно организовывать и проводить обсуждения на интересные темы, выбранными им самими. Именно совместная деятельность студентов в разработке новых тем, активность студентов в распределении ролей, выборе экспертной группы, в обсуждении результатов наглядно демонстрирует как их творческие и организационные способности, так и их навыки овладения английским языком. Проведение дискуссионных уроков, прежде всего, способствует развитию критического мышления, где каждый студент вносит свой индивидуальный вклад в усвоение языкового материала, участвует в обмене знаниями, идеями, информационными новостями и все это происходит в атмосфере доброжелательности и взаимной поддержки.

Форма работы «Toastmasters», «Speechcraft» это еще одна инновационная технология, ориентированная на индивидуальные и творческие способности студента, развивающая мыслительные компетенции обучающихся, дающий максимум свободы и ответственности в организации учебной деятельности. Студент постоянно находится в поиске источников информации, в подготовке к выступлению по заданной тематике, интересного сообщения и решении поставленной задачи.

Таким образом, групповая работа позволяет услышать другие мнения, изложить свою точку зрения без риска ошибиться и способствует выработке новых идей и появлению интересных вопросов, которые часто являются неожиданными и продуктивными. Работа в учебных группах позволяет студентам чувствовать себя более комфортно.

На этапах формирования технологии критического мышления могут применяться разнообразные формы и стратегии работы с текстом, с видеоматериалом, организация дискуссий, что позволяют все обучение проводить на основе принципов сотрудничества, совместного планирования и рефлексии.

Технология формирования критического мышления имеет свои принципы моделирования и построения, которые основаны на отличительных от других видов мыслительной деятельности это особенность мыслить критически. Можно выделить семь принципов, некоторые из которых являются обще дидактическими, остальные же характерны именно для критического мышления. Профессор Д. М. Шакирова приводит такие основные факторы данной технологии это:

- информационная насыщенность учебного и практического материала

для использования аргументов, доказательств или опровержений, основанных на конкретных фактах, источниках, базу данных.

- коммуникативность в процессе осмысления проблемы и ее обсуждения. Критическое мышление – это мышление индивидуальное и самостоятельное, но проявляется оно в спорах, дискуссиях, при обсуждениях и публичных выступлениях, поэтому коммуникативное мышление играют решающую роль в успехе.

- мотивация и потребность в знании. Основным отправным пунктом мыслительной деятельности вообще и проявления критичности ума, в особенности, является рефлексия, она возможна только в том случае, если человек мотивирован, узнать, понять, осмыслить, установить истину или получить результат, в противном случае ни о какой критичности ума не может идти речи. «Именно поэтому результаты экспериментального формирования критического мышления указывают на то, что развить этот тип мышления удастся не у всех обучаемых, а лишь у 30-70% испытуемых в зависимости от типа группы и уровня образования» [2, с.25].

Проблемность содержания материала является одним из основных факторов при построении технологии формирования критического мышления, т.к. проблемное и критическое мышление связаны общими свойствами, методами и приемами обучения. Как утверждает В.А. Коржуев «критический анализ или подробное обсуждение экономической, экологической, политической и социальных ситуаций в регионе, способствует развитию профессиональной компетентности, критики и самокритики студентов» [3, с. 36].

Умение формировать творческое и критическое мышление и обучать этим видам студентов определяет уровень профессиональной компетентности педагога. От того, как педагог сумеет обучать студентов критически мыслить, обеспечить восприятие, запоминание, понимание, осмысление и другие мыслительные процессы зависит продуктивность деятельности студентов, а, следовательно, и эффективность самого процесса обучения

Литература:

1. Selman M. Critical thinking as social practice. Calgary, Canada, 1993.
- 2 Шакирова Д. М. Теоретические основания концепции формирования критического мышления //Педагогика. 2006, № 9.
- 3 Коржуев А.В. критический стиль мышления у субъектов высшего профессионального образования. – М.,2002-236 с.
- 4 Ennis R.H, Norris S.P. Evaluating critical thinking. 1997.
- 5 Paul R., Binker A. Critical thinking Handbook. Sonoma State. 2000.

USING CASE-STUDY METHODS AT ENGLISH LANGUAGE TEACHING LESSONS

*Искакова Г.Н., Таева Р.М., Оразбекова И.Г.
Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби*

Мақала ағылшын тілі сабақтарында case study әдісін қолдануға арналған. Пікірталасқа негізделген case study қадамдары көрсетіледі.

Тірек сөздер: case study, оқыту үдерісі, ағылшын тілі, мәселеге бағытталған тапсырма

The article is devoted to the problem of using case study at the English language lessons. The steps of the case-based discussion are shown.

Keywords: case study, teaching process, the English language, problem-oriented task

Статья посвящается изучению проблемы использования кейс-стади на уроках английского языка. В статье также рассматривается структура задач кейс-стади в форме дискуссии.

Ключевые слова: кейс-стади, процесс обучения, английский язык, проблемно-ориентированное задание

The main purpose of the learning a foreign language is to communicate in the target language. Nowadays the English language runs like blood through the veins of nations worldwide. To have good communication skills in English is a burning desire for most people. Different methods are used in the process of teaching a foreign language. Communicative competence in the target language is more demanded now than ever before.

Teaching and learning styles are, by their very nature, changing and in recent years there has been a noticeable move from lecture-based activities towards more student-centred and problem-oriented activities. Case studies are an increasingly popular form of teaching and have an important role in developing skills and knowledge in students. Mostly the case-based approach is used to support engineering, business education. In this article it will be made an attempt to show a significant and effective role of case studies in teaching a foreign language.

According to the practice of using case-studies at English lessons it is observed that students can learn more effectively when actively involved in the learning process. The case study approach is one way in which such active learning strategies can be implemented in any kind of educational institutions. There are a number of definitions for the term case study. For example, Fry et al (1999) describe case studies as complex examples which give an insight into the context of a problem as well as illustrating the main point. As a result of our practice case studies can be defined as student-centred activities based on topics that demonstrate theoretical concepts in an applied setting. This definition of a case study covers the variety of different teaching structures we use, ranging from short individual case studies to longer group-based activities.

Savin-Baden defines the case studies are like project-based learning and highlights the differences between problem-based learning and project-based learning which are given in the following table. [1]

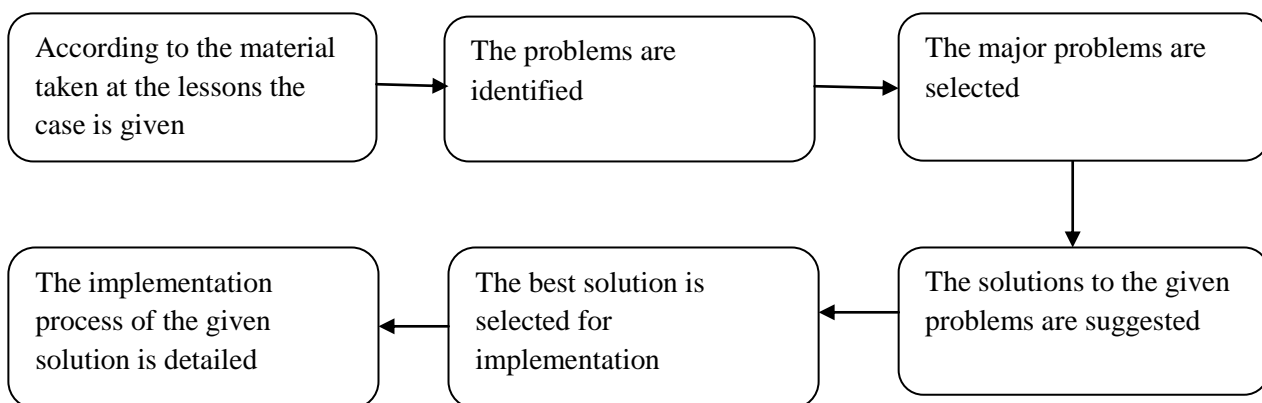
Project-based Learning	Problem-Based Learning
Predominantly task orientated with activity often set by tutor	Problems usually provided by staff but what and how they learn defined by students
Tutor supervises	Tutor facilitates
Students are required to produce a solution or strategy to solve the problem	Solving the problem may be part of the process but the focus is on problem-management, not on a clear and bounded solution
May include supporting lectures which equip students to undertake activity, otherwise students expected to draw upon knowledge from previous lectures	Lectures not usually used on the basis that students are expected to define the required knowledge needed to solve the problem

From the given above information on case studies we can make a conclusion that case method is a powerful student-centered teaching strategy that can impart students with critical thinking, communication, and interpersonal skills. This method is used to make students work through complex, ambiguous, real world problems and engage them with the course material, and give a possibility to experience the real problem themselves. Case studies are, by their nature, multidisciplinary, and “allow the application of theoretical concepts...bridging the gap between theory and practice” [2]. Working on cases requires students to research and evaluate multiple sources of data, fostering information literacy.

Case method is also effective at developing real world, professional skills. Working on case studies requires good organizational and time management skills. Case method increases student proficiency with written and oral communication, as well as collaboration and team-work. While dealing with the case-studies students may have real-life situations as solving a problem, making a contract, giving a presentation and others.

Cases may be of different kinds such as narratives, situations, select data samplings, or statements that present unresolved or provocative issues, situations, or questions. Cases can be short for brief classroom discussions or long and elaborate for semester long projects.

There are two types of approaches to case studies: the analytical approach and the problem-oriented approach. The first approach is given to identify and understand the case and analyze its reasons, while in case of the second one problem is offered to be solved. In teaching a foreign language both approaches are applied. The structure according to which the case study is given may be formulated as followings:

There is a distinction between the case and case study: case is the “real life” situation, case study is the analysis of this situation.

According to the Carnegie Mellon’s offered framework for a case-based discussion can be broken down into six steps: [3]

1. Give students ample time to read and think about the case. If the case is long, assign it as homework with a set of questions for students to consider.
2. Introduce the case briefly and provide some guidelines for how to approach it. Clarify how you want students to think about the case. Break down the steps you want students to take in analyzing the case. If you would like students to disregard or focus on certain information, specify that as well.
3. Create groups and monitor them to make sure everyone is involved. Small groups can drift off track if you do not provide structure. You may want to designate roles within each group. Alternatively, group members could be assigned broad perspectives to represent, or asked to speak for the various stake-holders in the case study.
4. Have groups present their solutions/reasoning
5. Ask questions for clarification and to move the discussion to another level
6. Synthesize issues raised

On the experience of the teachers of our educational institution I can say that mostly teachers prefer giving case studies for group working. The types of works for case study should be varied in accordance with the ability of the students, as there might be cases when students are not satisfied with the participation in the work of other members of the team.

At the university the teachers of the discipline “English for specific purposes” may use the following case studies in the process of teaching English as a foreign language the students of the speciality “International Relations” which may be given as a sample of case study situations making.

Arrange a press conference where Foreign Ministry representatives from the five permanent member countries of the Security Council – Britain, China, France, Russia and the United States discuss in Berlin their next steps in confronting the Iranian nuclear issues:

1. To halt Iran’s nuclear enrichment
2. To develop civilian nuclear programme
3. To cooperate with the IAEA

Propose your own solution of the given problem. [4]

This task may be given to students as a team work. They will try to solve the real problem as the future specialists of the sphere. The result may be shown in a form of round-table discussion or presentation. The group must recognize the significance of cooperation in working toward the goal of making sense of the problem, and that everyone is required to actively work together on the analysis. First students explore a problem by sorting out relevant facts, developing logical conclusions, and presenting them to fellow students and the instructor. The students discuss someone else's problem. Then students can be assigned roles in the case, and take on perspectives that require them to argue for specific actions from a character's point of view, given their interests and knowledge. Finally, students will take the initiative to become fully involved, so that topics are no longer treated as abstract ideas, but they would act in a specific real world situation. Leading a discussion on the given case-study can be sometimes a bit difficult, as they have to work on the offer or the right data and facts proposed by the teacher or a team member and they may lose interest in participating or responding. Some students may also fear suggesting inadequate solutions, and so wait until someone else figures out 'the right' response. But the teacher should prepare the students for what will be expected of them and questions to conclude the discussion these difficulties may be overcome.

References:

- 1 Savin-Baden M (2003) Facilitating problem-based learning: the otherside of silence, SRHE/Open University Press, Buckingham
- 2 Davis & Wilcock Davis, C. & Wilcock, E. Teaching materials using case studies. UK Centre for Materials Education, Higher Education Academy. <http://www.materials.ac.uk/guides/casestudies.asp>
- 4 Case studies. Design & Teach a Course, Carnegie Mellon. <http://www.CarnegieMellon/teaching/design/teach/instructionalstrategies/casestudies.html>
- 5 Islam A. English for specific purposes. For students of IV course on speciality "International Relations", A, 2006.

КУЛЬТУРНЫЙ КОМПОНЕНТ В ОБУЧЕНИИ ЯПОНСКОМУ ЯЗЫКУ

Кадикова С.И., Мухаметрахимова А.Т.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В данной статье дается всестороннее определение слову «культура» и рассматривается использование культурного компонента в обучении иностранному языку. Приводится пример практического применения культурного компонента на уроке японского языка.

Ключевые слова: *культура, культурный компонент, применение культурного компонента на уроке.*

Бұл мақалада «мәдениет» сөзінің жан-жақты анықтамасы беріліп, шет тілін оқытудағы мәдени құрамдас бөлікті пайдалану жолдары қарастырылады. Жапон тілі сабақтарында мәдени компоненттің практикалық қолданылуына мысал келтіріледі.

Тірек сөздер: *мәдениет, мәдени компонент, жапон тілі сабағында мәдени компонентті пайдалану*

In the article it is given many-sided definition to the word 'culture', using the cultural component at foreign language lessons is investigated. Examples of practical use of cultural component at the lessons of Japanese are given.

Key words: *culture, cultural component, use of cultural component at the lessons of Japanese*

Существующая в современном обществе тенденция к возрастающей роли иностранного языка во всех сферах жизнедеятельности человека требует новый подход к обучению иностранным языкам, суть которого заключается не только в методике преподавания отдельных языковых аспектов, но и в формировании и осмыслении нового взгляда на место и значимость зарубежной культуры в учебном процессе.

Итак, давайте для начала попробуем дать определение слову «культура». Существует сотни определений слову «культура» и все они считаются правильными и подходящими. Это связано прежде всего с тем, что культура-понятие очень широкое, исключительно многообразное и исторически изменчивое. Этот научный термин появился в Древнем Риме, где слово «cultura» обозначало возделывание земли, воспитание, образование. Войдя в обыденную человеческую речь, в ходе частого употребления это слово утратило свой первоначальный смысл и стало обозначать самые разные стороны человеческого поведения, а также видов деятельности. Так, мы говорим, что человек культурен, если он владеет иностранными языками, вежлив в обращении с другими или правильно пользуется ножом и вилкой. Но известно, что представители примитивных племен чаще всего едят с ножа, говорят, употребляя не более четырех десятков слов, и тем не менее имеют свою культуру, например обычаи, традиции и даже примитивное искусство. Очень часто в обыденном, общепринятом значении культура понимается как духовная и возвышенная сторона жизнедеятельности людей, куда включают, прежде всего, искусство и образование. Все многообразие определений культуры можно условно разделить на несколько групп.

1. *Описательные определения.* К примеру, Толковый словарь русского языка обозначает ее как «совокупность достижений человеческого общества в производственной, общественной и духовной жизни».

2. *Определения, связывающие культуру с традициями, с социальным наследием общества.* Здесь она понимается как социальный опыт, передающийся от поколения к поколению.

3. *Определения, подчеркивающие значение правил, организующих поведение человека в обществе.* Здесь культура понимается как совокупность порядков и объектов, созданных людьми в дополнение к природным; заученных форм человеческого поведения и деятельности, обретенных знаний, образов самопознания и символических обозначений материального мира.

4. *Определение, предложенное английским этнографом Тейлором (1832–1917), считающееся классическим:* «Культура – это комплекс, включающий знания, верования, законы, мораль, искусство, а

также иные способности и навыки, приобретенные человеком как членом общества».

5. Наконец, понятие «культура» употребляется для обозначения уровня совершенства того или иного умения, а также его прагматической ценности.

Культуру, можно представить как огромную лабораторию, в которой создается огромная система ценностей, собираются в одно целое величайшие достижения человечества в области науки, философии, архитектуры, литературы, религии и политики с глубокой древности до наших дней. Поэтому восприятие культуры в узком смысле этого слова, как что-то второстепенное, связанное только с искусством или отдыхом и развлечением - это примитивное восприятие. Культура-это и духовно-нравственные ценности человека, и его непрерывная творческая деятельность, и его система взглядов, оценок и интересов.

Наблюдения за педагогическим процессом, особенно в процессе обучения иностранным языкам показывают, что интерес и мотивация со стороны изучающих иностранный язык становится практически не насыщаемой, если овладение иностранным общением сопровождается изучением культуры страны изучаемого языка. Как свидетельствует ежедневный опыт, студенты помимо языковых аспектов иностранного языка с большим интересом и любопытством относятся к истории, культуре, литературе, искусству, нравам, обычаям, традициям, к устоям повседневной жизни народа, взглядам на жизнь, убеждениям, проведению досуга, увлечения молодежи, одним словом ко всему, что связано со страной изучаемого языка.

Ни для кого не секрет, что японская культура в силу целого ряда исторических и географических факторов очень загадочна и самобытна. Так же самобытен и особенен и японский язык. Вопрос о языковой культуре Японии одновременно и разработан, и не разработан. Так как существует ряд таких особенных аспектов, как: несходство японской и западной языковой культуры, японская картина мира, роль иероглифической письменности в жизни японцев, специфика форм вежливости, особенности женской речи и др.

Исследователи культуры далеко не всегда принимают во внимание такой ее важнейший компонент как язык. Нередко считается, что язык-лишь оболочка, в которую заключаются те или иные мысли и идеи, а для культуролога—вспомогательное средство для познания культуры. Но еще почти два столетия назад великий мыслитель Вильгельм фон Гумбольдт писал: «Язык тесно переплетен с духовным развитием человечества и сопутствует ему на каждой ступени его локального прогресса или регресса, отражая в себе каждую стадию культуры». В XX в. о языке как важнейшей составной части культуры писали такие крупнейшие ученые, как Э. Сепир и Н.С. Трубецкой. Указывают на это и японские ученые [Naga 2004: 12]. И первостепенным компонентом культуры каждого народа является языковая

культура, в которую входят использование языка в тех или иных сферах жизни теми или иными людьми. Таким образом, можно сказать что язык и культура, тесно взаимосвязанные понятия.

Развитие деловых и личных контактов, расширение и укрепление экономических и культурных связей между народами, ставят главной задачей в обучении иностранным языкам-воспитание человека не только с хорошим знанием иностранного языка но и со знанием иностранной культуры, для достижения взаимопонимания людей и духовной связи. Одним из путей решения данного вопроса является приобщение учащихся к культурному наследию и духовным ценностям своего народа и других народов мира.[1] Особая роль в этом принадлежит иностранному языку, с помощью которого и осуществляется диалог культур-иностранной и родной.

Поскольку целью обучения иностранным языкам является не только приобретение языковых знаний, но и усвоение ими сведений страноведческого, лингвострановедческого характера, познание реальностей другой уже национальной культуры, то при определении содержания обучения конечно же встает вопрос о культурном компоненте обучения[2].

По мнению Кричевской К.С., включение в целевую установку обучения иностранным языкам, а следовательно, и в содержание обучения страноведческих знаний в качестве полноправного компонента обеспечит усвоение учащимися реалий другой национальной культуры, расширение их общего кругозора, что приведет так же к повышению интереса к изучаемому иностранному языку и стойкой мотивации [3].

По мнению методистов Никитенко И.Н. и Агетова В.Ф. «культурный компонент включает в себя определенные знания (языковые и культурологические), а так же навыки и умения (речевого и неречевого поведения)» [4]. Поэтому, при отборе культурного компонента для включения в программу предмета из всего многообразия лингвострановедческого материала, нужно выбирать то, что имеет педагогическую ценность, что способствует не только общению на иностранном языке, но и приобщению к культуре страны этого языка. Так же очень важным и обязательным условием при отборе материала, является современность и общеизвестность предлагаемой информации в среде носителей языка.

Далее, хочу привести пример практического обучения японскому языку, который я попробовала использовать на уроке по предмету «Практикум по межкультурной коммуникации», со студентами второго года обучения японскому языку. В качестве материала культурного компонента я взяла старый, добрый, широко известный в мире и всеми любимый японский мультфильм «Тонари-но Тоторо» на японском языке. Техника применения данного метода была следующей:

1) до начала просмотра преподаватель пишет на доске задания, т.е. что необходимо услышать в ходе просмотра мультфильма;

(Например: (1) поднять руку, когда прозвучат слова:
ゆめ、電報、おばけ、すごい木;

(2) какой из вариантов фразы-приветствия звучит в отрывке:
どうぞよろしく・よろしくお願ひします・どうぞよろしくおねがひします;

(3) услышать и попробовать понять значения слов
「くすのき」 и 「どんぐり」;

(4) обратить внимание на обувь персонажей мультфильма, так же
обратить внимание как они снимают обувь когда заходят в дом;

(5) задания СРС:

-какие сверхъестественные существа おばけ есть в Японии? Где они
живут?

-отличаются ли современные おふろ от показанного в мультфильме?

Как правильно принимать ванну по-японски?)

2) далее идет просмотр отрывка (30 мин.), в ходе которого студенты
стараятся выполнить указанные задания, выписывают новые слова и
выражения;

3) после окончания просмотра всей аудиторией проверяется и
сверяется правильность выполненных заданий;

4) в случае наличия непонятных моментов в содержании
просмотренного отрывка преподаватель разбирает их вместе со студентами и
комментирует;

5) неязыковые задания, связанные с информацией о японской
культуре, религии, бытовых условиях и прочее выступают как задание СРС
(самостоятельная работа студента) и разбираются так же в аудитории на
следующем занятии до просмотра нового отрывка.

Уроки с использованием данного метода проходят очень интересно,
оживленно. Наблюдается активное участие в уроке всех присутствующих
студентов. Наглядное видение всех культурных моментов легко
запоминаются, и закладывается в памяти студентов, они слышат реальное
произношение слов на японском языке. Увиденные атрибуты японского быта
и культуры вызывают желание больше узнавать страну изучаемого языка. И
наконец, есть информация для размышления самостоятельно на дом.

Опираясь на многолетний опыт казахстанских и зарубежных
методистов, можно с уверенностью сказать, что обучение иностранному
языку на основе ознакомления учащихся с культурой народа другой страны
является одним из базовых принципов обучения этому предмету.
Приобщение к культуре другого народа не только делает изучение
иностранного языка более эффективным для учащихся, но и способствует
полноценному общению, более точному и адекватному пониманию
носителей данной культуры.

Литература:

- 1 Никитенко З. Н., Осиянова О. М., О содержании национально-культурного компонента в обучении английскому языку на начальном этапе // Иностранные языки в школе, 1994, №5
- 2 Николаева Н. Традиционные художественные формы в системе современной культуры. / Знакомьтесь – Япония , М. № 25, 1999
- 3 Моснонович Е.В. Методическая аутентичности в обучении иностранными языками. // Иностранные языки в школе, 2000, №1
- 4 Пути интенсификации учебного процесса по иностранному языку на неязыковых факультетах. / Межвузовский сборник научных трудов, М., 1986

ТІРЕК СЫЗБАЛАР АРҚЫЛЫ ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Карагойшиева Д.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

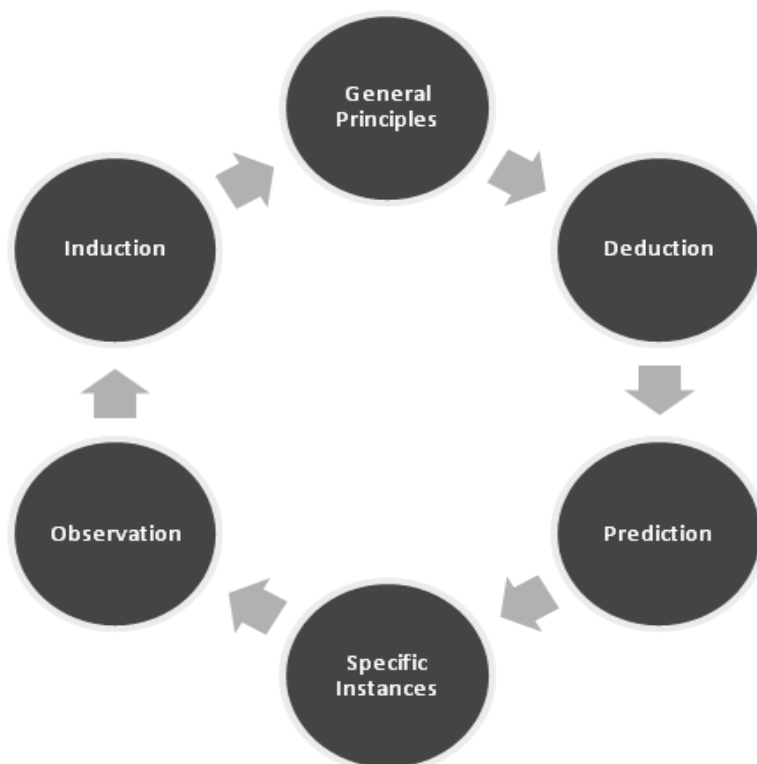
Мақалада тірек сызбалар арқылы оқытудың тиімділігі айтылады.

Тірек сөздер: тірек сызбалар, оқыту, интерактив, индукция, дедукция.

Әмбебап, білімді, өзіндік ой-талғамы бар жеке тұлғаны қалыптастыру қазіргі білім берудің негізгі мақсаты болып табылмақ. Білім беру және оқыту мен тәрбиелеу үдерісінде басшылыққа алсақ, онда В. Ф. Шаталовтың шығармашыл тұлғаны қалыптастыруға бағытталған тірек сигналдары арқылы оқыту әдісі және білімді бағалаудағы рейтингісі туралы сөз қозғар едік [1]. Бұл технологияларды қолдана білу студенттер мен магистранттардың табиғи қабілеті мен дарындылығына көп мүмкіндік береді. Мәселен, тіл білімінің теориясы мен практикасын немесе шетел тілін оқытудағы білім дағдыларын меңгерту, ойлау, қызықтыра жетелеу, жеткізіп айту, есте сақтау қабілеттерін дамыту үшін әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдануға болады. Біздің университетіміздің академиялық саясаты да студенттердің жеке шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруда зор қызмет атқаруда, яғни әр студентке жеке дара қарау – бұл біздің басты мақсатымыз. Сондықтан да қандай пәнді алсақ та, сабақ барысында жиі қолданатын әдістердің бірі, бұл - интерактивті әдіс екені бәрімізге мәлім. Заманауи оқыту талаптары немесе әдістері бірінші орынға студенттерді қояды, яғни студенттерді немесе магистранттарды сөйлету, берілген мәселеге қатысты өз ойын білдіру, жаңа мәселені басқа білім жүйелерімен байланыста қарастыру т.б.. Сонымен қатар, жаһандану өз кезегінде студенттерге өте көп мәлімет беруде, бірақ студенттер кей кезде сол берілген, қол жетімді материалды дұрыс пайдалана білмейтіндігін оқыту үдерісінде байқаймыз. Ғаламтордағы қол жетімді материалды өз тарапынан талдау, сұрыптау мәдениетін, дағдысын қалыптастыру керек деп есептеймін. Менің мамандығым теория мен практиканы да қамтиды, сондықтан осы екі аспектідегі оқыту жолдарында әр түрлі инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдануға тырысамын. Жоғарыда атап кеткен интерактивті әдісті дәріс оқу барысында немесе шетел тілін оқытуда кез келген жағдаяттық мәселені шешу барысында да қолдану өте тиімді.

Интерактив – ағылшынның "өзара әрекет" деген сөзі. Демек, интерактивті оқыту әдістері тұлғааралық қарым – қатынасқа негізделі отырып, "жеке тұлғаны дамытуға бағытталатын" қазіргі білім беру парадигмасын қанағаттандырады. Сонымен бірге, сапалы білім алудың алғышарттары болып табылатын таным белсенділігі мен ізденіс дербестігін қалыптастырып қана қоймай, ары қарай дамытады [2].

Келесі технология тірек сигналдардың ішіндегі, мысалы сызбалар, кесте, график, диаграмма, тірек сызба құрастыру сабақ барысындағы тиімділігі аса түсетінін байқадым. Соның ішінде тірек – сызба арқылы сабақ өту тіл білімінің теориясын және практикасын оқытуды көп жеңілдетіп, студенттердің көз алдында, ойында сақтау, түсінік сөзді қысқартып, нақты ойын жеткізуге өте қолайлы екенін өз тәжірибемде көзімді жеткіздім және де басқа да оқытушылар да келісер деген ойдамын. Сонымен қатар, студенттерге немесе магистранттардың жеке жұмыстары да әр түрлі кесте немесе сызбалар арқылы беру талаптары негізінде орындалады. Мұндай жолдың студенттердің пәнге деген қызығушылығын және ойлау қабілетін дамыту маңызы зор. Мәселен, төменде магистранттың берілген тақырып бойынша сызған кестелері арқылы материалды қаншалықты меңгергенін бағдарлап, жоғары дәрежеде бағалауға болады. Сонымен қатар, магистрант бұл мәселені жан-жақты ашу үшін өзінің шығармашылық қабілетін толыққанды пайдаланады.

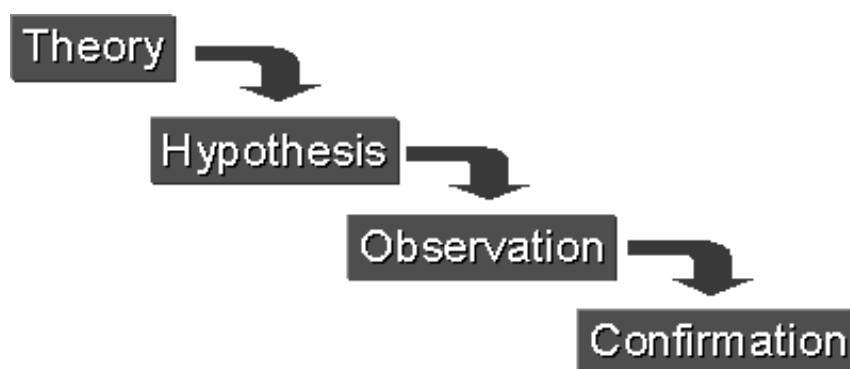
1- сурет. Induction and Deduction.

Магистрант екі ұғымның байланыстылығы мен қарама-қарсылығын сипаттау үшін тірек сөздер пайдаланған.

Qualitative	Quantitative
"All research ultimately has a qualitative grounding" - Donald Campbell	"There's no such thing as qualitative data. Everything is either 1 or 0" - Fred Kerlinger
The aim is a complete, detailed description.	The aim is to classify features, count them, and construct statistical models in an attempt to explain what is observed.
Researcher may only know roughly in advance what he/she is looking for.	Researcher knows clearly in advance what he/she is looking for.
Recommended during earlier phases of research projects.	Recommended during latter phases of research projects.
The design emerges as the study unfolds.	All aspects of the study are carefully designed before data is collected.
Researcher is the data gathering instrument.	Researcher uses tools, such as questionnaires or equipment to collect numerical data.

2-сурет. Features of Qualitative & Quantitative Research

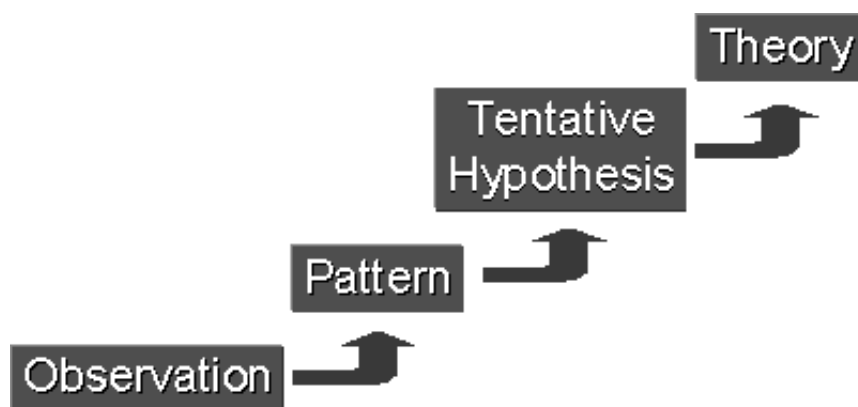
Магистрант екі түрлі мәселенің, яғни жағымды, жағымсыз тұстарын ашуға тырысқан, сонымен қатар танымал ғұламалардың қара сөздерін де қатыстырып отыр, яғни магистрантың жан-жақты ізденгендігі байқалады.

3-сурет. Deductive reasoning

Берілген сызба арқылы аталмыш ұғым жоғарыдан төмен қарай жүзеге асатын мәселені қамтитындығын айқындап тұр. Талқыланып отырған мәселені әр кезеңге бөліп қарастырған. Әр кезеңді тірек сөздер арқылы берген. Бастапқыда неден

Бұл сызба арқылы магистрант екі қарама-қарсы әдістің сатылы маңыздылығы ашып көрсеткен, тірек сөздер арқылы бір кезеңнен екінші кезеңге өту жолдарын қамтыған. Бір ғана сызба немесе сурет арқылы бұл ұғымның барлық мәні көрсетілген. Сондықтан мұндай сызбалар студенттердің визуалды жадын қалыптастыруға және меңгерген материалды ұзақ уақытқа дейін сақтауға септігін тигізуде тиімділігі жоғары.

4-сурет. Inductive reasoning

Бұл технология бойынша 100 % үлгерімге жетуге мүмкіндік бар. Тірек - сызбаларды орындау барысында жаңа бағалау әдісі әр студенттің дамуын қадағалайтын мониторинг құруға болады. Студенттер ой операциялары, есте сақтау, зейін, елестету, тілдесу және ақпарат көздерімен жақсы жұмыс істейді.

Зерттеулерде көрсеткендей әр студент білімді қабылдауда түрлі жолдарды қабылдайды. Кейбір студенттер дәріс тыңдауды жақсы көрсе, енді біреулері білімді кітап оқудан іздейді. Ұстаздар әрқашан студенттердің пәнге деген қызығушылығын дамытуда оқытудың әр түрлі стилін қолдануды ұмытпауы керек. Қоғам дамуының ең басты шарты - шығармашыл тұлға тәрбиелеу. Студенттердің сапалы білім алуы үшін ұстаздардың кәсіби шеберлігі жоғары болуы қажет. Демек, шәкірт күзіреттілігі ұстаз күзіреттілігінен бастау алады [1].

Қорытындылай келе, сабақ барысында қандай да бір әдісті қолдансақ та, студенттердің жеке дара қасиеттерін ашатын инновациялық әдістерді ұтымды пайдалана білуіміз қажет, яғни берілген материалды өз тарапынан талдай алатын қабілеттерді қалыптастыруымыз керек. Ал, жоғарыдағы орындалған тапсырмаларды кесте мен сызбаларды беру осы қабілеттерді ұштауға септігін тигізеді деп есептеймін. Әр студент немесе магистрант бұл кестесі немесе сызбасын тек жеке орындағаны дәйектелінген.

Әдебиеттер:

1 <http://bilimsite.kz/geographia/2820-tirek-signal-dary-arkyly-okytudyn-tiimdiligi-.html>

2 http://erkin.ucoz.kz/publ/o_ytudy_interaktivti_disteri_men_formalary/1-1-0-57

ЕЛІМІЗДЕГІ ҚЫТАЙ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ НЕГІЗГІ МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ АУДИО-ВИЗУАЛЬДЫ ОҚЫТУ МЕТОДИКАСЫ

Керімбаев Е.Ә.

Қазақстан, Алматы, ҚазНУ имени аль-Фараби

Мақалада еліміздегі қытай тілін оқытудағы мәселелер айтыла отырып, тіл үйретуде және оқулық жазуда соңғы кезде қолданылып жүрген аудио-визуальды оқыту әдісі жан-жақты түсіндірілген.

Тірек сөздер: *компетенттік біліктілік, аудио-визуальды оқыту, тіл оқыту әдістері.*

В статье рассматриваются основные проблемы обучения китайскому языку в Казахстане, методика обучения и написания учебников по аудио-визуальному обучению языка.

Ключевые слова: *компетентностная квалификация, аудио-визуальное обучение, методы обучения языка.*

The article deals with the basic problems of teaching Chinese language in Kazakhstan, training and writing textbooks on audio-visual learning language.

Key words: *competency qualification, audio-visual teaching, language teaching methods.*

Еліміз егемендікке қол жеткізіп, әлемдік қауымдастыққа өз алдына жеке мемлекет болып ене бастаған кезде, дипломатиялық қарым-қатынастар орнатқан алғашқы елдердің бірі шығыстағы алып көршіміз ҚХР болды. Кеңес өкіметі кезінде қытайтанушы мамандар негізінен Москва, Ленинград, Ташкент сияқты шығыстану ғылымы жақсы дамыған орталықтарда дайындалғандықтан, егемендіктің алғашқы жылдарында қытайтанушы мамандардың тапшылығы қатты сезілді. Тәуелсіздік алардан екі жыл ғана алдын қолға алынған қытайтану ғылымы еліміздің егемендігімен бірге дамыды десек қате айтпаған болар едік. Қытайдың тарихынан, мәдениетінен, саясатынан, экономикасынан терең хабары бар білікті қытайтанушы маман дайындау барысында, қытай тілін оқытып-үйрету мәселесі бірінші орынға шықты. Осындай жағдайда қытай тілін оқыту елімізде өз алдына жеке сала болып қалыптаса бастады.

Екі елдің арасында дипломатиялық қарым-қатынастардың орнауына, саяси, мәдени байланыстардың жандануына, сауда-экономикалық байланыстардың қарқынды дамуына байланысты, қытай тілін білетін мамандарға деген сұраныстың күшеюі қытай тілін оқытуды «сәнге» айналдырып жіберді. Еліміздегі көптеген жоғарғы оқу орындары қытай тілін оқытуды қолға алды. Орта мектептерде де қытай тілін оқыту ісі кең етек жая бастады. Алайда, оқу базасы талаптарға сай емес, белгілі дәрежесі бар білікті ұстаздарға тапшы оқу орындары дайындаған мамандардың сапасы күмән туғызады. Себебі, елімізде алғашқы болып қытай тілін оқытуды қолға алып,

биыл құрылғанына 20 жылдан асып отырған, қытай тілін оқытатын білікті мамандар шоғырланған, қытай тілін оқытуда тәжірибесі мол Қазақ ұлттық университетінің қытайтану кафедрасының өзінде шешуін күтіп отырған мәселе жетерлік.

Еліміздегі қытай тілін оқыту саласы даму барысында біраз жетістіктерге жеткені даусыз. Бірақ әлі де болса белгілі бір жүйеге түспеген. Осы саланы дамыту үшін, бір жүйеге келтіру үшін Қазақстандағы қытай тілі оқытушыларының ассоциациясы сияқты бір ұйым керек. Мысалы елімізде неміс тілі мұғалімдерінің, жапон тілі мұғалімдерінің ассоциациясы сияқты ұйымдар өз жұмыстарын жүргізуде. Егерде осындай бір орталықтандырылған ұйым құрылса, бұдан біз не ұтамыз, қандай іс-шараларды жүргізуге мүмкіндік аламыз деген сияқты сұрақтарға жауап іздеп көрелік.

Біріншіден, осындай бір орталықтандырылған ұйымның құрылуы осы салаға қатысты бүкіл мәліметті бір орталыққа жинақтауға мүмкіндік туғызады. Біз бүгінгі күнге дейін Қазақстанда қандай оқу орындарында қытай тілі оқытылатынын нақты білмейміз. Жоғары оқу орындары ішінен біздің ҚазҰУдың шығыстану факультеті мен халықаралық қатынастар факультеттерінен басқа, Абылай хан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінде, Абай атындағы Қазақ педогогикалық университетінде, Л.Н. Гумилев атындағы Қазақ ұлттық Евразия университетінде, Қазақ еңбек және әлеуметтік қатынастар университетінде және Қожа Ахмет Яссауи атындағы халықаралық Қазақ-Түрік университетінде оқытылып жатқанын білеміз. Алайда, бұлардан басқа еліміздің тағы қандай жоғары оқу орындарында қытай тілінің оқылып жатқанынан бейхабармыз. Бұдан бөлек, қандай орта мектептерде қытай тілі оқытылады, қанша студент қытай тілін негізгі шығыс тілі, қанша студент қосымша тіл ретінде оқып жатыр, қанша оқытушы қытай тілінен сабақ береді, қытай тілінің қандай оқулықтарын пайдаланады деген сияқты сұрақтарға жауап жоқ. Егер біз тілге тиек етіп отырған ұйым құрылған жағдайда, қытай тілін оқыту мәселесіне қатысты барлық мәліметтер жинақталып, біз жоғарыда айтып өткен сұрақтарға жауап таба алған болар едік. Ал мұндай мәліметтердің қытай тіліне қатысты әртүрлі жарыстар мен сайыстар ұйымдастыру кезінде, студенттердің педагогикалық практикасын өткізетін кезде, т.б. жағдайларда қажет екені даусыз. Бұл жерде елімізде соңғы кезде өз жұмысын бастаған Конфуций институттары не істейді деген заңды сұрақ тууы мүмкін. Алайда, біз бұл орталықтардың өз мүдделері, өз мақсаттары бар екенін ескеруіміз керек.

Екіншіден, мұндай ұйымның құрылуы қытай тілі оқытушыларының тәжірибе алмасуына мол мүмкіндік береді. Яғни, қытай тілін оқытуға қатысты ғылыми-әдістемелік семинарлар, конференциялар ұйымдастыруға, шетелден маман шақыруға, ашық сабақтар өткізуге, оқулықтар және қосымша көмекші құралдарды жазуды қолға алуға, оқытушылардың біліктілігін арттыру мәселесін шешуге, әр түрлі мәселелер бойынша Қытай

елшілігіне тікелей өтініш айтуға мүмкіндік туатыны анық. Оқытушылардың тәжірибе алмасуына қатысты мысал келтіріп кететін болсақ, ҚазҰУ жанынан ашылған қытай тілі орталығының ұйымдастыруымен екі жылда бір рет ҚХР Ланчжоу университетінде өтетін Орта Азия елдеріндегі қытай тілі оқытушыларына арналған біліктілікті арттыру курстарына барған біздің мұғалімдер Өзбекстаннан, Қырғызстаннан, Тәжікстаннан келген әріптестерімен ғана емес, сонымен қатар өз еліміздегі бірнеше жоғары оқу орындары, атап айтар болсақ, Абылай хан атындағы халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің, Абай атындағы Қазақ педогогикалық университетінің, Л.Н. Гумилев атындағы Қазақ ұлттық Евразия университетінің қытай тілі мұғалімдерімен де тәжірибе алмасуға жақсы мүмкіндік алды.

Үшіншіден, қытай тілін оқып-үйреніп жатқан студенттердің, оқушылардың оқуға деген ықыласын, ынтасын, құлшынысын арттыру үшін түрлі деңгейдегі тілдік олимпиадалар, шешендік өнер сайыстарын және шығарма жазу, қытай тіліндегі әндерді орындау сияқты жарыстар ұйымдастыруды бір орталықтан басқаруға болады. Осындай түрлі сайыстарға орындар бөлінген кезде, жоғарыда айтып өткен қытай тілін оқып жатқан оқушылар санына қатысты мәліметтер негізге алынуы керек.

Осы мәселеге қатысты айтып кететін бір өкінішті жайт, кешегі қытай тілі орталығы, бүгінгі Конфуций институты 2004 жылдан бері жыл сайын өткізіп жүрген «Қытай тілі көпірі» атты халықаралық қытай тілі сайысынан басқа, бүгінгі күні елімізде дәстүрлі түрде өткізіліп отыратын республикалық деңгейдегі немесе университетаралық қытай тіліне қатысты ешқандай сайыс жоқ.

Бүгінгі таңда заман талабына сай білікті маман дайындау еліміздегі маңызды мәселелердің біріне айналып отыр. Еліміздегі оқу-ағарту мен ғылым саласындағы түбегейлі өзгерістер жоғарғы оқу орындарының алдына жаңа талаптарды алға тартты. Еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маман дайындаудағы талаптар маман адамның кәсіби біліктілігін қалыптастыратын компетенттік әдіс мәселесін алдыңғы қатарға шығарып отыр.

Кәсіби маманның компетенттік біліктілігі - оқу орнын бітіріп шыққан түлектің жұмыс орнына барғанда барынша тиімді қызмет ете алуға негіз болатын білімі, қабілеті, қарымы, тәжірбиесі және жеке басының қасиеттерінің жиынтығы.

Осыған қатысты тікелей тілді оқытуға қатысты мәселелерге келетін болсақ, соңғы кезде университетімізде кредиттік жүйенің талаптарына сәйкес, аудиториялық сабақтардың саны азайтылып, студенттердің өз беттерінше жұмыс істеуіне аса мән беріліп отыр. Осыған сәйкес біз студенттердің оқуға деген көзқарастарын, бұған дейін қалыптасқан принциптерін, психологиясын өзгертуге көбірек көңіл бөлуіміз керек. Студенттердің өз бетінше жұмыс істеуіне барлық жағдайды жасап, дұрыс бағыт-бағдар беріп, студенттің өзіне деген сенімін арттыруға күш салғанымыз дұрыс. Студенттердің өздік жұмысына әр түрлі салаға қатысты

қосымша мәтіндер көптеп берілуі тиіс. Қытай тілін үйрету барысында әлемдік тіл үйрету саласында соңғы кезде шығып жатқан әдістемелермен уақтылы таныс болып, инновациялық технологияларды барынша кеңінен қолдануға күш салу керек.

Қытай тілінде қоғамдық-саяси, экономикалық, қаржы, банк ісі, бизнес саласына қатысты терминдерді жетік меңгерген, белгілі жағдайда келіссөздер жүргізе алатын қабілеті бар маман дайындау үшін төмендегідей бес мәселені айтып кетуге болады.

1. Оқыту барысында тікелей мамандыққа қатысы жоқ пәндердің санын барынша азайту.

2. Практикалық сабақтардың санын көбейту. Яғни, әлемдік практикада қалыптасқан негізгі тіл пәніне қосымша ауыз екі тіл, тыңдау, оқу, жазу пәндерін енгізу арқылы кешенді оқыту.

3. Элективті пәндердің санын көбейту. Мысалы: классикалық қытай тілі, сөйлеу мәдениеті, іскерлік қытай тілі, қоғамдық-саяси аударма, келіссөздер жүргізудің практикасы, қытай тілі фразеологизмдері сияқты пәндерді енгізу.

4. Түрлі салаға қатысты терминдерді оқытуды қолға алу. Әр оқу семестіріне бір салаға қатысты терминдерді оқыту пәнін енгізуге болады.

5. Оқыту жұмыс жоспарын түзуді кафедраларға тапсыру.

Бүгінгі таңда елімізде орыс тілді оқушыларға арналған Ресейде шыққан түрлі оқулықтар мен көмекші оқу құралдары жетіп артылады. Сондықтан қазақ тілінің ерекшеліктері ескерілген, біз өмір сүріп отырған ортаға, қоғамға негізделген оқулықтар жазатын уақыт әлдеқашан жеткен. Қазақтың дәстүрлі, ұлттық құндылықтарын насихаттайтын қытай тіліндегі қосымша оқу құралдарын жазу да қазіргі өзекті мәселелердің бірі. Сайып келгенде қытай тілін оқыту мәселесін ғылыми дәрежеге көтеру керек.

Тағы да бір айта кететін мәселе, қытай тілі деңгейін анықтайтын, халықаралық деңгейдегі сертификат беретін емтиханның (HSK) елімізде былтыр бірінші рет өткізілуі үлкен жетістік. Себебі, әлемнің санаулы елдерінде ғана ұйымдастырылып отырған мұндай ауқымды шараны өткізу тіпті де оңай шаруа емес. Алайда осы емтиханның тәртібін, маңызын, мазмұнын кеңінен насихаттау кемшін түсіп отыр. Студент осындай талабы жоғары, күрделі емтиханға қатысу арқылы өзінің қытай тілі деңгейін жылма жыл тексеріп қана қоймай, алдына жаңа деңгейді мақсат етіп қояды. Бұл өз кезегінде студенттің құлшынысын арттыратыны сөзсіз. Сөздің реті келген кезде айта кететін болсақ, елімізге келіп жатқан Қытай компаниялары өздеріне жұмысқа алған кезде осы емтиханның (HSK) нәтижесіне айтарлықтай көңіл бөледі. Бұл мәселеге қатысты біз міндетті түрде ҚХР-ның Қазақстандағы елшілігімен, Конфуций институтымен, Қытай мәдени орталығымен тығыз байланыстар орнатуымыз керек, және де осындай орталықтардың жұмысын өз мүддемізге сай тиімді пайдалануымыз керек. Яғни, осындай орталықтар арқылы оқулықтар алдырту, қытайлық волонтер

мұғалімдер шақырту, қытай тілі оқытушыларына арналған тілдік курстар ұйымдастыру сияқты мәселелерді шешуге болады.

Соңғы кезде университетімізде болып жатқан оң өзгерістер осы мәселелердің шешілуіне өз ықпалын тигізеді деген үміттеміз.

Осы мақаламда таныстырсам деп отырғаным да тіл үйретуде соңғы кезде пайда болған тиімді әдістердің бірі.

Тіл үйретудегі аудио-визуалды оқыту, яғни қытай тілінде 精视精度, ағылшын тілінде Intensive Audiovisual and Reading Course тәсілі Пекин тілдер университеті баспасының шетелдіктерге қытай тілін үйретуге арналған оқулықтар құрастыру орталығының соңғы кезде ұсынып отырған оқулық құрастыру және тіл үйрету тәсілдерінің бірі.

Бұл тәсілдің негізіне бүгінгі таңдағы Қытай телевидениесіндегі Қытай қоғамы туралы әңгімелейтін бағдарлама алынады. Соның негізінде оқушы оқып-үйренетін оқулық құрастырылады. Біздің қолымызға түсіп отырған оқулықтың негізіне бүгінгі таңдағы Қытай қоғамы туралы әңгімелейтін CCTV телеарнасындағы “中国人的故事”, «Қытайлықтың әңгімесі» танымал бағдарламасы алынған. Оқулыққа сол бағдарламаның DVD нұсқасы мен MP3 аудио нұсқасы қоса берілген. DVD нұсқадағы документальды бағдарлама 10 минут шамасына лайықталып қысқартылған. Бағдарламада бүгінгі таңдағы Қытай қоғамының әр түрлі саласында жұмыс жасайтын, қоғамда алатын орындары да әр түрлі кейіпкерлер өз өмірінен әңгіме айтады. Сол әңгімелердің негізінде оқулық құрастырылған. Әр сабақ негізгі мәтіннен, жаңа сөздерден, «Мәдениет жолсерігі» деген айдармен Қытай қоғамындағы сол мәселені кеңінен түсіндірген қосымша мәтіндерден және грамматикалық түсіндірмеден тұрады.

Жалпы оқулық 2 томнан тұрады. Әр том да 8 сабақтан, барлығы 16 сабақ. Яғни, оқулықты бір оқу жылында оқып бітіруге өте ыңғайлы.

Мәтіндер алғашқы сабақта 1700 иероглиф шамасында болса, әр сабақта күрделеніп, соңғы сабақта 1900 иероглиф шамасына жеткен. Әр сабақта 50 мен 80 арасында жаңа сөздер кездеседі. Шамамен 20 иероглифтің ішінде 1 ғана жаңа сөз кездесіп отырады. Оқулықта жаңа сөздер мәтіннің соңынан емес, жанына берілген. Жаңа сөздерді іздеуге уақыт көп кетпейді. Сондықтан студенттің өз бетінше оқып дайындалуына да үлкен мүмкіндік бар.

Оқулықты қытай тілінің негізгі бөлімін және орта деңгейін оқып жүрген 2,3, 4 курс студенттеріне пайдалануға болады.

Оқулықты пайдалану тәртібі төмендегідей:

Алдымен DVD-ден бағдарлама көрсетіледі, содан кейін оқулық пайдаланылады, яғни жаңа сөздер түсіндіріледі, негізгі мәтін оқытылады, грамматика түсіндіріледі, «Мәдениет жолсерігі» айдарындағы қосымша мәтіндер оқытылады және соңынан бағдарламаның аудио нұсқасы тыңдалады. Оқыған материалды барынша нығайту үшін немесе студенттердің талабымен бағдарламаның DVD нұсқасын тағы бір рет көріп шығуға болады.

Оқулықты негізгі бөлім мен орта деңгейді оқып жүрген студенттерге екі түрлі жолмен оқытуға болады. Ол кезде деңгейі сәл төмен деген топқа оқулықты алдын ала қарап келуге беруге болады. Яғни студенттер жаңа сөздермен және мәтінмен танысып келген соң бағдарламаның DVD нұсқасын көруіне болады.

Тіл үйретудегі көру, тыңдау және оқуды ұштастыру тәсілінің артықшылығы тікелей Қытай қоғамындағы шынайы жағдайлар сөз болғандықтан студентті жалықтырмайды, қызығушылығын арттырады, сөз қорын молайтуға көмектеседі және студентке қазіргі кездегі Қытай қоғамын барынша жақын тануға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер:

- 1 Демина Н.А. Методика преподавания практического китайского языка. –М.: Тривола, 1997. -80с.
- 2 Пасов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М., 1989.
- 3 Яң Дзи джоу. Қытай тілін оқытуды ұйымдастыру әдістері.- Пекин: Пекин тілдер университеті баспасы, 2004. - 203 б.
- 4 Үй Ниң. Орта деңгейге лайықталған аудио-визуалды оқыту әдісі. – Пекин: Пекин тілдер университеті баспасы, 2009.- 164 б.

ИССЛЕДОВАНИЕ СЕМАНТИЧЕСКОЙ БЛИЗОСТИ СЛОВ ОДНОЙ ТЕМАТИЧЕСКОЙ ГРУППЫ МЕТОДОМ ДСА

Колесникова Т.П., Валиева А.К.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Данная статья посвящена исследованию метода дистрибутивно-статистического анализа. Сегодня внимание лингвистов привлекает вопрос об объективных методах исследования лексического богатства текстов, исследуется морфологическая структура текстов.

Ключевые слова: тематическая группа, дистрибутивно-статистический анализ, корреляция

Мақалада зерттеудің дистрибутивті-статистикалық әдісіне арнаған. Қазіргі таңда лингвисттердің назары мәтіннің лексикалық байлығын зерттеудің объективті әдістерін табу мәселесінде, мәтіннің морфологиялық құрылымы зерттелуде.

Тірек сөздер: тақырыптық топ, дистрибутивті-статистикалық анализ, корреляция.

The given article is devoted to the scientific research of the method of distributive-statistical Analysis. Nowadays linguists are looking for objective methods of research of lexical texts, the Morphological structure of the texts is under consideration.

Key words: theme group, distributive-statistical analysis, correlation.

В настоящее время внимание лингвистов привлекает вопрос об объективных методах исследования лексического богатства текстов, количественному анализу подвергаются распределения слов в тексте,

исследуется его морфологическая структура, выявляются зависимости между частотой слова и характером текста.

Одним из широко применяемых методов для изучения распределения элементов в тексте является дистрибутивно-статистический анализ (ДСА), который характеризуется максимальной объективностью. Целью данной статьи служит выявление степени семантической близости слов тематической группы «образование». Объект исследования – 7 лексических единиц, относящихся к этой группе: education, knowledge, school, teacher, learn, study, teach. Материалом послужили тексты художественной и научной прозы современного английского языка общим объемом в 4 млн. словоупотреблений.

Для исследований семантической связи слов группы методом ДСА все выписанные словосочетания из текстов распределяются по лексическим группам (ЛГ) с общим семантическим признаком. Был установлен средний порог частоты сочетаемости слов: для существительных -20, для глаголов -10.

Существительными, имеющими такой порог частоты, являются teacher, school, education, knowledge, глаголами – teach, study, learn. ЛГ, выделенными из корпуса словосочетаний с ядерным именным компонентом, являются следующие:

1. существительные – названия лиц: a teacher to sb.;
2. существительные – названия предметов: diploma of education;
3. Существительные абстрактные: knowledge of love;
4. имена собственные: a teacher to Adele;
5. существительные, обозначающие единицы измерения: afternoon school;
6. прилагательные со значением качества: good education;
7. глаголы, обозначающие действие: to go to school;
8. существительные, обозначающие названия учреждений: a teacher at school;
9. глаголы, обозначающие речевую деятельность: to speak to the teacher;
10. глаголы, обозначающие чувства: to enjoy education;
11. глаголы, обозначающие существование: to be a teacher;
12. глаголы обладания: to acquire a knowledge;
13. глаголы восприятия: to see the school;

Для глаголов были выделены следующие ЛГ:

1. существительные-названия лиц: to teach a person;
2. существительные-абстрактные: to study labors;
3. наречия, обозначающие качество: to teach well;
4. глаголы, обозначающие чувства: to teach to love;
5. существительные, обозначающие названия предметов: to study a book;
6. собирательные существительные: to study the crowd;
7. наречия, обозначающие количество: to learn much;
8. глаголы, обозначающие речевую деятельность: to learn to speak.

Количественные данные о распределении ЛГ представлены в таблицах 1 и 2. В верхнем горизонтальном столбце даны номера ЛГ, с которыми сочетаются анализируемые слова. Цифры в вертикальных столбцах указывают на количество сочетаний.

Таблица №1. ЛГ существительных

слова	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
teacher	40	35	28	49	20		40	30	51		29		
school	43	79	20		21	21		92	28		20		20
knowledge		60	49				30					91	
education	35	25	31	44			26			42			

Таблица №2. ЛГ глаголов

слова	1	2	3	4	5	6	7	8
teach	20	10			15		13	
study	38	19	18	21			10	19
learn	12	15			40	10	12	

Наличие одной и той же ЛГ у двух или более анализируемых слов свидетельствует о наличии общего компонента в их значении. Выделенные ЛГ слов дистрибуции можно рассматривать как парадигматические компоненты значений, которые реализованы в синтагматическом плане целыми группами слов с общим компонентом.

Для измерения степени семантической связи пар анализируемых слов используем формулу коэффициента корреляции (2), с помощью которого устанавливается зависимость данного явления, т.е. значение рассматриваемых слов от каких-либо других факторов, например, от их дистрибуции. Формула коэффициента корреляции имеет вид:

$$r = \frac{\sum(x_1 - \bar{x})(y_1 - \bar{y})}{\sqrt{(\sum(x_1 - \bar{x})^2)(\sum(y_1 - \bar{y})^2)}}$$

где r- коэффициент корреляции (показатель тесноты связи по сравниваемым признакам), x = числовые выражения ЛГ слов дистрибуции одного языкового элемента, y- числовые выражения ЛГ слов дистрибуции второго языкового элемента, сравниваемого с первым, и $\bar{x}, \bar{y}$ -средние величины частоты словоупотреблений выделенных лексических групп.

Коэффициент корреляции изменяется в пределах от -1 до +1. Чем ближе значение коэффициента к одному из этих пределов, тем теснее связь между переменными. Если значение коэффициента выражается положительным числом, то это означает, что связь между двумя переменными прямо пропорциональна, т.е. при увеличении независимой переменной увеличивается зависимая переменная. При отрицательном значении коэффициента зависимость между двумя переменными обратна пропорциональна: при росте независимой переменной зависимая переменная уменьшается. Чем ближе значение коэффициента к нулю, тем меньше связь

между переменными. Степень корреляции между величинами находит своё отражение в соответствии изменений количественных показателей этих величин. В нашем случае зависимыми переменными являются сравниваемые слова, а независимыми – ЛГ словоупотреблений их дистрибуции.

Процедуру измерения степени семантической близости покажем на примере пары слов school- education(табл. 3). Графы таблицы заполняются параметрами, характеризующими исследуемые величины. Корреляционные таблицы дают возможность получить первое общее представление о характере связи, а также отчасти и о степени ее тесноты. Первая графа таблицы заполняется цифрами, обозначающими ЛГ, характерными для всех исследуемых существительных. Графа x заполняется цифрами, отражающими частоту сочетаемости ЛГ со словом school, графа n – цифрами, отражающими частоту сочетаемости ЛГ со словом education. Остальные графы таблицы представляют собой компоненты, на которые раскладывается формула коэффициента корреляции для облегчения подсчетов.

Таблица № 3. Формула коэффициента корреляции

ЛГ	x	y	$(x_1 - \bar{x})$	$(y_1 - \bar{y})$	$(y_1 - \bar{y})^2$	$(x_1 - \bar{x})^2$	$(x_1 - \bar{x})(y_1 - \bar{y})$
1.	43	35	16,54	16,77	281,23	273,57	277,37
2.	79	25	52,54	6,77	45,83	2760,45	355,69
3.	20	31	-6,46	12,77	163,07	41,73	82,49
4.	21	0	-5,46	18,23	888,64	29,81	99,53
5.	21	0	-5,46	18,23	888,64	29,81	99,53
6.	0	26	26,46	7,77	60,37	700,13	-205,209
7.	92	44	65,54	25,77	664,09	4295,49	1688,96
8.	0	0	26,46	18,23	888,64	700,13	482,36
9.	28	0	26,46	18,23	888,64	700,13	482,36
10.	0	42	26,46	23,77	565,01	700,13	-628,94
11.	20	34	-6,46	15,77	248,69	41,73	-101,87
12.	0	0	26,46	18,23	888,64	700,13	482,36
13.	0	0	-6,46	18,23	888,64	41,73	117,76
	344	237			7224	1807	2124
			$\bar{x} = 26,46$	$\bar{y} = 18,23$			

$$r = \frac{2124}{\sqrt{1807 \cdot 7283}} = \frac{2124}{\sqrt{13160381}} = \frac{2124}{3627} = 0,58$$

Коэффициент корреляции всех пар существительных выражается положительным числом: 1. School – education=0,58

2. teacher- knowledge=0,5

3. teacher- school=0,5

4. school-knowledge=0,33

5. teacher- education =0,03

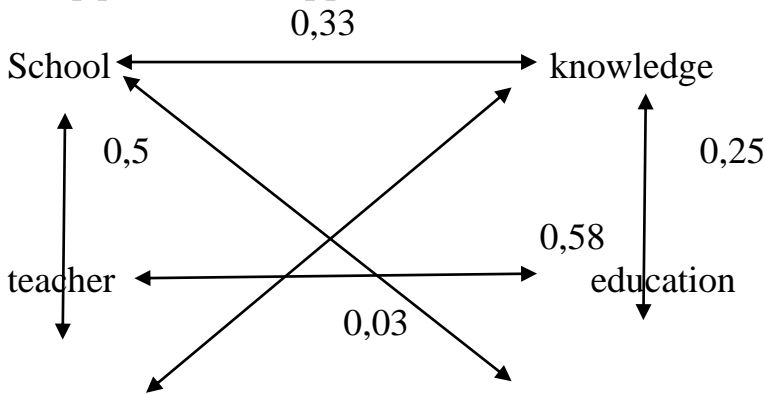
6. knowledge-education=0,25

Степень связи между анализируемыми глаголами :

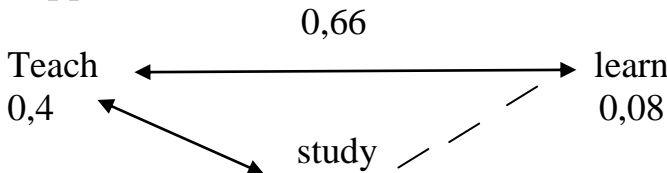
1. teach-learn=0,66
2. teach-study=0,44
3. study –learn=0,08

В этом случае наблюдается обратно пропорциональная зависимость, что объясняется различием ЛГ слов дистрибуции study и learn. На основании полученных коэффициентов корреляции строится схема связей между словами, относящихся к тематической группе «образование» (рис.1,2). Принимаем следующую градацию связи: $r < 0,3$ – слабая связь, $0,3 < r < 0,5$ – средняя, $0,5 < r \leq 0,7$ – сильная. Сильная связь зафиксирована между парами существительных: school – education, teacher –knowledge, teacher-school.

Рис.1 Семантические связи существительных на основании коэффициента корреляции

Рис.2 Семантические связи глаголов на основании коэффициента корреляции

Сильная связь наблюдается также между парами глаголов teach-learn. teach-study.

Вторым этапом анализа является сравнение результатов дистрибутивно-статистического анализа с данными толковых словарей. Эта необходимость вызывается прежде всего тем, что на основе дефиниций нельзя установить степень семантической близости слов, тогда как данные дистрибутивного анализа позволяют измерить величину этой связи. Рассмотрим семантические связи существительных, подвергнутых ДСА, которые были зафиксированы в толковых словарях \1-5\.

1. school → teaching (3), learning(2), education (2), training(1), instruction(3), college(2), university(2), student(1), knowledge(2), examination(1), high school(1), classroom(1), degree(1), studyⁿ (1) (24 связи).

2. knowledge → learning (1), study(1), instruct(1).
3. teacher → instruction(1), school(1), instruct(1), teach (1) (4 связи)
4. education → learning (1), studyⁿ (1), teaching(1), instruction (1), scholastic (1), schooling (1), training (1).

Стрелка указывает на направление связи. Цифры в скобках указывают, сколько раз данное слово использовалось в толковании. Предполагаем: если пара слов имеет хотя бы одну общую связь, то слова этой пары семантически связаны между собой. Наибольшее количество связей зафиксировано у пары school-education (5). Второй по количеству общих связей является пара school-knowledge(3) и третьей – knowledge – → Education

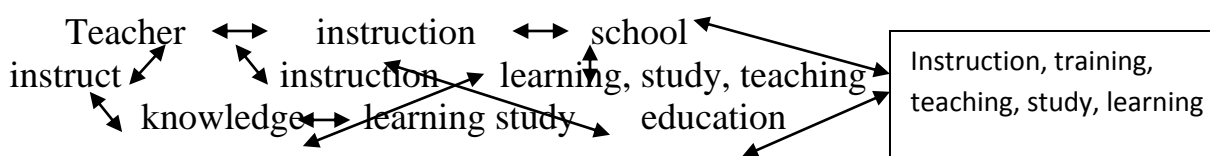
(2). Глаголы teach, study, learn имеют следующие связи согласно словарным толкованиям: teach instruction (1), lesson(1), student (1), pupil (1), instruct (1), knowledge (2), teacher (1), educate (1), school^v (1) (10 связей); Study → student (1), college(1), studyⁿ (1), learning(2), university(1), professor(1), master(1), educational(1); → learn knowledge(1), studyⁿ (1).

У анализируемых пар глаголов были зафиксированы следующие общие связи : → 1. Teach –learn → knowledge; → 2. Teach -study student; 3. Study-learn studyⁿ. Все глаголы имеют только по одной общей связи.

Семантические связи исследуемых пар существительных и глаголов представлены на рис.3. Слова, заключенные в прямоугольники, являются общими в толкованиях каждой пары слов, подвергаемых анализу.

Таким образом, ДСА позволяет дать количественную интерпретацию степени семантической близости пар слов, подвергающихся исследованию. Данные о семантических связях слов, полученные в результате анализа словарных толкований, подтверждаются результатами ДСА. Эти результаты позволяют более четко представить положение анализируемых слов в лексической подсистеме, а также выделить из группы родственных по значению слов лексемы, наиболее полно воплощающие в себе семантические свойства всей исследуемой лексической группы, и определить величину этих свойств.

Рис.3. Семантические связи существительных на основании словарных толкований

Литература:

- 1 Hornby A.S. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. Oxford Univ. Press, 1974.
- 2 Longman Dictionary of Contemporary English. Longman, 2000
- 3 Oxford Illustrated Dictionary. Oxf.Univ.Press,2006.
- 4 Shorter Oxford Dictionary. Oxford, 1965.

5 Webster's New World Dictionary of The American Language. N.Y., 1951

6 http://www.ruthenia.ru/folklore/ls04_shaykevich1.htm Шайкевич А. Я. Дистрибутивно-статистический анализ текстов

7 www.superinf.ru Дистрибутивно-статистический анализ как лингвистическая процедура выявления системных лингвистических отношений.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ЛАТЫН ТІЛІ

Кузембекова Ж.Ж., Боробаева Г.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

The given article investigates the role of the Latin language in modern system of education. First of all, the Latin language is a language of medicine, anatomy, pharmacology. Also it is the source of replenishment of all terminology in the field of science and technology. The aims of teaching the Latin language define the methods which are used. The diversity of the ways and methods of teaching depends on the different spheres of education. However, in any part of the science the acquirement of the Latin language will be quicker and easier if students use tables, graphs and some visual aids which will help to get a whole picture of the Latin language as a structure.

Қазіргі таңда латын тілінің маңызы қандай?

Біріншіден, латын тілі – фармакология, анатомия, медицинаның тілі. Сонымен қатар, латын тілі барлық ғылым мен техника саласында терминологияны толықтырудың қайнар көзі. Сол себепті латын тілі тарих, филология, тарих, дінтану, медицина, құқық, биология мамандықтарында оқытылып келеді. Әр мамандық саласына байланысты латын тілін оқыту мақсаты әртүрлілігімен ерекшеленіп, латын тілін оқытудың өзіндік тәсілдері мен әдістері қалыптасады. Мәселен, филология мамандығында латын тілінің шығу тарихы, грамматикасы, сөздік құрылымы, құрамы және т.б. тереңдетілген түрде оқытылады, ал тарих мамандықтарына латын тілін оқыту – ежелгі немесе ортағасырлық тарихи ескерткіштерді оқу және онымен танысумен, зерттеумен байланысты. Биология мамандығына латын тілін оқытудағы зат есімнің өзіне тән ерекшеліктері – грамматикалық категориясы.

Қазақ және орыс тілдерімен салыстырғанда латын тіліндегі зат есімдердің грамматикалық категориясы күрделі болып келеді. *Nomen Substantivum* – зат есім тақырыбын бастамас бұрын, ботаникалық, зоологиялық, анатомиялық терминдерге тоқталып өткен жөн. Ол терминдер қалай кездесетіндігіне, транслитерация жүйесіне, қазақ, орыс және латын тілдеріндегі аудармаларын салғастыра отырып, студенттің терминге, терминдегі зат есімге назарын аударту қажет. Мәселен,

tulpia,ae f (лат.) – тюльпан (орыс) – қызғалдақ (қаз.);

delphinus, i m (лат.) – дельфин (орыс) – дельфин (қаз.);

antenna,ae f (лат.) – усик (орыс) – мұртша (қаз.);

planta,ae f (лат.) – растение (орыс) – өсімдік (қаз.);

rosa,ae f (лат.) – роза (орыс) – раушан (қаз.), т.б.

Бұл терминдерден транслитерация құбылысының көп жағдайда орыс тілінде орын алатынын байқауға болады, ал қазақ тілінде әрбір терминге өз баламасы берілген. Транслитерация құбылысымен қатар кейбір терминдердің басқа мағынада қолданылатынын байқауға болатынын студенттерге ұғындыру керек. Мәселен, *antenna, ae f* (лат.) – усик (орыс) – мұртша (қаз.) терминін телерадио қабылдағышы ретінде қолданылатын «антенна» атауы негізінде пайдаланамыз, *planta, ae f* (лат.) – растение (орыс) – өсімдік (қаз.) терминін «плантация» атауында кездестіреміз. Осындай термин, оның құрылуы, қолданылуы, аударылуы секілді мәселелерді талқылай отырып, аудиторияға латын тіліндегі зат есімді, оның термин түзу барысындағы маңызын ұғындыру қажет.

Зат есім жайында жалпы түсінік қалыптасқаннан кейін, зат есімнің грамматикалық категориясына жеке-жеке тоқталып өтуге болады. Алдымен зат есімнің тектік категориясы – *genus*:

genus masculinum (carpus, i m – плод – жеміс; aster, i m – астра – гүлді өсімдіктің бір түрі; tubus, i m – трубка – түтік);

genus femininum (crataegus, i f – боярышник – долана; alnus, i f – ольха-қандыағаш; arbor, oris f – дерево-ағаш);

genus neutrum (folium, i n – лист – жапырақ; ovum, i n – яйцо – жұмыртқа).

Зат есімді өзге сөз таптарынан ажырату үшін оның сөздік формасына назар аудару керек. Зат есімнің сөздік формасы алдымен зат есімнің атау септік, жекеше түрдегі негізі (*nominativus singularis: cygnus, i m – лебедь – аққу*), одан кейін үтір арқылы ілік септік, жекеше түрдегі жалғауы (*genetivus singularis: cygnus, i m – лебедь – аққу*), және қай текке (*masculinum, femininum, neutrum: cygnus, i m – лебедь – аққу*) жататындығын анықтайтын ретте келеді. Зат есімнің түр категориясы (*numerus*): жекеше түрі - *singulāris* және көпше түрі - *plurālis*.

Алты септеуі (*casus*):

Nominatīvus (Nom.) Атау септік кім? не?

Genetīvus (Gen.) Ілік септік кімнің? ненің?

Datīvus (Dat.) Барыс септік кімге? неге ?

Accusatīvus (Acc.) Табыс септік кімді? нені? қайда?

Ablatīvus (Abl.) Көмектес септік кіммен? немен? қай жерде?

Vocatīvus (Voc.) Қаратпа сөздерде қолданылады кім? не? Мысалы:

Ave, magistra! Сәлеметсіз бе, ұстаз!

Қазіргі кезде *Vocatīvus* септеуі украин, белорусь, грек тілдерінде сақталған (сынқу, друже, Галю). Латын тілінде *Vocatīvus* II септеуден басқа септеулерде *Nominatīvus*-пен сәйкес келеді.

Латын тілінде зат есімдер бес түрлі жолмен септеледі. Септелудің түрі ілік септігінің жекеше түрінің жалғауы арқылы анықталады. Сондықтан зат есімдердің сөздікте ілік септігінің жекеше түрінің жалғауы міндетті түрде беріледі.

1-септеудің Gen. Sing. – ae

2-септеудің	Gen. Sing. - i
3-септеудің	Gen. Sing. - is
4-септеудің	Gen. Sing. - us
5-септеудің	Gen. Sing. - ei

Зат есімдерді жаттағанда маңызды ескертпе ретінде міндетті түрде екі формасын есте сақтау қажет (!) – атау және ілік септіктерін, мысалы: avis, avis *f* құс; terra, terrae *f* жер, ел; lupus, lupi *m* қасқыр. Зат есімді өтіп болған соң, білімді бекітіп, бірнеше жаттығуларды орындату қажет. Зат есім тақырыбына сай келесі тапсырмаларды орындату керек. Мысалы,

• төмендегі сөздерді оқыңыз, ілік септігінің жекеше түрінің жалғауы арқылы қай септеуге жататынын анықтаңыз:

cantha, ae *f* – ине

brassica, ae *f* – қыша

fragaria, ae *f* – бүлдірген

ricea, ae *f* – шырша

planta, ae *f* – өсімдік

ala, ae *f* – қанат

antenna, ae *f* – мұртша

carpus, *i m* – жеміс

cereus, *i m* – тікенек жапырақты өсімдік

fungus, *i m* – саңырауқұлақ

folium, *i n* – жапырақ

granum, *i n* – дән

trifolium, *ii, n* – жоңышқа

cuculus, *i m* – көкек

cygnus, *i m* – аққу

delphinus, *i m* – делфин

equus, *i m* – ат

erinaceus, *i m* – кірпі

gryllus, *i m* – қара шегіртке

triturus, *i m* – құйрықты қосмекенділер төмендегі сөздерді жекеше және көпше түрлерінде септеңіз:

ala, ae *f* – қанат; ramus, *i m* – бұтақ; folium, *i n* – жапырақ; gryllus, *i m* – қара шегіртке; cuculus, *i m* – көкек; fragaria, ae *f* – бүлдірген

• оқып аударыңыз:

1) Mala herba cito crescit;

2) Scientia potentia est;

3) Terra est sphaera;

4) Aquila non captat muscas;

5) Terra et luna sunt stellae;

6) Philosophia est magistra vitae;

7) Historia est magistra vitae;

8) Historia est schola vitae;

9) Anguis in Herba;

- 10) *Roma est in Italiā;*
 11) *In terrā et in aquā est vita;*
 12) *In lunā non est vita;*
 13) *In silvis sunt bestiae;*
 14) *Ibi victoria, ubi concordia;*
 15) *Experientia est optima magistra;*
 16) *Aurora musis amica;*

• латын тіліне аударыңыз:

Жапырақ, шөпте, қанатты, сулы, мекенді, бүркіт, жерде, жерге, жер астында, жер астына, орманда, орманға, ормандарда, ормандарға, құйрықты, буынды, аралдарға, айда, айға, суда, суға, су астында, су астына

• Сөздікпен жұмыс:

Семинар сабағында орындалған жаттығуға қатысты барлық зат есімдердің аудармасын беру қажет:

1. herba, ae f – шөп 2. granum, i n – дән; 3. est - болу етістігінің III жақта жекеше түрде қолданылатын нұсқасы; 4. terra, ae f -жер; 5. sphaera, ae f - шар; 6. stella, ae f - жұлдыз, планета; 7. luna, ae f - ай; 8. magistra, ae f - ұстаз; 9. vita, ae f - өмір; 10. schola, ae f - мектеп; 11. via, ae f - жол; 12. Roma, ae f - Рим; 13. aqua, ae f - су; 14. silva, ae f - орман; 15. non – жоқ; 16. bestia, ae f - аң; 17. victoria, ae f - жеңіс; 18. concordia, ae f - келісім; 19. experientia, ae f - тәжірибе; 20. amica, ae f - дос; 21. aurora, ae f – шапағат; 22. sunt - болу етістігінің III жақта көпше түрде қолданылатын нұсқасы; 23. in - да,-де,-та,-те жалғауы яғни «қай жерде?» және «қайда?» сұрақтарына байланысты аблятив пен аккузативті керек ететін предлог; 24. et - және; 25. ibi –анда; 26. ubi - қай жерде?; 27. filia, ae f – қыз; 28. insula, ae f - арал; 29. lingua, ae f - тіл; 30. nauta, ae m - теңізші; 31. collega, ae m - жолдас; 32. poëta, ae m - ақын; 33. agricola, ae m - жерөңдеуші; 34. regina, ae f – патшайым; 35. dea, ae f - әйел құдай; 36. sub - астында яғни «қай жерде?» және «қайда?» сұрақтарына байланысты аблятив пен аккузативті керек ететін предлог. 37. scientia, ae f – білім.

Сонымен біз байқағандай, латын тілін оқыту классикалық бағытта жүреді, өйткені негізгі күш грамматикалық жаттығулар мен аудармамен айналысуға бағытталған. Өйткені ауызекі сөйлеу тілінде біз латын тілінде сөйлемейміз, біз тек оны оқу және түсінумен шектелеміз. Ал биологтардың латын тілін үйренудегі ең өнімді тәсілі – қазақ тіліндегі терминдерді, терминдік тіркестерді латын тіліне аудару, аудару арқылы студент әрбір жұрнаққа, жалғауға, септелу үлгісіне мән береді. Осы тәсіл арқылы биология мамандығындағы студенттер латын тіліндегі мақалаларды оңай талдауына мүмкіншілік алады. Студенттер жаттығу орындап, кестемен жұмыс, күрделі мәтіндерді аударумен айналысады. Ал бұл өз кезегінде олардың латын тілін тез әрі оңай меңгеруіне септігін тигізеді.

Әдебиеттер:

1 Азаматова А.Х. Латинский язык и основы научной терминологии. Алматы, 2008.

2 Григорьян Е.Л. Пособие по латинскому языку для студентов исторического, философского и юридического факультетов. Ростовский государственный университет, 2002. - 44 стр.

3 Муканова З.А. Учебник «Латинский язык» (для гуманитарных факультетов университетов. – Алматы, 2006.

STUDENT-CENTERED READING: EFFECTIVENESS OF LITERATURE CIRCLES

Мадиева Д.Б.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

This article discusses one of the effective methods in teaching reading for students that is called Literature Circles. The author describes the procedure of conducting the method of Literature Circle and various roles of students while reading the text. This method helps to increase the motivation of students to reading and discussing texts.

Қазіргі таңда ағылшын тілін үйретудің алуан түрлі әдіс тәсілдері қолдануда. Бұл мақалада автор оқылымды дұрыс жүргізудің бірден-бір әдісін көрсетеді. Literature Circle деп аталатын әдіс студенттерге үлкен текстерді немесе әдеби кітаптарды оқып, жаңа сарында талқылауға мүмкіндік береді.

INTRODUCTION

Teaching foreign languages is a process which requires usage of up-to-date technologies and methodology. Today teachers of foreign languages all over the world seek for innovative methods of teaching in order to engage students in collaborative learning. It is known that the students' interest in reading is gradually decreasing because of not having the necessity of searching for the information in books. When students surf the Internet they get accustomed to quick and very short abstract of texts. For this reason they find reading books boring and endless. Literature circles are one of the hottest trends in language art teaching.

WHAT ARE LITERATURE CIRCLES?

Literature Circles are small discussion groups consisting of students who are reading the same text. Harvey Daniels (1994) defines a literature circle as a small, temporary reading group in which each member agrees to read a text and to assume specific responsibilities during discussion time. The students' roles or responsibilities change at each session or meeting.

When the group finishes reading and discussing the text, group members determine the manner in which to share what they have read and discussed in a whole-class setting.

Literature circles also promote students' motivation to read and have been shown to improve students' reading levels and performance on tests (Davis, Resta, Davis, & Camacho, 2001).

HOW DO LITERATURE CIRCLES WORK?

Literature Circles are a form of literary meeting used in many classrooms today. The purpose of this approach is to encourage students to read with a focus and then

report on and discuss what they read, determining for themselves what is significant in their reading and why. Traditionally, students at schools and universities used to retell the plot of the story, to discuss idea, information about the author and to learn by heart the main phrases from the text. One of the trendy approaches of reading class is a form of Literature Circles, where students are engaged with different tasks and roles while reading the same text. The aim of the roles is to give students a focus for reading, as well as a task to help them through their own comprehension of the text. Let's talk about each role separately:

Daniels believes in introducing literature circles by using predefined roles that students take turns fulfilling. Although the terminology used to name the roles may vary, the descriptions remain similar.

- **Artful artist** is responsible for visualizing what is happening in the story and turning that mental image into a drawing to share with the rest of the group. Student uses some form of artwork to represent a significant scene or idea from the reading. Sometimes student can create any artwork such as layouts of building, house, paperman, puppets and so on.
- **Literary luminary** points out interesting or important passages within the reading. Another name the Passage Picker's role is to find sections of the text that are important or possibly difficult to understand. These passages are shared with the reading group and discussed.
- **Discussion director** writes questions that will lead to discussion by the group. The person in the group responsible for creating questions to ask of other group members is the Question Asker. The questions can have answers that come directly from the text, or can be questions to ask other group members, or even questions that can only be answered by the author.
- **Capable connector** finds connections between the reading material and something outside the text, such as a personal experience, a topic studied in another class, or a different work of literature. The Connector is the student responsible for making connections between the text and the real world. When discussing the text with the group, the Connector might start by saying, "This story reminds me of...".
- **Word wizard** discusses words in the text that are unusual, interesting, or difficult to understand. The Word Wizard is in charge of finding vocabulary in the text. The Word Wizard can identify words he or she does not know, finds interesting, or thinks are important to the story.

Eventually students are guided away from strict, assigned roles; but initially, these roles provide structure and focus for participating in a literature circle.

Both Chandler and Noe agree that modeling the various roles within a small group in front of the whole class is an effective way of teaching students how those roles allow the group to function. Chandler says that it usually takes one and a half to two weeks for students to learn how to handle the group discussion.

Teacher might conduct the process of giving the stage to each speaker and change their turns, or add some comments, point put the most important moments and ask questions for discussing some details.

CONCLUSION. THE EFFECTIVENESS OF LITERATURE CIRCLES.

Literature circles can be used successfully for students of all ages, especially at universities where students are always waiting for various innovative and cognitive methods of learning foreign languages. Perhaps what makes the literature circle such an effective teaching approach is that it's highly adaptable.

Literature circles can also function as a method of helping students generate their own ideas about what they read and provide conversational structures that help students and teachers break away from typical discourse patterns.

Literature:

1 Davis, B. H., Resta, V., Davis, L. L. & Camacho, A. (2001). Novice teachers learn about literature circles through collaborative action research. *Journal of Reading Education*, 26, 1–6.

2 Katherine L. Schlick Noe, *Getting Started With Literature Circles* (Bill Harp Professional Teachers Library) Paperback – May, 1999

КОММУНИКАТИВНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Макаева Ш.М.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Статья посвящена проблемам коммуникативно-ориентированного подхода в обучении иностранным языкам.

Ключевые слова: коммуникативно-ориентированный подход, обучение иностранным языкам

Мақала шет тілдерін үйретуде коммуникативті-бағытталған әдіс-тәсілді қолдану мәселелеріне арналған.

Тірек сөздер: коммуникативті-бағытталған әдіс-тәсіл, шет тілдерін үйрету

The article is devoted to the problems of using communicative and oriented approach of teaching foreign languages.

Key words: communicative and oriented approach, teaching foreign languages

В связи с развитием прагматического подхода в языкознании, в частности теории речевых актов, усилился интерес к механизмам общения посредством языка, к его коммуникативной функции. В орбиту внимания лингвистов попали процессы непосредственной реализации языковой системы и нормы на практике. Стало ясно, что при функционировании языка в общении реализуется не некая абстрактная норма или система, а те их варианты, которые представлены у говорящих, слушающих, читающих и пишущих в повседневном общении. Объектом исследований стало, таким образом, то, что в лингвистике принято называть речью — любой написанный или произнесенный текст. Важно отметить, что речь рассматривалась не сама по себе, а во всей совокупности факторов ее порождения: кто, с кем, каким образом и с какой целью общается. Центральным понятием лингвистической прагматики, а вместе с ней и

методики, стала коммуникативная ситуация, включающая все перечисленные и прочие факторы, влияющие на характер, цели и способы общения. Это повлекло за собой настоящий переворот в методике преподавания языков, а именно, к выработке и становлению коммуникативного подхода, целью которого стало обучение общению на иностранном языке, приближенное по своим качествам и характеристикам к тому, как пользуются данным языком его носители. Поскольку все операции с языком понимаются в русле прагматической теории как действие, методическая система коммуникативного подхода рассматривает и процесс обучения как действие, производимое с языком и на языке. Отсюда следует, что данная методическая концепция предполагает большую активность обучающихся и загрузку максимального количества каналов приема информации как предпосылку успешного запоминания и дальнейшего использования языковой информации. Понятие коммуникативной ситуации перенимается методикой как явление, определяющее логику предъявления материала на страницах учебника и на уроке. Все упражнения коммуникативного подхода так или иначе связаны с необходимостью воссоздания ситуации реального общения, усвоения ее параметров и развития навыка переноса усвоенного материала на все похожие ситуации. Отсюда всплеск интереса к разнообразным диалоговым упражнениям, ситуациям ролевого общения, ролевым играм, симуляциям реальной коммуникации.

Безусловно, такая активная практика основана на языковом материале — лексике и грамматике. Выбор материала осуществляется из чисто практических соображений. Известно, например, что любой традиционный учебник иностранного языка имеет в основе своей структуры параграф (unit, Lektion и т.п.) и соответствующую ему тему. Коммуникативно-ориентированные учебные пособия частично преодолевают эти традиции. Новое состоит в том, что за основу, на которой выстраивается «параграф», берется не «тема» (семья, еда, школа и т.д.), а речевое намерение (что я хочу сказать/написать). Речевое намерение, например: запросить информацию, обратиться с вопросом/просьбой, выразить благодарность, — приводится в соответствие с возможными коммуникативными ситуациями, в рамках которых необходимо уметь реализовать подобное речевое намерение. Так возникает соотношение: намерение — ситуация. Однако поскольку одно и то же намерение может быть в рамках одной и той же ситуации выражено по-разному (более или менее вежливо, на литературном языке или на жаргоне, более сложно или более просто в языковом отношении), пара «намерение — ситуация» дополняется компонентой «языковые/речевые средства». Предполагается, что все альтернативные возможности не могут быть усвоены сразу, в рамках «одного параграфа». Следовательно, в логику учебного пособия необходимо закладывается неизбежный возврат к материалу, но с использованием все новых языковых средств. В этом случае в методике говорят о «циклической прогрессии», то есть нарастании сложности по спиралевидной модели: с каждым витком спирали мы все

далее удаляемся от исходной точки, неизбежно, тем не менее, возвращаясь к ней.

Таким образом, речевое намерение предопределяет выбор как самих ситуаций, так и лексических и грамматических средств, необходимых для решения проблемы общения «здесь и сейчас».

Поставленная цель обучения общению «как в жизни» определяет еще целый ряд моментов, чрезвычайно важных в коммуникативной методике.

- Реальные ситуации общения связаны не только с «произносимыми» текстами, но и с прочими знаковыми системами (дорожные знаки, пиктограммы и т.п.) и печатными текстами (реклама, анкеты, меню, расписание поездов и пр.). Эти тексты включаются в процесс обучения с целью оперирования с ними в контексте предлагаемых ситуаций. Следовательно, параллельно с изучением собственно иностранного языка мы изучаем то, что окружает носителей данного языка в их обыденной жизни, учимся работать с этими типами текстов — заполняем настоящие анкеты, выбираем маршруты поездок по настоящим расписаниям поездов, читаем настоящие объявления из газет. Познание жизни в стране изучаемого языка идет «естественным путем» в ходе процесса обучения иностранному языку. Эта концепция получила название интегрированного страноведения.

- В рамках коммуникативной ситуации мы выступаем не только как говорящие, но и как слушающие. Тезис о том, что без слушания нет говорения, ведет к осознанию необходимости развития не только умений говорения, но и умений слушания (аудирования) с помощью специальной системы упражнений и аутентичных аудиоматериалов (объявления по радио, радиореклама, радиопьесы, информация с автоответчика и т.д.).

Несмотря на то, что данный подход прочно утвердился в методике преподавания, он не остался застывшей системой. Со временем в коммуникативную методику были внесены коррективы, учитывающие критику, которой она подвергалась на первых этапах своего существования.

Односторонняя ориентация исключительно на ситуации речевого общения и усиленное внимание к говорению не позволяли уделять достаточного внимания таким видам речевой деятельности, как чтение и письмо. Кроме того, это предопределяло характер большинства отбираемых текстов в коммуникативных учебных пособиях. Возникла потребность вернуть в учебник художественный текст, так как именно он дает возможность разнообразить подходы к чтению через понимание того, с какой именно целью текст читается. Если необходимо понять содержание лишь в самых общих чертах, определить тематику текста, то есть узнать «о чем текст?», мы применяем так называемую стратегию глобального чтения; если мы хотим вникнуть в содержание, мы возьмем на вооружение стратегию детального чтения; если нам нужны конкретные данные, факты, цитаты и т.п., мы будем придерживаться селективной стратегии чтения. Эти подходы были перенесены на учебные тексты. Так возникла стройная система

обучения стратегиям рецептивных видов деятельности — чтения и аудирования.

Кроме того, постепенно была осознана необходимость возврата к использованию родного языка обучающихся как основы для сравнения или, что очень важно для учителя, как основы прогнозирования возможных ошибок. Сегодня методисты не так категорично отвергают использование родного языка в обучении.

Вместе с опорой на родной язык потребовалась опора на родную культуру, на личный опыт обучающихся. Осознание специфики культуры изучаемого языка приходит и через осознание своих национально-культурных особенностей и традиций. Авторы учебных пособий пришли к необходимости создания на страницах учебника, насколько это возможно, объективной картины чужой действительности. Под девизом межкультурного подхода к преподаванию были поставлены новые цели: сравнение двух или нескольких культур, поиск общих точек соприкосновения и различий, реакция на различия с учетом политической и культурной корректности.

В основу нового принципа отбора материала и работы с ним легли процессы обязательного осознания и понимания. Именно через понимание текста, ситуации, явления чужой действительности обучающиеся приходят к необходимости формулирования высказывания. Говорение не понимается и не планируется как повторение или симуляция диалогов, но как осознанная деятельность, например, в дискуссии, в поиске и приведении аргумента, в умении убедить или опровергнуть собеседника, поделиться своими мыслями.

На уроке широко применяются такие формы, как работа в малых группах с целью поиска совместного решения поставленной задачи с последующим обсуждением предлагаемых решений, задания проектного типа, выходящие за рамки учебного процесса и представляющие собой разновидность коллективного творчества.

Литература:

- 1 Гез Н. И. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. М., 1992.
- 2 Громова О.А. Аудио-визуальный метод и практика его применения. М., 1998.
- Домашнее А.И. и др. Методика преподавания немецкого языка в педагогическом вузе. М., 2003.
- 3 Костера П. Обучение иностранному языку в языковой лаборатории. М., 1986.
- 4 Основные направления в методике преподавания иностранных языков. Под ред. М.В. Рахманова. М., 2000.
- 5 Палмер Г. Устный метод обучения иностранным языкам. М., 2008.
- 6 Шейлз Д. Коммуникативность в обучении современным языкам. [Совет по Культурному Сотрудничеству. Проект № 12 «Изучение и преподавание современных языков для целей общения».] Совет Европы Пресс, 1995.

РЕСМИ-ІСКЕРИ КЛИШЕЛІК ҚҰРЫЛЫМДАРДЫ ОҚЫТУ ТӘСІЛДЕРІ

Мамбетова М.К., Мадиева Г.Б.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В статье рассматривается роль клишированных конструкций официально-делового стиля в обучении иностранному/второму языку, а также доказывается эффективность применения различных готовых моделей и языковых единиц в коммуникации при усвоении иностранного/второго языка.

In the article is examined the role of the clichéd structures of the formal and business style in teaching of the foreign/second language, and proved the effectiveness of using of the different ready models and language units in communication with the assimilation of the foreign/second language.

Қазіргі қолданбалы лингвистиканың өзекті мәселелерінің бірі екінші тілді оқыту мәселесі екендігі даусыз. Осыған орай екінші тілді оқыту әдістемесі жайлы көптеген ой-пікірлер айтылып, зерттеулер жүргізілуде. Қандай да бір тілді екінші тіл ретінде оқытуға байланысты айтылып жүрген соңғы тұжырымдамаларды сараптап қарайтын болсақ, олардың көпшілігі бірауыздан құрылымдық модельден гөрі қарым-қатынастық модельге құрылған әдістеменің нәтижелі екендігін дәлелдейді. Тілдегі дайын бірліктер арқылы қандай да бір тілдің кез келген шағын түрін, ауызекі сөйлеу тілі болсын, ресми тілі болсын меңгерудің тиімділігі құпталады. Ол үшін тілдегі дайын бірліктерді айқындап, жүйелеп алу қажет. Бұл мәселені ресми-іскери тілдегі клише бірліктері арқылы қарастырып көруге де болады.

Ресми-іскери тілдегі типтік жағдайлар стандартталған құрылымдардың пайда болуына әкеп соқтырады. Іскери мәтіндердегі белгілі бір семантикалық жүктемесі бар ақпарат клише тұлғалардың жиынтығы арқылы беріледі. Ресми-іскери тілде клишелердің болуы қызмет қатынасының шектеулілігіне, басқару жағдаятының неғұрлым жиі қайталанып келуіне байланысты. Іскери клишелер дәлдікті қамтамасыз етіп, мәтін дайындауға кететін уақытты үнемдейді.

Клише бірліктерінің іс қағаздарын құруда, оның тиімділік сипатын қалыптастыруда, мәтіннің логикалық құрылымын бейнелеуде рөлі өте жоғары. Іс қағаздарымен жұмыс істеу тәжірибесінде көптеген клишелер мәтінқұрушы тірек элементтер ретінде қарастырылады. Клишелерді қолдану іс қағазының стилистикалық және мазмұндық ерекшелігін бейнелейтін бірізді, бірыңғай элементті мәтіндерді және ресми-іскери қатынастың айрықша логикасын қалыптастыруға саналы түрде ұмтылу болып табылады. Клише қазіргі іс қағаздарындағы тілдік құралдардың ажырамас бөлігі, онда стандартты фразалар тек құрылымдық, мәтінқұрушы қызметті атқарып қана қоймай, іскери құжатқа бұл клишелер үстейтін мағыналардың белгісі, сигналы болып табылады. Тілдік клише – басқару жағдаяты мен іскери тілдің тақырыптық шектеулілігін бейнелейтін қайталанатын жағдаяттарда қолданылатын лингвистикалық құралдырды бірыңғайлау нәтижесі.

Қандай да бір іс қағазын немесе іскери құжатты құрастыру үшін сол тілде сөйлеп, жаза білу жеткіліксіз. Іскери мәтін құрастыру – басқа мәтін түрлерінен өзіндік қатаң талаптарымен, айрықша белгілерімен ерекшеленетін күрделі үдеріс. Демек сауатты түрде іскери мәтін құрастыру, үшін, біріншіден, іскери тілді әдеби тілдің басқа да түрлерінен ажыратып, екіншіден, іскери тілде жазу мәдениетін меңгеру қажет. Ресми-іскери стиль мен оның тілдік құралдары, әлбетте, бірден қалыптасқан жоқ, күрделі даму үдерісін өткерген ғасырлардың жемісі. Ресми-іскери стиль – өзіне тән дәстүрлі тілдік құралдары, белгілі бір талаптары мен шектері бар сала. Сондықтан тілдегі ресми-іскери стильдің өзіне тән тілдік негізгі белгілерін айыра білу аса маңызды.

Кез келген ісқағазы немесе қызметтік құжатты құрастыруда қойылатын негізгі талап – дәлдік пен түсініктілік. Осы дәлдік пен түсініктілік іскери құжаттардың тілдік бірегейлігі мен стереотиптілігіне әкеп соқтырады. Іскери қоданысқа берік енген дайын клише тұлғаларды қолдану арқылы уақытты үнемдеп, бірыңғай типтік жағдаяттарды сипаттауға болады. Ресми-іскери стильдің бірден бір даралаушы белгісі болып табылатын клише тұлғаларын, олардың мағыналық-құрылымдық ерекшеліктерін, мәтінқұрушы рөлін әрбір құжат дайындаушы білуі шарт. Осыдан тікелей ресми-іскери клишелер сөздігін жасау қажеттігі келіп шығады.

Сонымен ресми-іскери клишелері а) тақырыбы шектеулі: тікелей қоғамдағы әкімшілік-басқару, заңдық-құқықтық, дипломатия, іс жүргізу салаларында туындайды; ә) ойды дәл әрі нақты жеткізуге жағдай жасайды; б) ықшамдылық пен үнемділікті жүзеге асырады; в) құжатты бір ізге түсіреді; г) хабарлау, уәж айту, бұйыру, өтіну секілді негізгі мағыналарды береді; ғ) құрамы сөз, сөз тіркесі, сөйлем түрінде болуы мүмкін.

Жоғарыдағы пікірлерді жинақтай келе, ресми-іскери клишеге мынадай сипаттама беруге болады: клише – іскери құжат мәтіндерін бірыңғайлауды қалыптастыратын тұлғалар мен оралымдардың өзіндік мәтінқұрушы құрылымдық және сигналдық қызмет атқаратын бірыңғай типтік коммуникативті жағдаяттардан туындаған тіл бірілігі. Клише – басқа да стереотипті қайталанатын бірліктер (стандарт, штамп, шаблон) арасында ресми-іскери стильдің қалыптасуына шешуші рөл атқаратын базалық бірлік.

Ресми-іскери тіл, сөз жоқ, айтарлықтай өзгерістерге ұшырады. Оның қалыптасуы қоғамдық қатынастардың дамуымен тығыз байланысты, себебі тілдің арнайы функционалдық түрлерін айқындауда қажеттілік тудырды. Жеке тұлғалар, мекемелер мен ел-елдің арасындағы қатынастарды реттеу ресми-іскерилік белгілері біртіндеп көріне бастаған құжаттарды талап етті. Өзіндік ерекшеліктеріне қармастан, іскери жанрларды лексика, морфология, синтаксис жән мәтіндік деңгей секілді тілдің барлық деңгейін қамтитын жоғары стандарттылық дәрежесі біріктіреді.

Іскери тіл көпжылдық тәжірибемен ерекшелген көптеген сөйлеу формулалары – клишелерді жинады, оларды білу жаңа іскери мәтін жасауға көмектеседі. «Типтік жағдаят + сөйлеу = клише» формуласы стандарт

құралдарды пайдалануды айқындап, құжатты басқада кез келген қағаздан айыратын дәлдік дәрежесімен қамтамасыз етуге көмектеседі.

Клишелік құжаттағы ақпаратты қабылдап, өңдеуді жеңілдетеді. Ресми-іскери тіл және оның жанрлары құжат дайындаушының жеткілікті дәрежеде жоғары лингвистикалық деңгейін талап етеді. Сол себепті кез келген құжат дайындаушы: ресми іскери тілдің негізгі белгісі клишені және басқа да ерекшеліктерді; клише тұлғаларының қорын және олардың іскери тіл жанрында қолданылу ережесін; жанрлардың сипатын және олардың іскери қатынастың қай жағдаятына тән екендігін білуі; тілдік нормаларды сақтай отырып мәтінде сөйлеу құралдарын орынды пайдалана білуі; құжат жобасын сауатты құрастырып, оны редакциялай білуі қажет.

Әр жанрдың өзіне ғана тән клишелері болады, соны дәл ажырата білу керек, ол үшін оны жанрмен бірге қарастырып, олардың сөздігін жасаса, құжат дайындаушыларға және тіл үйренушілерге көп көмегі тиері сөзсіз. Ресми-іскери құжат дайындау іскери тілдің мыңжылдығында жинақталған сөйлеу құралдарының бай қорын білуді және мол тәжірибені талап етеді.

Жалпы клишелер құбылысының табиғаты өте қызық. Ресми-іскери тілде қолданылып жүрген қандай да бір тілдік тұлғаларды клише деп тану төркінін қайдан іздеген жөн. Әлбетте, кез келген сөзді немесе сөз тіркесін клише деп тани алмаймыз. Белгілі бір тілдік бірліктерді клише деп атау үшін басшылыққа алатын бірден-бір өлшем – жиі қайталанатын тілдік жағдаятта қандай да бір тілдік тұлғаның дайын күйінде қолданылуы болып табылады. Клишенің пайда болуы, даму, қалыптасу, орнығу кезеңдері болады. Ресми-іскери стильдің өзіне тән бірден-бір даралаушы белгісі клишелік екендігі айтылды. Қалыптасқан клише тұлғаларының бұл стильде өте жоғары дәрежеде кездесетіндігі де стильдің атқаратын қызметімен тығыз байланысты болып отыр. Ресми-іскери клише тұлғаларының деңгейі туралы әртүрлі пікірлер қалыптасқан. Айталық, Н.С. Васильева «тұрақты, жоғары жиілікте туындайтын коммуникативті бірліктер (сөз, сөз тіркесі, сөйлем)» деп көрсетеді [1, 5 б.], Г.Л. Пермяков «клишені тек сөз деңгейінде ғана емес, сонымен бірге сөйлем комбинацияларынан және фразадан жоғары бірліктерден құралған (мысал және ертегі) бүтіндей тілдік шығармалар» деңгейінде қарастырады [2, 4 б.].

Дегенмен клише тұлғалары тілде көбіне сөз тіркесі түрінде көрінеді, әдетте олар тіркесіп келіп, бір емес бірнеше ұғымды білдіргендіктен, олар сөз деңгейінде көріне алмайды, сондықтан да ресми-іскери клише тұлғаларын сөз тіркесі және сөйлем клишелері деңгейінде қарастырған дұрыс.

Сөз тіркесі клишелері тілдік формулалардың бір типі қайталанатын жағдаяттарда қолданылатын тілдік құралдарды бірыңғайлау нәтижесінен туындаған деуге болады. Сөз тіркесі клишелерінің мәтіндегі бір қызметі типтік мазмұнды білдіру болып табылады. Сондай-ақ олар құжатқа құқықтық күш беретін мәтіннің маңызды бөлігін құрайды. Тіркескен клишелер арқылы мәтіннің түрін де бірден айқындауға болады, мысалы, *міндеттеме жүктелсін, кезектен тыс демалыс берілсін* тіркестері арқылы мұның бұйрық

құжатына тиесілі екендігін аңғарамыз. Іскери тілде кездесетін сөз тіркесі клишелерінің тағы бір қызметі сөйлеу орамын қабылдау үдерісімен байланыстырылады. Бір сөз тіркесінің мәтінде көп рет қайталанып келуі адресатқа ақпаратты тез қабылдауға мүмкіндік береді. Ресми-іскери клише тұлғаларының ішінде ең жиі ұшырасатыны – сөз тіркесі клишелері. Клишелілік табиғатын ескеретін болсақ, бұл заңды да. Сөз тіркестері сөйлем құрайтын материал болып табылатындықтан және олар толық мағыналы екі немесе одан да көп сөздерден тұратындықтан, іскери тілде де мағыналы тіркескен күйінде қабылданады. Әрине, тіркескен клишелер ресми-іскери тілде бірден қалыптаса қойған жоқ және олардың қатып қалған қағидасы да болмайды, оларға өзгермелілік, орын ауыстыру, құрамының толығу не кему қасиеттері тән.

Сөз тіркесі клишелері әдетте екі компонентті болып келеді, дегенмен материалды сұрыптау барысында күрделене тіркесетін клишелердің молырақ кездесетіндігі байқалды. Мұны ресми-іскери клишелерінің даму нәтижесінің бір қыры деуге де болады. Тіркес клишелері ресми-іскери тілде тіркесу, жұмсалыу дәрежесіне қарай анықталды. Айталық ресми-іскери тілде өзара тіркесіп қолданылатын мынадай клишелер бар: *кезекті демалыс, кезектен тыс мәжіліс, жиналыстың күн тәртібі, бұйрықтан үзінді, кезектен күттірмейтін мәселе, мәселе қаралды, ұсыныс қабылданды, күшіне енгізілді, заңға байланысты, талаптарға байланысты, басқа жұмысқа ауысуыма байланысты, отбасы жағдайыма байланысты, денсаулығыма байланысты, нормативтік актілерге сәйкес, штаттық кестеге сәйкес, үкімет қаулысына сәйкес, келісімшартқа сәйкес, шарт негізінде, өз өкілеттігі шегінде, зор еңбегі үшін, қаулыны орындау үшін* т.б.

Тіркес клишелерінің құрамы мен құрылымы әркелкі. Дегенмен анық байқалатын құбылыс – оларды есімді, етістікті клишелер тобына сыйдыруға болатындығы. Олардың ішінде етістікті клишелердің көп кездесетіндігін айта кету керек. Сонымен қатар шылаулы клишелер деп аталатын бір тобы ажыратылады. Мұны іскери клишелерінің өзіндік ерекшелігіне жатқызуға болады. Стильдің дәлдік пен нақтылықты талап етуінің өзі де оның тілінен көрінеді. Ресми-іскери стильдегі ақпараттың дәл берілуі онда кездесетін есімді клишелермен тығыз байланысты. Алайда салыстырмалы түрде етістікті клишелердің көптігі жоғарыда айтылды. Жалпы тілде сөз тіркесін құрауда етістіктердің жоғары қабілеттігі айқындалған.

Сөйлем клишелер. Бірыңғайлылық пен бірізділікке ұмтылу сөйлем клишелерін қолданудан да көрінеді, олар нақтылайтын мәліметтермен толықтырылатын сөйлемнің бір бөлігі немесе тұтас сөйлемдер болуы мүмкін. Сөйлем клишелері тұтас мәтін композициясын стандарттауға әкеп соқтырады, нәтижесінде дайын форма, бланк, типтік қағаздар шығаруға болады. Ресми-іскери құжаттардың стандарттылығы, тілдік клишелігі мәтіндерде бірыңғай тұрақты ақпаратты беру қажеттілігінен шығып отыр. Ресми-іскери тілдегі сөйлем-клишелер білгілі бір жағдаятта оңай айтылатын, бөлінбейтіндей тұтасып келеді. Іскери тілде клише сөйлемдер салыстырмалы

түрде аз, бірақ олардың құрылымдық, мәтінқұрушы рөлі жоғары. Әдетте олар қандай да бір ісқағазының немесе құжатты бастап немесе аяқтап тұратын сөйлемдер болып келеді. Тілімізде тілдік бірліктер бір-бірімен тығыз байланыста болады. Бірліктердің біріге түсуінен тілдің қарым-қатынас жасаушы қызметінің күшіде арта түспек. Грамматикада ең күрделі тілдік бірліктердің бірі ретінде сөйлем танылады. Адам қарым-қатынас жасауда ерекшеліктеріне байланысты сөйлемдердің құрылуы да әрқалай болып келеді. Заң және дипломатия жанрларында (заң, жарғы, ереже, нұсқау, т.б.) көбіне күрделі ой желісін үзіп алмай әрі ақпаратты нақты да түсінікті етіп жеткізу үшін құрмалас сөйлемдер арқылы жасалады. Ал іс қағаздары көбіне жай сөйлемдерден құрылатынын байқауға болады. Олардың құжат тіліндегі сөйлемнің бөлінбейтін, белгілі бір жағдаятта айтылатын дайын белгісі екендігі келіп шығады, іс қағаздарында жай сөйлемдердің құрылымдық, мәтін құрушы рөлі жоғары. Іс қағаздар стилінің синтаксистік зерттеумен айналысқан Б.Ж. Әбілмәжінова былай дейді: «Жай сөйлем түрлерінің құрмалас сөйлемдерге қарағанда жиі қолданылуы, іс қағаздары мәтіндерінің қалың көпшілікке түсінікті болып келуі, қабылдауға ыңғайлы болуы – оның тілінің қарапайымдылығын талап етеді. Жай сөйлем түрлерінің өзі іс қағаздар стилінде жанр ерекшеліктеріне сәйкес қабылданады. Іс қағаздар тілінде хабарлы сөйлемдер ерекше қызмет атқарады» [3, 34 б.].

Адам санасында белгілі бір жағдаятқа байланысты жеке сөздің, не сөз тіркесінің оңай жатталатыны түсінікті. Сөз тіркесі клишелерінің ресми-іскери тілде көп кездесетіндігі – мұның айғағы. Әйтсе де жоғары жиілікте қолданыла келе, тұтас сөйлемдердің дайын күйінде ойда жатталып, бірден тілімізге оралатын кездері де болады. Демек іскери мәтін клишеленген тіркестер негізінде ғана емес, клишеленген сөйлемдер негізінде де кездеседі. Сөйлем клишелері іскери клишелердің тобын құрайды. Мысалы: *Кепілхатқа менің қатысуым кезінде қол қойылды. Кепілхат (қолхат) үш дана етіп жасалады. Бір данасы нотариалдық кеңседе сақталады. Мерзімінде қайтаруға міндеттенемін. Мен үшін қол қоюға өкілетті етемін. Мен үшін қол қою құқығын беремін. Көшірме дәл. Бекітемін. Бұйырамын. Қарсы емеспін. Қолдаймын. Орындауға жіберілсін* т.б.

Олай болатын болса жоғары аталған ресми-іскери сөз тіркесі және сөйлем клишелерін толық жинастырып, жүйелеп, тіл үйренушіге оның ішінде қазақ ресми тілін үйренушіге дайын күйінде ұсынып, тілдік санасына дайын күйінде сіңірілсе, тілді оқыту үдерісін жеделдетіп, тиімділігі артары сөзсіз деп білеміз.

Әдебиеттер:

- 1 Васильева Н.С. Языковые клише и проблемы их лексикографирования (на материале русского и английского языков): автореф. дис... канд.фил.наук. – Л., 1983. – 16 с.
- 2 Пермяков Г.Л. «От поговорки до сказки» (Заметки по общей теории клише). – М., 1970.
- 3 Әбілмәжінова Б.Ж. Іс қағаздар стилінің синтаксисі: канд. дисс. – Астана, 2002. – 139 б.

STUDY COURSE AIMED AT ACQUIRING THE SKILLS OF SCIENTIFIC WRITING

Махметова Д.М., Луговская Е.И

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

The given article discusses the study course developed for the master students of the Faculty of Chemistry and Chemical Engineering. This course is aimed at developing the skills of writing scientific articles through a certain set of translation exercises. The main purpose of these exercises is to make a student's writing scientific speech similar to the writing speech of an English scientist. The main accent was made on the translation from Russian into English.

Key words: *study course, translation, scientific writing*

В статье рассматривается учебный курс, разработанный для магистрантов факультета «Химии и Химической Технологии». Основная цель данного курса - развитие навыков научного письма, посредством выполнения определенного ряда переводческих упражнений. Цель каждого упражнения - приблизить письменную научную речь студента к письменной речи английского ученого. Основной акцент был сделан на перевод с русского языка на английский язык.

Ключевые слова: *учебный курс, перевод, научное письмо*

Бұл мақалада Химия және Химиялық Технология факультетіндегі магистранттар үшін ұсынған оқыту жүйесі туралы түсініктер көрсетілген. Оқыту жүйесінің негізгі мақсаты ол әр түрлі аударма жаттығулар көмегімен ғылыми жазуы дағдыларын дамуы. Әр тілді жаттығудың ерекшеліктері талқыланады. Студенттерге бірнеше талаптар қойылады. Олардың арасында ең негізгі болып келесі дағды шығарылады. Студенттерге өзінің ғылыми жазбаша тілін ағылшын ғалымдардың жазбаша тіл дейін көтеруге керек. Орыс тілден ағылшын тілге аудармалар өте қиын болғандықтан, оларға ерекше назар салынады.

Түйін сөздер: *оқыту жүйесі, аударма, ғылыми жазуы*

What is a professional skill? It is an ability to do a certain type of actions aimed at achieving a required result which will be used then in a certain life sphere. But how can a person acquire these professional skills? It is an interesting question. To become a professionally-skilled specialist a man should acquire special qualification which will allow him/her to use the skills acquired by him/her in a right way. These skills are acquired through the educational process aimed at teaching a man to implement the knowledge gained by him/her during studies' years into a practical activity. The educational process is known to consist of two parts: theoretical and practical. The latter is of a great significance, because only that person will be considered high-qualified who will successfully use practical knowledge acquired by him/her in their future work. So the main goal of a teacher or a lecturer at university is to combine theoretical knowledge with practical experience. That's why many current study programs are oriented in developing a student's ability to find a practical application of the knowledge given to him/her by a teacher. These programs try to unite practice and theory showing that one is connected with the other. For example, a young researcher who works on a new invention must rely on some well-known theory. When lecturers develop a study

course they try to implement only those theoretical concepts due to which students will get insight into the practical role of the discipline studied by them in their future work.

The given article discusses one of the most important life skills of English language. It is a writing skill, namely, scientific writing. Nowadays, all science is international, because all important scientific innovations are made by the group of the researchers from different countries so these people need one language which could provide the most successful cooperation and the rapid achievement of the expected research results. English language has acquired the status of an international language. It is a language of science and technology; it is one of the working languages of the UN. Many international scientific journals are published in English; all scientific conferences are held in English too. Thus, such discipline as English is becoming more and more important for educational process of any level. The exchange of scientific knowledge is known to be carried out through scientific articles and letters. The scientific article is a piece of writing that contains information of a research character. It describes experimental techniques and equipment for obtaining research results, background of the problem being studied in the article, conclusions which researchers come to at the end of their study. To render all this information scientists use various language means. They select them based on their visual associations, for example: wrinkled flame - сморщенное пламя which means the flame which reduces, or graphite rose - графитовая роза, which means the particle that reminds the rose by its appearance. Such kind of things can be problem for the target audience especially if a person is not an English speaker. English language, as a distinct of Russian, is a polysemantic language. Also it is a language which creates authors' occasional words. These are words with a contextual meaning. The vivid example of such kind of word is a word «wrinkling». The direct translation of this word is сморщенный. But for the Russian speaker the word combination «сморщенное пламя» may be not understandable. As this word combination was created based on the experimental observations of the author of the article. This scientist decided to name this flame like that because it reminded him the process of skin aging. The word «wrinkling» is an occasional word; it is a word with an additional meaning «reducing» which is valid only in the combination with the English word «flame». It is one of the problems of English scientific style. The second problem is that one Russian word can have more than two translation equivalents in English. As experience shows in such cases many specialists of non-linguistic specialties prefer to use computer translation programs like Google translator, Prompt. These programs can't guarantee you good results. They do only machine translation. They use the first word without thinking if this word suitable for the given context or not. The advantage of these computer programs is that they can provide a customer with a rapid result. For instance, many computer programs translate the Russian word combination «выделение энергии» as «energy isolation» while according to the rules of English scientific style it should be translated as «energy release». These programs are used not only by the specialists of non-linguistic

professions but also teachers and translators. They use it, as it has been said before, for facilitating translation work. That's why it is necessary to develop such courses on Practical translation and English that would teach a person of a non-linguistic profession how to cope with translation problems. For example, earlier many scientists used the English word «to receive» as a translation equivalent for the Russian word «получать» [1, 136]. It was a huge mistake because the word «to receive» is used in the contexts concerning money, educational degree, newspapers, and letters. When it is said about results or substances it is necessary to use the English word «to obtain». There is an example of other mistake which is often – met in the article of non-English speakers. It is connected with the passive voice. Let's consider this Russian sentence:

Было доказано, что эти вещества не взаимодействуют друг с другом.

Below we have given two variants of the translation of this sentence.

Variant 1: It was proven that these substances don't interact with each other.

Variant 2: These substances were proven not to interact with each other.

The first variant is done by Google translator. It is a wrong variant. The second variant is done by the translator which is right. The rightness of the second variant is explained by the fact that English is a compressed language; it is a language of compressed phrases and sentences, while Russian is an extended language which likes using long sentences. Unfortunately not all modern manuals and textbooks on English and Practice of translation contain this information. Also not all syllabuses on Practice of translation and Scientific Language include such linguistic phenomena, especially it concerns the courses elaborated for the students of non-linguistic professions. The knowledge of these linguistic phenomena is very important for them. It is closely connected with their future activity, namely the writing of scientific articles.

We have developed the special linguistic course aimed at improving the professional skills of scientific writing. We developed this course based on practical translation experience and the theory of scientific –technical translation. But for our course we used only those linguistic phenomena which were fixed by us in the modern scientific articles. For example, our course considers scientific lexical collocations, participle constructions, attributive chains, attributive chains with a hyphen and etc. We have made an accent on the practical side. This course was initially developed for the lecturers of the faculty of Chemistry and Chemical Engineering who deliver lectures in English. The main strategy chosen by us was the pedagogical principle: «from simple to difficult». The aim of our course was being achieved through doing translation exercises from Russian into English. We decided to use this technique from the first lesson to demonstrate how the given language constructions worked in translation. Our goal was also to show the cases of using these constructions in translation from Russian into English. When the students were translating these constructions into English they were able to get insight into the translation of these constructions from English into Russian. They were able to grasp the difference between Russian scientific style and

English scientific style. Below we have given examples of the lessons from our course:

Lesson 1

When, While, + Ving or When, If + V₃ (V_{ed})

When, While, + Ving

Выполняя свой эксперимент, он получил несколько новых веществ. – **When (While) carrying out his experiment** he obtained a few new substances.

При разработке нового метода мы опираемся на старые. – **When developing a new method** we use the old ones.

When, If + V₃ (V_{ed})

При обработке это вещество меняет свой цвет.

1. When (If) this substances is treated it changes its color.
2. When (If) being treated this substances changes its color.
3. When (If) treated this substance changes its color.

Gerund as a subject

Разработка нового метода - хлопотная работа. – **Developing a new method** is a laborious work.

Practical tasks

При перемешивании смеси не наблюдалось повышения температуры.

Определение дипольных моментов должно быть весьма надежным.

Принимая участие в дискуссии, он выдвинул свою идею [2, 244].

Lesson 2

Impersonal Passive Constructions

Считается, что это вещество обладает высокой реакционной способностью. – This substance is considered to have a high reactivity.

Present: Предполагается, что это вещество реагирует при температуре 600 °C . - This substance is assumed to react at 600 ° C.

Past: Предполагается, что это вещество реагировало при температуре 600 °C . - This substance is assumed to have reacted at 600 ° C.

We use the structure: To + have + V₃ (V_{ed}) when we want to emphasize that the action took place in the past.

Present		Past	
Active Form	Passive Form	Active Form	Passive form
To do	To be done	To have done	To have been done

Examples: Active Form

Present: Было доказано что эти вещества не реагирует друг с другом при высоких температурах. – These substances were proved not **to react** with each other at high temperatures.

Past: Установлено, что эти свойства изменились при повышении давления. – These properties were found out **to have changed** with (when) increasing pressure.

Passive Form

Present: Считается, что этот метод части **используется** при получении новых веществ. – This method is considered to **be used** when obtaining new substances.

Past: Было показано, что эти вещества **были получены** при разных температурах. – These substances were shown to **have been obtained** at various temperatures.

Practical tasks

1. Было доказано, что это вещество влияло на общий выход.
2. Полагали, что данное соединение не реагирует с оксидом ртути.
3. Было установлено, что эта реакция протекает при низкой температуре.
4. Пришли к выводу, что по своему поведению эти реакции похожи [2, 233].

As the examples of the lesson show all exercises consist of the sentences which are similar to the sentences given in the theoretical part as examples. It allows a student to easily understand how to use the given linguistic phenomenon in translation practice. This course was also used in the study process of the master students of the specialty: Chemical Engineering of Organic Substances, Research Chemistry and Chemical Engineering of Inorganic Substances. Such kind of practical courses can help to develop scientific writing skills because they cover the grammatical structures and lexical means frequently-used in scientific articles and monographs.

Литература:

- 1 Махметова Д.М. Случаи лексико-семантической интерференции при переводе информативного текста химической отрасли. // Хабаршы. Вестник. Серия филологическая. – 2008 – №7 (115). – Алматы: Қазақ университеті. – 133 – 138 с.
- 2 Пумпянский А.Л. Упражнения по переводу научной и технической литературы с английского на русский и с русского на английский. – Мн.: ООО «Попури», 1997 – 400 с.

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Мукаева А.У., Шоланбаева А.Б.

*Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби; курсы английского языка
«Citizen of the World»*

Мақала шет тілін оқытуда интерактивтік әдісті заманауи техникалық байланыс құралдарды қолдану мүмкіншілігі туралы қарастыруда.

Тірек сөздер: интерактивті әдістер, өзіндік жұмыс, смартфон

Статья посвящена вопросу о возможностях применения современных средств связи в качестве интерактивных методов обучения иностранным языкам.

Ключевые слова: интерактивные методы, интеракция, самостоятельность, смартфон

The article is dedicated to the question of modern technologies potential as interactive methods of teaching foreign languages.

Key words: interactive methods; interactions, self activity, smartphone

Государственный образовательный стандарт предъявляет высокие требования к современному студенту и школьнику. Короткие сроки, большой объём информации и высокие требования к знаниям и умениям учащегося – всё это современные условия образовательного процесса[1;2]. Для удовлетворения таких высоких запросов необходимы новые подходы к организации учебного процесса. Поэтому сегодня в методике преподавания иностранных языков наметилась тенденция к переходу от коммуникативного подхода к его разновидности – интерактивному. Суть интерактивного обучения состоит в том, что учебный процесс организован таким образом, что практически все учащиеся оказываются вовлечёнными в процесс познания, они имеют возможность понимать и рефлексировать по поводу того, что они знают и думают. Совместная деятельность учащихся в процессе познания, освоения учебного материала означает, что каждый вносит свой особый индивидуальный вклад, идёт обмен знаниями, идеями, способами деятельности. Причём, происходит это в атмосфере доброжелательности и взаимной поддержки, что позволяет не только получать новое знание, но и развивает саму познавательную деятельность и навыки взаимодействия. Интерактивное обучение исключает доминирование как одного выступающего, так и одного мнения над другим. В ходе диалогового обучения учащиеся учатся критически мыслить, решать сложные проблемы на основе анализа обстоятельств и соответствующей информации, взвешивать альтернативные мнения, принимать продуманные решения, участвовать в дискуссиях, общаться с другими людьми. Для этого на занятиях организуются индивидуальная, парная и групповая работа. Роль преподавателя сводится к направлению деятельности учащихся на достижение целей занятия.

На сегодняшний день перед преподавателями иностранного языка остро стоит проблема поиска путей повышения познавательного интереса студентов к изучению языка, укрепления их положительной мотивации в учении. Одной из возможностей решения данной проблемы является использование технологии интерактивного обучения. Технологию интерактивного обучения можно определить как *совокупность способов целенаправленного усиленного межсубъектного взаимодействия педагога и учащихся, последовательная реализация которых создает оптимальные условия для их развития.*

Ключевым понятием, определяющим смысл интерактивных методов, является «взаимодействие». Взаимодействие понимается как непосредственная межличностная коммуникация, важнейшей особенностью которой признается способность человека «принимать роль другого», представлять, как его воспринимает партнер по общению или группа, и соответственно интерпретировать ситуацию и конструировать собственные действия.

Педагогическое взаимодействие — это обмен деятельности между педагогом и учащимися, в котором деятельность одного обуславливает деятельность других.

Интерактивное педагогическое взаимодействие характеризуется высокой степенью интенсивности общения его участников, их коммуникации, обмена деятельностью, сменой и разнообразием их видов, форм и приемов, целенаправленной рефлексией участниками своей деятельности и состоявшегося взаимодействия. Интерактивное педагогическое взаимодействие, реализация интерактивных педагогических методов направлены на изменение, совершенствование моделей поведения и деятельности участников педагогического процесса. [2; 15]

Ведущими признаками и инструментами интерактивного педагогического взаимодействия являются: *полилог, диалог, мыследеятельность, смыслотворчество, межсубъектные отношения, свобода выбора, создание ситуации успеха, позитивность и оптимистичность оценивания, рефлексия и др.*

Интерактивные методы можно классифицировать по их ведущей функции в педагогическом взаимодействии на методы:

- создание благоприятной атмосферы, организации коммуникации;
- организация обмена деятельностью;
- организация мыследеятельности;
- организация смыслотворчества;
- организация рефлексивной деятельности.

Использование интерактивных методов в педагогическом процессе побуждает преподавателя к постоянному творчеству, совершенствованию, изменению, профессиональному и личностному росту, развитию. Технология интерактивного обучения может быть технологической характеристикой отдельного занятия, внеаудиторного мероприятия. В то же время в интерактивном режиме можно проводить серию или одно занятие, семинары по преподаваемой учебной дисциплине.

В нашей практике преподавания французского и английского языков мы используем достаточно активно интерактивные методы обучения с использованием интернет-технологий для организации самостоятельной подготовки заданий по домашнему чтению, по практике устной речи и речевого общения. В условиях, когда для групп с небольшим количеством студентов, изучающих иностранный язык, не всегда предоставляется возможность больших аудиторий с полным комплектом компьютерной техники, мы стараемся активно использовать такой технологический ресурс как смартфон. В наше время почти все студенты используют в своей повседневной жизни смартфон как одну из наиболее практичных новинок современной мобильной связи. Учитывая данный фактор, можно осуществлять в более эффективной форме взаимосвязь преподавателя и студентов при организации самостоятельной подготовки заданий, например, по домашнему чтению, через приложение «Wats app». Для этого преподаватель должен создать, загрузить нужное приложение на свой телефон, а затем создать группу в данной программе. Те или иные треки с аудиотекстами как по домашнему чтению, так и с диалогами или тренировочными упражнениями из учебников, отсылаются на смартфоны

студентов. Все, что нужно преподавателю – это вовремя загрузить из Интернета на собственный смартфон необходимые материалы. В настоящее время можно бесплатно скачивать аудиокниги на любом иностранном языке через программу Torrent с сайта Rutracker.org. Для этого необходимо зарегистрироваться на этом сайте, там мало рекламы и торренты в основном не защищены.

Смартфон можно также активно применять при использовании песен как один из наиболее эффективных методов совершенствования аудитивных навыков и обогащения разговорной лексики. Для того, чтобы скачать выбранную песню, нужно быть зарегистрированным в VK, а затем, через специальное приложение vk music and video найти и загрузить нужную песню. Преподаватель имеет возможность выложить выбранную им песню на WhatsApp. Благодаря смартфонам студенты могут в любой ситуации, где бы они не находились, слушать то или иное конкретное задание преподавателя с прилагаемым материалом. Этот факт очень важен, учитывая интенсивный ритм жизни студентов в большом городе. Кроме того, смартфоны нужно использовать как способ личностно-ориентированного обучения иностранному языку. В этих целях им рекомендуются различные обучающие приложения. Например: Полиглот (французский язык), «French light», «French numbers». В настоящее время существует большой набор, которые можно найти в Google market, если это смартфон на основе программы «Android» или же в Apple Store, если это айфон. Преподаватель может индивидуально подобрать для каждого студента дополнительный источник для самостоятельной работы по той или иной лексико-грамматической тематике. Конечно же, всё это возможно при наличии интернета на телефоне (WiFi или 3G) и самого смартфона.

Такая форма взаимодействия преподавателя и студента предоставляет большой простор для более эффективного личностно-ориентированного подхода к обучению студентов иностранному языку, существенно экономит и время, и бумагу, а также вызывает интерес у обучаемых к использованию современных интернет-технологий. Весь используемый материал находится на сотке и нет необходимости во флэшках, CD дисках и т.д.

Применение информационно-коммуникационных технологий в процессе обучения иностранному языку как главного способа развития самостоятельной познавательной деятельности становится всё более актуальным и важным. Здесь играют роль не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения, связанный, прежде всего, с мыслительными операциями анализа, синтеза, абстрагирования, идентификации, сравнения, сопоставления. Одним из новых требований, предъявляемых к обучению иностранным языкам, является использование интернет-ресурсов. Интерактивный подход в виртуальном пространстве служит одним из средств достижения коммуникативной цели на занятии.

Используя интерактивный подход к обучению иностранному языку, можно оптимизировать процесс овладения навыками базового иноязычного общения и сделать его более эффективным.

Применение современных средств связи таких, как например, смартфон, в качестве интерактивного метода в педагогическом процессе побуждает преподавателя к постоянному творчеству, совершенствованию, изменению, профессиональному и личностному росту, развитию. Знакомясь с тем или иным интерактивным методом, преподаватель определяет его педагогические возможности, идентифицирует с индивидуальными особенностями учащихся, определяет стратегию личностно-ориентированного подхода в обучении иностранному языку. И эта инновационная деятельность не оставляет педагога, пока он осознает, что интерактивные методы обучения являются действенным педагогическим средством, а использование в педагогическом процессе современных технологий интерактивного обучения - необходимое условие оптимального развития и тех, кто учится, и тех, кто учит.

Литература:

1 interaktivnye_metody_obucheniya.docx

2 Кашлев С. С. Технология интерактивного обучения. – Мн.: Белорусский верасень, 2005. – 176 с.;

DIALOGICAL TECHNIQUES OF COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING

*Мустафина Г.К., Никамбаева С.С., Сулейманова С.А.
Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби*

Данная статья посвящена проблеме развития коммуникативной компетенции обучаемых посредством использования диалогов на уроках английского языка. Повышение качества образования – одна из актуальных проблем для всего мирового сообщества. И одной из основных целей обучения иностранному языку является коммуникативная компетентность, которая рассматривается как способность человека действовать в конкретной жизненной ситуации, выстраивать общение и взаимодействие с другими людьми.

The given article deals with some helpful techniques of formation of the communicative competence of students through dialogues. Improvement of education is one of the actual problems of the global community and, accordingly, one of the main goals of foreign language teaching nowadays is communicative competence, which is regarded as an ability to act in a particular life situation, to build communication and interaction with others.

Key words: *communicative competence, fluency, dialogical techniques, confidence.*

The necessity of the English language is the spirit of the time. The goal of language teaching is therefore teaching students to communicate in the language they are learning so that they can use it successfully to fulfill, a variety of tasks.

Thus, fluency and confidence are absolutely indispensable goals in language learning. There is no sense knowing a lot about the language if you can't use it.

In most secondary schools the teacher is in the center of the class; the students are only listeners. As a result, many language learners may know rules of grammar and lists of vocabulary but can't actually use this language to communicate when they want to.

To overcome the barriers to effective communication, a teacher should constantly look for strategies and techniques to activate students' participation and encourage their feedback; he/she can motivate them to use a foreign language as a means of communication. Thereupon, we consider that one of the effective tools of developing speaking skills is dialogues. By dialogues we do not mean simply those in plays, but those usually found between two or more persons in a situation, and not necessarily read aloud from a script. Dialogue can take a number of forms in the actual communication, and in the purposes to which it might be directed. Johnson, K. and Morrow K. have discussed the forms of inquiry, conversation, instruction, and debate as a variety of types of dialogical engagement. [1, p.125].

Inquiry involves a co- investigation of a question, the resolution of a disagreement, the formulation of a compromise, all as ways of addressing a specific problem to be solved or answered.

Conversation involves a more open-ended discussion in which the aim of intersubjective understanding, rather than the answering of any specific question or problem, is foremost.

Instruction involves an intentional process in which a teacher 'leads' a student, through questioning and guidance, to formulating certain answers or understandings.

Debate involves an exchange less about reaching agreement, or finding common answers, to testing positions through an agonistic engagement for and against other positions; it may include a process of problematizing even the terms of discussion themselves. The aim is that alternative points of view can each be clarified and strengthened through such an engagement.

In the given article we suggest some dialogical techniques helping the teacher to develop the students' ability to speak and to use English appropriately inside and outside the classroom.

Dialogical techniques of communicative language teaching

Communicative language teaching is that encourages students to communicate real meaning as a way of learning, and which emphasizes language use, especially through concentrating on language functions.

Communicative techniques and activities are those where students use and activate language to communicate real meaning, rather than just practising language. Good speaking activities can and should be extremely engaging for the students.

If they are all participating fully – and if the teacher has set up the activity properly and can then give sympathetic and useful feedback – they will get tremendous satisfaction from it.

We need to be clear that the kinds of speaking activities we are looking at in our article are not the same as controlled language practice, where, for example,

students say a lot of sentences using a particular piece of grammar or a particular function. The kind of speaking we are talking about here almost involves the activate element. This element describes activities which are designed to get students using language as freely and communicatively as they can. Here we suggest samples of such dialogical techniques of communicative language teaching.

1. *Information gap*

Language students should be involved in as many situations as possible where one of them has some information and another doesn't, but has to get it- in other words, situations containing an information gap between the participants.

Johnson, K. and Morrow K. recognized the value of information gap activities in the language classroom, calling the concept "one of the most fundamental in the whole area of communicative teaching". [1, p 310]

Without information gap practice classroom activities will be mechanical and artificial. One of the types of information gap activity is a communicative drill, that is, "one in which the type of response is controlled but the student provides his or her own content or information".

In communicative drills the teacher controls the learners' speech primarily by ensuring that they produce short utterances. The example of communicative drill is *True answers*. Unlike typical substitution drills, these questions are related to the students' life.

For example, after modeling a sentence, such as "My father is a doctor", the teacher asks students to construct similar sentences, in this case, truthfully stating the occupation of someone in their family.

Unlike teacher initiated display questions, which do not reflect real life language use, information gap activities have genuine communicative value.

2. *The use of paraphrasing, reported speech, question formation, concept-checking.*

Developing students' ability of paraphrasing, learning how to structure questions allows giving talking time to the students.

Moreover, students should be cognizant of the implications of the lesson and understand the instructions they are given to complete a task.

Here is where concept- checking becomes important in the language classroom.

3. *Elicited dialogues*

These are short dialogues (four to ten lines) which contain a number of examples of specific items to be practiced. Using dialogue places these items in a typical or useful context, integrating practice of newer grammar with practice of items previously studied, social English expressions and pronunciation.

The students will get many chances to repeat the dialogues in class and thus increase their familiarity with these items. They are often an amusing and enjoyable way to enable oral practice of language.

4. *One sided dialogues*

One more important aspect of language learning which again is often neglected is training students to listen effectively. In most cases listening comprehension exercises are fairly passive activities and all too often removed from reality.

As a result, students find difficulty in communicating outside the classroom. To overcome this problem we suggest the activity called one sided dialogue in which students read a dialogue together but can only see their own part, which usually includes opportunities for the student to make his or her own responses.

By removing what the other speaker is going to say the student is immediately forced into a situation where he or she not only has to but wants to listen intensively in order to be able to talk to the other person – which is, after all, the situation he or she is going to be in when he or she leaves the comparative safety of the classroom.

Here we present the activities successfully used in our English classes:

Activity I Elicited dialogues

These are short dialogues (four to ten lines) which contain a number of examples of specific items to be practiced. Using dialogue places these items in a typical or useful context, integrating practice of newer grammar with practice of items previously studied, social English expressions and pronunciation. The students will get many chances to repeat the dialogues in class and thus increase their familiarity with these items. They are often an amusing and enjoyable way to enable oral practice of language. The procedure is as follows:

Step I Before the class

Write a short dialogue. E.g. during the school practice we taught the structure *It's too + adjective + to + verb* (e.g. *It's too hot to drink*). So, I made a short dialogue, set in a specific situation that included a few examples of this language term. For example:

Lazy boyfriend on sofa; a girlfriend in doorway.

Girl: Could you help me, Mike?

Boy: What do you want?

Girl: Bring me that suitcase, please.

Boy: Oh, I'm too tired!

Girl: *It's too heavy for me to carry.*

Boy: (*trying and failing*) and *it's too heavy for me too!* What's in it?

Girl: Your birthday present!

Step II In class

1. Use board pictures (or some other way) to establish the context and the characters very clearly.

2. By using mime, gestures, questions or picture cues, try to elicit from the students each line of the dialogue you have prepared. The aim is to get them to produce as much of it as possible.

3. When the students say sentences in response to the eliciting, you need to select a suitable one, correcting it if necessary.

4. You must now establish this line of dialogue (i.e. every student in the class needs to be able to say it and remember it). This will probably be done through

choral and individual drilling and correction; the students are given lots of chances to repeat it, with you helping them to say it fluently and accurately with the best possible pronunciation (especially intonation!). You can help the students remember the dialogue by drawing up simple cue pictures on the board (e.g. a hand trying to pick up the suitcase).

Step III Follow on activities

When the dialogue is complete, follow-on activities could include writing it out, acting it out, continuing it, etc.

Activity II Information gap dialogue

Language students should be involved in as many situations as possible where one of them has some information and another doesn't, but has to get it - in other words, situations containing an information gap between the participants. The example of information gap activity is a communicative drill, that is, "one in which the type of response is controlled but the student provides his or her own content or information". In communicative drills the teacher controls the learners' speech primarily by ensuring that they produce short utterances. Here are three suggestions:

1. Practical situations

Students can practice requesting and providing information in situations such as asking for directions in a city and ordering meals in a café. For example, after mechanically drilling the question-answer pattern "Where is ....? It is ....." and prepositions of location, students work in pairs, with one asking for directions to a specific location and the other giving directions according to a map:

Student 1: Excuse me, where is the bank?

Student 2: It's opposite the post office.

Student 1: Excuse me, where is the book store?

Student 2: It's next to the theatre.

2. Guessing games

Students can do guessing activities, e.g. one student chooses a famous person, and the others ask yes-no questions until the identity of the person is determined. Or the student draws a picture of a fruit or object and turns it over on the desk; the partner guesses what the item is by asking, "Do you have a ....?" Until the correct answer is found.

3. True answers

Unlike typical substitution drills, these questions are related to the student's life. For example, after modeling a sentence, such as "My father is a doctor", the teacher asks students to construct similar sentences, in this case, truthfully stating the occupation of someone in their family. If the class is noisy, the teacher can ask: "What are you talking about?", "Why are you not listening?", and "What are you laughing at?"

Activity III One sided dialogues

An example of a one- sided dialogue is

At a restaurant

Task to the students: Read the following dialogue with your partner. Unfortunately, you can only see your part, so you will have to listen very carefully to what your partner says. Use the menu given. Before starting, read through your part to get an idea of what the dialogue is all about.

You: It's a nice restaurant, don't you think?

Your partner: .....

You: No, not really. What about you?

Your partner: .....

You: Oh, I see. Now, let's have a look at the menu. (*slight pause*)

What would you like to start with?

Your partner: .....

You: Yes, I think I'll have the same. No, on second thoughts. I'll have ..... (*name a dish*).

Your partner: .....

You: Well, I don't like ..... (*repeat dish*) very much, actually. I'd prefer ..... (*name another dish*). I had it last time I was here and it was really delicious.

Your partner: .....

You: Yes, good. And what about some vegetables with the meal?

Your partner: .....

You: Yes, let's see. (*slight pause*) I think I'll have ..... (*name two vegetables*)

Your partner: .....

You: Right. Now, where's the waiter?

Undoubtedly, in activities for developing speaking skills through dialogues learners feel less worried about speaking, less under pressure, less nervous about trying things out. It gives our students both the desire to communicate and a purpose which involved them in a varied use of language.

Literature:

1 Johnson, K. and Morrow K "Communication in the classroom" – London: Longman, 1999 p. 305- 315

2 Mustafina G.K. "Communicative language teaching in Business English classroom "– Republican scientific and theoretical conference "Innovative technologies in foreign language teaching" KazNU, Almaty, 2011p. 83-87

3 Christensen J.A., Bell K.L. "Building English Skills" – Oxford University Press, 1997. p.391

ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДОВ ДЛЯ АКТИВИЗАЦИИ УСТНОЙ РЕЧИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ДЕЛОВОМУ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Окушева Г.Т., Мулдагалиева А.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В статье рассматриваются вопросы применения современных технологий для активизации устной речи при обучении профессионально-ориентированному иностранному языку. К ним можно отнести такие виды работы как проектный метод, презентация, case study, конференция, круглый стол, дебаты. Все эти виды работы

относятся к методу обучения в сотрудничестве и позволяют создать условия для активизации речевой и познавательной деятельности.

Ключевые слова проектный метод, презентация, case study, конференция, круглый стол, дебаты, критическое мышление, проблемный подход.

Мақалада шетел тілі оқыту үдерісінде ауызекі сөйлеу дағдыларын дамыту мақсатында алдыңғы қатарлы технологияларды қолдану әдістері қарастырылады. Олар: жоба әдісі, презентация даярлау, кейс стади, конференция өткізу, дөңгелек стол және дебаттар даярлау. Бұл аталған әдістемелер студенттердің командада жұмыс істеу дағдыларын дамытады, ауызекі сөйлеуге деген және когнитивтік қызығушылықты арттырады.

The paper considers the application of modern technologies for development of oral skills in teaching professional foreign languages. They are project method, preparing presentations, case study, holding conferences, round table discussion and debates. All these techniques effectively encourage students' team work spirit, facilitate speech and cognitive activities.

Современный подход к обучению иностранным языкам существенно отличается от прежних времен. Этот процесс не ограничивается освоением новой информации и суммы знаний студентом или передачей этих знаний преподавателем. Здесь, в первую очередь, ставится задача выработки навыков и умений, а также компетенций, способствующих эффективному применению полученных знаний.

Методика преподавания иностранных языков, ориентированная на коммуникативный подход, является той областью науки, где наряду с традиционными методами, применяются новые образовательные модели. Поскольку преподаватель работает с самой активной частью общества – молодежью, для которых все новое гораздо интереснее и актуальнее, необходимо использовать современные технологии. К ним можно отнести такие виды работы как проектный метод, презентация проектов, case study, конференция, круглый стол, дебаты и т.д.

Все эти виды работы относятся к методу обучения в сотрудничестве и позволяют создать условия для активизации речевой и познавательной деятельности. В англоязычной литературе этот метод называется 'student team learning' (обучение в команде), где уделяется особое внимание «групповым целям» (team goals) и успеху всей группы (team success).

Среди наиболее эффективных способов активизации речевой деятельности студентов при обучении деловому английскому языку является проектная работа, при которой студенты сами планируют, разрабатывают, защищают свой проект, активно участвуя в творческом процессе. Проектный метод, известный также как 'метод проблем', был разработан в США в 20-х годах прошлого века Дж. Дьюи, а также и В.Х. Килпатриком [1]. Целью проектной методики являются повышение мотивации к изучению иностранного языка, применение приобретённых компетенций, развитие речевых навыков и умений.

Как правило, проектная работа планируется в силлабусе, студенты получают это задание в начале семестра и сдают в конце семестра в виде презентации. Это может быть презентация собственной компании, обычно работающей в сфере малого бизнеса, собственного продукта или оказываемой услуги. Для магистрантов может быть задание презентовать развивающиеся предприятия или отрасли экономики Казахстана. Каждая презентация оценивается студентами, для чего им раздаются assessment sheets (оценочные листы) с такими пунктами как: Does it meet the aim? Is it interesting and designed properly? Was there conclusion and suggestions? Was the speech clear and loud? Was language fluent and accurate? Was there enough eye contact? и т.д. Прослушав презентацию и заполнив оценочный лист, студенты должны высказать свое мнение по каждому выступлению. Подобная работа помогает им не только разрабатывать проект совместными усилиями, но и развивать критическое мышление, анализируя работы других.

Одним из способов активизации полученных знаний и умений является такой вид работы как конференция. В течение ряда лет нами проводятся конференции на английском языке для магистрантов и бакалавров. Целью подобных мероприятий является развитие коммуникативных компетенций, навыков презентации докладов, обмена мнениями, критического мышления. На начальном этапе выбирается тема конференции, которая представляется для рассмотрения коллегам и студентам. Как правило, это такие актуальные вопросы, интересующие все общество, как охрана окружающей среды, перспективы зеленой экономики, инновации в образовании и науке. За последние годы были предложены для обсуждения такие актуальные темы как: «Economic and Legal Formation of Kazakhstan for 20 Years of Independence», «Protection of the Environment in Kazakhstan: Current Situation and Perspectives», «Perspectives of Green Economy in the Republic of Kazakhstan», “Innovations in Education and Science”. Далее студенты, изъявившие желание участвовать в конференции, работают с преподавателями над материалом докладов, готовят презентации и выступление на английском языке. Наиболее интересные доклады вызывают много вопросов и бурное обсуждение. В ситуации свободного обсуждения студенты задают вопросы, спорят и выражают свое мнение. Очевидно, что подготовка и выступление магистрантов и студентов на конференциях является, прежде всего, хорошим опытом публичных выступлений, поиска материала и чтения научной литературы на английском языке, стимулирует интерес к исследовательской работе.

Еще одним из эффективных способов организации процесса творческого обучения является case study или метод конкретных ситуаций, основанный на так называемом task based approach – проблемном подходе.

Как отмечается в литературе, «метод case-study наиболее широко используется в обучении экономике и бизнес-наукам за рубежом. Впервые он был применен в учебном процессе в школе права Гарвардского университета в 1870 году преподавателями Dr. Copeland, J.A. Erskine, M.R. Leenders, L. A.

Mauffette-Leenders, R. Merry. Сегодня метод case-study завоевал ведущие позиции в обучении, активно используется в зарубежной практике бизнес-образования и считается одним из самых эффективных способов обучения студентов навыкам решения типичных проблем» [2].

Целью данного метода является совместное обсуждение, анализ и выработка практических решений предложенных проблем в учебной среде. Применение этого метода направлено на расширение познавательных и творческих способностей студентов, а также возможность развивать командный дух, навыки командной работы, что является в современном мире одним из важнейших требований к достижению успеха.

При обучении иностранным языкам этот метод является одним из наиболее эффективных способов развития коммуникативных компетенций, активизации устной и письменной речи. Данный подход весьма популярен в современной методике преподавания иностранных языков во всем мире. Под 'заданием' или 'задачей' в этом случае подразумевается длительная речевая деятельность, первостепенной целью которой является достижение конкретного результата. Задания, как правило, включают в себя обсуждение, споры, интервью, рассуждения, рассказ, беседу и совместную выработку решения проблемы. Суть данного подхода заключается в следующем:

- Case study рассматривается как завершение, заключительная часть работы над совершенствованием речевых навыков, а не возможность практики конкретного языкового материала. Она должна быть по-настоящему мотивированной и соответствовать реалиям жизни.

- В центре внимания при изучении раздела или темы находится выполнение именно этих задач, а не эпизодическая речевая деятельность. С этой целью большая часть языкового материала, изучаемого в определенном разделе, связана с этими задачами, и студенты постепенно, шаг за шагом готовятся к выполнению этих задач, осваивая необходимые лексические, грамматические, речевые навыки через серию упражнений, чтобы не испытывать затруднений при обсуждении ситуаций. Такая работа дает возможность студентам максимально эффективно использовать в своей устной и письменной речи уже усвоенный в предыдущих разделах материал и развивать дальше не только коммуникативную, но и прагматическую, межкультурную и социокультурную компетенции.

Так, например, в учебном комплексе 'Market Leader' всех уровней, используемом для обучения профессионально-ориентированному английскому языку на экономических специальностях, каждый раздел заканчивается case study, который завершает изучение темы раздела. Поскольку данный комплекс разработан для обучения английскому языку для специальных целей, а именно, Business English, все темы основаны на реальных проблемах или ситуациях, связанных с бизнесом. Основная цель case study - вовлечь как можно больше студентов в процесс решения задач и поощрять их к активной коммуникативной деятельности. При этом

студенты применяют те языковые и коммуникативные навыки и умения, которые они приобрели, работая над каждым разделом.

Например, в комплексе “New Market Leader” уровень Upper-Intermediate при работе над темой “Team building” обсуждается ситуация, связанная с приходом в компанию нового коммерческого директора, в задачу которого входит повышение продаж. Однако сложившаяся в компании атмосфера взаимного неприятия не позволяет выполнять работу эффективно. Студенты получают свои ролевые карточки и, внимательно ознакомившись с историей вопроса, должны обсудить в группах по 4 человека возможные варианты решения проблемы создания дружной, эффективной команды, а затем выработать общие рекомендации по улучшению обстановки и меры по повышению продаж. Письменная часть работы заключается в написании письма на имя коммерческого директора с предложением мер по решению проблемы [3].

Таким образом, все студенты вовлечены в совместную работу и вносят посильный вклад в совместный проект. Поскольку перед каждым студентом ставится конкретная задача, члены группы активно участвуют в обсуждении и разработке планов и презентаций. В процессе работы языковой аспект отходит на второй план. Забывая о том, что они могут сделать ошибки в речи, студенты преодолевают психологический барьер, и их речь на иностранном языке становится гораздо свободнее. Подобные задания помогают студентам раскрепоститься и думать, в первую очередь о том, *что* говорить, а не *как* говорить. В то же время, студенты учатся выражать свое мнение и взгляды, мыслить критически и творчески решать проблемы.

При использовании данного метода очень важно учитывать индивидуальные особенности студентов, необходим индивидуальный подход к каждому. Это объясняется тем, что при обсуждении одни студенты активно включаются в работу, высказывают свое мнение, не ожидая, когда их спросят. Другие студенты предпочитают прежде подумать и сформулировать свои мысли, прежде чем высказать их. Это не значит, что они хуже знают материал или боятся говорить. Здесь играют роль психологические особенности их характера. Как правило, их суждения более глубокие и всесторонние, поэтому требуется некоторое время, чтобы они собрались с мыслями и высказались.

Для успешного выполнения творческих заданий необходимо осуществление следующих условий:

- вовлекать всех студентов в работу на каждом этапе;
- учитывать индивидуальные особенности студентов, применяя дифференцированный подход;
- использовать знания студентов в области их специальности и других областей, а также их жизненный опыт;
- инструкции перед началом выполнения заданий должны быть представлены ясным четким языком;
- поставленные цели и задачи должны быть понятны каждому студенту;

- рекомендуется краткий обзор и повторение языковых и коммуникативных навыков, пройденных в данном разделе, чтобы студенты активно использовали их при выполнении заданий;
- анализ ошибок в речи можно провести в конце урока, ведя запись наиболее типичных ошибок. Ошибки должны исправляться в конструктивной форме;
- необходимо дать студентам возможность самостоятельно делать выводы и рекомендации;
- рекомендуется поощрять творческий подход при решении проблем.

Эти виды работ выполняются нами регулярно в группах 1-го курса бакалавриата, а также в магистратуре в соответствии с рабочей учебной программой. Практика устной и письменной речи при изучении профессионально-ориентированного английского языка требует от студентов определенных знаний и опыта в области специальности, так как без этого не получится осознанного, компетентного обсуждения и решения задач. Поэтому такой вид работы наиболее успешно проводится со студентами старших курсов, имеющих определенный багаж знаний и жизненного опыта для активного участия в обсуждении задач.

Что касается 1-го курса, дисциплина «Профессионально-ориентированный иностранный язык» преподается в 1-м семестре, и на нее запланировано лишь три кредита. Опыт показывает, что первокурсники, которые только окончили школу, имеют слабое представление о своих специальностях и им трудно рассуждать на профессиональные темы. Кроме того, по результатам тестирования 70% студентов попадают в начинающие и смешанные группы. Такой подход, к сожалению, не дает возможности студентам успешно освоить профессиональный язык. Поэтому мы считаем, что изучение делового английского языка следует продолжить на старших курсах.

Тем не менее, практика показывает, что применение современных технологий привлекает студентов, пробуждая в них интерес к изучаемому языку, помогают студентам преодолеть психологические барьеры и активизировать их речь на иностранном языке.

Кроме того, студенты учатся работать в команде, когда решения должны приниматься коллективно, и каждый отвечает за результат. Ведь современные ученые утверждают, что успехов добиваются те, кто умеет работать в команде, и конкуренция должна быть не друг с другом, а между командами. При совместном обсуждении практических ситуаций, когда необходимо предоставить обоснованное решение, каждый студент выражает свое мнение и старается аргументировать свои высказывания фактами. Это способствует развитию у обучающихся таких важных навыков, как самостоятельное критическое мышление, умение слышать другое мнение и учитывать альтернативную точку зрения, а также развитию речи на иностранном языке и достижению коммуникативных компетенций.

Литература:

1 Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка. Иностранные языки в школе – № 2,3 – 2000.

2 Долгоруков А. «Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения». <http://www.vshu.ru/lections>.

3 D. Cotton, D. Falvey, S. Kent. New Market Leader Upper-Intermediate. Pearson, Longman, 2010.

БИОЛОГИЯ САБАҚТАРЫНДА БЛУМ ТАКСОНОМИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Оспанкулова С.А.

Казахстан, ЮКО г.Туркестан, сш №23

Мақалада биология сабағында блум таксономиясын қолданудың маңыздылығы мен ерекшелігі айтылып, оның оқушылардың білімін шыңдауда маңызының зор екендігі нақты мысал түрінде көрсетіледі.

Тірек сөздер: *мұғалім, оқушы, блум таксономиясы, жаңа технологиялар.*

В статье рассматривается эффективность использования таксономии блума на уроках биологии, определяется важность использования данной технологии для повышения уровня знания учеников на конкретном примере.

Ключевые слова: *учитель, ученик, таксономия блума, новые технологии.*

The article considers the effectiveness of use of blum taxonomy at the lessons of biology and defines its importance in learning the subject on the model.

Key words: *teacher, student, blum taxonomy, modern technologies.*

Қазақстан халқының ілгері дамуын қамтамасыз ететін – білім саласы. Бүгінгі таңда білім саласының алдында дайын білімді, дағдыларды меңгеретін, қайталайтын ғана емес шығармашылық бағытта жұмыс істейтін тың жаңалықтар ашатын, біртума ойлау қабілетімен ерекшеленетін жеке тұлға қалыптастыру міндеті тұр. Бұл, әрине, оқушылардың шығармашылық әрекетін дамытуда маңызды мәселе екендігін дәлелдейді. Жалпы оқушылардың шығармашылық әрекеті ғылыми – педагогикалық проблема ретінде едәуір зерттелген.

Қазіргі уақытта жаңа педагогика ғылымындағы проблема ол – оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттыру болып табылады. Жаңа технологияның әдіс- тәсілдері оқушылардың білімдерін толықтыруға көмектеседі. Осыған орай озық тәжірибе, жаңа технологияның тиімді таңдап алып, оларды үйлесімді, тиімді және шығармашылықпен пайдалану – ұстаз шеберлігінің белгісі. Ұстаз ретінде оқытып жүрген оқушыларымның ерекшеліктерін зерттеп, біліп алған соң ғана, оларды даму деңгейіне орай әдіс- тәсілдерді іріктеп, талдап, қолдануға жетілдіруге ерекше назар аударып келемін. Оқушыларды жұппен, топпен жұмыстандыру арқылы ұйымдастырылған сабақтар, оқушылардың дарындылығын дамытып, шыңдау жолдарының бірі болып табылады.

Блум таксономиясының категориялар мазмұнына сәйкес сабақ үлгісі:

- 1) Білу
- 2) Түсіну

- 3) Қолдану
- 4) Талдау
- 5) Синтез (жүйелеу, жинақтау)
- 6) Бағалау

Кезең \ уақыт	Оқыту формасы	әдісі	Мұғалімнің іс- әрекеті	Оқушының іс- әрекеті	Ресурстар көрнекіліктер
Ұйымдастыру	Ұжымдық		Сәлемдесу, оқушларды түгендеу, назарын сабаққа аудару.	Сәлемдесу, құрал-жабдықтарын түгендеу, зейінін сабаққа аудару.	
		Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру	Мұғалім әрбір оқушыдан өзінің айтқанын хормен айтуды сұрайды. -Туысым, досым жұрағат; - Әрбір сабақ үйрену ұғу ұлағат; - Әрбір ісім тірлік тірек адамдық; - Әрбір сөзім шындық, бірлік, адалдық;	Мұғаліммен бірге қайталап айтады.	
Білу (таным мен ойлау деңгейі – төмен деңгей)	Топтық	Джигсо әдісі	Мұғалім сынып балаларын екі нұсқаға бөліп мәтінді береді. I нұсқа Қан топтары II нұсқа Резус- фактор	Мәтінді оқып, келесі нұсқаның оқушысына түсінгенін айтып, талқылайды.	8-сынып оқулық
	Ұжымдық	«Даналық ағашы» ойыны	Мұғалім оқушыларға мәтін ішінен қиын сұрақты паракқа жазуын айтады	Әрбір оқушы мәтін бойынша қиын сұрақ жазып, бүктеп мұғалімге береді, кез-келген сұрақты алып жауап береді.	

Бағалау (таным мен ойлау деңгейі – жоғары деңгей)	жеке	Эссе жазу	Қан топтарының маңызы	Эссе жазады	
			Критерийлер бойынша бағалау. (әр деңгейдің баллы бойынша есептеу)	өзін-өзі бағалау	
Үйге тапсырма	жеке	Жазып алу	Қан топтары. Қан құю. Резус-фактор	Күнделікке жазып алу.	

Блум таксономиясын пайдалана отырып оқушылардың деңгейін, ынтасын нақты бағалау, деңгейі төмен оқушының орта деңгейге, ал орта деңгейдегі оқушының жоғары деңгейге ұмтылуы байқалды және де пәнге деген қызығушылығы артты. Мұнда кез- келген ойын элементтерін соның ішінде СТО, деңгейлік тапсырмалар, сергіту сәттерін енгізіп отыруға болады.

Әдебиеттер:

- 1 Арысбекова Г. Блум таксономиясын биология сабағында пайдалану// «Болашақ» газеті. – 2014. 13-маусым.
- 2 Жаңашыл әдіс-тәсілдер арқылы оқушылардың танымдық әрекетін арттыру//– Шымкент, 2008.
- 3 Очкур Е., Аманжолова Л., Жумабаева Р. 8-сынып биология оқулығы. Алматы, 2008.
- 4 «Биология және сауаттылық негіздері» оқу-әдістемелік журналы.- Алматы, 2004.

О ПРИМЕНЕНИИ ИНТЕГРИРОВАННОГО ПОДХОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОМУ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Окушева Г.Т., Мулдағалиева А.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Статья поднимается вопрос о применении интегрированного подхода при обучении профессионально-ориентированному иностранному языку.

Ключевые слова: профессионально-ориентированный иностранный язык, подход, обучение.

Социальные и экономические изменения, происходящие в стране, отразились на динамическом развитии всей образовательной системы. Это ощущается и в области преподавания иностранных языков, что проявляется в стремлении к созданию новых образовательных стандартов, программ, в совершенствовании технологий обучения, в ориентации на положительный мировой опыт при отборе содержания, организации и презентации учебного материала.

Современные тенденции развития высшего образования, необходимость перехода от традиционных образовательных программ к интегрированным, ориентирование образовательных программ на запросы экономики и на достижение конечных результатов обучения требуют изменения принципов подготовки специалистов. Современные университеты постепенно переходят от традиционных учебных планов, нацеленных на изучение каждой дисциплины отдельно, без учета междисциплинарной связи, к интегрированным планам. Интегрированное обучение предназначено для обеспечения взаимосвязи между фундаментальными и прикладными науками, что важно для формирования у студентов мотивации и интереса к изучаемым обязательным дисциплинам.

Интегративный подход в образовании находится в центре внимания многих зарубежных исследователей и применяется при создании программ обучения во всех ведущих университетах мира. Так, ученые исследовательского центра университета Феникс в результате всестороннего анализа возможных вызовов 21-го века, которым должны будут отвечать выпускники университетов, определили 10 навыков и умений, необходимых для будущего специалиста, чтобы преуспеть в своей карьере. Среди них выделяется интегративное или междисциплинарное мышление (*the ability to understand concepts across multiple disciplines*). [1]. Согласно их взглядам принцип интеграции предполагает взаимосвязь всех компонентов процесса обучения, он является ведущим при разработке целей и конечных результатов обучения, определения содержания, форм и методов обучения. Интегративный подход к обучению и преподаванию означает реализацию принципа интеграции на любом этапе образовательного процесса, обеспечивая его целостность и системность. Цель создания интегрированных образовательных программ – способствовать освоению ключевых компетенций будущими специалистами через полученные знания, навыки и умения для их успешного применения в будущей профессии.

Дисциплина «Профессионально-ориентированный иностранный язык» является реализацией интегрированного подхода, так как предметом ее изучения выступает не абстрактный язык вообще, а язык определенной специальности. Для достижения целей и задач предмета необходима тесная связь с преподаваемыми специальными дисциплинами. Роль иностранных языков для будущих специалистов трудно переоценить. В настоящее время одним из основных требований работодателей к выпускникам является знание иностранных языков. Среди основных компетенций, которыми

должны овладеть выпускники университетов является коммуникативная компетенция, которая предполагает владение языковыми и речевыми навыками и умениями.

По мнению специалистов, язык, являясь социальным явлением, интегративен по своей сути, так как он служит средством для передачи информации об объективной действительности, то есть через язык человек узнает и познает всё. В нашем случае дисциплина «Профессионально-ориентированный иностранный язык» представляет собой своеобразное введение в специальность, где учебно-методический материал для освоения лексической терминологии и грамматики, необходим для развития иноязычной речи и общения по специальности.

Современный подход к обучению иностранным языкам существенно отличается от прежних времен. Этот процесс не ограничивается освоением новой информации и суммы знаний студентом или передачей этих знаний преподавателем. Здесь, в первую очередь, ставится задача выработки навыков и умений, а также компетенций, способствующих эффективному применению полученных знаний. Методика преподавания иностранных языков, ориентированная на коммуникативный подход, является той областью науки, где наряду с традиционными методами, применяются новые образовательные модели. Поскольку преподаватель работает с самой активной частью общества – молодежью, для которых все новое гораздо интереснее и актуальнее, необходимо использовать современные технологии. К ним можно отнести такие виды работы как проектный метод, презентация проектов, case study, конференция, круглый стол, дебаты и т.д.

Все эти виды работы относятся к методу обучения в сотрудничестве и позволяют создать условия для активизации речевой и познавательной деятельности. В англоязычной литературе этот метод называется ‘student team learning’ (обучение в команде), где уделяется особое внимание «групповым целям» (team goals) и успеху всей группы (team success).

Среди наиболее эффективных способов активизации речевой деятельности студентов при обучении профессиональному английскому языку является проектная работа, при которой студенты сами планируют, разрабатывают, защищают свой проект, активно участвуя в творческом процессе. Проектный метод, известный также как ‘метод проблем’, был разработан в США в 20-х годах прошлого века Дж. Дьюи, а также и В.Х. Килпатриком [2]. Целью проектной методики являются повышение мотивации к изучению иностранного языка, применение приобретённых компетенций, развитие речевых навыков и умений.

Как правило, проектная работа планируется в syllabusе, студенты получают это задание в начале семестра и сдают в конце семестра в виде презентации. Это может быть презентация собственной компании, обычно работающей в сфере малого бизнеса, собственного продукта или оказываемой услуги. Для магистрантов может быть задание презентовать развивающиеся предприятия (start ups) или отрасли экономики Казахстана.

Каждая презентация оценивается студентами, для чего им раздаются assessment sheets (оценочные листы) с такими пунктами как: Does it meet the aim? Is it interesting and designed properly? Was there conclusion and suggestions? Was the speech clear and loud? Was language fluent and accurate? Was there enough eye contact? и т.д. Прослушав презентацию и заполнив оценочный лист, студенты должны высказать свое мнение по каждому выступлению. Подобная работа помогает им не только разрабатывать проект совместными усилиями, но и развивать критическое мышление, анализируя работы других и оценить коммуникативные навыки.

Одним из способов активизации полученных знаний и умений является такой вид работы как конференция. В течение ряда лет нами проводятся конференции на английском языке для магистрантов и бакалавров. Целью подобных мероприятий является развитие коммуникативных компетенций, навыков презентации докладов, обмена мнениями, критического мышления. На начальном этапе выбирается тема конференции, которая представляется для рассмотрения коллегам и студентам. Как правило, это такие актуальные вопросы, интересующие все общество, как охрана окружающей среды, перспективы зеленой экономики, инновации в образовании и науке. За последние годы были предложены для обсуждения такие актуальные темы как: «Economic and Legal Formation of Kazakhstan for 20 Years of Independence», «Protection of the Environment in Kazakhstan: Current Situation and Perspectives», «Perspectives of Green Economy in the Republic of Kazakhstan», “Innovations in Education and Science”. Далее магистранты и студенты, изъявившие желание участвовать в конференции, работают с преподавателями над материалом докладов, готовят презентации и выступление на английском языке. Наиболее интересные доклады вызывают много вопросов и бурное обсуждение. В ситуации свободного обсуждения студенты задают вопросы, спорят и выражают свое мнение. Очевидно, что подготовка и выступление магистрантов и студентов на конференциях является, прежде всего, хорошим опытом публичных выступлений, поиска материала и чтения научной литературы на английском языке, стимулирует интерес к исследовательской работе.

Еще одним из эффективных способов организации процесса творческого обучения является case study или метод конкретных ситуаций, основанный на так называемом task based approach – проблемном подходе.

Как отмечается в литературе, «метод case-study наиболее широко используется в обучении экономике и бизнес-наукам за рубежом. Впервые он был применен в учебном процессе в школе права Гарвардского университета в 1870 году преподавателями Dr. Copeland, J.A. Erskine, M.R. Leenders, L. A. Mauffette-Leenders, R. Merry. Сегодня метод case-study завоевал ведущие позиции в обучении, активно используется в зарубежной практике бизнес-образования и считается одним из самых эффективных способов обучения студентов навыкам решения типичных проблем» [3].

Целью данного метода является совместное обсуждение, анализ и выработка практических решений предложенных проблем в учебной среде. Применение этого метода направлено на расширение познавательных и творческих способностей студентов, а также возможность развивать командный дух, навыки командной работы, что является в современном мире одним из важнейших требований к достижению успеха.

При обучении иностранным языкам этот метод является одним из наиболее эффективных способов развития коммуникативных компетенций, активизации устной и письменной речи. Данный подход весьма популярен в современной методике преподавания иностранных языков во всем мире. Под ‘заданием’ или ‘задачей’ в этом случае подразумевается длительная речевая деятельность, первостепенной целью которой является достижение конкретного результата. Задания, как правило, включают в себя обсуждение, споры, интервью, рассуждения, рассказ, беседу и совместную выработку решения проблемы. Суть данного подхода заключается в следующем:

- Case study рассматривается как завершение, заключительная часть работы над совершенствованием речевых навыков, а не возможность практики конкретного языкового материала. Она должна быть по-настоящему мотивированной и соответствовать реалиям жизни.

- В центре внимания при изучении раздела или темы находится выполнение именно этих задач, а не эпизодическая речевая деятельность. С этой целью большая часть языкового материала, изучаемого в определенном разделе, связана с этими задачами, и студенты постепенно, шаг за шагом готовятся к выполнению этих задач, осваивая необходимые лексические, грамматические, речевые навыки через серию упражнений, чтобы не испытывать затруднений при обсуждении ситуаций. Такая работа дает возможность студентам максимально эффективно использовать в своей устной и письменной речи уже усвоенный в предыдущих разделах материал и развивать дальше не только коммуникативную, но и прагматическую, межкультурную и социокультурную компетенции.

Так, например, в учебном комплексе ‘Market Leader’ всех уровней, используемом для обучения профессионально-ориентированному английскому языку на экономических специальностях, каждый раздел заканчивается case study, который завершает изучение темы раздела. Поскольку данный комплекс разработан для обучения английскому языку для специальных целей, а именно, Business English, все темы основаны на реальных проблемах или ситуациях, связанных с бизнесом. Основная цель case study - вовлечь как можно больше студентов в процесс решения задач и поощрять их к активной коммуникативной деятельности. При этом студенты применяют те языковые и коммуникативные навыки и умения, которые они приобрели, работая над каждым разделом.

Например, в комплексе “New Market Leader” уровень Upper-Intermediate при работе над темой “Team building” обсуждается ситуация, связанная с приходом в компанию нового коммерческого директора, в задачу

которого входит повышение продаж. Однако сложившаяся в компании атмосфера взаимного неприятия не позволяет выполнять работу эффективно. Студенты получают свои ролевые карточки и, внимательно ознакомившись с историей вопроса, должны обсудить в группах по 4 человека возможные варианты решения проблемы создания дружной, эффективной команды, а затем выработать общие рекомендации по улучшению обстановки и меры по повышению продаж. Письменная часть работы заключается в написании письма на имя коммерческого директора с предложением мер по решению проблемы [4].

Таким образом, все студенты вовлечены в совместную работу и вносят посильный вклад в совместный проект. Поскольку перед каждым студентом ставится конкретная задача, члены группы активно участвуют в обсуждении и разработке планов и презентаций. В процессе работы языковой аспект отходит на второй план. Забывая о том, что они могут сделать ошибки в речи, студенты преодолевают психологический барьер, и их речь на иностранном языке становится гораздо свободнее. Подобные задания помогают студентам раскрепоститься и думать, в первую очередь о том, *что* говорить, а не *как* говорить. В то же время, студенты учатся выражать свое мнение и взгляды, мыслить критически и творчески решать проблемы.

При использовании данного метода очень важно учитывать индивидуальные особенности студентов, необходим индивидуальный подход к каждому. Это объясняется тем, что при обсуждении одни студенты активно включаются в работу, высказывают свое мнение, не ожидая, когда их спросят. Другие студенты предпочитают прежде подумать и сформулировать свои мысли, прежде чем высказать их. Это не значит, что они хуже знают материал или боятся говорить. Здесь играют роль психологические особенности их характера. Как правило, их суждения более глубокие и всесторонние, поэтому требуется некоторое время, чтобы они собрались с мыслями и высказались.

Для успешного выполнения творческих заданий необходимо осуществление следующих условий:

- вовлекать всех студентов в работу на каждом этапе;
- учитывать индивидуальные особенности студентов, применяя дифференцированный подход;
- использовать знания студентов в области их специальности и других областей, а также их жизненный опыт;
- инструкции перед началом выполнения заданий должны быть представлены ясным четким языком;
- поставленные цели и задачи должны быть понятны каждому студенту;
- рекомендуется краткий обзор и повторение языковых и коммуникативных навыков, пройденных в данном разделе, чтобы студенты активно использовали их при выполнении заданий;

- анализ ошибок в речи можно провести в конце урока, ведя запись наиболее типичных ошибок. Ошибки должны исправляться в конструктивной форме;

- необходимо дать студентам возможность самостоятельно делать выводы и рекомендации;

- рекомендуется поощрять творческий подход при решении проблем.

Эти виды работ выполняются нами регулярно в группах 1-го курса бакалавриата, а также в магистратуре в соответствии с рабочей учебной программой. Практика устной и письменной речи при изучении профессионально-ориентированного английского языка требует от студентов владения определенными знаниями и навыками в области специальности, так как без этого не получится осознанного, компетентного обсуждения и решения задач. Поэтому такой вид работы наиболее успешно проводится со студентами старших курсов и магистрантами, имеющими определенный багаж знаний и жизненного опыта для активного участия в обсуждении проблем.

Что касается 1-го курса, дисциплина «Профессионально-ориентированный иностранный язык» преподается в 1-м семестре, и на нее запланировано три кредита. Опыт показывает, что первокурсники, которые только окончили школу, имеют слабое представление о своих специальностях и им трудно рассуждать на профессиональные темы. Кроме того, по результатам тестирования 70% студентов попадают в начинающие и смешанные группы. Такой подход, к сожалению, не дает возможности студентам одинаково успешно освоить профессиональный язык. Тем не менее, как показывает практика, применение современных технологий привлекает студентов, пробуждая в них интерес к изучаемому языку, помогают студентам преодолеть психологические барьеры и активизировать их речь на иностранном языке.

Кроме того, студенты учатся работать в команде, когда решения должны приниматься коллективно, и каждый отвечает за результат. Ведь современные ученые утверждают, что успехов добиваются те, кто умеет работать в команде, и конкуренция должна быть не друг с другом, а между командами. При совместном обсуждении практических ситуаций, когда необходимо предоставить обоснованное решение, каждый студент выражает свое мнение и старается аргументировать свои высказывания фактами. Это способствует развитию у обучающихся таких важных навыков, как самостоятельное критическое мышление, умение слышать другое мнение и учитывать альтернативную точку зрения, а также развитию речи на иностранном языке и достижению коммуникативных компетенций.

Опыт работы со студентами бакалавриата и магистратуры позволяет нам сделать некоторые выводы:

- формирование коммуникативных и профессиональных компетенций успешно реализуется через междисциплинарную интеграцию, при условии

тесной связи иностранного языка и специальных дисциплин, так как интерес к языку поддерживается через будущую профессию;

- устойчивый интерес к изучению профессионального иностранного языка поддерживается с помощью современного актуального содержания материала и профессионализма преподавателя;

- изучение профессионального языка в бакалавриате следует продолжить на старших курсах, поскольку студенты 1-го курса в 1-м семестре недостаточно владеют языком специальности.

Литература:

1 Recalibrating the Classroom. Working and Learning in the 21st Century. The Atlantic Journal, July-August, 2011. Vol. 308, № 1, p.85-87.

2 Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка. Иностранные языки в школе – № 2,3 – 2000.

3 Долгоруков А. «Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения». <http://www.vshu.ru/lections>.

4 D. Cotton, D. Falvey, S. Kent. New Market Leader Upper-Intermediate. Pearson, Longman, 2010.

HOW TO BREAK THE ICE AT THE FIRST LESSON? (SOME EFFECTIVE METHODS TO MAKE YOUR FIRST LESSON SUCCESSFUL)

Оспанкулова Ш.А.

КазНУ имени аль-Фараби

Мақала оқытушының алғашқы сабағын қызықты әрі тиімді өткізудің әдіс-тәсілдеріне арналған. Автор оқыту үдерісіне студенттердің өздерін қатыстыра отырып үйретудің бірнеше тәсілдерін жинақтап көрсетеді.

Тірек сөздер: оқыту әдіс-тәсілдері, студентке бағытталған тәсіл, іс-әрекет, мәселеге негізделген тапсырма.

Статья посвящена методам, которые делают первый урок эффективным и интересным. Автор предлагает некоторые методы для вовлечения студентов в процесс обучения.

Ключевые слова: обучающие методы, лично-ориентированный подход, деятельность, проблемные задачи.

The article is devoted to making teacher's first lesson effective and interesting. The author offers some methods of involving students in the process of teaching.

Key words: teaching methods, individual-oriented approach, activity, problem-based tasks.

Due to the development of our republic and its relationships with other countries of the world teaching the English languages becomes more and more challenging. Identifying objectives in educational system our President mentioned that “qualitative education should be the basis for industrialization and innovative development of Kazakhstan” in his Address to the People of Kazakhstan (27, January 2012). It means that training high-qualified specialists is the main

contribution in development of our republic. In this case it is very important to use innovative technologies and approaches in teaching.

Students are the main and important part of our society, moreover they are future of our generation. That's why it is very challenging to teach them in an appropriate way. Nowadays great attention is paid to use of student-oriented approaches at the lessons. Teachers are required to implement problem-based tasks directed on each student. As a Chinese proverb says: "Tell me, I'll forget. Show me, I'll remember. Involve me, I'll understand", education system of our country is changing its approaches of teaching from a traditional one, that is a teacher explains, students takes notes, towards the individual-oriented approach.

We are going to talk about the problem of breaking the ice with students of a new group and a teacher. First of all it is very important to make a good "first impression". Because "one won't have a second chance to make a first impression". At the first lesson everything, beginning from teacher's appearance to professional qualifications, is important. Of course, your first lesson with students will be an introductory one. Nowadays students get tired of the traditional ways of introducing themselves, for example, "introducing yourselves". One of the ways of getting acquainted with the students is to encourage them to write down their names on the paper. Doing in this they will memorize names of their groupmates, in addition a teacher can ask them to explain the meaning of their names. (Some teachers call this activity "What's in a name?") It will be very interesting for them, because the sweetest word for a person is his/her name. Moreover almost every name in the Kazakh language has its meaning.

One more funny approach to get acquainted with the students is to play a game "*Find someone who is ...*". A teacher writes on the board 7-8 items describing students, for example, find someone who has two sisters. This game can be played with elementary as well as advanced level students. You can just change questions according to the level of the group. Choosing the right questions is also important, because students must be interested in finding answers to these questions. A teacher may ask students to give such kind of questions which they are interested in. The best way of knowing what they are interested in is to ask "What do you want to know about your groupmates?". Students are always keen to know more about people around them, so they can be interested in the following items:

- *Who is from ... (name of country, city, region, etc)*
- *Who has a personal page on Facebook, Vkontakte, etc.*
- *Who is crazy about football, rock music, etc.*
- *Who has been to the USA, England, etc.*
- *Who hasn't seen Twilight.*

The given topics encourage students to speak to each other, to ask question about them and finally quickly make friends.

At the first lesson students are curious to know more about their teacher. Instead of traditional way of introducing yourself to a group, we suggest using the activity "*Find Facts*". A teacher writes on the boards some key facts about his/her

life, for example, a name of a town, a year of birth, a year when he/she graduated from university, a country that he/she'd like to visit, etc. Then he/she asks students to guess what the written on the board facts mean and encourage them to ask questions. For example:

1984 – a year of birth – When were you born?

One more way to make your first lesson interesting is an activity called “*Visit Card*”. Students of a group are likely to be from different parts of a country. The main aim of the activity is to make students work in groups, get to know more about each other's native towns. Students from the same region introduce their place to the other students by making presentations.

“*True of False?*”. The main aim the activity is to make students talk and know about each other better. A teacher gets each student to write three statements about themselves. Two statements are true, while one is false. Each student reads their three statements to the class and they (the rest of the class) guess which statement isn't true. For example:

1. I have been to five countries.

2. I haven't driven a car.

3. I like to eat apples. One of the statements is false, students need to find which.

“*Lost on a Deserted Island*” is a teambuilding activity that also helps people share a little about themselves. Given the scenario that everyone is lost and stranded on a deserted island, each person describes one object that they would bring and why. This game is a teambuilding and get-to-know-you icebreaker. The recommended group size is medium, although small and large group sizes are possible too. An indoor setting is ideal. No special props or materials are required. This icebreaker works well for any age, including adults and corporate settings. Instructions for Lost on a Deserted Island The situation is dire — following a shipwreck, everyone has been stranded on a deserted island! Each person is allowed to bring one object to the island — ideally something that represents them or something that they enjoy. The first part of this icebreaker is simple: each person is asked to describe what object they would bring and why. This need not be realistic; if someone loves music, he or she might choose to bring a guitar, or an animal lover might choose to bring a dog, a food lover might choose to bring sirloin steaks, and so on. A teacher encourages people to be creative. After everyone has introduced their object and why they have chosen that object, the teambuilding portion follows. Divide into smaller groups and ask everyone to work together to improve their chances of survival by combining the various objects that they introduced. If necessary, you can add more objects, but be sure to use all the objects that everyone mentioned. If you wish, you can reward the most creative group with a prize. Lost on a Deserted Island is an approachable way to get people to open up and share a little bit about themselves and what they enjoy or value.

There a lot of ways to involve students in the process of learning from the first lesson. At the end of the first lesson a teacher can ask students to fill in Learner's Questionnaire to get some information (about their background, learning habits, academic successes, etc.) about them.

The world changes day by day and there is no doubt that the modern society is not the same with an ancient one. For example, education system has changed completely – nowadays being teacher does not mean only being a helper in difficult process of getting education; it means being creative and highly talented "guide", which accompanies a student in all process of studying. That's why teachers should be respected as distinguished experts who will develop the intelligence of new generations, train participating, democratic, individual personalities and take pains to ensure that young people acquire both knowledge and skills - in short, shape society according to the new conditions through their daily lives and work [3]. In order to make these labour interesting we offer you to use some activities at the lessons.

References:

- 1 Schrivener Jim. Learning Teaching: A guidebook for English language teachers. MacMillan, 2005.
- 2 <http://www.brainyquote.com/quotes/keywords/teach.html>
- 3 <http://www.diplomat.com.tr/sayilar/s15/yazilar/s15-5.htm>

TEACHING ENGLISH PRACTICAL GRAMMAR WITH THE HELP OF TEST ASSIGNMENTS

*Рскельдиева Д.Б., Утемғалиева Н.А., Алиакбарова А.Т.
Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби*

Мақалада ағылшын тілінің практикалық грамматикасын тест тапсырмалары арқылы үйрету мәселелері қарастырылған. Аталған тапсырмалар фразалық етістіктерге негізделген.

This article deals with teaching English practical grammar with the help of test assignments. These assignments are focused on the phrasal verbs.

В данной статье рассматриваются вопросы обучения практической грамматике английского языка с помощью тестовых заданий. Задания основаны на фразовых глаголах.

English grammar is central to the teaching and learning of the English language. It is also one of the more difficult aspects of language to teach well.

Teaching English practical grammar may be carried out by various types of assignments. There is a course of study that is called English Practical Grammar for the students of the specialties "Foreign Philology" and "Foreign Language: Two Foreign Languages" at al-Farabi Kazakh National University. When deciding what teaching method to use teachers consider students' background knowledge, environment, and their learning goals as well as standardized curricula. Thus, test assignments were chosen to teach English practical grammar. Test is a set of written or spoken questions used for finding out how much someone knows about a subject. A test is less formal than an exam. Assignment is work that you must do as part of a course of study or as part of your job. These assignments are based on

phrasal verbs since they are one of the most important parts of English vocabulary and closely connected with English grammar.

The term phrasal verb is commonly applied to two or three distinct but related constructions in English: a verb and a particle and/or a preposition co-occur forming a single semantic unit. This semantic unit cannot be understood based upon the meanings of the individual parts in isolation, but rather it can be taken as a whole. In other words, the meaning is non-compositional and thus unpredictable. Phrasal verbs that include a preposition are known as prepositional verbs and phrasal verbs that include a particle are also known as particle verbs. Additional alternative terms for *phrasal verb* are *compound verb*, *verb-adverb combination*, *verb-particle construction*, *two-part word/verb*, and *three-part word/verb* (depending on the number of particles), and *multi-word verb*.

It is very difficult to use phrasal verbs properly if there is no strong knowledge base in this field. A lot of test assignments should be given to students to enhance the students' quality of education. There are 2 test assignments, and each of them consists of 10 questions. The first assignment is matching the phrasal verbs to their definition and the second one is choosing the correct item.

I Match the phrasal verbs to their definitions.

1. make out	a. to decide not to do something you agreed to do
2. put out	b. to fasten something
3. make off	c. to try to discover the facts about something such as a problem or crime
4. do up	d. to visit someone for a short time on your way to another place, especially if they are ill or may need help
5. back out	e. to look carefully at people or things around you in order to try to find a particular person or thing
6. look in	f. to try to find a particular piece of information by looking in a book or on a list, or by using a computer
7. put onto something wrong	g. to leave quickly, especially after doing
8. look out for something with difficulty	h. to see, hear, or understand someone or
9. look up	i. to make something stop burning
10. look into	j. to tell someone about someone or something that they want or need.

II Choose the correct item A, B, C or D.

1. I wrote a letter of complaint, and the airline have promised to ... the matter.
A look up   B look into   C look out for   D look in
2. I didn't know what 'loquacious' meant and had to ... it ... in a dictionary.
A look up   B look into   C look out for   D look in
3. We were told to ... a blue van.
A look up   B look into   C look out for   D look in

4. Jan ... me ... a great hairdresser in the centre of town.
A put onto   B look in   C back out   D do up
5. Can you ... on Eileen and see if she needs anything from the supermarket?
A back out   B do up   C put onto   D look in
6. I promised to help and I'm not ... now.
A backing out   B doing up   C making out   D looking in
7. You don't need to ... the top button.
A back out   B do up   C put onto   D look in
8. The kids ... when they heard us coming.
A made off   B did up   C put onto   D made out
9. It took firefighters three hours to ... the blaze ... .
A make off   B put out   C put onto   D make out
10. I couldn't ... what he was saying.
A make off   B put out   C put onto   D make out

During the course of study these assignments were given to the students of the first course of the specialties “Foreign Philology” and “Foreign Language: Two Foreign Languages” at al-Farabi Kazakh National University. The usefulness, effectiveness, and synergy of teaching English practical grammar with the help of test assignments were proven with practice.

References:

1 Macmillan English Dictionary for Advanced Learners, International Student Edition, 2006

ТІЛДІК ЕМЕС ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН СТУДЕНТТЕРГЕ ҮЙРЕТУДІҢ ИНТЕРАКТИВТІ ӘДІСІ

Сандыбаева Б.А.

Казахстан, Алматы, Казахский Университет экономики, финансов и международной торговли

Берілген мақалады тілдік емес жоғары оқу орнында ағылшын тілін студенттерге үйретудің интерактивті әдістері қарастырылған. Ағылшын тілі сабағында интерактивті әдістерді қолданудың бірнеше мысалдары берілген.

В данной статье рассматриваются интерактивные методы обучения английскому языку для студентов неязыкового вуза. Приведены несколько примеров в использования интерактивные методы на занятиях английского языка.

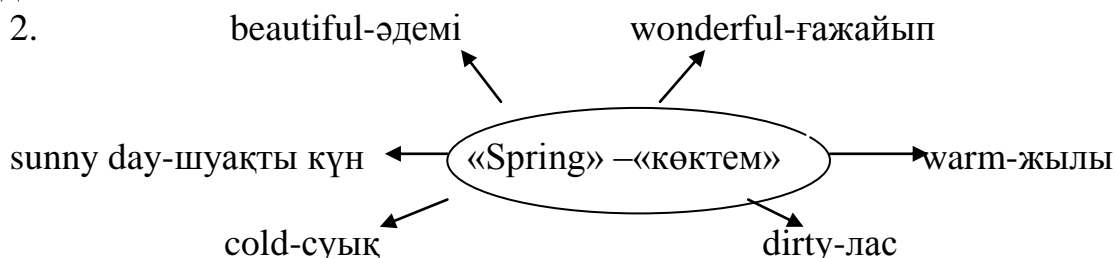
The article deals with the ‘Interactive methods’ of teaching English for none-linguistic university students. It has been given some examples in using interactive methods on the English lessons.

Интерактивті әдіс дегеніміз студент пен оқытушының бір бірімен тығыз қарым-қатынасы және іс-әрекет етуші құралдар арқылы оқыту. Қазіргі дәуірдің бір ерекшелігі – ақпарат алу көзінің көбейюіне, адамзаттың іздену қабілетінің өсуінің шексіз екені, мұны Қазақстан Республикасының 2006-

2009 жылғы ақпараттық кеңістіктің бәсекеге қабілеттілігін дамытуға арналған концепциясы әсерін тигізген. Сондықтан, қазіргі кезде оқыту саласында қажет тәсіл, ол қысқа мерзімде көптеген ақпараттарды тәжірибе жүзінде және теория жүзінде көрсетіп, үйрететін курстар, мұндағы талаптар арқылы оқушының қазіргі кездегі білім жүйесінде өте қажет ететін инновациялық өзгерістерге әкеп соғады. Мұндағы ең маңыздысы **өзіндік даму** болып табылады, экономика динамикасының толықтыруларына және ақпараттық дәуірдің өзгерістеріне компитентті, мамандандырылған және ізденуден талмайтын маманның шабытын ашады. [1.]

Оқытушы өз көзқарасын, ескі немесе бұрынғы авторитарлы-коммуникативті қарым-қатынастың (сабақ барысында оқытушы және оқушы арасында) орнына, гуманитарлық-коммуникативті қарым-қатынасқа өзгерту. Оқушының өзіндік дамуына көмек беретін тәсілдерді қолдану немесе бұрынғы бір бағытты білім алу жүйесін (оқытушы басшы, мұнда негізгі етістіктер «оқыту» және «білім беру»), орнына екі бағытты, диалогты немесе алған білімін жетілдіру, мұндағы ең басты рөлді оқушы атқарады (субъект студент) мұндағы ең басты етістік «оқу» болып өзгере кетеді. Мысалы ретінде Синквейннің жоспарын ағылшын тілі сабағындағы «The Adjective» қазақша – сын және «Spring» –«көктем» мезгілін алсақ, сабақ түсіндірер алдында, студенттерден қай мезгіл, ауа райы қандай екендігі сұралады және тақтаның қақ ортасына

1. «Spring» –«көктем» - сөзі жазылады, содан соң тармақталып, студенттердің жауаптары әр түрлі, бірақ, барлығы тақырыпқа сай немесе жылы, суық, ғажайып, әдемі, шуақты күн, лас деген көптеген сын есім атап өтеді

3. Келесі тармақта студенттер тақырыпқа байланысты етістіктер айтуы тиіс. Студенттерге көктем мезгілінде не істегенді ұнайтынын сұрау керек, сонда, студенттер көптеген етістіктер айтады «қыдыру»-«to walk», «саяхатқа шығу»-«to travel», «демалу»- «to relax», «ұнату»- «to like» және көптеген етістіктерді айтуына болады. Студенттерге ең басты деген 3 етістікті таңдап алып сөйлем құрастыруына уақыт беріледі.

4. Сын есім мен етістіктерді қолдана отырып студент сөйлем құрастыруы тиіс. Мысалы, «Біз көктемнің ғажайып күндерінде саяхаттағанды ұнатамыз.»-«We like to travel in the wonderful days of the spring.».

5. Тақырыпқа байланысты тұрақты тіркес құрастыру керек, мысалы, «Көктемнің ғажайып күндері»-«The wonderful days of the spring».

Егер де дәстүрлі білім беру кезеңінде өзіндік мақсаты, мазмұны толығымен алдын-ала дайындалып қойылған, мемлекеттің бекітілген пәні бойынша және мазмұны сабақ тақырыбымен шектелетін болса, ал, инновациялық көзқарас бойынша негізгі ой студенттің өздік дамуына және білімді өздігімен алуға көздейді немесе студентті интерактивті әдіс (оқытушы мен студент бір бірімен тығыз байланыста болуы) арқылы оқыту болып табылады, студенттің өзіндік ойлауы мен рефлексиялауына (өзін бағалауына) негіз бола алады. Интерактивті әдіс және тәсілі студенттің өзіндік жұмыстарын дайындауға, өзіндік дамуына көмек береді, сол арқылы студент өз мүмкіншілігін бағалауды және өз құндылықтарын бағалай алу өнерін игереді. Бұл тәсіл студенттерді өзін-өзі тануға арналған интерактивті деген сөз ағылшын тілінен «interactiv» немесе мағынасы «тығыз қарым-қатынас» деген мағынаны білдіреді.

Басқаша айтқанда, оқу барысында негіз болатын, оқытушы мен студент арасындағы тығыз қарым-қатынас және бір-біріне әңгіме құруға көптеген тәсілдерге шарттар қою арқылы байланыс жасау. Жалпы интерактивті деген термин біреумен тығыз байланыста болу немесе қарым-қатынас арқылы диалог құрастыру болып табылады. Интерактивті оқыту әдісі бұл бір-бірімен қарым-қатынас немесе коммуникация арқылы оқыту тәсілі, диалог арқылы бұл сұқбаттасу («әңгіме», «сұқбаттасу», «ойларымен алмасу», «бірлесін іс-әрекет жасау» т.б.) немесе мына форматты (оқытушы - студентпен, «студент-студентпен», «студент өз-өзімен»). [1.]

Интерактивті әдістің негізі болған ежелгі қытай данасы Конфуцийдің айтып кеткен мына сөзі «Маған айт-мен ұмытамын, маған көрсет – мен оны есіме сақтаймын, маған өзім орындауға рұқсат ет – мен үйренемін» ықпал еткен болуы тиіс. Расында В.Глассер пайыз өлшемімен көрсетіп те кеткен, мысалы, оқығанда – 10%, тыңдағанда – 20%, көргенде – 30%, көргенде және тыңдағанда – 50%, пікір таласта – 70%, тәжірибе түрінде қолданғанда - 80%, өзгелерді оқытқанда - 95%-ға үйренуге болады деген.

Егер де оқытушы мен студент арасындағы келісім болса, қандай пән болмасын, қандай да қиын тақырып болмасын, түсіну оңайырақ болады. Оқу процесінде студент пен оқытушы сенімділік қарым-қатынаста болса, бір-біріне позитивті коммуникацияны қамтамасыз етуі тиіс. Біздің ойымызша, бұл бірнеше принципті болуы тиіс, олар:

- тең құқықтылық принципі
- жауаптылық сезіну шаралары принципі
- бостандық принципі
- ақпараттың сенімділік принципі
- жариялылық принципі
- ынтымақтастыққа дайындылық принципі

Тең құқылық принципі, яғни педагогикалық үдерісіндегі гуманистикалық бағытқа бағыттайтын көзқарас, мұнда оқытушы студенттің өз коммуникациясын өзімен тең құру. Студент оқытушы алдында өзін еркін сезіну.

Жауаптылықты сезіну шаралары принципі, яғни коммуникативті өзара іс-қимыл үдерісіне бағытталған, мұнда әрбірі өз сөзіне немесе вербалды емес жеке тұлғалар арасындағы қатынастағы жауаптылық, сол арқылы студент педагогикалық үдерісіне позитивті көзқарас тудыруына мүмкіндік береді.

Бостандық принципі. Бұл принцип ерекше мағыналы, студентпен тең құқылы қатынаста болу және тиімді коммуникативті өзара қарымқатынасты қамтамасыз етеді. Бостандық жөнсіз сөзге айналдырып кету емес, тақырыпқа байланысты студенттің өз ойын еркін айту.

Ақпараттың сенімділік принципі, яғни педагогикалық үдерісте қандайда бір ақпарат болмасын, ол сенімді, дәйекті болуы тиіс, егер де оқытушы студенттің сұрағына жауабын білмесе, ол қайткенде бір жолын тауып дұрыс жауабын беруі тиіс осы арқылы студент пен оқытушы арасында сенім пайда болады. [2.]

Жариялылық принципі. Диалогқа дайын болу, ынтымақтастықта болу немес вербалды коммуникацияға ашық және дайын болу бұл жариялылықтың ең басты принципі.

Ынтымақтастыққа дайындылық принципі алдағы принциптердің үстүмдік етуші тобы болып табылады. Ынтымақтастық арқылы оқытушы студенттердің жасырын мүмкіндіктерін ашуға, студенттердің қиын жағдайларда қолдау көрсетуі. Сенімділік бірнеше факторлардан тұрады: адамның қызығушылығы, өзінің ұстануы, эмоционалды реакциясы немесе өзіндік тәжірибесі. Қандайда оңтайлы ынтымақтастық студенттің оқытушыға деген сенімділігін көрсетеді.

Қазіргі таңда студенттер мен оқытушылар арасындағы сенімділік пен еркіндіктің кең жайылуы.

Жалпы, әрбір студент өзінің оқып жүрген жоғары орны туралы білуі тиіс, сол себептен, мысалы ретінде ағылшын тілі пәнінен тағы бір тақырыпты алсақ, тақырып «Менің университетім» - «My university». Студенттерге университет туралы фильм көрсетуге, брошуралар, слайдтар көрсетуге болады. Әсіресе, 1 курс студенттері өз университеті туралы көп нәрсені білмейді. Фильмде университеттің ректоры, проректорлары, факультет декандары, кафедра меңгерушілері, профессорлық-оқытушылар құрамымен таныса алады. 10-15 минуттық университет туралы фильмді көріп болған соң, студенттерге ағылшын тілінде тақырыпқа байланысты сұрақтар қоюға болады. Мысалы:

- Бұл университеттің ректоры кім?-Who is the rector of this University?
- Бұл университетте қанша проректор бар? – How many vice-rectors work in this University?
- Бұл университетте қанша факультет бар? – How many faculties are there in this University?
- Бұл университетте қанша кафедра бар? – How many chairs in this University?
- Кафедра меңгерушілері кім? – Who are the heads of these chairs?

Бұл сұрақтарға жауап бере отырып, студент қазақ және ағылшын тіліндегі арнайы сұрағына жауап беру өнерін игереді. Сұрақ-жауап жұмысы 15-20 минутты алады. Бұл жұмыста студенттер өзін еркін ұстап, бар назары фильмде және өзінің группаластарының жауабында болады. Бұл жұмыста студент тыңдайды, сұрақтарға жауап береді, пікір-талас та туғыза алады. Осы арқылы сабақты студент кемі 65-70% -ға меңгеріп шығады. Егерде студенттерді жазды күні қабылдау комиссиясында жұмыс істеткен жағдайда, студенттер университеті туралы 90-95% меңгеріп шығар еді, бірақ студенттерді қабылдау комиссиясында жұмыс істетпейді. Осы тәжірибемен кейін студенттеріме өз тобының фильмін құрастыруға ой салдым. Студенттер арнайы 1 курста естелік ретінде суреттерге түсіп, суреттің қасына қазақ тілінде және ағылшын тілінде – қай жерде түскен суреті туралы жазды. Мұнда студенттердің сабақты оқытушының қорқытуымен емес, қызығушылықпен және топпен бірге жұмыс істетуге көмек береді. Студенттер мен оқытушы арасындағы сенім мен ынтымақтастық арқасында студенттердің бұрын өздерінде бар өнерін және байқамай жүрген өнерін сыртқа шығаруына болады. Бұл жерде тек қана сабақ, тақырып, өнер ғана емес студент – оқытушыны, оқытушы – студентті, студент – студентті тәрбиеге шақырады.

Интерактивті оқыту әдісінің ұйымдастыру ережесі.

1. Жұмысқа дәрісхананың дайын болуы. Дәрісхана студенттерге және оқытушы үшін ыңғайлы болуы тиіс. Мысалы, сабақ барысында орындықтарды, партанының орнын ауытыруымыз мүмкін, дәрісхана қозғалысқа ыңғайлы немесе кеңірек болуы тиіс. Парталарды әртүрлі етіп өзгертуге болады, бірақ сабақ беруші оқытушы барлығына тең көрінетіндей болу керек.

Жұмыстың тиімді болуына – дәрісханада интерактивті тақта, қарапайым тақта, маркер немесе бор, тақтаны өшіретін майлық болу керек.

2. Топты бірнеше кіші топшаларға бөлу. Жұмыстың тиімді өтілуі үшін студенттерді 4-5 студенттен бөлу керек. Топшада студенттер бір-біріне қарама-қарсы отыруы тиіс. Топшаны студенттердің өздерінің қалауымен бөлу керек. Мұнда студенттердің бір-бірімен әңгіме құра алатындай болуы керек.

3. Мақсатты және алдағы күтетін нәтиже анықтау. Сабақ басталарда, оқытушы студенттерге нақты сабақ мақсаты мен міндетін және өтілер сабақтан қандай студенттерден білім, мүмкіндіктерді, белсенді іс-әрекеттерін күтетіндігін айтады.

Содан соң, студенттерден сабақ тақырыбынан қандай мақсат пен міндетті күтетіндігін анықтауын сұраған жөн. Осы арқылы студенттердің сол сабаққа өзінің қатысы бар екендігін сезініп жауапкершілікпен қарайды, бұл жерде студенттер мынадай сұрақтарға жауап беруі тиіс «Мына сабақтан қандай білім ала аламын? Осы сабақтың сәтті өтуі үшін қандай шара қолдануым тиіс?» дегендей.

4. Жұмыстың ережесін қабылдау. Алда айтылғандай, студенттер өзінің сабақ мақсаты мен міндетіне қатысты болғандықтан студенттер қойылған ережені қабылдауы тиіс. Сол арқылы, әр пәннің позитивті, жемісті өтуіне ықпал етеді. Студенттер мини-топшаларға бөлініп берілген сұрақты 1-2 минутта талқылап, өз ойларын қағазға (плакат т.б.) маркермен суреттеп шығаруы тиіс және студенттер алдына алып шығару. Студенттер ережені ұстануы және бағынуы тиіс.

Ережеде жұмыстың регламенті анықталуы тиіс, бір-бірімен сенім қатынасты үзбеуі тиіс. Мысалы, «Бір-бірімізге кедергі жасамау! Бір-бірін сынамау керек, тек студенттің өйі мен позициясына қарау керек! Сабақтан кешікпеу керек! Тақырыпқа сай сөйлеу! Уақытты тиімді қолдану керек! Тақырыптан ауытқымау керек! Бізге әр ой өте бағалы! Жеке жұмыста бір-бірімізге кедергі жасамау!» т.б.

5. Жұмыс жасауға ыңғайлы және сенімді орта құру. Студенттерді белсенді жұмыс істеуге үйрету керек. Әдетте кейбір студенттер интерактивті іс-әрекетке дайын болмайды, өздерін ыңғайсыз сезінуі мүмкін. Айта берсе сылтау өте көп:

- өзінен деген сенімдіздік
- позитивті нәтижесі болмауы мүмкін дегендей
- күлкіге қалуға
- еріншектік және бірінші сабақта ұйқысының қанбау т.б.

Студенттердің белсенділігін көтеру үшін «Ұйқы ашар» ойынын ойнау керек. Мысалы, өзінің жақын адамына не тілейді (Менің тілерім бақыт, мөлдір махаббат, қажымас қайрат, талмас қанат т.б.) соны қағаз бетіне жазып студенттер бір біріне лақтырады, хатты жазған адамды көрсетпеу тиіс. Мұндай тілекті оқыған студент тек ұйқысын ғана емес, көңілі де көтеріледі. Психологиялық тұрғыда да студенттер өзін сабаққа бар ынтасын салатын болады.

6. Студенттердің барлығы жұмысқа қатысуы тиіс.

Өзіндік қарым-қатынасы арқылы оқыту әдісінде, ең басты студенттердің бірлесе жұмыс жасауы болып келеді, сабақты меңгеруде студенттер өзіндік үлесін сабаққа қосуы тиіс. Студенттер бір-бірімен жұмыс істегеннің қандай қызық екенін көрсетуі тиіс. Сол үшін студенттердің топпен жұмыс істегенін негізгі үлгі деп алуға болады.

7. Тыңдай білу: өзгелердің ойын соңына дейін тыңдау. Әрине көп адамдарға өзінің сөйлегені оңай, бірақ тыңдау қиын болып келеді. Тақырыпты талқылау барысында әрбірі өз ойын айтып, өзгелердің ойын сыйлап және олардың ойларымен есептесуі тиіс. Барлық ойлар тыңдалуы тиіс. Талқылаудан кейін, топшаларға өз ойын қортындылауға бір адам шығып өздерінің талқылаудан алған әсері мен өз ойларын айтуға рұқсат ету керек.

8. Жазбаша жұмыс. Жазбаша жұмыста берілген тақырыптан алған өз ойын қағаз бетіне түсіру. Жазбаша жұмыс арқылы әрбір студент өзіндік «Мен» деген ойы жазылады. Жазбаша жұмыс арқылы студенттер,

тақырыптан алған әсері мен нәтижесін қоса өз ойын жазады, мұнда студенттің ойлау шеңберінің өсуі мен творчестволық өсуі байқалатын болады.

9. Қайтарым байланыс. Студенттерден сабақ барысының қалай өтілгені және қортындысы туралы сұрау болып келеді. Студенттерге мынадай сұрақтар қоюға болады «Сабақ қалай өтті: қызықты болды ма? Сабақты қай сәті сіздерге құнды болды? Сабақтан не үйрендім, нені білдім? Мен үйренген тақырып маған қажет пе? Сабақтың тақырыбынан мен тағы не үйренгім келеді? Қандай ақпарат көздерімен жұмыс істей аламын? Менде қандай сұрақтар туындады? Сабақтың өтілуіне қандай өй мен ұсыныс бар?» - берілген сұрақтарға студенттер жазбаша жауап береді. [2.].

Әрбір студенттің ойын, оқытушы келесі сабақтың алдында сұрақтарға жауап беру мен басталады. Қайтарым байланыс студент пен оқытушы арасындағы сенімділік қатынастың болуына ықпал етеді. Одан басқа, студенттің сабаққа берген бағасы өткен сабаққа анализ жасауы мен қоса оқытушы үшін келесі сабақтың жоспарлауына көмек болып келеді.

Қортындылай келе студенттермен бірлесе оқыту әдісі өте пайдалы. 21-ші ғасыр ақпараттандырылған ғасыр болғандықтан, сабақ өтілуінің тиімді және қызықты өтуі, тек оқытушыға ғана байланысты емес, студентке де тікелей байланысты. Жоғарыда айтылып кеткен, интерактивті әдіс тәсілдерінің көмегімен, студент, оқытушыға да өз пайдасын көрсете алады, әсіресе жас мамандар үшін олар: тәжірибенің көбеюіне, студентпен оқытушы тіл табысу арасындағы ынтымақтастықтың бекітілуіне әсер етеді.

Әдебиеттер:

1 Елькеева А.Б. Активные методы обучения.: Алматы, 2011 ж. 1-2 б.

2 Шахгулари В.В. Коммуникативная культура преподавателя высшей школы.: Алматы, 2011 ж. 4-5 б.

ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ РЕАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ В СРЕДНЕЙ И ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ В КАЗАХСТАНЕ

Сапарходжаев П.И., Сапарходжаева Д.И., Сапарходжаева Н.П.

Казахстан, Кызылорда, КызГУ имени Корыт-Ата; Кызылорда, средняя школа №211, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада білім беру ісінің әр түрлі деңгейлеріндегі интеграция үдерісі қарастырылады, Қазақстан Республикасы орта және жоғары білім беру бағдарламаларын іске асыру тәжірибесі талданады.

Тірек сөздер: *білім беру бағдарламасы, интеграция, бизнес, жүзеге асыру, орта және жоғары мектеп.*

В данной статье рассматривается процесс интеграции различных уровней образовательного процесса, анализируется опыт реализации интегрированных образовательных программ среднего и высшего образования в Республике Казахстан.

Ключевые слова: образовательная программа, интеграция, бизнес, перспективы, реализация, средняя и высшая школа.

The article considers the process of integration at different levels of educational process, analyses the experience of realization of integrated educational programs in secondary and high schools in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: educational program, integration, business, perspectives, realization.

Интеграция - одна из основных тенденций развития современной системы образования. При изучении проблемы интеграции многие ученые сталкиваются с многообразием проявлений, разнообразием направлений, тенденций, видов, типов, форм интеграционных процессов. Одним из перспективных направлений развития интеграции является реализация образовательных программ на разных ступенях образования, которая должна быть тесно связана с современными требованиями подготовки высококвалифицированных специалистов и предложениями работодателей из структур экономики и бизнеса.

Основной целью реализации интегрированных образовательных программ среднего и высшего образования является создание научно-образовательной системы, интегрирующей выполнение научно-исследовательских работ, целевую подготовку и переподготовку высококвалифицированных специалистов-исследователей по заказам государственных и коммерческих организаций казахстанской экономики, способных обеспечивать разработку новых технологий и продукции, эффективный трансфер достижений науки в создание конкурентоспособных на мировом рынке новейших образцов продукции, для обеспечения национальной безопасности Казахстана, устойчивого промышленного роста и конкурентоспособности отечественной промышленности, повышения инвестиционной привлекательности и инновационной активности наукоемких отраслей казахстанской экономики и бизнеса.

Жесткие требования по подготовке кадров высокой квалификации заставляют профессиональное образование [1, 24] обеспечивать востребованный уровень качества подготовки специалистов, формирование новых ценностей и целей профессиональной деятельности. Решение данной задачи возможно только в условиях внедрения новых образовательных программ, как на уровне среднего, так и высшего образования, готовых к конкуренции на отечественном и зарубежном рынках образовательных услуг. Интеграция данных программ обеспечивается выстраиванием содержания профессиональной программы с учетом знаний и умений, полученных обучающимися на каждой предыдущей ступени обучения. Схема реализации этой модели интеграции – последовательная, она включает систему обучения в средней школе, потом в бакалавриате, дальнейшее обучение в магистратуре и последующее обучение в докторантуре.

Стратегическими задачами Казахского национального университета имени аль-Фараби являются активное участие в динамичном развитии

научно-технологического комплекса страны, обеспечение его сбалансированными по численности, направлениям подготовки, квалификационной и возрастной структуре высококвалифицированными кадровыми ресурсами с учетом необходимых темпов их обновления и прогнозируемых структурных преобразований в экономике и бизнесе. Поэтому для университета, наряду с сохранением успешно функционирующей в современных условиях традиционной научно-образовательной деятельности, возникает объективная необходимость разработки новых научно-образовательных программ и форм, направленных на междисциплинарные научно-прикладные исследования и реализацию на их основе прорывных, конкурентоспособных технологий [2, 16-17].

В рамках данной программы функционирует в университете необходимое для общего развития экономики и бизнеса в Казахстане, а также для тесного сотрудничества с бизнес-партнерами специальность «Иностранная филология», которая готовит специалистов со знанием английского языка как основного и второго иностранного языка (немецкий/французский). При реализации данной образовательной программы происходит выстраивание единого образовательного пространства, предполагающего глубокую интеграцию содержания программы и их последовательно-параллельную или целостную реализацию по единому интегрированному рабочему учебному плану. Содержание интегрированной программы формируется не путем вычленения уже изучаемого материала на первой ступени обучения, а путем объединения содержания родственных предметов и дисциплин элективного курса и выстраивания единых курсов, представленных интегрированными дисциплинами, или модулями родственных дисциплин. Изучение интегрированных дисциплин и дисциплин в модулях выстроено по одному принципу – непрерывному изучению дидактического материала [3].

Для достижения основной цели данной образовательной программы необходимо решить следующие конкретные задачи:

- модернизировать существующие и разработать новые образовательные программы и методики, основанные на современных, в том числе информационных, образовательных технологиях;

- создать механизмы реагирования на изменения потребностей рынка труда за счет развития системы индивидуальных образовательных траекторий и интеграции образовательного процесса с исследованиями и разработками в интересах высокотехнологичных отраслей и бизнес структур Казахстана;

- разработать и реализовать систему трудоустройства выпускников, в рамках которой университет в кооперации со стратегическими бизнес-партнерами должен сформировать программы долгосрочных заказов на целевую подготовку высококвалифицированных специалистов для высокотехнологических отраслей экономики и бизнеса Казахстана;

- усовершенствовать существующие и разработать новые организационные механизмы выполнения научно-исследовательской работы;
- развить систему трансфера технологий [4], используя потенциал стратегических бизнес-партнеров, в том числе формируемого пояса малых и средних инновационных предприятий в рамках данной программы;
- повысить эффективность способов привлечения финансовых средств для осуществления деятельности университета от государственных и коммерческих заказчиков, работающих на рынке бизнеса и высоких технологий;
- провести качественное изменение научно-исследовательской и учебно-лабораторной базы путем создания научных центров - структурных подразделений, оснащенных современным, в том числе уникальным оборудованием, осуществляющих научно-исследовательскую работу по тематике интегрированных образовательных программ образования по специальности «Иностранная филология» и на этой основе подготовку специалистов в интересах отраслей экономики и бизнеса Республики Казахстан;
- модернизировать систему повышения квалификации профессорско-преподавательского и административно-управленческого персонала университета, как в Казахстане, так и зарубежом в рамках данных образовательных программ образования;
- модернизировать существующие и разработать новые программы повышения квалификации и профессиональной переподготовки научных, научно-педагогических кадров как в Казахстане, так и зарубежом в рамках данных образовательных программ образования.

Достижение цели и решение задач данных образовательных программ осуществляются путем скоординированного выполнения взаимоувязанных по срокам, ресурсам и источникам финансового обеспечения мероприятий, которые сгруппированы по нескольким блокам.

Необходимо отметить, что первый блок включает мероприятия, связанные с решением образовательных задач, направленных на качественное повышение уровня общетеоретической и общепрофессиональной подготовки студентов бакалавриата по действующим и предполагаемым к разработке новым образовательным стандартам по наукоемким, междисциплинарным направлениям подготовки, ориентированным на кадровое обеспечение конкурентоспособных отраслей экономики и бизнеса Республики Казахстан. В рамках данного блока была проведена модернизация учебно-лабораторного оборудования, используемого, главным образом, при изучении дисциплин гуманитарного и профессионального циклов, также был создан центр Британского языка и культуры, а также центр компьютерной лингвистики. Результатом реализации данного мероприятия стало повышение качества образовательного процесса, направленного на обучение студентов современным, в первую очередь, экспериментальным методам исследований

и формирование у них творческого подхода к выполнению на следующих этапах обучения научных разработок.

Следующий блок включает мероприятия, направленные на решение задач, связанных с развитием научно-инновационной деятельности университета. Реализация соответствующих мероприятий обеспечит в научных центрах и других научно-образовательных структурных подразделениях университета обновление существующей и создание качественно новой научно-исследовательской экспериментальной и технологической базы для выполнения с непосредственным участием студентов, магистрантов и PhD-докторантов фундаментальных и прикладных исследований и разработок в рамках данных образовательных программ. Это позволит реализовать новую интеграционную модель специализированной подготовки студентов на старших курсах бакалавриата и в магистратуре по новым направлениям, в том числе связанным с инновационной деятельностью во взаимодействии с наукоемкими бизнес-структурами по линии «научная идея - опытный образец - производство». Третий блок включает мероприятия, связанные с совершенствованием системы управления университетом [5, 46-55].

Кафедра общего языкознания и иностранной филологии осуществляет модернизацию существующих и разработку новых образовательных стандартов и программ в соответствии с потребностями отраслей экономики и бизнеса Республики Казахстан, поддерживает тесную связь с бизнес-партнёрами. В этой связи преподавателями кафедры были разработаны новые образовательные стандарты по направлениям подготовки бакалавров и магистров по наукоемким, междисциплинарным направлениям, ориентированные на формирование компетентностной модели выпускника с учетом требований профессиональных стандартов, а также и предложений бизнес-партнеров секторов экономики и бизнеса Казахстана. Необходимо сказать, что в рамках этих программ были разработаны новые учебно-методические комплексы и рабочие учебные планы, усовершенствованы практико- и ориентированные формы обучения в системе целевой подготовки и переподготовки кадров, разработаны и модернизированы программы повышения квалификации и профессиональной переподготовки, модернизированы существующие и разработаны новые электронные образовательные ресурсы образовательных программ, а также была проведена международная сертификация образовательных программ. В результате реализации данного мероприятия были учтены замечания бизнес-партнёров и членов комиссии и разработаны новые основные образовательные программы, ключевым элементом которых является вовлечение на систематической основе студентов к выполнению прикладных и фундаментальных исследований в интересах высокотехнологичных секторов экономики и бизнеса.

В рамках реализации данных программ были разработаны и внедрены в практическую деятельность университета система управления качеством

образовательной и исследовательской деятельности. Результатом реализации данного мероприятия стало повышение эффективности образовательной и исследовательской деятельности студентов, магистрантов, PhD-докторантов и ППС в соответствии с требованиями международных стандартов качества.

Благодаря поддержке администрации университета происходит развитие кадрового потенциала кафедры общего языкознания и иностранной филологии. За весь период реализации данных программ было сделано следующее:

- разработаны программы дополнительного профессионального образования;
- создана система поддержки за счет внебюджетных средств молодых исследователей, выполняющих научно-исследовательскую работу;
- были проведены стажировки научных и научно-педагогических кадров в ведущих казахстанских и зарубежных университетах и научных центрах с целью повышения их квалификации.

Результатами реализации данного мероприятия стали повышение эффективности научно-инновационной и исследовательской деятельности, обеспечение сопровождения результатов научной деятельности от идеи до создания опытного образца и внедрения его в производство.

Для дальнейшей реализации данных образовательных программ должны быть проведены модернизация и качественное укрепление материально-технической базы научных центров и учебно-научной лаборатории при кафедре общего языкознания и иностранной филологии. Также необходимо провести модернизацию базы научно-учебной литературы для проведения работ по обучению иностранным языкам.

Бюджетные и внебюджетные финансовые средства направляются на развитие учебного процесса, в том числе на создание новых и модернизацию существующих образовательных программ, приобретение учебно-лабораторного и учебного оборудования, развитие научно-исследовательской и научно-производственной базы, переподготовку сотрудников университета, развитие инновационной деятельности, развитие информационной инфраструктуры, управление реализацией Программы и развитие системы управления университетом.

Важнейшим результатом реализации данных образовательных программ будет являться формирование в университете новой, гибкой и оперативно реагирующей на требования рынков труда и технологий инновационной образовательной, исследовательской и технологической инфраструктуры, способной:

- формировать идеологию долгосрочных заказов на целевую подготовку специалистов для нужд промышленности, исследовательских и управленческих подразделений;
- активно участвовать в формировании и реализации среднесрочных и долгосрочных отраслевых программ развития на уровне регионов и страны;
- формировать пояс малых и средних инновационных предприятий.

Дальнейшая разработка интегрированных образовательных программ включает в себя, прежде всего, разработку основных направлений интеграции содержания непрерывного высшего профессионального образования, основанных на тенденции движения к более высокому и качественно новому уровню подготовки специалистов, востребованных на рынке труда и рассматривается как одно из средств эффективности подготовки качественно нового специалиста, отвечающего требованиям современной экономики и бизнеса в Республике Казахстан.

Литература:

- 1 Голуб Л.В., Иванова И.В. Педагогические проблемы развития профессионального образования // Профессиональное образование. Столица. 2008. №1. С.24.
- 2 Полумордвинова А.А. От сокращённой – к интегрированной образовательной программе // Профессиональное образование. Столица. 2008. №11. С.16-17.
- 3 Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учебное пособие для вузов. М., 2002.
- 4 Бугаков И.А. Направления модернизации системы управления подготовкой инженерных, научных и научно-педагогических кадров в интересах инновационного развития России. // Сборник трудов I Всероссийской научно-практической конференции «Современное непрерывное образование», Серпухов, 26.04.2011.
- 5 Макбурин Г. Высшее образование сегодня. М., 2001. №1. С. 46-55.

NEW TREND IN KAZAKHSTAN: ENGLISH AS THE MEDIUM OF INSTRUCTION.

Сейтжанова А.К., Р.М. Байбуриев

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Заман талабына сәйкес, ағылшын тілінің нарықтық жағдайда жетекші орынға шығуы, студенттер тарапынан білім алудың негізгі оқу тілі ретінде өсуі байқалады. Жаһандану үрдісіне сүйене отырып, көптеген өзге тілді мемлекеттер өздерінің жоғарғы білім беру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатында, жартылай немесе толық қамды ағылшын тіліндегі оқу бағдарламаларын енгізу үстінде. Мақалада аталмыш трендтің туындау себебі, оның артықшылығы мен кемшіліктері, оқытушылар мен студенттер тұрғысынан, өзгерістерден туындайтын қиындықтар мен мүмкіндіктер қарастырылады.

Тірек сөздер: *EMI, академиялық ұтқырлық, болон жүйесі.*

There is a fast-moving worldwide shift from English being taught as a foreign language to English being the medium of instruction (EMI) for academic subjects such as science, mathematics, geography and medicine. This paper deals with implementation of EMI for content courses at higher education institutes. EMI is increasingly being used in universities, secondary schools and even primary schools. This phenomenon has very important implications for the education of young people and policy decisions in non-anglophone countries. This paper, however, reports following aspects: students' reactions to the EMI subject courses, EMI challenges in Kazakhstan, its horizons and difficulties that students and lecturers meet in new trending educational system.

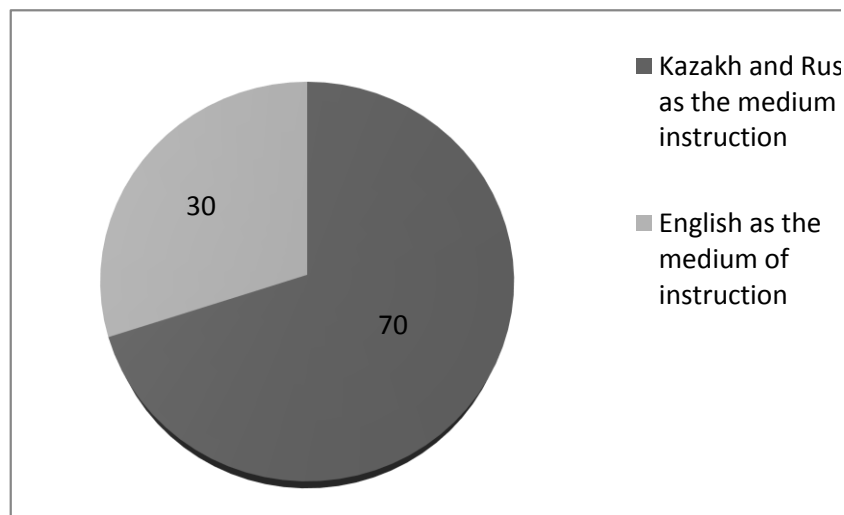
Key words: *English as the medium of instruction (EMI), English, Academic mobility, Bologna system*

Популяризация английского языка на рынке стало настолько велика, что из иностранного языка для многих студентов он превращается в основной язык обучения. В попытке повысить конкурентоспособность своих систем высшего образования в условиях глобализации многие не англоговорящие страны увеличивают количество образовательных программ посредством введения частичного или полного преподавания на английском языке. В статье рассматриваются причины такого тренда, его плюсы и минусы, а также трудности и перспективы таких перемен как для студентов, так и для их преподавателей.

Ключевые слова: EMI, академическая мобильность, болонская система.

Despite the unceasing global debates on English as the international language, the adoption of English as the medium of instruction (EMI) has been sweeping across the higher education landscape worldwide. EMI around the world - one of the main trends of international education past 10 years and Kazakhstan as well is there.

Implication of the Bologna three-cycle system, which is mainly completed in 2010, the number of English-language programs in non-English speaking countries increased dramatically. According to the latest data from the Institute of International Education in 2002, there were 560 master programs taught entirely in English, in 2008 - 1500 and 3701 - in 2011, as well as 963 programs with partial teaching in English [1]. As a member of the global village, Kazakhstan has also been under tremendous pressure from this trend towards academic internationalization. In the last decade, higher education in Kazakhstan has undergone a period of remarkable change and growth. There are 42 universities which have special groups, where English used as the medium of instruction and it makes more than 30 % from total amount (Figure 1).

Figure 1. The share of EMI in Kazakhstani Educational market (%) (made by authors with the use of sources [2], [3])

Moreover, even though the Kazakh and Russian used as the medium of instruction in universities, they still have some elective courses which are based on

English. Bachelor, Master and PhD programs including mentioned programs are keep growing rapidly.

Why is EMI growing? Some universities see an opportunity to attract a wider range of students; or they feel that EMI strengthens their offer to those students who believe studying in English will make them more employable in a world where a quarter of the population speaks English. Another reason is that European higher education policy (several of interexchange programs) and the Erasmus programme opens in a new tab or window. In most countries around the world have already had a major impact on student mobility and with it the need to ensure that students are studying their subject in a common language, which they understand. More often than not, this language is English. For last several years exchange students programs are axiomatic in Kazakhstani Educational market. In 2013 746 students went abroad by local (Kazakhstan) academic mobility program.

The question is whether students are concentrating on learning the academic subject or on improving their English. According to research carried out at al-Farabi Kazakh National University, most students felt that, though their understanding of lectures was not high, they agreed that instruction in English helped them to improve their English proficiency. On the other hand, the same students mentioned, that were skeptical about the introduction of English-medium higher education because of the ability and motivation of teachers and students.

Although courses taught through the medium of English are on the rise, there are risks attached to them. One risk is that the lecturer's English, although good, may not be specialized enough. There are further issues, such as the difficulty of assessing examination answers written in English since we might ask what is really being tested -- the English language or knowledge of the subject? We should also ask whether the lecturer's role has changed from that of a specialist in his or her discipline to that of a specialist in his or her discipline who can deliver in a second language. Some lecturers feel that their role is not to help students with their English, but simply to deliver their subject in English. When asked about their role, one university respondent said: "I'm not interested in the students English; I'm interested in their competency in tourism". However, another said: "I probably won't help their spoken English but I hope to give them more confidence and understanding when reading".

This leads us to ask to what extent an academic teacher lecturing through the medium of English can or should also become a quasi-English language teacher and take time explaining specialist English vocabulary and grammar. The challenge EMI presents to them is how to present their subject clearly and concisely in another language. The students' view of the lecturer can also change when EMI is introduced. Research has shown that students' perceptions of lecturers' English language proficiency correlated with their view of lecturers' general competence.

There are several problems with EMI implementation in Kazakhstan:

- language problems: entering exams, functional lexis, lecturers' competencies;

- culture problems: diverse contingent, lecturers' burden, Americanization of education programs for Asian lecturers' and students;
- differences in higher education management;
- lack of literature for some courses in English;
- lack of professional trainings for non-English speakers, who teaches in English.

One of the most important challenges is to do with language and identity. EMI can be seen as a threat to the status and development of the local language. On the other hand, EMI can also be as an opportunity. At a related policy dialogue in Segovia, Spain, last year, participants almost unilaterally agreed that EMI provided an opportunity. Many governments are now identifying new recruitment opportunities for their country's education institutions through EMI, and at a pedagogical level, students, lecturers and institutions are seeing the benefits of the international dimension EMI brings.

EMI advantages:

- improving English;
- full participation in international communication;
- better preparation for the competitive labor market achieving professional goals in Kazakhstan and abroad;
- enabling foreign students to enroll;
- helping university get better rating;
- the reason to develop professional trainings for non-English speakers, who teaches in English.

Overall, although the students (respondents of the research) in this study generally did not think that they had a high level of comprehension of their EMI lectures, most of them at least did not show negative attitudes towards the courses, probably due to their professors' various efforts in reducing their anxiety level in the classroom. Moreover, while the effects of English-medium instruction on the learning of subject content remain unclear, most of the students surveyed agreed that English instruction helped them improve their English. For universities that do not have sufficient resources to do so, there are two other strategies worth considering. One is to offer voluntary, non-credit-bearing EMI language courses that students pay for. The other strategy is to restrict participation in EMI courses to only students who have sufficient proficiency in English and at the same time design their EMI curriculum with great caution. Although many Kazakhstani universities have invited speakers to give talks on how to teach content courses in English to Kazakhstani students, most of these talks did not focus specifically on how to use the English language effectively in lectures.

Finally, as a preliminary exploration, this study provides only a rough sketch of Kazakhstan undergraduate students' reactions towards English-medium instruction for subject courses. Many questions remain: For example, do non-native English speaking (NNS) students in different types of universities encounter different language problems in their EMI courses? What English language problems do NNS teachers encounter in their EMI courses? What are the effective strategies used or could use by NNS teachers giving English instruction to

overcome their English language difficulties? Do NNS students with different English proficiency levels encounter different problems in EMI courses? Do NNS students at different education levels (e.g., graduate vs. undergraduate) react differently to English-medium instruction and encounter different types of problems in their EMI courses? These and other questions need to be thoroughly investigated in further research before we can more effectively apply the results of this and other studies in real-world contexts.

In summary, then, there are a number of challenges: the role of language and identity, successful practice and methodology; the integration of EMI into an institution, language proficiency (of students and teachers), and the role of those who are involved in education. There is little doubt that the number of courses taught in EMI globally will continue to rise, not only at higher education level but also at secondary level, and with it will come more opportunities for training and development, and accreditation, possibly along the lines of that offered to Kazakhstan universities.

References:

- 1 Julie Dearden. English as a medium of instruction – a growing global phenomenon . University of Oxford, Interim report, April 2014
- 2 The official statistical data information of Kazakhstan, page Education. <http://stat.gov.kz/faces>
- 3 Ministry of Education and science of Republic of Kazakhstan. Bologna process and academic mobility center <http://naric-kazakhstan.kz/en/>

ДИСКУРСТЫҚ ТАЛДАУДЫ ӘДЕБИЕТТАНУШЫЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚЫТУҒА ИННОВАЦИЯ РЕТІНДЕ ЕНГІЗУ ЖОЛДАРЫ

Солтанаева Е.М.

Қазақстан, Алматы, ҚазНУ имени аль-Фараби

В статье на примере рассказов «Клад Бекторы» Т.Асемкулова и «Я скучаю по Вам» Д.Амантая раскрываются пути дискурсного анализа. Предлагается система вопросов и заданий, включающих необходимый материал для самостоятельной работы: фрагменты текстов, цитаты из трудов литературоведов, необходимые комментарии, словарные, биографические статьи.

Ключевые слова: инновация, дискурс, литературоведение

Мақалада Т.Әсемқұловтың «Бекторының қазынасы» және Д.Амантайдың «Мен Сізді сағынып жүрмін» әңгімесінің негізінде дискурстың талдаудың жолдары көрсетіледі. Оқытушыға көмек ретінде сұрақтар мен тапсырмалар, студенттің өзіндік жұмысына қажет материалдар: мәтіннен үзінділерді, әдебиеттанушылардың еңбектеріне сілтемелер, қажетті коментарийлер, түсіндірме сөздік мақалалары қоса беріледі.

Тірек сөздер: инновация, дискурс, әдебиеттану.

In article on the example of stories "Bektora's Treasure" of T. Asemkulov and "I miss you" D. Amantay is shown to a way of the diskursny analysis. The system of the questions and tasks including necessary material for independent work is offered: fragments of texts, quotes from works of literary critics, necessary comments, dictionary, biographic articles.

Key words: innovation, discourse, literary studies.

Көркемдік феномен ретіндегі постмодернизмнің белгілерін әдебиеттанушылар әдебиет тарихының сонау ежелгі дәуірінен бастап, орта ғасырлардан, Қайта Өрлеу кезеңінен, ағартушылық дәуірден, тіпті романтизм мен реализм әдісінің шеңберінен де тауып жатады. Постмодернизм эстетикасы әлем әдебиетінде ХХ ғасырдың 70-80 жылдарынан бастап бағыт ретінде белең алғанымен, кей ұлттық әдебиеттердің шеңберінде тек әдеби ағым, қала берді көркемдік әдіс-тәсіл, құралдар ретінде көрініс тауып келеді.

Ғалым Б.Майтанов «Қазіргі қазақ поэзиясы және постмодернизм» атты еңбегінде «...қазіргі дәуірдегі модернизм мен постмодернизмнің қазақ әдебиетіндегі көріністері тұтас бағыт деңгейіне көтерілмеген, олар өзара ара-жігін де ашып дараланбағандықтан, бүгінгі күн бедерінде көркем-әдеби ағым ретінде өмір сүруде» - деп дұрыс айтқан.

Қазақ әдебиетінде күллі шығармашылығы тек осы постмодернистік ағымның аясында ғана дамыған деп мысалға аларлық та шығармашылық иесі табыла қоймас. Дегенмен, әдемдік мәдени үрдістен қалмай, кейде саналы түрде көркемдік ізденістерге барып, кейде бейсаналы түрде постмодернистік поэтиканы қолданып жақсы дүниелер тудырып жүрген ақын-жазушыларымыз бар.

Қайбір дәуірдің эстетикасына сай белгілі бір көркемдік парадигмалардың алға шығатыны рас. Постмодернизм философиясын айтпағанда, постмодернизм поэтикасының эстетикалық бүтіндігін қалыптастыратын басым элементтер ретінде теоретиктер интертекстуалдықты, «Әлем мәтін ретінде» деген концепцияны, ойын поэтикасын, диалогизмді атап көрсетеді [1].

Постмодернистік жүйенің ерекшелігін көрсететін осы элементтерді семинар сабақтарында қазақ әдебиетіндегі нақты мәтіндерді талдау арқылы түсіндіру тиімді болмақ. Мысал ретінде, Д.Амантайдың «Мен сізді сағынып жүрмін» және Т.Әсемқұловтың «Бекторының қазынасы» әңгімелерін алып қарастыруға болады. Себебі, біріншіден, бұл шығармаларды постмодернистік ағым шеңберінде қарастыруға келеді, екіншіден, әңгіме жанрының өзі шағын көлемді болғандықтан да студенттің сабақ үстінде немесе алдын-ала оқып дайындалып келуіне мүмкіндігі мол.

Сондықтан да біз оқытушыға көмек ретінде сұрақтар мен тапсырмаларды, студенттің өзіндік жұмысына қажет материалдарды: мәтіннен үзінділерді, әдебиеттанушылардың еңбектеріне сілтемелерді, қажетті коментариилерді, түсіндірме сөздік мақалаларын, биографиялық деректерді қоса беріп отырмыз.

1 – тапсырма:

Сіздердің алдарыңызда Т.Әсемқұловтың «Бекторының қазынасы» шығармасы. Шығарма атауының өзінде қандай сілтемелер бар? Бекторы қай шығарманың кейіпкері?

2 - тапсырма:

Постмодернизм поэтикасының бір элементі интертекстуалдық.

Интертекстуалдық – (Ю.Кристева бойынша) – өзге цитаталардың жиынтығы емес, түрлі мәтіндік жазықтықтардың түйісу орны, түрлі жазу

түрлерінің диалогі. Интертекст бір таңбалық жүйенің екіншіге өтуі. Интертекст мәні өзіне сіңірілген барлық мәдени белгілердің қай та жаңғыруы.

Аллюзия – (латын тілінен аударғанда – мегзеу, қалжың) – әдебиетте, шешендік өнерде, ауызекі сөйлеу тілінде танымал айтылымдарға немесе тарихи, әдеби, саяси деректерге, не көркем шығармаларға сілтеме.

Реминисценция – (латын тілінен аударғанда – еске алу) – көркем шығармадағы өзге мәтінге, әдеби дерекке, мәдени өмірге жанама түрде сілтеме жасалып, өзге көркем туындыны еске алу. Реминисценция танылатындай айқын немесе танылмастай жасарын тұруы мүмкін. Реминисценция бұл мәтінді қабылдауға арналған контекст, ол арқылы жазушы оқырманды әдеби дәстүрді есіне түсіре отырып, туындының жаңа қырын көрсетіп, дәстүрмен диалогқа түсіруге ұмтылдырады.

Цитата – (латын тілінен аударғанда – келтіремін, шақырамын) – автордың өз мәтініне өзге біреудің сөзін енгізуі. Әдетте, цитата жаңа шығарманың мағыналық аясына енгізілген өзге шығарманың белгісі немесе өзгенің мәтіні немесе өзге мәтіндер тобы болады. Цитатаның екі түрлі қызметі болады, ол жаңа мәтіннің бір бөлігі бола отырып, ескі мәтіннің де мағыналық бөлшегі. Реминисценцияға қарағанда цитата біршама аяқталған, өзге мәтін ретінде анық аңғарылады, ол графикалық, синтаксистік немесе пунктуациялық түрде айырмашылықпен көрсетіледі.

Мәтіннен интертекстуалдықтың аллюзия, реминисценция, цитата секілді тәсілдерін табыңыз.

3 - тапсырма:

«Ер Төстік» ертегісіндегі Бекторы мен «Бекторының қазынасы» әңгімесіндегі Бекторы образдары қалай сомдалған? Жазушы Бекторы образын сомдау үшін мінездеудің қандай тәсілдерін қолданған? Мәтіннен Бекторыны сипаттайтын санаулы ғана сөйлемдерді тауып, астын сызып, көрсетіңіз. Ертегіде қандай тәсілдер пайдаланылады? Екі образ философиясында бір-біріне қайшы келетін тұстары бар ма? Әңгімеде жазушы постмодернизм поэтикасына сай образды қалай дамытқан? Пері мен періште архитеттері қай шығармада басым көрініс тапқан? Неліктен Бекторы қазаққа қажет?

Жеке авторлық миф туралы зерттеуші М.Липовецкийдің: «...Интертекстуальность в постмодернистской поэтике одновременно служит средством мифологизации и демифологизации: она соотносима с формой мифологического мирообраза, но полностью опровергает мифологическую семантику. Можно сказать, что интертекстуальность порождает своего рода теневой двойник, анти-подобие мифологической миромодели» - деген ойтолғамына көзқарасыңызды білдіріңіз.

4 - тапсырма:

Ойын поэтикасына назар аударыңыз. Мысалы сөздердің тура және ауыспалы мағыналары арқылы жасалатын сөздер ойынына мәтіннен мысалдарды теріп жазыңыз.

Й.Хейзингидің «Homo Ludens» (1937) атты еңбегінде ойын әрекетінің келесідей түрлері бөліп көрсетілген. Олар:

1. «Кез-келген ойын ең алдымен еркін әрекет.»

2. Оның практикалық пайдасы жоқ, құштарлық пен қажетін қанағаттатандырудан тыс жерде жатады.

3. Ойынның үшінші айырымашылық сипаты – даралығы. Ойын белгілі бір мезгілде басталып, белгілі бір мезгілде аяқталады.

4. Ол тәртіп орнатушы. Ол – тәртіптің өзі. Кемелдік жоқ әлем мен бұлыңғыр өмірде шектеулі кемелдік орнатады. Ойын орнатқан тәртіп мызғымас сипатта болады.

5. Ойын өзін өзге жұрттан бетпердемен барынша қалқалап алған, құпия етіп жасырып қойған қоғамдық топтарды өмірге шағарады [1, 19 б.].

«Постмодернизм, продолжая авангардистскую деиерархизацию, вместе с тем носит сугубо игровой характер, конфликт если он и есть, то разыгрывается – симулируется, по сути дела» [1, 20 б.].

Бекторы мен Қайырболдының екеуінің арасындағы ойынның басталуы мен аяқталу сәтін мәтіннен белгілеп көрсетіңіз. Ойын соңы сіз күткендей нәтижемен аяқтады ма? Й.Хейзинга белгілеген төртінші түріне сай ойындағы тәртіп параметрін, «тұрақтылық және өзгермелілік принципі» тұрғысынан қарастырыңыз. Қайырболды өміріндегі тартысты сіз қалай анықтар едіңіз?

5 - тапсырма:

Постмодернизм поэтикасындағы «Әлем мәтін ретінде» концепциясын шығарманың композициялық құрылымынан да, идеялық мазмұнынан да аңғаруға болады. Ойын соңының өлімге яки ештеңеге, бос кеңістікке айналуы постмодернизм поэтикасына тән сипат. Қайырболды өмірінің тек түс болып шығуы, одан арғыға мегзейді. Яғни Сағындықтың да өмірі ақырғы шындық деген сөз емес, ол да біреудің ойы болуы мүмкін, сондан әрі, содан әрі, осылайша шексіздікке ұласатын мәтіннің бір фрагменті ғана болуы мүмкін бұл. Біздің жағдайда, Қайырболды өмірінің Сағындықтың түсіне айналуы, яғни өмірдің мәтінге айналуы көрініс тапқан. Тіпті Қайырболды Намазбеков деген адамның бұл реалды өмірде болмауының өзі көп нәрсені білдіреді.

«Бекторының қазынасы» шығармасында қанша мәтін бар? Мәтін түрлерін анықтаңыз? Мәнмәтін (контекст) қандай?

6 - тапсырма:

Д.Амантайдың «Мен Сізді сағынып жүрмін» шығармасының композициялық құрылымына назар аударыңыз. Повес постмодернистік коллаж ретінде берілген. Сюжет желісін бірден түсіну қиын. Оқиға үзік-үзік етіп берілген. Постмодернизм поэтикасына сай жазушы мен оқырман тең. Яғни мұнда оқырман автормен қосыла керек жерлерін өз ішінен ойлап, құрастырып отырып, нақты шындықтың толық картинасын өз түйсігімен орнатады. Филолог ретінде, шығармадағы фабула мен сюжет қатынасын анықтаңыз? Оқиғаның хронологиялық желісін таңбалап көрсетіңіз? Жазушы өз шығармасында қолданған композиция (сақиналы, сатылы т.б.) түрін көрсетіңіз? Дәлелденіңіз. Л.Выгодскийдің «Легкое дыхание». «Анатомия» и «физиология» рассказа атты талдауына сүйене отырып, шығарма композициясын таңбалап қағазға сызыңыз.

7 - тапсырма:

Т.Әсемкүловтың: «...осы коллаж арқылы, автор, бір сәтте кешегі күнде де, бүгінгі күнде де өмір сүрген, дәлірек айтқанда, қай уақытта өмір сүріп жатқанын білмейтін рухани бағыт-бағдардан жаңыла бастаған бүгінгі жастардың ішкі дүниесін бейнелеуге тырысқан» - дейді [2, 4 б.].

Сіздің пікіріңізше, постмодернистік коллаж формасының мазмұнға, идеяға қандай қатысы бар? Екі мәтіндегі уақыт пен кеңістіктің категориясының функционалдық қызметін анықтаңыз.

Повестің атауында графикалық тәсіл арқылы кейіпкерді қосымша визуалды даралау бар. Бұл фрагменттік дискурстың бір түрі, коллаждың үлгісі. Зерттеуші Д.Бартелм коллажды «XX ғасыр өнеріндегі орталық принцип» деп атайды. Ғалымның пікірінше, коллаж – бір-біріне еш қатысы жоқ заттарды қатар орналастыру арқылы жаңа шындықты тудыруға, нарратив кеңістігінің ашылуына мүмкіндік береді дейді [3, 51 б.].

Дәл, «Мен Сізді сағынып жүрмін» атауына қатысты не айтар едіңіз?

8 - тапсырма:

Д.Амантайдың «Мен Сізді сағынып жүрмін» шығармасына эпиграф ретінде алған О.Сүлейменовтың «Кто-то медленно скачет и скачет во сне, издали, на светлом, усталом коне» деген өлең жолдарынан алынған үзінді образдар табиғатын ашуға қандай сілтеме жасайды?

9 - тапсырма:

Екі әңгіменің сюжеті В.Я.Проптың сюжетқұраушы модальдықтардың яғни, алетикалық, деонтикалық, аксиологиялық, эпистемиологиялық, кеңістік, уақыттық модалдықтың қайсысының шеңберінен табылады?

«В современной литературе после "дсюжетизации" модернизма сюжет постепенно возвращается в культуру постмодернизма. Литература, пусть в пародийном ключе, вновь начинает осознавать ценность события» - деген В.Рудневтің сөзі қандай сюжетқұраушы модальдыққа сілтеме болады? [4, 128 б.].

10 - тапсырма:

Әдетте, кейіпкердің аты шығарманың атауы ретінде алынуы көркем мәтін құрылымын моноцентристік сипатқа ие етеді. Ал, бұл әңгімеде бас кейіпкер кім? Бекторы ма? Әлде, Қайырболды ма? Жоқ, Сағындық па? Әлде, скриптор ма? Жоқ, нарратор ма? Дәлелдеңіз.

11 - тапсырма:

Постмодернистік мәтіндерге тән қасиеттің бірі – айтылымның баяндаушыға ма әлде кейіпкерге ме, кімге тән екені маңызды емес. Маңыздысы – айтылымның функционалдық мәні екені белгілі. Төмендегі үзіндідегі философиялық ойтолғам кімге тиесілі? Ерболға ма, әлде авторға ма? Жоқ нарраторға ма? Дәлелдеңіз. Бұл ойтолғам мәтінде қандай қызмет атқарады?

«Бірақ, мойымаған сұсты қатал бейнесі қалай жалған деп, байлауын түйді Ербол терезеден шерлене тесіліп қарап. Ол кетеді, әуелі аза тұтқызып, артынан ұзақ сағындырып, келе жатқан тағдырын баяғыда тап басып танып қойған.

Жазбай, алданышын жазғанынан дәл ажыратып, әрбір кесімін жасырын аңдып».

12 - тапсырма:

Шығарма құрылымындағы Абай сөзіне жасалған реминисценция арқылы автор нені меңзейді? Бұл тек жанама мінездеу ғана ма, жоқ жалпы шығарманың негізгі идеясына сілтеме ма?

«И Абай, когда переводил Лермонтова, писал так: «Прошедшая жизнь – увиденный сон, что бы ни было – случится», - приводя этот отрывок, дает понять что автор, хотя герой Муктар и понимает свою вину и готовися принять смерть, отмечаешь для себя, что он очень образованный человек, глубоко думающий» -деген Д.Амантайдың қазіргі заманғы зерттеушілерімен келісесіз бе? [5].

13 - тапсырма:

Екі мәтін дискурсындағы диалогтік стратегияны қай тұстан көруге болады? Мәтіннен туындайтын философиялық диалогтарды, әлеуметтік диалогтарды анықтаңыз? Сюжет құраушы модальдықтардың түйісетін жерін көрсетіңіз?

Дискурстағы диалогтік стратегия – күн тәртібінде көтерілген мәселелерге бірге жауап іздеу. Алғашында орыс ғалымы М.М.Бахтин өзінің «Проблемы поэтики Достоевского», «Вопросы литературы и эстетики» атты еңбектерінде диалогтік сөз мәселесін көтереді. *Диалогтік стратегия* бойынша тек адам мен адам ғана емес, мәтін мен мәтін, мәдениет пен мәдениет өзара диалогқа түседі, бірінбірі түсініп, жауап қатады.

Әдебиеттер:

- 1 Липовецкий М.Н. Русский постмодернизм. (Очерки исторической поэтики). Екатеринбург, 1997. – 317 с.
- 2 Әсемқұлов Т. Бүгінгі қазақ прозасының бағыттары. – otuken.kz
- 3 Barthelme D. Snow White / D.Barthelme. New York: Simon & Schustler, 1996
- 4 Руднев В.Н. Словарь культуры XX века. - М.: Аграф, 1997. - 384 с.
- 5 Такиров С.У., Жакулаева А.М. Эстетика постмодернизма в творчестве Дидара Амантая // http://www.rusnauka.com/39_VSN_2014/Philologia/8_182534.doc.htm «European Researcher» ISSN 2219-8229. E-ISSN 2224-0136

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНГЛО-РУССКОГО ПАРАЛЛЕЛЬНОГО КОРПУСА ПРИ ОБУЧЕНИИ МНОГОЗНАЧНОЙ ЛЕКСИКЕ

Таева Р.М., Алимбаева А.Т.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада ағылшын тілі сабағында лингвистикалық корпустарының қолдану аясы қарастырылады. Параллельді корпус мәтіндерінің негізінде құрастырылған «Ағылшын тіліндегі көп мағыналы сөздер» тақырыбын нығайту үшін практикалық тапсырмалар ұсынылады. Корпус құралдарының оқыту инновациялық тәсілінің қолдануының маңыздалағы анықталады.

Тірек сөздер: лингвистикалық корпус, параллельді корпус, көп мағыналы лексика, деректер базасы арқылы оқыту.

В данной статье рассматриваются возможности применения лингвистических корпусов на занятиях по иностранному языку. Предлагаются практические задания для закрепления темы «Многозначные слова английского языка», составленные на основе текстов параллельного корпуса. Определяется значимость использования корпусного инструментария как инновационного подхода в обучении.

Ключевые слова: лингвистический корпус, параллельный корпус, многозначная лексика, обучение с помощью баз данных.

This article considers the possibility of applying linguistic corpora in foreign language lessons. Practical exercises, composed on the basis of the texts of parallel corpora, are offered to consolidate the theme «Polysemantic words of the English language». The significance of corpora toolset usage has been determined as an innovative technique in teaching.

Key words: linguistic corpus, parallel text corpora, polysemantic words, data-driven learning.

В настоящее время перестройка методологии организации иноязычного образования способствовала внедрению новых оптимальных подходов и технологий в области преподавания иностранных языков. В немалой степени это обусловлено развитием информационных и компьютерных технологий, появлением различных программ, интернет-ресурсов и электронных словарей, процессом компьютеризации и глобализации в целом. Ученые также отмечают огромную значимость создания языковых корпусов и использования корпусных данных в процессе обучения.

Вопросы применения лингвистических корпусов в преподавании языков находят отражение в работах таких ученых как Д. Байбер, Л.Н. Беляева, Н.Б. Гвишиани, Е.Е. Голубкова, В.П. Захаров, С. Йоханссон, Р. Картер, М. Маккарти, А. О'Киффи, В.А. Плунгян, В.В. Рыков, М. Скотт, М. Стаббс, К. Триббл, Р. Реппен, Л. Флауердью, М. Халлидей, М. Хоуи [1, 6]. Обучение с помощью баз данных (data-driven learning) является одним из перспективных подходов в области методики преподавания иностранного языка, профессионально-ориентированного обучения с опорой на корпус, освоения узко-специализированной лексики, теории и практики перевода.

В Национальном корпусе русского языка представлен англо-русский параллельный корпус, который является очень удобным инструментом при составлении упражнений на английском языке. Параллельный корпус (Parallel Corpora) - это электронный аналог параллельных переводных текстов, как правило, состоящий из множества блоков «текст-оригинал и один/несколько его переводов» [2].

Преподаватели при использовании параллельных корпусов не только могут разрабатывать практические задания на основе аутентичных текстов и оригинальных авторских переводов, но и значительно ускорить процесс подбора достоверного материала.

Общеизвестно, что одним из факторов, усложняющих изучение иностранного языка, является наличие многозначных слов. Если бы каждая лексическая единица английского языка обладала в русском языке, единственно верным эквивалентом, процесс понимания, интерпретации и тем более перевода был бы намного проще. Но для любого языка присуще такое понятие

как полисемия, которая является одной из основных проблем при определении точного значения слова.

Для того, чтобы продемонстрировать многозначность того или иного слова, преподаватель может обратиться к параллельному корпусу. Необходимо составить упражнение, в котором было бы видно, что в зависимости от контекста значение слова кардинально меняется. Для этого преподаватель подбирает многозначные слова определенной части речи. В английском языке многозначными могут быть глаголы, существительные и прилагательные (список наиболее частотных хорошо представлен в «Англо-русском словаре многозначных слов» под редакцией Павла Литвинова). Затем данные лексические единицы вводятся в поле поиска параллельного корпуса, после чего система выдаст предложения с выделенным искомым словом. Но самое главное здесь – наличие профессионального перевода, который облегчит сам процесс подготовки к занятиям и проверки качества ответов студентов. Кроме того, вместе с указанием лексико-грамматических признаков слова или фразы, преподаватель или студент могут выбрать подкорпус и задать такие параметры как: время создания текста, количество слов, сферу функционирования (бытовая, официально-деловая, производственно-техническая, публицистическая, учебно-научная, электронно-коммуникационная).

Благодаря параллельному корпусу подбор эквивалента иностранному слову, а также демонстрация неоднозначности его семантики не составляет большой сложности. На основе данных англо-русского параллельного корпуса для закрепления темы «Polysemantic English words and their equivalents in the Russian language» можно составить такие упражнения как:

Task 1: Find a suitable Russian analogue for each English sentence. Define the meaning of the polysemantic word “delivery” based on these sentences.

При работе над данным упражнением преподаватель делит студентов на группы и раздает карточки с предложениями на английском и русском языках. Задача студентов – подобрать русский вариант английскому предложению, а также проследить зависимость выбора эквивалента от контекста.

<p>All purchases and sales of financial assets that require <i>delivery</i> within the time frame established by regulation or market convention («regular way» purchases and sales) are recorded at trade date, which is the date that the Bank commits to deliver a financial asset. [JSCB Russlavbank. Financial Statements (2010)].</p>	<p>Покупка и продажа финансовых активов, <i>поставка</i> которых должна производиться в сроки, установленные законодательством или обычаями делового оборота для данного рынка (покупка и продажа по «стандартным условиям»), отражаются на дату совершения сделки, то есть на дату, когда Банк обязуется купить или продать финансовый актив.</p>
---	--

<p>The fact that a natural monument and a popular recreational object, the «South Species Dendro-park» is situated close to the building site of coastal cluster of the Olympic facilities, calls for a thorough observance of nature conservation standards during the construction and cargo <i>delivery</i>. [Olympic games impact – OGI (2009–2010)].</p>	<p>Расположение памятника природы и популярного рекреационного объекта дендропарка «Южные культуры» в непосредственной близости от стройплощадки прибрежного кластера олимпийских объектов требует тщательного соблюдения природоохранных норм при строительстве и <i>доставке</i> грузов.</p>
<p>By the time I made it to the lobby, Pedro, the heavily accented Mexican <i>delivery boy</i> from Mangia, was chatting in Spanish with Eduardo near the elevator bank. [Lauren Weisberger. The Devil Wears Prada].</p>	<p>Когда я вошла в вестибюль, Педро, <i>разносчик</i> из «Манхьи», болтал с Эдуарде по-испански.</p>
<p>When she was a month old. Dr. Dornberger asked, “Was the <i>delivery</i> normal?” “Yes”, she answered. [Arthur Hailey. The Final Diagnosis].</p>	<p>Ей был всего месяц. «Роды были нормальные?» – спросил доктор Дорнбергер. «Да», – ответила она.</p>
<p>Only the older pupils managed to keep their tickets and stick to their tedious work long enough to get a Bible, and so the <i>delivery</i> of one of these prizes was a rare and noteworthy circumstance; the successful pupil was so great and conspicuous for that day that on the spot every scholar's heart was fired with a fresh ambition that often lasted a couple of weeks. [Mark Twain. The Adventures of Tom Sawyer].</p>	<p>Только старшие ученики умудрялись сохранить свои билетки и проскучать над зубрежкой достаточно долго, чтобы получить в подарок Библию, и потому выдача этой награды была редким и памятным событием; удачливый ученик в этот день играл такую важную и заметную роль, что сердце каждого школьника немедленно загоралось честолюбием, которого хватало иногда на целых две недели.</p>
<p>A bakery employing half a dozen people, old Grandpa happy with his <i>delivery</i> wagon and that lazy little Creole, Rene, working hard and liking it. [Margaret Mitchell. Gone with the Wind, Part 2].</p>	<p>Пекарня с полудюжиной рабочих, старый дедушка разъезжает с <i>товаром</i> в фургоне, радуясь жизни, а этот ленивый маленький креол Рене работает до седьмого пота и доволен.</p>

Task 2 – Put the appropriate Russian equivalent for the word «accommodation» in the gap. Consider the meaning of the word «accommodation» in these contexts. Give an interpretation to each one.

Здесь студентам необходимо самостоятельно попытаться дать дефиницию каждому из значений многозначного слова. В форме дискуссии можно обсудить различные варианты, предложенные студентами.

<p>My landlady in Northumberland Street had a large house, and, being a widow without children, she gained a livelihood by providing <i>accommodation</i> for several students. [Arthur Conan Doyle. John Barrington Cowles].</p>	<p>Я проживал на улице Нотумберленд в огромном доме; домовладелица, вдова и бездетная, не имея иных доходов, сдавала __ студентам.</p>
<p>There's nothing to be ashamed of; it's a matter of mutual <i>accommodation</i>, nothing more. [Charles Dickens. The Posthumous Papers of the Pickwick Club].</p>	<p>Стыдиться нечего, все основано на взаимном ____, и ничего больше.</p>
<p>He wasn't going to talk at the top of his voice for my <i>accommodation</i>. [Joseph Conrad. Lord Jim].</p>	<p>Он не намерен кричать во все горло ради моего ____ .</p>
<p>After breakfasting in a small closet attached to the coffee-room, which bore the imposing title of the Snuggery, the temporary inmate of which, in consideration of a small additional charge, had the unspeakable advantage of overhearing all the conversation in the coffee-room aforesaid; and, after dispatching Mr. Weller on some necessary errands, Mr. Pickwick repaired to the lodge, to consult Mr. Roker concerning his future <i>accommodation</i>. [Charles Dickens. The Posthumous Papers of the Pickwick Club].</p>	<p>Позавтракав в маленьком чулане рядом со столовой, который носил громкое название «кабинета» и временный обитатель коего пользовался, принимая но внимание ничтожную доплату, великим преимуществом подслушивать все разговоры в упомянутой столовой, мистер Пиквик послал мистера Уэллера с неотложными поручениями и отправился в комнату дежурного посоветоваться с мистером Рокером по вопросу о своем будущем ____.</p>
<p>By far the most numerous part streamed towards the town of Ashby, where many of the distinguished persons were lodged, in the castle, and where others found <i>accommodation</i> in the town itself. [Walter Scott. Ivanhoe].</p>	<p>Большая часть зрителей устремилаь в Ашби, где многие знатные гости проживали в замке, а другие нашли себе ____ в самом городе.</p>
<p><i>Комнаты, соглашение, удобства, помещение, пристанище</i></p>	

Немаловажную значимость параллельный корпус представляет при обучении переводу. Обилие информации о лексике, фразеологии, сочетаемости в корпусах параллельных, двунаправленных (содержащих как оригинальные тексты, так и их переводные эквиваленты на обоих языках) и тематических многоязычных (содержащих тематически или жанрово близкие тексты на разных языках, не являющиеся переводами друг друга, например, многоязычные корпуса прессы) помогает переводчику найти наиболее адекватный эквивалент в родном (чужом) языке и достичь большей свободы и в то же время большей точности в переводе [3, 2].

Задание на перевод можно сформулировать следующим образом:

Task 3: Make the translation of given sentences, paying attention to the polysemantic word «band». Are there any homonyms? (Причем перевод можно давать как с английского на русский, так и с русского на английский языки).

As if on cue, the <i>band</i> started playing Marvin Gaye's "Let's Get It On" and Christian pulled me against him. [Lauren Weisberger. The Devil Wears Prada].	Словно по заказу <i>оркестр</i> заиграл «Давай продолжим» Марвина Гейя, и Кристиан поставил меня напротив себя.
The children, of course, had no intention of becoming part of a <i>band</i> of villains, or tossing anyone into a deadly pit. [Lemony Snicket. The Carnivorous Carnival].	Дети, разумеется, вовсе не собирались вступать в <i>шайку</i> злодеев или сбрасывать кого бы то ни было в гибельную яму.
Anyhow, after that, it were apparent I was not welcome to play in the little <i>band</i> no more, an I went on back to the basement. [Winston Groom. Forrest Gump].	Ну в общем, после этого оказалось, что в <i>группе</i> я больше не нужен, и я вернулся в свой подвал.
He flipped it across the <i>band</i> and got nothing but static. [Stephen King. Trucks].	Прошелся по <i>диапазону</i> , но там не было ничего, кроме атмосферных помех.
There was a stretch of grass in a place where the palms left a wide <i>band</i> of turf between the forest and the snore. [William Golding. Lord of the Flies].	Между лесом и берегом, под пальмами, была травянистая <i>полоса</i> .
Maybe he is with a <i>band</i> in other mountains. [Ernest Hemingway. For Whom The Bell Tolls].	Может быть, он с каким-нибудь <i>отрядом</i> в другом месте.
Thin <i>band</i> of gold passed round its head under one ear and over the other and in this was stuck a long crimson feather. [Clive Staples Lewis. The Chronicles of Narnia].	Голову ее окружала тонкая золотая <i>повязка</i> , пропущенная под одним ухом и проходящая поверх другого, за повязку было заткнуто длинное перо малинового цвета.

В дальнейшем преподаватель дает индивидуальное задание самостоятельно разработать упражнения по подбору контекстов для семантизации многозначной лексики на основе параллельного корпуса. На занятии студенты меняются подготовленными заданиями, оговаривая сложности, с которыми им пришлось столкнуться. По итогам обсуждения выбирается лучшая работа. Здесь наблюдается личностно-ориентированный подход в преподавании. Тем самым студенты развивают навыки работы с корпусными данными, учатся анализировать как аутентичный, так и переводной языковой материал, становятся активными участниками процесса обучения.

В целом, становится очевидным возрастающая значимость и эффективность применения лингвистических корпусов, в частности параллельного корпуса на занятиях по иностранному языку как преподавателями, так и студентами. Это огромный материал для составления упражнений по грамматике и лексике, доступный методический ресурс, источник оригинальных примеров и аутентичных текстов при обучении переводу, удобный исследовательский и поисковый инструментарий, позволяющий модифицировать и качественно улучшить формат занятий.

Литература:

- 1 Горина О.Г. Использование технологий корпусной лингвистики для развития лексических навыков студентов-регионоведов в профессионально-ориентированном общении на английском языке: автореф. дис. ... кан.пед.наук. – СПб., 2014. – 24 с.
- 2 Соснина Е.П. Параллельные корпуса в обучению языку и переводу // http://ling.ulstu.ru/linguistics/resources/literature/articles/corpus_education_translation/
- 3 Bernardini, Silvia. Corpora in the classroom. An overview and some reflections on future developments (реферативный перевод А.Д. Плисецкой). – Amsterdam: Benjamins, 2004. – 7 p.
- 4 Национальный корпус русского языка // <http://www.ruscorpora.ru/>

ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В НЕЯЗЫКОВОМ ВУЗЕ

Тастемирова Б.И.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

В данной статье рассмотрены некоторые способы применения современных информационно - коммуникативных технологий для преподавания иностранного языка студентам неязыковых специальностей.

Ключевые слова: *современные технологии, презентация, тесты, метод проектов, портфолио.*

In this article are considered some modern methodical approaches, application of modern technology in teaching of foreign language the students of unlanguage specialities.

Бұл мақалада тілдік емес мамандықтарында оқитын студенттеріне шет тілінен оқытудың методикасының ерекшеліктерінің және жаңа инновациялық әдістердің ағылынын тілі сабағында пайдалануы туралы айтылады.

Современные образовательные технологии, которые используются для формирования иноязычной коммуникативной компетенции студента, являются наиболее продуктивными для создания образовательной среды, которая обеспечивает личностно-ориентированное взаимодействие всех участников образовательного процесса. Современные технологии в образовательном процессе это не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения. Главное - это показать, как современные технологии могут быть эффективно использованы для повышения качества обучения иностранному языку, формирования и развития коммуникативной культуры, обучения практическому овладению иностранным языком. Задача же преподавателя состоит в том, чтобы создать условия практического овладения языком для каждого студента, выбрать такие методы обучения, которые позволили бы каждому студенту проявить свою активность, своё творчество, активизировать познавательную деятельность в процессе обучения иностранному языку. Очевидно, что использование какой-то одной технологии обучения, какой бы совершенной она ни была, не создаст максимально эффективных условий для раскрытия и развития способностей студентов и творческого поиска преподавателя.

Иностранный язык - это учебный предмет, который в силу своей специфичности (создание для обучающихся искусственной языковой среды из-за отсутствия естественной) предполагает наиболее гибкое и широкое использование различных технических средств обучения.

Использование современных средств таких, как компьютерные программы и Интернет - технологии, а также обучение в сотрудничестве и проектная методика позволяют решить эти задачи. Основную роль здесь, конечно, играют мультимедийные средства. Возможности использования Интернет - ресурсов тоже огромны. Глобальная сеть Интернет создаёт условия для получения любой необходимой обучающимся и преподавателям информации. Но хотелось бы сначала сказать несколько слов об использовании несложных мультимедийных документов, которые может сделать сам преподаватель в программе Microsoft Word и презентаций (Power Point).

Всем известно, что достоинством документов Word является их относительно небольшая ёмкость и простота создания. Преподаватель может разрабатывать их для конкретных ситуаций, темы и группы, бесконечно создавая разнообразные варианты. При этом такие документы не теряют достоинств мультимедиа: они яркие, красочны, позволяют студентам работать в индивидуальном режиме, расширяют возможности работы. Ценность созданных преподавателем презентаций состоит в том, что материал в них даётся компактно, в нужной последовательности; в нём нет ничего лишнего, всё "работает" на достижение задач и конкретной цели, в отличие от готовых фильмов и слайдов. Кроме того, под презентацию можно использовать текст, максимально соответствующий теме с информативной и лексической точек

зрения. При повторном просмотре презентации текст может быть отключен, а студентам дано задание озвучить слайды самостоятельно. Таким образом, преподаватель избавляется от необходимости адаптировать готовый текст и тратить время на “шумовую” информацию, что практически неизбежно при пользовании готовыми презентациями; кроме того, материал презентации чётко рассчитан по времени.

Формы работы с компьютерными обучающими программами на занятиях иностранного языка включают: изучение лексики; отработку произношения; обучение диалогической и монологической речи; обучение письму; отработку грамматических явлений. Компьютер предоставляет огромные возможности тестирования уровня владения иностранным языком или темой с участием преподавателя, что сократит время проверки результатов. Тесты возможны самые различные: подстановочные, выборочные, правда-ложь, шаблонные. Преподаватель может применять компьютер для оптимизации обучения, повышения эффективности и объективности учебного процесса при значительной экономии времени, для организации коллективной работы и для работы с учебными материалами.

В качестве средства технической поддержки деятельности преподавателя компьютер открывает широкие перспективы в совершенствовании организации процесса обучения, более того, некоторые организационные формы учебного процесса не могут быть реализованы без применения компьютера, например, коллективная творческая работа над совместным проектом.

Все больше и больше преподавателей обращаются в процессе обучения иностранному языку к проектной методике как к одному из современных продуктивных творческих подходов, успешно реализующих основные цели обучения иностранному языку в формировании у студентов необходимых коммуникативных и речевых навыков и умений, позволяющих им общаться на иностранном языке. Основное предназначение метода проектов состоит в предоставлении студентам возможности самостоятельного приобретения знаний в процессе решения практических задач или проблем, требующего интеграции знаний из различных предметных областей. Эта технология предполагает совокупность исследовательских, поисковых, проблемных методов, творческих по своей сути.

Преподавателю в рамках проекта отводится роль разработчика, координатора, эксперта, консультанта. В ходе подготовки проектов раскрывается творческий и интеллектуальный потенциал студента. Метод проектов учит вести исследовательскую работу, работать в команде, вести дискуссию, решать проблемы. Метод проектов может использоваться при обучении иностранному языку практически по любой теме, так как отбор тематики проведен с учетом практической значимости для студента. Например:

№ 1. Project work: My first experiment

Make up a short story about your first experiment using the following questions:

1. When did you do your first experiment?
2. Where did you do it?
3. What did you investigate (research)? or What did you measure?
4. What equipment (devices) did you use?
5. What results did you obtain? or What did you find out?

№ 2. Project work: Tell me about your research on the following plan:

1. What is the title of your research?
2. What is the aim of your research?
3. Who investigated this problem before you?
4. What results have you obtained?

№ 3 Project work: Describe any alkali element on the following plan:

1. boiling point;
2. melting point;
3. atomic number;
4. relative density;
5. valence;
6. Is it a metal or non-metal?
7. What group does it belong to?
8. colour;
9. Where is it used?
10. What substances does it react with?
11. What chemical compounds does it have?

Такие проектные работы позволяют студенту освоить не только профессиональную лексику, но и дают ему необходимые рекомендации по подготовке научных презентаций.

Особое место занимает технология исследования, где студенты выходят на высокий уровень познания, самостоятельной деятельности и развития нового проблемного видения, освоение исследовательских процедур, выдвижению гипотез, их проверке.

«Языковой портфель» - это инструмент самооценки собственного познавательного, творческого труда студента. Экспериментальная технология создания портфолио является способом наглядной презентации своих достижений за определенный период обучения, возможностью продемонстрировать способности и практически применить приобретенные знания и умения. Портфолио позволяет учитывать результаты, достигнутые студентом в разнообразных видах деятельности: учебной, социальной, коммуникативной и др., и является важным элементом ориентированного подхода в образовании.

Информационно - коммуникативные технологии находят все большее применение в организации учебного процесса, совершенствуют иноязычную речевую деятельность. Их использование способствует совершенствованию лингвистической и межкультурной компетенций студентов, систематизации

информации и презентация результатов научно-исследовательской деятельности студентов.

Литература:

- 1 Гуль Н.В. Подготовка студентов к чтению неадаптированной литературы. Лингводидактические проблемы обучения иностранному языку. - СПб., 2011. С.151-155.
- 2 Трайнев В.А. Информационные коммуникационные педагогические технологии - М.: Дашков и К, 2009
- 3 Измайлова А.Г. Формирование иноязычной профессиональной – ориентированной коммуникативной компетентности у студентов неязыковых вузов, Санкт-Петербург, 2002.-168с.

АҒЫЛШЫН ТІЛІНІҢ АРНАЙЫ-КӘСІБИ ЛЕКСИКАСЫН ДАМУТУДА «TOASTMASTER» ПІКІРТАЛАСЫН ҚОЛДАНУ

Таубаев Ж.Т.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақала «Toastmaster» пікірталасының ағылшын тілінің арнайы-кәсіби лексикасын дамытуға септігін тигізетіні туралы баяндалады. «Toastmaster» әртүрлі саладағы топиктерге байланысты жаңа сөздердің игерілуіне барынша оңтайлы ықпал ететіні туралы сөз қозғалады.

Тірек сөздер: *Тоастмастер, пікірталас, спикер.*

В статье рассматривается роль «Toastmaster» в изучении специально-профессиональных слов английского языка. А также как дискуссия «Toastmaster» способствует усвоению новых слов в различных топиках.

Ключевые слова: *Тоастмастер, дискуссия, спикер.*

The article considers the role of «Toastmaster» in learning special-professional vocabulary. Moreover there is given information how it assists to consolidate a new vocabulary.

Key words: *Toastmaster, discussion, speaker.*

Қазіргі уақытта кез-келген тілді еркін сөйлеу үшін сол тілдің лексикасын, сөздік қорын өте жақсы білу керек. Сонымен қатар олардың белгілі бір контекста қаншалықты дұрыс қызмет атқаратындығын, мағынасының барынша үйлесуі өте маңызды.

Жоғарыда аталған пәннің негізгі мақсаты – студенттерге белгілі бір салаға, кәсіпке байланысты нақты терминдер мен сөздерді үйретіп, олардың сөздік қорын арттыру. Атап айтсақ,

- бизнес, қылмыс, қуат түрлерін үнемдеу;
- спорт, өсімдіктану;
- медицина, әдебиет;
- қылмыс, әлеуметтану;
- әлеуметтік желілер;
- әскери қарулы күштер
- заң, инженерия секілді салалардағы жиі қолданысқа ие, адамның нақты ойын білдіретін сөздерді үйрету. Демек студенттердің осы

тақырыптарға сай немесе жоғарыда айтылған салалар бойынша шынайы өмірде кездесіп қалған жағдайда сапалы түрде сөздерді қолданып, жоғары деңгейдегі құзіреттіліктерін көрсету керек.

«Toastmaster» – белгілі бір өзекті, өткір тақырыпты ортаға салып, талқылау,

пікірталас, полемика жасауды айтамыз. Сөздің өзі аты айтып тұрғандай «Toast» - тост, сөз деген мағына берсе, «master» яғни жетік меңгеру, игеру деген мағына береді. Демек Toastmaster пікірталасы сөйлеушінің өзінің сөйлейтін сөзін нақты, дұрыс қолдану шеберлігі. Оқытушы белгілі бір салаға байланысты топикті таңдайды. Мысалы, медицина тақырыбы және осы салаға байланысты студенттер жаңа сөздерді, терминдерді, сөз тіркестерін үйренеді. Яғни оқытушы алдымен осы салаға байланысты сөздердің аудармасын, дефиницияларын түсіндіріп, үйретеді. Өткен тақырыпты бекіту үшін бірнеше тапсырмалар орындалады. Сонымен қатар оқытушы тарапынан студенттердің ойын білу үшін сұрақтар қойылады. Осы кезеңдерден кейін ғана оқытушы жаңадан өткен сабаққа сәйкес «Toastmaster» пікірсайысының да тақырыбын анықтайды. Атап айтсақ, диарея (diarrhea), іш қатуы (constipation), бет қышуы (itch), дәрілердің кері әсері (side effects), доза (dose), қол шығарып алу (twist), мұрыннан қан ағу (nose bleeding), секілді сөздерді үйренеді. Кейін «Toastmaster» пікірталасының тақырыбы мынадай болады: «Қазақстанның медицинасын қалай дамытуға болады?». Осы тақырыпта спикерлер барлық жаңадан оқыған сөздерді қолданулары керек. Ән туралы тақырып өтілсе онда да сәйкесінше «Toastmaster» тақырыбы келесідей болады: «Фонограммамен ән айтқан дұрыс па алде бұрыс па?». Бұл жерде студенттер пікірталаста келесідей жаңа сөздерді қолданулары тиіс: фонограмма (phonogram), тірідей ән кешін беру (live concerts), дауыс диапазоны (voice diapason). Міне осы кезде студенттер сөйлеу барысында барлық осы сөздерді қолданады. Өйткені осы жаңа сөздер арқылы олардың ән өнері саласында ойлары, пікірлері нақты, дәл болады. Әрине ол керекті сөздерді ұтымды пайдалану арқылы жүзеге асады. Бұл жерде ең басты нәрселердің бірі ол тақырыпты дұрыс таңдай білу яғни ол студенттердің жанына жақын, ақпараты молдау, заманауи тақырып болғаны абзал. Әйтпесе студенттер белсенділікті танытпай өздерінің тақырыпқа деген бей-жай көзқарастарын білдірулері мүмкін. «Toastmaster» пікірталасының бірнеше мүшелері болады:

а) **Toastmaster**-дің өзі. Оның қызметі пікірталас барысын барынша бақылау, қатысушыларды, мүшелерді таныстыру, тақырыптың қазіргі уақытта өзекті екендігі туралы қысқаша алғы сөз айту секілді міндеттер жүктеледі. Toastmaster әрбір сөйлеушінің тақырыпқа қатысты сөздері туралы аз-маз хабардар болуы керек. Оқытушыға дайын барысын түсіндіріп отырады. Бұл жерде оның қызметі өте жоғары, өйткені пікірталастың өту барысы, ұйымдастырылуы тікелей соған байланысты.

б) **Speaker 1, Speaker 2, Speaker 3.** Бұлар тақырыпты талқылаушы, саралаушы сөйлеушілер. Бүкіл күш, сенім осы сөйлеушілерге артылады.

Оқытушы белгілі бір салаға байланысты беретін тақырыпты спикерлер ашып, жан-жақты талқылаулары керек. Ол үшін спикерлер сабақта өткен арнайы-кәсіби сөздерді қолданып, көзқарасын, пікірлерін нақты, жинақы, тақырыпқа сай қолданулары керек. Осы арқылы өткен жана сөздерді «Toastmaster» пікірталасы арқылы қолданып, сөздің бар мағынасын түсініп, шынайы жағдайға қолдануға машықтанады.

c) **Grammarian.** Бұл мүшенің негізгі осы жана сөздердің қалай қолданатынын, грамматикалық қателіктерін тексеріп, қадағалап отырады. «Toastmaster» соңында грамматика тексерушісі спикерлердің неше тақырыпқа сәйкес жаңа сөздерді қолданғанын санап, шешімін шығарады. Грамматика қателіктерін тексеретін адамға үлкен салмақ түседі. Өйткені ол грамматиканы өте жақсы білуі керек және сөйлеушінің жылдам сөзін, ойын тез арады ұғып, қате болса дұрыстай білуі керек.

d) **Evaluator.** «Бағалаушы» деп айтса да болады. Негізгі қызметі спикерлердің экспрессивті жағын яғни, сөз сөйлеуін, пікірлерін қалай аудиторияға жеткізетінің, мағлұмат беру барысында тақырыптан ауытқып кеткенін не кетпегені туралы, сленг, жаргон сөздерінің қолданғаны туралы, сонымен қатар эмоциональді жағын, мінезін, қобалжу секілді факторларды саралап, бағалайды.

e) **General Evaluator.** «Жалпы, бас бағалаушы» «Toastmaster» пікірталасының қалай өткенін жалпы бағалайтын, жақсы жағын, ұтымды жерлерін айтатын, сонымен қатар кемшіл тұстарын, тіпті пікірталас жүргізушісі Toastmaster-дің өзінсынап, қателіктерін басып айта алады. Көп жағдайда «бас бағалаушы» ашық шындықты айтады, соған байланысты келесі пікірталаста болған қателіктер қайталанбауы тиіс.

f) **Timer.** Спикерлердің уақытын бақылап, санап отырады. Оған 3 қағаз беріледі: жасыл, сары, қызыл. Сол қағаздар арқылы спикерлердің сөздерін, ойларын бақылап отырады. Жасыл түсті көрсетсе спикер сөзін жалғастыра алады деген сөз, сары түс спикерлер ақырындап ойын жинақтап, аяқтауға дайындалу керек, қызыл түсте спикер тоқтау керек. Негізінен әр спикерге 5 минут беріледі. Пікірталас аяғында Timer әр сөйлеушінің неше минут сөйлегенін жариялады. Соыған байланысты оқытушы спикерлердің қаншалықты уақыттарын үнемдеп, берілген уақыттың ішінде қандай құнды мағлұмат бергенін біле алады.

«Toastmaster» аяғында оқытушы пікірталасты аяқтап, өзінің ойын білдіреді. Тақтаға мәселенің шешілуіне көмегін тигізетін бірнеше факторларды жазып, тізімін жасайды. Осылайша өткір мәселені шешуге бұл пікірталас арқылы студенттер тек қана сөздік қорын машықтандырып, байытпайды, сонымен қатар белгілі бір мәселеге байланысты өз ойларын, ұсыныстарын ашық білдіре алады.

Қорытындылай келе «Toastmaster» пікірталасы ағылшын тілінің арнайы-кәсіби лексикасын дамытуда өте маңызды рөл атқарады. Өйткені арнайы-кәсіби лексика тек қана пікірталаста, талқылауда жақсы жүзеге асады. Яғни бұл пікірталас түрі студенттерге тақырыпқа байланысты,

арнайы-кәсіби салаға байланысты керекті сөздерді пайдалануға, оны машықтана қолдануға, сонымен сөздік қорды дамытуға барынша жағдай жасау деп түсінуге болады. Студенттер өздерін үлкен бір мәселені шешуде өздерінің ықпалын, үлесін қоса алатынын сезінеді. Бұлда олардың мәселені шешуде керекті қалыптасқан қалған терминдерді, сөздерді қолдануға түрткі болады. Арнайы-кәсіби лексиканы пайдалану жалпы олардың шет тілінде еркін сөйлеуіне әкеледі. Ал бұл қазіргі шетел тілін оқыту бағдарламасының ең басты мақсаты. Аталған артықшылығына қоса студенттердің пікірталас барысында өткір мәселені шешуге үлес қосуы арқылы өздерінің қоғамға керек екендігін сезінеді, олардың әлеуметтенуіне септігін тигізеді.

НОВАЯ СИСТЕМА РОМАНИЗАЦИИ КОРЕЙСКОГО АЛФАВИТА И ПРОБЛЕМЫ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Тен Ю. П.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада аударма теориясы мен практикасының ең өзекті мәселелерінің бірі талқыланады – тілдік құралдарды бір тілден екінші тілге аудару тәсілдері. Жаңа латын жазуы Оңтүстік Кореяда 2000 жылы шілде айында қабылданды және дәйек белгілерді пайдаланбайды.

***Тірек сөздер:** мәдениаралық контакт, корей әліпбиінің романдануы, транслитерация, транскрипция*

В статье рассматривается одна из актуальных проблем теории и практики перевода – способы передачи языковых средств одного языка средствами другого. Новая система романизации принята в Южной Корее в июле 2000 года и не использует диакритические знаки.

***Ключевые слова:** межкультурные контакты, романизация корейского алфавита, транслитерация, транскрипция.*

This article is devoted to one of the most actual problems of theory and practice of translation – way of transmission of language tools of one language by using another one. New Romanization is accepted in South Korea in July, 2000 and does not use diacritical signs.

***Key words:** intercultural contacts, transliteration, transcription.*

В современных условиях развития общества высока взаимосвязь различных стран и народов, открываются все новые виды и формы общения, эффективность которых всецело зависит от взаимопонимания культур, проявления и уважения к культуре партнеров по коммуникации. Идеи межкультурной коммуникации стали активно развиваться в середине 1990-х годов. По мнению П.С.Тумаркина [1, 2008], межкультурная коммуникация, как известно, предполагает знание инокультурного коммуникативного кода, т.е. прежде всего языка. Для эффективного установления межкультурных контактов необходимы не только языковые, но и культурные навыки и умения [2, 2001].

Всем, без преувеличения будет сказано, известно насколько популярны корейские сериалы и поп-музыка. Ежегодно миллионы туристов приезжают в Южную Корею [3, 2008]. Студенты со всего мира учатся в вузах, популярны и медицинские туры. Всем им приходится обращаться к картам, путеводителям, читать вывески, названия станций метро и т.д.

Чтобы облегчить освоение языка нами составлен краткий корейско-узбекско-англо-русский разговорник [4, 2007]. Корейские статьи словаря сопровождаются транслитерацией и транскрипцией. По мнению одних ученых, транслитерация – это система передачи букв алфавита одного языка буквами или сочетанием букв другого языка. Как показывает сам термин (лат. *litera* - буква), касается письменной формы языка. В разговорнике корейские статьи переданы буквами и диакритическими знаками латинского алфавита МФА (Международной Фонетической Ассоциации).

Символы и диакритические знаки, принятые МФА неудобны для иностранцев, незнакомых с корейской орфографией. Диакритические знаки неудобны при наборе текста на компьютере:

[ŋ] - носовой согласный

[ɯ] - гласный Ы

[ɛ] - полуоткрытый передний гласный

[s̺] - (´ –апостроф над согласной) – это твердые двойные согласные

[o̘] - закрытый гласный О

[ts^h] - (^h)- придыхательный согласный

[ɕ] - фрикативный протяжный Щ

[l̟] - запятая справа от согласной – это мягкий согласный звук

Романизация - система передачи букв корейского языка, основанная на латинском алфавите. Романизация корейского языка проводилась в 1939 г., в 1959 г., в 1979 г. Указанные системы романизации в Южной Корее имели свои плюсы и минусы. Менялись времена, менялась техника – все это вызывало неудобства в использовании ранее принятых систем. Прежде всего старая система романизации была трудна для иностранцев. Она не учитывала звуковой момент. В корейском языке написание во многих случаях отличается от произношения.

Чтобы унифицировать систему передачи букв на латинском алфавите, в июле 2000 года принята новая система романизации корейского алфавита, разработанная Национальной Академией корейского языка [5, 2000].

Рассмотрим новую систему романизации корейского алфавита.

1. Написание гласных корейского алфавита латинскими буквами [5, с.159].

Простые гласные	ㅏ	ㅑ	ㅓ	ㅕ	ㅗ	ㅛ	ㅜ	ㅠ	ㅡ	ㅣ
	a	eo	o	u	eu	i	ae	e	oe	wi

Дифтонги	ㅑ	ㅓ	ㅕ	ㅗ	ㅛ	ㅜ	ㅠ	ㅡ	ㅣ
	ya	yeo	yo	yu	yae	ye	wa	wae	wi

Дифтонги пишутся путем соединения простых гласных с 'y' или 'w'. Надо обратить внимание на то, что дифтонг 'ㅜㅣ' для упрощения и облегчения передается не 'weo', а 'wo'. Так, корейская денежная единица не 'weon', пишется и произносится 'won'.

Новая система романизации корейского алфавита учитывает нормы литературного произношения. Передача фонетических изменений упростилась. Дифтонг (ㅡㅣ) 'ui' в зависимости от позиции в слове имеет разное звучание [ui], [i], [e]. Например: '희망' мечта, произносится [히망] 'himang'. Теперь, чтобы облегчить коммуникацию, во всех позициях принято единое обозначение дифтонга (ㅡㅣ) 'ui', поэтому слово мечта произносится и пишется 'huimang'.

(1) Рассмотрим еще несколько примеров новой системы романизации гласных и их перевод:

강원 Gangwon (геогр.)

원주 Wonju (геогр.)

춘권 chungwon весенние блинчики

의성 Uiseong звукоподражание: ономапопея

신의주 Sinuiju (геогр.)

구의 Guui станция метро

동의보감 Donguibogam (Книга: Принципы и практика восточной медицины) – Всемирное культурное наследие, памятник письменности XVII века.

2. Написание согласных корейского алфавита латинскими буквами [5, с.160]

Взрывной	ㄱ	ㅋ	ㆁ	ㄷ	ㅌ	ㅌ	ㅍ	ㅑ	ㅑ
	g, k	kk	k	d, t	tt	t	b, p	pp	p

Аффрикат	ㅈ	ㅊ	ㅆ
----------	---	---	---

	j	jj	ch
--	---	----	----

Фрикативный	ㅅ	ㅆ	ㅎ
	s	ss	h

Сонорный носовой	ㄴ	ㅁ	ㅇ
	n	m	ng

Сонорный плавный	ㄹ
	r,l

Согласные 'ㄱ, ㄷ, ㅂ' перед гласными передаются 'g, d, b', перед согласными и в финали 'k, t, p'. Произношение взрывных перед гласными и перед согласными и в финали соответствует орфоэпическому правилу конца слова (слога) в корейском языке. Это правило предписывает произношение в конце слова 7 согласных из 14 простых: 'ㄱ, ㄴ, ㄷ, ㄹ, ㅁ, ㅂ, ㅇ': 보복 'bobok' 도덕 'dodeok' 부엌 'bueok'.

(2) Рассмотрим еще несколько примеров новой системы романизации согласных:

동녘 'dongnyok' восток, восточная сторона

밖 'bak' вне, внешний

밥 'bar' каша (рис), еда

잎 'ip' лист (деревя)

법 'beop' закон (юрид.)

Слова 날, 낮, 낮, 낮 – произносятся одинаково: [날], поэтому на латинице 'nat', хотя имеют разные лексические значения: зернистый, лицо, серп, день. 벚꽃 произносится [벌꽃], поэтому на латинице верно 'beotkkot', а не 'boejkkoch'; основа слова 있다 [읷], поэтому не 'issda', а 'itda'.

Плавный сонорный 'ㄹ' перед гласными передаются 'r', перед согласными и в финали 'l'.

Относительно сонанты [l/r] корейского языка в лингвистической литературе нет единого мнения. Одни ученые (в частности, Л.Р. Зиндер) считают, что эти звуки позиционные аллофоны одной фонемы: [r] встречается между гласными, [l] - в остальных положениях, например: [tal] луна, [odiro] куда, [tult'a] сверлить. [6, 1979]. Г. Рамстедт считает, что сонанты [l/r] – одна фонема, имеющая в корейском языке одну графему. Он отмечает, что «корейский язык трактует звуки [l/r] как одну фонему,

противопоставляя одновременно краткое [r] долгому [ll]. Далее Г. Рамстедт предлагает общие правила произношения этой фонемы:

- 1) в начале слова не может быть ни [r], ни [l]; они заменяют [n];
- 2) в положении между гласными имеем краткое [r] и соответствующее ему долгое [ll];
- 3) в положении между гласным и согласным [h] имеем [r];
- 4) в положении между гласным и любым другим согласным, кроме [h], а также в конце слова в севернокорейском имеем [r], а в южнокорейском [l] [7,1951].

В новой системе романизации корейского алфавита слова с 'ㄹ ㄹ'- когда первый слог оканчивается на 'ㄹ', второй начинается на 'ㄹ', произносится и передается латиницей [ll]: Ср.: 나라[나라] 'nara' страна, 달라[달라] 'dalla' разный, другой 달나라[달라라] 'dallrara' лунный мир, луна.

По новой системе романизации Самсунг и Хюндай должны были изменить свое название на латинице 'Samseong' и 'Hyeondae'. Однако руководство компаний отстояло право не сменять название по новой системе романизации. На рекламный имидж нового названия потребовались бы экономические и временные издержки. Поэтому, как и прежде - это 'Samsung' и 'Hyundai'.

Таким образом, унифицированная система передачи корейского алфавита буквами латинского алфавита - это некий симбиоз транслитерации и транскрипции. Новая система романизации корейского алфавита учитывает живую звучащую форму языка. Для иностранца не знающего особенности фонетики корейского языка не всегда понятно почему не Sinrim?, а Sillim? Но кореец поймет о чем речь, если спросят где Sillim.

Литература:

- 1 Филипова Ю.В. Актуализация личностных характеристик коммуникантов в контексте диалога культур /Ю. В. Филипова // Вестник МГУ. Сер.19 Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2008.№1.С.131-137.
- 2 Маслова В.А. Лингвокультурология / В.А.Маслова.- М.: Издательский центр «Академия»,2001.- 320с.
- 3 Ким Г.Н. Республика Корея. - Алматы: Дайк-Пресс, 2010.-584с.
- 4 Тен Ю.П. Краткий корейско-узбекско-англо-русский разговорник. – Т., 2007.- 144с.
- 5 국어문화학교 - 국어전문교육과정 교재 // 국립국어원, 2013. – 295с. Школа родного языка и культуры. Учебник для специализированного курса обучения корейскому языку // Национальная Академия корейского языка.
- 6 Зиндер Л.Р. Общая фонетика. – М.: Высш. шк., 1979. -312 с.
- 7 Рамстедт Г. Грамматика корейского языка. – М.: Ин. лит., 1951. -230 с.

ЕКІНШІ ШЕТ ТІЛІН ҚАРҚЫНДЫ ҮЙРЕТУДІҢ БІР ЖОЛЫ (НЕМІС ТІЛІ МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ НЕГІЗІНДЕ)

Тореханова Б.Н.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада әңгіме екінші шет тілі ретінде неміс тілін оқытудың методикасына қатысты көкейде жүрген кейбір мәселелер тәңірегінде өрбиді. Ағылшын тілін әжептәуір меңгерген студенттерге неміс тілін қандай деңгейде, қалай үйрету тиімдірек - сол туралы ой бөліскенді жән көрдік.

Тірек сөздер: *неміс тілі, сөз, сөйлем, инфинитив, мотивация*

Статья посвящена проблемам обучения студентов второму иностранному языку. Автор делится мыслями об эффективных методах обучения второму иностранному языку для студентов определенных уровней.

Ключевые слова: *немецкий язык, слово, предложение, инфинитив, мотивация.*

The article is devoted to the problems of teaching second foreign language to students. The author shares her ideas about teaching German to students of a particular level.

Key words: *the German language, word, sentence, infinitive, motivation.*

Студенттер неміс тілін оқуды әдетте 3-семестрден бастап қолға алады.

2-тілді үйретуге берілген аз уақыт оқытушыға да, неміс тілін білгісі келген оқушыға да үлкен жауапкершілікті жүктейді. Ең үлкен қиындық-оқулық мәселесіне келіп тіреледі. Содан кейінгі қиындық- студенттер меңгеріп қалған ағылшын тілінің екінші тілді үйренуге тигізетін кері ықпалы. Ағылшын тілінің фонетикасынан бастап лексикасы да, грамматикасы да, тіпті сөз саптауы да неміс тіліне теріс ықпал тигізіп жатады. Әрине ол тіл германдық тілдер тобына енетін туысқан тілге жататындықтан оның екінші тілді тезірек игеруге көмектесетін оң әсерін де жоққа шығаруға болмайды.

Сонымен неміс тілін оқытудағы негізгі мақсат -студенттерге қарапайым сұхбаттасуды үйрету. Тіл үйренуші өзі таңдап алған шетел тілін үйрене бастаған сәттен бастап, сол тілге қатысты барлық деректерді- елді, сол тілде сөйлейтін халықты, оның кешегісі мен бүгінгі тұғырын зерделегісі келеді. Осындай ізгі ұмтылыс, тіл үйрету үдерісін жеңілдетіп, оны жылдамдата алады. Себебі тілді білу үшін тек грамматикаға қатысты ереже мен жаңа сөздерді жаттаумен шектелу студенттердің өздері таңдаған тілге деген көтеріңкі көңіл-күйін су сепкендей басатыны анық. Кезкелген жақсы істі сәтті аяқтау үшін көңілдегі тілге, елге деген ізгі сезімді үнемі бетке ұстау арқылы жақсы нәтижеге жету- басты мақсат болғанда ғана жүзеге асады. Бірінші танысу сабағынан бастап бұған дейін бұл тілден мүлдем хабары жоқ кезкелген студент осы шетел тілінен ерекше жаңалықты, өзіне жағымды әсерді күтеді. Ол немісше сөйлеген оқытушының сөзінен, дауыс ырғағынан, тіл үйренгісі келген студенттерге деген ықылысынан неміс тіліне қатысты жаңа әсер алады. Бұған дейінгі оның санасына ерікті/еріксіз түрде тарихи тақырыптағы фильмдер мен әдеби, публицистикалық шығармалар арқылы

ұялаған неміс тіліне, немістерге қатысты стереотипті пікірлер өзгереді. Неміс тілінің ритмикаға бай әуезді тіл екенін, неміс халқының әлемге бүкіләлемдік деңгейдегі біртуар ғұлама ойшылдарын өмірге әкелгенін, өмірдің әр саласында бүкіл адамзатқа пайдалы ғылыми жаңалықтарды ашқан оқымыстылар мен ғалымдар да көп шыққан нағыз өнер-білім қуған ел екенін түсінеді. Бүгінгі Европадағы жұртшылық Германияны Евроодақтағы мемлекеттердің ішіндегі өмір сүрудің барлық жағынан алғанда қуатты мемлекет ретінде мойындайды, сондықтан да неміс тілі көбінесе екінші шет тілі ретінде бірінші кезекте таңдауға түседі.

Студенттің өзі таңдаған тілді білуге, тануға, үйренуге, тезірек неміс тілінде екі сөздің басын қосып ойын айту арқылы сөйлесуге ұмтылуы, яғни *саналы сұранысы* (мотивация) оқытушы үшін ең ұтымды уақыт. Сонымен неміс тілін оқытудағы *негізгі мақсат- студенттерді белгіленген деңгейде таныс тақырыптың аясында өз ойын жеткізіп, біреумен сөйлесе алуға үйрету*. Әрбір сабақтың жоспарына қатысты кіші мақсат негізгіге жеткізетін алгоритм. *Осы мақсатта пәнге бөлінген аз уақытта тіл үйрету барысында фонетикалық кіріспе курста грамматикалық тақырыпқа басымдылық береміз*. Дауыстарды немісше дұрыс дыбыстау, дауыс ырғағын, сөз, сөйлем екпінін үлгіге сай дәл келтіру -көбірек тіл үйренушінің еншісіне қалғаны жөн. Студенттермен өтетін танысу сабағына керек сөйлесу модельдерін құрайтын клише-сөйлемдердің түрлі варианттарын пысықтаудан соң бірден неміс тіліндегі етістіктер соның ішіндегі "machen" етістігінің құрылымын, оның моделін (түбір+en), оның Präsens-те жіктелуін аламыз. Етістікті жіктеу, оны түрлі жақта өзгерту -тілдегі ең қарапайым сөйлемнің (Satzminimum) моделін жасау үшін қажет.

1. "machen" етістігі студент ең алғаш танысатын етістіктердің бірі.

2. „sein“, „haben“ сияқты "machen" етістігі де неміс тілінің сөйлем түзу құрылымының бұлжымас заңдылықтарын үлгі ретінде қалыптастырады.

3. "machen" – неміс тіліндегі ең жиі қолданылатын сөзге жатады .

4. "machen" –көп сөздермен тіркесіп, кеңмағынаға ие болатын сөз.

Біз бұл сөзді оның тілді, оның лексика-грамматикалық заңдылықтарын үйретудегі маңызды рөлі үшін таңдап алдық. Өйткені бір ғана "machen" етістігі стандартқа сай дұрыс етістік (Знегізгі түрінің жасалуына сай) ретінде өзіне ұқсас барлық етістіктердің неміс тіліндегі бүкіл парадигмасын жасап бере алады. Кезкелген етістікті алғанда міндетті түрде оның Знегізгі түрі атына сай (Grundform) берік, терең сіңірілетін білімнің фундаменті, біздің көбейту кестеміз, шақтық түрлердің негізі: *machen-machte-hat gemacht* (Infinitiv-Imperfekt/Präteritum-PartizipII). Етістіктің бірінші түрінің (Infinitiv) моделі: Infinitiv=түбір+en(mach+en) Етістіктің Präsens-те жіктелу кестесін береміз.

Singular

Ich *mach* + e

Du *mach* + st

Plural

Wir *mach* + en

Ihr *mach* + t

Er,sie,es *mach*+ t   sie *mach* + en

Sie *mach* + en

Präsens-тегі жіктеу моделі= түбір+жіктік жалғаулар

Неміс тіліндегі барлық дұрыс етістіктер осы үлгі бойынша жіктеледі. Сондай жиі қолданылатын етістіктердің бірнешеуін студенттер аудиторияда өзбетімен жіктеп көрсетуі керек. Мыс.: fragen, hören, arbeiten, sagen, antworten, lieben, lachen, spielen, leben, danken, suchen т.б. етістіктерді жазғызып, жаттығуға болады. Осыдан кейін танысқан етістіктермен қысқа қайыра айтылатын сұрақ-жауап түрінде болымды/болымсыз сөйлемдердің үлгісін жасауға көшеміз.

Er fragt. Fragt er? Ja, er fragt. –Nein, er fragt nicht. Hörst du? – Nein, ich höre nicht.

Ihr lacht. Lacht ihr? –Ja, wir lachen./Nein, wir lachen nicht.

Хабарлы және сұрау сөзі жоқ сұраулы сөйлемнің құрылымы, сөз тәртібі туралы деректі моделдеу арқылы үйретеміз. Әсіресе nicht сөзінің сөйлемдегі орнын қатаң ескерту қажет. Сонан соң сөйлемдегі дұрыс етістіктерді толықтыратын есімдіктермен жұмыс жасауды қолға аламыз. Атау(wer?-кім?), табыс(wen?-кімді?) септігіндегі сұрақтарға сай жіктеу есімдіктерімен танысамыз.

wer?→wen?

Ich(мен) – mich (мені)

wir(біз)- uns (бізді)

Du(сен) - dich (сені)

ihr(сендер)- euch(сендерді)

Er(ол/он м.р.) - ihn (оны/его)

sie(олар)- sie(оларды)

Sie(ол/она ж.р.) - sie (оны/ее)

Sie(Сіз,Сіздер)- Sie(Сізді, Сіздерді)

Es(ол/оно с.р.) - es(оны/его)

Енді “hören“, „fragen“, „lieben“ етістіктерімен жоғарыдағы есімдіктермен

сөйлемдер құрып, сөйлем мүшелеріне сұрақтар қоя отырып, түрлі сөйлемдер құрамыз. Түрлі мысал келтіреміз. Ich liebe dich. Liebst du mich? – Ja, ich liebe dich. – Nein, ich liebe dich nicht . Du liebst mich./ Du liebst mich nicht. Er fragt dich. Ihr hört uns. Hört ihr uns? – Ja, wir hören euch. – Nein, wir hören euch nicht. Ары қарай wem?(кімге?) сұрағына қатысты жіктеу есімдіктерімен танысамыз. Ол үшін danken, sagen, antworten сөздерімен сөйлемдер жасауды үйренеміз.

Ich(мен) – mir (маған)

wir(біз)- uns (бізге)

Du(сен) - dir (саған)

ihr(сендер)- euch(сендерге)

Er(ол/он м.р.) - ihm (оған/ему)

sie(олар)- ihnen(оларға)

Sie(ол/она ж.р.) - ihr(оған/ей)

Sie(Сіз,Сіздер)-Ihnen(Сізге, Сіздерге)

Es(ол/оно с.р.) - ihm(оған/ему)

Ich danke (рақмет айту) dir. Wem danke ich? Dankst du mir? -Ja, ich danke dir. Ich sage dir. Was sagst du mir? Was mache ich heute? Was lernt ihr?

Осылай студенттерді таныс етістіктермен берілген үлгіге сай хабарлы, сұраулы сөйлемдер жасатып жұмыс істейміз. Студент неғұрлым көбірек сөйлеген сайын оның сөйлесуге, модельге сүйеніп жаңа сөйлем жасауға

деген ынтасы соғұрлым арта түседі. Ал бұл тіл үйренудегі негізгі -нысана. Осылардан соң “sein”, “haben” етістіктерін көмекші етістіктер ретінде енгізуге болады.

Präsens (*sein, haben*) – бұрыс етістіктер

Singular

Ich bin, *habe*

Du bist, *hast*

Er, sie, es ist, *hat*

Sie *sind, haben*

Plural

Wir *sind, haben*

Ihr *seid, habt*

sie *sind, haben*

Präsens–те тұрған етістіктерді өткен шақтың формасын жасауға қолданамыз.

Өткен шақ-Perfekt = “sein”, “haben”(Präs.) + PartizipII

Танысқан етістіктердің 3түрін қайтадан еске саламыз. machen→gemacht, fragen→gefragt, suchen→gesucht, hören→gehört (барлығы дұрыс етістіктер)

Осы модельмен барлық дұрыс етістіктерді PartizipII-ге қойып, жаттығу керек.

Алғашқы сабақтардан бастап грамматикамен фонетиканы қатар ұстауды көздеп, студенттер неміс тілінің тек өзіне тән дыбыстарына арналған интернеттен алынған қысқа тақпақтарын фонетикалық жаттығулар ретінде орындайды. Бұл оларға өте ұнайды. Сондай-ақ әр сабақта өтілетін лексика/грамматика/фонетикалық тақырыптардың бас-аяғын әдіптейтін тұрақты тіркестер де (клише сөздер) сәлемдесу, қал-жағдай сұрасу, қош айтысуда қолданылатын мини-диалогтар да пайдаға асады. Сабақта сөйлесу үрдісін жандандыру, оның аясын кеңейту үшін студенттерге warum?, wie? сұраулы сөзі бар сұраулы сөйлемдердің жасалу жолдарын үйретеміз. Warum lachst (күлу) er? “Wie geht’s dir?” клише тіркестері де осы ретте жаттығу үшін қажет.

Осыдан соң Präsens–те жасалған сөйлемдердің барлығын Perfekt (*жедел өткен шақтың*) қалыбына салып қайталаймыз. Олар әзірше екеу ғана: kommen-*ist* gekommen, gehen- *ist* gegangen бұрыс етістіктері. Қалғаны дұрыс етістіктер. Ich höre dich.(Präs.) Ich habe dich gesucht.(Perfekt) Du kommst morgen. (Präs.) Du bist gekommen. (Perfekt) Du bist nicht gekommen.

Бес сабақта үйренгеніміз: 1.дұрыс етістіктерді Präsens, Perfekt-те жіктеу.

2. Болымды/болымсыз сөйлемдерді модель арқылы жасау, түрлендіру.

3. Жіктеу есімдіктері, олардың түрлерін қолдану. Қорыта айтар болсақ шетел тілін, оның фонетикасын, грамматикасын мен сөздік қорын осы тілге бөлінген аудиториялық азғана сағаттың аясында да өз дәрежесінде сауатты үйрете отырып, сөйлетуге болатынына көз жеткізу еді. Бұл курс тілді ары қарай тереңірек меңгеруге қажеттілік танытқан тіл үйренушіге үлкен жол аша алады.

Әдебиеттер:

1 Duden-Deutsches Universalwörterbuch Druck und Verlagshaus, Augsburg, 2001

2 Langenscheidts Großwörterbuch, Deutsch als Fremdsprache, Langenscheidt Berlin· München, 2002

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ НЕЯЗЫКОВЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Шакенова В.Б., Досыбаева Г.К.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Тілдік емес жоо-дағы шетел тілі оқытушылары оқытылатын мамандық бойынша ғылыми және техникалық мәтіндердің ерекшелігін ажырата білуі қажет, дәлірек айтсақ, арнайы терминология, жалпы ғылыми лексика, арнайы қызметтік лексика, кейбір күрделі грамматикалық құрылымдардың ерекшелігінен хабардар болуы қажет.

Тірек сөздер: тіл, коммуникация, әдіс-тәсілдер, құралдар, үлгі.

Преподаватель иностранного языка в неязыковом вузе должен учитывать особенности научных и технических текстов по изучаемой специальности, а именно, наличие специальной терминологии, особой общенаучной лексики, специфической служебной лексики, тех или иных сложных грамматических конструкций.

Ключевые слова: язык, коммуникации, методы, средства, модель

English teacher in not language high school must take into account the peculiarities of scientific and technical texts studied on specialty, especially, the existence of special terminology, a special general scientific vocabulary, specific official language, and other complex grammatical structures.

Key words: language, communication, methods, means, model.

Проведенные исследования педагогической работы показали, что обучение иностранным языкам сегодня невозможно без инновационной составляющей. В свете современных требований к целям обучения иностранному языку меняется статус как обучаемого, так и преподавателя, которые переходят от схемы «преподаватель – студент» к инновационным технологиям.

Преподаватели иностранного языка в неязыковом вузе призваны выполнять социальный заказ общества – подготовить в короткий срок специалиста, хорошо владеющего иностранным языком. Добиться поставленной задачи – научить студента в течение ограниченного учебными рамками периода говорить, понимать, извлекать информацию различного характера из оригинальных источников – можно, сочетая традиционные и инновационные методы обучения, опираясь на принципы коммуникативного общения.

Традиционное обучение иностранному языку в неязыковом вузе было ориентировано на чтение, понимание и перевод специальных текстов, включая изучение грамматических особенностей научного стиля. В настоящее время акцент решительно переместился на развитие навыков и

умений устной коммуникации. Устная речь включает в себя слушание или чтение, понимание и репродуктивное воспроизведение прослушанного или прочитанного как в устной (диалогической или монологической), так и в письменной форме.

Схема обучения устной речи по специальности может строиться с учетом следующих положений: определения моделей коммуникации; определения коммуникативных признаков устной речи и средств их выражения; сопоставления средств выражения и отбора моделей для пассивного и активного использования; выработки системы упражнений; анализа текстов ориентированных на коммуникацию по специальности и разработки эффективной системы упражнений для тренировки отобранных структурных единиц; отбора словообразовательных, лексических и грамматических структур, необходимых для чтения, понимания, аудирования и говорения; использования аудио - и мультимедийных средств для осуществления устной коммуникации с применением задач проблемно - поискового характера [Андронкина 2001: 158].

Преподаватель иностранного языка в неязыковом вузе должен учитывать особенности научных и технических текстов по изучаемой специальности, а именно, наличие специальной терминологии, особой общенаучной лексики, специфической служебной лексики, тех или иных сложных грамматических конструкций.

Для реализации коммуникативных возможностей говорения тексты различают: по средству передачи (устные и письменные); по характеру изложения (описание, сообщение, рассуждение – аннотации, рецензии); по степени отношения к специальности (исследовательские – монографии, научные статьи и обучающие – тексты из учебников, справочников и словарей).

Начинать следует с простейших описаний и характеристик, обрабатывая их в монологической форме, а затем использовать более сложные по структуре и стилю тексты, которые помогут выработать у студентов алгоритм деятельности в режиме коммуникации преподаватель/аудио и мультимедийные средства – студент и студент – студент. Учебный материал должен быть профессионально релевантным с учетом предварительных знаний обучаемого по языку и специальности, цели и вида коммуникации, а также ступени обучения.

Коммуникативно-ориентированные на устную речь упражнения, должны включать следующее: наличие (предъявление) исходного материала или модели; объяснение материала или модели (не обязательное условие); имитация модели; воспроизведение модели различными способами; собственная коммуникация. Главное состоит в умении вычленить основную тему проблемы, правильно описывать, формулировать и высказывать суждения. [Комарова 1991: 15]

При развитии навыков устной речи монологический элемент не уступает диалогическому, поэтому, постепенно увеличивая объем

монологической реплики в диалоге позднее переходить к чисто монологическим формам устной речи – резюме, реферирование, аннотирование, описание схемы, явления или процесса с дальнейшей записью услышанного.

Таким образом, инновационные технологии преподавания иностранных языков в неязыковом вузе заключаются в сочетании традиционных и интенсивных методов обучения, основанных на функционально-коммуникативной лингводидактической модели языка, и разработке целостной системы обучения речевому общению на профессиональные темы.

Сегодня, когда компьютерные технологии охватили все сферы человеческой деятельности, появилась необходимость усовершенствования процесса обучения иностранному языку, поскольку владение иностранным языком является одним из факторов, влияющих на конкурентоспособность молодого специалиста на мировом рынке труда.

Под усовершенствованием процесса обучения понимается использование инновационных методов, в частности, внедрение в процесс обучения современных инновационных технологий – компьютерных и сетевых средств.

Реализация внедрения современных инновационных технологий в процесс обучения иностранному языку может быть достигнута путем использования Интернет технологий. Многообразие информационных ресурсов Интернета позволяет студентам выполнять различного рода заданий поискового и исследовательского характера. Кроме того, Интернет предоставляет студентам уникальную возможность визуального общения с носителями языка в режиме реального времени, что способствует правильному восприятию живой речи на основе аутентичных звуков, мимики и жестыкуляции. Еще одним преимуществом использования Интернета в процессе обучения является проверка усвоения студентами пройденного материала посредством тестирования в режиме реального времени. Преподаватель должен не только мотивировать студентов к использованию современных инновационных технологий в выполнении некоторых заданий, но и активно применять эти технологии, постоянно повышая свою квалификацию.

Литература:

- 1 Андронкина Н.М. Проблемы обучения иноязычному общению в преподавании иностранного языка как специальности // Обучение иностранным языкам в школе и вузе. СПб., 2001. С.150-160
- 2 Комарова Э.П. Структурно – композиционные характеристики научного текста //Новейшие методы преподавания иностранного языка студентам неязыковых специальностей вуза / М.: МГУ, 1991. С.15

СЕКЦИЯ 4 - SECTION 4

**Мәдениаралық қарым-қатынас
теориясының және аударматанудың
өзекті мәселелері**

**Topical Issues of Theory of
Intercultural Communication
and Translation Studies**

**Актуальные проблемы теории
межкультурной коммуникации
и переводоведения**

АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕГІ КӨМЕКШІ СӨЗДЕРДІҢ ҚАЗАҚ ТІЛІНЕ АУДАРЫЛУ ТӘСІЛДЕРІ

Баймуратова И.А., Сүттібаев Н., Нурмуханбетова А.А.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада ағылшын тіліндегі көмекші сөздердің аударылу тәсілдері қарастырылады. Ағылшын тіліндегі көмекші сөздерді қазақ тіліне сөзбе-сөз аударылмайды сондықтан қазақ тілді аудиторияға аударма жұмысын жасағанда қиындық туғызатын грамматикалық категориялардың бірі болып саналады. Мақалада ағылшын тіліндегі көмекші сөздерге мысалдар келтіріліп, олардың қазақ тіліне аударылу тәсілдері талданады.

Тірек сөздер: көмекші сөздер, талдану, аударылу тәсілі, айырмашылық, ерекшелік, грамматикалық категория.

В данной статье рассматриваются служебные слова в английском языке и их способы перевода на казахский язык. Из-за структурных особенностей английского и казахского языков служебные слова английского языка не всегда переводятся на казахский язык дословно. Поэтому для казахоязычным студентам при переводе текстов трудно дается перевод служебных слов, когда они имеют разные значения в разных контекстах. Служебные слова английского языка приводятся в примерах и даются переводы на казахский язык в разных сочетаниях слов.

Ключевые слова: служебные слова, анализ, метод перевода, различие, особенность, грамматическая категория.

This article considers structural words in English and their methods of translation into Kazakh. Owing to the peculiarities of structures of English and Kazakh learners encounter difficulties dealing with the translation of Structural words in English into Kazakh. In this article Structural words of English are given through examples in different combinations of words and analyzed their means of translation into Kazakh. Such a kind of work at structural words helps Kazakh learners avoid incorrect translation of structural words.

Key words: analysis, translation methods, difference, feature, grammatical category.

Шетел тілін оқытудың негізгі мақсаттарының бірі шетел тілінен өз ана тіліне немесе керісінше ана тілінен шетел тіліне аударма жасай білуге үйрету болып табылады. Жалпы аударма жұмысын кеңінен алып қарастырсақ, оның басты және негізгі ролі тілдік, мәдениаралық кедергілерді жеңу болып табылады. Осындай кедергілерді жеңу шетел тілінің барлық аспектілерін меңгеруді талап етеді және шетел тілін оқыту әдістемесінде де маңызды роль атқарады. Көптеген шетел тілінің мамандарының пікіріне сүйенсек, шетел тілін аудармасыз оқыту тәсілдері арқылы жүргізілгеннің өзінде оқытудың белгілі бір сатысында аударма жасау жұмысына үйрету енгізіледі. Аударма жұмысының көп жақты құбылыс екені белгілі. Сондықтан аударма жұмысын жасау екі тілді де жақсы меңгерумен қатар сол екі тілдің арасындағы структуралық айырмашылықтарды да жақсы білуді қажет етеді. Осы мақала аясында қазақ тілді аудиторияға шетел тілін үйренуінде кездесетін қиындықтардың бірі ретінде көмекші сөздерді аудару тәсілдері қарастырылады. Ағылшын тілі мен қазақ тілінің арасындағы структуралық айырмашылығына байланысты аударма жұмысында көмекші сөздер де

қиындық туғызатын тілдік категорияның бірі. Аударма грамматикалық, лексикалық, стилистикалық жақтары мен интонация тұрғысында дұрыс болуы шарт, яғни аударма бас-аяғы аяқталған, тұйықталған, ойдың ішкі логикасы аяқталған, кейде тіпті түп нұсқадан теориялық, практикалық жағынан да дұрыс құрастырылған болуы шарт. Әрине, аударма жұмысына қойылатын осы аталған талаптар айтуға оңай болғанмен әрбір тілдік құбылысты, формаларды, құрылымдарды жеке-жеке талдауды қажет ететін күрделі, ауқымды жұмыс екенін тіл үйренушілер мен аударма жұмысымен айналысатын әрбір маман жақсы біледі және бұл көп жылдық тәжірибе арқылы қалыптасатын дағды екені де белгілі. Көмекші сөздердің екі тілде де атқаратын қызметі, табиғаты бірдей болғанымен, олардың жұмсалымы, аударылу мағынасы екі тілдің структуралық айырмашылығына қарай сөзбе сөз аударуға келмейді. Сондықтан көмекші сөздердің екі тілдегі жұмсалым ерекшелігі мен аударылу тәсілдеріне талдау жасау тіл үйренушінің аударма жұмысын жасағанда кездесетін қиындықтарды оңай жеңуге септігін тигізеді. Ағылшын тілінде көмекші сөздер негізінен сөз бен сөзді байланыстырушы ретінде шылаулардан тұрады және өзінің мағыналық тұлғасына қарай негізгі және абстрактілі болып бөлінеді. Негізгі шылаулар өзі тіркесетін сөздердің табиғатына қарай қазақ тілінде әртүрлі контексте әртүрлі болып аударылады. Сондықтан ағылшын тіліндегі шылауларды тура мағынасында аудармаймыз. Енді осы негізгі шылауларды қазақ тіліне аударылу тәсілдеріне мысалдар арқылы талдау жасап көрейік.

About шылауы өзімен тіркесетін сөздің қай сөз табынан болуына қарай әртүрлі аударылады. Мысалы мынадай сөйлемдерді алып, олардың аудармасын көрейік:

What's your opinion *about this article* ? Бұл мақала жөнінде сіздің пікіріңіз қандай?

He rang you up *about six o'clock*. (Ол сізге *алтылар шамасында (алтыларда)* сізге телефон соқты.)

Take *about one third* of the cake. (Мына тәтті нанның *үштен біріндейін* алыңыз.)

His things spread *about the room*. (Оның заттары *бүкіл бөлмеде* (бөлменің бар жерінде) шашылып жатыр.)

I think there is nothing to worry *about it*. (Бұл жөнінде қамығатын ешнәрсе жоқ деп ойлаймын.)

He didn't tell us *about his plan*. (Ол өзінің *жоспары жайлы* бізге айтқан жоқ.)

Ice melts *about zero*. (Мұз нөл *шамасында* ериді.)

This road meanders *about some place*. (Бұл жол *кейбір жерлерде* ирелеңдеп кетеді.)

Осы келтірілген мысалдарда *about* шылауы мақала жайында, туралы, сағат алтылар шамасында сағат алтыларда, ... үштен біріндей, бүкіл бөлмеде, бөлменің бар жерінде, кейбір жерлерде (тұстарында) болып әртүрлі болып аударылып тұр.

Above шылауының аудармасын талдап көрейік.

This city lies 3500m high above the sea level.(Бұл қала теңіз деңгейінен 3500м жоғары жатыр.)

Put a bar above each number. (Әрбір санның үстіне сызықша қой.)

Children above 16 years of age can take part in the competition.(16 жастан асқан балалар бұл жарысқа қатыса алады.)

Above all you should take care of your health.(Бәрінен бұрын сіз өз денсаулығыңызды сақтауыңыз керек.)

Above шылауы да контекстке байланысты (*жоғары, санның үстіне, 16 жастан асқан, бәрінен бұрын*) әртүрлі аударылып тұр.

Across шылауы көлденең, кесіп өту, бір нәрсенің бойымен, немесе көмектес септігінің жалғауы түрінде аударылады.

He had to go *across* the street to get the bus.(Автобуска отыру үшін оған жолды кесіп өтуге тура келеді.)

Their boat flew *across* the river.(Олардың қайығы өзенде жүзді.)

When examined we noticed a line *across* the membrane.(Бақылағанымызда біз мембранада көлденең жолақтарды байқадық.)

Бұл мысалдарда да *across* шылауы бір ғана сөзбен емес, әртүрлі (*жолды кесіп өту, өзенде, көлденең жолақтар*) болып аударылып тұр.

After шылауы зат есім+кейін, соң, сайын; атымен аталу, біреуге, бір нәрсеге ұқсату, бойынша болып, уақыт кеңістікті, реттілікті білдіреді.

Our winter term will begin the day *after* tomorrow. (*Бүрсүгүні* бізде қысқы емтихан басталады.)

His family moved to Paris *after* the war.(Оның отбасы *соғыстан кейін* Парижге көшті.)

February comes *after* January.(Қаңтардан кейін ақпан келеді.)

The wounded soldier began recovering day *after* day.(Жараланған жауынгер күн өткен сайын сауыға бастады.)

Our university is named *after* a great scientist Al-Farabi.(Біздің университет ұлы ойшыл әл-Фарабидің атымен аталады.)

It is seen that it is a painting *after* Rembrandt.(Бұл суреттің *Рембрандтқа еліктеп* салынғаны көрініп тұр.)

The investigation is carried out *after* the method developed by Dr. Brown.(Зерттеу жұмысы Браун дамытқан тәсіл арқылы жүргізілді.)

After шылауы да осы мысалдарда басқа шылаулар сияқты әртүрлі сөз тіркесінде әртүрлі (*бүрсүгүні, кейін, күн өткен сайын, атымен, арқылы*) болып аударылып тұр.

Against шылауы қарама қарсы, кері, қарсылықты, қарама қарсы бағыт, сай болу болып аударылады.

It is clear as black letters *against* white paper.(Бұл аққа қарамен жазғандай анық.)

You should analyze his hypothesis to produce arguments *against* your opinion.(Өз пікіріңізге қарсы дәлелдемелер келтіру үшін сіз алдымен оның гипотезасына талдау жасауыңыз керек.)

Experimenters observed changes of a graph of temperature *against* the passing time. (Тәжірибе жасаушылар уақыттың өтуіне (уақыт өткен сайын) қарай температура кестесінің өзгерісін байқады.)

All mankind should take measures *against* the pollution of the Earth. (Бүкіл адамзат жердің ластануына *қарсы* шара қолдануы керек.)

His action reminds flowing *against* the current. (Оның әрекеті ағысқа *қарсы* жүзгенді еске салады.)

To carry out an investigation having no idea of its results is equal to run *against* the rock. (Нәтижесі жөнінде ештеңе білмей зерттеу жұмысын жүргізу жартасқа *қарай* (қарсы) жүгірумен тең.)

When we entered the room he was speaking leaning *against* the wall. (Біз ішке кіргенде ол қабырғаға *сүйеніп* сөйлесіп тұр екен.)

Running about the room the child stroke *against* the wall. (Бөлмеде айнала жүгігіп жүріп бала *қабырғаға* соғып кетті.)

Мысалдардың аудармасынан байқап отырғандай, *against* шылауы да қарсы, *өткен сайын*, *қарай*, *сүйеніп* және барыс септігінің жалғауы (қабырғаға) түрінде аударылып тұр.

Along шылауы

There was something black moving *along* the flow in the sea. (Теңіздің *ағысымен* қарайған бір нәрсе жылжып бара жатты.)

They strolled long *along* the street. (Олар көшенің *бойымен* ұзақ кезіп жүрді.)

He drew one more line *along* the corresponding sides. (Ол *қарсы бетінен* тағы бір сызық сызды.)

We put signs *along* non-tangential paths. (Біз қиылыспайтын жолдардың *бойына* белгі қойдық.)

Behind шылауы белгілі бір кеңістікті, уақыттан тыс, көбінесе абстрақтылы мағынаға қатысты жұмсалып, бір нәрсенің соңында, артында, тасасында, негізінде, кейін, соң дегенді білдіреді..

It is certain that some of the invited guests will come behind the appointed time. (Шақырылған қонақтардың белгіленген *уақыттан кеш* келетіні анық.)

Being ill for a long time he fell behind other students. (Көп ауырғандықтан, ол басқа студенттерден (*соңында*) қалып қалды.)

Nobody knows what was behind his hypothesis. (Оның гипотезасының *артында* не тұрғанын ешкім де білмейді.)

Little boy was sitting behind his mother. (Кішкентей бала анасының тасасында отыр еді.)

Beside(s) шылауы

Your argument is *beside* the point. (Сіздің дәйектемеңіздің бұған қатысы жоқ.)

Эндрю Беттимен қатар отырғанды ұнататын.

First year students are offered compulsory program besides the elective courses. (Бірінші курс студенттеріне міндетті оқу бағдарламасымен *қоса* таңдалатын курстар да ұсынылады.)

Beyond шылауы

It is quite different situation beyond me. (Теңіздің арғы жағында жағдай мүлде басқаша.)

Children mustn't stay out beyond 9 o'clock. (Балалар тоғыздың кейін сыртта қалмауы керек.)

The task was beyond his capacity. (Бұл тапсырма оның шамасынан жоғары.)

Damaged cells multiply beyond control. (Зақымданған жасуша реттіліктен тыс көбейеді.)

The cost of this house beyond reason. (Бұл үйдің бағасы ақылға қонымсыз.)

The expenses on materials were beyond measure. (Материалға кеткен шығын өлшеусіз көп.)

During шылауы оқиғаның, әрекеттің уақытын, мезгілін, ұзақтылығын білдіреді.

During our stay in London we visited many places of interest. (Лондонда болған кезімізде біз көптеген көрнекі жерлерге бардық.)

We were busy having prepared for exams during last two weeks. (Соңғы екі апта бойы біз емтиханғадайындалумен қолымыз тимеді.)

Rats are controlled during the experiment. (Эксперимент кезінде тышқандар бақылауға алынады.)

Except шылауы басқа, ... есептемегенде деген мағынаны білдіреді.

His idea was accepted by all his colleagues except Pr. Smith. (Профессор Смиттен басқа оның әріптестерінің бәрі оның идеясын мойындады.)

Through шылауы бір нәрсенің өн бойы, арқылы, өту, қозғалу, қарап шығу деген мағынаны білдіреді.

First look through the text then pick up unknown words. (Алдымен мәтінге көз жүгіртіп шығыңыз да, сосын жаңа сөздерді теріп алыңыз.)

It resulted in through the fault of measurements. (Бұл есептеуде кеткен қатенің салдарынан болды.)

Toxic gas enters the lung through the breathing air. (Улы газ дем алатын ауа арқылы өкпеге барады.)

The door was locked. We could see nothing through the aperture. (Есік жабық болды. Біз саңылаудан ешнәрсе көре алмадық.)

Осы келтірілген мысалдардан ағылшын тіліндегі көмекші сөздердің қазақ тіліне аударылу тәсілдері олардың қандай сөзбен тіркесуіне және контекстке байланысты сан алуан болатындығына көз жеткіземіз. Әрине мақала көлемінің шектеулілігіне байланысты ағылшын тіліндегі барлық көмекші сөздер қарастырылған жоқ, тек қана аудармада жиі кездесетін көмекші сөздерге ғана талдау жасалды. Осы жүргізілген талдаудан ағылшын тіліндегі көмекші сөздерді қазақ тіліне аударма жасағанда олардың қандай контексте, қандай сөздермен тіркесіп келуіне байланысты әртүрлі болып аударылуына назар аудару керектігі, ал бұл өз кезегінде аударманың мағынасына нұқсан келтіретіндігін есте ұстауды қажет етеді.

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ЯПОНСКИХ СОМАТИЧЕСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ НА РУССКИЙ ЯЗЫК

(на материале соматических фразеологических единиц
с компонентами “голова”, “глаз”, “рука”)

Байсеитова Д.С.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Данная статья посвящена изучению способов перевода японских соматических фразеологических единиц (СФЕ) на русский язык. В статье рассматриваются факторы, влияющие на степень межъязыковой эквивалентности СФЕ сопоставляемых языков, выделяются межъязыковые эквиваленты, а также рассматриваются способы перевода безэквивалентных соматических фразеологизмов.

Ключевые слова: *фразеологизм, СФЕ (соматические фразеологические единицы), межъязыковая эквивалентность, способы перевода, японский язык, русский язык*

Мақала жапон соматикалық фразеологиялық бірліктерін орыс тіліне аудару тәсілдерін зерттеуге арналған. Мақалада тіларалық эквиваленттілікке әсер ететін факторлар қарастырылып, тіларалық эквиваленттер айқындалып, эквивалентсіз соматикалық фразеологизмдерді аудару тәсілдері қарастырылды.

Тірек сөздер: *фразеологизм, фразеологиялық соматикалық бірліктер, тіларалық эквиваленттілік, аудару тәсілдері, жапон тілі, орыс тілі*

This paper is dedicated to examine methods of translation of Japanese somatic idioms into Russian. In this paper we examined factors that influence on idiom equivalents, discovered idiom equivalents in two languages, and examined methods of translation of somatic idioms.

Key words: *idiom, somatic idiom units, equivalence, methods of translation, Japanese language, Russian language*

В настоящее время существует немало работ, посвященных изучению фразеологии. Однако, несмотря на это, многие вопросы, связанные с сопоставительным изучением фразеологии не до конца изучены. В связи с этим все более возрастает необходимость сопоставительного изучения фразеологизмов в разных языках с целью выявления их специфических особенностей и межъязыковых эквивалентов. Данное направление в изучении фразеологии особенно актуально для таких неродственных языков как русский и японский.

Среди фразеологизмов в особую группу выделяют фразеологизмы с компонентами-соматизмами. Их отличительной чертой является наличие в их структуре в качестве знаменательного компонента лексемы, обозначающей часть тела человека или животного. В настоящее время существует довольно большое количество работ по соматической фразеологии. Среди них можно выделить работы таких авторов, как С.Т. Скорупко (1985), А.М. Эмирова (1972), Л.Г. Скрипник (1973).

В ходе детального сопоставительного анализа японских и русских соматических фразеологизмов были выделены сходства и различия соматических фразеологических единиц сопоставляемых языков. Культурно-обусловленная значимость тех или иных соматизмов сказывается на

разнообразии и количестве выражений, включающих их в свой состав. Так, например, соматизм “печень” играет важную роль во фразеобразовании в японском языке, что принципиально отличает его от русского. Это произошло в силу того, что в сознании японцев печень является, как сердце и живот, средоточием духовных сил человека.

В процессе отбора материала для настоящей статьи были выделены и проанализированы значения трех наиболее продуктивных компонентов соматизмов в японском и русском языках “глаз”, “голова”, “рука”. Согласно исследованию Ц.М. Шина, эти соматизмы являются наиболее употребительными в обоих сопоставляемых языках [10].

Перевод фразеологических единиц, особенно образных, представляет значительные трудности. Это объясняется тем, что многие из них являются яркими, эмоционально насыщенными оборотами, принадлежащими к определенному речевому стилю и часто носящими ярко выраженный национальный характер. При переводе устойчивых сочетаний слов следует также учитывать особенности контекста, в котором они употребляются [4].

С переводческой точки зрения японские фразеологизмы можно разделить на фразеологизмы, имеющие эквиваленты в русском языке и безэквивалентные фразеологизмы.

Важной проблемой, касающейся межъязыковых соответствий, является выявление факторов межъязыковой фразеологической эквивалентности. Как отмечает А.Д. Райхштейн, "наличие или отсутствие структурно-семантических эквивалентов в сопоставляемых языках может быть прогнозировано с определенной вероятностью по некоторым характеристикам самих ФЕ исходного языка. Эти характеристики касаются компонентного состава, синтаксической структуры, семантического и формального механизма фразеологичности и совокупных стилистических свойств ФЕ" [5].

На соотносимость фразеологических единиц японского и русского языков влияют различные факторы и в различной степени. Первым и основным критерием, определяющим наличие как смысловых, так и структурно-семантических эквивалентов среди фразеологизмов двух языков, является смысловая соотносимость, которая подразумевает частичное или полное совпадение основного общего значения фразеологической единицы и коннотативного значения.

Следующим по важности критерием является структура фразеологической единицы. Структурная (лексическая и синтаксическая) организация в отличие от первого критерия определяет наличие полных структурно-семантических эквивалентов.

Таким образом, основными критериями, определяющими наличие эквивалентов среди японских и русских фразеологизмов, содержащих компонент «часть тела» в своем составе, является общий смысл фразеологической единицы и ее лексическая организация. Совпадение или несовпадение семантики и компонентов фразеологизма (синтаксическая структура практически никогда совпасть не может вследствие различий

языковых систем), основанное на общности или различии способа переосмысления несвязанного словосочетания во фразеологическую единицу, обеспечивает наличие эквивалентов и их типы.

Взаимодействие факторов семантической и лексической структур фразеологических единиц с компонентом «часть тела» японского и русского языков проводит к образованию различных эквивалентов.

В данной статье мы основываемся на классификации межъязыковых соответствий Е.Ф. Арсентьевой, которая базируется на семантическом, структурно-грамматическом и компонентном уровнях [1]. На наш взгляд эта классификация наиболее всесторонняя и законченная.

Взяв за основу классификацию Е.Ф. Арсентьевой, при анализе фактического материала в виде соматических единиц с компонентами “голова”, “рука” и “глаз”, мы выделили следующие типы межъязыковых соматических фразеологических соотношений в японском и русском языках: частичные фразеологические эквиваленты, аналоги и безэквивалентные СФЕ.

Под частичными фразеологическими эквивалентами подразумеваются такие фразеологические единицы, у которых при полном тождестве семантики есть определенные различия компонентного состава. Например: “atama wo shibogu” (букв. “Выжимать голову”) “ломать голову”, “atama ni ukabu” (букв. “всплывать в голове”) “приходить в голову”, “atama ga agu” (букв. “иметь голову”) “с головой”, “atama ga dekite iru” (“голова появляется”) “с головой”, “atama ga ii” (букв. “голова хорошая”) “светлая голова”, “atama ga kireru” (букв. “голова режет”) “человек с головой”, “atama ga shibireru” (букв. “голова затекает”) “голова тяжелая”, “me wo hashiraseru” (букв. “заставить бегать глаза”) “пробежать глазами”.

К межъязыковым фразеологическим аналогам принадлежат СФЕ, выражающее одинаковое или близкое сигнификативно-денотативное и коннотативное значения, характеризующиеся различием или приблизительным сходством структурно-грамматической организации и компонентного состава. Например, “atama wo tsukkomu” (букв. “вталкивать голову”) “совать нос”, “te ni toru yo ni” (букв. “словно брать в руки”) “как на ладони”, “te wo tabanete” (букв. “связав руки в пучок”) “сложив руки”, “me ga kiku» (букв. “глаза действуют”) “иметь опытный глаз”, “me ga koete iru” (букв. “глаза толстеют”) “иметь опытный (наметанный) глаз”, “me ni tomaru” (букв. “остановиться в глазах”) “бросаться в глаза”, “me to hana no aida” (букв. “между глазом и носом”) “рукой подать”.

Безэквивалентными СФЕ считаются СФЕ японского или русского языков, не имеющие соответствий во фразеологической системе другого языка. Значительная часть соматических фразеологизмов японского и русского языков являются безэквивалентными.

Многие японские соматические фразеологические единицы не имеют эквивалентов в русском языке. При переводе подобных фразеологизмов используются нефразеологические средства, в частности, калькирование (дословный перевод) и описательный перевод. Калькирование дает

возможность донести до русского читателя живой образ японского фразеологизма, что невозможно при использовании свободного необразного словосочетания, являющегося русским объяснением значения японского фразеологизма.

Согласимся с точкой зрения С. Влахова и С. Флорина, утверждающих, что предпосылкой для калькирования является достаточная мотивированность значения фразеологической единицы значениями ее компонентов[2]. Т.е. калькирование возможно только тогда, когда дословный перевод может довести до читателя истинное содержание всего фразеологизма (а не значения составляющих его частей). Например, “*me wo kagayakasu*” “сверкать глазами”, “*me ni tatsu*” “бросаться в глаза”.

Описательный перевод фразеологической единицы сводится к переводу не самого фразеологизма, а его толкования, как это часто бывает с единицами, не имеющими эквивалентов в ПЯ. Это могут быть объяснения, сравнения, описания, толкования – все средства, передающие в максимально ясной и краткой форме содержание фразеологической единицы. Абсолютное большинство безэквивалентных японских соматических фразеологизмов переводится на русский язык описательным способом. Например, “*atama ga katai*” (букв. “голова твердая”) “упрямый, неподатливый” “*atama ga furui*” (букв. “голова старая”) “человек старого взгляда на вещи (старого закала)”, “*atama ga hiku*” (букв. “голова низкая”) “скромный, благопристойный”, “*me ga takai*” (букв. “глаз высокий”) “хорошо понимать ч-л.”, “*me wo kakeru*” (букв. “вешать глаз”) ‘заботиться, покровительствовать’.

Таким образом, в результате того, что русский и японский языки относятся к типологически разным лингвосемиотическим системам, их СФЕ различаются по структуре (по компонентному составу и по грамматической организации). Различные формальные структуры СФЕ в сопоставляемых языках, как правило, вызывают их семантическое различие. В семантическом аспекте они различаются по денотату, сигнификату, коннотации, внутренней форме. Структурные и семантические характеристики СФЕ в русском и японском языках являются важными лингвистическими факторами, обуславливающими соотносительность СФЕ в сопоставляемых языках.

В результате синхронического анализа СФЕ с компонентами “голова”, “рука” и “глаз” в структурном и семантическом аспектах выделены следующие типы фразеологических отношений в японском и русском языках: частичные эквиваленты, фразеологические аналоги и безэквивалентные фразеологические единицы. В связи с тем, что многие японские СФЕ не имеют эквивалентов в русском языке, при переводе подобных фразеологизмов используются нефразеологические средства, в частности, калькирование (дословный перевод) и описательный перевод.

Литература:

1 Арсентьева Е. Ф. Сопоставительный анализ фразеологических единиц. Казань: Изд.-во КГУ, 1989. - 126 с.

- 2 Влахов С.В., Флорин С.С. Непереваемое в переводе. М.1980.
- 3 Ковшова М.Л. Лингво-культурологический метод во фразеологии М.,2012 с.453
- 4 Кунин А.В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре. Тетради переводчика. М.,1964 №2.
- 5 Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии: Учеб. пособ. - М.: Высш. шк., 1980.- 143 с.
- 6 Ройзензон Л.И. Фразеологизация как лингвистическое явление.- Тр. Самаркандск. гос. ун-та, новая серия, вып. 113, Вопросы фразеологии, 1961, с. 101-118.
- 7 Ройзензон Л.И., Авалиани Ю.Ю. Современные аспекты изучения фразеологии // Проблемы фразеологии и задачи ее изучения в высшей и средней школе. — Вологда: Северо-западное книжное изд-во, 1967. — С. 114- 123.
- 8 Тянь Цзюнь. Структурно-семантическое сопоставление соматических фразеологизмов с компонентом рука в русском и китайском языках // Фразеология –2000. Материалы Всероссийской научной конференции «Фразеология на рубеже веков: достижения, проблемы, перспективы». – Тула, 2000. – С. 288 – 290.
- 9 Фразеологический словарь русского языка. Под ред. А.И. Молоткова. М., 1990.
- 10 Цай Мин Шин. Структурно-семантическая характеристика русских соматических фразеологических единиц и их эквиваленты в японском языке: дис...канд.филол.наук-М.,1998.-173 с.
- 11 Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка, пятое изд., М. 2010.-С. 272
- 12 Японско-русский фразеологический словарь. Около 4000 фразеологических единиц/С.А.Быкова М.,2000
- 13 Hoshino Akira. Shintai goi ni yoru hyougen/ Nihongo kouza, Taishuukan, 1977

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ, СВЯЗАННЫХ С ЧАСТЯМИ ТЕЛА

Бекалаева А.О., Аюбай М.К.

Казахстан, Алматы, Almaty Management University

Цель данной статьи – установить схожие черты и различия устойчивых словосочетаний английского, русского и казахского языков, характера отношения между ними и их переводов на основе темы «Части тела человека». Собственное тело для человека ближе всего, поэтому мы упоминаем и сравниваем его, когда говорим о чем-то знакомом. Название частей тела в разных языках воспринимаются не только в буквальном смысле, они также имеют символический характер. Части тела упоминаются в разговоре при обсуждении самочувствия или чьей-либо внешности, а также при обозначении каких-то абстрактных, нефизических состояний, например, настроение человека, особенности его характера, отношение между людьми, и т.д.

***Ключевые слова:** устойчивые фразы, многозначность, семантический ряд, общность, различие, менталитет, взаимодействие.*

Берілген мақаланың мақсаты – «Адамның дене мүшесі» тақырыбы негізінде ағылшын, орыс және қазақ тілінде кездесетін тұрақты сөз тіркестер арасындағы ұқсастықтар мен өзгешіліктерді, олардың өзара қатысы және аударма ерекшеліктерін анықтау. Адам үшін ең жақын нәрсе оның денесі, сондықтан оны бізге таныс құбылыстармен салыстырғанда ескереміз және атаймыз. Әр тілде дене атаулары тек қана дәлме-дәл мағынасында ғана қабылданбайды, ол символикалық өзгешілігіне де ие. Дене мүшелерінің аталуы адамның, хал-жағдайын немесе бет-алпетін суреттеумен қоса, кейбір абстрактты, физикалық емес құбылыстарды сипаттау үшін де қолданылады, мысалы, адамның көңіл-күйі, мінез-құлық ерекшеліктері, адамдар арасындағы қатынас, және т.б.

Тірек сөздер: тұрақты сөз тіркестері, көпмағыналық, семантикалық қатар, ортақтық, айырмашылық, діл, өзара әрекет.

The aim of the given article is to determine the similarities and differences between English, Russian and Kazakh phrasal verbs, their correlation and translation on the basis of the theme "Human parts of body". The closest thing for us is our body, so we mention and compare it with anything when we are speaking about something familiar to us. The names of the body parts in different languages are perceived not only literally, they have a symbolic character. They are used in speech to discuss a person's state of mind or description, as well as to express some abstract, non-physical states, e.g. a person's mood, personal peculiarities and relations between people, etc.

Key words: set phrases, polysemy, semantic row, similarity, difference, mentality, interaction.

Язык является важнейшим оружием познания мира. Посредством языка люди разных культур взаимодействуют с друг другом. Правильный выбор слов для полной передачи их значения представляют некоторые трудности, в связи с тем, что они обусловлены их природой, многозначностью и семантическим богатством. Перевод слов, схожих по значению в каждом языке специфичен и может иметь некоторые лексические деформации.

В данной статье рассматриваются слова семантического ряда, связанные с частью тела человека на трех языках: английском, русском и казахском. Слова, как лексические единицы данных языков не переводятся дословно. Использование фразеологизмов делает язык ярче и образней, однако затрудняет понимание речи. К примеру, выражение «как снег на голову» (в переводе на казахский «*төбеден жай түскендей*») имеет английский эквивалент '*like a bolt from the blue*'. В данном случае значение фразеологической единицы не совпадает со значением составляющих её отдельных слов. Приведем другой пример. Английское словосочетание '*dead from the neck up*' (буквально «*мертвый выше шеи*») в значении «без царя в голове» или «глуп, как пробка» имеет эквивалент на казахском как «*көк ми*», «*барып тұрған ақымақ*».

Одни и те же слова в различных языках могут иметь противоположное значение, нести другую смысловую нагрузку и быть эмоциональными или нейтральными. В качестве примера возьмем выражения: '*to shake hands*', «*қол алысу*» и «*бить по рукам*», где последнее словосочетание имеет значение сговора, тогда как два других имеют одинаковый смысл. Или «*руки коротки*» и казахское «*қол жетпес*», что переводится как «*недостижимая цель*» (сравните с английским '*to be short of hands*', т.е. «*нехватка рабочей силы*»). В то же время внутренняя форма многих фразеологических единиц не совпадает. Например, чтобы передать предельную степень страха, в казахском языке используется выражение «*екі көзі шарасынан шыға жаздады*» (дословно «*зрачки глаз чуть не вылезли из орбит*»). В аналогичном случае в русском языке есть выражение «*похолодеть от страха*», а в английском '*to have cold feet*' (буквально «*иметь холодные ноги*»). Еще одно различие можно найти в переводах таких фразеологизмов, как '*to have an itching palm*' и «*руки чешутся*». Если в английском варианте идет речь о жадном и скаредном

человеке, то в русском языке оно выражает невозможность совершения какого-то безотлагательного действия.

Собственное тело для человека ближе всего, поэтому с ним сравнивают, когда говорят о чем-то знакомом. Название частей тела в разных языках воспринимаются не только в буквальном смысле, они также имеют символический характер. Они часто используются в образовании фразеологизмов не только при обсуждении самочувствия или чьей-то внешности, но и для описания каких-либо абстрактных, нефизических состояний – настроения и особенностей характера человека, или отношений между людьми.

Head / Бас / Голова (здесь же Face / Бет / Лицо)

Основное его значение - рассудительность и ум или, наоборот, их отсутствие, потому что этот орган ответственен за мыслительную деятельность человека. Также оно имеет значение превосходства, поскольку голова является жизненно важным органом. Рассмотрим некоторые примеры:

to have a good head for something / өрісі кең / иметь ясную голову;

to hang down one's head / еңсесі түсу / понурить, повесить голову;

to keep one's head / өң алдырмау / сохранять присутствие духа;

to turn somebody's head / біреудің басын айналдыру / вскружить голову;

to be head over ears in love / махабаттан басы кету / быть по уши влюбленным;

to lose one's head / басы қату, сасып кету / потерять голову;

one's head in the clouds / қиялдан шарқ ұру / витать в облаках;

to hold one's head high / кеудесін көтеру / задраить нос;

she took into her head / ойына қайдағы бір нәрсе келді / ей взбрело в голову;

to put one's head in a noose / басын пәлеге тігу / сунуть голову в петлю;

I can't make head or tail of / Дұрыс ойдан жаңылдым / Не могу взять в толк;

It went clean out of my head / Басымнан шығып кетіпті / Вылетело из головы;

his face fell / түрі бұзылды / изменился в лице;

to tell someone full in the face / бетке айту / сказать прямо в лицо;

to pull (make) a long face / үнжырғасы түсу / мрачнее тучи (вид);

to make faces / бет-аузын тыржиту, қисайту / корчить рожи, сделать мину;

to set a face against / бетпе-бет қарсы тұру / смотреть в лицо к-то без страха;

to put a bold face on the matter / түк болмағандай / сделать хорошую мину при плохой игре;

to button one's lip / ауызға ие болу, тіс жармау / держать язык на замке;

to bite one's lip / бармағын тістеу / кусать локти.

Eye / Көз / Глаз

Глаза являются главными выразителями чувств и эмоции, т.е., они символизируют получение информации и эмоциональное состояние человека. Приведем примеры:

evil eye / тіл-көз / дурной глаз;
with a naked eye / жәй көзге / невооруженным глазом;
to make eyes / біреуге қылмаңдау, көз сүзу / строить глазки;
to shut one's eyes to / құнт қылмау / закрыть глаза на что-то;
to throw dust in somebody's eyes / көз бояу / пускать пыль в глаза;
to put (give) a black eye / көзді ұрып алу / подбить глаз;
to catch somebody's eye / көзге түсу / поймать чей-то взгляд;
to set one's eyes on / көз қиығын салу / положить глаз на что-то;
to keep a sharp eye out for / көзінен таса қылмау / держать ухо востро;
to turn a blind eye to / немқұрайды қарау / смотреть сквозь пальцы;
up to one's eyes / белшесіне дейін / хлопот полон рот;
to be an eyesore to somebody / көзге сүйел болу / быть как бельмо в глазу;
Mind your eyes! / Жан-жағыңызға қараңыз! / Будьте осторожны!
с глазу на глаз / cheek-by-jowl / бетпе-бет.

Ear / Құлақ / Ухо

Уши - орган, воспринимающий информацию извне, соответственно, они означают способность людей слушать и узнавать, иногда с желанием выведать информацию. Также уши являются символом чего-то крайнего (в связи расположением органа, как на голове, так и в вертикальном отношении).

to prick one's ears / құлақ тігу, құлақ түру / наострить уши;
to turn a deaf ear / жүре тыңдау, көңіл қоймау / слушать вполуха;
up to one's ears in debt / қарызға белшесіне дейін бату / быть по уши в долгах;
to give a thick ear / жаққа ұру, тұмсығын бұзу / дать (врезать) в ухо;
to be over head and ears in work / жұмысқа бату, жанын сала жұмыс істеу / уйти головой в работу;
to be in at one ear and out at the other / ақпа құлақ, айтқан сөз құлағынан ағып кетеді / в одно ухо влетает, в другое – вылетает;
to close one's ears to something / құлақ қақпау /;и ухом не вести
I'm all ears / Құлағым сізде / Я весь- внимание, Я весь превратился в слух.

Nose / Мұрын / Нос

Положительное значение словосочетаний с данным словом – обозначение близости, часто сопряженное с получением информации. В отрицательном значении - нездоровое любопытство, пороки человека.

as plain as the nose in one's face / соқырға таяқ ұстатқандай / ясно, как день;
to lead someone by the nose / кең тұсауға салу, көз байлау / водить за нос;
to turn up one's nose at / мұрнын көтеру, өзін артық санау / воротить нос;
to follow one's nose / іші сезу / чувствовать нутром;
to look down with one's nose in the air / мұрнын көкке көтеру / задирать нос;
to poke one's nose into / біреудің ісіне мұрын сұзу / совать нос в чужие дела.

Tongue / Тіл / Язык

Язык - орган, отвечающий за передачу информации. Поэтому на язык ссылаются, когда говорят о ее поступлении от говорящего. Часто имеет негативное значение – значение несдержанности, излишней болтливости.

to lose one's tongue / тілін жұту, тіл қақпау / язык отнялся;

to find one's tongue / тілі шығу / язык прорезался, дать волю языку;

to wag one's tongue / аузымен орақ шауып, пішен шабу / языком трепать;

the word is on the tip of my tongue / тілдің ұшында тұр / на языке вертится;

to have a ready tongue / тілін безеу, аузының желі болу / язык подвешен;

to speak with one's tongue in one's cheek / ернін шығарды / говорит с иронией;

to have a loose tongue / тілі шұбардай / язык без костей;

to hold (watch) one's tongue / тіс жармау, аузын бағу / держать язык за зубами;

to have a sharp tongue / орақ ауыз, тілі өткір болу / язык как бритва.

Teeth / Тіс / Зуб

Зубы символизируют агрессивность или защитную силу человека.

to fight tooth and nail / өле-өлгенше беріспеу / бороться не на жизнь, а на смерть;

to fed up to the teeth / белшесіне дейін тою / быть сытым по горло;

to show one's teeth / біреуге тіс қайрау / иметь зуб против к- либо;

armed to the teeth / бастан-аяқ мұздай қаруланған / вооруженный с ног до пят;

through clenched teeth / ашу-кернемен / (процедить) сквозь зубы.

Heart / Жүрек / Сердце

Сердце ассоциируется с понятием любовь и это орган, связанный с эмоциональными чувствами и переживаниями, переполняющими человека.

one's heart in one's mouth / жүрегін шұберекке байлап / душа в пятки ушла;

to break (to eat) one's heart / жүрекке жара салу / разбить сердце;

his heart sank / жүректі сыздамты / его сердце упало;

heart's desire / жүрек сыры / заветное желание;

like a stab in the heart / жүректі пышақпен кескендей / как ножом по сердцу;

to lose one's heart / жүрекке мұң басу / падать духом;

to set one's heart at rest / жүрек тоқтатты / камень с сердца свалился;

to warm somebody's heart / жүректі елжірету / берет за сердце;

do not have the heart to do something / жүрегі жылымау / душа не лежит;

to make somebody's heart leap out of one's mouth / жүрегі аузына тығылды / будто сердце выскочило из груди;

to take something to heart / көңілге ауыр алу / принимать близко к сердцу;

golden heart / ақжүрек / доброе, золотое сердце;

in one's heart of heart / жүрегінің түбінде / в глубине души.

to be sick in heart / қабыргасы қайысу, жанына бату / душа болит.

Hand / Қол / Рука (также Finger / Бармақ / Палец)

Руки и пальцы – это органы, которые выполняют движения и жесты, нужные для общения. Основные значения фразеологизмов, связанных с ними: общение, мастерство, деятельность, обмен, получение чего-либо у кого-либо.

to take somebody in hand / өзін қолға алу / взять себя в руки;

to have one's hand full / қолы тимеу / забот полон рот;

to be hand in glove with / қоян-қолтық әрекет ету / рука об руку, в тесной связи;

to live from hand to mouth / тамағын әрең табу / жить на хлебе и воде;

to have a hand in / қол жалғау / приложить руку помощи;

to grease somebody's hand in / біреудің аузын майлау / замазывать к-то рот;

to give a big hand / қол соғу / аплодировать;

not to do a hand's turn / қол тигізбеу / и пальцем не пошевелить;

to feed out of smb's hand / қол шоқпар болу / быть подручным, на подхвате;

to have a good hand at / саусағынан өнері тамған / мастер на все руки;

to have a finger in the pie / ауыз жаласу / быть в доле;

not to lift a hand / қол ұшын бермеу / палец о палец не ударить;

to twist round one's little finger / жер соқтырып кету / обвести вокруг пальца;

to have something at one's fingertips / бес саусағындай білу / знать как свои пять пальцев;

a safe pair of hands / қолынан майы тамған / золотые руки;

он пальцем никого не тронет / ол ешкімді маңдайынан да шертпейді, қой аузынан шөп алмас / he wouldn't hurt a fly.

Отбор устойчивых выражений из словарей русского, казахского и английского языков выявил неоднозначность восприятия частей тела человека. При сопоставлении фразеологических единиц трех языков выявляются одновременно и черты общности, и неизбежные различия специфического характера устойчивых фраз.

В заключение, хотелось бы отметить, что фразеологизмы являются неотъемлемой частью нашей речи. Они отражают особенности национального мышления, мировоззрения, историю, культуру и образ жизни. Устойчивые словосочетания являются зеркалом материального и духовного содержания самого народа и их отношения к окружающему их миру и воспроизводят присущие им особенные черты менталитета.

Литература:

1 Кеңесбаев І., «Фразеологиялық сөздік» – «Арыс» баспасы, Алматы, 2007ж.

2 “The Oxford Russian Dictionary”, Oxford, University Press, 1997

3 <http://www.thefreedictionary.com>

4 «Ағылшынша-қазақша сөздік» – «Мектеп» баспасы, Алматы, 2006ж.

5 «Англо-русский и Русско-английский словарь» – «Русский язык», М, 1985г.

6 «Русско-казахский словарь», 2 тома – изд.«Арыс», Алматы, 2007г.

7 «Сопоставительный анализ фразеологических единиц семантического поля частей тела в английском, русском и немецком языках»// <http://allbest.ru/k-3c0a65635b2ad68a4c53a89421306c27.html>

АБАЙ «ҚАРАСӨЗДЕРІНІҢ» АУДАРМАСЫНДАҒЫ СӘЙКЕСТІКТЕРДІҢ ЖІКТЕМЕЛЕРІ

Галиева А.А.

Казахстан, Алматы, Академия КНБ

В статье рассматриваются вопросы перевода лексических соответствий с казахского на английский язык (на материале «Слов назиданий» Абая).

Мақалада Абайдың «Қара сөздері» негізінде лексикалық сәйкестіктердің қазақ тілінен ағылшын тіліне аудару мәселелері қарастырылады.

Көркем аударманың міндеті – түпнұсқа тілде айтылған ойдың барлығын сол қалпында өзге тілде жеткізу. Көркем аударма мәдениетаралық коммуникацияның ерекше тәсілі ретінде бір ұлттың тіліндегі мән мен мағынаға толы вербальды формалар жүйесін аударма тіліне саналуан трансформациялардың көмегімен беруді мақсат етеді. Көркем шығарманың ұлттық-мәдени сипаттары жоғары болған сайын мәтінді аудару күрделілене түседі.

Қазақ халқының ұлы ойшыл ақыны Абай Құнанбайұлы әлемдік деңгейдегі тұлға ретінде мойындалған. Осы уақытқа дейін ақын шығармалары әлемнің бірнеше тілдеріне аударылды және алдағы уақытта да аударыла беретіні анық. Соның ішінде «Қара сөздердің» алатын орны айрықша. Ақын туындысы К.Серікбаева мен Р.Сейсенбаевтың орыс тіліндегі аудармасы негізінде ағылшын ғалымы Ричард Маккейннің аударуында «Abai. Book of words» деген атпен 2005 жылы ағылшын тілінде кітап болып шыққаны мәлім.

Өзге тілге аударылған шығарма белгілі бір дәрежеде ақынның тұлғасын, бейнесін де беретінін ескерсек, Абайдың шет тілдерге, оның ішінде ағылшын тіліне аударылуы қазақ үшін ғұлама адамды қаншалықты жеткізе алғандығымен маңызды. Аударма авторларының қабілет-қарымы, аударманың сапасы ағылшын тілділердің Абай шығармашылығын, оның тұлғасын неғұрлым объективті бағалауына негіз болып табылады. Сондықтан да ұлттық-мәдени маңызы және тілтаным тұрғысынан Абайдың «Қара сөздерінің» ағылшын тіліндегі аудармасын түпнұсқамен салыстыру арқылы аударматанудың негізгі түсініктерінің бірі – лексикалық сәйкестіктерді зерделеу сөз болып отырған саланың жалпы және дербес теориялық тұжырымдарын дамыту және жетілдіру үшін аса маңызды. Белгілі тілтанушы ғалым, академик Р.Сыздықтың: «Абай тілін танып-таныту саласы өзінің зерттеу нысаналары мен әдістерін, сондай-ақ жеке және жалпы мәселелерін біршама анықтап, біралуан еңбектер ұсынғанымен, әлі де арнайы жүргізілетін зерттеулердің қажеттігі даусыз» деуі тегін емес [1, 401 б.].

Абай шығармаларын басқа тілдерге аудару тәжірибесін зерттеу аудармадағы сәйкестіктерді зерттеу мәселесінен басталады. Аудармадағы сәйкестіктер – аударматану ғылымының басты категорияларының бірі, ол баламалылық, толыққандылық, дәлме-дәлдік сияқты ұғымдармен және

аударма жасау тәсілдерімен (еркін, сөзбе-сөз, баламалық және т.б.) тығыз байланыстағы күрделі құбылыс. Мұнда аударманы коммуникацияның бір түрі ретінде тани отырып, түпнұсқа мәтіннің жанрлық-стильдік ерекшеліктерін, ұлттық-мәдени, когнитивті парадигмаларын ескеру нәтижесінде осы аталғандарға сәйкес аудару тәсілдерін кешенді түрде игеру арқылы екінші тілде сәйкес тілдік бірлік таңдау мәселесі маңызды. Яғни, бір жанрлық-стильдік типтегі мәтінде бірнеше аудару тәсілдері араласа жүріп, сөз таңдаудың – сәйкестіктер табуының жоғары дәрежесіне қол жеткізу.

Аудармашының аударманы мағыналық және құрылымдық жағынан түпнұсқаға мейлінше жақындатуға ұмтылуы мәтінді, жекелеген сөздерді аударуынан көрініс табады. Мұндай мағыналық-құрылымдық жақындық барлық тілдерде бірдей емес. Дегенмен қалай болғанда да бірнеше тілдерде бір ұғымды тұрақты түрде таңбалап бере алатын тілдік бірліктер болады, бұл Л.Бархударов айтатын «толық сәйкестіктер», Я.Рецкер көрсететін «сөздіктегі сәйкестіктер». Бірақ бұл ұғымдардың өзі шартты түрде алынған. Өйткені толық сәйкестіктер деген атаудың өзі бір тілдегі ұғымды екінші тілде автоматты түрде ауыстыра алатын тілдік бірліктер бар деген сөз болып шығады. Бұл тек Л.Бархударов келтіретін ғылыми терминдердің, жер-су атауларының, жалқы есімдердің транскрипцияланатынына ұқсайды.

Аударма тәжірибесінде түпнұсқа тілдің сөздік құрамындағы бірліктерге сәйкестік табу қиындық туғызатыны көп кездеседі. Аудамадағы қиындықтар әр тіл үшін өзіндік ерекшелікке ие. Аудармадағы сәйкестіктер түпнұсқа тілдің коммуникативтік тең дәрежелі бірліктері болғандықтан, түпнұсқа тіл мен аударушы тілдік бірліктерінің мағына жағынан жақындығы аудармадағы сәйкестіктің бір алғышартын құрайды. Сәйкестіктердің өзара тең дәрежесі оларды қолданған кезде анық көрінеді. Бұл аударма өнерінің күрделілігіне тағы бір дәлел. Өйткені, «аударма – бұл күрделі әрі қиын, тек репродуктивті ғана емес, сонымен бірге шығармашылық үдеріс, онда адамның бүкіл рухани күш-қуаты қатынасады: жады, интуициясы, сезімі, қиялы, ерік-жігері, есі және т.б.» [2, 28 б.].

Жалпы Абай Құнанбаевтың «Қарасөздерінің» ағылшын тіліне аудармасы – абсолютті, контекстуалды сәйкестіктер арқылы жасалған толыққанды аударма үлгісі. Маккейннің аудармасында лексикалық сәйкестіктерді табуының алты типі кездеседі, олар: абсолютті сәйкестіктер; гиперо-гипонимдік сәйкестіктер; контекстің мазмұны арқылы жеке сөздер мен сөз тіркестеріне баламалар жасау; индивидуалды сәйкестіктер; тұрақты тіркестердің сәйкестіктері; ұлттық-мәдени мазмұнға ие сөздердің сәйкестіктері.

Аудармадағы сәйкестіктерді таңдауда қойылатын басты талаптың бірі – коммуникативті теңбе-тең баламаларды табу. Екі тілде қатар жұп құрайтын тілдік бірліктер барлық уақытта да коммуникативтік мақсатты толық танытуға әсер ете алатын тілдік бірліктер бола алмауы да мүмкін. Өйткені әрбір жеке сөздің, тілдік бірліктің тілдегі мағынасымен қатар сөйленістегі мағыналық ерекшеліктері де болады. Мысалы, «Қарасөздерде» қолданылған

сұрамшак/сұраншак/сұрамсак – *бірнәрсені қайта-қайта сұрап, қалай болғанда да өз дегеніне жетіп алушы* мағынасында; бұл оның референтті мағынасы; ал Абай оны ұлттық пайымдағы аса жаман «кеселді» түсініктердің қатарында «өзінде бола тұрса да, қалайда пайда қылып қалу үшін, ұялмай, намыстанбай сұрай беру» семантикасымен берген. Сол сияқты Абай қолданған *артық* деген сөздің де басқа тілдерде референтті жұбы анықталса да, дәл ақын қолданған мағынадағы (бұл арада Абай *артық* дегенді *барлық қасиет-сапаларымен, білімімен, білігімен, парасатымен басқалардан жоғары тұрған адам* деген субстантивте жұмсаған) ұғымы берілмейді. Осындай қысқаша талдаулардың өзі бір тілден екінші тілге аударуда сәйкестіктер табудың қиындығын көрсетеді.

Жалпы салыстырмалы тіл білімінің материалдары бойынша екі тілдің (немесе бірнеше тілдердің) арасында мағыналық-құрылымдық жағынан теңбе-тең болатын тілдік бірліктердің бар екендігі дәлелденген. Бұл жайтты лексикографиялық еңбектердің фактілері де толықтыра түседі. Сондықтан да болар, аударма теориясына қатысты зерттеулерде көбіне-көп қиындықтар тудыратын сәйкестіктер талданады. Солай бола тұрса да бір тілден екінші тілге аудару үдерісінде пайда болатын және қолданылатын, сөйтіп, аударманың нәтижесінде, яғни екінші тілде мәтін алынғанында айқын байқалатын сәйкестіктерді топтастыру қажеттігі туындайды. Осы тұрғыда Абай «Қарасөздерінің» тілдік фактілері негізінде қазақ тілінен басқа тілдерге тәржіма жасауда мынадай сәйкестіктер анықталды: абсолютті сәйкестіктер; контекстуалды сәйкестіктер; сәйкестіктердің болмауы.

Абсолютті сәйкестіктер сөздіктегі сәйкестіктер деп те аталады. Бұл түсінік бойынша абсолютті сәйкестіктерді тілдік фактілер арқылы нақтылай түсу айтарлықтай қиындық келтірмейтін сияқты көрінеді. «Қарасөздерде» төмендегідей лексемалар абсолютті сәйкестіктер қатарын құрайды: *жақсы, жаман, ел, білім, ғылым, жас, бала, пайда, дін, адам, мал, данышпан, достық, сөз, тағдыр, ұрлық, сауда, өнер, кедей, бай, жыл, байқау, мақал, бірлік, тірлік, еңбек, мінез, ақыл, халық, жұрт, ұят, ар, жақсы көру, киім, жүрек, жек көру, ойлану, қиын, дұрыс, таза, кітап, үміт* және т.б.

Мұндай типтес қатарлардың кей жағдайларда «тіларалық сәйкестіктер» немесе «тіларалық шартты категориялар» деп аталатыны белгілі. «Лингвистикалық универсалийлер» деген термин де бар. Шындығында да, тіл-тілдерде мағыналық құрылымы, кейде синтаксистік-грамматикалық модельденуі жағынан теңбе-тең бола алатын қатарлар бар. Олар – сол тілдердің иелері – халықтардың қоршаған ортасының біртектес болуы, тілдердің типологиялық ұқсастығы, тілдердің өзара қарым-қатынасының дәрежесі, тіларалық коммуникацияның тығыздығы, бір тілдің екінші тілге әсері ықпалынан және басқа да сантүрлі экстралингвистикалық және ішкі тілдік факторлардың себептерінен қалыптасады, осыған орай В.Виноградов мұны «общность земной цивилизации, единство законов человеческого мышления и универсальность естественной коммуникативной системы человечества», –деп атап көрсетеді [3, 69 б.].

Тарихи себептерге байланысты бір-біріне ықпалы аса күшті болып келген қазақ-орыс тіларалық қарым-қатынастарын атамағанның өзінде кейбір ғалымдар тіпті түркі (қазақ) тілдері мен ағылшын тілдерінің арасынан да ортақтық тауып жатады. Мысалы, «*Good*» сөзінің «жақсы» деген мағынасынан бөлек тағы басқа он бес шақты мағынасы бар. Соның бірі – «құт» - құтты болсын! Құт-береке дарысын! *Guten Morgen, Guten Tag, Good for you, Good luck, Good morning*. Тағы бір мағынасы – «mortality right» – «моральдық тұрғыдан дұрыс, иманды, Құдай қоштаған». *Good lord Good Heaven!* – Құдайым-ау! Құдай-ау! О, Құдіреті күшті Құдай! *Good пен Got*, «құт» пен «Құдайдың» түбірі бір. *Good* сөзі ежелгі герман тайпаларының жазба ескерткіштерінде «*HUTI*», яғни «құт» тұлғасында жиі кездеседі [4]. Дегенмен бұл өз алдына жеке мәселе. Бұл арада аудармадағы сәйкестіктерге байланысты анықтап алатын жағдай – шындығында да тіл-тілдердің арасында тіларалық сәйкестіктер болады (*kitap – book – книга; kiim – clothes – одежда; үміт– hope– надежда*).

Абай – қазақ тілінің әдеби заңдылықтарын орнықтырған, әдеби тілді дамытқан ірі тұлға. Сондықтан оның «Қарасөздерінде» сол кезеңдегі қазақ тілінің толыққанды сипаты бар. Шығарманың басқа тілдерге тәржімалануын сөз еткенде, түпнұсқаның тілдік сипатына тілдік талдау басшылыққа алынады. Мысалы, түпнұсқада: *«Бұл жасқа келгенше жақсы өткіздік пе, жаман өткіздік пе, әйтеуір бірталай өмірімізді өткіздік: алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық - әурешілікті көре-көре келдік. Енді жер ортасы жасқа келдік: қажыдық, жалықтық; қылып жүрген ісіміздің баянсызын, байлаусызын көрдік, бәрі қоршылық екенін білдік. Ал, енді қалған өмірімізді қайтіп, не қылып өткіземіз? Соны таба алмай өзім де қайранмын»* (1-қарасөз). Бұл ағылшын тілінде: *«Whether for good or ill, I have lived my life, travelling a long road fraught with struggles and quarrels, disputes and arguments, suffering and anxiety, and reached these advanced years to find myself at the end of my tether, tired of everything. I have realised the vanity and futility of my labours and the meanness of my existence. What shall I occupy myself with now and how shall I live out the rest of my days? I am puzzled that I can find no answer to this question»* деп берілген. Осы мәтіндегі *өткіздік, алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық, қажыдық, жалықтық, көрдік, білдік* тәрізді түйдек қатарлар – етістіктер (*verbum*) – «Қарасөздерде» автордың позициясымен, тілдік тұлға ретіндегі ерекшеліктерімен тығыз байланыста. Мұнда авторлық позиция – «мен» бар, бірақ Абай шығармасында ол көптік форма арқылы беріліп, нақты бір стильдің байлаулы айырым белгісі ретінде жұмсалған. Дәл осы лексемалардың ағылшын тіліндегі сәйкестіктері былайша берілген: *өткізу - live, travel; алысу - struggle; жұлысу, тартысу - struggle; қажу - to be tired of*. Абай бұл сөздерді белгілі бір мақсатта қолданған, осы сөздерде қоршаған ортаны ұлттық таным тұрғысынан бағалау бар. Яғни *алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық* дегенде Абай адамшылық жолындағы күресте атқарған істерін саралайды, бірақ бұл жай күрес жолы емес. Сол себепті әрбір сөздің концептуалдануы байқалады. Бұл

мысал түпнұсқадағы тілдік бірліктерді алдымен тілдік қолданысы тұрғысынан анықтап алудың маңыздылығын көрсетеді. Сонымен бірге қазақ тілінің заңдылықтарына сәйкес ойды жеткізу үшін лексикалық бірліктерді үстемелеп қолдану бар, мысалы, Абай бір ғана *күрес* деген ұғым үшін *алыстық, жұлыстық, айтыстық, тартыстық, қажыдық, жалықтық* деген өзара синоним парадигмаларын жұмсап отыр. Ал ағылшын тіліне тәржімалау барысында «*fraught with struggles and quarrels; disputes and arguments; suffering and anxiety ... reached these advanced years*» түрінде анықтауыштық-толықтауыштық қатынастағы сәйкестіктер алынған. Ал *көрдік, білдік* дегендер *find, realized* түрінде бағаланған. Демек, толыққанды аударма жасау үшін түпнұсқа мен аударылатын тілдің тілдік бірліктерінің арасындағы сәйкестіктердің ядролық семантикалары трансформацияға ұшырайды. Мұнда «Қарасөздердің» жанрлық-стильдік ерекшеліктеріне байланысты аудармашы шеткергі семантиканы – экспрессивті реңкі бар тілдік бірлікті пайдаланған.

Сәйкестіктердің келесі типін гиперо-гипонимдік сәйкестіктер құрайды. Бұл – типологиялық құрылымы әр басқа тілдердің арасындағы тіларалық коммуникацияны жүзеге асыруда бірден-бір тиімді жол болып саналады. «Түпнұсқадағы тектік атаудың (гипероним) түрлік атаумен (гипоним) алмастырылуы, сондай-ақ бұған қарама-қарсы жағдайлар қазақ тіліне аударылған әдебиетте ұшырасып отырады. Тектік атаудың түрлік атаумен алмастырылуы стихиялы құбылыс емес, бұл – аудармашының сөзге, сөз тіркесіне саналы түрде функционалды сәйкес балама іздеуінен жасалатын ерекшелік» [5, 170 б.].

Абай: «*Қазақ ойлайды: бірлік ат ортақ, ас ортақ, киім ортақ, дәулет ортақ болса екен дейді*» (6-қарасөз) деген сөйленісте *ат – livestock, ас – food* деген баламаларының алынуы осыған дәлел. Бұл қатарда да коннотатты мағынадағы сөздердің жиынтық гиперонимдік мағыналы баламалары бар: «*Адам баласына жыртықсыз, кірсіз, сыпайы киініп, һәм ол киімін былған, былжыратып кимей, таза кимек – дұрыс іс*» (18-қарасөз) деген сөйлемдегі *жыртықсыз, кірсіз, сыпайы, былғамау, былжыратпау* деген анықтауыштық қатарлардың мағынасы антониммен толықтырып берілген болса, ағылшын тіліндегі аудармасында олар бірнеше синонимдермен нақтыланған: «*Man should dress modestly and keep himself clean and tidy*». Мұндағы *dress modestly* – сыпайы киіну; *keep himself clean* – таза кимек; *keep himself ... tidy* – жыртықсыз, былғамай кию. Түпнұсқадағы ойға негіз болып тұрған өзек лексема – *сыпайы*; басқалары осы сөздің мағынасын толықтырушы және анықтаушы семалардың жиынтығы. Бұл арада аудармашы түпнұсқаның мазмұнын беруді ғана мақсат етуі себепті әрбір сөздің жеке-жеке баламаларын нақтылап отыруды қажет тұтпаған.

«Қарасөздердегі» сәйкестіктердің үшінші типі түпнұсқадағы сөзге, сөз тіркесіне мәнмәтіннің мазмұны арқылы балама табу арқылы анықталады. Мысалы, «*Ел бағу?, Елге бағым жоқ. Мал бағу?, Жоқ, баға алмаймын. Ғылым бағу?, Жоқ, ғылым бағарға да ғылым сөзін сөйлесер адам жоқ. Дін бағу?, Балаларды бағу?, Бағар едім, қалайша бағудың мәнісін де білмеймін*»

(1-қарасөз) деген мәнмәтіндегі *бағу* сөзінің қазақ тіліндегі референтті және коннотат мағыналары төмендегіше: 1.Малды күту, қарау, өсіру. 2.Тәрбиелеу, асырау. 3.Байқап көру, аңғару. Ағылшын тіліндегі аудармасында алынған баламалар: *Ел бағу? – Rule the people?*; мұндағы *rule* – басқару, билік ету, жетекшілік жасау, бақылау; *Мал бағу? – Shall I multiply the herds?*; яғни *multiply* – көбейту, өрбу, арттыру, тарату; *Ғылым бағу? – Occupy myself with learning?*; *occupy* – бір нәрсемен айналысу, уақыт кетіру. Аудармашы бұл арада сөздіктегі баламалардың қатарынан мәнмәтіннің айқын мазмұнын жеткізе алатындай нұсқаларды таңдап алған. Абай қолданып отырған *бағу* – *басқару, айналысу, тәрбиелеу* семантикасында, бұл – Абайдың өзіндік авторлық-индивидуалды қолданысы, ал мұндай жеке авторлық қолданыс сөздіктерде анықталмайды, аудармашы мәнмәтіннің мазмұны арқылы жеке лексеманың жаңа сәйкестігін анықтап алады.

Сәйкестіктердің келесі типі – мағыналардың қиыспауы себепті аудармашының өз тарапынан, өз пайымдауынан жасалған сәйкестіктер. Сәйкестіктердің осы типіне мына дәлелдерді келтіруге болады: Түпнұсқада: «Қазақтың бір мақалы: «Өнер алды – бірлік, ырыс алды – тірлік» дейді» (6-қарасөз). Ағылшын тілінде «According to a Kazakh proverb: «The source of success is unity, and of well-being – life».

Бұл арада Абай қолданған *өнер* сөзі *еңбек ету, еңбек арқылы татулыққа қол жеткізу* мағынасында берілген. Абай әрі қарай былай дейді: «бірлік қандай елде болады ... білмейді. Малыңды беріп отырсаң, атасы, басқа, діні басқа, күні басқалар да жалданып бірлік қылады, ... шаруа іздемейді... бірлік – ақылға бірлік». Автор ақылмен бірлесе еңбек ету бірлікке жеткізеді дегенді көздеп айтқан. Осы мағынаны беру кезінде аудармашы *өнер* лексемасы үшін (тура мағынасы – *art*) *success – табыс* баламасын неге таңдап алғанын түсіндіріп өтейік. Бұл арада паремияның жалпы мағынасы негізге алынып отыр; аудармашы *өнер* сөзінің екінші тілдегі баламасын *бірлік* сөзінің мағынасына байланыстыра қарап барып, *табыс* сөзін таңдаған.

Бұл сөздің түпнұсқадағы басқа да қолданыстары бар: «Қайрат, ақыл, жүрек үшеуі өнерлерін айтысып, таласып келіп, ғылымға жүгінінті» (17-қарасөз).

Ағылшын тілінде: «Will, Reason and Heart once asked Knowledge to settle their argument about who was the most important among men».

Түпнұсқада: «Дүниеге лайықты өнер, мал тауып, абұйыр, мансапты еңбексіз табуға болмайды» (17-қарасөз).

Ағылшын тілінде: «...only with my aid can a person serve the most high and worship him tirelessly, achieve wealth and skill, respect and a successful career».

Көрсетілген мысалдарда Абай қолданған *өнер* деген сөз үшін әрбір контекстке қарай екі түрлі балама ұсынылған: *the most important, skill* – *маңыздылық және дағды*.

Мұндай фактілер арқылы бір тілдегі сөздердің мағыналық жағынан дифференциациялануы және функционалды қолданыста мағына үстемелеу пайда болады. Алғашқы мәтіндегі *өнер* – *оларға тән қасиет, өзіндік сана,*

артықшылық деген мағынада болса, екінші мәнмәтіндегі *өнер – кәсіп, басқа адамдарға, қоғамға және өзіне пайдасы бар еңбек түрі* мағынасында алынған. Бұлайша анықтауға жалпы контекстің мазмұны себепкер. Сонда «Қарасөздердегі» *өнер* сөзі үшін үш сәйкестік алынған: *өнер – шеберлік* (абсолютті сәйкестік); *өнер – табыс*; *өнер – маңыздылық*. Абай қолданысында мынадай ерекшеліктер бар: 1) Абай сол кезеңдегі әдеби тілдегі сөз қолданысының мағынасын алған; 2) осы сөзді өз тарапынан индивидуалды қолданыста ұсынады; 3) шығарма жанрлық-стильдік жағынан философиялық трактат және ғылыми-публицистикалық еңбек болғандықтан, абстрактілі мағынадағы жиынтық лексема қолданылған. Аудармашы осының барлығын ескере келе алған сәйкестіктерін қате аударма деп тануға болмайды.

Сәйкестіктердің шартты түрде сөзбе-сөз сәйкестіктер деп аталатын түрі «Қарасөздерде» жұмсалған паремиялар тобына байланысты. Тілдегі тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдер ұлттық ерекшеліктері, уәждемелігі, ішкі формасының айқындығы жағынан әртүрлі дәрежеде болып келеді, сондықтан оларды екінші тілде берудің жолдары сан түрлі. Бұл мақал-мәтел құрамындағы уәжді сөздердің – тірек сөздердің бағалауыштық қызметіне, халықтың ұлттық-мәдени, діни танымына тікелей байланысты.

«*Түстік өмірің болса, күндік мал жи – If you will live no longer than noon, make provision for the whole day*»; «*Мал - адамның бауыр емі – Cattle for the Kazakh is flesh of his flesh*».

Бұл мысалдардан байқалатыны – аудармада паремиялардың формалды-құрылымдық жағы да, олардың құрамындағы әрбір сөздің бастапқы семантикасы да сақталған. Сәйкестіктердің бұл түрінің жасалуына себеп – мақал-мәтел құрамындағы сөздердің семантикасы айқын, екіншіден, қазақ ұғымында осы мақалдар мен мәтелдер жинақтап беретін ұлттық мазмұнға сәйкес келетін балама басқа тілдерде жоқ; осыған байланысты екінші тілде олардың сөзбе-сөз, құрылымдық баламасы сәтті жасалған, олар екінші тілде қабылдаушыға кедергі жасамайды.

Осылайша, бір тілден екінші тілге аудару үдерісінде қарастырылатын және аударманың нәтижесінде бірден көзге түсетін күрделі құбылыс – лексикалық сәйкестіктер мәселесі аударманың сапасы мен оның нәтижесін айқындауымен ерекшеленеді. Тілдік талдауды жан-жақты жүргізу аударма ісіндегі негізгі мәселелердің анықталуына үлес қосады және ондағы кемшіліктерді жоюға ықпал етеді. Мәдениетаралық коммуникацияның бір түрі болып саналатын аударма ісі ұлттық ойлау мен пайымдаудың көрінісі – әдеби шығарманың өзге тілге, демек басқа ұлт өкілдеріне өз дәрежесінде жетуіне қызмет етеді. Осы ретте Абай Құнанбайұлының «Қарасөздері» жалпы қазақ мәдениетінің айрықша үлгісі, ұлттық-мәдени мазмұндағы, тілдік бірліктердің жұмсалыуында күрделі ерекшеліктері бар туынды, қазақ әдеби тілінің классикалық нұсқасы болып табылатындықтан, оның тіліндегі лексиканың екінші тілдегі сәйкестіктерінің анықталуы аударманың теориясы мен практикасын дамытуға барынша үлес қоса алады.

Әдебиетгер:

- 1 Сыздықова Р. Абай және қазақтың ұлттық әдеби тілі. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2004. – 616 б.
- 2 Лилова А.А. Введение в общую теорию перевода /пер. с болг. Лихачевой Л.П. – М.: Высш. шк., 1985. – 256 с.
- 3 Виноградов В.С. Введение в переводоведение. Общие и лексические вопросы. – М.: ИОСО РАО, 2001. – 224 с.
- 4 Кеңесбаева Ү. Ағылшын тіліндегі түркізмдер //Ана тілі. - 2010. - № 26.
- 5 Алдашева А.М. Аудармадағы баламалылықтың түрлері //ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. - 2006. – № 4.- Б. 40.

К ВОПРОСУ ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ КОМПЕТЕНТНОСТИ-ОРИЕНТИРОВАННЫХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ПРЕДМЕТА «ТЕОРИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ»

Даулет Ф.Н.

(Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби)

В данной статье автором презентуется компетентностно-ориентированные и лично ориентированные педагогические технологии, активно используемые автором в педагогическом процессе. Основным материалом статьи послужил республиканский мастер-класс, проведенный автором в стенах факультета востоковедения в октябре 2014-2015 учебного года.

Ключевые слова: *Компетентностно-ориентированные задания, личностно-ориентированные задания, теория межкультурной коммуникации, методика преподавания китайского языка, китайский язык.*

Берілген мақалаға автор педагогикалық қызметі барысында жиі қолданатын құзыретті-бағдарлы және тұлғалық-бағдарлы тапсырмалар арқау болған. Автор 2014-2015 оқу жылының қазан айында өткізген республикалық шеберлік сыныбы осы мақаланың негізгі ақпарат көзі болып саналады.

Тірек сөздер: *құзыретті- бағдарлы тапсырмалар, тұлғалық-бағдарлы тапсырмалар, мәдениетаралық қарым-қатынас теориясы, қытай тілін үйрету әдістемесі, қытай тілі.*

In this article the author presents the competence-oriented and person-oriented educational technology, which is actively used by the author in the pedagogical process. The main idea of the article is based on republican master class conducted by the author in the Faculty of Oriental Studies in October 2014.

Keywords: *Competence-oriented tasks, personality-oriented tasks, the theory of intercultural communication, methods of teaching Chinese language, Chinese language.*

Основной тенденцией развития и реформирования современной высшей школы является, прежде всего, изменение сущности и качества образования. Согласно стандартам нового поколения процесс обучения должен быть практико-ориентированным, с тем, чтобы результаты обучения могли применяться за пределами системы образования, т.е. в повседневной жизни, в процессе социальных отношений и в профессиональной сфере. Одним из инструментов достижения этой цели может быть компетентностно-

ориентированное обучение, предполагающее систему заданий и направленное не на получение суммы усвоенной информации, а на формирование способности студентов вузов действовать в различных проблемных (нестандартных) ситуациях [1].

В.А. Болотов, давая определение понятию «компетентностно-ориентированное задание» акцентирует, «задание, которое требует использования знаний в условиях неопределенности, за пределами учебной ситуации, организует деятельность учащегося, а не требует воспроизведения им информации или отдельных действий». Известный педагог отмечает, что среди множества причин, сдерживающих обновление образования, можно назвать его известную односторонность, дисгармоничность, когда вместо целостного социокультурного опыта учащиеся фактически осваивают лишь часть его, в первую очередь так называемый знаниевый компонент [2].

При выполнении компетентностно-ориентированных заданий учащимся необходимо тщательно прорабатывать теоретический материал, привлекать дополнительную литературу, что способствует усвоению не суммы готовых знаний, а методов их приобретения, более глубокому усвоению уже полученного материала. Привлечение к учебно-исследовательской и проектной деятельности позволяет учащимся проявить себя, попробовать свои силы, приложить свои знания и показать публично достигнутый результат. Исследовательская деятельность закладывает основу для дальнейшего самоопределения и саморазвития личности, формирует у обучающихся готовность самостоятельно осваивать новые способы деятельности в любой сфере человеческой культуры.[3]

Основными показателями компетентностно-ориентированных заданий являются, во-первых, жизненность тематики заданий (моделирует практическую, жизненную ситуацию); во-вторых важен так называемый деятельностный компонент, который направлен на тот или иной аспект компетенции; в-третьих – это актуальность для учащихся материал задания. [4]

Определяя уровни построения компетентностно-ориентированных заданий А. В. Пашкевич акцентирует на следующих важных аспектах: актуализация имеющихся знаний и способов деятельности; необходимость применения знаний и способов деятельности в субъективно новой для учащегося ситуации; трансформация известного и открытие нового в процессе анализа, синтеза, моделирования, оценки; действия в творческой ситуации [5]

К основным *типам* компетентностно-ориентированных заданий относятся задания, в которых имеются лишние данные; задания с противоречивыми данными; задания, в которых данных недостаточно для решения; многовариантные задания (имеют несколько вариантов решения); комплексные задания и др. *Образцами компетентно-ориентированных заданий* могут быть создание кроссворда по теме, курсу (наглядное, схематическое представление); создание кластера по определенной теме, проблеме; создание концептуальных схем, таблиц; разработка тестовых заданий по алгоритму; разработка ситуативных задач; написание статей, очерков, эссе, сочинений,

рефератов, курсовых и т.д.; создание компьютерных презентаций по теме; подготовка доклада, выступления; выполнение мини проектов, проведения исследований и т.д. [6]

Специфика функционирования языка в качестве иностранного состоит в том, что его коммуникативная функция обеспечивает межкультурное общение. Возникает ситуация встречи коммуникантов, которые пользуясь одним и тем же языком, неодинаково воспринимают передаваемое сообщения, поскольку порождаемые ими языковые структуры построены на основе разных межкультурных структур. Следовательно, в межкультурном общении важное условие успеха - обеспечение взаимопонимания посредством создания общего коммуникативно-прагматического пространства. Это возможно при формировании у обучаемых социокультурной компетенции, учитывающей культурно-психологические особенности коммуникативного поведения носителя языка.

Предметы «Теория межкультурной коммуникации» и «Межкультурная коммуникация и проблемы перевода», которых ведет автор этих строк-это курсы, в ходе которых вступают в диалог несколько лингвокультур. Процесс преподавания можно сравнить бурлящим котлом, перемешивающий разнополярные культуры, и чтобы максимально эффективно осуществить свою педагогическую деятельность и организовать работу магистрантов мы часто обращаемся к компетентностно-ориентированным заданиям, порой являющиеся чуть ли не панацеей.

Компетентностно-ориентированные задания мы используем по следующей структуре: стимул – задачная формулировка – источник информации – форма отчёта.

Стимул создает контекст задания и мотивирует на его выполнение. Задачная формулировка представляет собой планирование деятельности обучающегося, а источник информации ориентирует ученика на работу либо по конкретному произведению, либо позволяет ему обратиться к статьям в СМИ. Кроме текстовой информации могут быть сведения в виде таблицы, графика, схемы, даже музыки. Результаты познавательной деятельности имеют различную форму отчёта: таблицу, рисунки, памятки, руководства. Подобное многообразие отчётности зависит от формулировки задания.

30 ноября 2014 г. на факультете востоковедения автором этих строк проведен мастер-класс республиканского масштаба, гостями которого стали преподаватели ведущих вузов Республики Казахстан. Об этом мастер-классе вышла статья «Шығыстануда шеберліктерін шындады» в республиканской газете «Айқын» /7/. Так же вышла заметка в республиканской газете «Корё ильбо», под названием «Инновации в преподавании» /8/. Ниже, мы презентуем содержание этого мастер-класса, чтобы наглядно продемонстрировать используемые нами компетентностно-ориентированные педтехнологии в ходе преподавания предметов «Теория межкультурной коммуникации» и «Межкультурная коммуникация и проблемы перевода».

Тема урока : «Особенности табу и эвфемизмов в китайском, казахском, русском и английском языках».

Цели урока:

1. Формирование умения самостоятельно искать, анализировать и отбирать необходимую информацию.
2. Обеспечение информационной компетенции.
3. Планирование информационной компетенции.
4. Извлечение первичной информации.
5. Обработка первичной информации.

Познавательная цель: ключевые информации о табу и эвфемизмах китайского, казахского, русского и английского языков и о трудностях, с которыми могут столкнуться студенты в процессе коммуникаций носителями этих языков и культур.

Сопутствующая задача: обучать синхронному переводу.

Учебная цель: формировать грамматические навыки чтения и говорения, грамотной презентации монологической и диалогической речи.

Воспитательная цель: формировать осознание реалий разноструктурных языков и разнотипных культур; толерантность по отношению иноязычных культурных реалий.

Используемые инновационные технологии: кейс-стади, мозговая атака, компетентностно-ориентированные педтехнологии.

Задание 1.

Игра «Международный симпозиум по проблемам межкультурной коммуникации». Работа секции «Проблемы табу и эвфемизмов в процессе межкультурной коммуникации». Страны-участники: Казахстан, Китай, Англия, Россия.

Стимул:

1. Табу и эвфемизмы - важная часть лексического фонда любого языка. Изучая их мы получаем богатую информацию об особенностях менталитета того или иного народа.
2. Эвфемизмы – как одна из сложных единиц с особым культурным контекстом являются трудными для перевода.

Задачная формулировка:

1. Расскажите об эвфемизмах народа, представителем которого являетесь вы:
2. Выберите самого лучшего оратора для выступления и синхронного переводчика для перевода.

План выступления:

- Эвфемизмы, связанные с негативными явлениями в обществе;
  - Эвфемизмы, связанные с сексуальным поведением и физиологических явлениях и физиологические отходы;
  - Эвфемизмы, связанные с физиологическими недостатками человека;
  - Эвфемизмы, связанные со смертью
- Источник информации:

杨德峰, “汉语与文化交际”, 商务印书馆, 2012年。

程麻, “中国风土人情”, 商务印书馆, 2008。

Задание 2.

Стимул:

Чтобы заменить названия вещей, подвергшихся табу (запрету), необходимы другие слова. Эвфемизмы – это эмоционально нейтральные слова или выражения, употребляемые вместо синонимичных им слов или выражений, представляющихся говорящему неприличными, грубыми или нетактичными.

Задачная формулировка:

Определите, на ваш взгляд, “правильные” и “неправильные” предложения. Аргументируйте свой ответ, почему вы считаете так, а не иначе.

Источник информации:

杨德峰, “汉语与文化交际”, 商务印书馆, 2012年。

程麻, “中国风土人情”, 商务印书馆, 2008。

Задание 3. «Плохой переводчик»

Стимул:

Табу и эвфемизмы являются неотъемлемой частью китайской культуры и речевого поведения. Незнание особенностей табу и эвфемизмов в разных лингвокультурах приводит к неправильному пониманию текста переводчиком, вследствие этого - неправильному переводу.

Задачная формулировка:

1. Прочитайте предложения их перевод. Объясните корректность перевода. Аргументируйте свой ответ конкретными примерами.

2. Дайте правильный перевод данным примерам.

3. Переведите предложения на казахский и английский языки.

4. Дайте характеристику эвфемизмам, которые используются в данных вами переводах. Сравните их и дайте оценку культурным особенностям табу и эвфемизмов китайского, казахского, русского и английского (американского и британского) языков.

我都两个月了。 - Мне уже два месяца.

早餐吃的韭菜包子有, 肚子有点不舒服, 我去一号解决一下问题。 - С животом проблема из-за баоцзы с луком-пореем, которых я ел на завтрак; я схожу в первый номер решить эту проблему.

因为那件事情, 他进去了。 - Он вошел из-за того инцидента.

你这样打扮起来就象做小姐似的。 - Ты оделась как «мисс».

今天我手头有点紧, 这样吧, 今天你来结账, 下次我来请你。 - Сегодня у меня напряженные ладони, давай сделаем так: сегодня за обед рассчитайся ты, а я угощу тебя в следующий раз.

Данное задание относится к категории задания с заведомо неправильными данными. При выполнении данного задания от магистрантов требуется критический анализ данной информации. Правильный ответ возможен только вследствие обработки информации, которая осуществляется оперированием знаний из «базы данных». К примеру, «Мне уже два месяца» - это перевод предложения 我都两个月了。 На первый взгляд, это правильный перевод. Магистранты, активно пользующиеся онлайн переводчиками, как правило, так и переводят, вернее, калькируют предложение с китайского на свой родной язык: «Мне уже два месяца». База данных онлайн переводчиков, к сожалению, «не обременена» необходимыми фразеологизмами, культурными реалиями, не говоря уже о табу и эвфемизмах. В Китае молодые женщины, когда говорят о своей беременности, как правило, не используют слово

«怀孕» [Huái yùn] – «беременеть», предпочитая более вежливое 我有了 [Wǒ yǒu le] – букв. «у меня есть», имея в виду ребенка, которого она носит под своим сердцем.

我去一号解决问题- [Wǒ qù yí hào jiějué wèntí] – «Идти в первый номер, чтобы решить проблему» -это так же является переводом, которого мы слышим часто, будь то урок или бытовое общение. На самом деле, 一号 [yí hào] – это эвфемизм, означающий «туалет». Соответственно, 去一号- [qù yí hào] – будет «ходить в туалет».

При выполнении данного задания так же крайне актуально проведение параллелей и анализ между разными лингвокультурами. Так, к вышеназванному китайскому эвфемизму 去一号- [qù yí hào] можно найти аналоги из эвфемистического фонда русского языка «сходить на двор», «сходить до ветру», «пойти в уборную»; из казахского: «далаға шығып келу», «қол жуып келу», «түзге отыру»; из «американского английского»: ladies' room/mens' room, restroom, bathroom или john ; из «британского английского»- toilet, loo, ladies'/gents' или же просто bog (сортир). В ходе мастер-класса один из магистрантов-полиглотов как эквивалент даже выдал шуточный эвфемизм из английского: «Inaugurate Barack Obama to the White House», т.е. «Инаугурация Барака Обамы в Белом доме», эвфемизм с политическим подтекстом.

Технология открытого пространства.

Задание:

Достаньте листочек бумаги и напишите любой, понравившийся вам эвфемизм (слово или словосочетание) из любого языка и выберите из класса, который бы составил предложение на языке, которого вы выбрали.

Мозговая атака.

Стимул:

Табу и эвфемизмы являются неотъемлемой частью любой культуры и чтобы осуществить идеальную межкультурную коммуникацию нужно хорошо знать культуру табу, табуированные понятия и эвфемизмы,

Которые существуют в культурных реалиях вашего собеседника.

Задачная формулировка:

Перед вами лежат карточки с надписями «за» и «против». Выразите своё мнение по содержанию данного стимула, согласно позиции, которую определил для вас ваш учитель.

Развитие познавательных и коммуникативных способностей учащихся является важнейшей составляющей любого образовательного процесса. Умение обработать и систематизировать полученную информацию, создать письменный документ любой структуры, вести диалог – неопределимые качества современного человека. На практике же мы видим совсем иную картину. Задача высшей школы – готовить конкурентоспособных людей, обладающих умением мыслить нестандартно, способных добиться успеха в любой области. Считаю, что работа по развитию познавательных и коммуникативных способностей обучающихся должна быть постоянной и носить практическую направленность. Сохранить мотивацию к обучению помогают, прежде всего, компетентностно-ориентированные задания.

Литература:

- 1 Эльконин Б. Д. Понятие компетентности с позиций развивающего обучения // Современные подходы к компетентностно ориентированному образованию. Красноярск, 2002.
- 2 Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
- 3 Крюкова Е. А. Теоретические основы проектирования и применения личностно-развивающих педагогических средств. Дис. ... докт. пед. наук. Волгоград, 2000.
- 4 Пашкевич А.В., Презентация КОЗ. Стр. 14
- 5 Там же, стр. 13
- 6 Там же, стр. 16
- 7 Даулет Ф.Н. Инновации в преподавании (В КазНУ аль-Фараби прошел республиканский мастер-класс) // "Коре ильбо". – 2014. № 44(1431) – Стр. 4
- 8 Маулен А. Шығыстануда шеберліктерін ұштады // «Айкын». – 2014. №199 (2593) – Стр. 6

**СТУДЕНТТЕРДІҢ ЛИНГВОМӘДЕНИЕТТАНУ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Джамалдинова М.Т.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада студенттердің лингвомәдениеттану құзіреттілігін қалыптастырудың рөлі, тіл мен мәдениеттің өзара байланысы мен өзара ықпалы, шет тілін өзге елдің мәдениетін үйрену құралы ретінде меңгеру мәселелері қарастырылады.

Тірек сөздер: *мәдениаралық қарым-қатынас, тіл, мәдениет, лингвомәдени құзіреттілік*

В статье рассматривается роль формирования у студентов лингвокультурологической компетенции, раскрывается смысл взаимосвязи и взаимовлияния языка и культуры, значение владения иностранного языка как инструмента для познания культуры других стран.

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, язык, культура, лингвокультурный потенциал*

The article deals with the role of the lingua-cultural competence formation and the significance of the interconnection and interinfluence of the language and the culture, mastering the foreign language as a tool to learn the culture of other countries.

Key words: *intercultural communication, language, culture*

Шет тілі мен мәдениетаралық қарым-қатынасты оқытудың арасындағы тығыз байланыс пен өзара тәуелділіктің айқындылығы соншалықты, олар кеңінен түсіндіруді қажет етпейді. “Each lesson of a foreign language is a crossroads of cultures, is the practice of cross-cultural communication, because each foreign word reflects a foreign world and foreign culture: every word is due to national consciousness and view of the world.” (Ter-Minasova : Language and cross-cultural communication). Шет тілінің әр сабағы – мәдениеттер тоғысуы, мәдениетаралық қарым-қатынас тәжірибесі, себебі әр шетел сөзі шетел әлемі мен шетел мәдениетін көрсетеді: әр сөздің астарында ұлттық санаға сай әлем туралы көзқарас тұр.

Әрбір тілді үйренушілер тек сол тілдің жүйесінде кездесетін ерекшеліктерге ғана емес, сондай-ақ сол тілді қолданушы елдің мәдениетіне тән үлкен ерекшеліктерге де жолығады. Өзге мәдениетті түсініп, өз мәдениетін меңгеру, басқа мәдениет өкілдерінің әрекеті мен сөздерін түсіне білу үшін, өз мәдениеті мен басқа мәдениетті салыстырып, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын ажырата білуге үйренеді. Ал кейде екі мәдениет өкілі арасында белгілі бір дәрежеде қиындықтар болуы мүмкін. Ол әрине тілдегі ерекшеліктер ғана емес, мәдениетке тән ерекшеліктерге де байланысты болып келеді. Өйткені әрбір тіл мен оны қолданушы тіл иелерінің өздеріне ғана тән ерекшеліктері болады. «Тіпті адамдар бір-бірімен сөйлесіп жүріп, әрқашан бірін-бірі түсіне бермейді, оған себеп мәдениет сәйкессіздігі» деп көрсетеді Е.М.Верещагин.

Шетел тілін қарым-қатынас құралы ретінде оқыту үшін шынайы қарым-қатынас жағдайын тудыру керек, яғни шетел тілін оқытуды өмірмен байланыстыра отырып, шетел тілдерін жанды, табиғи жағдайда қолдану қажет. Әртүрлі халықтар мен мәдениет өкілдерін қарым-қатынас ретінде шетел тілінде сөйлеуге үйрету үшін тіл сол тілде сөйлейтін халықтардың әлемі мен мәдениетімен үздіксіз бірлікте оқытылуы қажет.

Қазіргі уақытта лингвомәдениеттану әдісінің басты міндеттерінің бірі шетел тілінде тілдесім мәдениетіне оқыта отырып, студенттердің мәдениеттану, лингвоелтану, лингвомәдениеттану күзіреттіліктерін қалыптастыру болып табылады. Оқыту үрдісінде студенттерді шет тіліне үйретуде сол елдің мәдениетімен, салт-дәстүрімен, сол елге ғана тән өнерінің ерекшеліктерімен таныстыру маңызды міндеттердің бірі болып табылады. Осыған байланысты

белгілі әдіскер С.С.Құнанбаева өз еңбегінде «тіл-мәдениет- тұлға» компоненттерін қамтитын лингвомәдениет терминін әдіснаманың негізгі категориясы ретінде қарастырады. Шетел тілін беру мазмұнында көрініс тапқан комплексті және күрделі құрылым ретінде лингвомәдениет ғылыми танымның және дидактикалық оқытудың бірыңғай объектісі болып табылады. Себебі тіл мен мәдениет жүйе ретінде танымдық және екінші когнитивтік сананы қалыптастырудың ажырамас бөлігі болып табылады.

Тіл мен мәдениеттің өзара байланысын зерттеген ғалымдар Э.Бенвенист және С.Г.Воркачев «лингвомәдениет» ұғымын тіл мен мәдениеттің, тіл мен этностың және тіл мен ұлттық менталитеттің бірлігін бейнелейтін «тіл-мәдениет- тұлға» деп аталатын үштіктің негізінде анықтайды. Мұның мәнін ғалымдар былайша түсіндіреді: шетел тілін үйренуде студенттер алдымен сол тілді қолданушы халыққа тән мәдени ерекшеліктермен танысып, оларды өз мәдениетімен салыстырады, ұқсастықтары мен айырмашылықтарын ажыратады. Одан кейін оларға талдау жасап, оны өз санасында бекітеді. Осының негізінде студенттердің санасында «әлемнің тілдік бейнесі» қалыптасады.

Шынайы тілдесу тілдік құзіреттілікпен шектелмейді, ол лингвоелтанулық, лингвомәдениеттанулық білімді қажет етеді. Елтану, мәдениеттану мәліметтерін тілді өзге тіл ретінде оқып-үйренуші басқа ұлт өкіліне толық өз дәрежесінде жеткізу, әрине, қиын. Бірақ оның бөліктерін оқыту кезінде біріктіріп ұсыну әлеуметтік-мәдени құзіреттіліктің мақсатты түрде дұрыс бағытталуын қамтамасыз етіп, халықтар арасындағы тілдесуді, мәдениеттер сұхбатын өзара байытудың негізі болып есептеледі. В.Г.Костомаров мұндай құзіреттілікті мәдениетаралық құзіреттілік деп атайды. Ғалымның пікірінше: «мәдениетаралық құзіреттілік үйренушінің өзге мәдениет дәйектерін шыдаммен қабылдауға қабілетін қалыптастырады, шын ниетпен өзге мәдениетті түсінуге, сол тілде сөйлейтін адамдардың жүріс-тұрыстарын, соладың көзқарастарын үйрету болып табылады. Осы жол арқылы бүкіл әлемдік мәдениетті қабылдауға, олардың ұлттық тұрмысын білу арқылы өз мәдениетін де тілін де байытады».

Лингвомәдениеттану құзіреттілігін В.В.Воробьев былай түсіндіреді: «Тілде сипатталған сол елдің барлық мәдени құндылықтарының жиынтығының жүйесі». Сонымен лингвомәдениеттану құзіреттілігі дегеніміз - рухани мәдениет пен көркем мәдениетті біріктіре оқыту арқылы студенттердің жеке тұлға ретінде қалыптасуына, мәдени білімнің кеңеюіне, интеллектісінің дамуына, үйреніп жатқан тілінің әлем мәдениетінде алатын орнын түсінуге және сол тілде қатысым арқылы сөйлеу ерекшеліктерін қалыптастыруға, тілдегі стереотиптерді түсініп қабылдауға көмектесе алуы.

Лингвомәдениеттану құзіреттілігі - мәдениетаралық қатысым жағдайында лингвомәдениеттану дағдыларын орынды пайдалана білумен ерекшеленетін көп сатылы, бірі екіншісіне тәуелді бірнеше кезеңдері бар, өз сөзін дұрыс ұйымдастыра білумен, ең соңында басқа мәдениет өкілімен еркін тілдесуге қол жеткізуімен айқындалатын құзіреттілік. Жалпы алғанда лингвомәдениеттану

құзіреттілігіне былайша анықтама беруге болады: «Лингвомәдени құзіреттілік дегеніміз - басқа лингвомәдени қоғам өкілімен тілдік қатынас кезінде тіл бірліктерінде көрінетін әлем туралы білім негіздерін меңгеруі арқылы мәдениеттер сұхбатына танымдық іргетас жасай тілдесе алуын қамтамасыз ететін өзара әрекеттестік пен өзара түсіністік жағдайында сөйлесуге дайындығы лингвомәдениеттану құзіреттілігі болып саналады». Бұл мәселемен айналысқан ғалымдар өзге тілге оқытудың ең соңғы жетістігі лингвомәдениеттанулық құзіреттіліктің қалыптасу деңгейімен өлшенетінін айтады. Лингвомәдени құзіреттіліктің қалыптасуы, қазіргі кезеңде шетел тілдерін оқытудың негізгі мақсатын құрайтын, мәдениаралық байланыс құзіреттілігінің негізгі бөліктерінің бірі болып табылады. Бұл мәселені зерттеушілер С.С.Құнанбаева, Д.Н.Құлыбаева шетел тілдерін оқытудың негізгі деңгейіне қол жеткізу лингвомәдени құзіреттіліктің қалыптасу деңгейімен анықталатынын айтады. Лингвомәдени құзіреттіліктің білімділік негізін мына төмендегілер құрайды:

1) лингвоелтанымдық білімдер (тілін үйреніп жатқан елдің реалиилерін, эквивалентсіз лексикасын, жүріс-тұрыс ережелерін білу);

2) елтанымдық білімдер (тілін үйреніп жатқан елдің климаттық, экономикалық, қоғамдық-саяси жәнеәлеуметтік ерекшеліктерін білу, оның тарихы және мәдени дамуының негізгі кезеңдерін білу);

3) мәдени-танымдық білімдер (ұлттық мінез-құлық, тұрмыстың, ұлттық психологияның ерекшеліктерін, дәстүрлерін білу).

Шетел тілін толық, жан-жақты меңгеріп сол елдің өкілімен тең дәрежеде тіл табыса алу дәрежесіне жету үшін шетел тілі сол елді танып білумен үйлестіріле оқытылуы керек.

Сонымен, ұлттық тұлғаның лингвомәдени құзіреттілігін қалыптастыру үшін оның бойында жеткілікті дәрежеде қажетті білімдер болуы шарт. Ол үшін қатысым жасау кезінде тілін үйреніп жатқан елдің салт-дәстүріне, тұрмыс-тіршілігіне, мәдениетіне тән етене болып табылатын таза ұлттық ерекшеліктерін сипаттауға қажет білім қоры. Осыны әдістеме ғылымында аялық (фондық) білімдер деп атайды. Енді «фондық білім» ұғымына нақтырақ тоқталсақ. Студенттердің шетел тілін оқуда алған жалпы білімі фондық білім деген атқа ие болады. Ол мәдениеттің бөлігі болып табылады. Аялық білімнің құрамына мыналар кіреді:

1) жалпы адамзаттық білімдер;

2) аймақтық білімдер;

3) нақты бір мәдени, этникалық және тілдік ұйым мүшелеріне тән мәліметтер;

4) әлеуметтік топ өкілдері туралы мәліметтер.

Аялық білім (ағылшын тіліндегі background knowledge) – тілдік қатынас жасауда негіз болып табылатын сөйлеуші мен тыңдаушының өзара білімі. Яғни «фон» терминінің мағынасы: басқа елдің, халықтың өмірі, мәдениеті туралы білім. Аялық білім ол басқа елдің шынайы өмір тіршілігінің бейнесі және көрінісі туралы жиынтық. Олардың қатарына қанатты сөздер мен тұрақты сөз тіркестер, баламасыз лексика мен лакундар, логозпистемалар мен реалиялар

жатады. Бұлар мәдениетаралық қатысымда өзара түсінісуді жеделдетеді. Әртүрлі мәдениет өкілдерімен қарым-қатынастың тиімділігін арттыру үшін тілдік кедергіні жеңумен қатар мәдени кедергіні жеңу қажет. Бұл тұрғыда студенттердің бойында лингвомәдениеттану күзиреттілігін қалыптастырудың маңызы зор.

Әдебиеттер:

- 1 Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – Москва, 2004. –30,676.
- 2 Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. – Москва; Наука, 1998. –48б.
- 3 Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методология и теории. – Алматы: Эдельвейс, 2005. – 126б.
- 4 Тер-Минасова С.Г. Война и мир языков культур: вопросы теории и практики межязыковой и межкультурной коммуникации: учеб. пособие. – Москва, 2007. – 22б.

БЕКСҰЛТАН НҮРЖЕКЕҰЛЫ ӘНГІМЕЛЕРІНДЕГІ ҰЛТТЫҚ БОЛМЫСТЫҢ БІР КӨРІНІСІ

Жаңалық С.

Казахстан, Алматы, КазГосЖенПИ

Мақалада қазақ жазушысының көркемдік ізденістері талданып, қазақ әңгімесі туралы сөз болады.

Тірек сөздер: *көркем тіл, поэтикалық әуелділік, қайталаулар, ырғақ, көркем бейне, кейіпкерлер әлемі.*

В статье речь идет о казахском рассказе, в котором анализированы новые грани художественного искания казахского писателя.

Ключевые слова: *художественная речь, ритм, повторы, поэтическая музыкальность, художественный образ, мир персонажей.*

The article focuses on the Kazakh story, in which he analyzed the new facets of artistic quest of the Kazakh writer.

Keywords: *art, poetic musicality, repetitive rhythm, world of personages, image.*

Бексұлтан Нұржекеұлының әңгімелерінде жастар өмірі, қоғам шындығы, өмірдің ала-сапыран кезеңдері, кісілік қамқорлық секілді адамдық қасиеттерімен астарлы суреттейді. Адамдар арасындағы адалдық пен арамдық, ел сүйгішіт, парасатылық, жан мәдениеті мен шытырман сезімдердің арпалысы көркем суреттелген. Жазушының әңгімелеріндегі тақырыптардың ерекшелігі, өзінің астарлы ойы, шындықты арқау еткен, өмір сыры тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні қай әңгімесін оқысаңда айтар ойы, тақырыбы бүгіндік болама, тарихи болама әңіме онда емес. Мәселе жазушының бүгіндік бола алу–алмауымен көп байланысты. Жазушының әңгімелерінің ішкі өзегіне, оның жүрек ритіміне ене алмай, сырттай бағалау оның шын бағасы бола алар ма. Шығармашылық тұлғаның ұлылығы да шексіз емес. Ол қоғамдық салтты сақтай отырып, адамның жан дүниесіне

үңілуі, адамның өзін-өзін тануына, бағалануына ерекше мән берді. Жазушының әңгімелерінде рухани әлем тазалығы маңызды, адам тағдыры арқылы дәуір тынысын беру, көркемдік қиял мен шындықты көріктендіру, оны даралау мен жинақтау әдістері суреткерге тән қажеттіліктер, ал шынайы болмыс, ұлттық идея ел қамын жеген ерлерде ғана болады. Осындай қаламы мен қайраты біртуар тұлғаларымыздың қатарына қарымты қаламгеріміз Бексұлтан Нұржекеұлының есімі зор құрметпен аталады.

Белгілі әдебиет танушы Г. Балтабаева пікірінше: «Суреткердің әңгімелерін талдай отырып, Махаббат – қазіргі қазақ әдебиетіндегі тым тереңдемеген тақырып болғанымен, бұл бағыттағы нәрлі ізденістеріміз, рухани олжаларымыз жоқ деп айта алмаймыз. Бұған халық ауыз әдебиетінің үлгілері, лиро-эпостық жырларымыз, ежелгі әдебиет пен жыраулар поэзиясы, Абайдан, М.Жұмабаевтың, М.Әуезовтың көркемдік әлеміне қосқан үлесін жалғастырған Бексұлтан Нұржекеұлының қаламынан туған махаббат иірімдерін қосуға болады» – дейді. [1, 20 б]

Романтикалық әдебиетте махаббат тақырыбы ерекше орын алады. Романтиктердің махаббаты бейнелеуге көп мән беруі кездейсоқтық емес. Романтиктердің пайымдауынша, махаббат арқылы адам жанының бірлігін көрсетуге болады. Махаббат – адамды адаммен ғана емес, барлық тірі дүние мен жақындастыратын, біріктіретін ұлы құпиялардың бірі. Махаббат – күйкі тірлікке ұлы өзгеріс әкелетін, адам жанын түлететін, жаңартатын қуатты күш. Ал Бексұлтан әңгімелерінен сүйетін адамның көкірек көзі ашық, ал сүйе алмайтындар соқырлар екенін аңғарамыз. Махаббат туралы әңгімелер көркем әдебиетте бұрында жазылған, Алайда тек Бексұлтан Нұржекеұлының туындыларында ғана махаббатың киелі, рухани толымды қасиетке, құрбандыққа, өлімге де даяр тұратын мазмұнға ие болады.

Бексұлтан Нұржекеұлы әңгімелерінен махаббаты сүйіспеншілік сезімімен тұлғаның рухани болмысын сабақтастырады. Кейде тіпті тұлғаның тіршілігі, өмірінің мәні махаббатқа, сүйетін адамның өмірімен ғана байланысты болады. Мәселен, Бексұлтан Нұржекеұлы әңгімелерінен басты кейіпкер сүйікті жарын, махаббатын жоғалтса, өлімге бел байлап, өмірден безеді. Мұнда жалғыз махаббат сезімі ғана емес, сонымен бірге оны жоғалтқанан кейінгі қайғы-қасіретте маңызға ие. Махаббат сезімі қаншалық күшті болса, оның қайғысы да соншалық ауыр.

Махаббат тақырыбы суреткердің әлем, адам, өнер мен жеке тұлға концепциясында үлкен орын алды. Махаббат – ол бүкіл жаратылыстың құпиясын айқындайтын және түсіндіретін нәрсе, ол өзінің қасиетті жағынан әрі шексіз, әрі адал, әрі құпия, әрі ғажайып екенін аңғарамыз.

Бексұлтан Нұржекеұлы әңгімелерінен мәні мәңгілік мәселелерді сауалдар формасында суреттелуі, оған жауап іздеп шарық ұрады. Кейіпкерлер мен бірге сергелдеңге түседі. Сонымен бірге өзінің рухани ізденістері мен философиялық толғамдарына оқырманын да тартып, ортақтастырады. Әңгімелеріндегі кейіпкерлері өмірдің мәні, тұлғаның кемелденуі, жетілуі, махаббаттың мәңгілік заңдылықтары турасында

сергелдең ойға беріледі. Осы жағынан романтикалық махаббатты бейнелеу тәсілдерінің ұшқындары аңғарылады.

Суреткердің әңгімелерінің қазығы тек мәңгілік махаббат емес, адмның өмір болмысынан туындайтын көркем бейне тұрғысынан жымдаса өрбіп отыратындығы, образ жасауды жазушы өмірді барлық қырынан қамтуға, жан–жақты байнелеуге ұмтылғандығын әңгімелерінен байқауға болады. Жанрлық ізденіс тұрғысынан жазушы үнемі өз биігінен көріне білген. Мәселен, оның әңгімелеріне оралуды жөн көрдік. Жалпы, әңгімені қолына қалам алып, прозаик болсам деген кез келген қаламгер жазам деп ұмтылады. Өкінішке қарай, әңгіме атаулының көбісі журналистік суреттемеден аспай қалады. Ақиқатында, әңгіме – нағыз жазушы үшін шеберліктің шыңы. Өйткені әңгіменің астарында шындыққа тән көрінбес кесектік, тылсым тереңдік тынып жатады. Бексұлтан Нұржекеұлы – бұл сыннан сүрінбей өткен суреткерлердің бірі. Қаламгер қаламынан көптеген жілікті әңгімелер туған. Бүгінгі күні жеті өзеннен кешіп, жеті белден асып өткен, қазақтың қаламмен тағдыр кешкен қабырғалы жазушысына сезіміңіз суымасын, ойыңыз жусамасын деген ой–біздің тілге тиек. Ұлт республикасы, ұлттың Отаны, ұлттық мекен, ұлттық шаруашылық, ұлттық тағам, ұлттық кәсіп, ұлттық шекара, ұлттық өнер, ұлттық әдебиет, ұлттық ойын-сауық, ұлттық мінез, ұлттық киім, ұлттық психология, ұлттық педагогика, ұлттық сана, ұлттық әдет-ғұрып, ұлттық дәстүр, ұлттық наным-сенім, ұлттық таным, ұлттық ем-дом т.б. Міне, осылардың бәрі жазушы шығармасында кейіпкер бейнесін кестелеуде басты салалары, халықтық қасиеттері саналмақ.

Жазушы шығармаларының өзекті мәселерінің бірі–махаббат, ер мен әйелдің жан сезімі. Көкірек қатпарына терең бойлап, не бір нәзік діріл мен сырлы пернені дөп басқанына қайран қаласың. Құштарлық сезімі, қасіретті қимастық арқылы өмірдің қуанышы мен тағдырлар трагедиясын барынша шындықпен бейнелейді. Шын талант та гауһар сияқты, уақытқа түсін алдырмай, жарқырай бермек. Оқырманын тәнті еткен әңгімелерді оқи отырып талантты жазушының жорғасынан жаңылмағанын аңғарамыз. Жазушының басты мақсаты – оқырманға жақсы адамды аңсату. Ал жазушы болу үшін, қандай адамның жақсы адам саналатынын ажырата білу қажет. Ал ол үшін жатпай – тұрмай оқу керек, көпті көріп, көпті түю керек. Бексұлтан Нұржекеұлы әңгіме, халқымыздың жасампаз қасиеттерінің кестеленуі тараушаларында қарастырылып, мол материалдарды сарапқа сала отырып, шағын жанрлар деңгейінде халқымыздың өзіне тән бауырмалдық, адамгершілік, ізгілік, батырлық, өнерпаздық, қабілет-қасиетін танытатын детальдар арқылы ұлттық характерді сомдау шеберліктері ашылады. Көркем бейне белгілі бір санаға сай қалыптасады. Оны қалыптастыруға әлеуметтік-мәдени, саяси-экономикалық ортаның талабы себепші болады. Ол жайында:

Анар Әшірбекова «Көркем бейне мәселесі – табиғаты жағынан күрделі құбылыс. Образдылық дегеніміз – синкретті рухани тұтастыққа негізделген адамның мінез-құлқы, іс-қимылы, ойлау ерекшелігі, дүниені сезінуі мен қабылдауы, саналық пен бейсаналылықтың тұтастығы. Ұлт бейнесінде де

осы қасиеттер айқындайды. Олар ұрпақтан-ұрпаққа бейсаналық түрде жеткізіліп, ұлт өкілдерінің мінез-құлқы мен дүниеге көзқарасында, өмір салты мен әдетінде, дәстүрі мен салтында, әдебиеті мен ғылымында, мәдениетінде, өнері мен музыкасында, жалпы рухани болмысында көрініс табады» [2,236].— деген ғылыми тұжырым айтады. Бексұлтан Нұржекеұлы балалық, бозбалалық шағын ауылда өткізгендіктен, ұлтымыздың уызын қапысыз еміп, таза ұлтжанды болып өсті. Сондықтан, «Не үшін?», «Кінәлі махаббат», «Қырғыз келіншек», «Екі қырсық», «Күю», «Қамыт жағалы қоңыр көйлек», «Қыз сезімі», «Құпия махаббат», «Сағынғаным-ай», т.б. әңгімелерінде ол қазақтың салт-санасын, әдеті мен ғұрпын, дәстүрін, этнографиясын, этномәдениетін, керек болса, қырғыздың да, кәрістің де қыз-келіншектерінің мінез-құлқын, адами болмысын, тәрбиесі мен тәртібін, ұстанымын, туған жерге, Отанға, ата-анаға, аруаққа, ағайын-туған, құда-жекжатқа ағайындық ілтипатын, олармен қарым-қатынас нормасын, басқа ұлт өкілдеріне ілтипаты мен көрсеткен құрметін, жалпы халықтың өмірлік философиясын кітаптан оқып емес, тәттісі мен ащысы мол өмірден тоқып өсті. Қорыта келгенде Бексұлтан Нұржекеұлының махаббат, достық, ер мен әйелдің арасындағы ұлы сезім, әйел жанының нәзік иірімдерін жан-жақты ашып көрсеткен. Кейіпкерлердің бейнесі, іс-әрекетті арқылы ауыл адамдарының тыныс-тіршілігін, қаймағы бұзылмаған халықтық салт-дәстрді, әдет-ғұрыптарды ұлылығын жазушы көркем тіл арқылы шебер суреттей отырып, көркем бейнелер арқылы халыққа жеткізуге игі ниеттер мен талпыныстарды көруге болады. Белгілі әдебиет танушы ғалым С.Мақырұлы айтқандай «Жазушы көтерген мәселе –тақырып қаншама толғағы жеткен өзекжарды, соншама қоғамдық,адами тұрғыдан маңызды болғанымен, ең бастысы – заман шындығына сай адам тұлғасы,мінезі, іс-әрекетті, ой-толғаныстары болса ғана шығарма шыңырау шыңға шығады».[3,336] Біз міне бұдан көркем бейне дегеніміз образдармен ойлану екенін аңғарамыз.

Әдебиеттер:

- 1 Балтабаева Г.Тәуелсіздік кезеңдегі қазақ прозасының көркемдік әлемі(Повестер мен әңгімелер) филол.ғ.д. дисс....—Алматы: жазушы,2010.20 б
- 2 Әшірбекова А. Қазақ романдарындағы пейзаж бен көркем бейне. Алматы: Жазушы, 2004.—236
- 3 Мақырұлы С.Әдебиеттің тектері мен түрлері. Алматы: Жазушы,1994—336.

БЕКСҰЛТАН НҰРЖЕКЕҰЛЫНЫҢ СӨЗ ҚОЛДАНЫСЫНДАҒЫ ДІНИ, ИСЛАМДЫҚ ЭЛЕМЕНТТЕР

Жаңалық С.

Қазақстан, Алматы, КазГосЖенПИ

Мақалада жазушының көркемдік ізденістері осы әңгімелері арқылы талданып сөз болмақ.Сонымен бірге Б.Нұржекеұлының айтылған көркемдігі жоғары шығармалырының шеберлік дәрежелері жарық көрген кезінде бағаланып келеді. Біз

талдағалы отырған жазушының бейнелеу құралдарындағы суреткерлік мәнерін туған жерге, туған елге деген ыстық ықласын, сүйіспеншілік, сүйген жар, сүйікті адамға арналған жанды махаббат, ынтық-ықылас мәселелері талданып таразыланады. Осы талдау барысында суреткердің әңімелеріндегі таныс-бейтаныс замандастарымызбен солардың қым –қиғаш өмірі,өзі өзгерген тағдырлары міне, осының бәрі талданып отырған мақаланың алтын өзегі болмақ.

Түйін сөздер: көркем тіл, поэтикалық әуелділік, қайталаулар, ырғақ, көркем бейне,кейіпкерлер әлемі.

В статье говорится о художественных особенностях в произведении и рассказов автора. Эти особенности которые только встречаются в произведениях автора были высоко оценены разными критиками в разный период развития творчество писателя. В этих рассказах мы особо обратили внимание на описание автором такие человеческие ценности как любовь к родине, родному народу и родной земле, любовь к любимому человеку и близким людям. Рассматривая этих же произведения мы видим знакомых с одной стороны незнакомых нам людей, образ своих современников, и их не очень простые судьбы описанные автором. И все это стали основными тенденциями в творчестве автора.

Ключевые слова: художественная речь, ритм, повторы, поэтическая музыкальность, художественный образ, мир персонажей.

The article is about artistic features in work and stories of the author. These features, that only meet in works of author were highly valued by different critics in a different period of the development work of this writer. In these stories we paid attention to description an author especially, such human values as love to the motherland, native people and native land, love to the favourite man and near people. Examining the same work we see acquaintances from one side of unknown to us people, character of the contemporaries, and their not very simple fates are described by an author.

Key words: art, poetic musicality, repetitive rhythm, world of personages, image.

Бексұлтан Нұржекеұлы– қазақ әдебиетінде өз қолтаңбасын қалдырған қаламгерлердің бірі. Жазушы туындыларын саралай, жан-жақты талдай келе, суреткер шығармашылығына тән өзіндік ерекшеліктерді айқындауға болады. Қаламгер қазақ халқының тілдік қорында бар сөздерді орнымен пайдаланған. Және де тың, өзіне тән авторлық сөз қолданыстарын жасауға ұмтылығын, фразалық тіркестер мен мақал-мәтелдерді шебер қолдана отырып сан түрлі образдық бейнелер тудырғанын байқаймыз.

Бексұлтан Нұржекеұлы қаламына тән бір ерекшелік – жазушының өз шығармаларында діни, исламдық элементтерді көптеп қолдануы. Жалпы қазақ әдебиетінің кеңестік дәуірге дейінгі кезеңінде бұл тақырып төңірегінде жазылған шығармалар аз болған жоқ. Пайғамбарлар мен әулие-әмбиелер өмірін үлгі еткен фольклорлық туындылар қазақ халқының бай ауыз әдебиетінде де ұшырап жатады. Одан бергі дәуірлерде тұтастай діни тақырыпқа құрылған қисса-дастандар өмірге келді. Орта ғасырдағы Ахмет Йассауи, Жүсіп Баласағұн, Сүлеймен Бақырғани, Махмұд Қашғарилердің де әдеби мұраларында исламдық сарындар, діни элементтер жиі кездеседі. Бұл дәстүр ақын-жыраулар поэзиясында да біршама орын алып, Абай,

Ыбырай, Шәкәрім сынды ұлы суреткердердің шығармашылығына ұласқан болатын.

Әрбір ұлт мәдениеті мен әдебиетінің өзіндік өсу, қалыптасу жолы және өзіне тән ерекшеліктері болады. Сол секілді қазақ әдебиеті де дәстүрлі діни наным-сенімдермен тығыз байланыста дамыды. Ұлттық әдебиетіміздің діни сеніммен тығыз байланысы халық болып қалыптасқан кезден бастап, Кеңес өкіметі құрылған жылдарға дейін жалғасып келді.

Қазақ әдебиетінде исламдық құндылықтар жайында жазылған алғашқы прозалық туындылардың бірі – Ғ.Мүсіреповтің «Ана жыры» әңгімесі. «Ғ.Мүсіреповтің «Ана жыры» әңгімесінің ерекшелігінің өзі кеңес жүйесі кезінде алғаш рет Адам ата мен Хауа ана туралы аңыздардың негізінде дүниеге келгендігі, әлемнің әр тарапында, әр нәсіл мен кез келген ұлт пен халықта Адам ата мен Хауа ананың пайда болуы туралы көптеген аңыздар бар екені белгілі» [1, 273б.]

Тәуелсіздік алған уақыттан бергі кезеңнен бастап ақын-жазушылар шығармашылығында дін тақырыбы қайта жаңғырып, исламдық элементтер кеңінен қолданыла бастады. Бұл жөнінде зерттеуші Г.Балтабаева былай дейді: «Қазіргі қазақ прозасындағы көңіл аударар келісті мәселенің бірі тұмшаланып келген дін тақырыптарының көрініс табуы. Мәселен, Мұхаммед пайғамбардың (с.а.с), сахабалардың өмірі мен ізгілікті істерін арқау еткен көркем шығармалар бір шоғыр. Ұзақ жылдар үстемдік еткен кеңестік жүйенің тұсында мұсылманшылдықты дәріптеу, пайғамбарлар өмірінен мөлтек сыр шерту екінің қолынан келе бермейтін дүние еді. Бұған, біріншіден социалистік қоғамда үстемдік құрған атеистік тәрбиенің ықпалы болса, екіншіден қалам тарып жазғысы келгенімен мұсылмандық сауаты, мағлұматы аз болғандықтан, ал үшіншіден бұл тақырыпқа бел шешіп кірісу үшін исламдық діні берік, мұсылмандық махаббатқа толы үлкен жүрек иесі болуы шарт еді» [2, 154б.]

Қазіргі күні исламдық элементтер мен діни сарындарды қолдана отырып жазылған туындалар әдебиетімізде бір шоғыр. Осылардың қатарында Д.Рамазанның «О дүниедегі кездесу», Е.Әбікенұлының «Такуа», И.Құттықожаевтің «Тасбақаның тағдыры», Д.Амантайдың «Қарқаралы басында», Д.Досжанның «Жан тәтті», А.Кемелбаеваның «Ғибадат», «Тобылғысай», «Қияда» сынды шығармаларын атай аламыз.

Бексұлтан Нұржекеұлы шығармаларында да діни құндылықтардың алар орны ерекше. Оның туындыларынан діни лексемалардың сан алуан түрін кезіктіруге болады. Олар: Аллах, Құдайдың жазуы, Бісмілде, періште, құран, Көк қақпасы, хор қыздары, мешіт, рамазан айы, молда, калима, әзәзіл, діншіл, ораза, құбыла, намаз, айт, тәубеге келу, садақа, аят т.б. Жазушы шығармаларында діни наным-сенім, яғни Алланы аузынан тастамау, Құдайды ауызға алып отыру, бісмілләсін айту, астафиралла деу кейіпкерлердің ауызекі сөйлеу тілінде де жиі кездеседі. Сондай-ақ автордың біз талдап отырған прозалық туындыларында түрлі діни рәсімдердің, наным-сенім мен түсініктердің біршама түрін ұшыратамыз.

Намаз, суре оқу. «...Құранның қазақша түсінігін бастан-аяқ екі қайтара оқып шықтым. Содан бастап бойыма тың қуат құйылғандай болды. Сенесің бе, бауырым, мұз боп қатып жататын оң жақ аяқ-қолыма жылу жүгіргендей сезіндім...»[3,50б.]. Әкесі діндар кісі емес еді, бірақ сырқат айналдырғаннан бері қолынан Құран түскен жоқ. Кей-кейде оқып отырып басын изеп, жекелеген аяттарды шешесіне де оқып беріп, «осылай екені рас қой деп құптатып алатын»[3, 139б.].

Бес уақыт намаз оқу. «Енді намазға жығылмасаң болмайды. Саған дәрігерден ем қонбайды. Сенің емің – намаз!.. Бақсының осы сөзінен кейін мен намазға жығылдым»[3, 51б.].

Пері жындану. «...Ақ сақалды шал: «Әй, әбілет басқыр, сен неге ерегесіп қоймайсың! Қанша рет ескерттім саған! Көнбедің! Қал енді осы жын-шайтанның ортасында!» - деді де, есікті тарс жауып шықты да кетті. Қайдан көрдім деп аңтарылып тұрсам, талай рет түсімде көріп ем ғой бұл қарияны. «Қой арағыңды» деп ұрсатын еді ғой түсімде. Енді, міне, түсімде емес, өңімде көрінді! Астапыралла, мен жанданған шығармын! Көзіме бірдеңе көрінген шығар!»[3,50б.].

Жазушының «Жау жағадан алғанда» романына арқау болған дүние – имандылық, ар-ұят мәселелері. Аталған шығармада исламдық элементтерді молынан ұшыратуға болады. Қасиетті Құран-Кәрімде тозақ пен жұмақ сынды ұғымдардың жиі айтылатыны белгілі. Адам көз жұмған соң, тіршілікте жасаған жақсы-жаман амалдарына қарай осы екеуінің біріне тап болатындығы жөнінде баяндалады. Ал, бұл туындысында қаламгер «жаннат», «жұмақ», «пейіш» сынды дүниелерді өз көзқарасы, танымы тұрғысынан бейнелеуге тырысқан. «Көк қақпасы бірінен соң бірі ашылып жатты. Көктің жетінші қабаты айқара ашылған кезде арғы жағынан жап-жасыл Иран бағы қанатын жайды. Әуелі шекесі торсықтай, беттері албыраған қып-қызыл алмалар көрінді. Сонан соң сылдырап, сылаңдап аққан мөлдір бұлақ көзге шалынды. Түбіндегі ақ тастарына шейін жылт-жылт етіп көрініп жатыр. Маңайдың бәрі көк майса. Ақ, қызыл, сары, көк гүлдердің хош иісі көкіректі ашады. Қыз-қайыңның бұтағына қонақтаған бұлбұл құс тамылжыта ән шырқап отыр» [3, 5б.]. Шығарманың басты кейіпкері – ар-ұят періштесі. Періште де – Алланың жұмақты мекен етуші жаратылысы. Ислам дінінде әр пенденің иығында отыратын екі періштесі, одан бөлек пайғамбарымызға алғаш құран сөздерін оқытқан Жебірейіл періштенің, жан алғыш Әзірейіл т.б. періштелердің болатындағы жөнінде айтылады. Ар-ұят періштесі адасқан пенделерді азғындықтан сақтау үшін Алланың әмірімен жер бетіне түсіріледі. Көшедегі маскүнемдерге иман келтірту арқылы дұрыс жолға салады. Жалпы, автордың бұл шығармасының өн бойында діни қағидалар, исламдық сарындар молынан пайдаланылған. Шығарманың басты идеясы бүгінгі рухани құлдырауға, күйреуге түскен қоғамды тек Алланың ақ жолы, діннің қағидалары ғана құтқара алады дегенге саяды.

Жазушы адамға берілер махаббат, ғашықтық сезімін де Алламен байланыстыратынына оның «Жау жағадан алғанда» романынан оқу

барысында көз жеткіземіз. «Ал менің махаббатым дара, біреу дер едім саған. Екі жүрек болмайтыны сияқты, екі махаббат та болмайды... Дүниеде дара махаббат бар, ол Алладан тарайды. Алла дара, бір ғана. Оған теңдес келер ештеңе жоқ. Дәл оның мейіріміндей, оның махаббатындай дүниеге жылу төгетін де, жан бітіретін де басқа ұқсастық жоқ, болмақ емес. Осы дара махаббатты біз өзімізше ұсақтап, пендешілік түсінігімізге лайықтап алған сияқтымыз [3, 144б.]. Кейіпкер Алланы ұлықтайды, оны дәріптейді, дүниедегі махаббат, сүйіспеншілік атаулының барлығы тек содан тарайтындығы жөнінде айтады. Қаламгер қаһарманының сөздері арқылы берілетін дін жайындағы толғаныстарда автордың өз ойы, дінге деген өз көзқарасы мен үні жатқандығын аңдау қиын емес.

Бексұлтан Нұржекеұлы шығармаларында адамның бақи дүниеге аттанар сәтінде жасалатын әр түрлі діни рәсімдер көріністерін ұшыратуға болады. « - Лаилаһа илалла Мухаммед расул Алла, - деді. Сөйдеді де осы сөзді үш рет қайталап, тағы түсініксіз бірдеңелерді айтып, іштей күбірлеп кетті [3, 159б.]. « - Аяғымды құбылаға жіберіп, жүзімді құбылаға бұрып жатып айтар ақырғы арызым осы болар, босамай, көздеріңе жас алмай дұрыстап тыңдандар, - деді сырқат әке нық дауыспен [3,159б.]. Автор бұл үзінділерде о дүниелік болып бара жатқан пендеге жасалатын соңғы «бетін қағбаға бұру», «иманын үйіру», «тілін кәлимаға келтіру» сынды діни жоралғыларды көрсеткен. Осы арқылы қаламгер ерте ме, кеш пе кез келген пенде Аллаға мойынсұнады, әсіресе, жаны үзілер сәтте өзінің жай ғана қарапайым адам екенін түсініп, дінге бәрібір мойын бұрады дегенді меңзейді. Бес күндік жалғанда қанша масайрап күн кешсек те, Алла жіберген ажал алдында қауқарсыз екенімізді оқырманының есіне тағы да салып өтеді.

Дін – халық өмірінің ажырамас бір бөлігі, оның рухани тірегі. Дегенмен, кеңес өкіметі орнаған кезеңнен бастап, бұл – әдебиет пен өнердегі ашық айтылмайтын жабық тақырыптардың біріне айналды. Социалистік реализм әдісі бойынша суреткерлер қауымы тек кеңес өмірінің жарқын жақтарын, қарапайым еңбек адамының биік адамгершілік мұраты мен еңбектегі орасан зор жетістіктерін, колхоз өмірі мен түрлі науқандық кезеңдерді суреттейтін шығармаларды өмірге әкелуге тиіс еді. Өкімет тарапынан жүргізілген қатаң тыйымға қарамастан, сол дәуірдің өзінде-ақ жазушыларымыз дін тақырыбын астарлап болса да оқырмандарына жеткізе білген. Ал, Бексұлтан Нұржекеұлының осындай құнды дүниелерді қаламына арқау етіп, оқырман жүрегіне дәл және нақты жеткізе білген және шындықтың биік шыңын сол қалпында бергенін осыдан аңғарамыз.

Әдебиеттер:

- 1 Жұмажанова Ф. Қазақ әдебиетіндегі шариғат негіздерінің көрінісі: филол.ғыл.канд...дисс. – Астана, 2010. – 154б.
- 2 Балтабаева Г.С. Тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ прозасы: Оқу құралы. Алматы, ҚазМемҚызПу, 2012. - 273б.
- 3 Нұржекеев Б.Таңдамалы шығармалар жинағы. Алматы: Жалын, 2008.–Т.3. 461б

LANGUAGE GENDER DIFFERENCES WITHIN INTERCULTURAL COMMUNICATION

Кошутская Л.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақала мәдениаралық қарым-қатынас шеңберінде мәтінді түсінуде және тілдік тәртіпте гендерлік айырмашылықтарды бейнелеуге арналған. Мақалада тілдің гендерлік ерекшеліктері тұрғысынан мәдениаралық қарым-қатынасты зерттеу маңыздылығының себептері көрсетілген және ерлер мен әйелдер сөйлеу ерекшеліктері арнаулы маңызы бар кросс-мәдени өзара іс-қимыл салаларынан мысалдар берілген.

Тірек сөздер: *гендерлік лингвистика, мәдениаралық коммуникация, вербалды қабылдау, әйелдердің мәтінді қабылдауы, ерлердің мәтінді қабылдауы.*

Статья посвящена отражению гендерных различий в восприятии текста и языковом поведении в рамках межкультурной коммуникации. В статье указаны причины важности исследования межкультурной коммуникации с точки зрения гендерных особенностей языка и приведены примеры областей кросс-культурного взаимодействия, где мужские и женские особенности речи имеют особое значение.

Ключевые слова: *гендерная лингвистика, межкультурная коммуникация, вербальное восприятие, мужское восприятие текста, женское восприятие текста*

The article is devoted to reflecting the gender differences in text perception and language behaviour within the frames of intercultural communication. The article points out the reasons of language gender peculiarities research importance from the point of view of intercultural communication, and the examples of the cross-cultural interaction areas where male and female speech peculiarities have significant importance are indicated.

Key words: *gender linguistics, intercultural communication, verbal perception, masculine text perception, feminine text perception.*

The 20th century introduced a paradigm shift in the sphere of communication. Though cross-cultural contacts have existed since the very beginning of humankind, only during the last decades intercultural communication has come to the fore in all the spheres of human life. In order to achieve a high level of communication and mutual perception with the representatives of different cultures, it is necessary to take into consideration their peculiarities of language picture of the world and the sociolinguistic background, which is clearly manifested during the intercultural interaction. One of the basic sociolinguistic factors, which influence people in many ways, including the language means they choose and their total language behavior in the frames of both intracultural and intercultural communication is their gender. Gender linguistics is a pretty young and insufficiently studied science, and nowadays there is a rapid growth of linguistics research on the gender dimensions in language and speech. We can observe that not only male and female speech show diversity in every culture, but the way men and women receive the verbal information from written and aural texts is also varied, sometimes even opposite. The topicality of the study is determined by the frequency of contemporary use of linguistic gender stereotypes in the sphere of intercultural communication.

The materials of the work are the observations of scientists dealing with the problem of gender and advertising texts in television commercials in Russian and English languages.

Though cross-cultural communication is relatively new area of investigation, we can find the ideas of the influence of gender peculiarities to intercultural communication in the works of Wilhelm von Humboldt, who underlined the idea that gender differences affect our speech and style of communication in his article “On the Difference of Genders and Its Influence on the Organic Nature” [1].

As we know, the principle of linguistic relativity or the Sapir-Whorf hypothesis is the theory of the way in which an individual's thoughts are influenced by the languages they have available to express them. This theory can also be linked with the perception of gender in different cultures, and, as the result, in different languages. The modern American linguist Mark Liberman points out that a few languages even show lexical and morphological differences based on the gender. That means, that men and women use different grammar while producing speech in several cultures. In some Native American languages, grammatical forms of verbs are inflected differently according to the gender of the speaker. Liberman shows the following examples from the Muskogean language Koasati [2]:

Table 1 – The male and female grammar peculiarities in Koasati

Women's form	Men's form	English gloss
lakaw	lakaws	he is lifting it
lakawwitak	lakawwitaks	let me lift it
mol	mols	he is peeling it
i:p	i:ps	he is eating it
tacilw	tacilws	you are singing

Observing the mentioned works on linguistic and intercultural studies, we can conclude that the problem of cross-cultural relations from the point of view of language is always topical, though there are not so many studies of how gender influences the language which we use during the communication through the cultures. Among the most relevant modern researches in this sphere we can name the materials of international conference “Gender: Language, Culture, Communication”, which was held in Moscow in 2003 [3]. However, the field of the conference was very broad, and not so many researches were indeed dedicated to the problem that we are trying to emphasize in this article.

If we speak about gender linguistics, we can name Foucault M., Goffman E., Jespersen J., Lakoff R., Kirilina A., Martinyuk A., Zenskaya E. and Rozanova H. as the founders of the research in this direction. In Kazakhstan, the question of gender linguistics was studied by such scientists as Sabitova Z.K., Nurseitova K.K., etc.

The influence of gender on human materials is considered in various fields of science. This topic is interesting and important and equally from the point of view of psychology and from the perspective of sociology. Genetics, theology,

philosophy, linguistics, cultural studies and many other scientific fields study the theory of gender, interpreting it in their own way according to their standards. We cannot avoid the influence of gender on the way we communicate.

The concept of “gender” means the combination of social and cultural norms that society prescribes for people to perform according to their biological sex [4; 15]. Currently there is no consistent use of the term “gender” in the linguistic literature. This term came into linguistics in a rather peculiar way: the English term *gender*, meaning “grammatical category of gender”, was removed from the linguistic context and transferred to the field of research of other sciences, including social philosophy, sociology, history, and political discourse. The same term came to linguistic studies a little later from the sphere of the social sciences, where gender studies received an interdisciplinary status. Thus, this term received a new meaning in the English language, while the old sense of grammatical gender is still in existence [4; 16]. The differences between the terms “sex”, which describes biological peculiarities, and “gender” as sociocultural phenomenon were introduced by a psychologist Robert Stoller and an endocrinologist John Money [5].

Only in the 1960-s linguistics expressed its interest in the problem of language and gender interrelation. This was mostly due to the fact that in the first place in the linguistic description was nominated to the social plan, considering the language in relation to society and the human being within it. After discovering new directions in linguistics – sociolinguistics, pragmatics, psycholinguistics, the theory of discourse and communication, – researchers drew attention to the impact of gender on the usage of language.

As the concept of gender is described within the societal prescriptions, human society is under enormous influence of gender stereotypes in many spheres of a routine life. It is inevitable that human natural language falls under the impact of gender norms, as it is the basis of the intercultural communication in society. Every human brought up in the society has a rather stable language picture of “male” and “female” speech. Thus both discourses are perceived in different ways.

The research demonstrated by Linda Carli [6; 35] indicates the differences of gender perception of stereotypical male speech and stereotypical female speech. During the experiment, a female lector tried to convince men and women from the auditory with her verbal message. She hold two similar speeches, but the first lecture was done in the female way – less sure and concrete, more emotional – while during the second lecture she was speaking in the male style with concrete, persuasive, serious language.

The “female” lecture was held with interrogative intonation of lector’s speech, using questions and expressions, testifying some level of uncertainty, such as: “Is it true?”, “Maybe...”, “I do not know...” and so on. The other half of the participants heard the “male” appeal – confident, assertive, without a shadow of a doubt. The reaction of men and women on these speeches is completely different, despite the fact that in both cases a woman said one and the same things, and all the

participants in agreed during the pre-verification that the lecture’s statements are true for them.

When the woman was speaking in a “manly” style, the male listeners perceived her performance negatively and did not agree with her. But they liked her speech, and they agreed with it when she performed in a “feminine” way. The opposite reaction was noticed among the women-listeners who agreed with the lecturer when she was speaking “like a man”. And, on the contrary, they did not agree with her when she demonstrated her “low female” status and acted “like a woman”.

This experiment shows that, first of all, men and women perceive the speech in a different ways and tend to pay attention to different stylistically marked texts, and secondly, that there are stereotypes of male and female language that influence the content of the text.

There are many examples of the use of the intercultural communication within different spheres of human activity. We would like to observe one of them within this work. The differences of masculine and feminine language means used in intercultural communication are widely used in the sphere of marketing and advertisement. Advertising without considering the specifics of consumers, their desires and preferences is ineffective. Thus it is relevant to study the issues related to the perception of advertising by representatives of opposite genders. *Table 1* shows what language male and female auditory prefer to hear and read in advertising texts [7]. We can notice that men perceive the information better if it is strict an emotionless, without metaphors and images, with some use of specific terms, and positioned as “truly masculine”. Advertisement that has female target auditory should use descriptive emotional language with the abundance of metaphors, with no or very little terminology, and the speech should appeal to woman personally. This observation shows that there exists not only stereotypical language for both genders but also stereotypical perception of language by men and women.

Table 2 – The male and female verbal preferences in advertising texts

Category	Male preferences	Female preferences
General lexis	Rational, strict, short	Emotional, long, descriptive
Metaphors and verbal images	No	Yes
Terminology	Average amount	No or little amount
Product positioning	Exclusively masculine, “not for women”	Feminine
Other preferences	Technical descriptions: everything about functions of the product	Personal description: the text is concentrated on the woman, not on the product

In advertising texts this difference is easily observed. We can compare the following examples of feminine oriented advertisements with male ones:

1. Female advertising example: *The rocket has landed! Exclusive lush volume goes smooth and even. Discover explosive volume! / Fall into the spell of the most hypnotic lips. (Maybelline)*

2. Male advertising example: *Be athletic. Be strong. Be truly masculine. / Men changes with the time. We change with men (Gillette)*

When the advertising campaigns are transferred through different cultures, they still save the gender peculiarities of the language, used in the texts. The following examples show that the main language gender peculiarities are still reflected in Russian commercials, originally created for English language auditory. However, gender-oriented language means are not simply translated – they are adapted to the cultural background of the speakers of another language.

1. Female advertising example: *Объём ресниц не имеет границ! Заряди ресницы экстремальным объёмом! / Иногда шёпотом можно сказать больше. Новая помада «Шёпот Цвета» от Maybelline New York (Maybelline)*

2. Male advertising example: *Gillette Fusion Pro Glide. Скорость. Точность. Совершенство. / Каждый мужчина готов к своей первой настоящей аудиосистеме. Так же, как он готов к своей первой настоящей бритве. (Gillette)*

If we try to compare the present situation in gender aspects of the language in American, European and Post-Soviet countries, we will observe the growing difference due to increasing role of feminism in foreign countries and mostly remaining traditional attitude to women in Post-Soviet area. We can see the changes in feminine speech in English language on the example of recent speech by U.N. Women Goodwill Ambassador Emma Watson, who launched the “HeForShe” campaign in order to fight with gender inequality. The following quotation from her speech indicates sociolinguistic features, which now appear abroad: “I decided I was a feminist and this seemed uncomplicated to me. But my recent research has shown me that feminism has become an unpopular word. Apparently I am among the ranks of women *whose expressions are seen as too strong, too aggressive, isolating, anti-men and, unattractive*” [8].

The characteristics of strong woman using more masculine speech, though still criticized, become more wide-spread abroad, thus making male and female speech more equal. However, we cannot conclude the same on the base of Russian and Kazakh female discourse. Post-Soviet countries are more traditional and more adherent to gender stereotypes of the past. Thus, in the process of intercultural communications, these differences might be indicated and might cause the cases of misunderstanding.

We can conclude that men and women do not only speak in different ways – the perception of verbal information is also diverse. This is influenced not by their biological sex, but by their gender – sociocultural prescription on what male and female speech should sound like. Male speech is stricter and less metaphorical than female one, but at the same time men also prefer when women perform their

gender stereotypical linguistic behaviour during the speech – thus their social stereotypes are not disturbed. Gender differences are not expressed equally in different cultures due to extralinguistic factors, thus, it is important to investigate them within the studies of intercultural communications. The area of gender linguistics within intercultural communication should be emphasized more in the context of modern scientific research.

Literature:

- 1 Гумбольдт В. Язык и философия культуры. – М: Прогресс, 1985. – 451 с.
- 2 Liberman M. Lecture 15: Language and Gender // Introduction to Linguistics / http://www.ling.upenn.edu/courses/Fall_2002/ling001/gender.html.
- 3 Гендер: Язык, Культура, Коммуникация. Материалы Третьей международной конференции 27–28 ноября 2003. – М: Московский государственный лингвистический университет, 2003. – 126 с.
- 4 Словарь гендерных терминов / Под ред. А. А. Денисовой / Региональная общественная организация "Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты". – М.: Информация XXI век, 2002. – 256 с.
- 5 Блохина Н.А. Понятие гендера: становление, основные концепции и представления // Летняя школа “Общество и гендер”, Рязань, 2003. – <http://www.gender-cent.ryazan.ru/blohina.htm>.
- 6 Семечкин Н.И. Социальная психология (Часть 2). – Владивосток: Изд-во Дальневосточного университета, 2003. – 133 с.
- 7 Продающий текст: как его воспринимают женщины и мужчины? // Официальный блог Агентства умных текстов “Буковки” – <http://blog.bukovki.com/?p=1192>.
- 8 Robinson J. Emma Watson Deliver a Game-Changing Speech on Feminism for the U.N. // Vanity Fair – <http://www.vanityfair.com/vf-hollywood/2014/09/emma-watson-un-speech-feminism>.

ЭТНОМАРКЕРЛЕНГЕН ТІЛ БІРЛІКТЕРІН ЗЕРТТЕУДЕГІ ЛИНГВОМӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

Молдашова Ф.К., Мадиева Г.Б.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Бұл мақалада этномаркерленген тіл бірліктері қазақ этносының лингвомәдени ерекшеліктерінің көрінісі ретінде сипатталады.

***Тірек сөздер:** лингвомәдениеттану, этнос, этномаркерленген тілдік бірліктер, этнолингвистика.*

В настоящей статье рассматриваются этномаркированные языковые единицы, как отражение лингвокультурологических особенностей казахского этноса.

***Ключевые слова:** лингвокультурология, этнос, этномаркированные языковые единицы, этнолингвистика.*

The present article discusses ethnic-marked language units as a reflection of linguoculturological features in Kazakh ethnic group.

***Key words:** linguoculturology, ethnic group, ethnic-marked language units, ethnolinguistics.*

Кез-келген этностың бүкіл рухани, мәдени байлығының асыл қазынасы – тіл. Қазіргі тіл білімінде тілдің халықтық мұрагерлік қызметінің мәнін зерттеудің әлеуметтік лингвистика негізінде кеңейіп, ұлттық мазмұны анағұрлым тереңдей түсуде. Оның себебі, әрбір тіл – өз бойында сәйкесінше ұлт тарихын, төл мәдениетін, танымы мен талғамын, мінезі мен санасын, кәсібі мен салтын, дәстүрі мен даналығын біртұтас қамтыған таңбалық жүйе. Осындай мазмұнына сәйкес ол – жай таңбалық жүйе емес, ұлт болмысын тұтас сипаттайтын мәдениет. *Мәдениет* ұғымының кең ауқымды, әрі оның көптеген анықтамалары бар. Ұлт болмысы мен тіл қызметінің сабақтастық қағидасын ұстанатын академик Ә. Қайдар *мәдениет* ұғымын «жеке адамның басына тән қасиеттен басталып, бүкіл ұлттық менталитетті, ғасырлар бойы қалыптасқан ұлттық сана, дүниетаным, салт-дәстүр, рухани-материалдық байлықтың бәрін түгел қамтитын өте күрделі ұғым, әрбір этносқа тән белгілі бір табиғи-әлеуметтік ортаға сәйкес қалыптасатын құбылыс» – деп санайды. *Өмір-тіршілік салты, ортақ тіл, ортақ дүниетаным, ортақ психология* сияқты ұғымдардың бәрін бір этнос бойында тұтасқан ұлттық болмыс ретінде танып-білудің ең басты құралы – тіл екендігін ғалым ерекше атап көрсетеді [1, 47].

Тіл арқылы мазмұндалған ұлт болмысы мен мәдениетін тану тіл білімінің қазіргі антропологистік бағыттағы лингвомәдениеттану саласының еншісіне тиіп отыр. Оның өзегі «*Тіл – ұлт (ұлттық тұлға) – мәдениет*» ұғымдарының триадасынан тұрады. Осы тұрғыдан қарасақ, *мәдениет* – тіл арқылы көрініс табатын, адам өмірін, іс-әрекетін ұйымдастырушы, ұлттың заттық және рухани құндылықтар өрісі. Ал, тілді адамның әлеуметтік тұрмысын қамтитын мәдениеттен, тарихтан тыс қарапайым коммуникативтік таңбалық жүйе деп қарастыру ол туралы жалаң түсінікті қалыптастырады және оны зерттеудің мүмкіндіктерін шектейді. Сайып келгенде, тіл – әр халықтың тарихи-мәдени ұлы мұрасын өз бойында «ғаламның тілдік бейнесі» негізінде сақтаушы, жеткізуші және танытушы қазына [2, 31].

Көне тілдік деректер халқымыздың ұзақ этномәдени даму жолын, материалдық және рухани құндылықтарын, түп-тамырын неғұрлым тереңірек танудың бір құралы, маңызды таным тетігі ретінде зерттеледі. Оның себебі: әр тіл – өз бойында ұлт тарихын, төл мәдениетін, танымы мен талғамын, мінезі мен санасын, кәсібі мен салтын, дәстүрі мен даналығын тұтастықта сақтаған таңбалық жүйе. Осындай мазмұнды, жүйелі құрылымды зерттеуде дәстүрлі құрылымдық лингвистиканың мүмкіншілігі шектеулі екендігі байқалады. Себебі бұл арада тілдің қызметі тек коммуникативтік емес, ол (тіл) – этномәдени ақпаратты жинап, сақтаушы, жеткізуші, келесі ұрпаққа жалғастырушы, сайып келгенде, ұлтты бір бүтін етіп тұтастырушы. Сондықтан да қазіргі қазақ тіл білімінде тілдің бойындағы ұлттық сипатты, ұлттық рухты тануға негізделген когнитивтік лингвистика, оның лингвомәдениеттану, этнолингвистика, т.б. салаларын өрістететін осы тектес зерттеулердің мәні ерекше.

Қоғам дамып, дүниенің қасиеттері одан әрі таныла бастаған сайын дүние бейнесінің мазмұны да өзгеріп отырады. Осымен байланысты жаңа атаулардың

жасалуының бір жолы – күнделікті өмірде, тұрмыстық тәжірибеде әбден қалыптасқан ұғыммен ұқсату. Себебі адамның табиғаттағы, қоғамдағы әртүрлі құбылысты бақылауы, оны өз іс-әрекетімен, тәжірибесімен салыстыруы ассоциациялық бейнелер түрінде әртүрлі нәрселердің ұқсас жақтарын табуы арқылы кейбір көне қолданыстардың жаңғыртылып, жаңаша қолданылуы негізінде іске асады. Соның барысында тілдің рухани-әлеуметтік жаңғыртуларға сай жаңа деңгейге көтеріліп, ежелден қалыптасқан ұлттық таным мен ой-өрістің мәнін заманауи мемлекеттік мүддеге ұластырып, қоғамның түрлі саласында кәсіби тілдік тұлғаның қызмет ету дәрежесін көтеретін ұлттық терминологиялық жүйе жасаудың негізгі тетігі ретінде этномаркерлі тілдік деректер терминдену үдерісінде көрініс табуда (*тұсаукесер, құрықтау, билік, көсем, серке*, т.б.). Осыған сая отырып тіл біліміндегі тіл мен халықтық мәдениет сабақтастығына негізделген этномаркерленген тіл бірліктерін зерттеудің өзектілігін айқындалады.

Мәдениеттің немесе оның жеке түрлері мен формаларының таңбалық сипаты туралы ой ертеде қалыптасқан. Ал тілге қатысты таңба ұғымының енуі тілден тыс салт-дәстүр, әдет-ғұрып, т.б. мәселелерді тіл мен мәдениет, ұлт пен тіл қағидасына сәйкес танымдық сипатта қарауға мүмкіндік туғызды. Сондықтан мәдениет мазмұнын ашуға қатысты қызмет атқаратын таңбалар жиынтығы мен таңбалық құралдарды этнотаңбалар (Ю.М. Лотман т.б.) немесе этномаркерлі лексика деп айтуға болады.

Этномаркерлі деп, біз өзінің құрамында өзіндік маркер – этнографизмі бар, мәдени-этнографиялық ақпаратқа ие тіл бірліктерін атаймыз. Этнолингвистика саласында жеке бір ғана ұлтқа тән ерекшеліктерді бейнелейтін ұғымдарды этнографизмдер деп атайтыны белгілі. Дегенмен, осы екі саладағы лингвокультурема, этнографизмдер мен одан туындайтын тұрақты тіркестердің түп тамыры ұлт санасында тұрақты түрде сақталып, этномаркерлік деңгейге жеткен таңбалардан бастау алады.

Олар ақпаратты жеткізу, яғни коммуникативтік, ақпаратты қабылдау (прагматикалық), сипаттаушы, белгілеуші, бағалаушы, жалпылаушы қызметтерді атқарады. Ондай таңбалар қатарына символ, бейнелі сөз (образ), эпитет, метафора, метонимия, т.б. жатады. Дегенмен, ұлттық таным-түсінікте кейбір ұғымдарды астарлап, тұспалдап жеткізуде («өлімді естірту», «қаралы хабарды жеткізу») қолданылатын шартты таңбаларда өз мәнін жоймай, бүгінгі күнге дейін ұлт жадында сақтаулы. Мысалы, *қара ту көтеру, атын бос жіберу, ауылға шауып келу, қамшыны ортаға тастау*, т.б.

В.А. Маслованың еңбегінде символдардың әмбебап түрлері мен ұлттық түрлері болатыны, сондай-ақ, басқа таңбаларға қарағанда символдың бойында терең ұлттық мән болатыны туралы айтылады [2]. Себебі символ жалпыхалықтық санада терең тарихи, мәдени құндылықты сипаттаушы қызмет атқарғандықтан, оның жалпы болмысы «теңелу», «сәйкестену», «үлестіру», «ұқсату» құбылыстарынан гөрі, құндылықтың биік мәртебелі дәрежесін сақтап қалу мақсатын көздейді. Сол себепті символдың адресаты жоқ, ол бүкіл ұлтқа, халыққа ортақ мазмұнды сипаттайды. Ұлттық сананың (ұлттық лингвомәдени

тілдің) деңгейін сол тілді тұтынушылардың қорындағы символдар мен символға айналуға бейімделу үдерісіндегі бейнелі сөздердің көлемі арқылы анықтауға болады. Мәселен, қазақ тілін ұлттық лингвомәдени тілге бай, яғни этнографизмдер мен лингвомәдени бірліктері мол әрі жұмсалым аясы үзілмейтін, кең қолданыстағы тіл деп тануға әбден болады. Себебі, қазақ тілінде этномаркерленген бірліктер ерекше көп. Қазақ халқының ұлттық мәдени болмысы, дәстүрі, наным-сенімі тілде әртүрлі формада сақталған. Мәселен, «*Айдың аманында*», «*Айы оңынан туды*», «*Ай тұяқ шалды*» деген тіркестердегі ай символының қызметі мен «*Жұлдызы қарсы*», «*Жұлдызы теріс келді*», «*Жұлдызы қарсы*», «*Жұлдызы жоғары*» дегендегі жұлдыз символының қызметі наным-сенім, сыйыну тотемдік, шамандық дәуірден бастап ұлттық санада сақталып, генетикалық тұрғыдан жалғасып келе жатқан мифологемдік этномаркерлер қатарына жатады.

Адамзат болмысының жан дүниесі мен ой-санасын бейнелейтін сөз күдіретінің мәні қазіргі таңдағы ізгілікке бағытталған адамтанымдық білімдердің арқауына айналып отыр. Қазіргі таңдағы лингвистикалық зерттеулердің тұтастық сипатына сай тілдің ұлтпен біртұтас жүйе екендігін дәйектейтін тілдік деректердің осындай талдамалы дереккөздері академик Ә. Қайдардың «Қазақтар ана тілі әлемінде» (2009) атты этнолингвистикалық сөздігі және толықтырылып, жаңарып шыққан он бес томдық «Қазақ тілінің әдеби сөздігі», «Қазақ тілінің аймақтық сөздігі» сияқты еңбектерде жан-жақты берілген. Қазақ тілін инновациялық сипатта зерттеудің айқын көрінісі ана тілінің кумулятивтік (мұрагерлік) және коммуникативтік қызметтері сабақтасқан ұлтты рухани тұтастырушылық мазмұнын танудан байқалады. Атап айтқанда, қазақ халқының материалдық және рухани мәдениетін бейнелейтін тілдік деректердің ұлтты тұтастырушы қызметі антропоэзектік бағытта жүргізілген мынадай зерттеулердің нәтижелері арқылы сипатталады:

- тәуелсіз Қазақстан жағдайында қазақ тілінің ұлттық және мемлекеттік тіл ретіндегі қазақ тілі лексикасының мәдениаралық коммуникациядағы лингвоелтанымдық қызметін анықтау;
- тіл және мәдениет шеңберінде қазақ тілінің тұтас этнотанбалық (этномаркерленген) жүйесін дәлелдеу;
- лингвопрагматикалық, лингвомәдени аспектіге негізделген антрополингвистикалық зерттеулер нәтижесінде қазақ тілінің ұлтты рухани тұтастырушылық қызметін дәйектеу, т.б.

Сонымен, қазақ тіл білімінде инновациялық үрдістің қалыптасып, өріс алуын «тіл – ұлтты рухтандырып, оның ішкі, сыртқы келбетін өрнектеп, материалдық өндіріс пен тұрмыс күйін ұлттың рухани дүниесімен сабақтас сипаттайтын этнотанбалар жүйесінің өзекті арқауы» деген қағидамен сипаттауға болады [3, 66].

Лингвомәдени зерттеу барысында бір кезде күнделікті өмірде өте қажетті болған көптеген заттардың атаулары ғана қазіргі қазақ тілінде мәдениеттің, дәстүрдің және ұлттық мұраның жұрнағы ретінде сақталып қалғаны анықталады. Демек, атаулар жүйесінің қызметі тек атауыштық қана емес,

танымдық та. Міне, осы тектес зерттеулер нәтижесінде тілдің негізгі коммуникативтік қызметіне қоса, ұлттың рухани қазынасын бойына сақтаған құжаттық, этномәдени мұралық (кумулятивтік) қызметінің нақты мазмұны ашылады.

Қорыта айтқанда, қазіргі қоғамдағы маңызды сипатқа ие болған – өзекті мақсаттың бірі – халық рухын, оның өзекті арқауы мәдениетті жаңғырту. Себебі, мәдениет адамның ақыл ойы мен еңбегі жемісінің тізбектері, дәлірек айтқанда, материалдық және рухани құндылықтар жүйесі. Көшпенділер мәдениетінде, қазақ мәдениетінде мәдениеттің таңбалық негіз, рәміздік жүйедегі ұлттың психологиясы тіл арқылы сипатталады. Сондықтан мәдениеттің коммуникативтік, мұрагерлік табиғатына сәйкес оның ашық жүйе ретінде сақталуы, кейінгі ұрпаққа жетуі, жаңғыруы, танымы игерілуі, жетілуі тіл арқылы іске асатынын қазіргі тіл білімінің лингвомәдениеттану бағытындағы зерттеулерінде қарастыру – аса тиімді. Ұлттық нақыштағы белгілерге ие болып келетін этномаркерленген тілдік бірліктердің тіл және мәдениет сабақтастығындағы зерттелуі оның өзіндік құрылымдық қырлары мен уәжділігін айқындауда ерекше орын алады.

Әдебиеттер:

- 1 Қайдар Ә. Қазақ тіл білімінің өзекті мәселелері. – Алматы, 1998. – 128 б.
- 2 Маслова В.А. Лингвокультурология. – М., 2004. – 208 б.
- 3 Манкеева Ж.А. Қазақ тіліндегі этномәдени атаулардың танымдық негіздері. – Алматы: Жібек жолы, 2008. – 356 б.

ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА АНГЛИЧАН И РУССКИХ НА МАТЕРИАЛЕ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ И ИДИОМАТИЧЕСКИХ ВЫРАЖЕНИЙ

Мырзаханов Т. А.

Казахстан, Алматы, Алматы Менеджмент Университет

Жаһандану үрдісінде әр түрлі елдің бұл әлемді тілдік ұғым тұрғысынан танып білуі қарқынды түрде зерттеліп, қарастырылуда. Айналамыздағы қоршаған ортаны жадымызда қалыптасқан жалпылама түсінік пен тілдік жүйе арқылы қабылдауымыз қажет. Басқаша айтпас болсақ, танымдық ұғымды тек тілдік жүйенің семантикалық тұрғысынан зерттеп, мәнін ашуға болады. Бұл мақала осы тақырыпты ағылшын және орыс идиомалары мен тұрақты сөз тіркестері негізінде қарастырып, зерттеуге арналған.

Тірек сөздер: *танымдық ұғым, тілдік ұғым, тілдің нұсқасы, айырмашылықтар, қабылдау, мағына, бейнені елестету, идиомалар мен тұрақты сөз тіркестері*

В эпоху глобализации ведутся интенсивные исследования по сопоставительному изучению языковых картин мира различных народов. Под языковой картиной мира следует понимать обобщенное представление об устройстве окружающей нас действительности, содержащееся в сознании людей и отражающееся в семантической системе языка. Иными словами, концептуальная (понятийная) система (картина мира) отражается, исследуется и раскрывается с помощью семантического анализа языковых

единиц. Данная статья посвящена рассмотрению и анализу данного явления на материале английских и русских идиом и фразеологизмов.

Ключевые слова: *понятийная картина, языковая картина, различия, восприятие, смысл, представление образа, идиомы и фразеологизмы*

In the era of globalization a great deal of intensive research is being done on the comparative study of linguistic picture of the world perception by different peoples. By the term of linguistic picture of the world perception one should understand a generalized perception of the surrounding reality that is contained in people's minds and reflected in the semantic language system. In other words, the conceptual system (picture of the world) is reflected, investigated and disclosed by a semantic analysis of linguistic units. This article is devoted to the review and analysis of this phenomenon on the material of English and Russian idioms and phrasal units.

Key words: *conceptual picture, linguistic picture, differences, perception, meaning, image viewing, idioms and phrasal units*

В последние десятилетия ведутся интенсивные исследования по сопоставительному изучению языковых картин мира различных народов. Под языковой картиной мира следует понимать обобщенное представление об устройстве окружающей нас действительности, содержащееся в сознании людей и отражающееся в семантической системе языка. Иными словами, концептуальная (понятийная) система (картина мира) отражается, исследуется и раскрывается с помощью семантического анализа языковых единиц.

Данная статья посвящена исследованию одного из фрагментов русской и английской языковых картин мира на материале идиоматических и фразеологических единиц, и мы рассмотрим дюжину фразеологических и идиоматических единиц в обоих языках.

Различия между английскими и русскими идиоматическими и фразеологическими единицами заключаются именно в их своеобразном восприятии реального мира. С помощью фразеологических единиц обозначаются наименования разных предметов и явлений, описываются их свойства и характеристики, их состояния и действия.

В любом случае, все вышеперечисленные явления можно объяснить по трем основным параметрам: во-первых, по характеру образного представления, во-вторых, по характеру описываемого предмета, и в-третьих, по характеру реализуемого смысла. По сути, речь идёт о трех параметрах, задающих характер образности как знака.

С точки зрения семиотики, эта схему можно сравнить с так называемым «треугольником Фреге», регулирующего отношения между означаемым, означающим и формой, где к трем множествам соответствуют три составляющие – 1) смысл, 2) образ представления и 3) предмет.

Для осмысления ФЕ в обоих языках образность играет ключевую и основную роль. В.Г. Гак определил образность как “совмещенное видение двух картин”. [1] Развивая это определение, А.Л. Коралова пишет: “Мотивированность переосмыслений означает, что они несут в себе образ – двуплановое изображение, основанное на выражении одного предмета через другой”. [2]

Приведем в качестве примеров ряд английских и русских фразеологизмов:

1) *a bull in a china shop* (дословно: *бык в посудной лавке*) – *слон в чайной лавке*

В данном выражении под образами *быка* и *слона* нужно учитывать их огромные габариты и их передвижение в пространстве, т.е. *неуклюжесть*.

2) *When pigs fly* (дословно: *Когда свиньи полетят*) – *Когда рак на горе свистнет*

В данной поговорке *несбыточность* чего-л. ярко выражены через образы *свиньи* и *рака*.

3) *like water off a duck's back* (дословно: *как с утки вода*) – *как с гуся вода*
Отсутствие эффекта какого-л. события на кого-л. здесь сравнивают выходом *утки* и *гуся* сухими из воды.

4) *like a cat on hot bricks* (дословно: *как кот на раскаленном кирпиче*) – *как на иголках*

Англичане чувствуют себя *некомфортно* сидя на раскаленном кирпиче, а русские только на иголках.

5) *as strong as a horse* (дословно: *сильный как конь*) – *здоровый как бык*
Образы *коня* и *быка* вполне подходят для описания *отменного здоровья* кого-л.

6) *smoke like a chimney* (дословно: *курить как дымоход*) – *дымить как паровоз*

Чрезмерное курение передается здесь через образы *дымохода* и пыхтеющего *паровоза*.

7) *as scarce as hen's teeth* (дословно: *редкий как зубы курицы*) – *кот наплакал*

Нехватку чего-л. англичане и русские воспринимают через *редкие зубы куриц* и *слезы кота*.

8) *swim like a brick/stone* (дословно: *плавать как кирпич/камень*) – *плавать как топор*

Образы *кирпича*, *камня* и *топора* обозначают *тяжесть* и в данном выражении означают *неумение плавать*.

9) *sleep like a log* (дословно: *спать как бревно*) – *спать как убитый, спать без задних ног*

Вещь, занимающее горизонтальное положение, в данном случае *бревно* или *убитый мертвец*, означает *неподвижность*. Здесь это выражение означает *крепкий сон*.

10) *as hungry as a hunter* (дословно: *голодный как охотник*) – *голодный как волк*

На охоту у англичан выходят *охотники*, а русских только *волки*.

11) *as plain as the nose on someone's face* (дословно: *как нос на чьем-л. лице*) – *ясный как день*

У англичан *нос на лице* противопоставлен русскому *безоблачному дню*.

12) *like a duck to water* – *как рыба в воде*

Образы утки и рыбы здесь означают их *естественное желание понырять, поплавать в воде*, а в данном выражении *'охотно взяться за что либо'*.

На примере выше перечисленных ФЕ становится ясно, что передаваемый ими смысл выражаются через специфические образы свойственные только англичанам и русским.

Образно говоря, *неуклюжи* мы будем вести себя как английские *быки* и русские *слоны* в посудной/чайной лавке, и никогда мы ничего не дождемся, пока *свиньи не полетят* и *рак на горе не свистнет*, и все останется, так как есть, даже если *вода будет стекать со спины утки* и *гуся*. *Полный дискомфорт* мы будем чувствовать, пока будем продолжать сидеть *как кот на раскаленном кирпиче* и *на иголках*; и не будем сильны как *конь* и здоровы как *бык*, пока не бросим *дымить как дымоход* и *паровоз*; денег у нас будет столько же, сколько у *курицы зубьев* и *слез*, которые *кот* когда-либо *наплачет*; и не научимся плавать должным образом, а будем только *плавать как кирпич* и *как топор*, если будем продолжать *спать как бревно*, а то и *без задних ног* или вообще как *убитый*; и будем *голодать как охотник* или *волк*, пока не поймем, что все просто и ясно, *как торчащий нос на поверхности лица*; что нужно взяться за работу, точно также как *утка охотно лезет в воду* и как *рыба, чувствует себя в воде*.

Литература:

1 Гак В.Г. , Сопоставительная лексикология (на материале русского и французского языков). М., 1977. С. 23-28.

2 Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка: учеб. Для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высш. Шк., 1986. С. 157.

Источники:

1 Macmillan English Dictionary for Advanced Learners. Macmillan Publishers Limited, 2002

2 www.mysmp.com

3 www.oftwominds.com

4 www.telegraph.co.uk

5 www.thefreedictionary.com

6 www.yourdictionary.com

7 www.wisegeek.com

ҚЫТАЙТАНУ ҒЫЛЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫ ЗЕТТЕУ МЕТОДОЛОГИЯСЫ

Мұқаметханұлы Н.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақалада Қытайды жан-жақты зерттейтін қытайтану ғылымының қалыптасу процесі мен әлемдік сипат алған ғылымға айналуының барысы тыңғылықты қарастырылған.

Түйін сөздер: *Қытай, синология, қытайтану, Еуропа, әдіс, әдіснама*

В статье рассматривается становление и развитие китаеведческой науки и ее важность в современном мире.

Ключевые слова: *Китай, синология, китаеведение, Европа, метод, методология*

The article considers the formation and development of Sinological science and its importance in the modern world.

Key words: *China, sinology, China studies, Europe, method, methodology*

Синология (Sinology) немесе китаеведение (China Studies) деп аталатын қытайтану ғылымы – Қытайды зерттейтін ғылым. Ол қытай тілі мен әдебиеті, тарихы мен философиясы, саясиы мен әлеуметтік экономикасы, ғылымы мен техникасы, музыкасы мен көркемөнері, ұлттық мәдени дәстүрі мен тұрмыс ғұрып-әдеті т.б. жақтарын зерттейтін кешенді ғылым болып табылады.

Синологияның өмірге келуі мен дамуы Еуропа держебаларының колониялық экспанциясымен тікелей байланысты, сондай-ақ ол халықаралық саяси, экономика, мәдениеттің жалпы беттік дамуымен де қатысты.

Синология ең алғаш XVI – XVII ғасырларда Қытайға барған батыстық діни миссиянерлер шығармаларында пайда болды. Содан бергі төрт жүз жылдан астам уақытта ол өмірге келу кезеңін, қалыптасу кезеңін, даму кезеңін және көрею кезеңі сияқты тарихи этаптарды бастан кешті[1].

Синологияның өмірге келу кезеңі XVI ғасырдың соңынан XVII ғасырдың соңы. Әрине, Батыстың Қытайды білуі антикалық грекия кезеңінен басталған. Алайда Қытайды зерттеуі XVI ғасырдың соңында басталды. Батыста арнаулы түрде қытайды пайымдаған алғашқы еңбек **Менсадо** жазған, 1585 жылы Римде испан тілінде баспадан шыққан «Қытай имеиясының тарихы (门萨多: «中华大帝国史»)) атты екі томдық еңбек. Бұл еңбек баспадан шыққан соң бірден көптеген батыс тілдеріне аударылып кең тарады, 1674 жылға дейін италян, француз, ағылшын, голан және неміс тілдерінде 62 рет қайта басыл, еуропалықтардың қытайды тануының құралы болды. Сол тұста «Қытайдың династия өзгертуі және христиан дінінің жағдайы», («中国改朝及中国基督教现状») «Қытай өлшемдеріне анықтамалар» («中国度量衡考») атты еңбектердің барлығы діни миссиянерлердің қаламынан тауындаған дүниелер. Бірақ бұл зерттеулерде тереңдік, жүйелік болған жоқ.

Синологияның қалыптасу кезеңі XVIII ғасырдың басынан XIX ғасырдың басына дейінгі мезгіл. XVIII ғасырдың басында Цин династиясы мен Рим дін папасы арасында «этикет пікірталасы» орын алғандықтан, Батыс елдері Қытайға діни миссиянерлерін көптеп жіберіп, қытайдың этикеттері мен мәдени ғұрып-әдеттерін мұқият зерттеуді қолға алды. Әсіресе, Франция ғылым академиясы Қытайға ең үздік миссиянерлерін жіберіп, Қытайды зерттеудің нақты әрі жүйелі жоспарын жасады: Қытай астрономиясы мен географиясын; қытайдың ерте заманнан қазіргі дейінгі тарихын; қытайдың қазіргі жағдайын; қытай жазуын (иероглифын); қытай зоологиясы мен биологиясын; медицинасын; тау-кен ресурстарын; әртүрлі өнер тарихын; қоғам қауіпсіздігін; саяси қоғамдық ахуалына кешенді түрде зерттеу жүргізеді. Соның нәтижесі бірқатар қытайтану

еңбектер жарыққа шықты: Ли Минның (қытайша аты) «Қытай этикеттері» (李明: «中国仪礼论»); «Дадан тарихы» (刘应: «鞞鞞史»); Ма Юесының (қытайша аты) «Жазуға дейінгі дәуірдің мифпен қатынасы», (马约瑟: «书经以前之时代与中国神话之关系») ; Фен Пенчженның -ның «Қытайдың ерте заманнан қазірге дейінгі тарихы» (冯秉正: «中国通史») ; А. Каубылдың (Antione Caubil) «Шыңғысхан және Моңғол тарихы» (宋君荣: «成吉思汗及蒙古史»); Халденның (Joan-Baptste de Halde-ның) «Қытай империясының тарихының толық дерегі» (杜赫德«中华帝国史全志») атты 4 томдық еңбегі және басқа да зерттеу жұмыстары жарық көрді. Сол кезде Пекиндегі діни миссиянерлердің еңбектері «Қытай жөнінде эсселер» («中国杂纂») деген атпен 16 кітап басылып шықты[2].

XVIII ғасырдағы діни миссиянерлердің зерттеулері негізінде XIX ғасырдың басында, нақтылап айтқанда 1814 жылы Франция ғылым академиясында «Қытай тілі және дадан – манчжур тіл-әдебиеті» курсы ашылады. Міне, бұл Батыста құрылған ең алғашқы қытай тілін оқыту және Қытайды зерттеу құрылымы болып табылады.

XIX ғасырдың басында ұлы қытайтанушы ғалымдар жарыққа шықты. Олардың қытайдың тарихы, географиясы, тілі, әдебиеті, діни сияқты көптеген салаларды қамтыған зерттеу еңбектері жарық көрді. Соның нәбижесінде 1818 жылы Азия ассоциациясы құрылып, «Азиятану» журналы жарыққа шықты. Онда негізінен қытайтану ғылымының нәтижелері жарияланып отырды. Содан кейін Ұлыбритания корольның Азиятану ғылыми қоғамы құрылып, «Империя азиятану ғылыми қоғамы журналы» дүниеге келді. Сонымен қытайтану дербес ғылым ретінде Еуропада қалыптасты.

Синологияның даму кезеңі – XIX ғасырдың соңғы жартысы болды. Бұл мезгіл Батыс державалары Қытайды отарлауға бойұрған, қытай үкіметімен саяси, әскери қақтығыстарға түскен кезі еді. Сондықтан Батыс елдерінің бәрі де Қытайды зерттеуді күшейтіп, Францияның қытайтану ғылымын монофолиялаған жағдайын өзгертті.

Франциядан тыс, Англия, Голландия, Германия, Швеция, Австрия, Ресей қатарлы елдерде аса нәтижелі зерттеулер жүргізген қытайтанушы ғалымдар жарыққа шықты. Олардың зерттеулері қытай қоғамы мен мәдениетінің барлық салаларын қамтыды. Осы кездегі көптеген қытайтанушы ғалымдар бүкіл ғұмырын қытайдың классикалық мәдени мұраларын, діни және философиялық ілімдерін, тарихи деректерін аударуға жұмсады.

Қытайтану ғылымының көркейген мезгілі XX ғасыр болды. Қытайтану ғылымы соған дейінгі дамуының негізінде, XX ғасырда жоғары деңгейге көтерілді. Әсіресе, Қытайдың Ганьсу провинциясы Дуньхуан Тасуңгірінде сақталған жазбалардың табылуы, Батыста қытайтану ғылымының дамуына

серпін берді. Тасүнгірден шыққан қытайша, тибетше, моңғол және басқа жазуларда жазылған құжаттар Батыс қытайтанушыларын дүр сілкіндірді. Олар Дуньхуанға шұбырып келіп экспедиция жүргізіп, қыруар құнды жадгерлерді елдеріне алып барып ғылыми айналымға қосты. Бұл құжаттар іс жүзінде қытайтану ғылымын ілгерлесті түсті. Батыстың көптеген университеттері қытай тілі пәнін ашты, арнаулы қытай зерттеу құрылымдарын құрды, арнаулы қытайтану нәтижелерін жариялайтын мерзімді басылымдар шығарды.

XX ғасырда дамыған елдердің бәрін де арнаулы түрде Қытайды зерттейтін құрылымдар құрылып, пәрменді зерттеулер жүргізді. Мысалы, Франция Паржы университеті жоғары қытай зерттеу орталығы, Голландия Қытайды зерттеу қоғамы, Лейден (Leiden) университетінің Қытайды зерттеу институты, Франкфурт (Frankfurt) Қытайды зерттеу институты, АҚШ-тың Қытайды зерттеу институты, АҚШ-тың қытайтану ғылыми қоғамы, АҚШ-тың синологияны дамыту комитеті, Жапонияның қытайтану агенті, Жапонияның Қытайды зерттеу институты, Жапонияның Қытайтану ғылыми қоғамы, бұрынғы Кеңес Одағының қытайтанушылар ассоциациясы, Қиыр-Шығысты зерттеу институты, Азия-Африка институты т.б. Бұлардан тыс, тибеттану, дуньхуантану сияқты арнаулы зерттеу құрылымдар да қытайтанумен шұғылданады. Осы сияқты қытайтану құрылымдар мен бұқаралық ғылыми ұйымдарда мерзімді және мерзімсіз түрде шығып тұратын арнаулы журналдар бар. Сондай-ақ әлемдегі шығыстану немесе азиятануға арналған басылымдар да қытайтану бойынша жүргізілген зерттеулердің нәтижелерін жариялап тұрады [3].

XXI ғасырда қытайтану ғылымы тіпті де қарқынды дамуға бет алды. Мұның басты себебі екеу: біріншісі, қытайдың әлеуметтік экономикалық қарқынды дамуына байланысты оның халықаралық қатынастардағы орны мен рөлінің өзгеруіне байланысты қытайтану ғылымының маңыздылығы арта түсті; екіншісі, соңғы жылдары Қытайдың белсенді түрде әлемге мәдени ықпал жасауының (Конфуций институттары арқылы) нәтижесінде, қытай тіл-жазуын оқыту мен қытай мәдениетін насихаттау немесе қытайтанудың негізгі білімдерін жалпыластыру бүкіл дүниежүзінде қанат жая түсті де, әлемде «қытай тіліне қызығу» пайда болды. Міне, бұл жағдай қытайтану ғылымының дамуының қозғаушы күші болды.

Бұрын Батыс державалары қытай есігін ашпай, қытай мәдениетін танип алмай әуре болса, енді қытайдың мәдени агрессиясынан сақтанудың шарасын таба алмай бастары қатып отыр. Қытайтану ғылымында Қытай бұрын қандай болған еді дегеннен, болашақта Қытай қандай болады? деген мәселені зерттеуге ден қоя бастады. Бұл мәселені зерттеуде АҚШ алдына жан салмайды.

АҚШ-та қытайтану ғылымы кеш басталған. АҚШ-та да синологияны діни миссиягерлер XIX ғасырдың соңында басталған болатын. Алғаш Қытайға жіберілген діни миссиягерлер Бридгман (裨治 - Elijah Coleman Bridgman, 1801-1861) және Вейлиянс (卫三畏 - Samuel Wells Willians, 1812-1884) АҚШ-та қытайтану ғылымының негізін қалағандар болып саналады. Бридгман 1832

жылы «Қытай газетін» («中国丛报» «Chinese Repository») газетін шығарды, 1842 құрып жылы Шығыстану қоғамын (American Oriental Society) құрып, АҚШ-та синологияның іргетасын қалады.

Вейлиянс дипломатиялық қызметте жүріп, қытайды зерттеді, 1848 жылы «Қытай туралы жалпы шоу» («中国总览» -«The Middle Kingdom») атты еңбегін баспадан шығарды. Қазіргі заман АҚШ-тың атақты қытайтанушы ғалымы Фейрбанк (费正清 - John K.Fairbank) : Оны «талантты әуесқой тарихшы» [4]. деп бағалаған екен. Өйткені ол кезде қытайтануды әуесқой ғалымдар жүргізген болатын. Алайда 1854 жылы «АҚШ-тың Шығыс қоғамы журналының» (Journal of American Oriental Society) жарық көруі - АҚШ-та қытайтану зерттеуінің басталғандығын белгісі болды. Вейлиянс АҚШ-та тұңғыш рет 1876 жылы Йель университетінде Қытай тілі кафедрасын мен Шығыс кітапханасын ашып, қытай тілін оқытуды бастады. Сонымен АҚШ-та кәсіби қытайтану білімін оқытудың негізі қаланды. Содан кейін АҚШ-тың Гарвард университеті (1877 ж.), Калифорния университеті, Колинбия университеттері де оған еліктеп қытай тілі кафедрасы мен қытайтану кітапханаларын ашып, қытайтану құрылымдарын орнатты. Содан бастап Екінші дүниежүзілік соғысқа дейін АҚШ-тың қытайтану зерттеулері негізінен қытайдың классикалық мәдениетін зерттеуді негіз етті.

Ал Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін АҚШ-та синология тез дамыды. 1949 жылы мауым айында Фейрбанк жетекшілігімен «Қиыр-Шығыс ассоциациясы» құрылды, Гарвард университетімен Қытайдың Яньчжин (Пекин) университеті бірлесіп, «Гарвард-Янчжин ғылым агенті» мен қытайтану кітапханасы құрылды. Сонымен Гавард университеті АҚШ-тың қытайды зеттеу орталығына айналды.

Қазіргі заманғы АҚШ-тың қытайтану ғылымы қазіргі заманғы Қытайдың саяси, әскери, экономика, ғылыми-техника, мәдениет және әлеуметтік мәселелердің барлық саласын терең жан-жақты зерттеумен ерекшеленеді.

Қытайтану ғылымының дамуынан қарағанда, синологияны зерттеу методологиясы негізнен таихи филологияның тәсілдерін қолданғаны айқын байқалады. Алғашқы кезде қытайды зерттеген діни миссиянерлер болсын, әл де арнаулы мамандағандар ғалымдар болсын, әрі де қытай тілін терең білумен қатар, моңғол, манчжур, түркі, тибет сияқты шығыс халықтарының тілдерін де өте жақсы меңгерген. Сондықтан олар қытай жазба деректерін түпнұсқадан жеттік игеру негізінде, еуропалық гуманитарлық ғылымдардың жүйелі методологияларын пайдалана отырып жекелей ді, кешенді де зрттеулер жүргізіп, зор ғылыми нәтижелер жаратқан. Сондай-ақ олар қазіргі таңда қытайтану ғылымның зерттеу методологиясын үздіксіз дамытып, замануи техникалық әдістермен пәнаралық өзара ұштастыру тәсілдерін қолдану арқылы зерттеуге бағыт алып бара жатқаны байқалады.

Әдебиеттер:

- 1 阎纯德主编. 汉学研究 (CHINESE STUDIES)第四集. -Beijing: 中华书局. -2014. - 26 .
2. 18-19世纪欧洲汉语教学研究：《汉语手册》前言(1863) . 百度文库 [引用日期2012-12-22] .
- 3 《汉学400年》. 北京日报. 腾讯网 [2005年12月30日]. .
- 4 李学勤：《汉学研究·序》（第三集）.-北京:中国和平出版社.-1999.- 47.

三大地域编辑

美国汉学，以研究现当代中国政治、经济、文化、社会为主要内容。卫三畏《中国总论》，孟德卫《奇异的国度：耶稣会适应政策及汉学的起源》，顾立雅《孔子与中国之道》。

欧洲汉学，一是研究宗教与传教士的中国文化问题^[2]，例如圣经翻译；二是研究现当代中国问题。谢和耐著《中国与基督教：中西文化的首次撞击》，《二程兄弟的新儒学：中国的两位哲学家》，高本汉《中国音韵学研究》（Etudes sur la phonologie chinoise）。

东亚汉学，以日本为中心，^[3]研究中国自古以来到现当代所有中国文化内涵。^[4]谷川道雄《隋唐帝国形成史论》，川合康三《终南山的变容：中唐文学论集》，小野和子《明季党社考》，铃木虎雄《中国诗论史》，东条一堂《诗经标识》，伊藤仁斋《论语古义》。

繁荣期（20世纪）

20世纪近百年的汉学发展进入一个新的时期。20世纪初期，甘肃敦煌石窟藏经洞被发现，其中保存大量古代汉文、藏文、蒙古文和其他文字的写本卷子及文物。西方一些汉学家来到敦煌考察，并掠走大批文物文献。这批珍贵的文物文献令汉学界震惊。以此为契机，促进汉学研究的新发展。西方一些大学纷纷设立汉学课程，成立专门的汉学研究机构，出版专门的汉学研究期刊。如法国巴黎大学高等中国研究所、荷兰汉学研究会、莱顿大学中国研究所、法兰克福中国学院、美国中国研究所、美国中国学会、美国汉学促进委员会、日本支那学社、日本中国研究所、日本中国学会，前苏联中国学家协会等。此外还有藏学和敦煌学的一些专门组织、机构，这些汉学机构或团体都有定期或不定期的专门汉学杂志。还有研究东方或亚洲的学术刊物也是发表汉学成果的重要阵地。

发展期（19世纪中后期）

这一时期正是西方试图将中国殖民化，与中国政府发生政治、军事冲突的时期。西方各国进一步加强对中国的研究，改变了法国垄断汉学的局面

。英国、荷兰、德国、瑞典、奥地利、俄国都有一批卓有成绩的汉学家：法国继雷慕沙之后有儒莲、毕瓿、巴参，荷兰有霍夫门、施古德，德国有奚伯特、晓特、甲柏连，英国有理雅格、毕尔、卫烈亚力，俄国有萨哈诺夫、帕底雷阿斯

、白菜脱胥乃德、伊凡诺夫斯基，瑞典有多桑，匈牙利有乔玛等。他们的研究成果涉及中国社会和文化的各个方面。其中施古德最早研究中国天文学，晓特的中国边疆民族研究仍有价值，毕尔开中国佛教文献学的先河，乔玛成为公认的藏学创始人。这一时期的另一特点是不少汉学家集中毕生精力翻译中国古代典籍，译文水平较前有大幅度提高。如牛津大学首任汉语教授理雅格以他对中国文化的理解，力求准确地翻译了《论语

》、《大学》、《中庸》、《书经》、《诗经》、《孟子》、《春秋左传》、《易经》、《孝经》、《道德经》和《离骚》，成为汉籍西译大家。^[6]

学科历史

汉学的产生发展，同欧洲资本主义国家的殖民扩张有联系，又与国际政治、经济、文化的普遍发展相关。一般认为，汉学萌芽于16~17世纪来华传教的教士的著述中。400

余年里，汉学经历了发轫期、确立期、发展期和繁荣期4个阶段。

发轫期（16世纪末~17世纪末）

西方对于中国的了解早在古希腊就已开始。但西方对中国的研究则始于16世纪末。第一本专门讲述中国的书是1585年在罗马出版的《中华大帝国史》（门萨多著）。该书出版后，立即被译成多种文字。有影响的早期著作还有《中华帝国志》、《中国改朝及中国基督教现状》、《中国度量衡考》等。这些著作大多出自教士之手，对中国的研究流于表面，缺乏系统性。

确立期（18世纪初~19世纪初）

18世纪初清王朝和罗马教皇有“仪礼”之争，刺激西方各派传教士对中国礼俗和文化的研究。尤其是法王路易十四时期，法国科学院派来的优秀传教士，拟定了具体而系统的中国研究项目：中国的天文学和地理学史；中国古今通史；汉字的起源；中国的动植物和医学等自然科学史；中国各门艺术的历史；中国现状，国家治安、政局和习俗，矿产和物产等。其结果出现了一批汉学成果：《中国仪礼论》（李明）、《鞑靼史》（刘应）、《书经以前之时代与中国神话之关系》（马约瑟）、《中国通史》（冯秉正）、《成吉思汗及蒙古史》

》（宋君荣）、《大唐史纲》（宋君荣）。而作为18世纪汉学双璧的是杜赫德编著的《中华帝国史全志》（共4卷）、当时北京教士研究中国成果汇集《中国杂纂》（共16册）。在18世纪法国教士汉学成果的基础上，19世纪初出

现了法国雷慕沙（1788~1832）和德国克拉勃罗德（1788~1830）两位博学多才的汉学大师。他们的研究成果涉及中国历史、语言、文学、宗教、地理学等众多领域。两人于1818年联合发起成立亚洲协会，发行期刊《亚洲学报》，主要刊发汉学研究成果。随后英国皇家亚洲学会成（1823），刊《皇家亚洲学会会报》。以此为标志，汉学作为一门学科正式确立。

РОЛЬ И МЕСТО ДОСЛОВНОГО ПЕРЕВОДА ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ-КАЗАХОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Саньярова Н. С. Битимбаева Ж. К.

Казахстан, Алматы, Алматинский университет энергетики и связи

Мақалада кәсіби орыс тілі сабақтарында қазақ студенттерін терминдер мен кәсіби бағытталған мәтіндерді аудару техникасы мен тәсілдеріне үйретудегі сөзбе-сөз аударманың ерекшеліктері қарастырылған.

Тірек сөздер: сөзбе-сөз аударма, термин, кәсіби бағытталған мәтін, транслитерация, транскрипция, калькалау.

The article discusses the place of literal translation in teaching Kazakh students to techniques and methods of translation of terms and professionally-oriented texts in the lessons of professional Russian language.

Key words: *word-for-word translation, terms, professional-oriented text, transliteration, transcription.*

В статье рассматривается место дословного перевода при обучении студентов-казахов технике и приемам перевода терминов и профессионально-ориентированных текстов на занятиях профессионального русского языка.

Ключевые слова: *дословный перевод, термины, профессионально-ориентированный текст, транслитерация, транскрипция, калькирование.*

В последние два года при использовании кредитной системы обучения русскому языку студентов-казахов технических вузов произошли серьезные программные изменения: утвердилась новая учебная дисциплина – профессиональный русский язык. В «Типовой программе» по профессиональному казахскому (русскому) языку написано, что «обучение профессиональному казахскому (русскому) языку инженерно-технических направлений позволит развивать и совершенствовать лингвистические иноязычные компетенции» [9:113], в числе которых приоритетными являются овладение терминологией по основной специальности и их перевод на казахский и русский языки. Об этом же свидетельствует и выделенная в программе «область перевода», особый вид речевой деятельности, в которой одним из умений студента является адекватный перевод терминов на русский и казахский языки [9:115].

Полагаем, что ограничивать познавательные возможности студентов переводом только терминов и терминосочетаний было бы неверно, чтобы не создалось обманчивого впечатления, будто для правильного понимания и адекватного перевода текста достаточно сделать перевод отдельных терминов и терминосочетаний. Студенты-казахи заинтересованы в профессиональном росте, в межкультурной коммуникации, что, естественно, побуждает преподавателя расширять переводческое поле за счет обращения к переводам не только терминов и терминологических сочетаний, но и к профессионально-ориентированным текстам, которые широко используются при обучении всем видам речевой деятельности на занятиях профессионального русского языка. Безусловно, цель переводческой работы в техническом вузе заключается не в подготовке специализированного переводчика, а в том, чтобы сформировать позитивные мотивации к переводческой деятельности таким образом, чтобы будущий специалист, имея теоретические знания и практические навыки по переводу, умел применять их в работе в соответствии со своими профессиональными потребностями, а именно: переводы терминов и терминосочетаний, профессионально-ориентированных текстов, научно-технической литературы, инструкций, рекомендаций, положений относительно оборудования по автоматизированным установкам и системам. Кроме того, переводческие навыки окажутся полезными при повышении квалификации, при участии в работе семинаров и конференций, сотрудничестве с

партнерами ближнего зарубежья, ведении корреспонденции, участии в деловых переговорах, подписании контрактов и т.д.

Специалисты единодушно отмечают, что перевод профессионально-ориентированных текстов является сложным и трудоемким процессом вследствие его насыщенности терминами и специальной лексикой. Так, А.Б. Бушев пишет, что «перевести термин - это значит установить семасиологическую связь, т.е. связь термина с обозначаемым им понятием, и одновременно знаковую связь, т.е. связь термина одного языка с термином другого языка» [3:1]. К тому же адекватное понимание термина в предъявленном тексте будет зависеть от «наличия компонента специализированной готовности переводчика» [3:1].

Безусловно, перевод текстов на профессиональном уровне является непростым делом. Осуществляемые студентами переводы являются учебными и используются на занятиях в качестве одного из приемов обучения студентов-казахов профессиональному русскому языку. Что же касается понимания терминоединицы, то оно зависит от готовности восприятия студентов, которые, обучаясь в техническом вузе, в той или иной степени научились различать их значения. Более того, студенты-«технари» с неподдельным интересом пробуют себя в новой для них роли – переводчика. Беседы со студентами показали, что мотивирующими факторами на занятиях по переводу являются новизна и необычность изучаемых тем. Для них привлекательна сама творческая возможность реализовать двуязычие, присущее большинству из них. Двуязычие позволяет студентам чувствовать себя свободно и уверенно при работе с переводческим материалом; отсюда – их активность и стремление к анализу выполненных упражнений и заданий.

В теории перевода существуют разнообразные классификации видов перевода, осуществляемые по многочисленным критериям и используемые «с учетом жанрово-стилистического своеобразия и основной коммуникативной функции текста, а также коммуникативной задачей перевода» [4]. Это означает, что при переводе терминов и профессионально-ориентированных текстов применим не один какой-либо вид или способ перевода, а их сочетание, о чем свидетельствует реальный переводный процесс [5:17]. Например, в практике перевода терминов и профессионально-ориентированных текстов с русского языка на казахский чаще всего используются дословный и адекватный переводы.

Отметим, что методика обучения студентов терминологии любых отраслей является в достаточной степени разработанной и сформированной [8], однако обучение переводу терминов и профессионально-ориентированных текстов с исходного языка (русского) на переводящий язык (казахский) и наоборот требует определенных усилий не столько со стороны студента, сколько преподавателя. Приступая к обучению студентов переводу, преподаватель должен прежде всего определиться с выбором видов и способов перевода, которые соответствовали бы переводу терминов и профессионально-ориентированных текстов по специальности и в

соответствии с которыми следует формировать навыки переводческой деятельности на практических занятиях. Об этом предостерегает и Л.А. Карпова: «Выполняя перевод, нужно прежде всего определить способ перевода, т.е. меру информационной упорядоченности для переводного текста» [6].

Однако в процессе обучения студентов-казахов технике перевода на занятиях профессионального языка серьезные трудности для преподавателя сопряжены в первую очередь не с самим процессом восприятия, освоения и осмысления перевода, но, как бы парадоксально это ни звучало, - с отсутствием в казахстанской теоретической и учебно-методической литературе специальных исследований, посвященных переводу с русского на казахский язык разноструктурных терминов, а также научно-технических, профессионально-ориентированных и других текстов. Отметим, что имеющиеся исследования и практические рекомендации по переводческой проблематике посвящены в основном сопоставительному анализу перевода английского и русского языков. Об этом же красноречиво свидетельствуют и библиографические списки казахстанских ученых по русско-казахскому переводу, отраженные в новейших диссертационных исследованиях и в других научных жанрах, будь то статья, доклад или монография, в которых ссылки на работы российских ученых по англо-русскому переводу составляют, на наш взгляд, порядка восьмидесяти процентов.

Кроме того, процесс поиска работ казахстанских исследователей по русско-казахскому переводу на сайтах Интернета малорезультативен, так как в свободном доступе выложены единичные работы. Таким образом, обучение студентов-казахов технике и приемам дословного и адекватного переводов с русского на казахский язык представляется затруднительным из-за недостаточной теоретической разработанности и отсутствия необходимой учебно-методической литературы, адресованной не только техническим вузам, но и вузам гуманитарной направленности.

В свете сложившейся ситуации хотелось бы высказать пожелание, чтобы казахстанские ученые озаботились подготовкой добротной комплексной учебно-методической литературы по обучению студентов не только русско-казахскому, но и казахско-русско-английскому переводу, что вполне будет согласовываться с Посланием президента Н.А. Назарбаева «Новый Казахстан в новом мире», в котором говорится о поэтапной реализации культурного проекта «Триединство языков». Обеспечение учебного процесса теоретико-методической литературой позволит преподавателям технических вузов обучать студентов технике перевода терминов и профессионально-ориентированных текстов не по наитию, путем проб и ошибок, а в соответствии с предъявляемыми к учебному переводу едиными правилами, стандартами и речевыми нормами.

Итак, рассмотрим роль и место дословного перевода на занятиях профессионального русского языка при обучении студентов-казахов

переводу терминов, терминосочетаний и профессионально-ориентированных текстов.

В качестве рабочего определения перевода мы остановились на простом, но ёмком определении Т.А. Казаковой: «Перевод - это преобразование сообщения на исходном языке в сообщение на языке перевода» [5:90].

В настоящее время дословный перевод представляет собой довольно распространенную форму перевода, хотя ранее он нередко был «притчей во языцех». Дословный перевод критиковали за то, что он точно воспроизводит морфологические формы и синтаксические конструкции в соответствии с оригиналом, что иногда приводило к искажению формы и содержания текста. Соответственно, переводчики, опасаясь необоснованных упреков и не стремясь добиться зеркального отражения текста, стали отказываться от дословного перевода и чаще прибегать к другим видам. Сейчас, по наблюдениям И.И. Чироновой, ситуация изменилась: «термин «дословный перевод» во многом утратил отрицательное значение, свойственное ему в ранних работах по теории перевода, и теперь данное понятие рассматривается как сложное и многоаспектное явление, постоянное присутствие которого в переводных текстах обусловлено объективными причинами» [10:32].

Дословный перевод часто называют переводом «слово в слово». Эта особенность позволяет передавать содержание исходного языка наиболее полно и правильно на переводящий язык. Дословный перевод также называют и синтаксическим в силу того, что сохраняется структура предложений, а каждое слово переводится так, как оно дано в словаре, конечно, с учетом контекста. Сравните перевод предложений близкородственных языков: за відомих умов (укр.). - при известных условиях (рус.). Я виконав усі завдання, але нічого за це не отримав (укр.). - Я выполнил все задания, но ничего за это не получил (рус.); Билгеле бер шартларда (тат.). - Белгілі бір шарттарда (каз.). Мин бөтен йөкләмләрни үтәдем, әмма аның өчен берни алмадым (тат.). - Мен барлық тапсырмаларды орындадым, бірақ ол үшін ештеңе алмадым (каз.).

Однако дословный перевод стараются не применять к текстам разноструктурных языков, так как в ПЯ не сохраняются в полной мере структура предложения и порядок слов, а смысл текста передается приблизительно. Например: математические аппараты, применяемые в теории автоматического управления (рус.). - автоматты басқару теориясында қолданылатын математикалық аппараттар (каз.).

Следовательно, дословный перевод не следует использовать в качестве основного вида при переводе профессионально-ориентированных текстов разноструктурных языков. Однако способы дословного перевода занимают важное место при переводе терминов и терминосочетаний. Более того, роль дословного перевода зачастую оказывается неопределимой в тех случаях, когда коммуникативная ситуация требует незамедлительного перевода, а ждать,

когда в ПЯ появится эквивалентный термин, иногда не представляется возможным. Незамедлительный, оперативный перевод терминов осуществляется при помощи основных способов дословного перевода - транскрипции, транслитерации и калькирования.

Транслитерация (лат. *trans* - через и *litera* - буква) - передача букв ИЯ посредством букв ПЯ. Для использования транслитерации можно и не знать произношения исходного языка, ограничиваясь лишь его зрительным восприятием. Например, транслитерация заимствованных слов передана буквами русского и казахского алфавита: *diskos* (греч.) - *disk* (анг.) - диск (рус.) - диск (каз.), *modem* (анг.) - модем (рус.) - модем (каз.), *gase* (франц.) - газ (рус.) - газ (каз.). Ученые считают, что транслитерационные термины таким образом пополняют научно-техническую лексику казахского языка без утери их иноязычных характеристик.

Транскрипция (лат. *transcriptio* - переписывание) - передача буквами исходного языка не орфографической формы, а звучания термина. Термины читаются так же, как принято произносить их в ИЯ, например: *kathodos* (греч.) - *cathode* (анг.) - катод (рус.) - катод (каз.); *linse* (нем.) - линза (рус.) - линза (каз.), *relais* (франц.) - реле (рус.) - реле (каз.).

Вместе с тем различие между фонетическим своеобразием звуков в генетически неродственных языках (флективном русском и агглютинативном казахском) может повлиять на произносительные нормы одних и тех же терминов. Например, режим [р'и́жы́м] (рус.) - режі́м [режі́м] (каз.), ноль [но́ль] (рус.) - нөл [нөл] (каз.), станция [ста́нцыја] (рус.) - станса [ста́нса] (каз.). В фонетической системе русского языка по твёрдости/мягкости различаются согласные звуки, определяя звучание гласного, следующего за согласным. Фонетическая система казахского языка различает гласные по твердости/мягкости. Параметр твердости/мягкости определяется в соответствии с законом сингармонизма качеством корневого гласного: если корневая гласная мягкая, то и все остальные звуки мягкие.

Известно, что в казахском языке слоги в зависимости от слогаобразующего гласного бывают твердыми и мягкими. Для казахских многосложных слов характерно сочетание однородных типов слогов. Ср: маркировка (рус.) - маркелеу (каз.), нумерация (рус.) - нөмірлеу (каз.). Перевод термина маркировка - маркелеу осуществлен при помощи усечения основы и калькирования оставшегося сегмента слова, где русские суффиксы -ов- и -к- соответствуют казахским аффиксам -ле- и -у-. Под влиянием аффикса с мягкой гласной произошла регрессивная ассимиляция, которая смягчила предыдущую гласную *a* на *e*. Поэтому термин маркелеу, который должен был произноситься твердо как маркалау, произносится мягко в соответствии с законом сингармонизма. Аналогичные процессы наблюдаются и при переводе вышеуказанных терминов, когда иноязычные термины транскрибируются с последующим их приспособлением к фонологии казахского языка.

Мы солидарны с А.Н. Паршиным, который писал, что «поскольку фонетические и графические системы языков значительно отличаются друг от друга, передача формы слова ИЯ на языке перевода всегда несколько условна и приблизительна» [7:139]. Поэтому транскрипция некоторых отдельных русских и казахских терминов не совсем совпадает, ср.: номер (рус.) [ном'e'p] – нөмір (каз.) [нөмр].

При переводе терминов и терминосочетаний с русского на казахский язык активно используется калькирование, который позволяет либо перевести структуру термина, либо воссоздать тип терминосочетания [1; 2]. Например, брусштанга – білеукарнақ, многоточечная линия - көпнүктелік желі.

Калькирование (фр. *calque* – копия, подражание) – способ перевода термина с исходного языка: 1) путем замены ее составных частей-морфем в ПЯ и 2) путем подбора лексических соответствий терминов в ПЯ.

Отсюда в дословном переводе выделяются два вида калькирования: структурно-семантические и семантические (лексемные).

В казахском языке структурно-семантическое калькирование встречается чаще, чем семантическое. Например, *spark-killer* (анг.) – искрогаситель (рус.) – ұшқынбасқыш (каз.); *water meter* (анг.) – водомер (рус.) – суөлшер (каз.); *fastening thread* (анг.) – крепежная резьба (рус.) – бекітуші бұранда (каз.). Достоинством структурно-семантического калькирования является то, что смысл, внутренняя форма переводимых терминов сохраняется.

При структурно-семантическом калькировании выделяется ряд словообразовательных аффиксов казахского языка, которые выступают в качестве основных и продуктивных. Таким аффиксами являются следующие: – лық/-лік-, -дық/-дік-, – қыш/-кіш-, -ыс- / -іс-, -дылық/-ділік-, -қы/-кі-, -ғы/-гі-, -дылық/-лылық-, например: точность – дәлдік, маслоуказатель – майкөрсеткіш, трение – үйкеліс, изменение – өзгеріс; сыйымдылық – вместимость, установка – қондырғы, цедилка – сүзгі, непостоянство – айнымалылық.

Особенности структурно-семантического калькирования, как правило, более ярко проявляются при переводе русских терминов на казахский, когда словообразующие суффиксы, например, на -аниј-, -ениј-, -ациј-, -к- и с нулевым суффиксом, нередко переводятся аффиксом –у- неопределенной формы глагола, например: зондирование – зондтау, уплотнение – нығыздау, смазка – майлау, нагревØ, накалØ – қызу. На фоне других аффиксов казахского языка аффикс –у- является продуктивным и результативным. Например: моторизация (рус.) – моторландыру (каз.) – здесь существительному моторизация с суффиксом –ациј- соответствует существительное казахского языка с аффиксом неопределенной формы глагола –у-. Аналогично: нумерация – нөмірлеу, синхронизация – синхрондау, үйлестіру.

К непродуктивным аффиксам казахского языка относятся такие, как -м-, -ым-/-ім-, -ма/-ме-, -шы-/-ші-. Например, ввоз – әкелім; точило – қайрақ, свисток – ысқырық.

Таким образом, структурно-семантическое калькирование позволяет перевести термины с русского языка на казахский, максимально сохраняя структуру и семантику терминов. Калькирование – это один из способов оперативного перевода, когда требуется быстрый и точный перевод.

Семантическое калькирование – это способ перевода, при котором термин ПЯ с присущей ему семантикой получает новое семантическое значение под влиянием термина ИЯ. Например, бойлер – суқазан. Семантическое значение заимствованного термина бойлер (англ. boiler — котёл) означает устройство для подогрева воды в системе снабжения теплом и горячей водой. Казахский термин суқазан – это калька термина бойлер. Значение основного словосочетания «устройство для подогрева воды» было семантически переосмыслено, в результате чего слово «для подогрева» было опущено, а оставшаяся часть – «устройство для воды» – было применено к термину суқазан, что означает «казан (ёмкость) для воды». Нельзя не отметить активность формирования терминологической системы современного казахского языка. Причем стремление перевести на казахский язык международные общеупотребительные термины не всегда оправдано, как в данном случае. Произошло расширение семантического поля, т.е. термином «суқазан» можно обозначить любую «ёмкость для воды», а семантическое ядро данного термина «бойлер» (для подогрева воды) осталось за рамками.

Приведем еще один пример. Термин «кнопка» (от голл. knoop) – означает «пуговица». Одним из его значений является «подвижная пуговка для замыкания электрической цепи и приведения в действие различных механизмов путем ее нажатия». Смысловое переосмысление одного из его признаков - нажатие, позволило образовать казахский термин батырма, которое в свою очередь образовано от слова «батыру» с помощью суффикса -ма-, т.е. «нажать, утопить». Таким образом, батырма – это нажатие, т.е. кнопка. Аналогично: курсор – меңзер, экранирование – қалқалау, конденсация – сұйықталу, амортизатор – бәсендеткіш, источник питания – қуат көзі, добротность по скорости – жылдамдық бойынша сапалығы, подуровень – қосымша деңгей.

Нередко выделяют комбинированную кальку, под которой понимается конструирование новых терминов и терминосочетаний в соответствии с формой и составными частями оригинала. Например: control object - объект управления – басқару объектісі - в данном примере слово «объект» является заимствованием, а слово «управление» имеет эквивалент, в итоге получаем комбинированную кальку. Таким же способом образованы кальки: principle of refusing - принцип отклонения - ауытқу принципі, active line - активная линия – активті желі, free phase - свободная фаза - еркін фаза, supporting reaction - опорная реакция – тірек реакциясы.

Таким образом, при обучении студентов-казахов технике и приемам перевода терминов и терминосочетаний большое место занимает дословный перевод, а именно транслитерация и калькирование, позволяющие оперативно перевести термин. Перевод профессионально-ориентированных текстов не ограничивается одним из видов перевода, а, как правило, является продуктом их сочетания.

Литература:

- 1 Айтбайулы О. Основы казахской терминологии. - Алматы: Абзал-Ай, 2014. - 384 с.
- 2 Букейханова Р.К., Чумбалова Г.М. Обучение переводу на казахский язык научно-технических текстов. – Алматы: АИЭИ, 2007. – 48 с.
- 3 Бушев, А.Б. Лингводидактика перевода военного термина // Вестник военного университета. - № 3 (19). – 2009. – С. 123-129.
- 4 Валеева Н.Г. Виды перевода // Режим доступа: <http://www.trpub.ru/articles/vidy-perevoda/>, свободный.
- 5 Казакова Т.А. Практические основы перевода - СПб.: Союз, 2001. - 320 с.
- 6 Карпова Л.А. Практические основы перевода для неязыковых специальностей // Режим доступа: www.pglu.ru/lib/.../2010/.../uch_2010_VII_00028.pdf, свободный.
- 7 Паршин А.Н. Теория и практика перевода. – М.: Русский язык, 2000. – 161 с.
- 8 Саньярова Н.С., Битимбаева Ж.К. Активизация технической лексики в русской речи студентов-казахов при обучении языку специальности // Вестник Алматинского университета энергетики и связи. - № 3 (26). – Алматы: АУЭС, 2014. – С. 93-99.
- 9 Сулейменов Б.А., Орынбет М.М. Типовая учебная программа по профессиональному казахскому (русскому) языку. – Алматы: КазНТУ им. К.И. Сатпаева. – С. 112-117.
- 10 Чиронova И.И. О «границах» перевода: нормативные предпосылки существования дословного перевода // Иностранные языки в высшей школе. – Вып. 3. - 2011. - С. 32-37.

АСПЕКТЫ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В ВУЗЕ

Сейтешова Т.А.

Казахстан, Астана, ЕНУ имени Л.Н.Гумилева

Берілген мақала әртүрлі аспектілерді қарастырады. Шет тілдегі білім қарым-қатынасындағы дамыту, танымдық, жаттығу және тәрбиелік қарастырады. Қарым-қатынас амалы білім тәрбиесінде танымдық стержені, даму, оқыту және оқыту үрдісінде жүзеге асырады, байыту және шығармашылық мұрагерлік арқылы мәдениеттің қол жететін адамның ішкі дүниесін жетілдіреді.

Тірек сөздер: өзге тілдегі коммуникация, өзге тілде білім беру, тілдік тұлға, лингвоелтану бағыты

Данная статья рассматривает различные виды аспектов: развивающий, познавательный, учебный и воспитательный при коммуникативном иноязычном образовании. При коммуникативном подходе к образованию воспитание является стержнем познания, развития и учения и понимается как процесс становления, обогащения и совершенствования духовного мира человека через творческое наследование доступной ему культуры.

Ключевые слова: иноязычная коммуникация, иноязычное образование, языковая личность, лингвострановедческое направление.

This article considers different types of aspects: developing, informative, educational and educational at communicative foreign-language education. At communicative approach to education is a core of knowledge, development and the doctrine and is understood as process of formation, enrichment and improvement of an inner world of the person through creative inheritance of culture available to it. ‘

Key words: *communication in a foreign language, education in a foreign language.*

Повышение интереса к проблемам иноязычной коммуникации в современном мире связано с процессами глобализации, выражающимися не только в процессах бизнес интеграции, но и расширении информационного пространства, развитии новых информационных технологий, укреплении деловых и личных контактов. Современная эпоха отмечается постепенным вхождением Казахстана в мировое сообщество, что обуславливает необходимость концептуальных подходов при обучении иностранному языку студентов, для которых иностранный язык используется как инструмент будущей профессиональной деятельности.

Целью обучения иностранным языкам становится не овладение набором конкретных умений, а формирование такой языковой личности, которой иностранный язык будет нужен для жизни, для общения в реальных ситуациях и которая будет в состоянии осуществлять эффективное общение с представителями других культур. Современному обществу требуются уже не просто специалисты: юристы или менеджеры, а специалисты по международной и межкультурной коммуникации, что выходит за рамки знания языка.

По определению А.П. Садохина межкультурная коммуникация - есть совокупность разнообразных форм отношений и общения между индивидами и группами, принадлежащими к разным культурам. Определение межкультурной коммуникации объясняется самим же термином: это общение людей, представляющих разные культуры. «Этим термином называется адекватное взаимопонимание двух участников коммуникативного акта, принадлежащих к разным национальным культурам» [1].

Явление межкультурной коммуникации, характеризующее жизнь современного общества, зародилось в сфере бизнеса, производства и образования. Бизнес пересек границы различных стран мира, получив возможность расширения, как с политической, географической, так и с экономической точек зрения. Именно поэтому культурологическое и лингвострановедческое направление в первую очередь преследует цель обеспечить межкультурное общение и взаимопонимание между партнерами. «Однако, усваивая язык, человек одновременно проникает в новую национальную культуру, получает огромное духовное богатство, хранимое изучаемым языком» [2].

В термине «межкультурная коммуникация» заложена тесная связь, по крайней мере, двух факторов - культуры и коммуникации, представляющих собой синтез явлений, выступающих объектом исследования. Межкультурная коммуникация достижима при условии возникновения любого диалога

культур, реализуемого субъектами - представителями как минимум двух различных культур и, соответственно, носителями двух различных языков.

Опытные преподаватели иностранных языков знают, что важнейшая функция языка состоит в том, что любой язык хранит культуру и передает ее из поколения в поколение. Это очень нелегкая задача для педагогов и лингвистов, чтобы не сказать играют решающую роль в формировании личности, национального характера, этнической общности, народа, нации. Именно поэтому язык играет столь значительную роль в формировании системы ценностей, общественной морали, отношения к миру, к людям, к другим народам и культурам.

С началом изучения курса иностранного языка начинается проблема у преподавателей: тот или иной студент не имеет даже базовых знаний по иностранному языку, не говоря о привитии навыков межкультурной коммуникации. С входом в новый коллектив этот студент определяет, что хуже других знает иностранный язык и из-за этого у него вырабатывается комплекс неполноценности, поэтому не регулярно ходит на занятия, не воспринимает язык, является к зачету или экзамену, чтобы как-нибудь получить вождеденную оценку. Такой студент очень далек от организационных, технологических, содержательных и дидактических составляющих проблемы межкультурной коммуникации.

Коммуникация правит людьми, их жизнью, их развитием, их поведением, их познанием мира и самих себя как части этого мира. Хотим мы этого или не хотим, мы являемся заложниками межкультурной коммуникации, которая в конечном итоге при умелом руководстве приводит коммуникантов к общепланетарному мышлению и сознанию. Цель этой статьи состоит в том, чтобы показать пути и аксиологические подходы в привитии межкультурной коммуникации студентам вузов в процессе изучения иностранных языков, отражает научно-философский подход к проблеме межкультурной коммуникации.

Чтобы осуществить в жизнь эти задачи, нам, прежде всего, нужно становиться педагогом-филологом по образованию, по призванию, по душе, по уму и по глубокому убеждению. Мы начинаем изучение иностранных языков с обзорных лекций о необходимости общения между людьми разных стран. Человек - существо общественное. Он живет в обществе и, следовательно, может и должен общаться с другими членами этого общества. Если рассмотреть этимологию слова коммуникация, то мы знаем, что это слово латинского происхождения и переводится на русский язык *communis* - общий. Значит, слова помогают объединяться, общаться людям через коммуникацию. Без общения нет общества. Без общества нет человека социального, культурного, разумного, *homo sapiens*.

Политические, экономические, геополитические изменения последних декад в нашей стране объективно потребовали подготовки будущих специалистов к практико-ориентированной, профессиональной, социально-культурной коммуникации. Ключевым понятием в нашем исследовании

является не обучение, а подготовка, что предполагает целенаправленное обучение, овладение студентами профессиональными терминами, понятиями, деловой культурой, а также социально-культурными знаниями.

С чего же начать? - Первое и основное, что должно быть привито студентам, - это сильное убеждение и желание научить себя иностранному языку. Это отнюдь не механическое выполнение определенного числа упражнений и заучивание готовых топигов. Изучение иностранного языка должно вызывать у человека приятные ожидания и положительные эмоции. Без них человек будет месяцами и годами уныло брести по пыльной дороге учения в никуда. Невозможно переоценить осознание изучающего язык того, что только он сам может научить себя иностранному языку, - как и, впрочем, чему бы то ни было. Чудеса в этой области чрезвычайно редки - хотя в принципе и возможны. Но нужно настраивать себя лучше на то, что вас ждет напряженная и долгая работа. Аксиологические подходы к образованию должны быть фундаментальны по содержанию, т.е. закладывают фундамент, основы культуры человека, развивают его всесторонне. У коммуникативного иноязычного образования несколько равноправных аспекта, среди которых развивающий, познавательный, учебный и воспитательный. А воспитательный аспект - не только один из них, но и главный результат овладения иноязычной культурой. Вспомним: цель иноязычного образования - человек духовный, т.е. нравственный, моральный, воспитанный. Здесь уместно описать аксиологический подход новизны. При коммуникативном подходе к образованию воспитание перестало быть неким дополнением к обучению, а является стержнем познания, развития и учения и понимается как процесс становления, обогащения и совершенствования духовного мира человека через творческое наследование доступной ему культуры.

Планка духовного роста студентов задается на самом первом, вступительном цикле занятий со студентами 1 курса, на котором межкультурную коммуникацию подчеркиваем как ценность, прививающуюся посредством языков, общением. В начале процесса изучения иностранного языка язык выступает в качестве средства приобщения человека к иной национальной культуре. Действие принципа новизны в рамках данного цикла проявляется, прежде всего, в новых, подчас неожиданных ракурсах обсуждаемых проблем, постоянно меняющихся или обновляющихся ситуациях общения, новизне фактов новых межкультурных коммуникаций, информации о них. Чтобы достичь целей постановки проблем аксиологических аспектов изучения иностранного языка, иноязычной культуры, мы предлагаем к обсуждению такие вопросы: что такое язык, зачем нужен язык, можно ли прожить без языка, сколько языков на свете, какой язык называется родным, государственным, международным? Кто такие полиглоты? Как вы думаете, с какой целью они изучают разные языки? Хотелось бы вам знать много языков? Какой язык вы хотели бы изучать хорошо и почему именно этот язык вы выбрали? Что такое межкультурная коммуникация? Какая необходимость общаться с людьми других культур?

Почему говорят, что, говоря на одном и том же языке, люди не понимают друг друга? Какие пути и способы общения считаются лучшими, на Ваш взгляд, между народами с разными культурами? Хотели бы вы, чтобы люди забыли свои родные языки и стали пользоваться каким либо иностранным языком, например, эсперанто? Почему язык эсперанто, который был создан более ста лет назад, не смог стать единственным всеобщим языком? Мы должны прививать учащимся то, что к ним придет осознание языка как национальной ценности. Учащиеся должны прийти к убеждению, что если будет только один язык общения, исчезнут другие языки, в том числе и родной язык. А этого нельзя допустить. Здесь можно развивать дискуссию о родном языке и напомнить слова великого немецкого классика И. Гете « Кто не знает иностранного языка, тот не знает своего родного». Суть крылатого выражения состоит в том, что все иностранные языки мы должны изучать на основе своего родного языка. Обратим внимание также на «принцип этики», согласно которому именно преподаватель как интерпретатор культуры должен сделать все от него зависящее, чтобы без пресловутых воспитательных моментов формировать ту систему ценностей, которая соответствует идеалу образования - человеку духовному. Потенциал принципа новизны в настоящее время довольно широк и позволяет организовать деятельность преподавателя соответствующим образом, ибо именно принцип новизны лежит в основе аксиологических принципов в привитии межкультурной коммуникации, определяя логику занятий, каждого цикла занятий, начиная с первого курса. Тут еще важен фактор сингармонизма отношений со студентами; быть студенту другом, соратником, собеседником, равным партнером, что чрезвычайно важно для успешного сотрудничества.

На втором этапе изучения иностранного языка, после выравнивания уровней знаний и умений студентов, мы подключаем будущую специальность студента и его роль на пути к будущей профессии. Мы подходим к овладению студентами иностранным языком как важным средством конкурентоспособности профессиональной деятельности в иноязычной среде. Ключевым понятием в нашем исследовании является не обучение языку, а подготовка студентов к жизни, что предполагает целенаправленное обучение, овладение студентами профессиональными терминами, понятиями и деловой культурой. Здесь можно предложить некую авторскую систему подготовки специалистов неязыкового профиля к практико-ориентированной профессиональной и социально-культурной коммуникации, включающей в себя:

- а) содержательную - комплекс языковых знаний и умений лингвистического, профессионального, социально-культурного, коммуникативного характера, состоящих из 4-х модулей;
- б) технологическую - требования к педагогу вуза, обеспечивающие достижение поставленной цели, модель дидактической деятельности;

в) организационно-исполнительскую - педагогические условия и этапы процесса развития у студентов иноязычной профессиональной и социально-культурной коммуникации;

г) оценочно-результативную - уровни, критерии, показатели, диагностические методики.

Исследования, проведенные среди студентов, показали интересные факты формирования внутреннего мира человека. Это не механическое восприятие и усвоение внешних воздействий на кругозор учащихся. Мы учли при исследовании физиологические особенности, происхождение, темперамент, скорость реакции, способности, диалектику внешнего и внутреннего, психического и социального. И пришли к такому выводу: сопоставляя соотношение личности и культуры невозможно понять генезис, становление личности в отрыве от культуры социальной общности и, в конечном итоге, нации. В начале эксперимента студенты ответили на вопрос: Правильно ли Вы идете по пути межкультурного общения, изучая только нашу культуру? ответили 73% студентов, что их путь общения единственно правильный путь общения. После проведенных мероприятий через 4 месяца на вопрос ответили около 54% студентов, что, они знают и другие пути общения между народами. Но их путь развития межкультурного общения - единственно правильный путь. Спустя год, задавая тот же вопрос, мы получили ответ, (около 67% респондентов): что совместный путь преодоления трудностей и различий в межкультурной коммуникации будет правильным путем. А четвертый этап опроса дал результат, что 87% респондентов указали на совместный путь развития межкультурной коммуникации. Но этим успокаиваться не следует. Это очень трудный путь преодоления различий в культурах и приход в аккультурацию. Аккультурация - это процесс усвоения личностью, выросшей в культуре А, элементов культуры Б. Мы пришли к синергетическому пути становления личности студента в привитии навыков межкультурной коммуникации. Желая понять внутренний мир русского или англичанина, следует изучить русскую и английскую культуру. Иными словами, мы готовим студентов к целенаправленному обучению, профессиональным терминам, деловой культуре и социально-культурным познаниям.

В современном мире проблема взаимопонимания между народами остается острой, поэтому очень важно преодолевать барьеры при столкновении разных культур, которые обусловлены разными историческими, политическими, культурными различиями. Повысить роль иностранного языка необходимо не только как источника знаний о странах изучаемого языка, но и как источник знаний о своей стране. Нельзя забывать и об ущербности и опасности одностороннего увлечения культурой страны только изучаемого языка. Это может привести к самоотречению студентов от родной культуры, их моральному ущемлению и самоунижению, недооценке родной культуры, формированию у молодежи комплекса неполноценности. Чтобы английский язык действительно стал средством межкультурного общения,

необходимо дополнять содержание учебного курса национально-региональным компонентом. Практически к каждой теме страноведческого материала по стране изучаемого языка, будь то Великобритания или США, Австралия или Канада, можно и нужно подобрать материал о Казахстане. Например, при изучении темы “Customs and Traditions of English speaking countries” мы используем материал о национальных праздниках в нашей республике. Широко освещаем тему дня Республики, дня принятия Конституции РК, об Ураза, о Курбан айт и т.д.

Таким образом, мы объединяем национально-региональный компонент с мировым искусством и внедряем в сознание студентов аксиологические компоненты в многокультурной среде. Мы изучаем не только искусство, но и историю, культуру, литературу, традиции и обычаи народов в англоязычных странах в сравнении с традициями и обычаями русского и казахского народов.

Любому культурному человеку в современном мире необходимо знать свой родной, государственный и хотя бы один иностранный язык в совершенстве. Не случайно 21 век объявлен организацией ЮНЕСКО веком полиглотов. Английский язык является в наше время одним из наиболее распространенных международных языков. Он является языком Организации Объединенных Наций и Евросоюза, язык международных авиалиний и космоса, язык компьютерных технологий и туризма. Изучающие иностранный язык обычно стремятся, прежде всего, овладеть языком, способом участия в коммуникации. Однако, усваивая язык, человек одновременно проникает в новую национальную культуру, получает огромное духовное богатство, хранимое изучаемым языком. Передовые лингвисты и преподаватели иностранных языков исходили и исходят из принципа неразрывной связи языка и культуры. «В языке одухотворяется весь народ и вся Родина; в нем претворяются творческой силой народного духа в мысль и звук небо отчизны, ее воздух, физические явления, ее климат, ее поля, горы и долины, ее леса и реки, ее бури и грозы... Но в светлых, прозрачных глубинах народного языка отражается не одна природа родной отчизны, но и вся история духовной жизни народа» - так писал соответственно своей эпохе К. Д. Ушинский[3].

Такое сопоставительное рассмотрение различных культур призвано существенно обогащать содержание учебных дисциплин и в конечном итоге способствовать формированию личности, сочетающей гордость за свою родную культуру, уважительное отношение, и интерес к изучаемой культуре.

Литература:

- 1 Садохин А.П. «Основы межкультурной коммуникации». Учебник для вузов/Под ред. А.П. Садохина.-М., 2002г.
- 2 Верещагин Е.М., Костомаров В.Г.. Язык и культура. Москва «Русский язык» 2010.С 34.
- 3 Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация. Издательство Московского университета М., 2004. С.17. (348с.).
- 4 Ушинский К.Д..Избранные педагогические сочинения. М., 1945. С 35.
- 5 Trager G., Hall E., Culture and Communication; A Model and an Analysis// Explorations and Communication. 2004. №3.

АУДАРМАНЫ ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ АСПЕКТІЛЕРІ

Сейтметова Ж.Р. Жиекбаева А.Б.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Мақала аудармашыларды дайындаудағы ұйымдастыру жұмысының негізгі бағыттарын қарастырады. Әдістемелік дайындаудың тұжырымдамасы аудармашының көп қырлы қызметін ескере отырып баяндалады. Аударма жасауды үйрету жұмысының және аудармашылық құзыреттерін қалыптастырудың негізгі қағидаттары беріледі.

Тірек сөздер: *аударма, аудармашылық құзырет, аударма мәтіні, коммуникативті құзырет, мәдениетаралық, аударма тәсілдері.*

Статья содержит изложение основных направлений в организации подготовки переводчиков, с учетом многоаспектной деятельности переводчика. Представлены общие принципы организации обучения переводу, формирования у обучаемых переводческой компетенции.

Ключевые слова: *перевод, переводческая компетенция, текста перевода, коммуникативная компетенция, межкультурный, приемы перевода.*

The article contains a summary of the main trends in the training of translators, considering the multifaceted activities of a translator. Presents the general principles of teaching translation, forming the students' translation competence.

Key words: *translation, translation competence, texts of translation, communication competence, multicultural, the methods of translation*

Қарастырылып отырған мәселенің өзектілігі осы уақытқа дейін оқу үдерісін ұйымдастыру мен оның мазмұны, білім берудің түпкі мақсаттары мен аудармашы дайындауға қойылатын біліктілік талаптарына байланысты көптеген мәселелердің шешім таппағанында жатыр. Аудармашыларды кәсіби дайындаудың әдістемесі кейбір объективті және субъективті себептерге байланысты лайықты өз дәрежесінде жетілдірілмей отыр.

Аудармашылық қызмет көпғасырлық тарихы болғанына қарамастан, өзінің салааралық сипатының негізінде дербес ғылым ретінде тек 20-шы ғасырдың басында қалыптаса бастады. Сондықтан аударманы жеке ғылыми пән ретінде оқыту қажеттілігі салыстырмалы түрде кейін пайда болды. Аудармашыларды ғылыми негізде дайындау тек 20-шы ғасырдың екінші жартысында қолға алынды. Қазіргі кезде аударматану өзінің теориялық базасы, тұжырымдамасы мен терминологиялық жүйесі бар дербес ғылыми пән статусын алған күннің өзінде де, аудармашыларды арнайы әдістемелік бағдарламамен дайындау қажеттілігі артып отыр.

Халықаралық байланыстар мен ғылыми-техникалық ақпараттармен алмасудың дамып отырған кезінде аудармашылық қызмет тілдік және мәдени кедергілерді жеңетін көпәспекттілі қызмет деп қарастырылады. Аударма коммуникативтік қызметтің бір түрі болып табылады, оның барысында аудармашы әр тілді және әр мәдениетті екі қоғам арасындағы әлеуметтік маңызы бар дәнекершінің қызметін атқарады.

Аударманы үйрету аудармашылық құзыреттерді дамытуға бағыттала отырып, жалпы лингвистикалық және жалпы білім беретін қызметтерді атқарады. Аударма барысында тек тілдердің диалогы ғана емес, сонымен қатар әр тілді ұжымдардың ойлау ерекшеліктерін анықтайтын мәдениеттер диалогы жүреді. Сондықтан аса маңызды міндетті кәсіби деңгейде орындай алатын аудармашылар дайындау өзекті мәселе болып табылады. Аудармашы өз елімен қатар оқитын шетел мәдениеті мен ғылымы жайлы кең білімі болуы керектігі баршаға мәлім.

Болашақ аудармашыларды оқыту барысында тіларалық сала маманын дайындаумен қатар интерлингвомәдени коммуникация саласының маманы дайындалатынын ескеру керек. Сонымен қатар аудармашыны дайындау қазіргі таңда қоғамның қажеттілігін қамтамасыз ететін әлеуметтік міндет екендігін де ескергеніміз абзал. Қазіргі кезде кәсіби аудармашы халықаралық байланыс пен қарым-қатынастағы маңызды тұлға болатынын айта кету керек.

Аудармашыларды дайындау кезінде оқытушы келесі маңызды жағдайларды ескеруі тиіс: үйрету үшін оқытушының өзі «тілдік тұлға» болуы және кәсіби аудармашылық құзыреттерге ие болуы керек. Тіларалық және мәдениетаралық байланыстың кәсіби маманы бола тұрып, оқытушының тиімді, ғылыми негізделген дайындығы интерлингвомәдени қарым-қатынастың теориясымен тығыз байланыста болуы керек.

Студенттің аудармашылық кәсіби құзыреттерін қалыптастыру барысында оның бойында «тілдік тұлға» ұғымымен сипатталатын қасиеттер пайда болады. «Тілдік тұлға» қасиеттері қарым-қатынастың негізгі аспектілерінде байқалады – тілдік, мәтін құрастыру, коммуникативті, кәсіби-техникалық және тұлғалық.

Тілдік (вербалды) құзырет қарым-қатынасқа қатысушылардың тілдік құралдарды байланыстың мақсаты мен жағдайына қарай қолдануын талап етеді. Вербалды коммуникация тек қана ақпаратты жеткізу үдерісі емес, сонымен қатар ақпаратты қабылдау үдерісі. Коммуникация үдерісі тіл арқылы өзара ой-пікірмен алмасу дегенді білдіреді, сондықтан аударманы үйрететін оқытушы, яғни «тілдік тұлға» тілді кәсіби тұрғыда білуі қажет. Сондай-ақ кәсіби аудармашы басқа мәдениет өкілінің тек тілін ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік-мәдени «кодын» жете білу керек. Болашақ аудармашы қарым-қатынас үдерісін іске асыра отырып, өзінің тілдік дайындығының, тезаурурсының қалыптасуының деңгейі және «екінші» лингвокогнитивті сананың жетілгендегінің деңгейі бойынша «шынайы» шетелдік ортаға (инофонға) жақындауы керек.

Ю.Н.Карауловтың айтуынша, «тілдік тұлғаның» қалыптасуы вербалды-семантикалық немесе вербалды-ассоциативтік, тезаурустық және уәждемелік деңгейлерде жүреді. Өйткені әртүрлі тілдер өзіндік вербалды-семантикалық жүйесімен сипатталады, соған сәйкес өзге тілде сөйлеушілер өзіндік тезаурусымен ерекшеленеді.

Тезаурустың қалыптасуы тұлғаның әлеуметтік-айқындалған тәжірибесімен, белгілі бір мәдени-әлеуметтік қоғамдастыққа тән

құндылықты бағдарымен белгіленеді. Сондай-ақ «тілдік тұлғаның» қалыптасу үдерісі инофонның уәждемелік деңгейінің «координаттары мен мақсаттарын» тануды үйретуді қарастырады.

Аударма үдерісіне қатысатын екі тілдің сөздік қоры мен грамматикалық құрылымындағы айырмашылықтан аудармашы белгілі бір қиындықтарға тап болады. Бастапқы мәтіндегі белгілі бір лексикалық бірліктер мен синтаксистік тіркестер дұрыс түсінуді қиындатуы және аударма жасағанда олардың баламасын дәл табуда қиындық тудыраы анық. Сондықтан аудармашы әртүрлі техникалық амалдарды және шығармашылық интуицияны қолдануы қажет. Болашақ аудармашылардың *мәтін құрастырушылық құзыреті* кәсіби қызметтің маңызды шарттарының бірі болып табылады және талап етеді: коммуникативті мақсат пен жағдайға сай әртүрлі мәтіндерді құрастыра алу; мәтінді аударудың стратегиясын таңдай білу; бастапқы мәтіннің түрін, аударма реципиентінің түрі мен аударма актісінің мақсатын анықтай алу; жіберушінің мақсатын ескере отырып, хабарламаның мағынасын сауатты түсіндіре алу; аударылған мәтіннің лексика-грамматикалық құрылысын түп нұсқа мәтінге жақындату; мәтіннің жеке бөліктерінің орны мен арақатынасын бағалау; мәтін тұтастығын сақтау және мәтінді «коммуникацияның бірлігі» ретінде қабылдау. Аударма барысында бір тілден екінші тілге ауысу ғана емес, бір мәдениеттен екіншісіне ауысу болады. *Коммуникативті құзырет* аудармашының мәтіннің тілдік мазмұнын қарым-қатынас барысында алған ақпаратпен толықтыруынан көрініс табады. Адекватты аударма түпнұсқа мәтіннің жасырын мағынасын, ауыспалы мағынасын және ситуациялық мазмұнын түсінуге мүмкіндік береді.

Оқытушы өзінің оқыту бағдарламасын аудармашының кәсіби қызметінің тіларалық қарым-қатынастың көп қырын қамтамасыз ететінін ескере отырып жоспарлауы керек. Аудармашы нақты аудармашылық үдеріспен қатар көп жағдайда «аудармаға жақын» қызметімен шұғылдануға тура келеді, яғни: қысқаша баяндау, аннотациялау, шолу құрастыру, хаттама жазу, қызметтік құжаттар дайындау т.б. айналысады. Сонымен қатар оқытушының кәсіби біліктілігі бірнеше талаптарға сай болуы керек. Аударма пәнінің оқытушысы білімді, шет тілін жақсы меңгерген, аудармашылық тәжірибесі бар, белгілі дәрежеде кәсіби құзыреттерге ие, аудармашылық қызметтің қыр-сырын білетін адам болуы керек. Сабақ барысында оқытушы сөздердің семантикалық реңктеріне, ұғымдық-терминологиялық аспектілеріне, тілдің мәдени-элеуметтік инфрақұрылымына көңіл бөле отырып, тілдің құрылымдық ерекшеліктерін түсіндіреді және «әлемнің тілдік бейнесінің» ерекшеліктерін ашады.

Аударма пәнінің оқытушысы тілдік және сөйлеудегі қателерді анықтап, түзетіп отыруы керек, мағыналық және стилистикалық нюанстарды ажырата алуы керек, әртүрлі стильдегі мәтіндердің құрылымдық ерекшеліктерін білуі керек т.т.

Шет тiлiн оқыту аудармадан сабақ беретiн оқытушының басты мақсаты емес екендiгiне қарамастан, оған көбiнесе сабақ барысында тiлдiк мәселелерге тоқталуына тура келедi. Оқытушы түпнұсқа мәтiндi талдау, оның стилистикалық ерекшелiктерi мен мағыналық шеберлiгiн, сейлеу процесiнде тiлдiк құралдарды орынды қолдану мәселесiн талқылау барысында лексикологияның, семасиологияның, грамматиканың және басқа да лингвистикалық пәндердiң әдiстерi мен терминологиясын қолданады. Сондықтан оқытушы өзi қолдантын терминдерге түсiнiктеме беруге дайын болуы керек. Шындығында, аударма оқытушысы бiлiктi тiлшi болып табылады.

Аударманы оқыту елтану, тарих, әдебиет салалары бойынша жалпыбiлiмдiк бiлгiрлiктi талап етедi. Сонымен бiрге оқытушы да аудармашы сияқты медицина, экономика, заң, ауыл шаруашылығы т.б. арнайы салалар бойынша мәтiндердi түсiнiп аудару үшiн өзiнiң бiлiмiн үзбей толықтырып отыруы керек. Оқытушы аудармаға оқытудың басты қағидаттарының бiрi болып табылатын оқытудың *дәлелдiлiгiн* (зерделiк) ұстануы қажет. Болашақ аудармашыларды ойдағыдай дайындау үшiн оларды «аудармашыдай» ойлауды, тәжiрибелi маманға лайықты шешiм қабылдауды үйрету керек. Студенттердiң аударма жасау барысында жасаған аудармалары бойынша айтылған ескертулер мен ұсыныстардың орынды екендiгiн түсiнуiне оқытушы көңiл бөлуi өте маңызды. Студентке аудармасының қатесiн көрсету керек, оның нұсқасының түпнұсқа мәтiннен ауытқуын көрсетiп, бұрыс шешiм қабылдауының себебiн анықтау арқылы студенттi мәтiн аудармасының ең жақын нұсқасына әкелу керек. Оқытушының аудармашы-практиктен айырмашылығы ол кәсiби деңгейде аударма жасаумен қатар аударманың жалпы қағидаттарын, әдiстерi мен тәсiлдерiн түсiндiре алуында, аудармашылық мәселелердiң ерекшелiкетiн айқындап түсiндiруiнде және оларды шешудiң жолдарын көрсете алуында жатыр деп айту керек.

Оқытушылық қызметте тағы бiр қағидатты есте ұстау керек – әрбiр сабаққа оқытушы лайықты дайындалса, ол сабақтың нәтижесi де зор болады. Әр сабақтың мазмұны белгiлi бiр мақсатқа негiзделуi тиiс. Студенттiң өзiне берiлген тапсырма мен жұмыстың мақсатын бiлуi өте маңызды. Оқу мәтiндерiн аудару басты мақсат емес, ол студенттерде аудармашылық бiлiктiлiгiн дамытатын амал деп түсiнген жөн. Сондықтан оқытушы аударманың жалпы қағидаттары мен әдiстерiн үйретуге барынша күш жұмсауы тиiс. Сабақтың нәтижелi болуы аударылған мәтiннiң көлемiмен емес, студентпен бiрлесе отырып шешiмiн тапқан аудармашылық мақсаттардың мөлшерiмен өлшенедi. Аудармашылық проблемаларды анықтау мақсатымен оқу мәтiндерiн бастапқы талдау үшiн оқытушының аудармашылық зерттеу дағдылары қалыптасқан болу керек. Оқытушы аударматанудың өзектi мәселелерiне арналған ғылыми еңбектерден хабардар болғаны аса маңызды.

Аудармаға үйрету шет тілдерін үйрету жүйесінде маңызды рөл атқарады. Аударма сабақтары оқудың бастапқы кезеңінде және кейін де студенттің тілді дұрыс қолдануға машықтануына, сөздік қорының кеңеюіне, тілдік стильдерді бір-бірінен ажырата алуына, бизнес, саясат, экономика, заң т.б. салалардың тіл ерекшеліктерін түсінуіне өз көмегін тигізеді. Оқытушы белгілі тақырыптарға сай мәтіндерді жаңартып отырса, аударма үдерісі міндетті түрде студенттердің ой-өрісінің кеңеюіне әкеледі.

Аударма сабақтарына дайындалу көп уақытты, зейінді, ойлануды қажет етеді. Араб тілін оқитындардың аударма сабақтарын тиімді ұйымдастыруда оқытушы келесі қағидаттарды ескереді:

- мәтінді аудармас бұрын мақсатты нақты түсіндіру, мәтіннің сипаттамасын беру, мәтіннің тілдік және әлеуметтік-мәдени ерекшеліктерін ескеру;

- барлық студенттер аудармаға қатысуы керек;

- аудармаға ұсынылған мәтін көлемі қысқа болуы керек, аударманың негізгі әдістері мен проблемаларын және де тілдік құбылыстарын қамтитын үлгі болуы керек ;

- студенттер жылдам жұмыс жасауға дағдылану мақсатында уақытқа шектеу қою керек, сонда талқылауға көп уақыт қалады.

Тапсырмалар әртүрлі болуы мүмкін. Қазіргі кезде араб тілін оқитындарға аудармашыға қажетті біліктіліктер мен дағдыларды дамытуға арналған аударма бойынша көптеген оқу құралдары бар. Түпнұсқа мәтіндерді ғаламтордан алуға болады. Студенттер қажетті ақпаратты алу үшін және мән-жайды түсіну үшін ғаламторды кеңінен қолданады, сондай-ақ электронды сөздіктерді пайдаланады. Сондықтан жылдам өзгеріп отырған заманға сай мәтіндерді үнемі жаңартып отыру керек, олай болмаған жағдайда олар маңыздылығын жоғалтып, ескіріп кетеді. Аудармада кездесетін қиындықтарды (екі тілдің семантикалық және грамматикалық алшақтығы, аударманың лексикалық мәселелері т.б.) талқылау студенттерге тіл мен оның қолданысы арасындағы байланысты түсінуге, шет тілінде өз ойын тұжырымдауға, ойлау мен интуициясын дамытуға мүмкіндік береді. Ал бұл дағдылар студенттердің болашақ қызметіне аса қажетті.

Қорыта келгенде, аударма пәні негізгі дидактикалық принциптерді тірек етуі керек, олар: жүйелілік және бірізділік принципі, қолжетімділік және көрнекілік принципі. Аудармашыны дайындау кешенді сипатқа ие екендігін, аударма басқа пәндермен тығыз байланысты және практикалық-зерттеу бағытын ұстанатынын ескеру қажет.

Әдебиеттер:

- 1 Караулов Ю.Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус лит. языка. М., 1981.
- 2 Комиссаров В.Н. Теоретические основы методики обучения переводу. М., 1997.
- 3 Комиссаров В.Н. Переводоведение в XX веке: некоторые итоги. Тетради переводчика. (Научно-технический сборник.) Выпуск № 24., М., 1999.
- 4 Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. Проблемы переводоведения в освещении зарубежных ученых. М., 1999.

- 5 Латышев Л.К. Как готовить переводчиков? Тетради переводчика. (Научно-теоретический сборник). Выпуск № 24., М., 1999.
- 6 Нелюбин Л.Л., Князева Е.Г. Переводоведческая лингводидактика. М., 2009.
- 7 Финкельберг Н.Д. Арабский язык. Теория и технология перевода. М., 2010
- 8 Хайфулин В.И. Культура в парадигме переводоведения. Тетради переводчика. (Научно-теоретический сборник). Выпуск № 24., М., 1999.
- 9 Халеева И.И. Подготовка переводчика как «вторичной языковой личности» (аудитивный аспект). Тетради переводчика (Научно-теоретический сборник). Выпуск № 24., М., 1999.
- 10 Швейцер А.Д. Междисциплинарный статус теории перевода. Тетради переводчика. (Научно-теоретический сборник). Выпуск № 24., М., 1999.
- 11 Цвиллинг М.Я. Переводоведение как синтез знания. Тетради переводчика. (Научно-теоретический сборник). М., 1999

MASS MEDIA LANGUAGE PECULIARITIES AND PROBLEMS OF TRANSLATION

Сулейменова Ш.Б.

Астана, ЕНУ имени Л.Н.Гумилева

Бұл мақала бұқаралық ақпарат құралдары мәтіндерінің аударма ерекшеліктері мәселесіне арналған. Бұқаралық ақпарат құралдары әлеуметтік өмір саласы болып табылады және қоғамның ішінде болып жатқан құбылыстармен тығыз байланысты. Қазіргі таңда аударма жасауда осы саланың мамандары басшылыққа алуға тиісті бұқаралық ақпарат құралдары терминдері аудармасының стилистикалық және лингвистикалық ерекшеліктері бар. Осы салада қолданылатын терминдер мен аббревиатуралар жіктелімге сай таңдалуы тиіс. Дұрыс аударма мен оның бастапқы мәтін мағынасына сәйкес келуі қазіргі таңда тұрған келелі мәселенің бірі.

Тірек сөздер: *бұқаралық ақпарат құралдары, қоғам, аударма, термин, мәтін, міндет.*

Статья посвящена особенностям перевода текстов массовой информации и их использованию в различных сферах жизненной деятельности. Средства массовой информации является сферой социальной жизни и тесно связана с процессами которые происходят внутри общества. На сегодняшний момент имеются лингвистические и стилистические особенности перевода терминов средств массовой информации согласно которым должны руководствоваться участники данной сферы при переводе терминов. Термины и аббревиатура которые используются с этой сфере должны подбираться в соответствии с классификацией. Правильный перевод и соответствие его с искомым текстом является одной из главнейших задач на сегодняшний момент.

Ключевые слова: *средства массовой информации, общество, перевод, термин, классификация, текст, задача.*

The article is devoted to the features of translating of texts of mass information and their use in the different spheres of vital activity. Mass medias is the sphere of social life and closely related to the processes that take place into society. On the today's moment of we have the linguistic and stylistic features of translation of terms of mass medias according to that must lead participants of this sphere during translation of terms. Terms and abbreviations in this sphere must be used with classification. Correct translation and accordance with the origin of the text are one of the most main tasks on a today's moment.

Key words: *mass media, society, translation, term, classification, text, task*

Mass communication – is a special system of social influence, where human society is presented by a closed and restricted space with its specific internal processes and cultural characteristics. In 1946 American scientist Harold Lasswell defined a classical scheme of mass communication as “Who says what to whom by means of which channel”

Mass communication is a systematic distribution of messages among numerous groups of people with the purpose to influence their opinions, values and behavior. The main mass communication means (or channels) are printed publications, radio, cinematography and television, which are generally called mass media.

Mass information is characterized by numerous complicated features. The difficulties of mass information texts are caused by such factors as genre uncertainty, dependence on channel of information distribution, mix of verbal and written information, etc. What is also important to stress is that mass media language became a tool of influence and manipulation. Mass communication has “planned” nature: auditory reactional is carefully designed and for this purpose all information is deliberately shaped or deformed. As a result, we can state that language today has gained one new function – control of peoples’s cognition.

All these and other factors stimulate investigation of each and every type of mass communication and moreover, investigation and search of a new common theory for this issue. During last decades we can observe development of a new interdisciplinary scientific direction called Mass media studies, which is today of current interest and concern.

As mass communication is aimed on extended auditory, a question of mass media texts translation confidently gains its importance. Besides the peculiarities that each mass media type possesses, we can define number of features, which are characteristic of mass media language in general. And as translation to a great extent depends on these characteristics, a translator should be very well acquainted with these features and take them into account.

One of the most important and special features of mass media information is a combination of informative and influential elements. Even though main function of mass communication is considered to be information transfer, this transfer is rarely neutral. Usually information contains evaluation patterns, opinions, language and speech elements motivating auditory to some reaction and actions.

There are several purely linguistic and stylistic peculiarities of mass media language:

1. High degree of standardized language tools: high percentage of set phrases and clichés, different journalistic set expressions, standard terms, etc. This trait is especially characteristic for news, as it aimed to make an impression of absolute objectivity and neutrality.

Examples: restricted information; a statement issued by; talks are underway between; the discussions are still in their early stages; according to some observes/ практика показывает, что; нежелательные последствия; начался завершился

рабочий визит; в ходе рабочего визита; подводят итоги рабочего визита; взаимовыгодное сотрудничество; двустороннее соглашение.

2. Language expressiveness as a means of reader's attraction, attitude expression to the given information, distribution evaluation accents, etc. Among expressive means there can be some set phrases as well, evaluation epithets, direct appeal to reader.

Examples: A rather pretentious restaurant devoted to the consumption of caviar; his initial reserve began to evaporate; his politeness was extraordinary; he was hilarious as the title character in...; a speech / valiant lucidity; the Government has decided to weather the storm of business opposition/ павлинье самолюбование; безоблачное будущее; аэропорт «Шереметьево», ненавистный иностранцам; эффект разорвавшейся бомбы; как много времени минуло с тех пор! ; с горечью замечу, что ...

3. Usage of reality facts (social, political and cultural life) allusions and citation are more used in authorial journalism.

Examples the Ivy League; the Oxbridge colleges; the Shadow Education Secretary; discount outlet; the Grape State [Виноградный штат- о Калифорнии]; the Cuban missile crisis; TV showdown/face-to-face; the Upper House; the Suffragette movement; in the event of war with the Soviet Bloc during early Cold War tensions; Dr Doolittle's Pushme-Pullyu (end.) / Всероссийская перепись населения; жители Замоскворечья; панельные дома; «хрущевские пятиэтажки»; «спальный район»; коммунальная квартира; «самиздат»; «ревизские сказки»; земские начальники; «безбожная пятилетка»; Лев Толстой – гений, классик, да еще чего-то там зеркало; Аннушка из коммуналки, которая масло пролила... (rus.).

4. Usage of colloquial vocabulary, slang and expletives (expletives are widely used nowadays to express certain attitude (usually author's attitude to the subject or in order to create a certain stylistic or ironic effect).

Examples: For all the media hoo-ha about hunting; Hands up anyone who has ever put the decimal point in the wrong place; Rubbish? Oh, really?; he was something of a heart-throb in the days of silent movies; he was quickly spotted by the passers-by, all of whom gave him the thumbs-up (eng) / Запахло сенсационным разгромом фаворита; можно, конечно, фыркать на ляпы, которые есть в «Онегине» (о фильме); с книгами сейчас, слава Богу, проблем нет; если пробежаться глазами по прилавкам, глаза заболят от обложек веселеньких расцветок (rus).

5. Wide usage of vivid expressions and idioms (both in literate and colloquial texts), puns, eggcorns, proverbs and sayings (in their pure or deformed meaning).

Examples: Daniel Bouton is licking his wounds; the human face of globalization; the minister is barking up the wrong tree; Bush finally gets to follow in his father's footsteps not only they were powerful managers, but they played their cards close to their chests; this is one scenario where history is unlikely to repeat itself (eng) / От вездесущих папарацци такого шила не утаишь:

сериальные режиссеры нашли нехоженые детективные тропы за кулисами театра; ее новый фильм стерли в порошок (rus).

6. Wide usage of other stylistic means, devices and speech figures – such as hyperbole, litotes, comparison, metaphor, metonymy, patronymic attraction (especially in advertising texts), allegory, euphemism, etc.

Examples: of the shadows; snail-paced consolidation; Cabinet reshuffle; golden opportunity; fuelling Russia's economy; the masks will eventually slip;

Frankfurt pushed up too high... while Amsterdam edged forward (on banking policies); Kevin's heaven; crisp and crunchy crackers / Ставка на свежие лица; этот суперпопулярный актер еще и сношибательно красив; обширные имения пошли с молотка; доставшийся за бесценок клочок Нью-Йорка; жесткое вплетение музыки в ткань фильма; кто все-таки открывает эту форточку в Европу? (rus).

7. A very popular feature of printed mass media texts (and a special translation problem) – newspaper and magazine headlines, that are usually built on citations, allusions, world plays and deformed idioms.

Examples: Blinking Sphinx; Stone Alone; A Knight to Remember; Sitting Pretty; Where the Grass Is Greener; Palace Goes Pop for the Jubilee; Lock, Stock and Barrow, Much Ado About nothing (eng) / Русские подсластили пилюлю; Кто на Рублевке : живет?; Не облагай меня без нужды (статья о налогах); «Оскар» невезения; Во саду ли в огороде; Дежа вю; Пикник на обочине (rus).

It is obvious that such headlines cannot be translated literally. As “an answer’ to figurative expressions in a text of one language, the best solution is to find a figurative expression of the same meaning in another one. But this is not that easy and always possible to do. Then, it is better to change a headline, make it neutral, but keep its primary meaning. Generally, for majority of headlines it is not possible to find an equivalent. So, besides professionalism a translator has to show a brilliant sense of language, imagination and inventiveness.

If there are more neutral clichés in a text, similar language means should be found. For example, for many journalistic clichés in English mass media we find numerous similar Russian structures: a significant event – знаменательное событие; as follows from reliable sources – как следует из компетентных источников; restricted information – информация для служебного пользования/секретная информация, etc. But if language of translation lacks equivalents, a translator should find another way to keep the meaning of expression or text. The same method can be applied when dealing with idioms and other expressive elements (for example: to follow in somebody's footsteps – пойти по чьим-то стопам; to put the cart before the horse – ставить телегу впереди лошади; to burn one's boats/bridges – сжигать (свои) корабли/ (за собой) мосты; shadow cabinet – теневой кабинет; to pull the (right) strings – пускать в ход/ использовать связи; to give publicity/to make public – предавать гласности).

As for translation of reality objects, organization names, titles, etc., almost no creativity is allowed. Names of international councils, historical and political

events, geographical objects and other are what every translator should be well acquainted with before starting work. Basically, there are no alternatives in translation of such.

For example, UN Security Council – это Совет Безопасности ООН; the Cuban missile crisis - Карибский кризис (реже Кубинский кризис); the House of Commons - Палата Общин; Middle East - Ближний Восток (but not Средний Восток!); Beijing – Пекин (not Бэджинг!).

For correct translation of allusions and citation some previous knowledge and sharp intellect are needed. For example, to find an equivalent for such an article headline as “Much ado about nothing”, one needs to recognize it as a quotation and refer to the classical translations of sources.

To all the aspects mentioned above we should add one more condition of a successful translation of any text (and especially mass media text) – understanding. A translator should clearly understand a text, its general sense, meaning of every single word and meaning of word combinations and phrasal groups.

To escape possible problems a translator should go deeply into the text structure, its content; define general meaning; define connection of the text with the reality; take into account wide context and all possible connotations; use one’s own previous knowledge; define and take into account auditory and style of the speech; not hesitate to use dictionaries and reference books; base one’s work on logics of the whole text. Translator should NOT translate literally; fully trust bilingual dictionaries (especially when translating into a foreign language), as well as rely only on personal intuition; leave doubtful cases without checking them.

Mass media texts are very peculiar by their structure, both stylistic and semantic. When working on mass media texts translation or interpretation, a translator should take all the mentioned above issues twice as accurately and attentively. Mass media language is designed for a very numerous auditory, and is aimed to provoke certain reaction in every single case of its usage. Thus, translator’s mission is to save and accurately transmit this or that meaning to a designated group of people by proper and possibly similar constructions from one language to another.

Literature:

1. Intercultural communication. Study course. Foreign languages department.
2. Buketov KarGU, 2007.
3. M.Morozov. Handbook on translation. Moscow, 1956. -147 p.
4. Shamakov S. Newspaper translation: adequacy on the structural level
5. Communicational and stylistic aspects of translation. Moscow, 1994.
6. Komissarov V General translation theory. Moscow, 1999. 5. Millerson G. Effective TY Production. Oxford, 1993.
7. Kuznetsov G. Television journalism. Moscow, 1998.

ЛАТЫН ТІЛІ МЕНГЕРУ – КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ БІР ЖОЛЫ

Телғараева Л.Б., Күзембекова Ж.Ж.

Қазақстан, Алматы, ҚазНУ имени аль-Фараби

Тірек сөздер: латын тілі, әдістеме, жүйе, зат есім, грамматикалық категория.

Филология факультетінде латын тілінің лексикасы мен сөзжасамдық элементтерінің оқытылуы негізгі орынды алады, өйткені болашақ тілші маман менгеретін тілдің барлық сөздік қоры мен кірме және итнтернационалды сөздерді менгеруі тиіс. Ал халықаралық сөздіктің негізі осы латын тілінде жатыр.

Орыс, ағылшын, неміс, француз тілдерінде кірме сөздердің табиғатын латын тілі құрайды. Студенттер үшін *арена, ангина, монета, сатира, глобус, конус, роза, градус, гонор, куратор, минута* сөздерінің латын тілінен шығуы, және оның орыс тіліне өзгермей кіруі жаңалық болып табылады.

Мысалы неміс тіліне, фонетикалық бейімделусіз *Altar m, Diakon m, Mores m pl., Kolloquium n, Pastor m, Fama f, Interesse n, Kantor m, Modus m, Plebs f* және басқа да сөздер латын тілінен кірген.

Бұндай сөздердің оқыталатын тілдер лексикасындағы орнын латын тілінен алған білім арқылы ғана талдау жасауға болады.

Латын тілі лексикасымен танысу арқылы орыс немесе басқа да тілдердегі сөздердің негізін әртүрлі семантикалық топтар мен стилистикалық қабаттарға жатқыза аламыз.

Латын тіліндегі сын есім заттың сапасын, түсін, белгісін, күйін, салмағын, көлемін, т.б. қасиеттерін білдіретін сөздер. Сын есім латын тілінде *qui? quae? Quod?* сұрақтарына жауапа береді.

Латын тілінде сын есімдер морфологиялық құрамына байланысты екі топқа бөлінеді: 1) I және II септеуге жататын сын есімдер; 2) III септеуге жататын сын есімдер болып.

Зат есімдер сияқты I септеуге жататын *женский родтағы* сын есімдер –а-ға аяқталса, II септеудегі мужской родтағы сын есімдер –us, -er –ге, ал средний родта тұрған сын есімдер –um –ға аяқталады. Сөздікте сын есімнің мужской родтағы формасы толығымен жазылып, женский және средний родтағы сын есімдердің жалғауы беріледі. Мысалы: *bonus, a, um жақсы, қайрымды; piger, gra, grum қара*. Бұл сын есімдердің женский родтағы толық формасы *bona, pigra* болса, средний родтағы формалары *bonum, pigrum* болады.

1. Сын есім мағына жағынан заттың сынын, белгісін білдіретін сөз табы болғандықтан негізінен анықтауыш қызметін атқарады. Латын тілінде анықтауыш қызмет атқаратын сын есім зат есімнен соң орналасады. Мысалы: *patria nostra – біздің отанымыз*

vir magnus - атақты адам

2. Екі анықтауыш болған кезде анықталып тұрған зат есім ортасына орналастырылады. Мысалы:

scuentum bellum diuturnum қантөгісті әрі ұзақ соғыс

1. Сын есімнің тегі (роды) қандай зат есіммен тіркесуіне байланысты. Зат есім қай текте (родта) тұрса, сын есім сол текте (родта) қолданылуы тиіс. Яғни, I септеуге жататын мужской родтағы зат есімдер (*poëta ақын; nauta теңізші*) анықтауыш ретінде II септеуге жататын –us-қа, -er-ге аяқталатын сын есімдермен қолданылады. Мысалы:

poëta Romanus римдық ақын

nauta clarus әйгілі теңізші

4. I және II септеулерге жататын ер-ге аяқталатын сын есімдер зат есімдер сияқты екі түрлі болады. Негізінен –er жұрнағына аяқталатын сын есімдердің жұрнақтағы –e дыбысы тек қана мужской родтың атау септігінің жекеше түрінде ғана (Nom.Sing.) сақталып, қалған септеулерде сақталмайды. Мысалы:

pulchër, pulchra, pulchrum әдемі, көркем

1. Екінші топтағы –er жұрнағына аяқталатын сын есімдердің жұрнақтағы –e дыбысы барлық септеулерде сақталады. Себебі мұндағы –e дыбысы түбір құрамына енеді. Мысалы:

libër, libëra, libërum бос, егеменді, тәуелсіз

misër, misëra, misërum бақытсыз

aspër, aspëra, aspërum ауыр, кедір-бұдырлы

tenër, tenëra, tenërum жұмсақ, жайлы, майда, биязы

Ескерту. (N.B.) *frugifër, a, um жемісті* күрделі сын есім: *frugës жеміс* зат есімі мен *fëro әкелемін* етістігінің қосарлануы, тіркесуі, бірігуі арқылы жасалып тұр. Мұндағы *ë* дыбысы түбірде тұр, сондықтан барлық септеулерде сақталады. Сол сияқты –gër жұрнағына аяқталатын зат есімдер мен сын есімдерде де *ë* дыбысы сақталады, себебі *gëro әкелемін* етістігінен жасалып тұр. Мысалы: *armigër қарулы*

Берілген жаңа сабақты бекіту үшін төмендегі жаттығулар тізімін ұсынамыз.

1. Аударыңыз:

1. Sententia Pauli vera est. 2. Nauta përitus năvigat. 3. Causa iusta est. 4. Puëros parvos magna përicūla terrent. 5. Nūmërus librōrum bibliōthëcae nostrae magnus est. 6. Culpam vestram nëgātis. 7. Culpam suam nëgant. 8. Tăbūla rāsa. 9. Dölus mălus. 10. Terra incognīta. 11. Ager prīvātus. 12. Mălum nëcessārium. 13. Puer librum Lătīnum tēnet. 14. Viri bōni arbitriō.

«Латын тілі» курсының меңгеру қажетті кәсіби және жалпымәдени құзыреттіліктерді қалыптастырады. Латын тілін меңгеру арқылы білім кеңістігіндегі байланыс арта түседі.

Әдебиеттер:

1 Ислям К.С. Латын тілі (бірінші бөлім): лексика, фонетика, морфология, синтаксис: гуманитарлық факультеттердің студенттеріне және оқытушы-мұғалімдерге арналған. – Павлодар, 2007. – 113 б.

2 Боровский Я.М. Латинский язык как международный язык науки (к истории вопроса) // Проблемы международного вспомогательного языка — М.: Наука, 1991. — С. 70-76.

3 Ефимова И.Н. Осмысление специфики преподавания латинского языка в гимназии // image.websib.ru/05/text_article_point1.htm7109

К ВОПРОСУ О СОЦИАЛЬНОЙ И КУЛЬТУРНОЙ РЕФЛЕКСИИ В СФЕРЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Шайкенова Л. М.

Казахстан, Алматы, КазНУ имени аль-Фараби

Ключевые слова: социальная рефлексия, культурная рефлексия, лингвистическое образование

Образование и культура – актуальная проблема современного общества, требующая всестороннего освещения в силу динамики мировых изменений. Одним из важных аспектов изучения настоящего вопроса является исследование социальной и культурной рефлексии в сфере лингвистического образования как необходимой составляющей лингвокультурологии и лингводидактики.

Обращение к феномену рефлексии обусловливается сложностью и многогранностью взаимодействия образования и культуры. Рефлексия как универсальный инструмент мыслительных процессов позволяет выявить и определить специфику соотношения изучаемых явлений.

До недавнего времени проблема рефлексии рассматривалась в философии, психологии и педагогике лишь с позиций частного механизма познания. В исследованиях преобладала разработка рефлексии как гносеологической категории, осознавались место и функции рефлексии в теории познания, специфика форм научной рефлексии, их значение в разных областях научного знания.

Согласно традиционному пониманию, рефлексия представляет собой познание человеком явлений своего, а не чужого сознания. Анализ современных исследований позволяет рассматривать рефлексю в более широком контексте. Углубляются представления о природе и функциях рефлексии, многообразии её проявлений в жизнедеятельности человека. Тот факт, что многие авторы независимо друг от друга связывают проблемы межличностного познания и взаимодействия с понятием рефлексии, далеко не случаен: он обусловлен социальной природой личности.

Особую важность в настоящее время приобретает изучение содержательных аспектов проблемы социальной рефлексии: её роли и места в общении, особенности в сравнении с другими видами рефлексии, ее развития. Социальная рефлексия проявляется в стремлении и умении человека посмотреть на себя глазами других людей, оценить себя со стороны. Сложные механизмы процесса рефлексии очень ярко актуализируются в оценке проблем взаимодействия культуры и образования.

Если обратиться к вопросу о культурной рефлексии, то можно обнаружить, что рефлексия позволяет гарантировать позитивные межличностные контакты, определяя такие партнерские личностные качества, как проницательность, отзывчивость, терпимость, безоценочное принятие и понимание другого человека и др. Перечисленные характеристики изучаемого явления тесно переплетаются с его социально

детерминированными свойствами. Рефлексия как уникальный и в то же время универсальный феномен человеческой сущности, концентрируя в себе социальные и культурные особенности, обеспечивает согласованность действий партнеров в условиях совместной деятельности, являясь при этом механизмом выхода в позицию «над» и «вне» данной ситуации.

Проблема рефлексии в социально-психологическом аспекте рассматривается уже в работах У. Джемса. Понятие «социальное Я», используемое У. Джемсом, указывало на включенность человека в систему межличностных отношений и интерпретировалось как осознаваемые реакции других лиц. Разнообразие и множественность контактов человека в социальном мире обуславливало многообразие «социальных Я», число которых определялось числом групп людей, мнение которых для человека имеет значение.

Социальная и культурная обусловленность данного феномена подтверждается мнением, что рефлексия не только требует для своего формирования общения, она сама суть общения. Таким образом, здесь затрагиваются насущные проблемы человеческой коммуникации, в которой значительное место занимает рефлексия. Исходя из перечисленных свойств рефлексии, связанных с культурой и обществом, можно утверждать, что такой комплекс достаточно эффективно участвует в обеспечении успешной коммуникации. Как известно, базовыми постулатами успешного речевого общения по праву считаются постулаты информативности, истинности, релевантности и ясности выражения. Отсюда следует, что достижению поставленных целей коммуникантами способствует высокий уровень лингвистического образования.

Кроме того, несомненным является тот факт, что актуализация ценностей и смыслов лингвистического образования обострила вопросы профессиональной культуры, педагогической методологии, где рефлексивной деятельности отводится особое место как интегрирующему механизму, обеспечивающему развитие творческого мышления и саморазвития личности. Рефлексивная деятельность является побудителем к самостоятельному творчеству, изобретательности, прогнозированию своего пути образования. Становление рефлексивной деятельности обусловлено внешними и внутренними факторами, где к первым относятся цели, содержание, технологии, педагогические задачи, средства учебной деятельности, а ко вторым – потребности быть конкурентоспособным, поиск личностных смыслов деятельности и своей жизни, интерес к профессии. В работах ряда ученых современная цель образования определяется как развитие творческой личности, способной к рефлексии, самореализации (Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич, И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов). Рефлексивная деятельность определяется как составляющая человека культуры, его гуманности, духовности, готового к профессиональной самоорганизации и саморазвитию, критерием которого является компетентность, личностный рост, образовательная траектория.

Все сказанное убедительно свидетельствует о том, что рефлексия не может рассматриваться в отрыве от саморазвития. При этом саморазвитие понимается как способность творить новые формы бытия, открывать собственное «Я». Процессы саморазвития позволяют индивидуализировать жизненный путь, осуществлять свободный выбор способов существования в этом мире, ориентируясь на жизненно значимые ценности. Именно процесс саморазвития обеспечивает человеку потребность и возможность стать человеком, носителем культуры, норм, ценностных взаимоотношений. В связи с этим саморазвитие часто определяется как конечная цель образования, как составляющая культуры индивида. Современное лингвистическое образование призвано создавать пространство для самоосознания личностью самоценности, неповторимости и стремления к самореализации.

Обращение к лингвистическому образованию неслучайно, поскольку в ряду гуманитарного направления образовательной деятельности знание языка вместе с другими видами знания занимает одно из первых мест во многих сферах жизнедеятельности человека.

В различных теориях современного знания и прикладных областях реализуются разнообразные подходы, среди которых для изучаемого вопроса существенными являются когнитивный и педагогический.

Когнитивный подход характеризуется вниманием к проблемам знания языка в контексте общей проблемы знания. Язык при этом получает определение как достояние индивида, результат многостороннего и длительного взаимодействия когнитивных, перцептивных и аффективных процессов, как первичный и универсальный способ организации знания, как неотъемлемая и органическая составляющая человеческого разума, тесно связанная с другими когнитивными структурами (восприятием, мышлением, вниманием, памятью и пр.).

Понимание языкового знания в рамках наук, связанных с изучением и организацией процесса обучения, характеризовалось, в первую очередь, стремлением сблизить понятие знания с понятиями умения, навыков, привычек и рассматривать их в одном концептуальном ряду. Чаще всего знание при таком подходе сводилось к сумме или системе сведений о грамматических правилах, лексических единицах, фонетических, орфографических и иных закономерностях. Иногда процесс овладения языком мыслился как прямолинейное восхождение от знания к умению и от умения к навыку. Иногда предлагалась типология знания, например, основанная на участии в процессе обучения знания, непосредственно участвующего в формировании языковых навыков – практические знания, и знания, влияющего на этот процесс опосредованно – теоретические знания.

Проблема знания языка во многих исследованиях решалась в рамках предложенной трансформационно-генеративной грамматикой дихотомии «языковая компетенция» (знание языка) – «употребление языка» (использование языка). Языковая компетенция рассматривается в этом

случае как совокупность идеальных, присущих человеку потенциальных сведений о языке, обеспечивающих порождение синтаксических конструкций (предложений) и заполнение их лексическими и фонетическими единицами.

Из понимания зависимости языковой компетенции от употребления языка, а также в связи с общими изменениями в методике (не просто обучение языку, а обучение языку как средству общения) пришло разграничение и дифференциация языковой компетенции, речевой компетенции, коммуникативной компетенции. В этом ряду, как правило, основное место отводится коммуникативной компетенции, которая часто приравнивается к знанию языка.

Коммуникативная компетенция связана с видами речевой деятельности и включает в себя ряд содержательных характеристик: индивидуальность, динамичность, единство «языка и речи» как средства (язык) и способа ее реализации (речь) и др. Коммуникативная компетенция определяется Д. Дэвидсоном как способность к выбору и реализации программ речевого общения и поведения на фоне культурного контекста страны изучаемого языка, как умение ориентироваться в различной обстановке, оценивать ситуацию с учетом темы, коммуникативных задач и установок, возникающих у участников общения. Коммуникативная компетенция выступает ведущей и конечной целью учебно-познавательной деятельности и по сути своей оказывается центральным понятием в обучении языку. Иногда в коммуникативной компетенции различают социокультурную компетенцию.

Исходя из такого понимания коммуникативной компетенции, можно определить роль социальной и культурной рефлексии в таком сложном образовательном процессе, как обучение языку. Рефлексия, согласно Н. К. Рябцевой, предоставляет говорящему возможность совершать такие разнообразные мыслительные действия, как формировать, актуализировать, объективировать, интерпретировать, уточнять, использовать и развивать свои знания о речевом общении и всех его составляющих, стимулировать осознание различий и сходства между коммуникативными ситуациями, позволяет их разграничивать, противопоставлять, уподоблять, выводить и строить правила коммуникативного взаимодействия, задавать стиль общения, и в целом прогнозировать речевое взаимодействие с адресатом.

Для языка, сознания, мышления, социального взаимодействия и культуры в целом первостепенную роль играют метаязыковые средства, которые в свернутом виде передают сведения о говорящем – его намерениях, желаниях, потребностях, его отношении к адресату, их взаимоотношениях, о ситуации общения, ее содержании и пр. Данные метаязыковые средства являются результатом рефлексии. Кроме того, они становятся еще и инструментом, средством и способом ее развития. С их помощью производится конвенционализация общения и социального взаимодействия и тем самым развивается культура общения: вырабатываются правила, нормы и способы из ведения и речевого поведения в них (устойчивые,

стереотипные, общепринятые формулы обращения, выражения намерения, передачи содержания, его оформления, стиль и жанр речи и т. д. Главная культурная роль данных языковых средств, по словам Н. К. Рябцевой, состоит в том, что они упорядочивают и улучшают социальное взаимодействие, делают его более эффективным и тем самым развивают культуру общения и культуру формируемого им общества.

Рефлексия над своим участием в коммуникации вынуждает субъекта речи превращаться в субъекта сознания: идентифицировать и квалифицировать свои и чужие чувства, эмоции, реакции, потребности, намерения, мысли, идеи, а также способы их объективизации в коммуникативном, межличностном, социальном и культурном взаимодействии, и тем самым осознавать свое участие в социальном, культурном и интеллектуальном пространстве. Язык, по замечанию Н. К. Рябцевой, является важнейшим средством рефлексии над языком, речью, межличностными отношениями, культурой и коммуникацией.

Вопрос о роли социальной и культурной рефлексии в сфере лингвистического образования не сводится к перечислению проблем, связанных с лингвокультурологией и лингводидактикой. Проблемы взаимодействия образования и культуры носят диалектический характер, где одно понятие не может быть определено без другого. Такое тесное переплетение данных аспектов позволяет глубже изучить проблемы образовательного пространства и культурной жизни современного общества. В данной статье предпринята попытка осветить взаимосвязь сложного и интересного феномена рефлексии с языковыми, образовательными, культурными и социальными сторонами жизнедеятельности человека.

ОТ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА К МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Цай Е.Н., Сейтмагамбетова У.К.

Казахстан, Алматы, Almaty Management University

Берілген мақалада құзыреттілік тәсілдің негізінде мәдениаралық құзыреттіліктің мәні жалпымәдени, әлеуметтік-мәдени, тілдік әлеуметтік-мәдени, психологиялық аспектілерден тұратын интегралдық тұлғалық білім беру ретінде зерттелген. Мәдениаралық құзыреттілік мәдениаралық коммуникация жағдайында өзара түсінісуге көмектеседі.

Тірек сөздер: *құзыреттілік әдіс-тәсілдері, құзырет, құзыреттілік, мәдениаралық құзырет.*

В данной статье на основе компетентностного подхода рассматривается сущность межкультурной компетенции как интегрального личностного образования, состоящего из общекультурного, социокультурного, лингвосоциокультурного, психологического аспектов. Межкультурная компетенция способствует достижению взаимопонимания в ситуации межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: *компетентностный подход, компетенция, компетентность, межкультурная компетенция.*

In the given article, the essence of intercultural competence as the integral, personal quality consisting of psychological, common cultural, social and cultural, linguistic and social and cultural aspects is considered on the basis of competent approach.

Key words: *competency approach, competency, competence, intercultural competence.*

Процесс глобализации, развивающийся в настоящее время, приводит к расширению взаимодействий различных стран, народов и их культур. Влияние осуществляется посредством культурных обменов и прямых контактов между государственными институтами, социальными группами, общественными движениями, путем научного сотрудничества, торговли, туризма. Общение с иностранцами становится реальностью, а столкновение с представителями иной культуры входит в нашу повседневную жизнь. Все чаще учебные заведения осуществляют обмен студентами и школьниками, преподаватели организуют совместные проекты и проходят стажировку за рубежом, участвуя, таким образом, в межкультурной коммуникации и диалоге культур. Достижению взаимопонимания в ситуации межкультурной коммуникации способствует межкультурная коммуникативная компетенция. Таким образом, сформированные межкультурные компетенции становятся необходимой составляющей в профессиональной подготовке специалистов, способствуют их успешной адаптации на международном рынке труда.

Внедрение модернизированных технологий обучения, повышение качества образовательного процесса связаны с активным использованием компетентного подхода к организации и оценке результатов образовательного процесса в практике высшей профессиональной школы.

Проблема компетентного подхода получила освещение в психолого-педагогической литературе по ряду направлений: инновационная модель профессиональной подготовки специалистов и компетентный подход (Ю.Г. Татур, В.Д. Шадриков); компетенции как новая парадигма результатов образования (И.А. Зимняя); компетенции в современном обществе (Дж. Равен); профессиональная компетентность как качество образования (А.А.Дорофеев); сущностные характеристики компетентности (О.А. Булавенко); технология формирования профессиональной компетентности (Л.Л. Никитина).

Данный подход предполагает при рассмотрении понятия «компетентность» его трактовку как более широкого понятия по сравнению с традиционным подходом, основанном на формировании совокупности знаний, умений и навыков обучаемых. Наряду с когнитивной и операционально-технологической компетентность включает мотивационную, этическую, социальную и поведенческую составляющие. Ученые выделяют три группы компетентностей, среди которых представляет интерес в связи с рассматриваемой проблемой третья группа, включающая компетентность, которая предполагает умение ориентироваться в нормах и этике взаимоотношений [3,6].

Прежде всего, компетентностный подход требует обращения к понятиям компетентность и компетенция. Приведённое в Словаре русского языка С.И. Ожегова значение термина компетентный как «...знающий, осведомлённый, авторитетный в какой-нибудь области правомочный, имеющий право на существование определённого вида деятельности, квалифицированный, профессиональный» соотнесено со словом специалист [1].

Понятие компетентность, данное в этом словаре, означает «...обладание знаниями, позволяющими судить о чём-либо». Таким образом, понятие компетентность позволяет ассоциировать его с качественной характеристикой личности специалиста, владеющего знаниями и опытом профессиональной деятельности.

В соответствии со Словарём иностранных слов термин компетенция означает осведомлённость, владение какими-либо знаниями и опытом и способностью осуществлять этот опыт [2].

Представляет интерес трактовка данного понятия И.А. Зимней, которая соотносит его с потенциальным психологическим новообразованием, состоящим из знаний, представлений, программ (алгоритмы действий, системы ценностей и отношений), которые затем выявляются в компетентностях человека [3].

Таким образом, можно дать следующие определения рассматриваемым понятиям: компетенция – это совокупность взаимосвязанных качеств личности (знаний, умений, навыков, способов деятельности), а компетентность – это владение, обладание человеком соответствующей компетенцией, включающей его личностное отношение к ней и предмету деятельности или совокупность конкретных профессиональных характеристик.

Рассматривая понятие компетенции, необходимо коснуться вопроса об их классификациях в психолого-педагогической литературе, выделив при этом несколько направлений. И.А. Зимняя выделяет десять компетенций, составляющих три блока: личностные (относящиеся к самому себе как к личности, субъекту деятельности, общения), социальные, соотносимые с социальным взаимодействием человека и социальной сферой, деятельность, относящиеся к собственной деятельности человека. В контексте проблемы формирования межкультурной компетенции интерес представляют первые две группы. Следовательно, человек является субъектом общения, проявляется и реализуется в системе отношений к обществу, другим людям и к себе. При этом компетентность человека имеет вектор аксиологического развития и входит в состав профессионализма,

В контексте данной статьи является значимой и классификация, предложенная В.П. Колесовым, который выделяет личностные компетенции и компетенции межличностного общения, как наиболее значимые для социализации выпускников в новой социокультурной действительности [4].

Социально-личностные качества человека классифицируются разными учеными как:

- социально-личностные компетенции (В.Д. Шадриков);
- коммуникативные компетенции социального взаимодействия (И.А. Зимняя);
- компетенции в сфере социальных отношений (Ю.Г. Татур);
- личностные и компетенции межличностного общения (И.П. Колесов);
- личностные и межличностные компетенции (В.И. Андреев).

Исследование межкультурной компетенции, в рамках социально-личностных компетенций, получило освещение в трудах отечественных и российских учёных соответственно в нескольких направлениях: концепции диалога культур в образовании и в обучении иностранным языкам (В.С. Библер, С.Ю. Курганов, В.В. Сафонова, Е.И. Пассов); основы межкультурной и языковой коммуникации (Е.М. Верещагин, Г.В. Елизарова, Э.П. Шубин); формирование социокультурной компетенции обучаемых (В.Г. Воробьёв, А.В. Литвинов); формирование межкультурной компетенции (И.А. Зимняя, С.В. Муреева, И.С. Соловьёва, Т.В. Парфёнова, Т.М. Пермякова, Т.А. Ткаченко); межкультурная коммуникативная компетенция студентов в процессе профессиональной подготовки (И.Л. Плужник).

Анализ работ позволяет определить межкультурную компетенцию как интегральное личностное образование, включающее следующие компоненты:

- общекультурный, представляющий собой осведомлённость в области общекультурологических знаний и систем ценностей, существующих в различных странах;
- социокультурный, проявляющийся во владении умениями межличностного вербального общения с представителями другой страны, соблюдение соответствующих этических и этикетных речевых норм;
- лингвосоциокультурный, предполагающий знание лексических и грамматических единиц, присущих языку различных стран, их правильное использование в коммуникативном процессе [5;6;7].

Несколько иное представление о сущности межкультурной компетенции дано в модели межкультурной компетентности, представленной Кнаппом К, которую автор определяет как «способность достигать в равной степени успешного понимания как представителей других культур и коммуникационных сообществ, так и представителей своей культуры». Исследователь полагает, что для более полного понимания при общении представителей разных культур, участники процесса должны обладать знанием и способностью понимать не только чужую культуру, но и, в равной степени, свою культуру.

В свою очередь Елизарова К.В. в своих исследованиях освещает не только лингвокультурологические и общекультурные аспекты межкультурной компетенции, но также психологические аспекты. По мнению исследователя, участник межкультурного общения должен быть

осведомлен об особенностях ситуации межкультурного общения, быть готовым к восприятию «иного», знать о возможных психологических реакциях как собственных, так и собеседника на ситуацию межкультурного общения. Немаловажным является и хорошая информированность о том, что каждая из культур представляет собой лишь один из многих способов категоризации мира [8].

Принцип диалога культур, сформулированный Библером В., предполагает сквозное изучение культур современной цивилизации – античности, средневековья, нового и новейшего времени, так как знакомство и изучение культур каждой исторической эпохи цивилизации можно сопоставить с ситуацией межкультурной коммуникации [9].

Таким образом, межкультурная компетенция является сложным образованием, включающим лингвистические компетенции, т.е. знания лексических и грамматических единиц изучаемого языка, умение правильно и адекватно их использовать в речи при осуществлении межкультурного общения, знания особенностей культуры других стран, а также особенностей культуры своей страны. Более того, межкультурная компетенция предполагает сформированность определенных психологических навыков.

Очевидно, что эффективная межкультурная коммуникация не может возникнуть сама по себе. Развитие у будущих специалистов устойчивой мотивации к межкультурному общению является главной задачей профессионального образования. Формирование такой личностной характеристики, как способность и готовность к межкультурной коммуникации для личностного и профессионального взаимодействия – межкультурной компетенции – становится важным фактором подготовки квалифицированных специалистов.

Литература:

- 1 Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М., 1984.
- 2 Словарь иностранных слов. – М., 1997.
- 3 Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Педагогика, 2003. – № 3. – С. 34–42.
- 4 Колесов В.П. О классификациях компетенций // Высшее образование сегодня, 2000. – № 2. – С. 20–22;
- 5 Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста // Высшее образование сегодня, 2004. – № 3. – С. 20–26.
- 6 Муреева С.В. Развитие межкультурной компетенции будущих юристов при изучении классической латыни: автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Саратов, 2001.
- 7 Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Тюмень, 2003.
- 8 Елизарова Г.В. Культура и обучение иностранным языкам. – СПб.: КАРО, 2005. – 352 с.
- 9 Джурицкий А.Н. Педагогика межнационального общения: поликультурное воспитание в России и за рубежом. – Учебное пособие. – М., 2007. – 224 с.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

СЕКЦИЯ 1

<i>Азаматова А.Х., Муканова З.А.</i> Средства выражения интенции в русском языке	4
<i>Акшолокова Р.К.</i> Білім берудің инновациялық үрдісі: интеграция және ұлттық болмыс.....	9
<i>Ахметбек Г., Койбакова А.С.</i> Қытай тілін оқыту әдісіндегі тілдік органың маңызы.....	11
<i>Акжолова Г.М., Тельтаева Ж.Б., Досанова А.М.</i> Оқытудың «үшөлшемді әдістемелік жүйесі (үәж)» педагогикалық технологиясының тиімділігі.....	15
<i>Данабаева А.К.</i> Foreign language teaching in secondary and high school.....	20
<i>Даулет Ф.Н.</i> Қазақстан Республикасында қытай тілін оқытудың жаңа тұжырымдамасы.....	24
<i>Дуйсеева Л.А.</i> Ағылшын тілі оқытушыларының кәсіби біліктілігін арттыруға қатысты мәселелер.....	29
<i>Жаутикбаева А.А., Бекмашева Б.Н.</i> Коммуникативный метод обучения иностранному языку.....	32
<i>Зейнолла Ж.</i> Білім беру удерісіндегі қазақ этнопедагогика тәрбиесінің маңыздылығы.....	37
<i>Ибраева Ж.К.</i> Особенности модульно-компетентностного обучения в магистратуре по специальности «Лингвистика» Казну им. аль-Фараби.....	43
<i>Калкабаева С.А.</i> Әдеби шығарманы эмпирикалық деңгейде зерттеудің әдістері	47
<i>Кенжебаева А.А.</i> Лингвомәдениет элементтерін қытай тілі сабағы процесінде жан-жақты қолданудың тиімділіктері.....	51
<i>Кенжекенова К.К., Меркибаев Т.А.</i> Methods of language teaching.....	53
<i>Мадиева Г.Б., Мамбетова М.К., Мадиева Д.Б.</i> "Новые" и "старые" технологии в преподавании лингвистических дисциплин в вузе.....	59

Медетбекова П.Т. Лингвостатистиканың тіл үйренудегі ерекшеліктері.....	62
Набижанкызы З., Жубанова К.Х., Абдуллаева Г.А. Classroom teaching English in university.....	66
Нурсаидов М. Тыңдап түсінуді үйрену.....	69
Омарова Б.А. Жоо-да кәсіби-бағдарлы оқытудың негізгі мәселелері.....	74
Сұлейменова Э.Д., Алтынбекова О.Б., Мадиева Г.Б. Инновации в альтернативном учебно-методическом комплексе по русскому языку для школ Казахстана	78
Таусогарова А.К. Даулы мәтіндерге лингвистикалық талдау жүргізудің тәсілдері	81
Турумбетова Л.А. The current changes in teaching languages in Kazakhstan.....	86
Уварова А.К. "Food and beverage management" in English - the first textbook in Kazakhstan for students majoring in tourism.....	92
Уматова Ж.М. Использование интернет-технологий в изучении иностранного языка.....	94
Хакимова Т.Х. Студенттердің болашақ маман ретінде қалыптасуында жасанды интеллект жүйесінің атқаратын рөлі.....	100
Хошаева Г.Б., Артыкова Е.У. Методика преподавания иностранных языков на начальном этапе.....	106
Шатаева Г.К. The problems of teaching English in non-language high school.....	110
Шыныбекова А.Ш., Есімова Ж.Д. Кәсіби мақсаттарға арналған қазақ тілі пәнін оқыту ерекшеліктері	114

СЕКЦИЯ 2

Абдыбекова Н.А. Формирование навыков речи на занятиях английского языка через самостоятельную работу студентов.....	120
Абдимананова Л.С., Искакова А.О. Creation and use of speech situations for activation of speech activity of studying senior class	129

Алиакбарова А.Т., Рскельдиева Д.Б., Утемғалиева Н.А. Шетел тілі сабақтарында жаңа сөздерді меңгерудің әдіс-тәсілдері.....	132
Алтынбекова О. Б., Зуева Н.Ю. Методический комментарий к учебнику русского языка для экспериментальных 11 классов школ Казахстана.....	137
Анипина А.К. Қытай тілі сабағын құрудың негізгі принциптері.....	141
Аскаров Н., Аскарова А.Ш. «Интеллектуалдық ұлт» жобасы бойынша білім беру ерекшеліктері.....	145
Базарбаева М.М. Бейнематериалдардың көмегімен студенттердің коммуникативтік біліктілін арттыру.....	148
Бесирова Н., Нусие М., Камзина А.А. Comment exploiter un clip musical en classe de fle?	151
Божбанова Т.Е. Ups and downs of teaching business english terminology.....	157
Хуан Карлос Гинес Орта The teaching of Spanish to native Russian speakers.....	161
Жанадилова З.М., Карашина Г.Т. Teaching business vocabulary.....	165
Жанабекова М.А., Садыкова А.К. Шетел тілі сабақтарында жүзеге асатын оқу-әдістемелік кешеннің маңызы.....	170
Жанысбаева А.П. Шет тілін жеке және топпен оқытуда жеке тұлғаға бағыттап оқыту тәсілін қолдану мәселесі.....	176
Мадиев Д.А. Қытай тілін көне қытай тілінің грамматикалық ерекшеліктерімен салыстыра оқытудың маңыздылығы.....	181
Кожабекова А.К. Advantages/disadvantages of using blended learning form.....	186
Конырбекова Т.О., Аксиолакова А.Ж. Тыңдалым (аудирование) тапсырмаларын орындаудағы қиындықтар мен шешу жолдары.....	189
Куркебаев К. Синонимдерді оқытудың тиімді тәсілдері	193
Мукашева Ж.У. Использование пословиц и поговорок в обучении немецкому языку	198

Мусағожина К.К. Towards the difficulties in teaching listening comprehension of foreign speech.....	201
Мусырманова Ф., Сансызбаева С.К. Лингвокультурологический аспект фразеологических единиц при обучении русскому языку как второму.....	204
Нурелова А.М. Жапон тілін оқытуда сөйлеу қабілетін қалыптастыру мәселелері.....	207
Попова Н.В. Работа с неправильными глаголами на уроках английского языка.....	211
Турабаева Л.К., Туреханова Н.А., Асилбек М.Г. Қазақ және орыс тілдерінде қолданылатын фразеологизмдерді мектеп бағдарламасында оқыту.....	216
Узакова Ш. 6-сынып оқушыларына қос сөздерді оқытудың ерекшеліктері.....	219
Утесбаева Ж. Формирование навыков русского литературного произношения.....	222
Турабаева Л.К. Оқушылардың шығармашылық қызығушылығын қалыптастыру жолдары.....	228
Туребекова Р.С. Учебно-научные тексты по химии на занятиях по РЯ.....	232
Шарыпқазы Н. Шетел азаматтарының қытай тілін үйренудегі кездесетін қиыншылықтары.....	237

СЕКЦИЯ 3

Абдикадырова Ж.Б., Жауыш А.Ж. Шетел тілін оқытуда мнемоника әдісін қолдану.....	244
Айтахунов С.Э. Использование здоровьесберегающего компонента на уроке английского языка.....	247
Бекишева Р.М., Молдасанова А.А., Борамбаева Л.А. The role of active methods in teaching foreign languages.....	253
Бектемирова С.Б. Сызбалар мен кестелер негізінде оқытудың тиімді жолдары.....	258
Джарасова Т.Т., Оспанкулова Ш.А. Формирование критического мышления студентов.....	263

Искакова Г.Н., Таева Р.М., Оразбекова И.Г. Using case-study methods at English language teaching lessons.....	267
Кадикова С.И., Мухаметрахимова А.Т. Культурный компонент в обучении японскому языку.....	270
Карагойшиева Д.А. Тірек сызбалар арқылы оқытудың тиімділігі.....	275
Керімбаев Е.Ә. Еліміздегі қытай тілін оқытудағы негізгі мәселелер және аудио-визуальды оқыту методикасы.....	279
Колесникова Т.П., Валиева А.К. Исследование семантической близости слов одной тематической группы методом ДСА ...	284
Кузембекова Ж.Ж., Борибаетова Г.А. Қазіргі білім беру жүйесіндегі латын тілі.....	290
Мадиева Д.Б. Student-centered reading: effectiveness of literature circles.....	294
Макаева Ш.М. Коммуникативно-ориентированный подход в обучении иностранным языкам.....	296
Мамбетова М.К., Мадиева Г.Б. Ресми-іскери клишелік құрылымдарды оқыту тәсілдері.....	300
Махметова Д.М., Луговская Е.И. Study course aimed at acquiring the skills of scientific writing.....	305
Мукаева А.У., Шоланбаева А.Б. Интерактивные методы обучения иностранному языку.....	309
Мустафина Г.К., Никамбаева С.С., Сулейманова С.А. Dialogical techniques of communicative language teaching.....	313
Окушева Г.Т., Мулдағалиева А.А. Об использовании современных методов для активизации устной речи при обучении деловому английскому языку.....	318
Оспанкулова С.А. Биология сабақтарында блум таксономиясын қолдану.....	324
Окушева Г.Т., Мулдағалиева А.А. О применении интегрированного подхода при обучении профессионально-ориентированному иностранному языку.....	327
Оспанкулова Ш.А. How to break the ice at the first lesson? (Some effective methods to make your first lesson successful).....	334

Рскельдиева Д.Б., Утемғалиева Н.А., Алиакбарова А.Т. Teaching English practical grammar with the help of test assignments.....	337
Сандыбаева Б.А. Тілдік емес жоғары оқу орнында ағылшын тілін студенттерге үйретудің интерактивті әдісі.....	339
Сапарходжаев П.И., Сапарходжаева Д.И., Сапарходжаева Н.П. Опыт и перспективы реализации образовательных программ в средней и высшей школе в Казахстане.....	345
Сейтжанова А.К., Р.М. Байбуриев New trend in Kazakhstan: English as the medium of instruction.....	351
Солтанаева Е.М. Дискурстық талдауды әдебиеттанушылық пәндерді оқытуға инновация ретінде енгізу жолдары.....	355
Таева Р.М., Алимбаева А.Т. Использование англо-русского параллельного корпуса при обучении многозначной лексике.....	360
Тастемирова Б.И. Информационно-коммуникативные технологии в преподавании иностранного языка в неязыковом вузе.....	366
Таубаев Ж.Т. Ағылшын тілінің арнайы-кәсіби лексикасын дамытуда «Toastmaster» пікірталасын қолдану.....	370
Тен Ю. П. Новая система романизации корейского алфавита и проблемы межкультурной коммуникации.....	373
Тореханова Б.Н. Екінші шет тілін қарқынды үйретудің бір жолы (неміс тілі материалдарының негізінде)	378
Шакенова В.Б., Досыбаева Г.К. Инновационные методы обучения иностранному языку для неязыковых специальностей	382

СЕКЦИЯ 4

Баймуратова И.А., Сүттібаев Н., Нурмуханбетова А.А. Ағылшын тіліндегі көмекші сөздердің қазақ тіліне аударылу тәсілдері	386
---	-----

Байсеитова Д.С. Особенности перевода японских соматических фразеологизмов на русский язык (на материале соматических фразеологических единиц с компонентами “голова”, “глаз”, “рука”)	391
Бекалаева А.О., Аюбай М.К. Особенности перевода фразеологизмов, связанных с частями тела	395
Галиева А.А. Абай «Қарасөздерінің» аудармасындағы сәйкестіктердің жіктемелері	401
Даулет Ф.Н. К вопросу об использовании компетентностно-ориентированных педтехнологий в процессе преподавания предмета «Теория межкультурной коммуникации».....	408
Джамалдинова М.Т. Студенттердің лингвомәдениеттану құзіреттілігін қалыптастыру.....	414
Жаңалық С. Бексұлтан Нұржекеұлы әңгімелеріндегі ұлттық болмыстың бір көрінісі	418
Жаңалық С. Бексұлтан Нұржекеұлының сөз қолданысындағы діни, исламдық элементтер.....	421
Кошутская Л. Language gender differences within intercultural communication.....	426
Молдашова Ф.К., Мадиева Г.Б. Этномаркерленген тіл бірліктерін зерттеудегі лингвомәдени ерекшеліктер.....	431
Мырзаханов Т. А. Языковая картина мира англичан и русских на материале фразеологических и идиоматических выражений.....	435
Мұқаметханұлы Н. Қытайтану ғылымы және оны зеттеу методологиясы.....	438
Саньярова Н. С. Битимбаева Ж. К. Роль и место дословного перевода при обучении студентов-казахов профессиональному русскому языку.....	444
Сейтешова Т.А. Аспекты межкультурной коммуникации в процессе изучения иностранных языков в вузе.....	452
Сейтметова Ж.Р. Жиекбаева А.Б. Аударманы оқытуды ұйымдастырудың аспектілері.....	459
Сүлейменова Ш. Б. Mass media language peculiarities and problems of translation.....	464

<i>Телгараева Л.Б., Күзембекова Ж.Ж.</i> Латын тілі меңгеру – кәсіби құзыреттілікті қалыптастырудың бір жолы.....	469
<i>Шайкенова Л. М.</i> К вопросу о социальной и культурной рефлексии в сфере лингвистического образования.....	471
<i>Цай Е.Н., Сейтмагамбетова У.К.</i> От компетентностного подхода к межкультурной коммуникации	475

**«ФИЛОЛОГИЯ МЕН ШЕТ ТІЛДЕРІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІНІҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ: ТЕОРИЯ ЖӘНЕ ПРАКТИКА»**

**«АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ФИЛОЛОГИИ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ
ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА»**

**«TOPICAL ISSUES OF PHILOLOGY AND METHODS OF FOREIGN
LANGUAGE TEACHING: THEORY AND PRACTICE»**

Техникалық редакторы: Нақыпов М.Н.

Басылуға 27.02.2015 жыл қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/16. Офсеттік қағаз №1. Көлемі 30,5 б.т.
RISO басылыс. Таралымы 110 дана. Тапсырыс № 08.

Алматы қаласы, Жандосов көшесі, 58.
ЖШС «Жания-Полиграф» басылды, т.250-69-01.